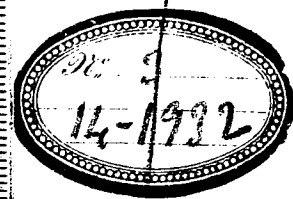

~~3a 4a~~

~~1a - b - 22~~

1a - 6 - 8

~~3~~

3

9-4

Biblioteca Universitaria	
GRANADA	
Sala	A
Estante	6
Tabla	
Fébrero	37

2 400 40 *Stalder* MADE IN SWITZERLAND

B-5189

OMNIA DIVI ANSELMI Cantuariensis archiepiscopi,

THEOLOGORVM OMNIUM SVI

temporis facile principis Opuscula, Antonij Democharis Ressonæ

industria nunc primum restituta.

Ed. de la Librairie de M. Lenoir. de Paris.
Catalogum omnium duodecima pagina demonstrat.

*esta ex. g. por mandado de
los señores del P. Oficio segun
el ex. g. de 1640
Andrés de la
Jauchera*

PARISIIS,

Apud Audoënum Paruum, sub interfignio
Lilii aurei, via ad D. Iacobum.

1549.

S mihi planè ingratus esse videtur, Ioannes præsulum decus, & virtutum ac literarū Antistes, qui suppressa omni beneficiorū acceptorum ratione his, à quibus & esse & viuere accipit, beneuolentiæ nihil, nihilque ingenuitatis præse fert. Nam æquum est valde, vbi quis soluendo esse nequit, vt facultatē non bonū animum sibi deesse protestetur: ne ingratus, sed miser verius appareat. Grati enim est, cum mutuas meritorū vices rependere nō valet, ingenuè fateri libentēq; , per quos profecerit, creditores agnoscere. Id quod mihi sequēdū esse putauī, vt omnē ingratitudinis suspiciōnē longè latēq; propulsarē, qua iustè infamari possem, si meos labores meaque studia tibi vni deberi distiterer, cui ob multa simulq; ampla in me collata à te beneficia, quibus viuo, & sum id quod sum: nō tantū mea omnia, sed me ipsum debeo. Eam ob rē nunc meā quantulacūq; industriā, quam in restituēdis diuī Anselmi archiepiscopi Cātuariensis opusculis adhibui, fidelissimā animi mei erga te beneuoli testem, debitā tibi offero: quæ vt locupletiora purgatoraq; recto & pulchro ordine te saluarent, & tandē te duce in lucē magni vñu prodirent, quā plurima veterū exēplaria, & manu scripta & typis excusa, quorū lectiōe iuuari cōfidebā, ex variis bibliothecis diligēter collegi. Verū in his omnibus multa deprauata vel prætermissa, sed multa plura cōfusa vel inuenta: id quod facillē reperiet studiosus, præsertim si ea cū nostris contulerit, quæ ad suā integritatē magno & longo labore restituere conatus sum: Eōq; libentius hac in re tædii plena, plenāq; molestiæ maiorem dedi operā, quod, quō mihi laboriosius erat studium, eō abundantiorē literarū studiosis frugem videbam accrescere. Nempe, qui vepribus errorū, ac mendarum spinis extirpatis diligētissimè, in offensē campū hunc voluminū omnis doctrinæ sanctioris floribus amœnissimū ingrederētur, in quo libentius currerent, ac diuinis de rebus melius philosopharentur. Insuper in hoc repurgandī officio, vel labore defessum, vel tam ardui laboris desperatione fractum, retinebat pius in tam sanctum tamq; præclarū authorē, nimirum in Diuum Anselmum, affectus. Dolebam enim vehementer hūc, quem omnes vt venerari ita & imitari deberent, prorsus neglectum iri: cuius monumenta tā insignia, multūq; ad rectam hominum institutionē conducentia, periisse videbā: cuius doctrina, quæ abstrusas breuibus ac sanis rationibus nostræ fidei quæstiones dissoluit, corruerat: Cuius sanctissimi mores, qui in exēplū omnibus Christianis ad imitationē proponendi sunt, ignorabantur: cuius sanctimoniam, quā omnes venerari debent, negligebatur. Deniq; cuius labores, cuius epistolæ, cuius dogmata omnia diuinitatē quandā spirātia, cuius nomen potiusquā corpus sepulta esse videbātur. Etenim sicut detestandæ est impietatis deuotos à sanctorū corporū reliquiis Christianos arcere: sic nō ferendi sunt, qui sancta diuorū monimēta torpore aut malitia perire ac pollui sinunt. Verū debitæ pietatis est, veneranda sanctorū corpora populo magna religione exhibere, & Christiani animi ac bene de sanctis meriti, cælicolarū libros è tenebris reuocare, & reuocatos omnibus amplectendos proponere: vt ex his homines candidos mores discant, ad vitā incorruptā adhorrentur, & doctrinā Christianam imbibant. Proinde si magnificimus, id quod iustè & religiosè facimus, mortua tantī authoris, & sanctorum omnium ossa, aut reliquias, aut imagines, pio ac Christiano ritu sanctè & effectuosè exosculari: Quanti æstimare debemus, huius Diui opera: in quibus verè nobis viuit, loquitur, admonet, corripit, adhortatur, retrahit, cōsolatur, erigit, prædicat, cōsultat? Quandoquidē in his firmā morum integritatē, & integrā doctrinæ firmitatē, omnēq; totius suæ vitæ sanctimoniam ad viuū expressit. Quis nisi impius, crudelis, ac in tantū authorē maleuolus, hæc ignibus dissolui, aut alio quouis modo perire, aut cōtaminari desiderabit? Quis nisi studiosis omnib⁹, & reipublicæ grauiter infensus, ac extremè inuidus, hæc perpetuò suppressi cupiet, aut cū blattis & tineis miserè ac crudeliter rixari? Iustum ergo hunc esse laborē & magnā promereri gratiā, qui bona & pia voluntate erga Diuū Anselmū, certè vt debito apud mortales honore frueretur, suscept⁹ est: quouis, si modo Christianè sentiat, merito affirmabit: quē nō solum hominibus utilē, sed & deo ac diuis omnib⁹ gratū esse haud dubitet, vtpote qui improbis huius sancti laborib⁹ atq; vigiliis propemodū emortuis lucem & vitam tribuit. Parum quidem posteris prodest quidpiam, quantumvis etiam singulare ac pulchrum diligenti studio conquirere, nisi habeantur qui conquisitum ab omni mortis iniuria conferuent. Dicat mihi quæso aliquis: Quid hic percelebris doctor suis scriptis, quæ continuis laboribus adinuenit nobis contulit, quandiu illis caruimus? Quidve amplius conferet, si ad nostrā memoriam nunquā perueniant? Peruenire autem nequeunt, nisi sint qui ea promulgent, & ab obliuione hominum liberent. Mirum in modum res est magni obsequi plena, quā pulcherrima huius sancti authoris opera hæctenus tenebris obuoluta, in magnam lucem emittere, quod cōmuniri rei publicæ commodo consulendum atque sancti viri acquiescendū voluntati, qui cunctos suo labore docere vehementer cupit, & perpetuò suæ doctrinæ facere participes. Libro enim cui titulum dedit: Exemplum meditandi de ratione fidei, siue Monologion, erigit Christiani mentem ad deum contemplandum: Libro autem, cui nomen dedit: Fides quærens intellectum, siue Profologion, introducit Christianum querentem intelligere ratione, quod credit. Vtpote: quia deus est summum, nullo alio indigens, & quo indigent omnia, vt sint, & bene sint, & quæcunque credimus de deo.

Libro de incarnatione, diuinam erga nos gratiam demonstrat, & summa illa incarnationis filij Dei mysteria. In priore quidem libro, qui inscribitur: Cur deus homo, infidelium obiectiones fidem Christianam respuentium subministrat. Hi enim putant fidem rationi contradicere, quas rectè soluit & rationibus ostendit nullum hominem sine Christo saluari posse. In posteriore vero, aperta ratione naturam humanam mōstrat ad hoc institutam esse, vt aliquando immortalitate beata totus homo in corpore & anima frueretur: ac necesse esse, vt hoc fiat de homine propter quod factus est: sed non nisi per hominem deum, atque omnia quæ de Christo credimus ex necessitate fieri oportere. Primo trium dialogorum, in quibus interrogat discipulus, & magister responderet, qui dicitur de veritate, definit quid sit veritas, & in quibus dicatur, & quid sit iustitia. Secundo autem, de libertate arbitrij, describit quid sit libertas arbitrij, & vtrum eam homo semper habeat, & quod sint eius diuersitates habendi vel non habendi voluntatis rectitudinem. Tertio verò, de casu diaboli, tractat quæstionem hanc, qua quæritur quid peccauit diabolus: quia non stetit in veritate: Cùm deus non dederit ei perseuerantiam, quam nisi eo dante habere non potuit, in quo etiam de bonis angelis & eorundē confirmatione multa præclare & doctè demonstrat. Libello de conceptu virginali & peccato originali, probat Christi incarnationem & conceptionem in vtero virginis sine peccato esse: & quid sit peccatum originale, & iustitia. Subsequuntur tres libelli aduersus græcos nobiscum repugnantes ad eundem scripti, quorum primus, est de processione spiritus sancti à patre & filio: Secundus, de fermento & azymo: Postremus, de diuersitate sacramentorum. Libro de similitudinibus, res quamplurimas & ingeniosè & appositè penes similitudinem & dissimilitudinem confert. Libro de præscientiæ & lib. arbitrij concordia, probat dei præscientiam de rebus, & prædestinationem, nec non gratiam, libero arbitrio non reclamare. Libro de vestimentis & membris deo attributis, exponit quomodo huiusmodi locutiones in scripturis sacris, quæ deo vestimenta, vel membra, vel motus, & his similia accommodant. non carnaliter iuxta historiam, sed spiritaliter & figuratiuè intelligendæ sunt. Hunc tamen librum (ne quid dissimulem) quidam inter beati Hieronymi opera collocant tomo quarto, sub titulo hoc: De his quæ deo in scripturis sanctis attribuuntur. vbi & multo copiosior ad principium legitur. Nonnulli verò diui Augustini libris eundē tomo quarto coniungunt sub titulo: de essentia diuinitatis, vbi tam ad principium quàm ad finem abundantiorē hoc videre licet. Non desunt etiam qui huius alios affirmant esse authores, cui tantum opus tribuerent nescij. In his breuibus opusculis fere omnia rationibus firmis demonstrat, quæ Petrus Lombardus Magister sententiarum dictus, in quatuor plenis voluminibus multis sanctorum doctorum autoritatibus, postea confirmauit. Super sunt eiusdem beati Anselmi meditationū libelli pij ac cōsolatoriij, vt De miseria hominis, De commensuratione crucis, De humani generis redēptione. De Passione domini (si Anselmi sit dicendus) De speculo euangelici sermonis & stimulo amoris, De excellentia gloriosissimæ virginis Mariæ: à quibus nec excludo epistolarum librum deuotum ac religiosum: hac breui vsus sum librorum enumeratione Præsulum (absit verbo inuidia) doctissimè, vt quiuis quàm magnus & præciosus sit thesaurus, horum catalogus statim perspiciat: quorum nobis infœlicia tēpora graui omnium detrimento hætenus abstulerant, abstulissentque perpetuò, ni manum auxiliatricē extendissemus. Omnia enim in his diuinitatis ac sanctitatis plena relucet. Quādoquidem in his non corpus, sed animam Christianam virtutum ornamentis induit. In his nō sensum, sed rationem sequitur: In his denique non fluxa & caduca, sed stabilia & æterna acquirit acquirēdæque prædicat: vt palam fiat, sanctum virum loquutum fuisse dictante spiritu sancto, & hos ita scripsisse, quos pro debito meo erga te officio tuæ dignitati cōsecro: vt inde maiorem apud omnes tum dignitatem tum autoritatem vëdicent, siue quis spectet tuæ nobilitatis splendore, siue tuæ dignitatis fastigium, siue tuarum virtutum incrementa, siue vt semel dicam, tuam scientiarum omnium perfectam cognitionem, qui pro canibus & aleis, pro auibus & chartis, pro morionibus & huiusmodi voluptatum illecebris, quibus potissimum omnes ferè prælati ecclesiæ delectantur, ditissimā & nobilissimam habes librorum supellestem, quorū frugifera lectio te mirificè delectat, aut cum viris doctis consuetudo, qui omne studium & omnem voluptatem tuam literis dedicaisti: ob id fit, vt quum in omnes benignus & liberalis sis, tum maximè in studiosos: quorum consortium ita amicè & familiariter, quæ tua in litteratos humanitas, admittis: vt mensa tuæ socios haud asperneris facere: sed ita, vt semper illa viris omni genere doctrinæ primariis coronetur, qui hæbraicè græcè ac latinè & de diuinis & humanis litteris symbola aliquot ac grauissimas sententias proferunt. Quapropter nequaquam dubitabo, quin omnes humaniore promptiorēque animo hos Diui Anselmi libellos suscipiant & amplexabuntur, si eos semel susceperis, suscipiendosque probaueris, præsertim cū viri doctissimi, tum in legendis tum discernendis authoribus, tuum sequi iudicium libenter consueuerint, qui non nisi maturo & concocto iudicio de rebus omnibus, potissimum de disciplinis, dicas sententiam. In te ergo sit positum, vt in lucem veniant, qui tuæ fidei committuntur. Tua enim solius autoritate firmari vel infirmari possunt, qui cæteros omnium literarum cognitione longe superas.

Bene Vale Pontificum doctissime. Tertio Calendas Augusti.

anno domini.

1 5 4 4.

Index capitum Libri

MONOLOGION.

- Q**uod sit quoddam optimū & maximum & summū omnium quæ sunt. Cap. 1. fo. 1. e
De eadem re cap. 2. fo. 1. h
Quod sit quædam natura, per quam est quicquid est, quæ per se est, & est summum omnium quæ sunt. Cap. 3. fo. 1. i
De eadem re, quod sicut illa est per se, & alia per illam: Ita alia sit ex se, & alia ex illa. Cap. 4. fo. 1. l
Quod illa non sit vlla iuuante causa ducta ad esse: nec tamen sit per nihil, aut ex nihilo, & quomodo possit intelligi esse per se, & ex se. Cap. 5. fo. 2. c
Quomodo alia omnia sint per illam, & ex illa. cap. 6. fo. 2. g
Quomodo intelligendum sit, quod omnia fecit ex nihilo cap. 7. 2. k
Quod ea quæ facta sunt ex nihilo, non nihil erant antequam fierent, quantum ad rationem facientis. cap. 8. fo. 2. m
Quod illa ratio sit quædam rerum locutio, sicut faber dicit prius apud se quod facturus est. cap. 9. fo. 3. c
Quod tamen multa sit in hac similitudine dissimilitudo cap. 10. 3. f
Quod hæc summæ essentiae locutio sit summa essentia cap. 11. 3. g
Quod sicut omnia per summam essentiam facta sunt: Ita vigeant per ipsam cap. 12. 3. h
Quod illa sit in omnibus, & omnia sint ex illa, & per illam, & ex illa cap. 13. fo. 3. i
Quod possit aut non possit, de illa dici substantialiter cap. 14. 3. k
Quod idem sit illi iustam, quod est esse iustitiam, & eodem modo de his, quæ similiter de illa dici possunt, & quod nihil horum mōstret qualis illa vel quanta sit, sed quid sit cap. 15. 4. b
Quod ita sit simplex, vt omnia quæ de eius essentia dici possunt, vnum idemque sint in illa, & nihil de ea dici possit substantialiter nisi in eo quod quid est cap. 16. 4. f
Quod sit sine principio, & sine fine cap. 17. 4. g
Quomodo nihil fiat ante, aut erit post illam. cap. 18. fo. 4. i
Quod illa sit in omni loco & tempore cap. 19. 4. m
Quod in nullo sit loco aut tempore cap. 20. 5. b
Quomodo sit in omni & in nullo loco cap. 21. 5. e
Quomodo melius possit intelligi esse semper quàm in omni tempore cap. 22. 6. h
Quomodo melius possit intelligi esse vbique quàm in omni loco cap. 23. 6. a
Quod nullis accidentibus sit mutabilis cap. 24. 5. b
Quomodo illa dicenda sit substantia, & quod sit extra omnem substantiam, & singulariter sit quicquid est cap. 25. 6. f
Quod non contineatur in communi tractatu substantiarum & tamen sit substantia, & indiuiduus spiritus cap. 26. 6. g
Quod idem spiritus simpliciter sit, & creata illi cōparata non sint. cap. 27. 6. i
Quod eius locutio idipsum sit quod ipse, nec tamen sint duo, sed vnus spiritus cap. 28. 6. l
Quod eadem locutio non constet ex pluribus, sed sit vnum verbum cap. 29. 7. a
Quod ipsum verbum nō sit similitudo factorum, sed veritas essentiae: facta verò sint aliqua veritatis imitatio, & quæ naturæ magis sint quàm alia & præstantiores cap. 30. 7. e
Quod summus spiritus seipsum dicat cōæterno verbo cap. 31. 7. g
Quod vno verbo dicat se, & quod fecit. ca. 32. 7. k
Quod suo verbo videri possit dicere creaturam. cap. 33. fo. 7. l
Quod quicquid factum est, in eius verbo & scientia, sit vita & veritas cap. 34. 7. m
Quam incomprehensibili modo dicat, vel sciat res à se factas cap. 35. fo. 8. a
Quod quicquid ipse est ad creaturam, hoc sit & verbum eius nec tamē ambo simul pluriter. 36. 8. b
Quod dici nō possit, quid duo sint: quantum necesse sit esse duos cap. 37. 8. c
Quod idem verbum sit à summo spiritu nascendo. cap. 38. fo. 8. d
Quod verissimè ille sit parens, ille verò proles. cap. 39. fo. 8. f
Quod ille verissimè gignat, ille verissimè gignatur. cap. 40 fo. 8. g
Quod alterius verissimè sit esse genitorum & patrē, alterius genitum & filium cap. 41. 8. i
Retractatio communis amborum & proprietatū singularium cap. 42. 8. k
Quomodo alter alterius sit essentia cap. 43. 8. l
Quod aptius dici possit, filius essentia patrē quàm pater essentia filii, & quod similiter sit filius patris virtus & sapientia & similia cap. 44. 9. b
Quomodo quædam ex his quæ sic proferuntur, aliter quoque possint intelligi cap. 45. 9. c
Quod filius sit intelligentia intelligentiæ, & veritas veritatis. & similiter de similibus cap. 46. 9. d
Quod in memoria intelligatur pater sicut in intelligentia filius, & quomodo filius sit intelligentia vel sapientia memoriæ & memoria patrē & memoriæ cap. 47. 9. f
Quod summus spiritus se amet, & quod idē amor pariter procedat à patre & filio cap. 48. 9. g
Quod vterque pari amore diligit se & alterum cap. 49. fo. 9. h
Quod tantus est ipse amor, quantus est ipse spiritus. cap. 50. fo. 9. h
Quod idem amor sit idipsum, quod est summus spiritus, & tamen ipse cum patre & filio vnus spiritus cap. 51. 9. i
Quod totus procedat à patre, totus à filio, & tamen non sit vnus amor cap. 52. 9. i
Quod non sit eorum filius, amor cap. 53. 9. k
Quod solus pater sit genitor, & ingentus, solus filius genitus, solus amor nec genitus nec ingentus. Cap. 54. fo. 9. m

Quod amor idem sit increatus & creator, sicut pater & filius, & tamen ipse cum illis non tres, sed vnus increatus, & vnus creator: & quod idē possit dici spiritus patris & filii. cap. 55. 10. a

Quod sicut filius est essentia vel sapientia patris, eo sensu, quia habeat eandē essentiam vel sapientiam quam pater: sic idem spiritus sit patris & filii essentia & sapientia, & similia. cap. 56. fo. 10. c

Quod pater, & filius, & eorum spiritus pariter sint in se inuicem cap. 57. fo. 10. c

Quod nullus eorum alio indigeat ad memorandū, vel intelligendum, vel amandū: quia singulus quisque est memoria, & intelligētia, & amor, & quicquid necesse est inesse summæ essentiæ cap. 58. 10. e

Quod tamen non sint tres, sed vnus seu pater, seu filius seu vtriusque spiritus cap. 59. 10. f

Quomodo ex his multi filii nasci videantur cap. 60. 10. g.

Quomodo non sit ibi vnus vnus cap. 61. 10. l

Quod hoc licet inexplicabile sit, tamen credendum sit cap. 62. 10. m

Quomodo de ineffabili re, verum disputatum sit. cap. 63. 11. c

Quod per rationalem mentem maximè accedatur ad cognoscendum summam essentiam cap. 64. 11. d

Quod mens ipsa speculum eius, & imago eius sit. cap. 65. 11. f

Quod rationalis creatura ad amādum illam facta sit. cap. 66. 11. h

Quod anima semper illam amans, aliquando verè & beate viuat cap. 67. 11. i

Quod illa se amanti seipsam tribuat cap. 68. 11. k

Quod omnis humana anima sit immortalis. cap. 69. 11. m

Quod aut semper misera, aut aliquando beata verè sit. cap. 70. 12. a

Quod nulla anima iniustè priuetur summo bono, & quod omnino ad ipsum sit cap. 71. 12. b

Quod summa essentia sit speranda cap. 72. 12. c

Quod credendum sit in illam cap. 73. 12. d

Quod in patrem & filium & eorum spiritum pariter, & in singulos, & simul in tres credendum sit. cap. 74. 12. e

Quæ sit viua, quæ mortua fides cap. 75. 12. e

Quod tres summa essentia quodammodo dici possit. cap. 76. 12. g

Quod ipsa dominetur omnibus, & regat omnia, & sit solus deus? cap. 77. 12. i

Index capitum Libri Profologion.

Excitatio mentis ad contemplandum deum. cap. 1. 13. a

Quod verè sit deus cap. 2. 13. e

Quod non possit cogitari non esse. cap. 3. 13. b

Quomodo insipiens dixit in corde suo, quod cogitari non potest cap. 4. 13. i

Quod deus sit quicquid melius est esse, quàm non esse, & solus existens per se, omnia alia facit de nihilo. cap. 5. 13. k

Quomodo sit sensibilis, cum non sit corpus. cap. 6. 13. l

Quomodo sit omnipotens cum multa non possit. cap. 7. 13. l

Quomodo sit misericors, & impassibilis. cap. 8. 14. a

Quomodo totus iustus & summè iustus parcat malis, & quod iuste misereatur malis cap. 9. 14. b

Quod iuste puniat, & iuste parcat malis. cap. 10. 14. e

Quomodo vniuersæ viæ domini misericordia & veritas, & tamen iustus dominus in omnibus viis suis. cap. 11. 14. f

Quod deus sit ipsa vita qua viuunt, & sic de similibus cap. 12. 14. g

Quomodo solus sit incircumscriptus & æternus, cū alii spiritus sint incircumscripti & æterni. c. 13. 14. h

Quomodo, & cur videtur & non videtur deus à quærentibus eum cap. 14. 14. i

Quod maior sit quàm cogitari possit cap. 15. 14. l

Quod hæc sit lux inaccessibilis, quam inhabitat. cap. 16. 14. m

Quod in deo sit harmonia, odor, sapor, lenitas, pulchritudo, suo ineffabili modo cap. 17. 14. m

Quod in deo nec in æternitate eius, quæ ipse est, nulla sint partes cap. 18. 15. a

Quod non sit in loco aut tempore, sed omnia sint in illo. cap. 19. 15. c

Quod sit ante & vltra omnia etiā æterna. c. 20. 15. d

An hoc sit seculum seculi, siue seculus seculorum. cap. 21. 15. e

Quod solus sit quod est, & qui est cap. 22. 15. e

Quod hoc bonum sit pariter pater, & filius, & spiritus sanctus, & hoc sit vnum necessarium, quod est omne, & totum & solum bonum cap. 23. 15. f

Coniectatio quale & quātū sit hoc bonū. c. 24. 15. h

Quæ & quanta bona sit fruentibus eo. cap. 25. 15. i

An hoc gaudium sit plenum, quod promittit dominus. cap. 26. 15. m

Index capitum Libri de Incarnatione verbi.

Vr hunc librum facere tentauerit. ca. 1. 18. k

Quod sacræ fidei quæstiones, quas disputamus aut rimamur, non quilibet dialectici, sed in scripturis sacris experti suscipere humiliter debent cap. 2. 19. b

Quod non sunt tres dii, quāquam tres personales res vna tamen res essentialis cap. 3. 19. b

Tres personas esse incarnatas filio incarnato impossibile est: filio tamen amplius conuenit incarnari, quàm patri & spiritui sancto cap. 4. 20. l

Quomodo in Christo non dicuntur duæ personæ esse sicut duæ naturæ assumptæ cap. 5. 21. m

Quod pater filius & spiritus sanctus nō sint tres res separatæ, naturali probatur exemplo. ca. 6. 22. c

Originem personarum in diuinis, alio naturali exemplo probat cap. 7. 22. f

Æternitati punctum comparat cap. 8. 22. i

Index capitum prioris Libri Cur deus homo. Væstio de qua totū opus pēdet. cap. 1. 23. d

Quomodo accipienda sint ea quæ dicenda sunt. cap. 2. 23. f

Obiectiones infidelium & responsiones fidelium. c. 3. 23. i

Quod hæc responsiones videntur infidelibus sine necessitate, & quasi quædam picturæ. cap. 4. 23. l

Quod redemptio hominis non potuit fieri per aliam, quàm per dei personam cap. 5. 23. m

Qualiter reprehendat infideles quod dicimus, deum morte sua nos redemisse, & sic dilectionem suam erga nos ostendisse, & pro nobis expugnare diabolum venisse cap. 6. 24. d

Quod nullam diabolus habebat iustitiā aduersus hominē, & quare dicatur habuisse vel videatur, & cur deus hoc modo hominē liberarit. cap. 7. 24. d

Quomodo licet humilia, quæ dicimus de Christo non pertineant ad diuinitatem, tamen inconueniens videtur

detur infidelibus, ea de illo dici secundum hominem: & vnde illis videatur idem homo non sponte mortuus esse cap. 8. fo. 24. h

Quod sponte mortuus sit, & quid sit: factus est obediens vsque ad mortē, & propter quod deus illum exaltauit, & non veni facere voluntatem meam: Et proprio filio suo non pepercit, & non sicut ego volo, sed sicut tu vis. cap. 9. fo. 24. l. m

Item de eisdem, quomodo aliter rectè intelligi possunt. cap. 10. fo. 25. f

Quid sit peccare, & pro peccato satisfacere. cap. 11. fo. 25. m

Vtrum sola misericordia sine omni debiti solutione deceat deum peccata dimittere. cap. 12. fo. 26. b

Quod nihil minus sit tolerandum in rerum ordine, quàm vt creatura creatori debitum honorē auferat, & quod nō soluat quod aufert. cap. 13. fo. 26. e

Cuiusmodi honor dei sit pœna peccantis. ca. 14. 26. f

Si deus vel ad modicum patiat honorum suum violari. cap. 15. fo. 26. h

Ratio quod angelorum numerus qui ceciderunt restituentus sit de hominibus cap. 16. 26. l

Cur non aut ipsi, aut alii angeli pro illis possunt restitui. cap. 17. fo. 26. m

Vtrum plures futuri sint sancti homines, quàm sint mali angeli. cap. 18. fo. 27. b

Quod homo non possit saluari sine peccati satisfactione cap. 19. 28. g

Quod secundum mensuram peccati oporteat esse satisfactionem, nec eam homo per se facere possit. cap. 20. fo. 28. h

Quanti ponderis sit peccatum cap. 21. fo. 28. m

Quam contumeliam facit deo homo, cum se permisit à diabolo vinceri, pro qua satisfacere non potest. cap. 22. fo. 29. b

Quod abstulit deo, cum peccauerit quod reddere nequit cap. 23. fo. 29. d

Quia quādiu homo nō reddit deo quod debet, nō possit esse beatus, nec excusetur impotētia. c. 24. 29. f

Quod ex necessitate per Christum saluetur homo. cap. 25. fo. 29. l

Index capitum secundi libri, Cur deus homo.

Hominem factum esse iustum, vt beatus esset. cap. 1. fo. 30. b. c

Quod homo non moreretur, si non peccasset. cap. 2. fo. 30. d

Quod cum corpore in quo viuunt in hac vita, resurgat. cap. 3. fo. 30. e

Quod de humana natura perficiet deus, quod incœpit. cap. 4. fo. 30. f

Quod quāuis hoc necesse sit fieri, tamen hoc non faciet cogente necessitate, & quod sit necessitas quæ aufert gratiam aut minuit, & sit necessitas quæ augeat cap. 5. fo. 30. f

Quod satisfactionem per quam saluator homo non possit facere nisi deus homo cap. 6. fo. 30. i

Quod necesse sit eundem ipsum esse perfectum deum & perfectum hominem cap. 7. fo. 30. k

Quod ex genere Adæ & de virgine forma deum oporteat assumere hominem cap. 8. fo. 30. m

Quod necesse sit verbum solum & hominem, in vnā conuenire personam cap. 9. fo. 31. d

Quod homo idem non ex debito moriatur, & quomodo possit, vel non possit peccare: & cur ille vel

angelus de sua iustitia laudandus sit cum peccare non possit cap. 10. 31. g

Quod moriatur ex sua potestate, quod mortalitas nō pertineat ad purum hominis naturam. cap. 11. 31. m

Quod quāuis incommodorum nostrorum particeps sit, miser tamen non sit cap. 12. fo. 32. e

Quod cum aliis infirmitatibus nostris ignorantiam non habeat. cap. 13. fo. 32. e

Quomodo mors eius praeualeat numero & magnitudini peccatorum omnium cap. 14. fo. 32. h

Quomodo deleat mors eadem etiam peccata eum perimentium cap. 15. fo. 32. k

Qualiter deus de massa peccatrice assumpsit hominem sine peccato, & de saluatione Adæ & Eue. cap. 16. fo. 33. a

Quod in deo non sit necessitas, vel impossibilitas, & quod sit necessitas cogens, & necessitas non cogens cap. 17. fo. 33. m

Quomodo vita Christi soluat deo pro peccatis hominum, & quomodo debuit Christus vel non debuit pati cap. 18. fo. 34. c

Quanta ratione de morte eius sequatur humana saluatio. cap. 19. fo. 34. e

Quam magna, & quam iusta sit misericordia dei. cap. 20. fo. 35. f

Quod impossibile sit diabolū reconciliari. c. 21. 35. g

Quod in his quæ dicta sunt, veritas veteris & noui testamenti probata sit. cap. 22. fo. 35. i

Index capitum dialogi de veritate.

Quod veritas non habet principium vel finem. cap. 1. fo. 35. m

De veritate significationis, & duabus veritatibus enunciationis cap. 2. fo. 36. b

De veritate opinionis cap. 3. fo. 36. g

De veritate voluntatis cap. 4. fo. 36. g

De actionis naturalis, & non naturalis veritate. cap. 5. fo. 36. h

De sensuum veritate, & quod falsitas quæ putatur esse in sensu, est in opinione cap. 6. fo. 36. m

De veritate rerum essentialis cap. 7. fo. 37. c

De diuersis intellectibus, debere & nō debere, posse & non posse cap. 8. fo. 37. e

Quod omnis actio significet, aut verum aut falsum cap. 9. fo. 37. f

De latitudine veritatis cap. 10. fo. 37. k

De summa veritate cap. 11. fo. 37. m

De veritatis diffinitione cap. 12. fo. 38. b

De iustitia & eius definitione cap. 13. fo. 38. d

Quod vna sit veritas in omnibus veris. ca. 14. 39. a

Index capitum dialogi de libero arbitrio.

Quod potestas peccandi non pertineat ad libertatem arbitrii. ca. 1. fo. 39. h

Quod tantum homo & angelus peccauerūt per hanc potestatem & liberū arbitrium, & quāuis potuerunt seruire peccato, nō tamen potuit eis dominari peccatum. cap. 2. 39. l

Quomodo postquam se fecerunt seruos peccati, liberum habuerunt arbitrium cap. 3. fo. 40. a

Quomodo potestatem habeant seruādi rectitudinem, quam non habent cap. 4. 40. g

Quod nulla tentatio cogat inuitum peccare. 5. 40. h

Quomodo sit nostra voluntas potens contra tentationes, licet videatur impotens 6. 41. b

Quomodo voluntas fortior sit, quàm tentatio, etiam cum ab illa vincitur 7. 41. d

Quod nec deus potest auferre voluntatis rectitudinem cap. 8. 41. b
 Quod nihil liberius sit recta voluntate. ca. 9. 41. k
 Quomodo peccans sit seruus peccati, & quod maius miraculum sit, cum deus reddit rectitudinē, illam deserenti, quam cum mortuo reddit vitā. 10. 41. l
 Quod ista seruitus non auferat libertatem arbitrii. cap. 11. 41. m
 Cur cum homo non habet rectitudinem magis dicitur liber: quia potest ei auferri cum habet, quam cum eam habet, seruus: quia cum non habet, per se non potest recuperare eam cap. 12. 42. b
 Quod potestas seruadi rectitudinē voluntatis propter ipsam rectitudinem, sit perfecta definitio liberi arbitrii cap. 13. 42. e
 Diuisio huius libertatis cap. 13. 42. g
 Index capitum dialogi,
 De casu diaboli.
Quod etiam ad angelos dicatur: quid habes, quod non accepisti? Et a deo nihil sit nisi bonum, & esse: & omne bonum sit essentia, & omnis essentia bonum cap. 1. 42. i
 Cur videatur diabolus, ideo non accepisse per seuerantiam, quia deus non dedit cap. 2. 43. a
 Quod ideo deus nō dedit quia ille nō accepit. 3. 43. b
 Quomodo ille peccauit, & voluit similis esse deo. cap. 4. 43. k
 Quod boni angeli ante casum malorum peccare potuerunt 5. 44. b
 Quomodo boni confirmati sunt in suo statu, & mali in casu suo 6. 44. b
 Quæstio, an voluntas, & eius conuersio ad quod nō debet, sit ipsum malum quod malos facit: & cur nō possit rationalis creatura per se de malo conuerti ad bonum, sicut potest de bono ad malum 7. 44. d
 Quod voluntas eius, & conuersio sit, non ipsum malum 8. 44. g
 Quod iniustitia sit ipsum malum & sit nihil 9. 44. i
 Quomodo malum videatur esse aliquid 10. 44. k
 Quomodo malum & nihil, nō possint probari per no men suum aliquid esse, sed quasi aliquid 11. 45. c
 Quod angelus a se non potuit habere primā voluntatem, & quod multa dicuntur posse aliena potestate, & non posse aliena impotentia 12. 45. f
 Quod accepta sola voluntas beatitudinis, nec aliud posset velle, nec illam nō velle: & quicquid vellet, non esset iusta vel iniusta voluntas 13. 46. b
 Quod similiter sit, si sola accepta voluntas rectitudinis, & idcirco utramque voluntatem accepit simul, & ut iustus, & ut beatus esset 14. 46. e
 Quod iustitia sit aliquid 15. 46. h
 Quod iniustitia non sit nisi absentia debitæ iustitiæ 16. 46. m
 Cur desertor angelus non possit redire ad iustitiam 17. 47. a
 Quomodo malus angelus se fecit iniustum, & bonus se iustum, & quod malus sic debet deo gratias agere pro bonis quæ accepit & deseruit, sicut bonus qui seruauit accepta 18. 47. b
 Quod voluntas in quantum sit, bonum est, & nulla res mala sit 19. 47. c
 Quomodo deus faciat malas voluntates & actiones, & quomodo accipiantur ab eo 20. 47. e
 Quod malus angelus nō potuit præscire se casurum esse 21. 47. b

Quod sciuit se non debere velle hoc quod volendo peccauit, & deberet puniri si peccaret 22. 48. a
 Quod non debuit scire, quia si peccaret puniretur 23. 48. b
 Quod etiam bonus angelus hoc scire non debuit 24. 48. e
 Quod ille si etiam hoc solo dicitur iam non posse peccare, quia nunc habet scientiam ex casu diaboli, tamen illi sit ad gloriam 25. 48. g
 Quod horremus audito nomine mali, & quid faciat opera quæ videtur iniustitia facere, cum ipsa & malum nihil sit 26. 48. i
 Vnde veniat malum in angelum qui bonus erat 27. 48. l
 Quod potestas volendi quod non debuit, bona fuit semper, & ipsum velle bonum quantum ad esse. cap. 28. 49. a
 Index capitum libri, De conceptu originali & peccato originali.
Quæ sit originalis & personalis natura. cap. 1. 49. b
 Quæ sit humana natura corrupta est. cap. 2. 49. e
 Quod non sit peccatum nisi in voluntate rationali. 3. 49. g
 Quod nihil per se sit iustum aut iniustum, nisi ipsa iustitia vel iniustitia, & quod nihil puniatur nisi voluntas vel iniustitia 4. 49. k
 Quod malum quod est peccatum siue iniustitia nihil sit 5. 50. c
 Quod cum punit deus pro peccato, non puniat pro nihilo 6. 50. e
 Quod semen hominis dicatur immundum, & concipi in peccatis quamuis in eo nō sit peccatum. 7. 50. g
 Quod in semine sumpto de virgine non sit peccatum, nec necessitas futuri peccati 8. 50. k
 Cur peccatum, quo damnatur humanum genus, magis imputatur Adæ quam Eue, cum ille post & per illam peccauerit 9. 50. m
 Cur grauentur peccato Adæ qui eius consorcii non fuerunt 10. 51. a
 Quod propagatio de virgine non subiaceat legi & meritis naturalis propagationis, & quod tres sint. cap. 11. 51. d
 Quod mala Adæ nulla rectitudine ad illum hominē transeant 12. 51. h
 Quod si non esset deus, sed purus homo necesse tamen esset illum, talem esse qualis primus homo factus est 13. 51. i
 Quod propositæ rationali nō refragetur, quod scriptum est, hominem de immundo semine, & in iniquitatibus cōceptum, etiam si de aliquibus propriè dictum sit cap. 14. fo. 51. k
 Quomodo massa peccatrix non sit tota peccatrix. cap. 15. fo. 51. m
 Cur Ioannes & alii qui similiter concepti sunt per miraculum, non sint per se liberi cap. 16. fo. 52. a
 Cur deus incarnatus sit cum de Adam posset facere homines non deos sine peccato tot, quot sufficerent cap. 17. fo. 52. b
 Quod de virgine iusta deus cōceptus sit, non ex necessitate, quasi de peccatrice non possit: sed quia sic decebat cap. 18. fo. 52. d
 Quomodo ista ratio & altera alibi data, concordent & differant cap. 19. fo. 52. e
 Quod

Quod natus de virgine, pro originali Peccato habuerit originalem iustitiam cap. 20. fo. 52. f
 De quantitate originalis peccati cap. 21. fo. 52. h
 Cur & quomodo peccatum descendat in infantes. cap. 22. fo. 52. k. l
 Quod peccata parentum post Adam non computentur in originali peccato filiorum cap. 23. fo. 53. e
 Peccata parentum quomodo noceant animabus filiorum. cap. 24. fo. 53. i
 Quomodo nullus portet peccatum patris, sed suum. cap. 25. fo. 53. l
 Quid sit originale peccatum, quod sit omnibus æquale. cap. 26. fo. 53. m
 Contra illos qui non putant infantes non debere dānari. cap. 27. fo. 54. b
 Quomodo impotentia habendi iustitiam excuset eos post baptisma. cap. 28. fo. 54. d
 Index capitum libri de similitudinibus.
De diuisione voluntatis. cap. 1. fo. 64. b. c
 De similitudine inter mulierem & voluntatem. cap. 2. fo. 64. c
 De sensibus animæ cap. 3. fo. 64. d
 De sensibus corporis cap. 4. fo. 64. d
 De obedientia cap. 5. fo. 64. e
 De inobedientia & propria voluntate 6. fo. 64. f
 De superbia 7. fo. 64. f
 Quod propria voluntas soli deo conueniat 8. fo. 64. g
 De similitudine inter propriam voluntatem & fontem. cap. 9. fo. 64. h
 De tribus generibus propriæ voluntatis 10. fo. 64. h
 De generibus delectationis 11. fo. 64. h
 De quinque corporis sensibus 12. fo. 64. i
 De generibus delectationis malæ 13. fo. 64. i
 De quinque simplicibus generibus 14. fo. 64. i
 De decem duplicibus 15. fo. 64. k
 De decem triplicibus 16. fo. 64. l
 De quinque quadruplicibus 17. fo. 65. a
 De ultimo genere delectationis malæ 18. fo. 65. b
 De detractiōe 19. fo. 65. c
 De animæ delectatione 20. fo. 65. d
 De quinque generibus exaltationis 21. fo. 65. f
 De quatuor simplicibus 22. fo. 65. g
 De quatuor duplicibus 23. fo. 65. g
 De quatuor triplicibus 24. fo. 65. h
 De vno quadruplici 25. fo. 65. i
 De curiositate & eius diuisione 26. fo. 65. l
 De quinque simplicibus 27. fo. 65. l
 De sex duplicibus 28. fo. 65. m
 De quatuor triplicibus 29. fo. 66. a
 De vno quadruplici 30. fo. 66. a
 De generibus curiositatis 31. fo. 66. b
 De tribus simplicibus 32. fo. 66. b
 De nouem duplicibus 33. fo. 66. b
 De decem triplicibus 34. fo. 66. d
 De quinque quadruplicibus 35. fo. 66. e
 De ultimo genere curiositatis 36. fo. 66. f
 De similitudine inter propriam voluntatē & adulteram reginam 37. fo. 66. h
 De similitudinibus inter propriam voluntatem & venenosam herbam 38. fo. 66. k
 Quod ppriæ voluntati oīa vitia deseruiūt. 39. fo. 66. m
 De similitudine inter suggestionem, delectationem, consensum & canem 40. fo. 67. a
 De similitudine inter cor humanū & molendinum. cap. 41. fo. 67. c

De similitudine inter molentes & laborantes. cap. 42. fo. 67. f
 Quod bonitas cuiusque fidelis deo & omnibus bonis sit utilis 43. fo. 67. b
 De commendatione supernæ Hierusalem 44. fo. 67. l
 Quod bonitas boni hominis damnatis, & dæmonibus sit inutilis 45. fo. 67. m
 De similitudine inter deum & quemlibet regē suos iudicantem 46. fo. 68. a
 De quatuordecim beatitudinibus corporis & animæ. 47. fo. 68. d
 Quæ sint quatuordecim partes beatitudinis. 48. fo. 68. f
 Quæ sint quatuordecim partes miseriæ 49. fo. 68. g
 De pulchritudine & turpitudine 50. fo. 68. h
 De agilitate & ponderositate 51. fo. 68. k
 De fortitudine & imbecillitate 52. fo. 68. m
 De libertate & seruitute 53. fo. 69. b
 De sanitate & infirmitate 54. fo. 69. d
 De voluptate & anxietate 55. fo. 69. g
 De similitudine ferri igniti 56. fo. 69. h
 De duabus beatitudinibus totidemque miseriis. cap. 57. fo. 69. h
 De longæuitate & vitæ breuitate 58. fo. 69. k
 De sapientia & insipientia 59. fo. 69. l
 Quod peccata singulorum singulis pateant. cap. 60. fo. 69. m
 Altercatio inter hominem iustum & angelum. cap. 61. fo. 70. d
 De amicitia & inimicitia 62. fo. 70. f
 De concordia & discordia 63. fo. 70. h
 Quod omnes iusti idem velint 64. fo. 70. i
 De honore & dedecore 65. fo. 70. k
 De paupere in regem adoptato 66. fo. 70. l
 De similitudine inter ignem & deitatem 67. fo. 71. a
 De potentia & impotentia 68. fo. 71. b
 De securitate & timore 69. fo. 71. d
 Quod nullus amittat iam semel adepta bona. cap. 70. fo. 71. d
 De gaudio & tristitia 71. fo. 71. e
 De cupiditate mundani honoris 72. fo. 71. g
 De similitudine inter deum & aliquem dominum. cap. 73. fo. 71. i
 De similitudine inter diabolum & improbum placitorem 74. fo. 71. l
 De similitudine inter deum & quemlibet regem. cap. 75. fo. 72. c
 De regno & villa & castello & diuisione. cap. 76. fo. 72. c
 De similitudine inter monachum & potionē, & medicum & abbatem 77. fo. 72. e
 De contentione inter monachos nutritos & conuersos. 78. fo. 72. h
 De similitudine inter monachos & angelos. cap. 79. fo. 72. k
 De similitudine inter deum & quemlibet imperatorem. 80. fo. 72. m
 Quid monacho proficiat si aliquid inuitus faciat. cap. 81. fo. 73. b
 Quod magna sit spes monachi professi 82. fo. 73. e
 De similitudine inter monachum peccantem & laicum. 83. fo. 73. g
 De similitudine inter monachum & arborem. cap. 84. fo. 73. i
 De similitudine inter matronam & diuinam voluntatem. cap. 85. fo. 73. m
 De si-

De filiabus matronæ	86.74.a	De virtute & vitio	134.78.d
De ancillis eius bonis	87.74.a	De sapientia & stultia quandoque in eodem conuenientia	135.78.e
De ancilla latrone	88.74.a	De odio & amore peccati	136.78.f
De obedientia, licentia & inobedientia	89.74.c	De humilitate & superbia	137.78.f
De similitudine inter monachum & denarium.		De tribus verecundie generibus	138.78.g
cap. 90.	fo. 74.d	De tribus quæ notantur in iuvene	139.78.h
De similitudine inter corrigiam & sotularem, & ordinem facticium & naturalem	91.74.b	De similitudine inter diuersa alimenta & præcepta	140.78.i
De vestibus monachi	92.74.i	De exemplo noui vasis	141.78.k
De corona & tonsura monachi	93.74.i	De exemplo cu. tri	142.78.k
De spiritali sacrificio monachorum	94.74.k	De exemplo aquæ quietæ & solis radiis	143.78.l
De similitudine inter monachum & ignē.	95.74.l	De poenitentia sicca & humida	144.78.l
De interiori virtute & exteriori	96.74.m	De exemplo arborem magnam succidere volentis.	
De similitudine inter monachum & hortulanum.		cap. 145.	78.m
cap. 97.	fo. 75.a	De detractio	146.78.m
De ædificante domum, & quod superbia sit vallis maxima bestiarum vitiorum plena	98.75.b	De tribus homicidii generibus	147.79.a
De monte humilitatis & septem gradibus eius.		De exemplo ignis & venti & humanæ mentis.	
cap. 99.	75.c	cap. 148.	79.b
De primo gradu humilitatis	cap. 100.75.d	De detractio descriptione	149.79.b
Quod qui in deum peccat omnem creaturam contra se excitat	101.75.e	De commendatione charitatis	150.79.c
De secundo gradu humilitatis	102.75.f	Quod noceat detractio, & profit bonum audire.	
De tertio gradu humilitatis	103.75.g	cap. 151.	79.d
De quarto gradu humilitatis	104.75.i	De scientia voluntate & vsu	152.79.e
De quinto gradu humilitatis	105.75.i	De exemplo citharistæ	153.79.f
De sexto gradu humilitatis	106.75.k	De similitudine inter desides & peccantes.	
De septimo gradu humilitatis	107.75.k	cap. 154.	79.f
Recapitulatio graduum humilitatis	108.75.l	De similitudine inter pauperes, stultos & negligentis.	155.79.i
Quomodo vnusquisque se minorem omnibus putet.		De scientia, & tribus partibus eius	156.79.k
cap. 109.	75.m	De doctrina	157.79.k
Quod obsit consideratio alterius peccati	110.76.a	De experimento	158.79.l
De duabus sororibus hunc montem custodientibus.		Quod non semper debemus velle quod deus vult.	
cap. 111.	76.b	cap. 159.	79.l
De verecundia quæ est apud deum	112.76.b	De vsu	160.79.m
De verecundia quæ est apud homines	113.76.c	Quod bonus homo de omnibus sibi bonum faciat.	
De consultatione duarum prædictarum sororum.		cap. 161.	80.a
cap. 114.	76.e	Quomodo inimici diligi possint	162.80.a
Quod non semper misericordia dei debeat cogitari.		De intellectu, amore & vsu	163.80.c
cap. 115.	76.f	De similitudine inter deum & solem	164.80.c
Quæ comparatio sit inter ascendentes	116.76.b	De similitudine inter ignem & dei amorem.	
De similitudine inter cœnouexiam & charitatem.		cap. 165.	80.d
cap. 117.	76.i	Quomodo sancti deum videbunt	166.80.d
De similitudine inter qualitates corporis & animæ.		De quatuor modis præcipiendi, & totidem obediendi.	167.80.e
cap. 118.	76.m	De timore, commodo & amore	168.80.f
De cordis immundiciis	119.fo. 77.a	Quod in anima tres sint naturæ	169.80.g
De similitudine inter corporis infirmitates & animæ.	120.77.a	De suggestionem, delectationem & cōsensum.	170.80.h
De appetitu, & quid intersit inter appetitum & voluntatem	121.77.c	De nominibus animæ	171.80.i
De similitudine inter aquam & humanam naturam.		De sordido exemplum	172.80.k
cap. 122.	77.d	De quadrato lapide	173.80.k
Quod quatuor modis pax agatur	123.77.f	De peccato	174.80.l
De quadripartito statu humanæ naturæ	124.77.g	De similitudine ceræ	175.80.l
De similitudine inter hominis obsequium & præmium.	125.77.b	De conatu diaboli contra nouitium	176.80.m
De tribus hominum ordinibus	126.77.i	De pueris plantæ comparatis	177.81.b
De exemplo ouium, bouum & canum	127.77.i	De lamina auri exemplum	178.81.c
De mendacio	128.77.l	De charitate	179.81.d
Exemplum de medico	129.77.m	Quod ex tribus causis omnis res amatur	180.81.e
De septem donis spiritus sancti	130.78.a	Quod tribus modis deus diligendus sit	181.81.f
Quod de donis spiritus sancti, quinque ad actiuam, duo verò ad contemplatiuam pertinent.	131.78.b	De tribus libertatibus	182.81.f
De qualitatibus animæ & moribus	132.78.d	De venatione diaboli	183.81.g
Quod mores boni & mali sint	133.78.d	Quod deus non horreat peccatum	184.81.h
		De visione A. de fluuio	185.81.h
		De verò monachatu	186.81.i
		De securitate & pace religionis	187.81.k
		De	

De exemplo leporis	188.81.m	De exemplo auiculæ	189.82.a	
De malitia & fœditate peccati	190.82.c	De verbis defuncti	191.82.c	
Index capitum libri De concordia præscientiæ.				
Vòd præscientia dei videatur discordare à libero arbitrio, quod non est.				
cap. 1.	83.a.	Quod sit prædestinatio, & quod prædestinatio nihil inferat necessitatis libero arbitrio.		
De concordia gratiæ & liberi arbitrii.				3.85.b
Index capitum libri De meditatione generis humani.				
Væ sit virtus saluationis & vbi.				
cap. 1.	96.k	Cur sit occultata & tandiu dilata.		2.96.m
Quæ & cuius necessitate se sic humiliavit				3.97.b
Quomodo dicatur factus obediens & huiusmodi, cum sola libera voluntate hoc fecerit				4.97.f
De meditatione circa hoc, & de quo gaudendum circa passionem Christi				5.97.h
De beneficiis homini à Christo exhibitis				6.97.m
De gratis agendis super his.				7.97.m
Index capitum libri qui dicitur Speculum euangelici sermonis.				
Vòd salubre sit Christiano venerari & amplecti infirma saluatoris. ca. 1.100.g				
Quod gloriatio Christiani debeat esse in nomine crucifixi				2.100.h
De magna misericordia quam deus habuit ad genus humanum				3.100.i
De miseris quas deus accepit pro homine.				
cap. 4.	100.l	De gestis Christi ab infantia		5.101.a
De cœna cum discipulis & Iuda traditore.				6.101.c
De diuisione domini Iesu ad locum traditionis, & tristitia ibidem habita				7.101.e
De traditione Iesu				8.101.g
De colaphis, sputis & flagellis				9.101.i
De illusionem Iesu				10.101.k
De crucifixione Iesu				11.101.l
Incentiuum amoris				12.101.m
De glorificatione in morte				13.102.b
Deprecatio ad patrem				14.102.c
Quod filius pro nobis debitum soluit				15.102.e
Quod pro tanta passione diligendus sit				16.102.f
Humilis petitio ad filium				17.102.g
De resurrectione				18.102.l
Oratio ad patrem & filium & spiritum sanctum.				
cap. 19.	102.m	Index capitum libri De excellentia gloriosissimæ virginis Mariæ.		
Vòd Maria excellit omnes creaturas.				
cap. 1.	104.b	De origine virginis Mariæ		2.104.e
De annunciatione angelica				3.104.b
De amore virginis ad filium				4.104.m
De compassione beatæ Mariæ pro filio crucifixo.				
cap. 5.	105.h	De gaudio resurrectionis		6.106.m
De gaudio beatæ Mariæ in filii ascensione				7.106.g
De assumptione beatæ dei genitricis Mariæ.				
cap. 8.	106.k	Quantum profuit beata virgo Maria creaturæ hu-		

manæ	9.107.b		
Quantum profuit omni creaturæ, etiam præter humanam		10.107.b	
De eodem alio modo		11.107.l	
Oratio eiusdem beati Anselmi ad beatissimam virginem Mariam		12.108.b	
Libri epistolarum index.			
Elinando epistola prima, de statu perfectioris vitæ		fol. 108.g	
Hugoni secunda, de contemptu mundi & æterni regni desiderio.		fo. 108.m	
Henrico tertia, de sine mundanæ gloriæ & expectatione post spretum mundum		109.f	
Domina cuida, quarta, de proposito religionis seruando		109.i	
Burgundio & Richeræ, quinta, de sine ante oculos habendo.		110.d	
Monachis in Cistrensi cœnobio, sexta, de obedientia & pace		110.e	
Lauroni, septima, de monasterio non relinquendo.		fo. 110.k	
Gulielmo, octaua, de comite excōmunicato, & presbyteris incontinentibus		111.e	
Falconi, nona, de archiepiscopatu non concupito.		fol. 112.a	
Goffrido, decima, de non impediendis clericis ad monachatum		112.f	
Richardo, vndecima, de voto seruando		112.l	
Anselmo Paschalis papa, duodecima, de inuestitura ecclesiarum		112.m	
Cuno, decimatertia de tribus superbiæ modis		113.d	
Index capitum libri De imagine mundi.			
De forma mundi		cap. 1. fo. 113.b	
De creatione mundi		2. 113.b	
De quatuor elementis		3. 113.c	
De asimulatione quatuor elementorum cum quatuor temporibus, qualitatibus, humoribus & ætatibus.		4. 113.d	
Terra quibus nominibus nominetur		5. 114.a	
Terra quod sit rotunda & oceano claudatur.		cap. 6.	114.b
Terra quinque circulis distinguitur		7. 114.c	
Terræ habitabilis diuisio		8. 114.d	
Asia		9. 114.d	
India		10. 114.e	
Parthia		11. 121.k	
Mesopotamia		12. 121.l	
Syria		13. 121.l	
Palaestina		14. 115.a	
Aegyptus		15. 115.a	
Causacus mons		16. 115.c	
Asia minor		17. 115.d	
Europa		18. 115.e	
Aphrica		19. 115.l	
Insulæ maris		20. 116.a	
Infernus vbi sit		21. 116.e	
Aqua		22. 116.g	
De aere		23. 117.a	
De igne		24. 117.e	
De cælo		25. 117.m	
De planetis		23. 117.f	
De duodecim signis zodiaci		26. 118.c	
De hyadibus		27. 118.f	
De hydra		28. 118.f	
Libri 2. De imagine mundi index.			
De mundo			

De mundo & eius partibus	1.118.m	De minutis	19.121.d
De zodiaco	2.119.c	De regularibus feriarum & concurrentum.	
De diuisione diei & nominibus	3.119.g	cap.20.	121.e
De nocte & septem eius temporibus	4.119.i	De regularibus & epactis	21.121.f
De hebdomada	5.119.k	Quot horis Luna luceat, & in quo sit signo.	
De mensibus & eorum nominibus	6.119.l	cap. 22.	121.b
De kalendis, Nonis & Idibus	8.120.c	Ad inueniendum annum domini, epactas, annum solarem, concurrentes, Bissextum, Cyclum lunarem, annum nouenalis cycli, & clauas terminorum.	
De quatuor partibus anni	9.120.d	cap.23.	121.i
De anno ac eius acceptionibus	10.120.e	De termino Paschali	24.122.m
De cyclis	11.120.h	De regularibus eiusdem termini	25.122.a
De olympiade	12.120.h	De embolismis	26.122.c
De lustris & indictionibus	13.120.h	De diebus Aegyptiacis	27.122.d
De etate	14.120.i	Inuocatio virginis Mariæ & filii eius.	122.e
De decemnouenali cyclo & diuisione	15.120.k	Mariæ beatæ virginis forma & mores, & filii eius.	122.b
De cyclo solari	16.120.l		
De æquinoctiis & solsticiis	17.121.a		
De saltu Lunæ	28.121.c		

CATALOGVS OPERVM
D. Anselmi.

Monologion, id est soliloquium, liber vnus	fol.1. Si quis.
Prosologion, id est alloquium, liber vnus	fol.13. Eia nunc.
Pro insipiente, liber vnus.	fo.16. Dubitanti.
Contra insipientem, liber vnus.	fol.17. Quomiam non me.
De incarnatione verbi, liber vnus.	fol.18. Domino & patri.
Cur deus homo, libri duo.	23. Sæpe.
De veritate, dialogus vnus.	35. Quomiam deum.
De libero arbitrio, dialogus vnus.	39. Cum liberum.
De casu diaboli, dialogus vnus.	42. Illud apostoli.
De conceptu virginali & peccato originali, liber vnus.	49. Cum in omnibus.
De processione spiritus sancti, liber vnus.	57. Negatur à Græcis.
De fermento & azymo, liber vnus.	57. Anselmus.
De diueritate sacramentorum, liber vnus.	59. Domino & amico.
De similitudinibus, liber vnus.	64. Voluntas.
De voluntate dei, liber vnus.	81. Humana ratio.
De concordia præscientiæ & prædestinationis, necnon gratiæ dei cum libero arbitrio, liber vnus.	83. De tribus illis.
De miseria hominis, liber vnus.	89. Terret me.
De vestimentis & membris & actibus deo attributis, liber vnus.	90. Vbicunque.
De mensuratione crucis.	91. Quomiam.
De meditatione redemptionis generis humani, liber vnus.	94. Domine deus meus.
De passione domini, dialogus vnus.	98. Beatus Anselmus.
Speculum euangelici sermonis, siue stimulus amoris	100. Iesum Nazarenum.
Homilia euangelii secundum Lucam, Intrauit Iesus.	103.
De excellentia gloriosissimæ virginis Mariæ, liber vnus.	104. Supereminentem.
Epistolarum, liber vnus.	108. Seruus seruorum.
De imagine mundi, libri duo.	113. Mundus.

FINIS.

A Præfatio beati
ANSELMI EPISCOPI
Cantuariensis in Mono-
logium.

Quid sit quoddam optimum & maximum & summum omnium quæ sunt. Cap. I.

Vidâ fratres sæpè me studio-
sèque precati sunt, vt quædam
de illis, quæ de meditanda di-
uinitatis essentia, & quibusdâ
aliis huius meditationi cohe-
rentibus vsitato sermone col-
loquendo protuleram, sub quodam eius medi-
tationis exemplo describerem. Cuius scilicet
scribendæ meditationis magis secundum suam
voluntatem, quàm secundû rei facilitatem, aut
meam possibilitatem, hanc mihi formam præsti-
terunt: quatenus autoritate scripturæ penitus
nihil in ea persuaderetur. Sed quicquid per sin-
gulas inuestigationes finis assereret, id ita esse
plano stylo & vulgaribus argumentis simplici-
que disputatiõe: & rationis necessitas breuiter
cogeret, & veritatis claritatem patenter osten-
deret. Voluerunt etiam, vt nec simplicibus pe-
néque fatuis obiectionibus mihi occurrentib⁹
obuiare contemneram, quod quidem diu têtare
recusau, atque mecû re ipsa comparans, multis
me rationibus excusare tentau. Quanto enim
id quod petebant vsu sibi optabant facilius: tã-
to mihi illud actu iniungebant difficilius. Tan-
dem tamen victus, tum præcû modesta impor-
nitate, tum studij eorum non contemnenda ho-
nestate: inuitus quidem propter rei difficultatē
& ingenij mei imbecillitatem, quod præcabã-
tur incœpi. sed libenter propter eorum chari-
tatem quantû potui, in eorum diffinitionē effe-
ci. Ad quod cum ea spe sim adductus, vt quic-
quid facerē illis solis à quibus exigebatur esset
notum, & paulo post id ipsum vt vilem rem fa-
stidientibus, contemptu esset obuendum: scio
enim me in eo non tam præcantibus satisfacere
potuisse, quàm precibus me prosequentibus
finē posuisse. Nescio tamen quomodo sic præ-
ter spem euenit, vt nõ solû prædicti fratres: sed
& plures alij scripturam ipsam, quisq; eam sibi
transcribendo in longum memoriæ commē-
dare satagerent: quam ego sæpe tractans nihil
potui inuenire me in ea dixisse, quod non catho-
licorum patrum, & maximè beati Augustini,
scriptis cohæreat. Quapropter si cui videbitur
quod in eodem opusculo aliquid protulerim,
quod aut minus nouû sit, aut à veritate dissen-
tiat: rogo ne statim me aut vt præsumptorem
nouitatum, aut falsitatis assertorem exclamet:
sed prius libros beati Augustini de trinitate di-
ligenter perspiciat, deinde secundum eos opus-
culû meum diiudicet. Quod enim dixi, summã
trinitatem posse dici tres substantias Græcos
sequutus sum, qui consentunt tres substantias
esse in vna persona eadem fide, qua nos tres per-
sonas in vna substantia. Nam hoc significant in
deo per substantiam, quod nos per personam.
Quæcunque autem dixi sub persona secum, so-
la cogitatione disputantis & inuestigantis, ea

quæ prius non animaduertisset prolata sunt: si-
cut sciebam illos velle quorum petitioni obse-
qui intendebam. Præcor autē & obsecro vehe-
menter, si quis hoc opusculum voluerit trans-
scribere: vt hanc præfationem in capite libelli,
ante ipsa capitula studeat præponere. Multum
enim prodesse puto ad intelligenda ea quæ le-
gerit ibi. Si quis prius, qua intentione quõve
modo disputata sint cognouerit. Puto etiã, qd
si quis hanc ipsam præfationem viderit prius,
non temere iudicabit: si quid & contra suam
opinionem prolatum inuenerit.

BEATI ANSELMI
Cantuariensis episcopi Monologium

Quod sit quoddam optimum & maximum & summum omnium quæ sunt. Cap. I.

I quis vnã naturam summam om-
nium quæ sunt solam, sibi in æ-
terna beatitudine sua sufficientē:
omnibûsq; rebus aliis hoc ipsum
quod aliquid sunt, aut quod ali-
quo modo bene sunt: per omnipotētem boni-
tatem suam dantem & facientem aliãq; per plu-
ra: quæ de deo siue de eius creatura necessario
credimus, aut non audiendo aut non credendo
ignorat: puto quia ea ipsa ex magna parte si vel
mediocris ingenij est, potest ipse sibi saltē sola
ratione persuadere. Quod cum multis modis
facere possit, vnum ponam quem illi æstimo
esse promptissimum. Etenim cum omnes frui
solis his appetant quæ bona putant, in prom-
ptu est vt aliquando mentis oculum conuertat
ad inuestigandum illud, vnde sint bona ea ipsa
quæ non appetit, nisi quia iudicat esse bona: vt
deinde ratione ducente & illa persequente ad
ea quæ irrationabiliter ignorat, rationabiliter
proficiat. In quo tamen si quid dixerò, quod
maior non monstrat autoritas, sic volo accipi:
vt quanuis ex rationibus, quæ mihi videbuntur
quasi necessarium concludatur. non ob hoc ta-
men omnino necessarium: sed tantum sic inter-
rim videri posse dicatur. Facile est igitur, vt ali-
quis sit qui secum tacitus dicat: Cum tã innum-
merabilia bona sint quorum tam multam di-
uersitatem & sensibus corporeis experimur, &
ratione mentis discernimus: est ne credendum
esse vnum aliquid per quod vnum sunt bona
quæcûq; bona sunt, aut sunt bona alia per aliud
Certissimû quidem & omnibus est volentibus
advertere perspicuum, quia quæcunque dicun-
tur aliquid, ita vt ad inuicem magis aut minus
aut æqualiter dicantur, per aliud dicuntur: quod
non aliud & aliud sed idē intelligitur in diuer-
sis, siue in illis equaliter siue inæqualiter confi-
deretur. Nam quæcunque iusta dicuntur ad in-
uicē siue pariter siue magis vel minus, non pos-
sunt intelligi iusta nisi per iustitiam quæ nõ est
aliud & aliud in diuersis. Ergo cum certum sit
quod omnia bona si ad inuicem conferantur,
aut æqualiter aut inæqualiter sint bona: neces-
se est omnia sint per aliquid bona, quod intelli-
gitur idem in diuersis bonis, licet aliquando
videan-

Gvideantur bona dici alia per aliud. Per aliud enim videtur dici bonus equus, quia fortis est: & per aliud bonus equus, quia velox est. Cum enim videatur dici bonus per fortitudinem, & bonus per velocitatem: non tamen idem videtur esse velocitas & fortitudo. Verum si equus, quia est fortis aut velox, bonus est: quomodo fortis & velox latro malus est? Potius igitur quædam modum fortis & velox latro ideo malus, quia noxius est: ita fortis & velox equus idcirco bonus est, quia utilis est? Et quidem nihil solet putari bonum, nisi aut propter utilitatem aliquam, ut bona dicitur salus, & quæ saluti profunt: aut propter quamlibet honestatem, sicut pulchritudo æstimatur bona, & quæ pulchritudinem iuuant. Sed quoniam iam perspecta ratio nullo potest dissolui pacto, necesse est omne quoque utile vel honestum, si vere bona sunt, per ipsum esse bona per quod necesse est cuncta esse bona, quicquid illud sit. Quis autem dubitet illud ipsum, per quod cuncta sunt bona, esse magnū bonum. Illud igitur est bonum per seipsum: quoniam omne bonū est per ipsum, ergo consequitur, ut omnia alia bona sint per aliud quam quod ipsa sunt: & ipsum solum per seipsum. At nullum bonum quod per aliud est, est æquale aut maius eo bono quod per se est bonum. Illud itaque est summum bonum, quod solum est per se bonum. Id enim summum bonum est, quod per se eminet aliis: ita ut nec par habeat, nec præstantius: sed quod est summum bonum, est etiam summum magnum. Est igitur vnum aliquid summe magnum, & summum bonum, id est, summum omnium quæ sunt.

De eadem re. Cap. II.

Quemadmodum autem inuentum est aliquid esse summum bonum: quoniam cuncta bona per vnum aliquid sunt bona, quod est bonum per seipsum: sic ex necessitate colligitur aliquid esse summum magnū, quoniam quæcūque magna sunt per vnum aliquid magna sunt, quod magnum est per seipsum. Dico autem non magnum spatio, ut est corpus aliquod: sed quod quanto maius, tanto melius aut dignius, ut est sapientia. Et quoniam non potest esse summum magnum, nisi id quod est summum bonum: necesse est aliquid esse maximum & optimum, id est, summum omnium quæ sunt.

Quod sit quædam natura, per quam est quicquid est, quæ per se est, & est summum omnium quæ sunt. Cap. III.

Denique non solum omnia bona per idem aliquid sunt bona: & omnia magna per idem aliquid sunt magna: sed quicquid est, per vnum aliquid videtur esse. Omne namque quod est: aut per aliquid, aut per nihil: sed nihil est, per nihil. Nō enim est vel cogitari potest, ut sit aliquid nō per aliquid. Quicquid igitur est, nō nisi per aliquid est. quod cum ita sit, aut est vnum, aut sunt plura, per quæ sunt cuncta quæ sunt. Sed si sunt plura, tunc ipsa referuntur ad vnum aliquid, per quod sunt: aut eadem plura singula sunt per se: aut ipsa per se inuicem sunt. At si plura ipsa sunt, per vnum iam non sunt omnia per plura: sed potius per illud vnum per quod plura sunt. Si verò ipsa plura singula sunt

per se, utique est vna aliqua vis vel natura existendi per se, quam habent ut per se sint. Nō est autem dubium, quod per ipsum vnum sunt per quod habent, ut sint per se. Verius ergo per ipsum vnum cuncta sunt, quam per plura: quæ sine eo vno esse non possunt: ut verò plura per se inuicem sint, nulla patitur ratio quoniam irrationalis cogitatio est: ut aliqua res sit per illud cui dat esse. nā nec ipsa relatiua, sic sunt per inuicem. Nam cum dominus & seruus referatur ad inuicem, & ipsi homines qui referuntur, omnino non sunt per inuicem: & ipse relationes quibus referuntur, non omnino sunt per inuicem. quia eadem sunt subiecta. Cum itaque veritas omnimodo excludat plura esse, per quæ sunt cuncta: necesse est vnum illud esse, per quod sunt cuncta quæ sunt. Quoniam ergo cuncta quæ sunt, sunt per ipsum vnum: proculdubio & ipsum vnum est per seipsum. Quæcunque igitur alia sunt, sunt per aliud, & ipsum solum per seipsum. At quicquid est per aliud, minus est quod illud per quod cuncta sunt alia, & quod solū est per se. quare illud quod est per se, maximè omnium est. Est igitur vnum aliquid, quod solum maximè & summum omnium est, quod autem maximè omnium est, & per quod est quicquid est bonum vel magnum, & omnino quicquid aliquid est, id necesse est esse summum bonum, & summum magnum, & summum omnium quæ sunt. Quare est aliquid quod siue essentia, siue substantia, siue natura dicatur, optimum & maximum est, & summum omnium quæ sunt.

De eadem re, quod sicut illa est per se, & alia per illam: ita alia sit ex se, & alia ex illa.

Cap. III.

Amplius si quis intēdat rerum naturas, velit, nolit, sentit non eas omnes contineri vna dignitatis paritate: sed quædam earum distingui graduum imparitate. Qui enim dubitat, quod in natura suo ligno melior sit equus, & equo præstantior homo, is profecto non est dicendus homo. Cum igitur naturarum alia aliis negari non possunt meliores, nihilominus persuadet ratio aliquam in eis sic supereminere, ut non habeat se superiorē. Si enim huius graduum distinctio, sic est infinita: ut nullus sit ibi gradus superior, quo superior alius nō inueniatur. Ad hoc ratio deducitur, ut ipsarum multitudo naturarum nullo sine claudatur. Hoc autem nemo non putat absurdum, nisi qui nimis est absurdus. Est igitur ex necessitate aliqua natura, quæ sic est alicui vel aliquibus superior, ut nulla sit cui ordinetur inferior. Hæc verò natura quæ talis est, aut sola est, aut plures huiusmodi & æquales sunt. verum si plures sunt & æquales sunt, cum æquales esse nō possint per diuersa quædam, sed per idem aliquid: illud vnum per quod æqualiter tā magnæ sunt, aut est id ipsum quod ipse sunt, id est, ipsa earum essentia, aut aliud quam quod ipse sunt. Sed si nihil est aliud, quam ipsarum essentia: sicut earum essentia nō sunt plures, sed vna: ita & naturæ non sunt plures, sed vna. Idem namque naturam hinc intelligo, quod essentiam. Si verò id, per quod plures ipse naturæ tam magnæ sunt, aliud est quam quod ipse sunt: pro certo minores sunt, quam id per

Aper quod magnæ sunt. Quicquid enim per aliud est magnum, minus est quam id per quod est magnum, quare non sunt sic magnæ, ut illis nihil sit maius aliud. Quod si nec per hoc quod sunt, nec per aliud possibile est tales esse plures naturas, quibus nihil est præstantius, nullo modo possunt esse naturæ plures huius. Restat igitur vna & solam naturam aliquam esse, quæ sic est aliis superior, ut nullo sit inferior: sed quod tale est, maximum & optimum est omnium quæ sunt. Hoc autem esse non potest, nisi ipsa sit per se id quod est: & cuncta quæ sunt, sint per ipsam id quod sunt. Nā cum paulo antè ratio docuerit id quod per se est, & per quod alia cuncta sunt, esse summum omnium existentium, aut e converso: id quod est summum, est per se, & cuncta alia per illud, aut erunt plura summa: Sed plura non esse, manifestum est. Quare est quædam natura, vel substantia, vel essentia, quæ est per se bona vel magna. & per se est, id quod est, & per quam est quicquid verè aut bonū aut magnum aliquid est. & quæ est summum magnum, summumque bonum summum ens siue existens. i. summum omnium quæ sunt. Quoniam itaque placet quod inuentum est: iuuat indagare, utrum hæc ipsa natura & cuncta quæ aliquid sunt, nō sunt nisi ex ipsa, quemadmodum non nisi per ipsam. Sed licet posset dici: quia quod ex aliquo est, etiam per id ipsum quod est per aliquid, est, & ex eo ipso: quemadmodum & est ex materia, & per artificem, potest etiam dici esse per materiam & ex artifice: quoniam per vtrumque, & ex vtroque & ab vtroque habet ut sit, quantum aliter per materiam, & ex materia, quam per artificem & ex artifice. Consequenter ergo, ut quomodo cuncta quæ sunt per summam sunt naturam id quod sunt: & ideo illa est per seipsam, alia verò per aliud, ita omnia quæ sunt, sunt ex eadem natura summa. & idcirco illa ex seipsa, alia autem ex alio.

Quod illa non sit vlla iuuante causa ducta ad esse: nec tamen sit per nihil aut ex nihilo, & quomodo intelligi possit esse per se, & ex se. Cap. V.

C Quoniam igitur non semper habet eundem sensum quod dicitur esse per aliquid, aut est ex aliquo: quærendum est diligentius quomodo per summam naturam, vel ex ipsa sint omnia quæ sunt. & quoniam id quod est per se ipsum, & id quod est per aliud, non eandem suscipiunt existendi rationem prius separatim videamus de ipsa summa natura quæ per se est: postea de his quæ per aliud sunt. Cum igitur constet, quod illa est per seipsam quicquid est, & omnia alia sunt per illam id quod sunt, quomodo est ipsa per se? Quod enim dicitur esse per aliquid: videtur esse, aut per efficiens, aut per materiam, aut per aliquod aliud adiumentum vel instrumentum. Sed quicquid ex aliquo his tribus modis est, per aliud est, & posterius, & aliquo modo minus est eo, per quod habet, ut sit: at summa natura nullatenus est per aliud, nec est posterior, aut minor seipsa, ut aliqua alia re: quare summa natura, nec à se, nec ab alio fieri

Dpotuit nec ipsa sibi, nec aliquid aliud illi materia unde fieret, fuit aut ipsa se aliquo modo, aut aliqua res ipsam, ut esset quod non erat, adiuuat. Quid igitur? Quod enim non est à quo faciente, aut ex qua materia, aut ex quibus adiumentis ad esse peruenerit, id videtur aut esse nihil: aut si aliud est, per nihil esse, & ex nihilo. Quod licet ex his, quæ rationis luce de summa iam animaduerti substantia putem nullatenus in illam posse cadere: non tamen negligam huius rei probationem contexere. Quoniam namque ad magnū & delectabile quoddam me subito perduxit hæc mea meditatio, nullam vel simplicem penèque fatuam obiectionem mihi disputanti occurrerem, negligenter volo præterire. Quatenus & ego nihil ambiguum in præcedentibus relinquens, certior valeam ad sequentia procedere: & si forte, cui quod speculor persuadere voluero, omni vel modico remoto obstaculo quilibet tardus intellectus audita facile possit accidere. Quod igitur illa natura, sine qua nulla est natura, sit nihil, tam falsum est quam absurdum erit dicatur, quicquid est nihil esse, per nihil verò non est, quia nullo modo intelligi potest, ut quod aliquid est sit per nihil. aut si quomodo est ex nihilo, aut per se, aut per aliud, aut per nihil est ex nihilo. Sed constat, quia nullo modo aliud est per nihil. Si igitur est aliquo modo ex nihilo, aut per se, aut per aliud est ex nihilo. Per se autem nihil potest esse ex nihilo, quia si quid est ex nihilo, per aliquod necesse est, ut id per quod est, prius sit. Quoniam igitur hæc essentia prior seipsa non est, nullo modo ex nihilo per se. At si dicitur per aliquam naturam aliam extitisse ex nihilo, non est summa omnium, sed aliquo inferior: nec est per se hoc est, sed per aliud. Item si per aliud est ipsa ex nihilo, id per quod est magnum bonum fuit cum causa tanti boni fuit. At nullum bonum potest intelligi ante illud bonum, sine quo nihil est bonum. hoc autem bonum, sine quo nihil est bonum, satis liquet hanc esse summam naturam de qua agitur. Quare res nulla vel intellecta præcessit, per quam ista ex nihilo esset. Denique si hæc ipsa natura est aliquid aut per nihil, aut ex nihilo: proculdubio aut ipsa non est per se & ex se, quicquid est: aut dicitur ipsa nihil, quod vtrumque superfluum est exponere quam falsum sit. licet igitur summa substantia non sit per aliquid efficiens, aut ex aliqua materia, nec aliquibus adiuta sit causis; ut ad esse produceretur: nullatenus tamen est per nihil, aut ex nihilo: quia per seipsam, & ex seipsa est quicquid est. Quomodo ergo tandem esse intelligenda est per se & ex se: si nec ipsa se fecit, nec ipsa sibi materia extitit, nec ipsa se quolibet modo, ut quod non erat esset, adiuuat: nisi forte eo modo intelligendum videtur, quod dicitur: quia lux lucet, vel lucens est, per seipsam & ex seipsa. Quemadmodum enim sese habent ad inuicem lux, & lucere, & lucens: sic sunt ad inuicem essentia, esse, & ens, hoc est, existens siue subsistens; ergo summa essentia, & summe esse, & summe ens, id est, summe existens, siue summe subsistens non dissimiliter sibi conuenient, quæ lux, & lucere, & lucens.

G *Quomodo alia omnia sint per illam, & ex illa.* Cap. VI.

R E stat nunc de rerum earum vniuersitate, quæ per aliud sunt, discutere, quomodo sint per summam substantiam, vtrum quia ipsa fecit vniuersa, aut quia materia fuit viuens. Non enim opus est quærere, vtrum ideo sint vniuersa per ipsam: quia alio faciente, aut alia materia existente, illa tantum quolibet modo, vt res omnes essent adiuuat: cum repugnet his quæ iam supra patuerunt, si secundo loco & non principaliter sint per ipsam, quæcunque sunt. Primum itaque mihi quærendum esse puto, vtrum vniuersitas rerum, quæ per aliud, sunt, sit ex aliqua materia. Non autem dubito hanc mundi molem, cum partibus suis, sicut videmus, formatam constare ex terra & aqua, & aëre & igne, quæ sunt quatuor elementa, aliquo modo intelligi posse, sine his formis quas cõspicimus in rebus formatis, vt eorum informis aut etiam confusa natura videatur esse materia omnium corporum suis formis discretorum, non inquam hoc dubito: sed quæro, vnde hic ipsa quam dixi, mundanæ molis materia sit. Nam si huius materiæ est aliqua materia, alia verius est corporeæ vniuersitatis materia. Si igitur vniuersitas rerum seu visibilium seu inuisibilium est ex aliqua materia, profecto non solum non potest esse: sed nec dici potest ex alia materia, quam ex summa natura: aut ex se ipsa, aut ex aliqua tertia essentia: quæ vtique nulla est. Quippè nihil omnino vel cogitari potest esse præter illud summum omnium, quod est per se ipsum, & vniuersitatem eorū quæ non per se, sed per idem summum sunt. quare quod nullo modo aliquid est, nullius rei materia est. Ex sua verò natura rerum vniuersitas, quæ per se non est, esse non potest: quoniam si hoc esset, aliquo modo esset per se & per aliud, quoniam per id per quod sunt cuncta: & non solum id per quod cuncta sunt, quæ sunt omnia falsa. Item, omne quod ex materia est, ex aliquo est, & posterius est eo. quoniam igitur nihil est aliud à seipso, vel posterius seipso, consequitur vt nihil sit materialiter ex seipso. Ac si ex summæ materiæ naturæ potest esse aliquid minus ipsa, summum bonum mutari & corrumpi potest, quod nephastum est dicere. Quapropter, quoniam omne quod aliud est quam ipsa, minus est ipsa. Impossibile est aliquid aliud hoc modo esse ex ipsa. Amplius dubium non est, quia nullatenus est bonum per quod mutatur vel corrumpitur summum bonum. Quod si qua minor natura est ex summi boni materia: cum nihil sit vnuncum que, nisi per summam essentiam, mutatur & corrumpitur summum per ipsum bonum. Quare summa essentia, quæ est ipsum summum bonum, nullatenus est bonum, quod est inconueniens. Nulla igitur minor natura materialiter est ex summa natura. Cum igitur eorum essentiam, quæ per aliud sunt, cõstet non esse velut ex materia ex summa essentia nec ex se, nec alio, manifestum est quod ex nulla materia est. Quare: quoniam quicquid est per summam essentiam est: nec per ipsam aliquid aliud esse potest, nisi ea aut faciente, aut materia existente: cõsequitur de necessitate, vt

præter eam nihil sit, nisi ea faciente. & quoniam nihil aliud est vel fuit, nisi illa, & quæ facta sunt ab illa nihil omnino facere potuit per aliud, vel instrumentum, vel adiumentum quam per se ipsam. Ac omne quod fecit sine dubio aut fecit ex aliquo, velut ex materia, aut ex nihilo. Quoniam igitur certissimè patet, quia essentia omnium, quæ præter summam essentiam sunt, ab eadem summa essentia facta est. Et quia nulla materia est, proculdubio nihil apertius quam quod illa summa essentia tantam rerum molem tam numerosam multitudinem, tam formosam formatam, tam ordinatam variatam, tam conuenienter diuersam, sola per seipsam est, produxit ex nihilo.

Quomodo intelligendum sit quod omnia fecit ex nihilo. Cap. VII.

S Ed occurrit quædam dubitatio de nihilo. Nam ex quocunque fit, aliquid, id causa eius, quod ex se fit: & omnis causa necesse est aliquid ad essentiam effectus præbeari adiumentum. Quod sic omnes tenent experimèto, vt etiam nulli rapiatur contendendo, vt vix vlli surripiatur decipiendo. Si ergo factum est ex nihilo aliquid, ipsum nihil fuit causa eius, quod ex ipso factum est. Sed quomodo id quod nullum habebat esse, adiuuit aliud vt perueniret ad esse. Si autem nullum adiumentum de nihilo prouenit ad aliquid, cui aut qualiter persuadeatur, quia ex nihilo aliquid efficiatur. Propterea, nihil aut significat aliquid, aut non significat aliquid. Sed si nihil est aliquid, quæcunque facta sunt ex nihilo, facta sunt ex aliquo. Si verò nihil non est aliquid: quoniam intelligi non potest vt eo, quod penitus non est fiat aliquid: nihil fit ex nihilo. Sicut vox omnium est quia nihil de nihilo. Vnde videtur consequi, vt quicquid fit fiat ex aliquo. Aut enim fit de aliquo, aut de nihilo. Si igitur nihil fit aliquid: siue nihil non fit aliquid, consequi videtur, vt quicquid factum est, factum sit ex aliquo. Quod si verum esse ponitur, omnibus quæ supra disputata sunt opponitur. Vnde quoniam quod erat nihil aliquid erit: id quod maximè aliquid erat, nihil erit. Ex eo nanque, quod quandam substantiam maximè omnium existentem inueneram. ad hoc vt omnia alia ab ea facta essent: sic vt nihil esset vnde facta esset ratiocinando perueneram. Quare si illud vnde facta sunt, quod putabam esse nihil, est aliquid: quicquid inuentum æstimabam de summa essentia, est nihil. quid igitur intelligendum est de nihilo. nam nihil quod videam posse obici tibi penè iam fatuum statui in hac meditatione negligere.

Quod ea quæ facta sunt ex nihilo, non nihil erant antequam fierent, quantum ad rationem facientis. Cap. VIII.

Ribus itaque vt puto modis, quod ad præsentis impedimenti sufficit expedimentum, exponi potest: si qua substantia dicitur esse facta ex nihilo. Vnus quidem modus est, quo volumus intelligi penitus non esse factum quod dicitur ex nihilo esse cui simile est cum quærèti de tacente, vnde loquatur, respondetur de nihilo, id est, non loquitur. Secundum quem modum de ipsa summa essentia, & de eo quod

A quod penitus nec fuit, nec est: querendi, vnde factum sit, recte responderi potest: de nihilo. i. nequaquam factum est, qui sensus de nullo eorum quæ facta sunt, intelligi potest. Alia significatio est, quæ dici potest quidem vera, esse tamen non potest. vt si dicatur sic esse factum ex nihilo, vt ex ipso nihilo. i. ex eo quod penitus non est, factum sit: quasi ipsum nihil sit aliud existens, ex quo possit aliquid fieri. quod quoniam semper falsum est, quotiens est ponitur, impossibilis inconuenientia consequitur. Tertia interpretatio qua dicitur aliquid esse factum de nihilo, cum intelligimus esse quidem factum: sed non esse aliquid vnde sit factum. Per similem significationem dici videtur cum homo contristatus sine causa, dicitur contristatus de nihilo. Secundum igitur hunc sensum si intelligatur, quod supra conclusum est, quia præter summam essentiam cuncta, quæ sunt ab eadem, ex nihilo facta sunt. i. non ex aliquo: sicut ipsa conclusio præcedentia conuenienter sequetur, ita ex eadem conclusione nihil inconueniens subsequetur, quanuis non inconuenienter & sine omni repugnantia, ea quæ facta à creatrice substantia dici possunt ex nihilo, eo modo quo dici solet, diues ex paupere, & recepisse quis sanitatem ex egritudine. i. qui prius pauper erat, nunc est diues, quod antea non erat. & qui prius habebat ægritudinem, nunc habet sanitatem, quam antea non habebat. Hoc igitur modo non inconuenienter intelligi potest, si dicatur creatrix essentia vniuersa fecit de nihilo. siue quod vniuersa per illam facta sunt de nihilo. i. quæ prius nihil erant, nunc sunt aliquid. Hac ipsa quippè, voce qua dicitur: quia illa fecit, siue quod ista facta sunt, intelligitur: quia cum illa fecit, aliqua fecit: & cum ista facta sunt, non nisi aliqua, facta sunt. Sic enim aspicietes aliquem de valde humili fortuna, multis opibus ab aliquo honoribusque exaltatum, dicimus: ecce ille fecit istum de nihilo, aut factus est ille ab isto de nihilo, id est, ipse qui prius quasi nihilum reputabatur, nunc illo faciente verè aliquid æstimatur. Verum videor mihi videre quoddam quod negligenter discernere cogit, secundum quid ea quæ facta sunt antequam fierent, dici possunt fuisse nihil. Nullo nanque pacto fieri potest aliud rationaliter ab aliquo, nisi in facientis ratione præcedat aliquod rei faciendæ quasi exemplum, siue (vt aptius dicitur) forma vel similitudo aut regula. Patet itaque quoniam priusquam fierent vniuersa erant in ratione summæ naturæ, quid, aut qualia, aut quomodo futura essent, quare cum ea quæ facta sunt, clarum sit nihil fuisse antequam fierent, quantum ad hoc: quia non erant, quod nunc sunt: nec erat ex quo fierent, non tamen nihil erant, quantum ad rationem facientis, per quam & secundum quam fierent.

Quod illa ratio sit quædam rerum locutio, sicut faber dicit prius apud se quod factum est.

Caput IX.

Illa autem forma rerum, quæ in eius ratione res creandas præcedebat, quid aliud est quam rerum quædam in ipsa ratione locutio, veluti cum faber factur aliquid

suæ artis opus, prius illud intra se dicit mentis conceptione. Mentem autem siue rationis conceptionem, locutionem hinc intelligo: non cum voces rerum significatiue cogitantur, sed cum res ipsæ, vel futuræ, vel iam existentes acie cogitationis in mente cõspiciuntur. Frequenti namque vsu cognoscitur, quia rem vnã tripliciter loqui possumus. Aut enim res loquimur, signis sensibilibus. i. quæ sensibus corporeis sentiari possunt sensibilibiter vtendo, aut eadem signa, quæ foris sensibilia sunt, intra nos sensibilibiter cogitando, aut nec sensibilibiter his signis vtendo. sed res ipsas vel corporum imaginatione, vel rationis intellectu pro rerum ipsarum diuersitate, intus in nostra mente dicendo. Aliter nanque hominem dico, cum eum hoc nomine, quod est homo, significo: aliter cum idem nomen tacens cogito: aliter cum eum ipsum hominem mens, aut per corporis imaginem, aut per rationem intuetur, per corporis quidem imaginem, cum eius sensibilem figuram imaginatur. Per rationem verò, vt cum vniuersalè eius essentiam, quæ est animal rationale mortale cogitat. Hæ verò tres loquendi varietates, singulæ verbis sui generis constant: sed illius, quam tertiam & vltimam posui, locutionis verba, cum de rebus non ignoratur sunt, naturalia sunt, & apud omnes gentes sunt eadem. Et quoniam omnia alia verba propter hæc sunt inuenta, vbi ista sunt: nullum aliud verbum est necessarium ad rem cognoscendam. & vbi ista esse non possunt, nullum aliud est vtile ad rem ostendendam. Possunt etiam non absurdè dici, tanto veriora quãto magis rebus, quarum sunt verba, similia sunt, & eas expressius signant, exceptis nanque rebus illis, quibus ipsis vtimur pro nominibus suis ad easdem significandas, vt sunt quædam voces, velut A vocalis: exceptis inquam his nullum aliud verbum sic dicatur rei simile, cuius est verbum, aut sic eam exprimit, quomodo illa similitudo quæ in acie mētis rem ipsam cogitantis exprimit. Illud igitur iure dicendum est, maximè proprium & principale rei verbum. Quapropter si nulla de qualibet re locutio, tantum propinquat rei quantum illa, quæ huiusmodi verbis constat: nec aliquid aliud tam simile rei futuræ, vel iam existentis in ratione alicuius potest esse: non immerito videri potest, apud ipsam summam substantiam, talem rerum locutionem & fuisse, antequam essent, vt per eam fierent: & esse cum facta sunt, vt per eam sciantur.

Quod tamen multa sit in hac similitudine dissimilitudo. Caput X.

S Ed quanuis summam substantiam cõstet prius in se quasi dixisse cunctam creaturam, quam eam secundum eandem & per eandem suam intimam locutionem cõderet: quemadmodum faber prius mente concipit, quod postea secundum mentis conceptione opere perficit. Multam tamè in hac similitudine intueor dissimilitudinem. Illa nanque nihil omnino aliunde assumpsit, vnde vel eorū quæ factura erant, formam in se ipsa compingeret vel ea ipsa, id quod sunt, perficeret. faber verò penitus nec mente potest aliquid corporeum

Goncipere imaginando, nisi id quod aut totum simul, aut per partes ex aliquibus rebus aliquo modo iam didicit, nec opus mente conceptum perficere, si desit aut materia, aut aliud, sine quo opus præcogitatum fieri non possit, quanquã enim homo tale aliquod animal possit cogitando vel pingendo, quale nusquam sit, cõfingere, nequaquam tamen hoc facere valet, nisi componendo in eo partes, quas ex rebus aliis cognitatis in memoriam attraxit. Quare in hoc differunt ab inuicem, illæ in creatrice substantia, & in fabro suorum operum faciendorum intimè locutiones, quod illa nec assumpta, nec adiuta aliunde, sed prima, & sola eam sufficeret suo artificio ad suum opus perficiendum. Ista verò, nec prima, nec sola, nec sufficiens est ad suum incipiendum. Quapropter ea quæ per illam creata sunt, omnino non sunt aliquid, quod nõ sit per illã. Quæ verò per ipsam fiunt, penitus nõ essent nisi esset aliquid, quod non sit per ipsam.

Quod hæc summæ essentia locutio sit summa essentia. Cap. XI.

H Ed cum pariter ratione docente sit certum, quia quicquid summa substantia fecit, per aliud quàm per semetipsam. Et quicquid fecit, per intimã locutionem fecit, siue singula singulis verbis, siue potius vno verbo simul omnia dicendo, quid magis necessarium videri potest, quã hanc summam essentiam locutionem non esse, aliud quàm summam essentiam? Non igitur negligenter prætereundam huius locutionis considerationem puto: sed priusquã de illa possit tractari diligenter, eiusdem summæ substantiæ proprietates aliquas studiose inuestigandas existimo.

Quod sicut omnia per summam essentiam facta sunt, ita vigeant per ipsam. Cap. XII.

C onstat ergo per summam naturam esse factum, quicquid non est idem illi. Dubium autem, non nisi irrationabili mentis esse potest, quod cuncta quæ facta sunt, eodẽ ipso sustinente vigent & perseverant esse quãdiu sunt, quo faciente de nihilo habet esse quod sunt. Simili nanque per omnia ratione, qua lectum est, omnia quæ sunt esse per vnum aliquid, vnde ipsum solum est per seipsum, & alia per aliud. Simili inquam ratione potest probari, quia quæcunque vigent per vnum aliquid vigent. Vnde illud solum viget per seipsum, & alia per aliud. Quod quoniam aliter esse non potest, nisi vt ea quæ sunt facta per aliud vigent: & id à quo facta sunt, vigeat per seipsum, necesse est, vt sicut nihil factum est, nisi per creatricem præsentem essentiam: ita nihil vigeat nisi per eiusdem seruatricem potentiam.

Quod illa sit in omnibus, & omnia sint ex illa, & per illam & in illa. Cap. XIII.

Quod si ita est, immo quia ex necessitate sic est, consequitur vt vbi ipsa non est, nihil sit. Vbiq; igitur est, & per omnia & in omnibus. Ac quoniam absurdum est, vt scilicet, quemadmodum nullatenus aliquid creatum potest exire creatis & fouentis immensitatem, sic creans & fouens nequaquam valeat aliquo modo excedere factorum vniuersitatem liquet quomodo ipsa est, quæ cuncta alia por-

tat, & superat, & claudit, & penetrat. Si igitur hæc illis, quæ superius sunt inuenta, iungatur: eadem est quæ in omnibus est, & per omnia, & ex qua, & per quam, & in qua omnia.

Quod possit aut non possit dei illa dici substantialiter. Cap. XIII.

I Am non immerito valde moueor, quã studiose possum inquirere, quid omnium quæ de aliquo dici possunt, huic tam admirabili naturæ quæat conuenire substantialiter. Quanquã enim mirer, si possit in nominibus vel verbis, quæ aptamus rebus factis de nihilo, reperire, quod dignè dicatur de creatrice vniuersorum substantia, tentandum tamen est ad quid hanc indagationem ratio perducatur. Itaque de rebus quidem nulli dubium, quia nullum eorum substantiale est illi, de quo rebus dicitur. Quare si quid de summa natura dicitur rebus, non est eius significatum substantiale. Vnde hoc ipsum quæ summa est omnium, siue maior omnibus, quæ ab illa facta sunt, vel aliquid aliud quod similiter rebus dicitur: manifestum est, quoniam non eius naturalem designat essentiam. Si enim nulla earum rerum vnquam esset, quarum relatione summa, & maior dicitur ipsa: nec summa, nec maior intelligeretur: nec tamen idcirco minus bona esset, aut essentialis suæ magnitudinis in aliquo detrimentum pateret. Quod ex eo manifestè cognoscitur: quoniam ipsa quicquid boni vel magni est, non est per aliud quàm per seipsam. Si igitur summa natura sit potest intelligi non summa, vt tamè nequaquam sit maior aut minor, quàm cum intelligitur summa omnium: manifestum est, quoniam summum non simpliciter significat illam summam essentiam, quæ omnino maior & melior est, quàm quicquid nõ est quod ipsa. Quod autè ratio docet de summo, non dissimiliter inuenitur in similiter rebus. Illis itaque quæ rebus dicitur omnia, quia nullum eorum simpliciter demonstrat alicuius essentiam. Ad alia discutienda se conuertat intentio. Equidem si quis singula diligenter intueatur, quicquid est præter rebus: aut tale est, vt ipsum omnino melius sit quàm non ipsum: aut tale, vt non ipsum in aliquo melius sit quàm ipsum. Ipsum autè & nõ ipsum non aliud hic intelligo, quàm verum non verum corpus non corpus, & his similia. Melius quidè est omnino aliquid quàm non ipsum: vt sapiens quàm non sapiens, id est, melius est sapiens quàm non sapiens. Quãuis enim iustus non sapiens melior videatur quam non iustus sapiens: non tamen melius simpliciter est, non sapiens quam sapiens. omne enim nõ sapiens simpliciter inquantum nõ sapiens, est minus quàm sapiens. quia omne non sapiens, melius esset, si esset sapiens. Similiter omnino melius est verum, quàm nõ ipsum. i. quã non verum: & iustum quam non iustum & viuunt, quã non viuunt. Melius autem est in aliquo nõ ipsum, quam ipsum: vt non aurum, quàm aurum. Nam melius est homini esse nõ aurum quam aurum: quauis forsitan melius esset alicui aurum esse quam non aurum esse, vt plumbo. Cũ enim vtrunque scilicet homo & plumbum sit non aurum. tanto melius aliquid est, homo quam aurum, quanto inferioris naturæ esset, si esset

A esset aurum: & plumbum tanto vilis est, quanto præciosius esset, si aurum esset. Patet autè ex eo quod summa natura sic intelligi potest non summa, vt nec summum omnino melius sit, quàm non summum: nec non summum alicui melius quàm summum: multa rebus esse, quæ nequaquam hac contineantur diuisione. Vtrum autè aliqua contineantur, inquirere supersedeo: & ad propositum sufficiat, quod de illis notum est nullum, scilicet eorum simplicem summam naturam substantiam designare. Cum igitur quicquid aliud est, si singula despiciatur: aut si melius quàm non ipsum, aut non ipsum in aliquo sit melius quam ipsum: sicut nephas est putare, quod substantia summæ naturæ sit aliquid, quo melius sit aliquo modo non ipsum, sic necesse est, vt sit quicquid omnino melius est, quam non ipsum. Illa enim sola est, qua penitus nihil est melius: & quæ melior est omnibus, quæ non sunt quod est ipsa. Non est igitur corpus, vel aliquid eorum quæ corporei sensus discernunt. Quippe his omnibus melius est aliquid, quod non est quod ipsa sunt. Mens enim rationalis quæ nullo corpore sensu quid, vel qualis, vel quanta sit, percipitur: quanto minor esset, si esset aliud eorum quæ corporeis sensibus subiaceret, tanto maior est quàm quodlibet eorum. Penitus enim ipsa summa essentia tacenda est esse aliquid eorum, quibus est aliquid, quod nõ est quod ipsa sunt, superius: & est omnino, sic ratio docet, dicenda quodlibet eorum, quibus est omne quod non est quod ipsa sunt inferius, quare necesse est esse eam viuente, sapientem, potentem, & omnipotentem, veram, iustam, beatam, æternam, & quicquid simpliciter absolute melius quàm nõ ipsum. Quid ergo quærat amplius, quid summa illa sit natura, si manifestum est, quid omnia sit, & quod nõ sit.

Quod idem sit illi iustam quod est esse iustitiam & eodem modo de his quæ similiter de illa dici possunt, & quod nihil horum monstrat qualis illa, vel quanta sit, sed quid sit. Cap. XV.

C Ed fortasse cũ dicitur iusta, vel magna, vel aliud similitum, nõ ostenditur quid sit, vel potius qualis, vel quanta sit. Per qualitatem quippe, vel quantitatem, quodlibet eorum dici videtur. Omne nanq; quod iustum est, per iustitiam iustum est: & alia huius similitur. Quare ipsa summa natura non est iusta, nisi per iustitiam. Videtur igitur participatione qualitatis iustitiæ, scilicet iusta dici summe bona substantia: quod si ita est, per aliud est iusta, nõ per se. Ac hoc contrarium est veritati perspecte: quia bona, vel magna, vel subsistens, quod est omnino per se est, non per aliud. Si igitur non est iusta, nisi per iustitiam: nec summa potest esse, nisi per se quid magis conspicuum, quid magis necessarium, quàm quod eadem natura, est ipsa iustitia: & cum iusta per se dicitur esse, non aliud intelligitur quam per iustitiam. Quapropter, si quærat, quid sit ipsa summa natura, de qua agitur, quid verius respondetur, quàm iustitia. Videndum igitur quomodo intelligendum sit, quando illa natura, quæ est ipsa iustitia, dicitur iusta. Quoniam enim homo non potest esse iustitia, iustitiam autem habere potest. Non enim in-

telligitur iustus homo, existens iustitia, sed habens iustitiam. Quoniam igitur summa natura nõ proprie dicitur iusta, quia habet iustitiã, sed existit iustitia: cũ dicitur iusta, proprie intelligitur existens iustitia, nõ autè habens iustitiã, quare si cũ dicitur existens iustitia nõ dicitur qualis est, sed quid est: consequitur, vt cũ dicitur iusta, nõ dicatur qualis sit, sed quid sit. Deinde, quoniam de illa supræma essentia idè est dicere: quia est iusta, & quia est existens iustitia: & cum dicitur est existens iustitia, non est aliud quam est iustitia: nihil differt in illa, siue dicatur, est iustitia, siue est iusta. Quapropter cum quæritur de illa quid est, nõ minus congrue respondetur iusta, quàm iustitia, quod verò in exẽplo iustitiæ ratum esse conspicitur, hoc de omnibus quæ similiter de ipsa summa natura dicitur, intellectus sentire per rationem cõstringitur. Quicquid igitur eorum de illa dicatur, nõ qualis, vel quanta, sed magis quid sit monstratur. Sed palam est, quia quodlibet bonum summa natura sit, summe illud est. Illa igitur est summa essentia, & summa vita, summa ratio, summa salus, summa iustitia, summa sapietia, summa veritas, summa bonitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa immortalitas, summa incorruptibilitas, summa immutabilitas, summa beatitudo, summa æternitas, summa potestas, summa vnitas, quod nõ est aliud quàm summe ens, summè viuens & alia simpliciter.

Quod ita sit simplex, vt omnia quæ de eius essentia dici possunt, vnum idemque sint in illa, & nihil de ea dici possit substantialiter nisi in eo quod quid est. Caput XVI.

Q Vid ergo, si illa summa natura tot bona est, erit ne composita tot pluribus bonis, an potius non sunt plura bona, sed vnum bonum tam pluribus nominibus significatum. Omne enim compositum vt subsistat, indiget his ex quibus componitur, & illis debet quidem quod est, quia quicquid est, per illa est: & illa quod sunt, per illud non sunt: & idcirco penitus summum nõ est. Si igitur summa natura illa composita ex pluribus bonis, hæc omnia quæ omni composito insunt in illam incidere necesse est: Quod nephas falsitatis apta ratione destruit & obruit tota quæ supra patuit, necessitas veritatis. Cum igitur illa natura nullo modo composita sit, & tamè omnimodo tot illa bona sit: necesse est, vt illa omnia nõ plura, sed vnum sint. Idè igitur est quodlibet vnum illorum quod omnia sunt simul, siue singula vt cum dicitur iustitia, vel essentia, vnũ significat, quod alia, vel omnia simul, vel singula. Quemadmodum itaque vnũ est, quicquid essentialiter de summa substantia dicitur: ita ipsa vno modo vna consideratione est quicquid est essentialiter. Cũ enim aliquis homo dicatur corpus, & rationalis, & homo: nõ vno modo vel consideratione hæc tria dicitur. Secundum aliud enim est corpus, & secundum aliud rationale, & singulum horum nõ est totum id, quod est homo. Illa verò summa essentia nullo modo sic est aliquid, vt illud idè secundum alium modum, aut secundum aliam considerationem non sit: quia quicquid aliquo modo essentialiter est, hoc est totum quod ipsa est. Nihil

G dicitur quod de eius essentia verè dicitur, in eo quod qualis, vel quanta: sed in eo quod quid sit accipitur. Quicquid enim est, vel quale vel quantum, est & aliud in eo quod quid est vnde non simpliciter, sed compositum est.

Quòd sit sine principio, & sine fine. Cap. XVII.

X quo igitur hæc tã simplex natura creatrix, & vigor omnium fuit, vel vsquequo futura est? an poti⁹, nec ex quo, nec vsquequo est: sed sine principio & sine fine. Si enim principium habet: aut ex se, vel per se hoc habet: aut ex alio vel per aliud: aut ex nihilo, vel pro nihilo. Sed cõstat per veritatẽ iam perspectam quia nullo modo ex alio, vel ex nihilo, vel per aliud, vel per nihil est. Nullo igitur modo p̄ aliud, vel ex alio, aut per nihil, vel ex nihilo initium sortita est. Ex seipsa verò, vel per se initium habere non potest: quamquam ex seipsa, & per seipsam sit. Sic enĩ est ex se per se, vt illo modo sit alia essentia, quæ est per se & ex se & alia per quã & ex qua est. Quicquid autẽ ex aliquo vel per aliquid incipit esse: non est omnino idẽ illi ex quo, vel per quod incipit esse. Summa igitur natura non incœpit per se vel ex se. Quoniam igitur nec per se, nec ex se, nec per aliud, nec ex alio, nec per nihil, nec ex nihilo habet principium: nullo modo habet principium, sed neque finem habebit. Si enim finem habitura est, non est summè immortalis & summè incorruptibilis: sed cõstat, quia est summè immortalis & incorruptibilis, non habebit igitur finem. Amplius si finem habitura est, aut volens, aut nolens deficiet. Sed pro certo non est simplex bonum, cuius voluntate perit summum bonum: At ipsa est verum & simplex bonum, quare sua spõte nõ deficiet ipsa, quam certum est esse summum bonum. Si verò nolens peritura est, non est summè potens, nec omnipotens: sed ratiois necessitas asseruit eã summè potentẽ esse, & omnipotentem. Nõ ergo nolens deficiet, quare si nec volens neque nolens summa natura finem habebit, nullo modo finem habebit. Amplius, si illa summa natura finem habebit, vel principium, non est vera æternitas, quod est supra inexpugnabiliter inuentum. Deinde cogitet qui potest, quando incœpit, aut quando nõ fuit hoc verum, scilicet: quia futurum erat aliquid: aut quando desinet, & non erit hoc verum, scilicet: quia præteritum erit aliquid. Quod si neutrum horum cogitari potest, & vtrunq; hoc verum sine veritate esse nõ potest, impossibile est vel cogitare, quod veritas principium vel finem habeat. Denique si veritas habuit principium: vel habebit finem, antequam ipsa inciperet, verum erat tunc: quia non erat veritas & postquam finita erit, verum erit: quia non erit veritas. At quia verum non potest esse sine veritate, erat igitur veritas antequam esset veritas, & erit veritas postquam finita erit veritas quod inconuenientissimum est. Siue igitur dicatur veritas habere, siue intelligatur nõ habere principium vel finem, nullo claudı potest de summa natura, quia ipsa summa veritas est.

Quomodo nihil fuit ante, aut erit post illam

Cap. XVIII.

S Ed ecce iterum insurgit nihil, & quæcũ que hætenus ratio in veritate & necessitate concorditer attestantibus disseruit, asserit esse nihil. Si enim ea quæ supra digesta sunt necessariæ veritatis munimine firmata sunt: nõ fuit aliud ante summam essentiam, nec erit aliud post eam quare nihil fuit ante eam, & nihil erit post eam. Nam aliud, aut nihil necesse est præcessisse, vel subsequiturum esse. Qui autẽ dicit, quia nihil fuit ante ipsam: & nihil erit post ipsam, id pronũciare videtur: quia fuit ante ipsam, quando nihil erat, & erit post ipsam, quando nihil erit. Quando ergo nihil erat, illa nõ erat, & quando nihil erit, illa nõ erit. Quomodo ergo nõ incœpit ex nihilo, aut quomodo non deueniet ad nihilum: si illa nondum erat, cũ iam erat nihil: & eadẽ iam non erit quando adhuc erit nihil. Quid ergo molita est tãta moles argumentorum: si tam facile demolitur nihilum molimina eorum. Si nanque constituitur vt summum esse nihilum, & præcedenti succedat, & subsequenti decebat: quicquid supra statuit verum, necessitate destituitur per inane nihilum. An potius repugnandum est nihilo, ne tot structuræ necessariæ rationis à nihilo, expugnentur, & summum bonum, quod lucerna veritatis quesitum & inuentum est, amittatur pro nihilo. Potius igitur asseratur si fieri potest, quia nihil non fuit ante summam essentiam: nec erit post illam, quàm cum locus datur ante vel post illam nihilum per nihilum reducat ad nihilum, illud esse quod per seipsum conduxit, id quod erat nihil adesse. Duplicem nanq; vna pronũciatio gerit sententiã, cum dicitur: quia nihil fuit ante summam essentiam. Vnus enim est eius sensus, quia priusquam summa essentia esset, fuit cum erat nihil. Aliter verò eius est intellectus, quia ante summam essentiam, non fuit aliud: veluti, si dicã, nihil docuit me volare. hoc autẽ sic exponam: quia ipsum nihil quod signat nõ aliquid, docuit me volare, & erit falsum. aut quia, non me docuit volare, quod est verum. Prior itaq; sensus est, quem sequitur supra tractata inconuenientia, & omnimoda ratione pro falso repellitur. **M** Alter verò est, qui superioribus perfecta coheret conuenientia, & tota illorum contextione verus esse cõpellitur, qui cum dicitur: nihil fuit ante illam secundum posteriorem intellectum accipiendum est, nec sic est exponendum, vt intelligatur aliquando fuisse, quãdo illa non erat & nihil erat, sed ita vt intelligatur, quia ante illam non fuit aliquid. Eadem ratio est duplicis intellectus si nihil dicatur post illam esse futurum. Si ergo hæc interpretatio, quæ facta est de nihilo, diligẽter discernitur, verissime nec aliquid, nec nihil summam essentiam aut præcessisse aut subsequiturum esse, & nihil fuisse ante vel potest illam esse secuturum concluditur, & tamen nulla iã cõstitutorum soliditas nihili inanitate cõcutitur.

Quòd illa sit in omni loco & tempore. Cap. XIX.

Quamquam autem supra conclusum sit, quia creatrix hæc natura vbique, & in omnibus, & per omnia sit: & ex eo, quia nec incœpit, nec desinit esse consequatur: quia semper fuit, est, & erit, sentio tamen quidam cõtradictionis submurmurare quod me cogit diligentius,

A gentius, vbi & quando illa sit, indagare. Itaque summa essentia, aut vbique & semper est, aut tantum alicubi & aliquando, aut nusquam & nunquam. Quod dico, aut in omni loco vel tempore, aut determinante in aliquo, vel in nullo. Sed quid videtur repugnantius, quàm vt quod verissime & summe est, id nusquam & nunquam esse. falsum est igitur nusquam & nunquam esse. Deinde, quomodo nullum bonum, nec penitus aliquid est sine ea: si ipsa nusquam vel nunquam est: nusquam vel nunquam aliquod bonum est, & nusquam vel nunquam omnino aliquid est. Quãquã falsum sit, nec dicere opus est falsum igitur est & illud, quod illa nusquam & nunquam sit. Aut est ergo determinatè alicubi & aliquando, aut vbique & semper. At si determinate est in aliquo loco vel tempore, ibi & tunc tantum, vbi & quando ipsa est, potest aliquid esse. Vbi verò & quãdo ipsa nõ est, ibi & tunc penitus nulla est essentia: quia sine ea nihil est, vnde cõsequitur, vt sit aliquis locus & aliquod tẽpus, vbi & quãdo omnino nihil est. Quod, quoniã est falsum, ipse nanque locus, & tempus ipsum aliquid est, nõ potest esse summa natura alicubi, & aliquãdo determinata quod si dicitur, quod determinare ipsa per se alicubi & aliquando est, sed per potentiam suam est vbicunque, vel quancũque aliquid est, nõ est verum, quoniam enim potentiam eius nihil aliud, quã ipsam esse manifestum est, nullo modo potentia eius sine ipsa est. Cũ ergo non sit alicubi vel aliquãdo determinate, necesse est vt sit vbique & semper, id est, in omni loco vel tempore.

Quod in nullo sit loco aut tempore.

Cap. XX.

Quod si ita est, aut tota est in omni loco vel tẽpore: aut tantum quælibet pars eius, vt altera pars sit extra omnem locum & tempus. Si verò partim est, & partim non est in omni loco vel tempore, partes habet: quod falsum est. Non igitur partim est vbique & semper. tota autem quomodo est vbique & semper. aut enim sic est intelligendum, vt tota simul sit in omnibus locis, vel temporibus, & per partes in singulis: aut sit vt tota etiam in singulis. Verum si per partes est in singulis, non effugit partium compositionem & diuisionem, quod valde alienum à summa natura inuentum est. Quapropter non est ita tota in omnibus locis vel temporibus, vt p̄ partes sit in singulis. Restat altera pars discutienda, scilicet qualiter summa natura sit tota in omnibus, & singulis locis vel temporibus. Hoc nimirum esse nõ potest, nisi aut simul, aut diuersis tẽporibus. Sed quoniam ratio loci aut ratio temporis, quas hætenus simul progressas, eisdẽ vestigiis vna potuit indagare persecutio, hic abinuicem disgregantes disputationem videntur diuersis quasi fugere anfractibus, singillatim suis inuestigentur discussionibus. Primum ergo videatur, si in summa natura tota possit esse in singulis locis, aut simul, aut per diuersa tẽpora. Deinde, id ipsum in temporibus inquiretur. Si igitur tota est simul in singulis locis, per singula loca sunt singulæ totæ. Sicut enim loc⁹ à loco distinguitur, vt singula loca sint: ita id quod totum est in vno loco, ab eo quod eodem

tempore totum est in alio loco distinguitur, vt singula tota sint. Nam quod totum est in aliquo loco, nihil eius est quod non sit in ipso loco. At de quo nihil est, quod non sit in aliquo loco, nihil est de eo quod sit eodem tẽpore extra eundem locum. Quod igitur totum est in aliquo loco, nihil est eius, quod eodem tempore sit extra ipsum locum. Sed de quo nihil est extra quemlibet locum, nihil eius est eodem tempore in alio loco. Quare quod totum est in quolibet loco, nihil est simul in alio loco. Quod igitur totum est in aliquo loco: quomodo totum simul est in alio loco, si nihil de eo potest esse in alio loco? Quoniam igitur vnum totum non potest esse simul in diuersis locis totum: consequitur vt per singula loca, singula sint tota, si in singulis locis simul aliquid est totum. Quapropter si summa natura tota est vno tempore, in singulis omnibus locis: quot singula loca esse possunt, tot singule sunt naturæ summæ: quod irrationabile est opinari. Non est igitur tota vno tempore in singulis locis. At verò in diuersis temporibus tota est in singulis locis, quando est in vno loco, nullum bonum & nulla essentia est interim in aliis locis, quia sine ea prorsus aliquid non existit. Quod absurdum esse, vel ipsa loca probat, quæ non nihil, sed aliquid sunt. Non est itaq; summa natura, tota in singulis locis, diuersis temporibus. Quod si nec eodem tempore, nec in diuersis temporibus tota est in singulis locis, liquet quia nullo modo est tota in singulis omnibus locis. Nunc igitur est indagandum, si eadẽ summa natura sit tota in singulis temporibus, aut simul, aut distincte per singula tempora.

Quomodo sit in omni, & in nullo loco.

Caput XXI.

S Ed quomodo est aliquid totum simul in singulis temporibus, si ipsa tempora simul non sunt. Si verò separatim & distincte tota est in singulis temporibus: quæ admodum aliquis homo totus est heri, & hodie, & cras, proprie dicitur quia fuit, & est, & erit. Ergo eius ætas quæ nihil aliud est quàm eius æternitas, non est tota simul: sed est partibus, extensa per temporum partes. At eius æternitas nihil aliud est, quàm ipsa essentia. Summa igitur essentia erit diuisa per partes secundum temporum distinctiones. Si enim eius ætas per temporum cursus producitur, habet cum ipsis temporibus præsens, præteritum & futurum. Quid autem aliud est eius ætas vel existendi diurnitas, quàm eius æternitas? Ergo cum eius æternitas nihil aliud sit, quàm eius essentia: sicut supra digesta ratio indubitabiliter probat, si eius æternitas habet præteritum, præsens, & futurum: consequenter quoque eius essentia habet præteritum, præsens, & futurum. Ad quod præteritum est, non est præsens, vel futurum & quod præsens est, non est præteritum, nec futurum: & quod futurum est, non est præteritum, vel præsens. quomodo ergo stabit, quod supra rationabili & perspicua necessitate claruit, quia illa summa natura scilicet nullo modo composita, sed summè simplex est & summè incommutabilis, si aliud & aliud est in diuersis temporibus, & per tẽpora distributas habet partes: aut potius si

D. ANSELMI

G si illa vera sunt; immo quia liquido vera sunt; quomodo hæc possibilia sūt? Nullo igitur modo creatrix essentia, aut ætas, aut æternitas eius recipit præteritum vel futurum. Præsens enim quomodo non habet, si verè est? sed fuit significat præteritum: & erit futurum. Nunquã igitur illa fuit, vel erit, quare nõ est distincta, sicut nec simul tota in diuersis singulis tēporib⁹. Sic igitur discussum est, nec sic est tota in omnibus locis vel tēporibus, vt semel sit tota in omnib⁹, & per partes in singulis: nec sic, vt tota sit in singulis, manifestū est: quia nõ est vllō mō in omni loco vel tēpore tota. Et qm̄ similiter præsum est, quia nec sic est in omni loco vel tēpore, vt pars sit in omni: & pars sit extra omnē locū vel tēpus, impossibile est, vt sit vbiq; & semp. Nullatenus enim potest intelligi esse vbiq; & semper: nisi aut tota, aut pars. Quod si nequaquam est vbiq;, & semper, aut erit determinate in aliquo loco vel tempore, aut in nullo, determinate autem eam in aliquo non posse esse, iam discussum est. In nullo igitur loco vel tempore, id est, nusquam & nunquam est. Non enim potest esse, nisi aut in omni, aut in aliquo. Sed rursus cum constet inexpugnabiliter non solum quia est per se, & sine principio, & sine fine: sed quia aliquid sine ea nec vsquam nec vnquã est, necesse est illam esse vbiq; & semper.

*Quomodo melius possit intelligi esse semper
quã in omni tempore. Cap. XXII.*

Quomodo ergo conuenient hæc tā contraria secundū prolationem, & tam necessaria secundū probationem? Fortasse quodammodo est summa natura in loco vel tēpore, quo non prohibetur sic esse simul tota in singulis locis vel tēporibus: vt tamē nõ sint plures totæ, sed vna sola tota: nec eius ætas, quæ nõ est nisi vera æternitas, non sit distributa in præteritū, præsens, & futurū. Nõ enim videtur hac lege loci ac tēporis cogi, nisi ea quæ sic sunt in loco vel tēpore, vel loci spatium vel temporis diurnitatem non excedat. Quare, sicut de his quæ huiusmodi sunt, vnū idemq; totum simul non posse esse totum in diuersis locis vel tēporibus omni veritate asseritur: ita in his quæ huiusmodi non sunt, id ipsum nulla necessitate cõcluditur. Iure nanq; dici videtur, quod tantum eius rei sit aliquis locus, cuius quantitã locus, circūscribendo continet, & continendo circūscribit: & quod eius rei solum sit aliquod tempus, cuius diurnitã tēpus metiendo aliquo modo terminat, & terminando metitur. Quapropter cuius amplitudini aut diurnitati, nulla meta vel à loco vel à tēpore opponitur, illi nullum esse locum vel tēpus verè proponitur. Quoniã nanque nec locus illi facit quod locus, nec tempus quod tempus: non irrationabiliter dicitur, quia nullus locus est eius locus, & nullū tēpus est eius tempus. Quod verò nullū locum aut tēpus habere cõspicitur, id profecto nullatenus loci aut tēporis legem subire cõuincitur. Nulla igitur lex loci aut tēporis naturam illam aliquo modo cogit: quã nullus locus aut tēpus aliqua continentia claudit. Quenã aut rationalis consideratio omnimoda ratione nõ concludat, vt creatricem summamq; omniū substan-

tiam, quã necesse est alienã esse & liberam à natura, & iure omnium, quæ ipsa fecit de nihilo, vlla loci cohibitio vel tēporis includat: cū potius eius potentia, quæ non est aliud quàm eius essentia, cuncta à se facta sub se continendo cõcludat? Quomodo quoque nõ est impudentis imprudentiæ dicere quod summæ veritatis aut locus circūscribat quantitatem, aut tēpus metiatur diurnitã: quæ nullam penitus localis & temporalis distensionis magnitudinem suscipit vel paruitatem? Quoniã itaque loci hoc est vel temporis conditio, vt tantūmodo quicquid eorum metis clauditur, nec partium fugiat rationē, vel qualem suscipit locus eius secundum quãtitatem, vel qualem patitur tempus eius secundum diurnitã: nec vllō modo possit totum à diuersis locis vel tēporibus simul cõtineri quicquid verò loci vel tēporis cõtinentia nequaquam coercetur, nulla locorum vel tēporū lege ad partium multiplicatam cogatur, aut præsens esse totum simul pluribus locis aut tēporibus prohibeatur, quoniam inquam hæc est cõditio loci aut temporis, proculdubio summa substantia, quæ nulla loci vel temporis cõtinentia cingitur, nulla eorum lege constringitur. Quare quoniã summã essentiã totam & inuitabilis necessitas exigit nulli loco vel tempore deesse, & nulla ratio loci aut tēporis prohibet omni loco vel tempore simul totam adesse, necesse est eam simul totã omnibus & singulis locis & tēporibus præsentem esse. Nõ enim, quia huic loco vel tēpori præsens est, idcirco prohibetur illi vel illi loco aut tēpori simul & similiter præses esse: nec quoniã fuit, aut est, aut erit: ideo æternitatis eius aliquis euauit à præsentī tēpore, & præterito, quod iam nõ est, aut transit cū præsentī, quod vix est: aut vèturum est cū futuro, quod nondum est. Nullatenus nanque cogitur vel prohibetur lege locorū vel temporum alicubi aut aliquãdo esse vel nõ esse, quod nullo modo intra locum vel tēpus claudit suū esse. Nã si ipsa summa essentia dicitur esse in loco aut tēpore, quauis de illa & de localibus siue tēporalibus naturis vna sit prolatio, propter loquendi consuetudinem: diuersus tamē est intellectus, propter rerum dissimilitudinē. In illis nanq; duo quædam eadem prolatio significat, id est, quia præsentia sunt locis & temporibus, in quibus esse dicuntur: & quia cõtinentur, & quia cõtinentur ab ipsis. In summa verò essentia, vnum tãtum percipitur, id est, quia præsens est, non etiam quia cõtinetur. Vnde si vsus loquendi admitteret: conuenientius dici videretur, esse cum loco vel tēpore, quã in loco vel tempore. Verius enim significatur cõtineri aliquid, cū dicitur esse in alio, quàm cum dicitur esse cum alio. In nullo itaque loco vel tempore proprie dicitur esse, quia omnino à nullo alio continetur: & tamē in omni loco vel tempore suo quodãmodo dici potest esse, quoniã quicquid aliud est, ne in nihilum cadat, ab ea præsentē sustinetur: in omni loco & tempore est, quia nulli abest, & in nullo est: quia nullum locum aut tempus habet, nec in se recipit distinctiones locorum aut tēporū: nec habet, nec illic, vel alicubi, vel tunc, vel nunc, vel aliquãdo: nec

A nec secundum labile præsens, quo vtimur, tempus est: aut secundum præteritum, vel futurum fuit vel erit: quoniam hæc circumscriptorum & mutabilium propria sunt: quod illa non est, & tamen hæc de ea quodãmodo dici possunt: quoniam sic est præsens omnibus circumscriptis & mutabilibus, ac si illa circumscribatur eisdem locis & mutetur temporibus. Patet itaque, quod quantum satis est ad dissoluendam, quæ infonabat contrarietatem, qualiter summa omnium essentia vbiq; & semper & nusquam, & nunquam, id est, in omni & in nullo loco, aut tempore sit, iuxta diuersorum intellectuum cõcordem veritatem.

*Quomodo melius intelligi possit esse vbiq;
quã in omni loco. Cap. XXIII.*

Verum cum constet eandem summã naturam nõ magis esse in omnibus locis, quã in omnibus quæ sunt, nõ velut quæ contineatur, sed quæ penetrando cuncta contineat: cur non dicatur esse vbiq;: hoc sensu, vt potius intelligatur esse in omnibus quæ sunt, quàm tãtum in omnibus locis: cū hunc intellectum & rei veritas exhibeat, & ipsa localis verbi proprietate nequaquam prohibeat. Solemus namque localia verba sæpe irreprehensibiliter attribueret rebus, quæ nec loca sunt, nec circumscriptione locali continentur: velut si dicam, ibi esse intellectum in anima, vbi est rationalitas. Nam cum ibi, & vbi, aduerbia localia sint: non tamen locali circumscriptione, aut anima continet aliquid, aut intellectus aut rationalitas cõtinetur. Quare summa natura secundum rei veritatem, dicitur aptius vbiq; esse secundū hãc significationem: vt intelligatur esse in omnibus quæ sunt, quàm intelligatur in omnibus locis. Et quoniam sicut supra expositi rationes docent, aliter esse non potest, necesse est eam sic esse in omnibus quæ sunt, vt vna eademq; perfecte tota simul sit in singulis.

Quod nullis mutabilis sit accidentibus.

Cap. XXIII.

Eandem quoque summam substantiam constat sine principio & sine fine esse: nec habere præteritum, aut futurum: nec temporale, hoc est, labile præsens quo nos vtimur: quoniam ætas siue æternitas eius, quæ nihil aliud est quàm ipsa, immutabilis & sine partibus est. Nõne ergo semper, quod videtur designare totū tempus, multo verius (si de illa dicitur) intelligitur significare æternitatem, quæ sibi ipsi nunquam est dissimilis, quàm temporū varietatem, quæ sibi ipsi semper est in aliquo nõ similis: Quare si dicitur semper esse, quoniam idem est illi esse & viuere: nihil melius intelligitur, quàm æternè esse vel viuere, id est, interminabilem vitam simul perfectam totam obtinere. Videtur autem eius æternitas, esse interminabilis vita simul perfecte tota existens. Cū enim supra iam satis liqueat, quod eadem substantia non sit aliud quam vita sua & æternitas sua: nec sit aliquo modo, terminabilis, nec nisi simul & perfecte tota: quid aliud est vera æternitas, quæ soli illi conuenit, quam interminabilis vita simul & perfecte tota existens? Nam vel hoc solo, veram æternitatem soli inesse illi sub-

stantiæ, quæ sola non facta, sed factrix esse inuenta est, aperte percipitur, quoniam vera æternitas principij finisque meta carere intelligitur, quod nulli rerum creaturarum conuenire, eo ipso quod de nihil factæ sunt, conuincitur. Sed hæc essentia, quã patuit omnimode sibi esse eandem substantialiter, non est aliquãdo à se diuersa vel accidentaliter. Verum quomodo est summæ incommutabilis, si per accidentia potest, non dicam esse: sed vel intelligi variabilis? Et contra, quomodo non est particeps accidentis, cum & hoc ipsum quod maior est omnibus aliis naturis, & quod illis dissimilis est, illi videatur accidere. Sed quid repugnant quorundam, quæ accidentia dicuntur susceptibilitas & naturalis incommutabilitas, si ex eorum assumptione nulla substantiæ consequitur variabilitas? Omnium quippe quæ accidentia dicuntur: alia non nisi cum aliqua participantis variatione adesse & abesse posse intelliguntur & omnes colores: Alia omnino nullam vel accidendo vel recedendo mutationem, circa id de quo dicuntur, efficere noscuntur, vt quædam relationes. Constat namque, quia homini post annum præsentem nascituro, nec maior, nec minor nec equalis sim, nec similis. Omnes autē relationes has vtique cum natus fuerit sine omni mei mutatione, ad illum habere poterò, & amittere: secundū quod crescet, vel per qualitates diuersas mutabitur. Palã itaque fit, quia eorum quæ accidentia dicuntur: quædam aliquatenus attrahunt commutabilitatem: quædam verò nullatenus subtrahunt immutabilitatem. Sicut igitur summa natura accidentibus mutationem efficientibus nunquã in sua simplicitate locum tribuit: sic secundum tribuit: sic secundum ea quæ nullatenus summæ incommutabiliter repugnant, aliquando dici aliquid non respuit, & tamen aliquid eius essentia, vnde ipsa variabilis intelligi possit, non accidit. Vnde hoc quoque concludi potest, quia nullius accidentis susceptibilis est, quippe quæ admodum illa accidentia, quæ mutationem aliquam accedendo vel recedendo faciunt, ipsa suo effectu verè accidere rei, quam mutant perpendicularuntur: sic illa quæ à simili effectu deficiunt, improprie dici accidentia deprehenduntur. Sicut igitur semper sibi esse est omnimodo eadē substantialiter: ita nunquam est à se diuersa vllō modo, vel accidentaliter. Sed quoquo modo sese habeat ratio de proprietate nominis accidentium, illud sine dubio verū est: quia de summe incommutabili natura, nihil potest dici vnde mutabilis possit intelligi.

Quomodo illa dicenda sit substantia: & quod sit extra omnem substantiam & singulariter sit quicquid est. Cap. XXV.

Ed si ratum est, quod de huius naturæ simplicitate perspectum est: quomodo substantia est? Nam cū omnis substantia admixtionis differentiarum vel mutationis accidentium sit susceptibilis: huiusmodi immutabilis sinceritas omnimodè admixtioni siue mutatiõni est inaccessibilis: quomodo ergo obtinebitur eam esse quamlibet substantiam: nisi dicatur substantia pro essentia, & sic sit extra, sicut est supra, omnem substantiam? Nam quantum

G r̄ illud esse, quod per se est quicquid est, & de nihilo facit, omne aliud esse, diuersum est ab eo esse, quod per aliud esse, diuersum est ab eo esse, quod per aliud fit de nihilo quicquid est: t̄atum omnino distat summa substantia, ab his quæ nō sunt idem quod ipsa. Cūque ipsa sola omnium naturarum habeat à se sine alterius naturæ auxilio esse quicquid est: quomodo non est singulariter absque suæ creaturæ consortio quicquid ipsa est? Vnde si quando illi est cum aliis nominis alicuius communio: valde proculdubio intelligenda est diuersa significatio.

Quod non contineatur in communi tractatu substantiarum, & tamen sit substantia, & indiuiduus spiritus. Caput XXVI.

C On stat igitur, quia illa substantia nullo communi tractatu substantiarum includitur, à cuius essentiali cōmunionem omnis natura excluditur. Nempe cū omnis substantia tractetur, aut esse vniuersalis, quæ pluribus substantiis essentialiter cōmunis est, vt hominem esse commune est singulis hominibus: aut esse indiuidua, quæ vniuersalem essentiam communem habet cum aliis, quemadmodum singuli homines commune habent cum singulis, vt homines sint: quomodo aliquis summam naturam in aliarum substantiarum tractatu contineri intelligit, quæ nec in plures substantias se diuidit, nec cum aliqua alia per essentialem cōmunionem se colligit? quoniam tamen ipsa non solum certissime existit, sed etiam summa omnium existit: & cuiuslibet rei essentia, dici solet substantia, profecto itaque, si quid dici potest digne, nō prohibetur dici substantia: & quoniam non noscitur dignior essentia, quàm spiritus, & corpus: & ex his dignior est spiritus, quàm corpus: vtique eadem asserenda est esse spiritus, & non corpus. Quoniã autem nec vllæ partes sunt eiusdem spiritus, nec plures esse possunt eiusmodi spiritus, necesse est, vt sit omnino indiuiduus spiritus. Quoniam enim, sicut supra constat, nec partibus est compositus, nec vllis differentiis vel accidentibus intelligi potest esse mutabilis, impossibile est, vt qualibet sectione sit diuisibilis.

Quod idem spiritus simpliciter sit: & creata illi comparata non sint. Cap. XXVII.

V idetur ergo consequi ex præcedentibus, quod iste spiritus, qui sic suo quodam mirabiliter singulari, & singulariter mirabili modo est, quadam ratione solus sit: alia verò quæcunque videntur esse, huic collata, non sint. Si enim diligenter intendatur, ille solus videbitur simpliciter & perfecte & absolute esse: alia verè omnia verè non esse, & vix esse: quoniam nanque idem spiritus, propter incommutabilem æternitatem suam nullo modo secundum aliquem motum dici potest, quia fuit, aut erit: sed simpliciter est: nec mutabiliter est aliquid, quod aliquando, aut non fuit, aut nō erit, neque non est quod aliquando fuit, aut erit: sed quicquid est semel, & simul & interminabiliter est. Quoniã in quatum huiusmodi est, esse eius iure ipse simpliciter & absolute & perfecte dicitur esse. Quoniã verò omnia alia secundum ali-

quid mutabiliter aliquando aut fuerūt, aut erunt **K** & non sunt: aut sunt quod aliquando non fuerūt vel non erunt: & quoniã hoc, quia fuerūt, iã nō est: illud autem scilicet, quia erūt, nondū est: & hoc quia in labili breuisimōq; & vix existente præfeti sunt, vix est. Quoniã ergo tã mutabiliter sūt: nō immerito negatur simpliciter & perfecte & absolute esse, & asseruntur fere nō esse, & vix esse. Deinde, cū omnia quæcunque aliud sunt quàm ipse: de non esse venerūt ad esse, non per se sed per aliud: & cū de esse redeāt ad non esse, quantum ad se nisi sustineantur per aliud: quomodo illis simpliciter conuenit, aut perfecte, siue absolute esse, & non magis vix esse aut fere non esse? Cūque esse solius eiusdem ineffabilis spiritus intelligi nullo modo possit, aut non esse inceptum, aut aliquem pati posse, ex eo quod est in nō esse defectum: & quicquid ipse est, non sit, per aliud quàm per se. i. per hoc quod ipse est, nōne huius esse merito intelligitur simpliciter solum perfectum & absolutum? **L** Quod verò sic simpliciter & omnimoda ratione solum est perfectum simpliciter & absolutum, id nimirum quodammodo iure dici potest solum esse: & econtra. quicquid per superiorē rationem, nec simpliciter, nec perfecte, nec absolute esse, sed vix esse, aut fere non esse, cognoscitur: id vtique aliquo modo recte non esse dicitur. Secundum hanc igitur rationem ille solus creator spiritus, est: & omnia creata, non sunt: nec tamen omnia nō sunt, quia per illū qui solus absolute est, de nihilo aliquid facta sunt.

Quod eius locutio id ipsum sit quod ipse: nec tamē sint duo, sed vnus spiritus.

Cap. XXVIII.

I Am nunc his, quæ de proprietatibus huius summæ naturæ ad præsens mihi duces rationem sequenti occurrunt: perspectis opportunum existimo, vt de eius locutione, per quā facta sunt omnia, si quid possim considerem. Etenim cū omnia, quæ de illa supra potui animaduertere, rationis robur inflexible teneant. illud me maxime cogit de illa diligentius discutere, quia id ipsum quod ipse summus spiritus est, probatur esse. Si enim ille nihil fecit, nisi per seipsum: & quicquid ab eo factum est, per illam est factum: quomodo illa est aliud, quæ est idem ipse? Amplius, asserunt vtique inexpugnabiliter ea quæ iam inuenta sunt: quia nihil omnino potuit vnquam aut potest subsistere præter errantem spiritum & eius creaturam. Hanc verò spiritus eiusdem locutionem, impossibile est inter creata contineri: quoniam quicquid creatum subsistit, per illam factum est: illa verò per se fieri nō potuit. Nil quippe per seipsum fieri potest: quia quicquid fit, posterius est eo per quod fit: & nihil est posterius seipso. Relinquitur itaque, vt hæc summi spiritus locutio, cū creatura esse non possit, non sit aliud quàm summus spiritus. Denique, hæc ipsa locutio nihil aliud potest intelligi, quàm eiusdem spiritus intelligentia qua cuncta intelligit. Quid enim est aliud illi rem loqui aliquam, hoc loquendi modo quàm intelligere? Nam nō vt homo, semper dicit quod intelligit. Si igitur summe simplex natura non est aliud, quàm quod est sua intelligentia,

A telligentia, quemadmodū est id quod est sua sapientia: necesse est vt similiter non sit aliud, quā quod est sua locutio. Sed quoniam iam manifestum est, summum spiritum vnū tantum esse, & omnimode indiuiduum: necesse est vt sit illi hæc sua locutio cōsubstantialis, vt nō sint duo, sed vnus spiritus.

Quod eadem locutio non constet ex pluribus verbis, sed sit vnus verbum.

Cap. XXIX.

V r igitur dubitē, quod supra dubium dimiseram: scilicet vtum hæc locutio in pluribus verbis, an in vno verbo consistat? Nā si sic est summæ naturæ consubstantialis, vt non sint duo, sed vnus spiritus: vtique sicut ille summe simplex est, ita & ista. Non igitur constat pluribus verbis, sed vnū verbū per quod facta sunt omnia. Sed ecce videtur mihi suboriri nec facilis, nec vllatenus sub ambiguitate relinquenda quæstio. Etenim omnia huiusmodi verba, quibus res quaslibet mēte dicimus **B** .i. cogitamus, similitudines & imagines sunt rerum quarum verba sunt, & omnis similitudo & imago, tanto magis vel minus est vera, quanto magis vel minus imitatur rem, cuius est similitudo. Quid igitur tenēdū est de verbo, quo dicuntur & p quod facta sunt oīa? Erit aut nō erit similitudo eorū, quæ p ipsum facta sunt? Si enim ipsum est vera mutabilū similitudo: non est cōsubstantiale summe incōmutabilitati, quod falsum est. Si autem non est omnino vera, sed qualiscunque similitudo mutabilū est: non est verbum summæ veritatis omnino verū, quod absurdum est. At si nullam mutabilium habet similitudinem: quomodo ad illius exemplum facta sunt? Verū forsitan nihil huiusmodi remanebit ambiguitatis, si quæadmodū in viuo homine veritas hominis esse dicitur: in p̄cto verò similitudo siue imago illius veritatis: sic existendi veritas intelligitur in verbo cuius essentia sic summe est, vt quodammodo illa sola sit. In his verò quæ in eius comparatione quodammodo non sunt: & tamen per illud & secundum illud facta sunt aliquid, aliqua immutatio illius summæ essentia perpendatur: sic quippe verbum summæ veritatis quod & ipsum est summa veritas, nullum augmentum vel detrimentum sentiet, secū dum hoc quod magis vel minus creaturis sit simile: sed potius necesse erit, omne quod creatū est, t̄ato magis esse, & t̄ato esse præstātius: quāto simili⁹ est illi, quod summe est, & summe magnū est: Hinc etenim fortasse, immo nō fortasse, sed pro certo, hinc omnis intellectus iudicat naturas, quolibet modo viuentes præstare non viuentibus, sentientes non sentientibus, rationales irrationabilibus. Quoniam enim summa natura suo quodammodo singulari nō solū est, sed & viuūt, & sentit, & rationalis est: liquet quoniam omnia quæ sunt, id quod aliquo modo viuūt, magis est illi simile, quàm id quod nullaten⁹ viuūt: & quod modo quolibet vel corporeo sensu cognoscit aliquid, magis est, quā quod nihil omnino sentit: & quod rationale est, magis quā rationis capax non est. Quoniam verò simili ratione quædam naturæ magis minusve sunt quā aliæ, perspicuum est. Quemadmodū enim natu-

ra illud præstātius est, quod per naturalem essentiam propinquius est præstātissimo: ita vtique illa natura magis est, cuius essentia similior est summæ essentia. Quod sic quoque animaduerti facile posse existimo. Nēpe si cuiuslibet substantia quæ & viuūt, & sensibilis, & rationalis est, cogitatione auferatur quod rationalis est: deinde, quod sensibilis: & postea, quod vitalis: postremo, ipsum nudū esse quod remanet: quis non intelligat, quod illa substantia quæ sic paulatim destruitur: ad minus, & ad minus esse, & ad vltimū ad nō esse gradatim perducitur. Quæ autem singillatim assumpta, quālibet essentiam ad minus & minus esse deducunt: eadem ordinatim assumpta, illam ad magis & magis esse perducunt. Patet igitur, quia magis est viuens substantia, quam non viuens: & sensibilis, quàm non sensibilis: & rationalis, quam non rationalis. Non est itaque dubium, quo omnis essentia eo ipso magis est præstātiorque est, quo similior est illi essentia, quæ summe est & summe præstat. Satis itaque manifestum est in verbo, quod facta sunt omnia, non esse eorū similitudinem, sed veram simplicemque essentiam. In factis verò non esse simplicem absolutamque essentiam, sed verè illius essentia vix aliquam imitationem. Vnde necesse est, non idē verbum secundum rerū creaturarum similitudinē magis vel minus esse verum: sed omnē creatam naturā eo altiori gradu essentia dignitatisq; consistere: quo magis illi propinquare videtur.

Quod ipsum verbum non sit similitudo factorū, sed veritas essentia: facta verò sint aliqua veritatis imitatio: & quæ natura magis sint quàm alia & præstantiores.

Cap. XXX.

E d cū ita sit: quomodo illud quod simpliciter est veritas, potest esse verbum eorū quorū non est similitudo? cū omne verbum, quo aliqua res sic mente dicitur, si similitudo sit rei eiusdem: & si non est verbū eorum quæ facta sunt per ipsum: quomodo constabit quia sit verbum? Nempe, omne verbum alicuius rei verbum est. Denique si nunquam creatura esset, nullum eius esset verbum. Quid igitur? An cōcludēdum est: quia si nullo modo esset creatura, nequaquam esset verbum illud, quod est summa & nullius indigēs essentia: aut fortasse illa summa essentia, quæ verbum est, essentia quidem esset æterna: sed verbum non esset, si nihil vnquam per illam fieret? Eius enim quod nec fuit, nec est, nec futurum est: nullum verbum esse potest, verum secundum hanc rationem, si nunquam vlla præter summum spiritum esset essentia, nullum omnino esset verbū in illo. Si nullum in illo verbū esset, nihil apud se diceret: cū idē sit illi sic dicere aliquid, quod est intelligere: non aliquid intelligeret, si nihil intelligeret: ergo summa sapientia, quæ non est aliud quàm idē spiritus, nihil intelligeret: quod absurdissimum est. Quid igitur? Si enim nihil intelligeret, quomodo esset summa sapientia: aut si nullo modo esset aliquid præter illam, quid illa intelligeret? Sed nunquid seipsam non intelligeret, aut quomodo vel cogitari potest, quod summa

Grumma sapientia se aliquando non intelligat, cū aliquando mens rationalis possit non solum sumer, sed & illius summę sapientię reminisci: sed & illam & se intelligere. Si enim mens humana nullam eius, aut suam habere memoriã, aut intelligentiam possit, nequaquam se ab irrationabilibus creaturis, & illā ab omni creatura, secum sola tacite disputando, sicut nunc mens mea facit, discerneret. Ergo sumus ille spiritus, sicut est eternus: ita eternę sui memor est, & intelligit se ad similitudinē mentis rationalis: immo non ad vllius similitudinem, sed ille principaliter: & mens rationalis ad eius similitudinē. At si eternę se intelligit, eternę se dicit. Si eternę se dicit, eternę est verbum eius apud ipsum. Siue igitur ille cogitetur nulla alia existente essentia, siue aliis existentibus: necesse est verbum illius coeternum illi esse cum ipso.

Quod summus spiritus seipsum dicat coeterno verbo.

H Cap. XXXI.

Ed ecce quęrenti mihi de verbo, quo creator dicit omnia quę fecit: obtulit se verbum, quo seipsum dicit, quia omnia fecit. An ergo alio verbo dicit seipsum, & alio ea quę fecit: aut potius eodem ipso verbo quo dicit seipsum, dicit quęcunque fecit. Nam hoc quoque verbum, quo seipsum dicit, necesse est id ipsum esse quod ipsum est: sicut constat de verbo illo, quo dicit, ea quę facta sunt à se. Cū enim etiā si nihil vnquā aliud esset, nisi summus ille spiritus, ratio tamen cogit verbū illud, quo se dicit, ex necessitate esse. Quod verius quā hoc verbū eius, nō esse aliud quā quod ipse est? Ergo si & seipsum & ea quę facit cōsubstantiali sibi verbo dicit: manifestum est, quia verbi quo se dicit, & verbi quo creaturā dicit, vna substantia est. Quomodo ergo si vna substantia est, duo verba sunt? Sed forsitan nō cogit idēitas substantię, verbi vnitatē admittere. Nam idemipse qui his verbis loquitur, eandē illis habet substantiam & tamen verbū nō est. Sed vtique verbū quo se dicit summa sapientia, cōuenientissime dici potest verbū eius, secundū superiorē rationē: quia eius perfectam tenet similitudinem. Nam nulla ratione negari potest, cū mens rationalis seipsum cogitādo intelligit, imaginē ipsius nasci in sua cogitatione: immo ipsam cogitationem sui esse imaginem, ad sui similitudinē tanquam ex eius impressione formatā. Quęcunque enim rem mens, seu per corporis imaginationem, seu per rationem cupit veraciter cogitare, eius vtique similitudinē, quantum valet in ipsa sua cogitatione conatur exprimere: quod quanto verius facit, tāto rem ipsam verius cogitat, & hoc quidem cum cogitat aliquid aliud quod ipsa nō est, & maxime cū aliquod cogitat corpus clarius perspicitur. Cum enim cogito notum mihi hominem absentem, formatur acies cogitationis meę, in talem imaginem eius qualem illam per visum oculorum in memoriã attraxi: quę imago in cogitatione verbum est eiusdem hominis, quem cogitando dico. Habet igitur mens rationalis, cū se cogitando intelligit, secum imaginē suā ex se natam, id est, cogitationem sui ad suam similitudinē, quasi sua impres-

sione formatam: quāuis ipsa se à sua imagine nō nisi ratione sola separare possit, quę imago eius verbum eius est.

Quod vno verbo dicat se, & quod fecit.

Cap. XXXII.

H Oc itaque modo quis neget summā sapientiam, cū se dicendo intelligat, gignere consubstantialē sibi similitudinē suam, id est, verbum suum. Quod verbum, licet de re tam singulariter eminētī proprie aliquid, satis conuenienter dici non possit, non tamen incōuenienter, sicut similitudo: ita & imago & figura, & character eius dici potest. Verbum autem quo creaturam dicit, nequaquā similitudo est verbū creaturę: quia nō est eius similitudo, sed principalis essentia: consequitur igitur vt ipsam creaturā non dicat verbo creaturę. Cuius ergo verbo eam dicit, si non dicit eā verbo eius? Nam quod dicit verbo, dicit: & verbū alicuius est verbū, id est, similitudo. Sed si nihil aliud dicit, quā se aut creaturam, nihil dicere potest: nisi aut suo, aut eius verbo. Si ergo nihil dicit verbo creaturę: quicquid dicit, verbo suo dicit. Vno igitur eodēque verbo dicit seipsum, & quęcunque fecit.

Quod suo verbo videre possit dicere creaturam.

Caput XXXIII.

S Ed quomodo tam differentes res scilicet creans & creata essentia, dici possunt vno verbo: præsertim cū verbū ipsum sit dicenti coeternum, creatura autē non sit illi coeterna? Forsitan, quia ipsa est summa sapientia & summa ratio, in qua sunt omnia quę facta sunt: quemadmodū opus quod fit secundū aliquam artem, non solū quando fit verum & antequam fiat & postquam dissoluitur: semper est in ipsa arte non aliud quā quod est ars ipsa. Idcirco cū ipse summus spiritus dicit seipsum, dicit omnia quę facta sunt. Nam & antequam fierent, & cum iam facta sunt, & cū corrumpuntur seu aliquo modo variantur, semper in ipso sunt: non quod sunt in seipsis, sed quod est idem ipse. Etenim in seipsis sunt essentia mutabilis secundū mutabilem rationē creaturę: in ipso vero sunt ipsa prima essentia, & prima existendi veritas: cui prout magis vtique illa similia sint, ita verius & præstantius existūt. hoc itaque modo nō irrationabiliter asseri potest, quia cū seipsum dicit summus ille spiritus: dicit etiam quicquid factū est vno eodēque verbo.

Quod quicquid factum est, in eius verbo & scientia, sit vita & veritas.

Cap. XXXIII.

V Erum cū constet, quia verbum consubstantialē est illi, & perfecte simile: necessario cōsequitur, vt omnia quę sunt in illo eadē, & eodē modo sint in verbo eius. Quicquid igitur factū est, siue viuat, siue nō viuat, aut quocūque sit in se, in illo est ipsa vita & veritas. Quoniam autē idē est summo spiritui scire, quod intelligere, siue dicere: necesse est, quod eodem modo sciat omnia quę scit, quo ea dicit aut intelligit. Quęadmodū igitur omnia sunt in verbo eius, vita & veritas: ita sunt in sciētia eius. Quę ex re manifestissime cōprehēdi potest, quomodo dicat

A dicat idem spiritus, vel quomodo sciat ea quę facta sunt, ab humana scientia cōprehēdi non posse. Nam nulli dubium, creatas substantias multo aliter esse in seipsis, quā in nostra scientia. In seipsis nanque, sunt per ipsam suam essentiam: in nostra vero sciētia, non sunt earum essentię: sed earum similitudines. Restat igitur, vt tanto verius sint in seipsis, quā in nostra scientia: quāto verius sunt alicubi per suam essentiam, quā per suam similitudinē.

Quam incomprehensibili modo dicat, vel sciat res à se factas. Cap. XXXV.

C Vm ergo & hoc constet, quia omnis creata substantia, rāto verius est in verbo, & intelligentia creatoris, quā in seipsa: quanto verius existit creatrix, quā creata essentia: quomodo comprehendat humana mens, cuiusmodi sit illud dicere & illa scientia, quę sic longe superior & verior est creatis substantiis: si nostra scientia tantum superatur ab illis: quantum earum similitudo distat ab earum essentia.

Quod quicquid ipse est ad creaturam, hoc sit, & verbum eius: nec tamen ambo simul pluraliter. Cap. XXXVI.

V Erum cum manifeste rationes superiores doceant, summum spiritum per verbum suum fecisse omnia, nunquid non & ipsum verbum fecit eadem omnia? Quoniam enim illi est consubstantialē, cuius est verbum, necesse est, vt sit summa essentia. Summa autem essentia non est, nisi vna, quę sola creatrix & solum principium est omnium quę facta sunt. Ipsa nanque sola fecit, non per aliud, quā per se, omnia ex nihilo. Quare quęcunque summus spiritus facit: eadem & verbum eius facit similiter. Quicquid igitur summus spiritus est ad creaturam: hoc & verbum eius est, & similiter. Nec tamen ambo simul pluraliter, quia nō sunt plures creatrices summę essentię. Sicut igitur ille creator est rerum & principium, sic & verbum eius: nec tamen sunt duo, sed vnus creator & vnum principium.

C *Quod dici non possit, quid duo sint: quāuis necesse sit esse duos.* Cap. XXXVII.

S Tudiose itaque attendendum est quidam quod valde insolitum aliis rebus, in summo spiritu & verbo eius videtur euenire. Nam certum est, vniciuique singularim, & vtriusque simul inesse quicquid sunt in essentia, & quicquid sunt ad creaturam: vt & singulatim perfectum sit ambobus: & tamē pluralitatem non admittat in duobus. Licet enim singulatim & ille perfecte sit summa veritas, & creator: & verbum eius sit summa veritas & creator: non tamen ambo simul sunt duę veritates, aut duo creatores. Sed cum hæc ita sint: miro tamen modo apertissimū est, quia nec ille cuius est verbum, potest esse verbum suum: nec verbum potest esse cuius est verbum, vt in eo quod significat, vel quid sint substantialiter, vel quid sint ad creaturam, semper indiuiduam teneant vnitatem. In eo vero, quod ille non est ex isto hic autem est ex illo: ineffabilem admittant pluralitatem, ineffabilem certe. Quāuis enim necessitas cogat, vt sint duo: nullo tamē modo

exprimi potest, quid duo sint. Nam & si forte duo pares, aut aliquid aliud similiter adinuicem possint dici: in his ipsis tamen rebus si quęratur, quid sit illud de quo dicuntur, nō potest dici pluraliter, quemadmodum dicuntur duę pares lineę, aut duo homines similes. Quippe non sunt duo pares spiritus, nec duo pares creatores, nec duo aliquid, quod significet eorū aut essentiam, aut habitudinem ad creaturā: sed nec duo aliquid, quod designet propriam habitudinem alterius ad alterum, quia nec duo verba, nec duę imagines. Verbum nanque hoc ipsum quod verbum est, aut imago ad alterū est, quia non nisi alicuius verbum est aut imago: & sic propria sunt hæc alterius, vt nequaquam alteri coaptētur. Nam ille, cuius est verbum aut imago, nec imago, nec verbum est.

Quod idem verbum sit à summo spiritu nascendo. Cap. XXXVIII.

C Onstat igitur, quod exprimi nō potest: quid duo sint, summus spiritus, & verbum eius quāuis quibusdam singulorum proprietatibus cogantur esse duo. Etenim proprium vnus est, esse ex altero: & proprium est alterius, alterū esse ex illo. Quod ipsum nullo vtique verbo videtur familiarius posse proferri, quā si dicatur propriū esse vnus, nasci ex altero: & proprium alterius, nasci alterū ex ipso. Certum nanque iam cōstat, quod verbum summi spiritus, non sic est ex eo, quemadmodū ea quę ab illo facta sunt, sed quęadmodum creator de creatore, summum de summo. Et vt plena breuitate omnimoda absoluat similitudo, penitus idem ipsum est de eodem ipso: & ita vt nullatenus sit nisi ex eo. Cum igitur pateat verbū summi spiritus, sic esse ex ipso solo, vt perfectam eius, quasi proles parentis, teneat similitudinē: nec sic esse ex eo ipso, vt fiat ab eo: profecto nullo modo cōuenientius cogitari potest: ex illo esse quā nascendo. Nēpe si innumerabiles res indubitātē dicuntur nasci ex his, ex quibus habēt vt sint, cū nullam eorū ex quibus nasci dicuntur teneāt similitudinē, sicut proles parētis. Dicimus enim capillos nasci de capite, & poma ex arbore: licet nec illi capitis, nec ista arboris similia sint: Si in quā, multa huiusmodi nō absurdē dicuntur nasci, tanto cōgruentius dici potest verbum summi spiritus, ex illo existere nascendo, quanto perfectius quasi proles parētis, trahit eius similitudinē ex illo existendo.

Quod verissime ille sit parens, ille vero proles. Cap. XXXIX.

Q uod si conuenientissime dicitur nasci, & tam simile est illud quo nascitur: cur æstimetur simile quasi proles parētis, & non potius asseratur: quia tanto verior est ille parens & ista proles: quāto magis & ille ad huius natiuitatis perfectionem solus sufficit: & quod nascitur, eius similitudinē exprimit. Nāque in rebus aliis, quas parētis prolesque certum est habitudinē habere, nulla sic gignit, vt omnino nullius indigens sola per se ad gignēdam prolem sufficiat: nulla sic gignitur, vt nulla admixta dissimilitudine omnimodam similitudinē parentis exhibeat. Si ergo verbum summi spiritus sic est omnino ex ipso sola essentia, & sic

G sic singulariter est illi simile, vt nulla proles sic sit omnino ex sola parentis essentia, aut sic similis parēti: profecto nullis rebus tā conueniēter videtur aptari habitudo parentis & prolis, quā summo spiritui & verbo eius. Quapropter illius est verissimum propriū esse parentē, illius verò veracissimam esse prolem.

Quod ille verissime gignat, ille verissime gignatur. Cap. XL.

A hoc constare nō poterit, nisi pariter ille verissime gignat: & istud verissime gignatur. Sicut igitur illud est perspicuum ita hoc esse certissimū necesse est, quare summi spiritus est verissime gignere, & verbi eius verissime gigni. Vellem iam quidem & forte possem, illum esse verissime patrem: hoc verò verissime esse filium cōcludere. Sed nec hoc negligendū existimō: an patris & filij, & an matris & filia magis illis apta sit appellatio: cum in eis nulla sit lexus discretio. Nam si idcirco cōueniēter est ille pater, & proles eius filius, quia vterque est spiritus: cur non pari ratione alteri conuenit esse matrem, alteri filiam: quia vterque est veritas & sapientia? An quia in his naturis, quæ sexus habent differentiam, melioris sexus est patrem esse vel filium, minoris verò matrem vel filiam. Et hoc quidē naturaliter in pluribus: in quibusdam verò econtrario: vt in quibusdam auium generibus, in quibus fœmininus sexus semper maior & validior est: masculinus verò minor & infirmior. Aut certe idcirco magis conuenit summo spiritui dici patrem quā matrem: quia prima & principalis causa prolis semper est in patre. Nam si maternam causam quolibet modo semper paterna præcedit: nimis est incōgruum, vt illi parenti adapteatur nomen matris, cui ad gignendam prolem nulla alia causa aut sociatur aut præcedit. Verissimum est igitur summum spiritum, patrem esse proles suæ. Quod si filius semper similior est patri quā filia. Nihil autem similius est alteri, quā summo patri proles sua: verissimum est hanc prolem non esse filiam, sed filium.

Quod alterius verissime sit esse genitorem & patrem, alterius genitum & filium.

Cap. XLI.

Sicut igitur propriū est illius verissime gignere istius verò gigni: sic proprium est illius esse verissimū genitorē, istius verò verissimum esse genitum. Et sicut alter est verissimus parens, alter verissima proles: sic alter est verissimus pater alter verissimus filius. Inuentis tot & tantis singulorum proprietatibus, quibus mira quādā tam ineffabilis quā inuitabilis in summa vnitatem probatur esse pluralitas, valde mihi videtur mihi delectabile retractare sapius tam impenetrabile secretū. Ecce enim cū sit impossibile sic, eundem esse qui gignit, & eū qui gignitur: atque eundem esse parentē & prole: vt necesse sit alium esse genitorem alium genitū, & aliū esse patrē, alium filium, sic tamē necesse est idē esse illū qui gignit & illū qui gignitur, necnō parentē & prole: vt impossibile sit aliū esse genitorē, quā quod est genitus: aliud esse patrem, quā quod est filius.

Retractio communionis amborum & proprietatum singulorum. Cap. XLII.

T cū ita sit alius ille, & alius ille: vt omnino pateat, quod duo sint: sic tamen vnū & idē ipsum est, id quod est ille & ille vt penitus lateat quid duo sint. Nam sic est alius pater, alius filius: vt cū ambos dixerim, videam me duos dixisse: & sic est idipsum quod est, & pater & filius, vt non intelligā quid duos dixerim. Quauis nanque singulus pater sit perfectē summus spiritus & singulus filius sit perfectē summus spiritus: sic tamen vnus idēq; est summus spiritus pater, & spiritus filius: vt pater & filius non sint duo spiritus: sed vnus spiritus: vt sicut singula propria singulorū non recipiunt pluralitatē quia non sunt duorū: ita id quod commune est amborum indiuiduam teneat vnitatem, quauis totum sit singulorū. Nā sicut non sunt duo patres aut duo filij, sed vnus pater & vnus filius, quoniam singula sunt singulorum propria: ita non sunt duo, sed vnus spiritus: quauis & singuli patris, & singuli filij, sit perfectum esse spiritum. Sic sunt oppositi relationibus, vt alter nunquā suscipiat proprium alterius: sicut sunt concordēs natura, & alter semper teneat essentiam alterius.

Quomodo alter alterius sit essentia.

Cap. XLIII.

Ic enim diuersi sunt, per hoc quod alter est pater, & alter filius, vt nunquam dicatur aut pater filius, aut filius pater: & sic idē sunt per substantiā, vt semper sit in patre essentia filij, & in filio essentia patris. Est enim non diuersa, sed eadē: non plures, sed vna vtriusque essentia. Vnde etiam si alter alterius dicatur essentia, non erratur à veritate: sed summa vnitatis simplicitatē commendatur cōmunis naturæ. Non enim quemadmodum intelligitur sapientia hominis, per quam homo sapiens est, qui nō potest esse per se sapiens: ita intelligi potest, si dicatur pater essentia filij, & filius essentia patris, vt eo modo sit filius existens per patrem, & pater per filium, quasi non possit alter existens esse nisi per alterū: sicut homo non potest esse sapiens nisi per sapientiam. Sicut nanque summa sapiētia semper sapit per se, ita summa essentia semper est per se: Est autem perfectæ summa essentia pater, & perfectæ summa essentia filius: pariter ergo perfectus pater per se est, & pariter perfectus filius per se est, sicut vterque sapit per se. Nō enim idcirco minus perfectæ est essentia vel sapientia filius, quia est essentia nata de patris essentia, & sapientia de sapientia: sed tunc minus perfectæ essentia vel sapientia esset, si non esset per se, aut non saperet per se. Nequaquam enim repugnat, vt filius per se subsistat, & de patre habeat esse. Sicut enim pater habet essentiam, & sapientiam, & vitā in semetipso, vt nō per alienam, sed per suam essentiam sit, per suam sapientiam sapiat, per suam vitam viuat: ita gignendo dat filio essentiam habere, & sapientiam & vitā in semetipso: vt non per extraneam, sed per suam essentiam, sapientiam, & vitam subsistat, sapiat, & viuat: alioquin nō erit idem esse patris & filij, nec erit par patri filius.

A filius. Quodque falsum sit, liquidissime superius peruifum est: quare nō repugnat filium, & subsistere per se, & esse de patre: quia hoc ipsum id est, per seipsum posse subsistere, necesse est illum de patre habere. Nam si quis sapiens, suam me habere sapiētiam, cuius prius expers essem doceret: vtique hæc ipsa sapientia eius facere non incongrue diceretur: sed quauis mea sapientia ab illius sapientia haberet esse & sapere: tamen cum iam non esset, nisi sua sapientia esset, nec saperet nisi seipsa. Multo igitur magis æterni patris coæternus filius, qui sic habet à patre esse, vt non sint duæ essentia, per se subsistit, sapit, & viuat. Non igitur sic intelligi potest: quod pater filij aut filius patris sit essentia: quasi alter non possit subsistere per se, sed per alterum: sed ad designandum, quam habent cōmunionem summe simplicis, summèque vnus essentia, si cōgrue dici & intelligi potest, quod sic est alter idipsum quod alter, vt alter habeat essentiam alterius. Hac itaque ratione, quoniā vtrique non aliud est habere essentiam quā essentiam esse, sicut habet alter alterius essentiam, ita est alter alterius essentia, id est, idem esse est alteri, quod alteri.

Quod aptius dici possit, filius essentia patris, quā pater essentia filij: & quod similiter sit filius patris virtus: & sapientia.

& similia. Cap. XLIII.

Quod licet secundum perfectam rationem verum sit: valde tamen magis cōgruit filium dici essentiam patris quā patrem essentiam filij, quoniam nanque pater à nullo habet essentiam nisi à seipso, non satis apte dicitur habere essentiam alicuius nisi suam: quia verò filius essentiam suam habet à patre, & eandē habet pater, aptissime dici potest habere essentiam patris. Quare quoniam neuter aliter habet essentiam quā existendo essentia sicut satis aptius intelligitur habere filius patris essentiam quā pater filij: ita cōuenientius dici potest filius patris essentia quā pater filij. Nā hæc vna sit fiat prolatio, satis acuta breuitate commendat filium, non solum eandem essentiam habere cum patre: sed hanc ipsam habere de patre, vt hic sit filius est essentia patris. quod est, filius est non differens essentia de patris essentia, immo de patre essentia, similiter ergo est filius, patris essentia, virtus, & sapientia, siue veritas, & iustitia: & quicquid summi spiritus conuenit essentia.

Quomodo quædam ex his quæ sic proferuntur, aliter quoque possint intelligi.

Cap. XLV.

Videtur tamen quædam ex his quæ sic proferri & intelligi possunt, aliā quoque non incongruam sub hac ipsa pronuntiatione intelligentiam suscipere. Liqueat enim filium, esse verum verbū, id est, perfectam intelligentiam, siue perfectam totius paternæ substantiæ cognitionē, & scientiam, & sapientiam: id est, quæ ipsam patris intelligit essentia, & cognoscit, & scit, & sapit. Si igitur hoc sensu dicatur, filius patris intelligentia, & sapiētia, & scientia, & cognitio, siue notitia: quoniā intelligit, sapit, scit, & nouit patrē, nequaquam à ve-

ritate disceditur. Veritas quoque patris aptissime dici potest filius, non solum eo sensu, quia est eadem filij veritas quæ est & patris: sicut iam perfectum est, sed etiam hoc sensu, vt in eo intelligatur non imperfecta quædam imitatio, sed integra veritas paternæ substantiæ: quia nō est aliud, quā quod est pater. At si ipsa substantia patris est intelligentia, & scientia, & sapientia, & veritas, consequenter colligitur: quia sicut filius est intelligentia, & scientia, & sapientia, & veritas paternæ substantiæ: ita est intelligentia intelligentiæ, scientia scientiæ, sapientia sapientiæ, & veritas veritatis.

Quod filius sit intelligentia intelligentiæ, & veritas veritatis: & similiter de similibus.

Cap. XLVI.

E memoria verò quod sentiendum est: an æstimandus est filius intelligentia memoriæ, siue memoria patris, aut memoria memoriæ? Equidē cum summa sapientia sui memor esse negari nō possit, nihil cōpetentius quā in memoria pater: sicut in verbo filius intelligitur: quoniā de memoria nasci verbum videtur, quod clarius in nostra mente percipitur. Quoniā nāque mens humana nō semper se cogitat, sicut sui semper meminit: liquet cū se cogitat, quod verbum eius nascitur, de memoria. Vnde apparet, quia si semper se cogitaret, tempus verbum ei⁹ de memoria nasceretur. Rē etenim cogitare, cuius memoriā habemus, hoc est, mente eam dicere. verbum verò rei: est ipsa cogitatio ad eius similitudinem ex memoria formata: Hinc itaq; liquido animaduerti potest de summa sapientia, quæ sic semper se dicit, sicut semper sui memor est: quia de æterna memoria cōternum verbum nascitur. Sicut igitur verbum cōgrue intelligitur proles: ita memoria, parentis nomē aptissime suscipit. Si ergo proles, quæ omnino de solo summo spiritu nata est, proles est memoriæ, eius nihil conuenientius, quā quia memoria eius est idem ipse quippe non est in eo quod sui memor est, sic est in sui memoria velut alia res in alia, quemadmodum ea quæ sic sunt in humanæ mētis memoria, vt nō sint ipsa in nostra memoria: sed sic est memor sui, vt ipse memoria sua sit. Consequitur itaque, vt quomodo filius est intelligentia, siue sapiētia patris ita sit & paternæ memoriæ. At quicquid filius sapit aut intelligit, eius similiter & meminit.

Quod in memoria intelligatur pater, sicut in intelligentia filius: & quomodo filius sit intelligentia vel sapientia memoriæ & memoria patris & memoriæ. Cap. XLVII.

St igitur filius memoria patris, & memoria memoriæ, id est, memoria memor patris, qui est memoria, sicut est sapientia patris, & sapientia sapientiæ, id est, sapientia sapiens patrem sapientiam, & filius quidem memoria nata de memoria, sicut sapientia nata de sapientia: pater verò de nullo nata memoria vel sapientia. Sed ecce dum huius patris filijque proprietates, communionemque delectabiliter intueor: nihil delectabilius in illis contemplandum inueni, quā mutui amoris affectum. Quoniam enim absurde ne-

Getur summus spiritus se amare sicut sui memor est, & se intelligit, cum mens rationalis & se & illum amare posse conuincatur: ex eo quia sui & illius memor esse, & se & illum intelligere potest: ociosa namque & penitus inutilis est memoria & intelligentia cuiuslibet rei, nisi prout ratio exigit: res ipsa ametur aut reprobetur. Amat ergo seipsum summus spiritus sicut sui meminit & se intelligit.

Quod summus spiritus se amet: & quod idem amor pariter procedat à patre & filio.

Cap. XLVIII.

P Alam certe est rationem habenti, eum idcirco sui memorem esse, aut se intelligere, quia se amat: sed ideo se amare, quia sui meminit, & se intelligit: nec eum se posse amare: si sui non sit memor, aut se non intelligit. Nulla enim res amatur, sine eius memoria & intelligentia: & multa tenentur memoria, & intelliguntur, quæ non amantur. Patet igitur amorem summi spiritus ex eo procedere: quia sui memor est, & se intelligit.

H Quod si in memoria summi spiritus intelligitur pater, in intelligentia filius, manifestum est: quia à patre pariter & à filio summi spiritus amor procedit.

Quod uterque pari amore diligit se, & alterum.

Cap. XLIX.

S Ed si se amat summus spiritus, proculdubio se amat pater, amat se filius, & alter alterum: quia singulus pater summus est spiritus: & singulus filius, summus spiritus: & ambo simul, vnus spiritus. Et quia uterque pariter sui & alterius meminit, & se & alterum intelligit: & quoniam omnino idipsum est quod amat, vel amatur in patre, & quod in filio, necesse est ut pari amore uterque diligit se & alterum.

Quod tantus est ipse amor, quantus est ipse spiritus.

Cap. L.

Q Vantus ergo est amor summi spiritus, sic communis patri & filio: sed si se tantum diligit, quantum sui meminit & se intelligit: tantum autem sui memor est & intelligit se, quanta est eius essentia, quod aliter esse non potest: profecto tantus est amor eius, quantum ipse est.

I *Quod idem amor sit idipsum quod est summus spiritus, & tamen ipse cum patre & filio vnus spiritus.*

Cap. LI.

V Erum quid potest esse par summo spiritui, nisi summus spiritus? Iste itaque amor, est summus spiritus. Denique si nulla unquam creatura, id est, si nihil unquam aliud esset, quam summus spiritus pater, & filius nihilominus seipsum & inuicem pater & filius diligerent. Consequitur itaque hunc amorem, non esse aliud quam quod est pater & filius, quod est summa essentia. At quoniam summæ essentia plures esse non possunt: quid magis necessarium, quam patrem, & filium, & utriusque amorem, vniam esse summam essentiam? Est igitur idem amor summa sapientia, summa veritas, summum bonum: & quicquid de summi spiritus substantia dici potest.

Quod totus procedat à patre, totus à filio, & tamen non sit nisi vnus amor. Cap. LII.

I Ntuendum est diligenter, utrum sint duo amores, vnus à patre procedens, alter à filio: an vnus non totus ab vno procedens, sed partim à patre, partim à filio: an nec plures, nec vnus partim procedens à singulis: sed vnus totus à singulis, & idem totus à duobus simul. Sed huiusmodi dubitationis certitudo, hinc indubitanter cognoscitur: quia non ex eo procedit, in quo plures sunt pater, & filius: sed ex eo in quo vnus sunt. Nam non ex relationibus suis, quæ plures sunt. Alia est enim relatio patris, alia filij: sed ex ipsa sua essentia, quæ pluralitatem non admittit, emittunt pater & filius tantum pariter bonum. Sicut ergo singulus pater, est summus spiritus: & singulus filius, est summus spiritus: & simul pater & filius non duo sed vnus spiritus: ita à singulo patre, manat totus amor summi spiritus: & à singulo filio, totus & simul à patre & filio non duo toti, sed vnus idemque totus.

Quod non sit eorum filius, amor. Cap. LIII.

Vid ergo: cum hic amor pariter habeat

Q esse à patre & filio: & sic similis sit ambobus, ut nullatenus dissimilis sit illis, sed omnino idem sit quod illi. Nunquid filius eorum aut proles æstimandus est? sed sicut verbum mox ut consideratur, se prolem esse eius à quo est euidentissimè probat, promptam præferendo parentis imaginem: sic amor aperte se prolem negat, quia dum à patre & filio procedere intelligitur, non statim tam perspicuam exhibet se contemplanti eius ex quo est similitudine: quanuis ipsum considerata ratio doceat omnino idipsum esse, quod est pater & filius. Denique si proles eorum est: aut alter eorum erit pater eius, alter mater: aut uterque pater siue mater est: quæ omnia veritati repugnare videntur. Quoniam namque, nullatenus aliter à patre procedit quam à filio: nulla veritas patitur, ut dissimili vocabulo ad illum pater & filius referantur. Non est igitur alter pater eius, alter mater. Ut autem duo aliqua sint, quæ singula perfectæ & nulla consideratione differente habeant pariter ad aliquid vnum, patris aut matris habitudine, nulla natura aliquo monstrari concedit exemplo. Ergo non est uterque scilicet, pater & filius pater aut mater amoris à se manantis. Nequaquam itaque videtur veritati conuenire, ut idem amor eorum filius sit aut proles.

Quod solus pater sit genitor & ingenitus, solus filius genitus, solus amor nec ingenitus. Cap. LIII.

Ed videtur tamen amor idem, nec omnino secundum communis locutionis modum dici posse ingenitus: nec ita proprie sicut verbum genitus.

S Solemus enim sæpe dicere aliquid gigni, ex ea re de qua existit: ut cum dicimus, splendorem aut calorem gigni ab igne: seu aliquem effectum ex causa sua. Secundum hæc igitur rationem, amor à summo spiritu exiens, non omnino asseri potest ingenitus: ita verò proprie, sic verbum, dici genitus non potest: quia verbum, verissimam esse prolem, & verissimum filium: amorem verò, nullatenus filium aut prolem esse, manifestum est. Potest itaque, immo debet, dici so-

lus

A lus ille cuius verbum est, genitor & ingenitus: quia solus est pater & parens, & nullo modo ab alio est. Solum autem verbum, genitum: quia solum filius & proles est. Solum verò amor utriusque, nec genitus nec ingenitus: quia nec filius, nec ingenitus est nec omnino non est ab alio.

Quod amor idem sit increatus & creator, sicut pater & filius: & tamen ipse cum illis non tres, sed vnus increatus, & vnus creator: & quod idem possit dici spiritus patris & filii. Cap. LV.

Voniam autem idem amor singulus est

Q summa essentia, sicut pater & filius, & tamen simul pater & filius & utriusque amor non plures, sed vna summa essentia, quæ sola à nullo facta, non per aliud quam per se omnia fecit: necesse est ut quædammodo singulus pater & singulus filius est increatus & creator: ita & amor singulus sit increatus & creator, & tamen omnes tres simul, & non plures, sed vnus increatus & vnus creator. Patrem itaque, nullus facit, siue creat aut gignit: filium verò pater solus gignit, sed non facit, pater autem pariter & filius non faciunt neque, gignant, sed quodammodo, si sic dici potest, spirant suum amorem: quanuis enim non nostro more spiret summè incommutabilis essentia, tamen ipsum amorem à se ineffabiliter procedentem, non discedendo ab illa, sed existendo ex illa, forsitan non alio modo videtur posse dici aptius ex se emittere quam spirando. Quod si dici potest, sicut verbum summæ essentia filius est eius: ita eiusdem amor, satis conuenienter appellari potest spiritus eius, ut cum essentialiter ipse sit spiritus, sicut pater & filius, illi non putetur alicuius spiritus: quia nec pater ab villo alio est, nec filius à patre quasi spirante nascitur, iste autem æstimetur spiritus utriusque quia ab utroque suo quodam inenarrabili modo spirante mirabiliter procedit. Qui etiam ex eo quia est communio patris & filij, non absque ratione quasi proprium asumere posse videtur aliquid nomen, quod patri filioque commune sit, si proprii nominis exigit indigentia. Quod quidem si fiat, scilicet ut ipse amor nomine spiritus, quod substantiam pariter patris & filij significat quasi proprio designetur. Ad hoc quoque non inutiliter valebit: ut per hoc idipsum esse quod est pater & filius, quanuis ab illis esse suum habeat, intimeretur.

B Quod sicut filius est essentia vel sapientia patris, eo sensu, quia habeat eandem essentiam vel sapientiam quæ pater: sic idem spiritus sit patris & filij essentia & sapientia, & similia. Cap. LVI.

C Otest quoque quemadmodum filius est substantia, & sapientia, & virtus patris, eo sensu: quia habet eandem essentiam & sapientiam, & virtutem quam pater: ita utriusque spiritus intelligit essentia, vel sapientia, vel virtus patris & filij: quia habet omnino eandem quam habent illi.

Quod pater & filius & eorum spiritus, pariter sint in se inuicem. Cap. LVII.

I Ocundum est intueri in patre & filio & utriusque spiritu, quomodo sint in se inuicem tanta æqualitate, ut nullus alius excedat. Præter hoc enim, quia vnusquisque

eorum sic est perfecte summa essentia: ut tamen omnes tres simul non sint, nisi essentia vna summa: quæ nec sine se vel extra se, nec maior vel minor seipsa esse potest. Per singulos tamen idipsum non minus valet probari. Est etenim totus pariter in filio & communi spiritu, & filius in patre & eodem spiritu, & idem spiritus in patre & filio: quia memoria summæ essentia tota est in eius intelligentia & amore, & intelligentia in memoria & in amore, & amor in memoria & intelligentia. Totam quippe suam memoriâ summus intelligit spiritus & amat, & totius intelligentia meminit & totam amat, & totius amoris meminit & totum intelligit. Intelligitur autem in memoria pater, in intelligentia filius, in amore utriusque spiritus. Tanta igitur pater & filius & utriusque spiritus, æqualitate sese complectuntur, & sunt in se inuicem, ut eorum nullus alium excedere, aut sine eo esse probetur.

Quod nullus eorum alio indigeat ad memorandū, vel intelligendū, vel amandū: quia singulus quisque est memoria, & intelligentia, & amor: & quicquid necesse est inesse summæ essentia.

Cap. LVIII.

S Ed in his nullatenus negligenter memoria commendandū, quod intuenti mihi occurrit, existimo. Sic enim necesse est, ut pater intelligatur memoria, filius intelligentia, spiritus amor: ut nec pater indigeat filio, aut communi spiritu, nec filius patre vel eodem spiritu, siue idem spiritus patre & filio: quasi pater per se meminisse solū possit, intelligere autem non nisi per filium, & amare non nisi per suum filiumque spiritum: & filius per se intelligere tantum queat, per patrem autem memor sit, & per spiritum suum amet: & idem spiritus per se non aliud quam amare valeat, sed pater illi sit memor, & filius illi intelligat: Nam cum in his tribus, vnusquisque singulus sit summa essentia & summa sapientia sic perfecta, ut ipsa per se memor sit, & intelligat, & amet: necesse est ut nullus eorum trium alio indigeat, aut ad memorandum, aut ad intelligendū, aut ad amandum. Singulus enim quisque essentialiter est & memoria & intelligentia & amor: & quicquid summæ est necesse inesse essentia.

Quod tamen non sint tres, sed vnus seu pater seu filius, seu utriusque spiritus. Cap. LIX.

Q Vandam hic video quæstionem occurrere. Nam si pater ita est intelligentia & amor, sicut est memoria: & filius sic est memoria & amor, quomodo est intelligentia: & utriusque spiritus non minus est memoria & intelligentia quam amor: quomodo non est pater, filius, & alicuius spiritus: & quare non est filius, pater & alicuius spiritus: & cur non est idem spiritus alicuius pater, & alicuius filius: sic quippe intelligebatur, quod memoria esset pater, filius intelligentia, utriusque spiritus amor? Verum hæc quæstio non difficile soluitur, si ea quæ iam ratione inuenta sunt considerentur. Idcirco enim non est pater filius, aut alicuius spiritus, licet sit intelligentia & amor: quia non est intelligentia genita, aut amor ab aliquo procedens: sed quicquid est gignens est tantum, & à quo procedit alius. Filius quoque

b ij quoque

D. ANSELMI

Quodque ideo non est pater aut alicuius spiritus, quoniam seipso memor sit & amet: quia non est memoria gignens, aut amor ab alio ad similitudinem sui spiritus procedens: sed quicquid existit tantum gignitur, & est a quo spiritus procedit. Spiritum quoque non cogit esse patrem aut filium, hoc, quia contentus est memoria aut intelligentia: cum non sit memoria gignens aut intelligentia genita, sed solum quicquid est, procedat. Quid igitur prohibet concludi: quia unus tantum est in summa essentia pater, unus filius, unus spiritus, & non tres patres aut filii aut spiritus? *Quomodo ex his multi filii nasci videatur. Cap. LX*

Sed ne forte repugnet, huic assertioni quid intueor. nam dubium esse non debet quia pater & filius & eorum spiritus unus quisque seipsum & alios ambos dicit, sicut se & alios intelligit. Quod si ita est: quomodo non sunt in summa essentia tot verba, quot sunt dicentes, & quot sunt qui dicuntur: Si enim plures homines unum aliquid cogitatione dicant: tot eius videntur esse verba, quot sunt cogitantes: quia in singulorum cogitationibus verbum eius est. Item, si unus homo cogitat aliqua plura, tot verba sunt in mente cogitatis, quot sunt res cogitatae. Sed in omni cogitatione cum cogitat aliquid, quod extra eius mentem est, non nascitur verbum cogitatae rei ex ipsa re: quia ipsa absens est a cogitationis intuitu, sed ex rei aliqua similitudine vel imagine, quae est in cogitantis memoria, aut forte quae tunc cum cogitat per corporeum sensum ex re praesenti in mentem attrahitur. In summa vero essentia sic tibi semper sunt praesentes pater & filius & eorum spiritus. Est enim, sicut iam perspectum est, unusquisque non minus in aliis quam in seipso: ut cum inuicem se dicunt, sic videatur idem ipse qui dicitur gignere verbum suum, quemadmodum cum a seipso dicitur: Quomodo ergo nihil gignit filius, aut eius patrisque spiritus, si unusquisque eorum verbum gignit suum, cum a seipso dicitur vel ab alio. Quot autem verba separari possunt de summa nasci substantia: tot eam necesse secundum superiorem considerationem filios gignere, & tot emittere spiritus. Hac itaque ratione, videntur in illa esse non solum multi patres & filii & procedentes, sed & aliae necessitudines: aut certe pater & filius & eorum spiritus, de quibus iam certissimum est, quia verum existunt, non sunt tres dicentes quoniam singulus quisque sic dicens: nec sunt plura quae dicuntur, cum unusquisque seipsum & alios duos dicit. Sicut enim summam sapientiam inest scire & intelligere, ita utique aeternae incommutabilisque scientiae & intelligentiae naturale, est id semper praesens intueri quod scit & intelligit, nihil autem aliud est summo spiritui huius dicere, quam quasi cogitando intueri: sicut nostrae mentis locutio nihil aliud est, quam cogitantis inspectio. Certissimum autem iam consideratae rationes reddiderunt, quicquid summam naturam inest essentialiter, id perfecte convenire patri & filio & eorum spiritui singulatim: & tamen id ipsum, si simul dicatur de tribus, non admittere pluralitatem. Cum ergo constet quia sicut pertinet ad eius essentiam, scientia & intelligentia: sic eius scire & intelligere non est ali-

quam dicere, id est, semper praesens intueri quod scit & intelligit: necesse est, ut quemadmodum singulus pater, singulus filius, & singulus eorum spiritus, est sciens & intelligens: & tamen hi tres simul, non sunt plures scientes aut intelligentes, sed unus sciens, & unus intelligens: ita singulus quisque sit dicens, nec tamen sint tres dicentes simul: sed unus dicens. Hinc illud quoque liquide cognosci potest: quia cum hi tres dicuntur, vel a seipsis, vel ab inuicem, non sunt plura quae dicuntur. Quid namque ibi dicitur, nisi eorum essentia? Si ergo illa una sola est, unum solum est quod dicitur, ergo unum solum est in illis quod dicit, & unum quod dicitur. Una quippe sapientia est: quae in illis dicit, & una substantia quae dicitur: consequitur non ibi esse plura verba, sed unum. Licet igitur unusquisque seipsum & omnes inuicem se dicant, impossibile tamen est in summa essentia, esse verbum aliud praeter illud, de quo iam constat, quod sic nascitur ex eo cuius est verbum, ut etiam vera eius dici possit imago, & verum filius eius sit. In quo mirum quiddam & inexplicabile video. Ecce enim cum manifestum sit, unum quemque scilicet patrem, & filium & patris filiumque; spiritum, pariter se & ambos alios dicere, & unum solum ibi esse verbum, nullatenus tamen ipsum verbum videtur posse dici verbum omnium trium, sed tantum unum eorum. Constat enim ipsum esse imaginem, & filium eius cuius est verbum, & patet, quod nec imago, nec filius suimet, nec a se procedentis spiritus congrue dici potest. Nam nec ex seipso, nec ex procedente a se nascitur: nec seipsum, aut procedentem a se existendo imitatur. Seipsum quippe non imitatur, nec a se trahit existendi similitudinem: quia imitatio & similitudo non est in uno solo, sed in pluribus: illum vero non imitatur, nec ad eius similitudinem existit: quia iste non habet ab illo esse, sed ille ab isto.

Quomodo non sit ibi unus vnus. Cap. LXI.

Estat igitur hoc solum verbum illius folius esse, de quo nascendo habet esse, & ad cuius omnimodam similitudinem existit. Unus ergo pater non plures patres, unus filius non plures filii, unus procedens spiritus, non plures procedentes spiritus sunt in summa essentia. Qui cum ita tres sint, ut nunquam pater sit filius, aut procedens spiritus: nec filius aliquando sit pater, aut spiritus procedens, nec unquam spiritus patris aut filii sit pater, aut filius: & singulus quisque si sit perfectus, ut nullo indigeat: id tamen quod sunt, sic est unum: ut sicut de singulis pluraliter dici non potest: ita nec de tribus simul. Et cum pariter unusquisque seipsum, & omnes inuicem se dicant, non tamen sunt ibi plura verba sed unum: & ipsum non singulorum aut omnium simul, sed unius tantum.

Quod hoc licet inexplicabile sit, tamen credendum sit. Cap. LXII.

Idetur mihi huius tam sublimis rei secretum transcendere omnem intellectus aciem humani: & idcirco conatum explicandi qualiter hoc sit, continendum puto. Sufficere namque debere existimo rem incomprehensibilem indaganti, si ad hoc rationando pervenerit, ut eam certissime esse cognoscat, etiam si penetra-

Anetrare nequeat intellectu, quomodo ita sit: nec idcirco minus his ad habendam fidei certitudine, quae probationibus necessariis nulla alia repugnante ratione asseruntur, si suae naturalis altitudinis incomprehensibilitate explicare non possunt. Quid autem tam incomprehensibile, quam id quod supra omnia est? Quapropter si ea quae de summa essentia haecenus disputata sunt, necessariis rationibus sunt asserta, quoniam sic intellectu penetrari non possunt, ut & verbis valeant explicari: nullatenus tamen certitudinis eorum nutat soliditas. Nam si superior consideratio rationabiliter comprehendit incomprehensibile esse, quomodo eadem summa sapientia sciat ea quae fecit, de quibus tam multa nos scire necesse est: quis explicet, quomodo sciat aut dicat seipsam, de qua aut nihil, aut vix aliquid ab homine sciri possibile est? Ergo si in eo quod seipsam dicit, generat pater, & generatur filius. Generatione eius quis enarrabit? Sed rursus, si ita se ratio ineffabilitatis illius habet, imo quia sic est: quomodo stabit quicquid de illa substantia secundum patris & filii & procedentis habitudinem disputatum est? Nam si vera illud ratione explicitum est, qualiter est illa ineffabilis. Aut si illa ineffabilis est, quomodo est ita sicut disputatum est? Aut quod dantenus de illa potuit explicari: & ideo nihil prohibet esse verum, quod disputatum est. Sed quia penitus non potuit comprehendi, idcirco est ineffabilis. Sed ad illud quid responderi poterit, quod iam supra in hac ipsa disputatione constitit: quia sic est summa essentia supra & extra omnem aliam naturam, ut si quando de illa dicitur aliquid verbis, quae communia sunt aliis naturis, sensus nullatenus sit communis. Quae enim sensum in omnibus his verbis quae cogitavi, intellexi, nisi communem & visitatum? Si ergo visitatus sensus verborum alienus est ab illa: quicquid ratio cinatus sum, non pertinet ad illam. Quomodo igitur verum inuentum est esse aliquid de summa essentia: si quod est inuentum longe diversum est ab illa? Quid ergo? An quodammodo inuentum est aliquid de incomprehensibili re, & quodammodo nihil perspectum est de ea? Saepem nanque multa dicimus, quae proprie sicut sunt non exprimimus, sed per aliud significamus id quod proprie aut volumus, aut non possumus depromere: ut cum per aenigmata loquimur. Et saepe videmus aliquid, non proprie quemadmodum res ipsa est, sed per aliquam similitudinem aut imaginem: ut cum vultum alicuius consideramus in speculo: sic quippe unam eandemque rem dicimus & non dicimus, videmus & non videmus: dicimus & videmus per aliud: non dicimus & non videmus, per suam proprietatem.

Quomodo de ineffabili re, verum disputatum sit. Cap. LXIII.

Ac itaque ratione nihil prohibet & verum esse, quod disputatum est haecenus de summa natura, & ipsam tamen nihilominus ineffabilem persistere: si nequaquam illa putetur per essentiam suam proprietatem expressa, sed utcumque per aliud designata. Nam quaecumque nomina de illa natura dici posse videntur: non tam mihi eam ostendunt per proprietatem,

quam per aliquam innuunt similitudinem. Etenim dum earundem vocum significationes cogito, familiarius concipio mente, quod in rebus factis conspicio, quam id quod omnem humanum intellectum transcendere intelligo: nam valde minus aliquid: immo longe aliud in mente mea, sua significatione constituit, quam sit illud ad quod intelligendum per hanc tenuem significationem mens ipsa mea conatur proficere. Nam nec nomen sapientiae mihi sufficit ostendere illud, per quod omnia facta sunt de nihilo & servantur a nihilo: nec nomen essentiae mihi valet exprimere illud, quod per singularem altitudinem longe est supra omnia, & per naturalem proprietatem valde est extra omnia. Sic ergo illa natura & ineffabilis est: quia per verba, sicuti est, nullatenus valet intimari: & falsum non est, si quid de illa ratione docente per aliud velut in aenigmate potest aestimari.

Quod per rationalem mentem maxime accedatur ad cognoscendum summam essentiam. Cap. LXIII.

Vm igitur pateat, quod nihil de hac natura possit percipi per suam proprietatem, sed per aliud: certum est, quia per illud magis ad eius cognitionem acceditur, quod illi magis per similitudinem propinquat. Quicquid enim inter creata constat illi esse similius id necesse est esse natura praestantius. Quapropter id & per maiorem similitudinem plus iuvat mentem indagantem summam veritati propinquare, & per excellentiorem creatam essentiam plus docet, quid de creatante mens ipsa debeat aestimare. Proculdubio itaque tanto altius creatrix essentia cognoscitur, quanto per propinquior sibi creaturam indagatur. Nam quod omnis essentia, in quantum est, intantum sit similis summam essentiam, ratio iam supra considerata dubitare non permittit. Patet itaque, quia sicut sola est mens rationalis inter omnes creaturas, quae ad eius investigationem assurgere valeat: ita nihilominus eadem sola est, per quam maxime ipsamet ad eiusdem inuentionem proficere queat. Nam iam cognitum est, quia haec illi maxime per naturalis essentiae propinquat similitudinem. Quid igitur apertius, quam quia mens rationalis quanto studiosius ad se descendendum intendit, tanto efficacius ad illius cognitionem ascendit: & quanto seipsam intueri negligit, tanto ab eius speculatione descendit.

Quod mens ipsa speculum eius & imago eius sit. Cap. LXV.

Perissimum igitur ipsa sibi esse velut speculum dici potest, in quo speculetur, ut ita dicam, imaginem eius quam facie ad faciem videre nequit. Nam si mens ipsa sola ex omnibus quae facta sunt, sui memor & intelligens & amans esse potest: non video cur negetur esse in illa vera imago illius essentiae, quae per sui memoriam & intelligentiam & amorem in trinitate ineffabili consistit. At certe inde verius esse illius se probat imaginem: quia illius potest esse memor, illam intelligere & amare. In quo enim maior est & illi similior, in eo verior illius esse imago cognoscitur. Omnino autem cogitari non potest rationali

Creaturæ naturaliter esse datum aliquid tā præcipuum tamque simile summæ sapientiæ quàm hoc: quia potest reminisci, & intelligere, & amare id quod optimum & maximum est omnium. Nihil igitur aliud est inditum alicui creaturæ, quod sic præferat imaginem creatoris: Cōsequi itaq; videtur, quod rationalis creatura nihil tantum debet studere, quàm hanc imaginem sibi per naturalem potentiam impressam, per voluntarium effectū exprimere. Etenim præter hoc, quod creanti se debet hoc ipsum quod est: huic quoque, quia nihil tā præcipuum posse quàm reminisci & intelligere & amare summū bonū, cognoscitur: nimirum nihil tam præcipue debere velle cōvincitur. Quis enim neget quæcūque meliora sunt in potestate, ea magis esse debere in voluntate? Deniq; rationali naturæ nō est aliud esse rationale, quàm posse discernere iustum à non iusto, verum à non vero, bonum à non bono, maius bonum à minus bono: hoc autem posse omnino inutile est illi & superuacuum, nisi quod discernit, amet vel reprobet secundum veræ discretionis iudicium.

Quod rationalis creatura ad amandum illam facta sit. Cap. LXVI.

Hinc itaque satis patēter videtur, omne rationale ad hoc existere, vt sicut ratione discretionis aliquid maius vel minus bonū siue non bonū iudicat, ita magis aut minus id amet aut respuat. Nihil enim aptius quàm rationalem creaturā ad hoc esse factam, vt summam essentiam amet super omnia bona, sicut ipsa est summum bonum: imo vt nihil amet nisi illam, aut propter illam: quia illa est bona per se & nihil aliud est bonum nisi per illam. Amare autem eam nequit, nisi eius reminisci & eā studuerit intelligere. Clarum est ergo rationalem creaturam, totum suum velle & posse ad memorandum & intelligendum, & amandum summum bonum impedere debere, ad quod ipsum esse suum se cognoscit habere.

Quod anima semper illam amans, aliquando verè & beatè viuat. Cap. LXVII.

Debium autem non est animam humanā esse rationalem creaturam, ergo necesse est eam esse factam ad hoc, vt amet summam essentiam. Necesse est igitur eam esse factā aut ad hoc vt sine fine amet, aut ad hoc vt aliquando vel spōte vel violēter hunc amorē amittat. Sed nephas est æstimare summam sapientiā ad hoc eam fecisse, vt aliquando tantū bonum, aut contemnat, aut volens tenere aliqua violētia perdat. Restat igitur eam esse ad hoc factam vt sine fine amet summam essentiam. Et hoc facere nō potest nisi semper viuat. Sic igitur est facta vt semper viuat si sepe velit facere ad quod facta est. Deinde inconueniens est nimis summè bono, summèq; sapienti, & omnipotenti creatori: vt quod fecit esse ad se amādū, id faciat nō esse quandiu verè amauerit: & quod spōte dedit nō amāti vt semper amaret, id auferat vel auferri permittat amāti, vt ex necessitate nō amet præsertim cū dubitari nullatenus debeat, quod ipse omnē naturā se verè amantē amet. Quare manifestū est, humanæ animæ nunquā auferri suam vitā si semper studeat amare summam vi-

tam. Qualiter ergo viuat? Quid enim magnum est longa vita, nisi sit à molestiarum incurfione verè securo: Quisquis enim dum viuat, aut timēdo aut patiēdo molestiis subiacet, aut falsa securitate fallitur, quid nisi misere viuat. Si quis autem ab his liberè viuat, beatè viuat. Sed absurdissimum est, vt aliqua natura semper amādo illum, qui est summè bonus & omnipotens, semper misere viuat. liquet igitur humanam animam huiusmodi esse, vt si feruet id ad quod est, aliquando verè securo ab ipsa morte & omnia alia molestia beate viuat.

Quod illa se amanti seipsam tribuat. Cap. LXVIII.

Debit enim nullatenus verū videri potest, vt iustissimus & potentissimus nihil retribuat amanti se perseueranter: cui nō amanti tribuit essentiam, vt amans esse posset. Si enim nihil retribuat amanti, nō discernit iustissimus inter amantem & contemnentē id quod summè amare debet, nec amat amantem se, aut non prodest ab illo amari, quæ omnia ab illo dissonant, retribuit igitur omni se amare perseueranti. Quid autē retribuit? Si nihilo dedit rationalem essentiam, vt amans esset: Quid dabit amanti, si amare nō cesset? Si tam grande est quod amori famulatur, quàm grande est, quod amori recompensatur. Et si tale est amoris fulcimentum, quale est amoris emolumentum? Nā si rationalis creatura, quæ sibi inutilis est sine hoc amore, si eminet in omnibus creaturis: vtique nihil potest esse præmium huius amoris, nisi quod supereminet in omnib⁹ naturis. Etenim ipsum, idem bonum, quod sic amari exigit non minus se ab amante desiderari cogitur. Nā quis sic amet iustitiam, veritatem, beatitudinē, incorruptibilitatem, vt his frui non appetat? Quid ergo summa bonitas retribuet amanti & desideranti se nisi seipsam: Nam quicquid aliud tribuat, non retribuit: quia nec compensatur amori, nec consolatur amantem, nec satiat desiderantem, aut si se vult amari & desiderari, vt aliud retribuat: nec se vult amari & desiderari propter se, sed propter aliud: & sic non se amari sed aliud, quod cogitari nephas est. Nihil ergo verius quàm quod omnis anima rationalis si, quemadmodum debet, studeat amando desiderare summam beatitudinem, aliquando illam ad fruendum percipiat: vt quod nunc videat, quasi per speculum & in ænigmate, tunc videat facie ad faciem.

Quod omnis humana anima sit immortalis. Cap. LXIX.

Vtrum autem ea sine fine fruatur, dubitare stultissimum est: quoniam illa fruens nec timore torqueri poterit nec fallaci securitate decipi, nec eius indulgentiam iā experta illam poterit non amare, nec illa deseret amantē se, nec aliquid erit potētius, quod eas separet inuitas. Quare quæcūq; anima summa beatitudine semel frui cœperit, æternè beata erit. Hinc vtique consequenter colligitur, quod illa quæ summi boni amorem contemnit æternam miseriam incurrit. Nam si dicitur, quod pro tali contemptu sic iustius puniatur, vt ipsum esse vel vitam perdat: quia se non vitatur ad id ad quod est facta, nullatenus hoc admittit ratio,

Alio, vt post tantam culpam pro poena recipiat esse quod erat ante omnē culpam. Quippe antequam esset nec culpam habere, nec poenā sentire poterat. Si ergo anima contemnens id ad quod facta est, sic moritur vt nihil sentiat, aut omnino nihil sit: similiter se habebit, & in maxima culpa sine omni culpa, nec discernit summè sapiens iustitiā inter id, quod nullum bonū potest, & nullū malum vult: & id quod maximū bonum potest, & maximum malum vult. Ad hoc satis patet quàm inconueniens sit.

Quod aut semper misera aut aliquando beata verè sit. Cap. LXX.

Nihil igitur videri potest consequentius & nihil credi debet certius, quàm hominis animam sic esse factam, vt cōtemnat amare summam essentiam, æternam patietur miseriam: vt sicut amans æterno gaudebit præmio, ita contemnens æterna poena doleat. Et sicut illa sentiat immutabilē sufficientiā, ita ista sentiat inconsolabilē indigentiam. Sed nec amantē animā necesse est æternè beatam esse, nec contemnentem miseram, si sit mortalis. Siue igitur amet, siue contemnat, id ad quod amandū creata est, necesse est eā immortalē esse. Si autē aliqua sunt animæ rationales, quæ nec amantes, nec contemnentis iudicāda sint, sicut esse videntur animæ infantū, quid de his sentiendum est? Sunt mortales siue imortales? Sed proculdubio oēs humanæ animæ eiusdem nature sunt. Quare, quoniā constat quasdam esse immortales, necesse est omnē animā esse immortalē. Verum cum omne quod viuat, aut nūquam aut aliquando sit vere securum ab omni molestia, nihilominus est necesse, omnem humanam animam aut semper miseram esse, aut aliquando vere beatā.

Quod nulla anima iniuste priuetur summo bono, & quod omnino ad ipsum sit. Cap. LXXI.

Quæ verò animæ incunctanter iudicāde sunt, sic amantes illud ad quod amandū factæ sunt, vt illo quandoque frui, quæ autem sic cōtemnentis, vt illo semper indigere mereātur aut qualiter quove merito illę, quæ nec amantes nec contemnentis dici posse videntur, ad beatitudinem æternam miseriamve distribuuntur, aliquem mortalium disputando posse comprehendere, proculdubio vel difficillimū vel impossibile existimo, quod tā à summè iusto summèq; bono creatore rerum nulla, ex bono, ad quod facta iniuste priuetur, certissimè est tenendum, & ad idem ipsum bonū est, omni homini toto corde, tota anima, tota mente amando & desiderando nitendum.

Quod summa essentia sit speranda. Cap. LXXII.

Sed in hac intētionē humana anima nullatenus se poterit exercere, si desperet, quo intendit se posse peruenire. Quapropter quantum illi est vitale studium adnitendum, tantum necessaria est spes pertingendi. Amare autem & sperare non potest, quod non credit. Expedi itaque eidem humanæ animæ summam essentiam, & ea sine quibus illa amari non potest credere, vt illa credendo tendat in illam. Quod idem apte breuiusque signari posse puto, si pro eo quod est credendo tendere

in summam essentiam, dicatur credere in summam essentiam. Nā si quis dicat se credere in illam, satis videtur ostendere, & per fidē quā proficitur, ad summam se tendere essentiam: & illa se credere, quæ ad hanc pertinent intentionem: nam non videtur credere in illam, siue qui credit quod attendendum in illam non pertinet, siue qui per hoc quod credit, non ad illam tendit.

Quod credendum sit in illam.

Cap. LXXIII.

T fortasse indifferenter dici potest, credere in illam, & ad illam: sicut pro eodē accipi potest credendo tendere in illam & ad illam: nisi quia quisquis tendendo ad illam peruenit, nō extra illam remanebit, sed intra illam permanebit. Quod expressus & familiaris significatur, si dicitur: tendendum esse in quam si dicitur, ad illam. Hac itaq; ratione puto, congruentius posse dici, credendum esse in illam, quàm ad illam.

Quod in patrem & filium & eorum spiritum pariter in singulos, & simul in tres credendum sit. Cap. LXXIII.

Redendum igitur est pariter in patrem & filium & eorum spiritum, & singulos, & simul in tres: quia & singulus pater, & singulus filius, & singulus eorum spiritus est summa essentia, & simul pater & filius cum suo spiritu sunt vna eademque summa essentia, in quam solam omnis homo debet credere: quia est solus finis, quē in omni cogitatu actūque suo per amorem debet intendere. Vnde manifestum est, quia sicut in illam tendere, nisi credat illam nullus potest: ita illam credere, nisi tendat in illam nulli prodest.

Quæ sit viua, quæ mortua fides. Cap. LXXV.

Vapropter quantacunque certitudine credatur tanta res, inutilis erit fides, & quasi mortuum aliquid, nisi dilectione valeat & viuat: Etenim nullatenus fidē illam, quam competens comitatur dilectio, si se oportunitas offerat operandi, otiosam esse: sed magis se quadam operum exercere frequentia, quod sine dilectione facere non possit, vel hoc solo probari potest: quia quod summam iustitiam diligit, nihil iustum contemnere, nihil valet iniustum admittere. Ergo quoniā quod aliquid operatur inesse sibi vitam, sine qua operari non valeret, ostendit: non absurdè dicitur operosa fides viuere, quia habet vitam dilectionis, sine qua non operaretur, & otiosa fides, nō viueret: quia caret vita dilectionis, cum qua nō ociaretur. Quare si hæc dicitur, non tantum qui perdidit visum: sed qui cū debet habere nō habet. cur non similiter potest dici fides sine dilectione mortua: non quia vitam suam, id est, dilectionem perdidit: sed quia non habet quā semper habere debet. Quemadmodum igitur illa fides, quæ per dilectionem operatur, viua esse cognoscitur: ita illa quæ per contemptum ociatur mortua esse cōvincitur. Satis itaque cōuenienter dici potest viua fides, credere in id in quo credi debet, mortua verò fides, credere tantum id quod credi debet.

G Quod tres summa essentia quodammodo dici possit. Cap. LXXVI.

E Cce patet omni homini expedire, ut creditur in quadam ineffabile trina unitate & vna trinitate. Vna quidem & unitate propter vna essentiam, trinam vero & trinitate propter tres, nescio quid. licet enim possim dicere trinitate, propter patrem & filium & vtriusque spiritum, qui sunt tres: non tamen possum proferre vno nomine, propter quod tres. velut si dicerem propter tres personas, sicut si dicerem unitatem propter vnam substantiam. Non enim putandae sunt tres, personae: quia omnes plures personae sic subsistunt separatim ab inuicem: ut tot necesse sit esse substantias, quot sunt personae: quod in pluribus hominibus, qui quot personae tot indiuiduae sunt substantiae, cognoscitur. Quare in summa essentia, sicut non sunt plures substantiae, ita nec plures personae. Si quis itaque inde velit alicui loqui, quid tres dicet esse patrem & filium & vtriusque spiritum, nisi forte indigna nominis proprie convenientis coactus elegerit aliquid de illis nominibus, quae pluraliter in summa essentia dici non possint, ad designandum id quod congruo nomine dici non potest: ut si dicat illam admirabilem trinitate esse vnam essentiam vel naturam, & tres personas siue substantias. Nam haec duo nomina aptius eliguntur ad designandam pluralitatem in summa essentia: quia persona non dicitur, nisi de indiuidua rationali natura: & substantia principaliter dicitur, de indiuiduis, quae maxime in pluralitate subsistunt. Indiuidua namque maxime substantia. i. subsistent accidentibus: & ideo magis proprie nomen substantiae suscipiunt. Vnde iam supra manifestum est, summam essentiam quae nullis subsiacet accidentibus, proprie non posse dici substantiam, nisi substantia ponatur pro essentia. Potest ergo hac necessitatis ratione irreprehensibiliter illa summa & vna trinitas, siue trina unitas, dici vna essentia, & tres personae siue tres substantiae. Videtur ergo immo incunctanter asseritur. Quia vero nihil est id quod dicitur Deus: & huic soli summam essentiam proprie nomen assignatur. Quippe omnes qui Deum esse dicunt, siue vnum siue plures: non intelligunt nisi aliquam substantiam, quam esse supra omnem naturam quae deo non est, ab hominibus, & venerandam propter eius eminentem dignitatem, & exorandam sibi propter quamlibet imminentem necessitatem.

Quod ipsa dominetur omnibus, & regat omnia, & sit solus Deus. Cap. LXXVII.

Q Vid autem tam pro sua dignitate venerandum, & pro qualibet re deprecandum, quam summam bonam, & summam potentem spiritum, qui dominatur omnibus & regit omnia? Sicut enim constat, quia omnia per summam bonam summamque sapientem omnipotentiam eius facta sunt & vigent: ita nimis & inconueniens est si aestimetur, quod rebus a se factis ipse non dominetur: siue quod factus ab illo, ab alio minus potente, minusve bono, vel sapiente: aut nulla penitus ratione, sed sola casuum inordinata volubilitate regantur: cum ille solus sit, per quem cuiuslibet, & sine quo nulli bene est: & ex quo, & per quem, & in quo sunt omnia. Cum igitur solus sit ipse non solum bonus creator, sed & potentissimus dominus, &

sapientissimus rector omnium: liquidissimum est, hunc solum esse, quem omnia alia natura secundum totum suum posse, debet diligendo venerari, & venerando diligere: de quo solo prospera sunt speranda, ad quem solum in aduersis fugiendum, cui soli pro quauis re supplicandum. Verè igitur hic est non solum Deus, sed solus Deus, ineffabiliter trinus, & vnus.

Beati Anselmi liber, qui Monologion praescribitur, explicit.

INCIPIT PROOEMIUM
in Profologion librum Anselmi abbatis Beccensis, & archiepiscopi Cantuariensis.

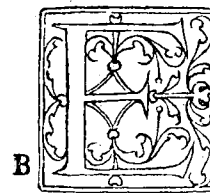
Postquam opusculum quoddam vel exemplum meditando de ratione fidei, cogentibus me praecipue quorundam fratrum in persona alicuius tacite secum rationando quae nesciat inuestigandis edidi, considerans illud esse multorum concatenatione contextum argumentorum, cepi mecum quaerere: si forte posset inueniri vnum argumentum, quod nullo alio ad se probandum, quam se solo indigeret: & solum ad astruendum, quia deus vere est, & quia est summum bonum nullo alio indigens, & quo omnia indigent, ut sint & bene sint, & quae cumque credimus de diuina substantia sufficeret. Ad quod cum saepe studioseque cogitationes conuerterem, atque aliquando mihi videretur iam capere posse quod quaerebam, aliquando mentis aciem omnino fugeret: tandem desperans volui cessare, velut ab inquisitione rei quam inueniri esset impossibile. Sed cum illam cogitationem, ne mentem meam frustra occupando, ab aliis in quibus proficere possent impediret, penitus a me vellere, excludere: tunc magis ac magis volenti & defendenti se cepit cum importunitate quadam ingerere. Quadam igitur die cum vehementer eius importunitati resistendo fatigarer, in ipso cogitationum conflictu sic se obtulit quod desperaueram: ut studiose cogitationem amplecterer, quam sollicitus repellebam. Aestimans igitur quod me gaudebam inuenisse, si scriptum esset, alicui legenti placiturum. De hoc ipso & quibusdam aliis, sub persona conantis erigere mentem suam ad contemplandum deum, & quaerentis intelligere quod credit, subditum scripsi opusculum. Et quonia nec istud, nec illud cuius supra meminimus, dignum libri nomine, aut cui autoris proponeretur nomen iudicabam: nec tamen sine aliquo titulo, quo aliquem, in cuius manus venirent, quodammodo ad se legendum inuitarent, dimittenda putabam, vnicuique dedi titulum: ut prius, exemplum meditando de ratione fidei: & sequens, fides quaerens intellectum, diceretur. Sed cum iam a pluribus & his titulis vtrunque transumptum esset, coegerunt me plures, & maxime Reuerendus archiepiscopus Lugdunensis Hugo nomine, fungens in Gallia legatione apostolica, praecipit auctoritate, ut nomen meum, illis praescriberem. Quod ut aptius fieret, illud quidem monologium, id est, soliloquium: istud vero profologion, id est, alloquium nominavi.

Explicit prooemium.

INCI-

A Incipit Profologion Liber, Reuerendi patris Anselmi abbatis Beccensis, Archiepiscopi Cantuariensis, ordinis sancti Benedicti.

Excitatio mentis ad contemplandum deum.
Caput primum.

Bia nunc homuncio fuge paululum occupationes tuas, absconde te modicum a tumultuosis cogitationibus tuis: Abiice nunc onerosas curas, & postpone laboriosas disensiones tuas: Vaca aliquantulum deo, & requiesce aliquantulum in eo: Intra in cubiculum mentis tuae, exclude omnia praeter deum, & quae in te iuuent, ad quaerendum eum, & clauso ostio quaere eum. Dic nunc, totum cor meum, dic nunc deo: Quaero vultum tuum, vultum tuum domine requiro. Eia nunc ergo, tu domine deus meus doce cor meum, vbi & quomodo te quaeratur, vbi & quomodo te inueniat. Domine si non es hic, vbi te quaeram absentem. Si ergo vbique es, cur non video te praesentem. Sed certe habitas lucem inaccessibilem. Et vbi est lux inaccessibilis, aut quomodo accedam ad lucem inaccessibilem? Aut quis me ducet, aut inducet in illam, ut videam te in illa? Deinde quibus signis, qua facie te quaeram. Numquam te vidi domine deus meus, non noui faciem tuam. Quid faciet altissime domine, quid iste tuus longinquus exul? Quid faciet seruus tuus anxius amore tui, & longe proiectus a facie tua? Anhelat videre te, & nimis abest illi facies tua. Accedere ad te desiderat, & inaccessibilis est habitatio tua. Inuenire te cupit, & nescit locum tuum. Dominus meus es, & deus meus, & nunquam te vidi. Tu me fecisti, & refecisti, & omnia mea bona tu mihi contulisti, & nondum noui te. Denique ad te videndum factus sum, & nondum feci propter quod factus sum. O misera fors hominis, cum hoc perdidit ad quod factus est. O durus, & dirus casus ille. Heu quid perdidit, & quid inuenit? quid abcessit, & quid remansit? Perdidit beatitudinem, ad quam factus est: & inuenit miseriam, propter quam factus non est: abcessit sine quo infelix est: & remansit, quod per se non nisi miserum est. Manducabat tunc homo panem angelorum, quem nunc esurit: manducat nunc panem dolorum, quem tunc nesciebat. heu publicus luctus hominum vniuersalis planctus filiorum Adae. Ille rucebat saturitate, nos suspiramus esurie. Ille abundabat, nos mendicamus. Ille feliciter tenebat, & miserè deseruit: nos infeliciter egemus, & miserabiliter deseruimus. & heu, vacui remanemus. Cur non nobis custodiuit, cum facile posset, quo tam grauiter caremus? Quare sic nobis obserauit lucem, & ob-

duxit nos tenebris. Ut quid abstulit nobis vitam, & inflexit mortem? Erum nosi unde sumus expulsi, quod sumus impulsus? Vnde praecipitatus? quo obrutus? A patria in exilium: a visione dei in caecitatem nostram: A iocunditate immortalitatis in amaritudinem & horrorem mortis. Misera mutatio de quanto bono in quantum malum. Graue damnum, grauis dolor, graue totum. Sed heu me miserum, vnum, de aliis miseris filiis Euae, elongatis a deo, quid incepi? quid effeci? quo tendebam? quo deueni? Ad quid aspirabam, in quibus suspiro? Quasi bona, & ecce turbatio? Tendebam in deum, & offendi in meipsum. Requiem quaerebam in secreto meo, tribulationem & dolorem inueni in intimis meis. Volebam ridere a gaudio mentis meae, & cogor rugire a gemitu cordis mei. Sperabatur laetitia, & ecce unde densentur suspiria. Et o tu domine vsquequo? Vsquequo domine obliuisceris nos, vsquequo auertis faciem tuam a nobis? Quando respicies, & exaudies nos? quando illuminabis oculos nostros, & ostendes nobis faciem tuam? Quando restitues te nobis? Respice domine, exaudi, illumina nos, ostende nobis teipsum. Restitue te nobis, ut bene sit nobis: sine quo tam male est nobis. Miserere, labores & conatus nostros ad te, qui nihil valemus sine te. Inuita nos, adiuua nos. Obsecro domine, ne desperem suspirando: sed respirem sperando. Obsecro domine, amaricatum est cor meum sua desolatione: indulcora illud tua consolatione. Obsecro domine, esuriens incepi quaerere te, ne desinam ieiunus de te: famelicus accessi, ne recedam impastus. Pauper veni ad diuitem: miser ad misericordem, ne redeam vacuus & contemptus. Et si antequam comedam suspiro, da vel post suspiria, quod comedam. Domine, incuruatus non possum nisi deorsum aspicerem, erige me ut possim sursum intendere. Iniquitates meae supergressae sunt caput meum, obuoluunt me: & sicut onus graue grauant me. Euolue me, exonera me: ne vigeat puteus earum os suum super me, liceat mihi suspicere lucem tuam, vel de longe vel de profundo. Doce me quaerere te, & ostende te quaerenti: quia nec quaerere te possum, nisi tu doceas: nec inuenire, nisi te ostendas. Quaeram te desiderando, desiderem quaerendo, inueniam amando, amem inueniendo. Fateor domine & gratias ago, quia creasti in me hanc imaginem tuam, ut tui memor, te cogitem, te amem. Sed sic est abolita attritione vitiorum, sic est obfuscata summo peccatorum, ut non possit facere ad quod facta est, nisi tu renoues & reformes eam. Non tecto domine penetrare altitudinem tuam; quia nullatenus comparo illi intellectum meum: sed desidero aliquatenus intelligere veritatem tuam, quam credit & amat cor meum. Neque enim quaero intelligere, ut credam: sed credo, ut intelligam. Nam & hoc credo, quia nisi credidero, non intelligam.

Quod verè sit deus. Cap. II.

Rego domine, qui das fidei intellectum, da mihi, ut quantum scis expedire intelligam: quia es, sicut credimus: & hoc es, quod credimus. Et quidem credimus te esse aliquid, quo nihil maius cogitari possit. An ergo non

Psalm. 37

E

non

G non est aliqua talis natura: quia dixit insipiens in corde suo non est deus. Sed certe idem ipse insipiens, cum audit hoc ipsum quod dico, aliquid quo maius nihil cogitari potest, intelligit, quod audit, & quod intelligit in intellectu eius est, etiam si non intelligat aliud esse. Aliud est enim rem esse in intellectu, aliud intelligere rem esse. Nam cum peior precogitat quae factur⁹ est, habet quidem in intellectu: sed nondum esse intelligit, quod nondum fecit. Cum vero iam pinxit, & habet in intellectu, & intelligit esse quod iam fecit. Convincitur ergo insipiens esse vel intellectu aliquid quo nihil maius cogitari potest: quia hoc cum audit, intelligit: & quicquid intelligitur, in intellectu est. Et certe id quod maius cogitari nequit, non potest esse in intellectu solo. Si enim vel in solo intellectu est, potest cogitari esse, & in re quod maius est. Si ergo id quo maius cogitari non potest, est in solo intellectu: id ipsum quo maius cogitari non potest, est quo maius cogitari potest, sed certe hoc esse non potest. Existit ergo proculdubio aliquid quo maius cogitari non valet, & in intellectu, & in re.

Quod non possit cogitari non esse. Cap. III.

Vod utique sic vere est, ut nec cogitari possit non esse. Nam potest cogitari esse aliquid, quod non possit cogitari non esse, quod maius est quam quod non esse cogitari potest. Quare si id quod maius nequit cogitari, potest cogitari non esse: id ipsum quo maius cogitari nequit, non est id quo maius cogitari nequit, quod convenire non potest. Sic ergo vere est aliquid, quo maius cogitari non potest, ut nec cogitari possit non esse, Et hoc es tu domine deus noster. Si ergo vere es domine deus meus, ut nec cogitari possis non esse: Et merito. Si enim aliqua mens posset cogitare aliquid melius te, ascenderet creatura super creatorem: & iudicaret de creatore, quod valde est absurdum. Et quidem quicquid est aliud praeter solum te, potest cogitari non esse. Solus igitur verissime omnium, & ideo maxime omnium habes esse, quia quicquid aliud est non sic vere est. & idcirco minus habet esse. Cur itaque, dixit insipiens in corde suo non est Deus: cum causa in promptu sit rationali menti, te maxime omnium esse? Cur, nisi quia stultus & insipiens?

Quomodo insipiens dixit in corde suo, quod cogitari non potest. Cap. IIII.

Erunt quomodo dixit insipiens in corde suo quod cogitare non potuit: aut quomodo cogitare non potuit, quod dixit in corde? cum idem sit dicere in corde, & cogitare. Quod si vere, imò quia vere, & cogitavit: quia dixit in corde, & non dixit in corde, quia cogitare non potuit, non vno tantum modo, dicitur aliquid in corde vel cogitatur. Aliter enim cogitatur res, cum vox eam significans cogitatur: aliter cum id ipsum quod res est, intelligitur. Illo itaque modo, potest cogitari Deus non esse: isto vero, minimè. Nullus quippe intelligens id quod deus est, potest cogitare: quia deus non est, licet haec verba dicat in corde, aut sine vlla, aut cum aliqua extranea significatione. Deus enim est id, quo maius cogitari non potest. Quod qui bene intelligit, utique intelligit id ipsum sic

esse: ut nec cogitatione queat non esse. Qui ergo intelligit sic esse deum, nequit eum non esse cogitare. Gratias tibi bone domine, gratias tibi: quia quod prius credidi te donante, iam sic intelligo te illuminante: ut si te esse nolim credere, non possim non intelligere.

Quod deus sit quicquid melius est esse quam non esse, & solus existens per se, omnia alia facit de nihilo. Cap. V.

Vi igitur es domine deus, quo nihil maius valet cogitari. Sed quis es, nisi quod summum omnium solum existens per se ipsum, omnia alia fecit de nihilo. Quicquid enim hoc non est, minus est quam cogitari possit: Sed hoc de te cogitari non potest. Quod ergo bonum deest summo bono per quod est omne bonum: Tu es itaque iustus, verax, beatus, & quicquid melius est esse quam non esse. melius nanque est esse iustum, quam non iustum: beatum, quam non beatum.

Quomodo sit sensibilis, cum non sit corpus. Cap. VI.

Erunt cum melius sit esse sensibilem omnipotentem, misericordem, impassibilem quam non esse: quomodo es sensibilis, si non es corpus? aut omnipotens si omnia non potes? aut misericors simul & impassibilis? Nam si sola corporea sunt sensibilia: quoniam sensus circa corpus, & in corpore sunt: quomodo es sensibilis, cum non sis corpus, sed summus spiritus qui corpore melior est: sed si sentire non est nisi cognoscere, aut non nisi ad cognoscendum: qui enim sentit cognoscit secundum sensuum proprietatem: ut per visum colores, per gustum sapes: Non inconuenienter dicitur aliquo modo sentire, quicquid aliquo modo cognoscit. Ergo domine quauis non sis corpus, verè tamen eo modo summe sensibilis es, quo summe omnia cognoscis: non quod animal corpore sensu cognoscit.

Quomodo sit omnipotens, cum multa non possit. Cap. VII.

Ed & omnipotens quomodo est, si omnia non potes? Aut si non potes corrumpi, nec mentiri, nec facere verum esse falsum ut quod factum est, non esse factum, & plura similiter: quomodo potes omnia? An haec posse non est potentia sed impotentia? Nam qui haec potest, quod sibi non expedit: & quod non debet potest: quae quanto magis potest, tanto magis aduersitas & peruersitas possunt in illum, & ipse minus contra illas. Qui ergo sic potest, non potentia sed impotentia. Non enim dicitur posse, quia ipse possit. Sed quia sua impotentia facit aliud in se posse, sine aliquo alio genere loquendi sicut multa improprie dicuntur: ut cum ponimus esse, pro non esse: & facere, pro eo quod est non facere, aut pro nihilo facere. Nam saepe dicimus ei qui rem aliquam esse negat: sic est, quemadmodum dicis esse cum magis proprie videatur dici: sic non est, quemadmodum dicis non esse. Item, dicimus iste sedet sicut ille facit aut iste quiescit sicut ille facit: cum sedere sit quiddam non facere, quiescere sit nihil facere. Sic itaque cum quis dicitur habere potentiam faciendi

A faciendi aut patendi, quod sibi non expedit, aut quod non debet, impotentia intelligitur per potentiam, quia quo plus habet hanc potentiam, eo aduersitas & peruersitas in illum sunt potentiores, & ille contra eas impotentior. Ergo domine Deus, inde verius es omnipotens, quia potes nihil per impotentiam, & nihil potes contra te.

Quomodo sit misericors, & impassibilis. Cap. VIII.

Ed & misericors simul & impassibilis quomodo es? Nam si es impassibilis, non compateris: si non compateris, non est tibi miserum cor ex compassione miseri, quod est esse misericordem. At si non es misericors, unde miseri est tanta consolatio? Quomodo ergo es, & non es misericors domine, nisi quia es misericors secundum nos, & non es secundum te. Es quippe secundum sensum nostrum, & non es secundum tuum. Etenim cum tu respicis nos miseros, nos sentimus misericordis affectum: tu non sentis effectum, & misericors es: igitur quia miseros saluas, & peccatoribus tuis parcis, & misericors non es, quia nulla miseriae compassione afficeris.

Quomodo totus iustus & summe iustus parcat malis, & quod iuste misereatur malis. Cap. IX.

Erunt malis quomodo parcis, si es totus iustus & summe iustus? Quomodo enim totus & summe iustus facis aliquid non iustum? Aut quae iustitia est merenti mortem aeternam, dare vitam sempiternam? Unde ergo bone Deus, bone bonis & malis: unde tibi saluare malos, si hoc non est iustum, & tu non facis aliquid non iustum. An quia bonitas tua est incognoscibilis, latet hoc in luce inaccessibili quam inhabitas? Verè in altissimo & secretissimo bonitatis tuae latet fons, unde manat fluuius misericordiae tuae. Nam cum totus & summe iustus sis: tamen idcirco etiam malis benignus es, quia totus summe bonus es. Minus namque bonus esses, si nulli malo esses benignus. Melior enim est, qui & bonis & malis bonus est, quam qui bonis tantum est bonus. Et melior est, qui malis & puniendo & parcendo est bonus, quam qui puniendo tantum. Ideo ergo misericors es, quia totus & summe bonus es. Et cum forsitan videatur, cur bonis bona, & malis mala retribuas. Illud certè penitus est mirandum, cur tu totus & summe iustus & nullo egens, malis & reis tuis bona retribuas. O altitudo bonitatis tuae Deus, & videtur unde sis misericors, & non peruidetur. Cernitur unde fons manat, & non perspicitur fons unde nascitur. Nam & de plenitudine bonitatis est: quia peccatoribus tuis pius es, & in altitudine bonitatis latet, qua ratione hoc es. Etenim licet bonis bona, & malis mala, ex bonitate retribuas: ratio tamen iustitiae hoc potestulare videtur. Cum vero malis bona tribuis, & scitur quia summe bonus hoc facere voluit, & mirum est cur summe iustus hoc velle potuit. O misericordia dei, de qua opulenta dulcedine & dulci opulencia nobis profluit. O immensitas bonitatis dei, quo affectu amanda est peccatoribus. Iustos enim saluas iustitia comitante, istos verè

liberas iustitia damnate. Illos meritis adiuuatis, istos meritis repugnatis. Illos bona quae dedisti cognoscendo, istos mala quae odisti ignoscendo. O immensa bonitas, quae sic omnem intellectum excedis, veniet super me misericordia illa, quae de tanta opulencia tua procedit. Influat in me, quae profluit de te. Parce per clementiam, ne vlciscaris per iustitiam. Nam etsi difficile sit intelligere, quomodo misericordia tua non absit à tua iustitia: necessarium tamen est credere: quia nequaquam aduersatur iustitiae, quae exundat ex bonitate quae nulla est sine iustitia: imò verè concordat iustitiae. Nempe si misericors es, quia es summe bonus, & summe bonus non es, nisi quia es summe iustus: verè idcirco es misericors, quia summe iustus es. Adiuua me iuste & summe & misericors deus, cuius lucem quaero, adiuua me ut intelligam quod dico. Verè ergo ideo misericors es, quia iustus. Ergo ne misericordia tua nascitur ex iustitia tua? Ergo ne parcis malis ex iustitia. Si sic est domine, si sic est, doce me quomodo est? An quia iustum est te sic esse bonum, ut nequeas intelligi melior, & sic poteret operari, ut non possis cogitari potenterius. Quid enim hoc iustius? Hoc utique non fieret, si esses bonus tantum tribuendo & non parcendo: & si faceres de non bonis tantum bonos, & non etiam de malis. Hoc itaque modo iustum est, ut parcas malis, & ut facias bonos de malis. Denique, quod non iuste fit, non debet fieri, & quod non debet fieri, iniuste fit. Si ergo non iuste malis misereris, non debes misereri. Et si non debes misereri, iniuste misereris. Quod si nephas est dicere, fas est credere, te iuste misereri malis.

Quomodo iuste puniat, & iuste parcat malis. Cap. X.

Ed & iustum est ut malos punias. quid si nanque iustius quam ut boni bona, & mali mala recipiant. Quomodo ergo & iustum est ut malos punias: & iustum est ut malis parcas? An alio modo iuste punis malos, & alio modo iuste parcis malis. Cum enim punis malos, iustum est: quia illorum meritis convenit. cum vero parcis malis, iustum est: non quia illorum meritis, sed quia bonitati tuae cōdecens est. Nam parcendo malis, ita iustus es secundum te, & non secundum nos: sicut misericors es secundum nos, & non secundum te, quoniam saluando nos quos iuste perderes sicut misericors es, non quia tu sentias affectum, sed quia nos sentimus effectum: ita iustus es, non quia nobis reddas debitum, sed quia facis quod decet te summe bonum. Sic itaque sine repugnancia iuste punis, & iuste parcis.

Quomodo vniuersae viae domini misericordia & veritas, & tamen iustus dominus in omnibus vis suis. Cap. XI.

Ed nunquid etiam non est iustum secundum te domine, ut malos punias. Iustum quippe est, te sic esse iustum, ut iustior nequeas cogitari. Quod nequaquam esses, si tantum bonis bona, & non malis mala redderes. Iustior enim est, qui & bonis & malis quam qui bonis tantum merita retribuit. Iustum igitur est secundum te, iuste & benigne Deus, & cum punis & cum parcis. Vere igitur, vniuersae

G vniuersę vię domini misericordia: & veritas, & **Psal. 24** tamen iustus dominus in omnibus viis suis. Et **Psal. 144** vtique sine repugnantia: quia quos vis punire, non est iustum saluari: & quibus vis parcere, nō est iustum damnari. Nam id solum iustum est, quod vis: & nō iustum, quod non vis. Sic ergo nascitur de iustitia tua, misericordia tua: quia iustum est te sic esse bonum, vt & parcendo sis bonus: & hoc forsitan est, cur summe iustus potest velle bona malis. Sed si vtrunque capi potest, cur malos potes velle saluare, illud certe nulla ratione comprehendi potest: cur de similibus malis hos magis salues quā illos per summā bonitatem, & illos magis damnes, quā istos per summam iustitiam. Sic ergo verē es sensibilis, omnipotēs misericors, & impasibilis: quē admodum viuens, sapiens, bonus, beatus, æternus: & quicquid melius est esse quā non esse.

Quod deus ipsa vita qua viuit & sic de similibus. Cap. XII.

H Ed certe quicquid es, non per aliud es quā per teipsum. Tu es igitur ipsa vita, qua viuis: & sapientia, qua sapis: & bonitas ipsa, qua bonis & malis, bonus es: & ita de similibus.

Quomodo solus sit incircumscribitus & æternus, cum aliis spiritus sint incircumscribiti & æterni. Cap. XIII.

S Ed omne quod clauditur aliquatenus loco aut tēpore minus est, quā quod nulla lex loci aut tēporis coerct. Quoniam ergo maius te nihil est, nullus locus aut tēpus te cohibet: sed vbique & semper es. quod quia de te solo dici potest, tu solus incircumscribitus es, & æternus. Quomodo igitur dicuntur, & alij spiritus incircumscribiti & æterni? Et quidem solus es æternus: quia solus omnium sicut non desinis, sic non incipis esse. Sed solus quomodo es incircumscribitus? An creatus spiritus ad te collatus sit circumscribitus, ad corpus, verō incircumscribitus. Nempe omnino circumscribitū est, quod cum alicubi totum est, non potest simul esse alibi, quod de solis corporeis cernitur. Incircumscribitum verō, quod simul est vbique totum, quod de te solo intelligitur. Circumscribitum autem simul & incircumscribitum est, quod cū alicubi sit totū, potest simul esse totū alibi, nō tamen vbique quod de creatis spiritibus cognoscitur. Si enim nō esset anima tota in singulis mēbris sui corporis, non sentiret tota in singulis. Tu ergo domine singulariter es incircumscribitus & æternus: & tamē & alij spiritus sunt incircumscribiti & æterni.

Quomodo & cur videtur & non videtur deus à quærentibus eum.

Cap. XIII.

N inuenisti anima mea, quod quærebas

A Quærebas deum & inuenisti eum esse quiddam summum omnium, quo nihil melius cogitari potest. & hoc esse vitam ipsam lucem, sapientiam, bonitatem, æternam beatitudinē, & beatam æternitatem, & hoc esse vbique, & semper. Nam si non inuenisti deum tuū quomodo est ille hoc quod inuenisti: & quod illum tam certa veritate & vera certitudine in-

tellexisti? Si verō inuenisti, quid est quod non **K** sentis quod inuenisti? Cur non te sentit domine deus anima mea, si inuenit te? An non inuenit esse lucem & veritatem? Quomodo nanq; intellexit hoc nisi videndo lucem & veritatem aut potuit omnino aliquid intelligere de te, nisi per lucem tuam & veritatem tuam? si ergo vidit lucem & veritatem, vidit te: si non vidit te, non vidit lucem nec veritatem. An & veritas & lux est quod vidit, & tamen nondum te vidit: quia vidit te aliquatenus, & non vidit te sicuti es. Domine deus meus formator & reformator meus, dic desideranti animæ meæ, quid aliud es quā quod vidit, vt purē videat quod desiderat. Intendit se vt plus videat, & nihil videt vltra hoc quod vidit, nisi tenebras. imō non vidit tenebras, quæ nullæ sunt in te: sed videt se non plus posse videre propter tenebras suas. Cur hoc domine, cur hoc? Tenebratur oculus eius in infirmitate sua, aut reuerberatur fulgore tuo. Sed certē, & tenebratur in se, & reuerberatur à te. Vtique & obscuratur sua breuitate, & obruitur tua immensitate. Verē & contrahitur angustia sua, & vincitur amplitudine tua. Quanta nanque est lux illa, de qua micat omne verum, quod rationali menti lucet? Quā ampla est illa veritas, in qua etiam est omne quod verum est, & extra quam non nisi nihil & falsum est? Quā immensa est, quæ vno intuitu videt quæcunq; facta sunt, & à quo, & per quē, & quomodo de nihilo facta sunt. Quid puritatis, quid simplicitatis, quid certitudinis, & splēndoris ibi est? Certē, plus quā à creatura valeat intelligi.

Quod maior sit quā cogitari possit.

Cap. XV.

E Rgo domine, non solum es quo maius cogitari nequit: sed es quiddam maius quā cogitari possit. Quoniam nanq; valet cogitari esse aliquid huiusmodi: si tu non es hoc ipsum, potest cogitari aliquid maius te, quod fieri nequit.

Quod hæc sit lux inacessibilis, quā inhabitat. **M**

Cap. XVI.

V Erē domine, hæc est lux inacessibilis, in qua habitas. verē enim non est aliud, quod hāc penetret, vt ibi te peruideat. Verē ideo hanc non video, quia nimia mihi est: & tamen quicquid video, per illam video: sicut infirmus oculus, quod videt, per lucem solis videt: quam in ipso sole nequit aspicere. Nō potest intellectus meus ad illam, nimis fulget, non capit illam, nec suffert oculus animę meę diu intendere in illam. Reuerberatur fulgore, vincitur amplitudine, obruitur immensitate, confunditur capacitate. O summa & inacessibilis lux. O tota & beata veritas, quā longe es à me, qui tam propē tibi sum. Quā remota es à conspectu meo, qui sic præsens sum conspectui tuo. Vbique tota præsens, & non te video. In te moueor, & in te sum, & ad te non possum accedere. Intra me, & circa me es, & non te sentio.

Quod in Deo sit harmonia, odor, sapor, lenitas, pulchritudo suo ineffabili modo.

Cap. XVII.

Adhuc

A Dhuc lates domine animam meam in luce & beatitudine tua: & idcirco **V**ersatur illa adhuc in tenebris & miseria sua. Circumspicit enim, & non videt pulchritudinem tuam. Auscultat & non audit harmoniā tuam. Olfacit, & non percipit odorē tuum. Gustat, & non cognoscit saporem tuum. Palpat, & non sentit lenitatem tuam. Habes enim hæc domine deus in te tuo ineffabili modo, qui ea dedisti reb⁹ à te creatis suo sensibili modo: sed obriguerunt, sed obstupuerunt, sed obstructi sunt sensus animæ meę vetusto languore peccati.

Quod in deo nec in æternitate eius, quæ ipse est nullæ sint partes. Cap. XVIII.

T iterū ecce turbatio, ecce iterum obruiat mœror, & luctus quærenti gaudiū & lætitiā. Sperabat iam anima mea factietatem, & ecce iterum obruitur egestate. Affestabam iam comedere, & ecce magis esurio. Conabar assurgere ad lucem dei, & recidi in tenebras meas. Imo non modo cecidi in eas, sed sentio me inuolutum in eis. Antē cecidi, quā conciperet me mater mea. Certē in illis conceptus sum, & cū earū obuolutione natus sum. Olim certe in illo omnes cecidimus, in quo omnes peccauimus. In illo omnes perdidimus qui facile tenebat, & malē sibi & nobis perdidit. quod cū volumus quærere, nescimus: cū quærimus nō inuenim⁹: cū inuenimus, nō est quod quærimus. Adiuua me tu propter bonitatē tuā domine. Quæsiui vultum tuum, vultum tuum requiram, ne auertas faciem tuam à me. Reuela me de me ad te. Munda, sana, acue, illumina oculum mentis meę, vt intueatur te. Recolligat vires suas anima mea, & toto intellectu iterū intendat ad te domine, quid es, quid te intelliget cor meum? Certē, vita es, sapientia es, veritas es, bona es, beatitudo es, æternitas es, & omne verum bonum es. Multa sunt hæc, non potest angustus intellectus meus totus vno simul intuitu videre, vt omnibus simul delectetur. Quomodo ergo domine es omnia hæc? An sunt partes tui, aut potius vnumquodque horum totum est quod es? Nam quicquid est partibus iunctum, non est omnino vnum, sed quodammodo plura, & diuersum à seipso, & vel actu vel intellectu dissolui potest. quæ aliena sunt à te, quo nihil melius cogitari potest. Nullæ igitur partes in te sunt domine, nec es plura, sed sic es vnum quoddam, & idem tibi ipsi, vt in nullo tibi ipsi sis dissimilis: imō tu es ipsa vnitas, nullo intellectu diuisibilis. Ergo vita, & sapientia, & reliqua non sunt partes tui, sed omnia sunt vnum: & vnumquodque horum est totum quod es, & quod sunt reliqua omnia. Quomodo nec tu habes partes, nec tua æternitas quæ tu es, nusquam, & nunquam est pars tua aut æternitatis tuæ: sed vbique totus es, & æternitas tua tota est semper.

Psal. 26.

Quod non sit in loco aut tempore, sed omnia sint in illo. Cap. XIX.

S Ed si per æternitatē tuam fuisti, & es, & eris, & fuisse, nō est futurum esse: & esse non est fuisse vel futurū esse: quomodo æternitas tua tota est semper? An de æternitate tua nihil præterit, vt iam non sit, nec ali-

quid futurū est, quāsi nondū sit? Nō ergo fuisti **D** heri, aut eris cras. Sed heri, & hodie, & cras es: imō non heri nec hodie: nec cras es: sed simpliciter es extra omne tēpus, Nam nihil aliud est heri, & hodie, & cras, quā in tempore: tu autē licet nihil sit sine te, non es tamē in loco aut tēpore: sed omnia sunt in te. nihil enim te continet, sed tu contines omnia.

Quod sit ante & vltra omnia etiam æterna.

Cap. XX.

V ergo imple & complecteris omnia, **T** tu es ante & vltra omnia. Et quidē ante omnia es, quia antequam fierent tu es. Vltra omnia verō, quomodo es. Qualiter enim es vltra ea, quæ finem non habebunt? An quia illa sine te nullatenus esse possunt? Tu autem nullo modo minus es, etiam si illa redeant in nihilum? Si enim quodammodo es vltra illa. An etiam, quia illa cogitari possunt habere finem, tu verō nequaquam? Nam sic illa quidem habent finem quodammodo, tu verō nullo modo. Et certe quod nullo modo habet finem, vltra illud est quod aliquo modo finitur. An hoc quoque modo transis omnia etiam æterna: quia tua & illorum æternitas tota tibi præsens est, cū illa nondū habeant de sua æternitate quod venturum est: sicut iam non habent, quod præteritum est. Sic quippē semper es, vltra illa, cū semper ibi sis præsens, seu cū illud semper sit tibi præsens, ad quod illa nondum peruenerūt.

An hoc sit seculum seculi, siue secula seculorum.

Cap. XXI.

N ergo hoc est seculū seculi, siue secula **A** seculorum? Sicut enim seculum temporum continet omnia temporalia: sic tua æternitas cōtinet etiam ipsa secula temporum. Quod seculum quidem est, propter indiuisibilem vnitatem: secula verō, propter interminabilem immensitatem. Et quāuis ita sis magnus domine, vt omnia sint te plena, & sint in te: sic tamen es sine omni spacio, vt nec medium nec dimidium, nec vlla pars sit in te.

Quod solus sit quod est, & qui est.

Cap. XXII.

V solus ergo domine es quod es, & tu **T** es qui es? Nam quod aliud est in toto, & aliud in partibus, & in quo aliquid est mutabile: nō omnino est, quod est. Et quod incepit à non esse, & potest cogitari non esse, & nisi p aliud subsistat, redit in nō esse: & quod habet fuisse, quod iam non est: & futurum esse quod nondum est, id nō est propriē & absolute. Tu verō es, quod es: quia quicquid aliquando, aut aliquo modo es, hoc totus & semper es. Et tu es qui propriē & simpliciter es: quia nec habes fuisse, aut futurum esse: sed tantū præsens esse, nec potest cogitari aliquādo nō esse. Sed vita es, & lux, & sapientia, & beatitudo, & æternitas, & multa huiusmodi bona: & tamen nō es nisi vnum & summum bonum, tu tibi omnino sufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent, vt sint, & vt bene sint.

Quod hoc bonum sit pariter pater, & filius, & spiritus sanctus. & hoc sit vñū necessarium, quod est omne & totum, & solum bonum.

Cap. XXIII.

Hoc

D. ANSELMI

G Oe bonum es tu deus pater, hoc est verbum tuum, id est, filius tuus. Etenim non potest aliud, quam quod es, aut aliquid maius vel minus te esse in verbo, quo te ipsum dicis, quonia verbum tuum sic est verum, quomodo tu verax. Et idcirco est ipsa veritas, sicut tu non alia, quam tu, & sic es tu simplex, ut de te non possit nasci aliud, quam quod tu es. Hoc ipsum est amor vnus, & communis tibi & filio tuo, est, sanctus spiritus ab utroque procedens. Nam idem amor non est impar tibi aut filio tuo: quia tantum amas te & illum, & ille te & seipsum: quantus es tu, & ille: nec est aliud a te & ab illo, quod dispar non est tibi, & illi: nec de summa simplicitate potest procedere aliud, quam quod est de quo procedit. Quod autem est singulus quisque, hoc est tota trinitas, simul pater, & filius, & spiritus sanctus, quoniam singulus quisque non est aliud, quam summe simplex vnitatis, & summe vna simplicitas: quæ nec multiplicari nec aliud & aliud esse potest. Porro vnum est necessarium. Porro hoc est illud vnum necessarium, in quo omne bonum, immo quod est omne, & vnum totum, & solum bonum.

Coniectatio, quale & quantum sit hoc bonum. Cap. XXIII.

Excita nunc anima mea, & erige totum intellectum tuum, & cogita quantum potes, quale & quantum sit illud bonum. Si enim singula bona delectabilia sunt, cogita intentem quam delectabile sit, illud bonum, quod continet iocunditatem omnium bonorum, & non qualem in rebus creatis sumus experti, sed tanto differentem, quanto differt creator a creatura. Si enim bona est vita creata, quam bona est vita creatrix? Si iocunda est salus facta, quam iocunda est salus quæ facit omnem salutem. Si amabilis est sapientia in cognitione rerum conditarum, quam amabilis est sapientia quæ omnia condidit ex nihilo? Denique si multæ & magnæ delectationes sunt in rebus delectabilibus, qualis & quanta delectatio est in illo qui fecit ipsa delectabilia.

Quæ & quanta bona sint fruuentibus eo. Cap. XXV.

Qui hoc bono fruatur, quid illi erit: & quid illi non erit? Certe, quicquid volet, erit: & quod nolet, non erit. Ibi quippe erunt bona corporis & animæ, qualia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis cogitavit. Cur ergo per multa vagaris homuncio querendo bona anime tuæ, & corporis tui? Ama vnum bonum, in quo sunt omnia bona, & sufficit. Desidera simplex bonum, quod est omne bonum, & satis est. Quid enim amas caro mea, quid desideras anima mea? Ibi est, ibi est, quicquid amatis, quicquid desideratis. Si delectat pulchritudo, fulgebunt iusti sicut sol. Si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obistere possit, erunt similes angelis dei, quia seminatur corpus animale, & furget corpus spirituale, potestate utique non natura. Si longa & salubris vita, ibi sana est æternitas, & æterna sanitas: quia iusti in perpetuum viuent, & salus iustorum a domino. Si fatietas: satiabuntur cum apparuerit gloria dei. Si ebrietas: inebriabuntur ab vbertate

domus dei. Si melodia, ibi angelorum chori concinant sine fine deo. Si quælibet non immunda, sed munda voluptas? torrente voluptatis tuæ potabis eos deus. Si sapientia: ipsa dei sapientia ostendet eis seipsam. Si amicitia: diligens deum plus quam seipsos, & inuicem tanquam seipsos & deus illos plusquam illi seipsos: quia illi illum & se & inuicem per illum: & ille se & illos per seipsum. Si concordia, omnibus illis erit vna voluntas: quia nulla illis erit sola dei voluntas. Si potestas, omnipotentes erunt suæ voluntatis ut deus suæ. Nam sicut poterit deus quod volet per seipsum: ita poterunt illi quod volent per illum, quia sicut illi non aliud volent, quam quod ille: ita ille volet quicquid illi volent, & quod ille volet non poterit non esse. Si honor & diuitiæ, deus seruos suos bonos & fideles supra multa constituet immo filij dei, & dii vocabuntur, & ubi erit filius eius, ibi erunt & illi, hæredes quidem dei, co-hæredes autem Christi. Si vera securitas, certe ita certi erunt nunquam, & nullatenus ista vel potius istud bonum sibi defuturum: sicut certi erunt se non sua sponte illud amissuros, nec dilectorem deum illud dilectoribus suis inuitis ablaturum, nec aliquid deo potentius inuitos deum & illos separaturum. Gaudium verò quale aut quantum est, ubi tale aut tantum bonum est? Cor humanum, cor indigens, cor expertum erumnas, immo obrutum erumnis quantum gauderes, si his omnibus abundares? Interroga intima tua, si capere possint gaudium suum de tanta beatitudine sua. Sed certe si quis alius, quæ omnino sicut te ipsum diligeres, eadem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum: quia non minus gauderes pro eo, quam pro te ipso. Si verò duo vel tres, vel multo plures id ipsum haberent, tantum pro singulis quantum pro te ipso gauderes: si singulos sicut te ipsum amares. Ergo in illa perfecta charitate innumerabilium angelorum beatorum & hominum, ubi nullus minus diligit alium quam seipsum: non aliter gaudebit quisque, pro singulis aliis quam pro se ipso. Si ergo cor hominis de tanto suo bono vix capiet gaudium suum, quomodo capax erit tot & tantorum gaudiorum? Et utique quonia quantum quisque diligit aliquid, tantum de bono eius gaudet: sicut in illa perfecta felicitate vnusquisque plus amabit sine cõparatione deum quam se, & omnes alios secum: ita plus gaudebit absque æstimatione de felicitate dei, quam de sua & omnium aliorum secum. Sed si deum sic diligens toto corde, tota mente, tota anima, ut tamen totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat dignitati dilectionis: profecto sic gaudebunt toto corde, tota mente, tota anima: ut totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat plenitudini gaudij.

An hoc sit gaudium plenum, quod promittit dominus. Cap. XXVI.

Deus meus, & dominus meus, spes mea & gaudium cordis mei: dic anime meæ si hoc est gaudium, de quo nobis dicis per filium tuum. petite & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. Inueni nanque gaudium quoddam plenum, & plusquam plenum. Pleno quippe corde plena mente, plena anima pleno toto homine, gaudio illo, adhuc supra modum

A modum supererit gaudium. Non ergo totum illud gaudium intrabit in gaudentes: sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. Dic domine, dic seruo tuo: intus in corde suo, si hoc est gaudium in quod intrabunt serui tui: qui intrabunt in gaudium domini sui. Sed gaudium illud certe, quo gaudebunt electi tui, nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Nondum ergo dixi, aut cogitavi domine, quantum gaudebunt, illi beati tui? Utique tantum gaudebunt, quantum amabunt: tantum amabunt, quantum cognoscent. Quantum te cognoscent domine tunc, & quantum te amabunt. Certe nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit in hac vita: quantum te cognoscent, & amabunt in illa vita. Oro deus cognoscam te, amem te, ut gaudeam de te. Et si non possum in hac vita ad plenum ut proficiam in dies vsque dum veniat illud ad plenum, proficiat hic in me notitia tua, & ibi fiat plena, crescat amor tuus, & ibi sit plenus, ut hic gaudium meum sit in spe magnam, & ibi sit in re plenum domine per filium tuum iubes, imo consulis, petere: & promittis accipere, ut gaudium nostrum sit plenum. Peto domine quod consulis, per admirabilem consiliarium nostrum accipiam, quod promittis, per veritatem tuam ut gaudium meum plenum sit. Deus verax peto accipiam, ut gaudium meum plenum sit. Meditetur interim mens mea, loquatur in lingua mea. Amet illud cor meum, sermocinetur os meum. E suriat illud anima mea, sicut caro mea, desideret tota substantia mea: donec intrem in gaudium domini, qui es trinus & vnus deus benedictus in secula. Amen.

Explicit prologion liber Reuerendi patris Anselmi abbatis Beccensis & post Archiepiscopi Cantuariensis.

Eiusdem beati

ANSELMI LIBER
pro insipiente incipit.

Dicitur, utrum sit: vel neganti, quod sit aliqua talis natura, qua nihil maius cogitari possit: tamen esse illam, huic dicitur primo probari: quod ipse negans vel ambigens de illa, iam habeat eam in intellectu, cum audiens illam dici, id quod dicitur intelligit: deinde, quia quod intelligit, necesse est, ut non in solo intellectu, sed etiam in re sit. Et hoc ita probatur: quia maius est esse in intellectu & in re, quam in solo intellectu. Et si illud in solo est intellectu, maius illo erit quicquid etiam fuerit in re ac si maius omnibus, minus erit aliquo & non erit maius omnibus, quod utique repugnat. Et ideo necesse est, ut maius omnibus, quod est iam probatum, est in intellectu, & non in solo intellectu, sed in re sit: quonia aliter maius omnibus esse non poterit. Responderi potest, quod hoc iam esse dicitur in intellectu meo, non ob aliud, nisi quia id quod di-

citur intelligo. Nonne, & quæcunque falsa, ac denullo prorsus modo in seipsis existentia, in intellectu habere similiter dici posset, cum ea dicente aliquo, quæcunque ille diceret, ego intelligerem, nisi forte tale illud constat esse: ut non eo modo, quo etiam falsa quæque vel dubia haberi possint in cogitatione, & ideo non dico illud auditum cogitare vel in cogitatione habere, sed intelligere, & intelligitur habere, quia scilicet, licet non possum hoc aliter cogitare nisi intelligendo, id est, scientia comprehendendo, re ipsa illud existere: sed hoc non est. Primo quidem, non hoc erat aliud idemque tempore præcedens habere rem in intellectu, & aliud, idque tempore sequens intelligere rem esse: ut sit de pictura, quæ prius est in animo pictorum, deinde in opere. Deinde, vix vnquam poterit esse credibile, cum dictum & auditum fuerit illud non eo modo posse cogitari non esse, quo etiam potest non esse deus. Nam si non potest: cur contra negantem aut dubitantem, quod sit aliqua talis natura, tota ista disputatio assumpta est? Postremo, quod tale sit illud, ut non possit nisi mox cogitatum indubitabilis existentie suæ certo percipi intellectu, indubio aliquo probandum mihi est argumento: non autem isto, quod iam sit hoc in intellectu meo, cum auditum intelligo: in quo similiter esse posse quæcunque alia incerta vel etiã falsa ab aliquo, cuius verba intelligeretur dicta: adhuc puto & insuper magis si illa deceptus ut sæpe fit credentur: quod istud nondum credo. Vnde nec illud exemplum de pictore, picturam, quam facturum est, iam in intellectu habente, satis potest huic argumento congruere. Illa enim pictura antequam fieret, in ipsa pictoris arte habetur, & tale quippiam in arte artificis alicuius nihil est aliud, quam pars quædam intelligentiæ ipsius: quia (sicut sanctus Augustinus ait) cum faber arcam facturum in opere, prius habet illam in arte. Arca, quæ sit in opere, non est vita: arca, quæ est in arte, vita est: quia viuit anima artificis, in qua sunt ista omnia antequam proferantur. Ut quid enim in viuente anima, vita sunt ista? nisi, quia nihil sunt aliud quam scientia, vel intelligentia anime ipsius? At verò quicquid extra illa, quæ ad ipsam mentis noscuntur pertinere naturam, aut auditum, aut excogitatum intellectu percipitur. Verum aliud est sine dubio verum illud, aliud intellectus ipse, quo capitur: quocirca etiam si verum sit esse aliquid, quo maius quicquam nequeat cogitari, non tamen hoc auditum & intellectum, tale est: qualis nondum facta pictura in intellectu pictoris. Huc accedit illud, quod prætaxatum est superius, quia scilicet illud omnibus quæ cogitari possint maius, quod nihil aliud posse esse dicitur quam ipse deus. Tam ergo secundum rem vel ex specie mihi vel ex genere notam cogitare auditum vel intellectum habere non possum, quam nec ipsum deum, quæ utique ob hoc ipsum etiam non esse cogitare possum. Neque enim aut rem ipsam noui, aut ex alia possum conicere simili, quando quidem & tu talem asseris illam, ut esse non possit simile quicquam. Nam si de homine aliquo mihi prorsus ignoto, quem etiam esse nescirem: dici tamen aliquid audirem per illam

Illā specialē generalēve notitiā, qua quid sit homo vel homines noui: de illo quoque secundū rem ipsam, quæ est homo, cogitare possem: & tamen fieri posset, vt metiente illo qui diceret, ipse quem esse cogitarem, homo non esset, eum tamen ego de illo secundum veram nihilominus rem, non qui esset ille homo, sed qui est homo quilibet cogitarem. Nec sic igitur, vt haberē falsum istud in cogitatione vel in intellectu, habere possum illud cum audio dici: Deus, aut aliud omnibus maius. Cū quando illud secundum rem veram, nihilque cogitare posse istud omnino nequeam, potest vllum cogitari verū. Siquidem cum ita cogitatur: non tam ipsa vox, quæ res est vtique vera, hoc est, literarum sonus vel syllabarum, quàm vocis auditæ significatio cogitatur: sed non ita, vt ab illo qui nouit, quid ea soleat voce significari, à quo scilicet cogitatur secundum rem vel in sola cogitatione vera. Verum vt ab eo qui illud non nouit, & solummodo cogitat secundū animi motum illius auditu vocis effectum significationemque perceptæ vocis conantem effingere: sibi quod mirum est si vnquam rei veritate potuerit. Ita ergo nec prorsus alter adhuc ab intellectu meo constat illud haberi, cū audio, intelligoque dicentē esse: aliquid magis omnibus quæ valeant cogitari: hoc de eo, quod summa illa natura iam esse dicitur in intellectu meo. Quod autem & in re necessario esse inde mihi probatur: quia ibi fuerit, quicquid est maius, in re illa erit: ac si per hoc, non erit illud maius omnibus: quod vtique iam esse probatū est intellectu. Ad hoc respondeo, sic esse dicendum. Est in intellectu, quod secundum veritatem cuiusque rei nequit saltem cogitari: & in hoc in meo sic esse non denego. Sed quia per hoc esse quoque in re non potest nullatenus obtinere: illud ei esse adhuc penitus non concedo, quousque mihi argumento probetur indubio, quod qui esse dicit: hoc, quod maius omnibus, aliter nō erit omnibus minus: non satis attendit cui loquatur. Ego enim nondum dico, immo etiam nego vel dubito, vlla re vera esse maius illud: nec aliud ei esse concedo, quàm illud si dicendum est, esse cū secundū vocem tantum auditam rem prorsus ignotam sibi conatur animus effingere. Quando igitur inde mihi probatur, maius illud rei veritate subsistere, quia constat illud maius omnibus esse: cum id ego eousque negem, adhuc dubitem vt constare: vt ne intellectu quidem vel cogitatione mea eos saltem modo maius ipsum esse dicam, quo dubia etiam multa sunt & incerta. Prius enim certū mihi necesse est, fiat re vera esse alicubi maius ipsum: & tamen deinde ex eo quod maius est omnibus, in seipso quoque subsistere non erit ambiguum. Exēpli gratia: A iunt quidam alicubi oceani esse insulam, quam ex difficultate vel potius ex impossibilitate inueniendi, quod non est, cognominant, aliqui perditā: quæque fabulantur multo amplius quā de fortunatis insulis fertur, diuitiarum, deliciarumque omnium inestimabili vbertate pollere, nulloque possessore aut habitatore: vniuersis aliis, quas incolunt homines, terris possidendorum redundantia vsquequaq; præstare. Hoc ita esse

dicat mihi quispiā: & ego facile dictum, in quo nihil est difficultatis, intelligam. Ac si tunc velit consequenter adiungat, ac dicat: non potes vltra dubitare insulam illā omnibus terris præstantiorem verè esse alicubi in re, quam in intellectu tuo non ambigis esse: & quia præstantius est non in intellectu solo, sed etiam esse in re. Ideo sic eā necesse est esse, quia nisi fuerit, quicumque alia in re est terra præstantior: illa erit ac si ipsa iam à te præstantior, & intellecta præstantior non erit. Si inquam per hoc ille mihi velit astruere de insula illa, quod vere sit, ambigendum vltra nō esse, aut iocari ipsum credam, aut nescio quem stultiorem debeam reputare. Vtrum me, si ei concedam: an illum, si se putet aliqua certitudine insulæ illius essentiam astruissse, nisi prius ipsam præstantiam eius solummodo, sicut rem verè atque indubie existētem: nec vllatenus sicut falsum aut incertum aliquid in intellectu, in eo esse docuerit. Hoc interim ad obiecta insipiens ille responderit, cui cum deinceps asseritur tale esse maius: illud, vt nec sola cogitatione valeat non esse: & hoc rursus non aliunde, probatur, quàm eo ipso quod aliter nō erit omnibus maius idem ipsum possit respondere & dicere. Quando enim ego rei veritatem esse tale aliquid, hoc est, maius omnibus dixi: vt ex hoc mihi debeat probari intantum etiam re ipsa, id esse, vt nec posset cogitari nō esse. Quapropter: cetissimo primitus aliquo probandum est argumento: aliquam superiorem, hoc est, maiorem ac meliorem omnium quæ sunt esse naturam: vt ex hac alia iam possimus omnia probare, quibus necesse est, ac quod maius melius est, illud omnibus non carere. Cū autem dicitur, quod summa res ista non esse nequeat cogitari melius fortasse diceretur, quod non esse aut etiam posse non esse, non possit intelligi: nā secundum proprietatem verbi istius, falsa nequeunt intelligi: quæ possunt vtique eo modo cogitari, quo Deum non esse, insipiens cogitauit, & me quoque esse certissime scio, sed & posse non esse nihilominus scio: summum verò illud quod est scilicet, & Deus, & esse, & non esse non posse, indubitanter intelligo. Cogitare autem me non esse, quādiu esse certissime scio, nescio vtrum possim, sed si possum, cur & nunquid aliud eadem certitudine scio. Si autem nō possum, non erit iam istud proprium Deo. Cætera libelli illius tam veraciter & tam præclare sunt magnificèque præstantia, tanta denique restricta vtilitate & pij ac sancti effectus, intimo quodam odore fragrantia, vt nullo modo propter illa quæ virtus recte quidem sensa, sed minus firmiter argumentata, sibi ista sint contemnenda: sed illa potius argumentanda robustius, ac omnia cum ingenti veneratione & laude suscipienda.

Beati Anselmi liber pro insipiente explicat.

Eiusdem

A Eiusdem beati ANSELMI LIBER Contra insipientem incipit.

Voniam non me reprehendit in his dictis ille insipiens, cōtra quem sum locutus in meo opusculo: sed quidā nō insipiens & catholicus pro insipiente, sufficere mihi potest respondere catholico. Dicis quidē (quicūq; es qui dicis hoc posse dicere insipientem) quia nō est in intellectu aliquid suo maius quod cogitari non possit aliter quàm quod secundum veritatem cuiusque rei nequit saltem cogitari: & quod magis consequitur, hoc quod dico, quo maius cogitari non possit: ex eo quia est in intellectu, esse & in re, quam perditam insulam certissime ex eo cum describitur verbis audiens eam nō ambigit in intellectu suo esse. Ego verò dico, si quo maius cogitari non potest, non intelligitur, vel cogitatur, nec est in intellectu vel cogitatione: profecto deus, aut nō est quo maius cogitari nō possit, aut non intelligitur vel cogitatur & nō est in intellectu vel cogitatione. Quod quàm falsum sit, fide, & cōscientia tua pro firmissimo vtor argumēto. Ergo, quo maius cogitari non potest, verè intelligitur & cogitatur, & est in intellectu & cogitatione. Quare, aut vera nō sunt quibus conaris cōtra probare, aut ex eis nō consequitur, quod te consequenter opinaris cōcludere. Quod autem putas, ex eo quod intelligitur aliquid quo maius cogitari nequit, nō cōsequi illud esse in intellectu: nec si est in intellectu, ideo esse in re. Certe, ergo dico, si vel cogitari potest esse, necesse est illud esse. Nam quo maius cogitari nequit, nō potest cogitari esse, nisi sine initio. Quicquid autē potest cogitari esse & nō esse, p̄ initium potest cogitari esse. Nō ergo quo maius cogitari nequit, cogitari potest esse & nō esse. Si ergo potest cogitari esse, illud ex necessitate est. Amplius. Si vtique vel cogitari potest, necesse est illud esse. Nullus enim negans aut dubitās esse aliquid, quo maius cogitari nō possit, negat vel dubitat, quia si esset, nec actu nec intellectu posset nō esse. Aliter namque nō esset, quo maius cogitari nō posset: sed quicquid cogitari potest, & nō est: si esset, posset vel actu vel intellectu nō esse. Quare si nihil cogitari potest, nō potest nō esse, quo maius cogitari nequit. Sed ponamus nō esse, si vel cogitari valet: aut quicquid cogitari potest, & nō est: si esset, nō esset quo maius cogitari nō possit. quod nimis est absurdū. Falsum est igitur nō esse aliquid, quo maius cogitari nō possit, si vel cogitari potest: multo magis, si intelligi & in intellectu esse potest. Plus aliquid dicā: proculdubio quicquid alicubi aut aliquādo, potest tamē cogitari nunquā nusquam esse: sicut non est alicubi, aut aliquādo. Nā quod heri nō fuit, & hodie est: sicut heri non fuisse intelligitur, ita nunquā esse subintelligi potest: & quod hoc nō est, & alibi est:

sicut non est hoc, ita potest cogitari nusquā esse. Similiter cuius partes singulæ non sunt vbi, aut quando sunt aliæ partes eius: omnes partes, & ideo ipsum totū, possunt cogitari nunquam aut nusquam esse. Nam etsi dicatur tēpus semper esse, aut mundus vbique: nō tamē illud totum semper aut iste semper est vbique: & sicut singulæ partes temporis non sunt, quando aliæ sunt: ita possunt etiā nūquā cogitari, & singulæ mundi partes, sicut nō sunt vbi aliæ sunt, ita subintelligi possunt nusquam esse: sed & quod partibus iunctum est, cogitatione dissolui & nō esse potest. Quare quicquid alicubi aut aliquādo totum nō est: etiam si est, potest cogitari nō esse: ac quo maius cogitari nequit si est, nō potest cogitari nō esse, alioquin si est, nō quo maius cogitari nō possit: quod nō conuenit. Nullatenus ergo alicubi, aut aliquādo totū nō est: sed semper & vbique totū est. Putas ne aliquatenus posse cogitari, vel intelligi, aut esse in cogitatione vel intellectu, de quo hoc intelliguntur. Si enim nō potest, nō possunt hoc intelligi de eo. Quod si dicitur non intelligi & nō esse in intellectu, quod nō penitus intelligitur: dic, quia qui nō potest intueri purissimam lucē solis, non videt lucem diei, quæ non est nisi lux solis. Certe vel hactenus intelligitur, & est in intellectu, quo maius cogitari nequit, vt hæc de eo intelligantur. Dixi itaque in argumentatione, quam repræhendis: quia cū insipiens audit proferri, quo maius cogitari nō potest: intelligit, quod audit. Vtique si non intelligit, si nota lingua dicitur: aut nullum, aut nimis obrutum, habet intellectum. Deinde dixi, quia si intelligitur, est in intellectu: an nō est in nullo intellectu, quod necessario in rei veritate esse monstratum est? Sed dicis, quia si est in intellectu, non tamen cōsequitur quia intelligitur. Vide, quia cōsequitur esse in intellectu, ex eo quia intelligitur. Sic enim quod cogitatur, cogitatione cogitatur: & quod cogitatione cogitatur, sicut cogitatur sic est in cogitatione: ita quod intelligitur, intellectu intelligitur: & quod intellectu intelligitur, sicut intelligitur sic est in intellectu. Quid hoc planius? Postea dixi, quia si est, vel in solo intellectu potest cogitari esse & in re, quod maius est. Si ergo in intellectu solo est, id ipsum scz, quo maius nō potest cogitari: est quo maius cogitari potest: rogo quid cōsequētius? An enim si est vel in solo intellectu, nō potest cogitari esse in re: aut si potest, nōne qui hoc cogitat aliud cogitat maius eo, si est in solo intellectu? Quid ergo cōsequētius, quā si quo maius cogitari nequit est in solo intellectu, idē esse quo maius cogitari possit. Sed vtique, quo maius cogitari potest, in nullo intellectu est quo maius cogitari nō possit: An ergo nō sequitur, quo maius cogitari nequit, si est in vllō intellectu, nō est in solo intellectu. Si enim est in solo intellectu est, quo maius cogitari potest, quod nō cōuenit. Sed tale est maius, ac si aliquis insulā oceani omnes terras sua fertilitate vincentem, quæ difficultate, immo impossibilitate inueniēdi quod nō est, perditam nominatur. Dicat idcirco non posse dubitari vere esse in re: quia verbis descriptam facile quis intelligit. Fides loquor: quia si quis nō venerit, nisi

Gnisi aut re ipsa aut sola cogitatio existens, quod maius cogitari non possit, cui aptare valeat connectione huius meae argumentationis, inueniam & dabo illi perditam insulam amplius non perdendam. Palam autem iam videtur: quo non valet cogitari maius, non posse cogitari non esse: quod tam certa ratione veritatis existit, aliter enim nullatenus existeret. Denique si quis dicit, se cogitare illud non esse. Dico, quia cum hoc cogitat: aut cogitat aliquod, quo maius cogitari non possit: aut non cogitat. Quod si non cogitat, non cogitat non esse quod non cogitat. Si vero cogitat, utique cogitat aliquod quod nec cogitari possit non esse. Si enim posset cogitari non esse, cogitari posset habere principium & finem: sed hoc non potest. Qui ergo illud cogitat, aliquid cogitat quod nec cogitari non esse possit, hoc vero qui cogitat non cogitat id ipsum esse: **H** alioquin cogitat, quod cogitari non potest. Non igitur potest cogitari non esse, quo maius nequit cogitari. Quod autem dicitur: quia cum dicitur, quod summa res ista non esse nequeat cogitari: melius fortasse diceretur, quod non esse aut etiam posse non esse, non possit intelligi: potius dicendum fuit, non posse cogitari. Si enim dixissem rem ipsam, non posse intelligi non esse: fortasse tu ipse qui dicitis, quia secundum proprietatem verbi istius, falsa nequeunt intelligi, obiiceretis: nihil quod esse posse intelligi, non est falsum, est enim non esse quod est: quare non est proprium deo, non posse intelligi non esse. Quod si esset aliquid eorum quae certissime sunt, potest intelligi non esse, similiter & alia certa non esse posse intelligi. Sed hoc utique non potest obiici de cogitatione, si bene consideretur. Nam etsi nulla quae sunt possunt intelligi non esse: omnia tamen possunt cogitari non esse, praeter id quod summe est. Illa quippe omnia & sola possunt cogitari non esse, quae initium aut finem aut partium habent coniunctionem. Et sicut iam dixi: quicquid alicubi, aut aliquando totum non est: illud vero **I** solum non potest cogitari non esse, in quo nec initium, nec finem, nec partium coniunctionem & quod non nisi semper & ubique totum vlla inuenit cogitatio. Scito igitur, quia potes cogitare non esse, quandiu esse certissime scis: quod te miror dixisse nescire. Multa namque cogitamus non esse, quae scimus esse: & multa esse, quae non esse scimus: non existimando, sed fingendo ita esse cogitamus. Et illud quidem possumus, & istud scimus: non possumus cogitare aliquid non esse, quamdiu scimus esse: quia simul & illud possumus & istud scimus: & non possumus cogitare non esse, quia non possumus cogitare esse simul. & non esse. Si quis igitur sic distinguat huius plationis has duas sententias: intelligit nihil, quandiu esse scitur, posse cogitari non esse, & quicquid est, praeter id quo maius cogitari nequit, etiam cum scitur esse, posse cogitari non esse. Si igitur & proprium est deo, non posse cogitari non esse: & tamen multa possunt cogitari, quandiu sunt non esse. Quomodo tamen dicatur cogitari deus non esse, in isto libello puto sufficienter esse dictum. Qualia vero sint & alia, quae mihi obiicis pro insipiente, facile est deprehendere vel parum sapienti: & ideo id ostendere superse-

dendum existimaueam: Sed quonia audio qui- **K** busdam ea legentibus aliquid contra me valere videri, paucis de illis commemorabo. Primum, quod sepe repetis me dicere: quia quod est maius omnibus in intellectu, & si est in intellectu, est & in re, aliter enim omnibus maius non esset omnibus maius. Nusquam omnibus dictis meis inuenitur talis probatio. Non enim idem valet, quod dicitur: maius omnibus & quo maius cogitari nequit, ad probandum, quia est in re, quod dicitur. Siquidem cum dicitur, quo maius cogitari non possit, non esse aliquid in re, aut posse non esse, aut vel non esse posse cogitari, facile refelli potest. Nam quod non est, potest non esse: & quod non esse potest, cogitari potest non esse. Quicquid autem cogitari potest non esse si est: non est quod maius cogitari non possit. Quod si non est: utique si esset, non esset quo maius non possit cogitari. Sed dici non potest: quia qui maius non possit cogitari si est, non est qui maius cogitari non possit, aut si esset, non esset **L** quo non posset cogitari maius. Patet ergo, quia nec non est, nec potest non esse, aut cogitari non esse. Aliter enim, si est, non est quod dicitur, & si esset, non esset. Hoc autem non tam facile probari posse videtur de eo, quod maius dicitur omnibus: Non enim ita patet: quia quod non esse cogitari potest, non est maius omnibus quae sunt sicut quia non est quo maius cogitari non possit, nec sic est indubitabile: quia si est aliquid maius omnibus, non est aliquid quam quo maius non possit cogitari: aut si esset, non esset similiter aliquid: quoniam certum est, de eo quod dicitur quo maius cogitari nequit. Quid enim si quis dicat esse aliquid maius omnibus quae sunt, & id ipsum tamen posse cogitari non esse, & aliquid maius esse, etiam si non sit: posse tamen cogitari an hoc sic aperte inferri potest. Non est ergo maius omnibus quae sunt: sicut ubi apertissime diceretur: ergo non est quo maius cogitari nequit. Illud namque alio indiget argumento quam hoc quod dicitur omnibus magis. In isto **M** vero non est opus alio, quam hoc ipso quod sonat: quo maius cogitari non possit, ergo si non similiter potest probari de eo quod maius omnibus dicitur: quod de se per se ipsum probat, quo maius nequit cogitari: iniuste me reprehendisti dixisse quod non dixi, cum tantum differat ab eo quod dixi. Si vero vel post aliud argumentum posuisti: nec sic me debuisti reprehendere dixisse, quod probari potest. Vtrum autem possit facile perpendi qui hoc posse, quo maius cogitari nequit, cognoscit: nullatenus enim potest intelligi, quo maius cogitari non possit: nisi id quod solum omnibus est maius. Sicut ergo quo maius cogitari nequit intelligitur, & est in intellectu, & ideo esse in rei veritate, asseritur sic quod maius dicitur omnibus intelligi, & esse in intellectu: & idcirco re ipsa esse ex necessitate concluditur. Vides ergo, quam recte me comparasti stulto illi, qui hoc solo quod descripta intelligeretur, perditam insulam esse, vellet asserere. Quod autem obiicis, quaelibet falsa vel dubia similiter posse intelligi, & esse in intellectu: quemadmodum illud quod dicebam. Miror quod hoc sensisti contra me dubium probare vo-

len

A lentem, cui primum hoc fat erat, ut quolibet modo illud intelligi, & esse in intellectu ostenderem: quo consequenter consideratur, utrum esset in solo intellectu, velut falsa: an & re, ut vera. Nam si falsa & dubia, hoc modo intelliguntur, & sunt in intellectu: quod cum dicuntur, audiens intelligit quid dicens significet: nihil prohibet quod dixi intelligi, & esse in intellectu. Quomodo autem sibi conueniat quod dicitis, quod falsa dicente aliquo quocumque ille diceret, intelligeres: & quia illud quid non est, eo modo quo etiam falsa habentur in cogitatione non dicens auditum cogitare aut in cogitatione habere sed intelligere, & intellectu habere, quia scilicet non possum hoc aliter cogitare nisi intelligendo. i. scientia comprehendendo re ipsa illud existere. Quomodo inquam conueniant & falsa intelligi, & intelligere esse scientia comprehendere existere: aliud nihil ad me, tu videris. **B** Quod si & falsa aliquo modo intelliguntur: & non omnis sed cuiusdam intellectus est haec definitio, non debui reprehendi: quia dixi, quo maius cogitari non possit, intelligi & intellectu esse etiam antequam certum esset re ipsa illud existere. Deinde, quod dicitis vix inquam posse esse credibile, cum dictum & auditum fuerit istud, non eo modo posse cogitari non esse quo etiam potest cogitari non esse deus. Respondeant pro me, qui vel paruam scientiam disputandi argumentandi, attigerunt. An enim rationabile est, ut idcirco neget aliquis quod intelligit: quia esse dicitur id quod negat, quia non intelligit: aut si aliquando negatur, quod aliquatenus intelligitur: & idem est illi, quod nullatenus intelligitur: nonne facilius probatur, quod dubium est, de illo quod in aliquo, quam de eo quod in nullo est intellectu? Quare nec credibile potest esse, idcirco quaelibet negare quo maius cogitari nequit, quod auditum aliquatenus intelligit: quia negat deum, cuius sensum nullo modo cogitat. Ac si & illud, quia non omnino intelligitur, negatur minime: tamen facilius id quod aliquo modo, quam id quod nullo modo intelligitur, probatur: Non ergo irrationabiliter contra insipientem ad probandum deum esse attuli, quo maius cogitari non possit: cum illud, nullo modo: istud aliquo modo intelligeret. Quod vero tam studiose probas, quo maius cogitari nequit: non tale esse, qualis nondum facta pictura in intellectu pictoris, sine causa fit. Non enim ad hoc protuli picturam praecogitata, ut tale illud, de quo agebatur, vellem asserere: sed tantum, ut aliquid esset in intellectu, quod esse non intelligeretur possem ostendere. Item, quod dicitis: quo maius cogitari nequit, secundum rem vel ex genere tibi vel ex specie notam te cogitare auditum, vel intellectum habere non posse: quoniam nec ipsam rem nosci, nec eam ex alia simili potes coniecere, palam est rem aliter sese habere: quoniam namque omne minus bonum, in tantum est simile maiori bono, in quantum est bonum. Patet cuiuslibet rationabili menti, quia de minoribus bonis ad maiora conscendendo, ex his quibus aliud quid maius cogitari potest, multum possumus coniecere illud, quo nihil potest maius cogitari. Quis enim, verbi gratia, vel hoc cogi-

tare non potest, etiam si non credat in re esse, **D** quod cogitat: scilicet, si bonum est aliquid: quod initium & finem habet: multo melius esse bonum, quod licet incipiat, non tamen definit: & sicut istud illo melius est, ita istud esse melius illo, quod nec fidem habet, nec initium: etiam si semper de praeterito praesens trahat ad futurum & siue sit in re aliquid huiusmodi, siue non sit valde tamen eo melius esse id, quod nullo modo indiget, vel cogitur mutari, vel moueri: an hoc cogitari non potest: aut non est hoc ex his tribus maius: cogitari valet coniecere id quod maius cogitari nequit. Est igitur, unde possit conici, quo maius cogitari nequeat. Sic itaque facile refelli potest insipiens, qui sacram auctoritatem non recipit, si negat quo maius cogitari non valet, ex his rebus conici posse. Ac si **Rom. 1.** quis catholicus hoc neget: meminerit quia inuisibilia dei a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Sed etsi verum esset non posse cogitari vel intelligi illud, quo maius nequit cogitari, non tamen falsum esset, quo maius cogitari nequit, cogitari posse & intelligi. Si enim nihil prohibet dici ineffabile, licet illud dici non possit, quod ineffabile dicitur & quemadmodum cogitari non possit, cui conuenit non cogitabile dici: ita cum dicitur, quo nihil maius valet cogitari: proculdubio quod auditur, cogitari & intelligi potest etiam si res illa cogitari non valeat aut intelligi, quo maius cogitari nequit. Nam etsi quisquam est tam insipiens, ut dicat non esse aliquid, quo maius non possit cogitari: non tamen ita erit prudens, ut dicat se non posse intelligere, quid dicat: aut si quis talis inuenitur, non modo sermo eius est respuendus, sed & ipse conspuendus. Quisquis igitur negat aliquid esse: quo maius nequeat cogitari: utique intelligit & cogitat negationem, quam facit: quoniam negationem intelligere, aut cogitare non potest sine partibus eius: pars autem eius est, quo maius cogitari non potest. Quicumque igitur hoc negat, intelligit & cogitat, quo maius cogitari nequit. Palam autem est, quia similiter potest cogitari & intelligi, quod non potest non esse: maius vero cogitat qui hoc cogitat, quam qui cogitat quod possit non esse: Cum ergo cogitatur, quod maius non possit cogitari cogitatur quo possit cogitari maius: sed nequit idem simul cogitari, & non cogitari. Quare qui cogitat quo maius non possit cogitari, non cogitat quod possit sed quod non possit non esse. Quapropter: necesse est esse, quod cogitat, quia quicquid non esse potest non est quod cogitat. Puto, quia monstravi me non infirma sed satis necessaria argumentatione probasse in praefato libello, re ipsa existere aliquid, quo maius cogitari non possit: nec eam alicuius obiectionis infirmari firmitatem. Tantam enim vim huius probationis in se continet significatio: ut hoc ipsum quod dicitur ex necessitate eo ipso quod intelligitur vel cogitatur, & re vera probetur existere: & id ipsum esse quicquid de diuina substantia oportet credere. Credimus namque de diuina substantia, quicquid absolute cogitari potest melius esse quam non esse. Verbi gratia: **E** c ij Melius

Melius est esse æternum, quam non æternum: bonum quam non bonum: immo bonitatem ipsam, quam non bonitatem ipsam. Nihil autem huiusmodi non esse potest, quo maius aliquid cogitari non potest: necesse igitur est, quo maius cogitari non potest, esse quicquid de diuina essentia credi oportet. Gratias ago benignitati tuæ & in reprehensione & in laude opusculi mei. Cum enim ea quæ tibi digna susceptione videtur, tanta laude extulisti, satis apparet: quia quæ tibi infirma visa sunt, beneuolentia non maleuolentia reprehendisti.

Beati Anselmi liber de insipiente explicit.

PRÆFATIO SAN-

cti Anselmi Cantuariensis episcopi, ordinis benedicti, in librum de fide, quem aliàs de incarnatione verbi per se reperimus prænotatum.

Quanuis post apostolos sancti patres & doctores nostri multi tot & tanta de fidei nostræ ratione dicunt ad confutandam insipientiã & frangendam duritiam infidelium, & ad pacendum eos qui iam corde fidei mundato eiusdem fidei ratione (quæ post eius certitudinẽ debemus esurire) delectantur: vt nec nostris nec futuris temporibus vllum illis parem in veritatis contemplatione speremus, nullum tamen reprehendendum arbitror, si fide stabilitus in rationis eius indagine se voluerit exercere. Nam & illi, quia breues dies hominis sunt, non omnia quæ possent si diutius vixissent, dicere potuerunt: & veritatis ratio tam ampla tamque profunda est, vt à mortalibus nequeat exhaustiri: & dominus in ecclesia sua, cū qua se esse vsq; ad consummationem seculi promittit, gratiæ suæ dona non desinit impertiri. Et vt alia taceã, quibus sacra pagina nos ad inuestigandã rationẽ inuitat, vbi dicit: nisi credideritis non intelligetis, aperte monet intentionẽ ad intellectum extendere, cū docet qualiter ad illum debeamus proficere. Deniq; quoniam inter fidem & speciem intellectum, quẽ in hac vita capimus, esse mediũ intelligo, quanto aliquis ad illum proficit, tanto eũ propinquare speciei (ad quam omnes anhelamus) existimo. hac igitur ego consideratione, licet sim homo parue nimis scientiæ confortatus ad eorũ quæ credimus rationẽ intueandam, quantum superna gratia mihi dare dignatur, aliquando conor assurgere, & cum aliquid, quod prius non videbam reperio, id aliis libenter aperio: quatenus quid securẽ tenere debeã, alieno discam iudicio. Quapropter mi pater & domine, Christianis omnibus cum reuerentia amande, & cum amore reuerende papa Urbani, quem dei prouidentia in sua ecclesia summum constituit pontificem, quoniam nulli rectius possam, vestræ sanctitatis præsentis conspectui subditum opusculum: vt eius auctoritate quæ ibi suscipienda sunt, approbentur: & quæ corrigenda sunt, emendentur.

Incipit Liber

Anselmi de Incarnatione verbi.

Caput primum.

Omino & patri vniuersæ ecclesiæ in terra peregrinantis, summo p̄ticipi Urbano frater Anselmus, vita peccator, habitu monachus, siue iubete siue permittete deo, Cãtuarie metropolis vocatus episcopus, debitã subiectionẽ cū humili seruitio & deuotis orationibus. Quoniã diuina prouidentia vestram elegit sanctitatẽ, cui vitam & fidem Christianam custodiendam, & ecclesiam suã regendam cõmitteret: ad nullum alium rectius refertur, si quid cõtra catholicam fidem oritur in ecclesia: vt eius auctoritate corrigatur, nec vlli alij tutius si quid contra errorem responderetur, ostenditur vt eius prudentia examinetur. quapropter sicut nulli dignius possum: ita nulli libentius præsentẽ epistolam, quam vestræ destino sapientiẽ quatenus si quid in ea corrigendũ est, vestra censura castigetur: & quod regulam veritatis tenet, vestra auctoritate roboretur. Cū adhuc in Becci monasterio essem abbas, præsumpta est à quodam clerico in Francia talis assertio: Si in deo, inquit, tres personæ sunt, vna tantum res: & non sunt tres res vnaquæq; per se separatim, sicut tres angeli aut tres animæ: ita tamen vt potentia & voluntate omnino sint idem, ergo pater & spiritus sanctus cum filio est incarnatus. Quod cū ad me perlatum esset, incepti contra hunc errorem quandam epistolam, quam parte quadam edita, perficere contempsi: credens nõ ea opus esse, quoniam & ille, contra quẽ fiebat, in concilio à venerabili Remensi Archiepiscopo Reynaldo lecto, errorem suum abiurauerat: & nullus videbatur qui eum errare ignoraret: partem tamen illam quam feceram, quidam fratres me nesciẽte transcripserunt atque aliis legendam tradiderunt: quod idcirco dico, vt si in alicuius manus pars illa venerit, quãquam ibi nihil falsum sit, tamen tanquam imperfecta & non exquisita relinquatur: & hic quod ibi incepti diligentius inceptum & perfectum requiratur. Postquã enim in Anglia ad episcopatum, nescio qua dei dispositione captus & retentus sum, audiui præfatã nouitatis auctorẽ in sua perseueratẽ sententia dicere, se non ob aliud abiurasse quod dicebat, nisi quia à populo interfici timebat. hac igitur causa quidã fratres precibus suis me coegerunt, vt soluerem quæstionem, qua ipse sic irritus erat, vt nullo modo se expediri ab ea crederet, nisi aut incarnatione dei patris & spiritus sancti, aut deorũ multitudine impediret. Quod rogo ne quis putet præsumpsisse me, quasi fortitudinem fidei Christianæ meæ existimem indigere defensionis auxilio. Quippe si ego contemptibilis homuncio, tot sanctis & sapientibus vbiq; existentibus, ad confirmandum fidei Christianæ firmamentũ, quasi mea indigeat defensione, aliquid scribere tẽtare, præsumptor vtique iudicari & deridendus possem videri.

Si

A Si enim me viderent homines alij, onustũ paxillis & finibus & aliis rebus, quibus nutantia ligari & solidari solent, elaborare circa montẽ Olympum ad confirmandum eum, ne alicuius impulsu nutaret, aut subuerteretur: mirum si se à risu & derisu continerent. quanto magis cū lapis, qui abscessus est de monte sine manibus, & percussit & comminuit statuam, quam vidit in somno Nabuchodonosor, iam factus est mons magnus: & impleuerit vniuersam terram, si eũ meis rationibus fulcire & quasi nutantem stabilire nitar, tot sancti & sapientes, qui pro eius eterna firmitate se stabilitos esse gaudent, indignari mihi possunt & hoc imputare, nõ studio sã grauitati, sed iactabundẽ leuitati. Si quid ergo de firmitate fidei nostræ in epistola disputaui, non est ad confirmandum illam: sed ad fratrum hoc exigentiam precibus satisfaciendum. sed si ille, qui præfatam protulit sententiam deo corrigente ad veritatem rediit, nullatenus putet me in hac epistola contra se loqui: quia iam non est quod fuit. Si enim fuit aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino: non sunt arguendæ tenebræ quæ iam non sunt, sed lux approbanda quæ lucet. Veruntamen siue adhuc ad lucem redierit siue non, quoniam sentio laborare plures in eadem quæstione, etiam si fides in illis superet rationem, quæ illis fidei videtur repugnare: non mihi videtur superfluum repugnantiam istam dissoluere.

Ephe. 5.

Quod sacræ fidei quæstiones quas disputamus aut rimamur, non quilibet dialectici sed in scripturis sacris experti suscipere humiliter debent. Cap. II.

Sed priusquam de quæstione differam, aliquid præmittam ad compescendam eorum præsumptionem, qui nephanda temeritate audent disputare contra aliquid eorum quæ fides Christiana confitetur, quoniam ad intellectu capere nequeunt, & potius insipienti superbia iudicant nullatenus posse esse quod nequeunt intelligere, quã humili sapientia fateantur esse multa quæ ipsi non valeant cõprehendere. Nullus quippe Christianus debet disputare quod catholica ecclesia corde credit & ore confitetur, quomodo nõ sit: sed semper eandem fidem indubitanter tenendo, amãdo, & secundum illam viuendo humiliter, quantum potest quærere rationem, quomodo sit. Si potest intelligere, deo gratias agat: si non potest non immittat cornua ad vtilandũ: sed submittat caput ad venerandum. Citius enim in se potest confidens humana sapientia impingendo cornua sibi euellere, quã innitendo petrã hanc euellere. Solent enim quidam, cum ceperit quasi cornua confidentiæ sibi scientiæ producere, nescientes, quod si quis æstimat se scire aliquid nondum cognouit quemadmodũ oporteat eum scire, antequam habeat per soliditatẽ fidei alas spirituales præsumẽdo in altissimas de fide quæstiones assurgere. Vnde fit, vt dum ad illã quæ prius fidei scalam exigunt, sicut scriptum est, nisi credideritis non intelligetis. preposterẽ prius per intellectum conantur ascendere in multimodos errores: per intellectus de-

Isaie. 7.

fectum cogantur descendere. Palam nanque **D** est, quia illi non habent fidei firmitatem; qui, quoniã quod credunt, intelligere non possunt; disputant contra eiusdem fidei à sanctis patribus cõfirmatam veritatem: velut si vesperationes & noctuæ non nisi in nocte cælũ videntes, de meridianis Solis radiis disceptent contra aquilas solem ipsum irreuerberato visu intuentes. Prius ergo fide mundandum est cor, sicut dicitur de deo: fide mundans corda eorum, & prius præceptorum domini custodia illuminandi sunt oculi: quia præceptum domini lucidũ, illuminas oculos, & prius per humilem obedientiam testimoniorum dei debemus fieri paruuli, vt discamus sapientiam quam dat testimonium domini fidele, sapientiã præstans paruulis. Vnde dominus. Confiteor tibi domine pater cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Prius inquam ea quæ carnis sunt postponentes secundum spiritum viuamus, quã profunda fidei diuidicando discutiamus, nam qui secundum carnem viuunt, carnalis siue animalis est, de quo dicitur: Animalis homo nõ percipit ea quæ sunt spiritus dei. Qui verò spiritu facta carnis mortificat, spiritualis efficitur, de quo legitur, quia spiritualis omnia iudicat. & ipse à nemine iudicatur. Verum enim est, quia quãto opulentiùs nutrimur in sacra scriptura, ex his quæ per obedientiam pascunt, tanto subtilius prouehimur ad ea quæ per intellectum satiant, frustra quippe conatus dicere: super omnes docentes me intellexi, qui proferre non audeat: quia testimonia tua meditatio mea est. Et mēdaciter pronunciat: Super senes intellexi, cui non est familiare quod lequitur: quid mandata tua quæsiui. Nimirũ hoc ipsum quod dico, qui non crediderit non intelliget. Nam qui non crediderit, nõ experietur: & qui expertus non fuerit, non intelliget. Nam quantum rei auditum superat experientia tantum vincit audientis cognitionẽ experientis scientia. & nõ solum ad intelligendũ altiora prohibetur mens ascendere sine vitæ & mandatorum dei obediẽtia: sed etiam aliquando datus intellectus subtrahitur, & fides ipsa subuertitur neglecta bona cõscientia. Ait enim de quibusdam apostolus. Cum cognouissent deum, non sicut deum, glorificauerunt, aut gratias egerunt sed euauerunt in cogitationibus suis & obscuratũ est insipiens cor eorũ. Et cū præciperet Timotheo militare militiam bonã, ait: habens fidẽ & cõscientiam bonam quam quidam repellentes circa fidẽ naufragauerunt. Ne ergo se temere mergat incondẽsa difficillimarum quæstionum, nisi prius in soliditate fidei, conquisita morum & sapientiæ grauitate: ne præ multiplicia sophismatum diuertacula in tanta leuitate discurrẽs aliqua tenaci illa quætur falsitate. Cumque omnes, vt cautissime ad sacræ paginæ quæstiones accedant, sunt commonendi, illi vtique nostri temporis dialectici (immo dialecticæ hæretici, qui quidẽ non nisi flatũ vocis putant esse vniuersales substantias, & qui colorẽ non aliud queunt intelligere nisi corpus, nec sapiẽtiam hominis aliud quã animam) prorsus à spiritualium quæstionum

Actu. 15. Psal. 18.

Ioan. 18. Matt. 2.

1. Cor. 2.

Ibidem.

Psal. 118.

Ibidem. ut supra.

Rom. 1.

Timo. 1.

Gdisputatione sunt exsufflandi. In eorum quippe animabus ratio, quæ princeps & iudex omnium debet esse: quæ sunt in homine, sic est imaginationibus corporalibus obuoluta: ut ex eis se non possit euoluere: nec ab ipsis ea quæ sola & pura ipsa contemplari debet, valeat discernere. Qui enim nondum intelligit, quomodo plures homines in specie sint vnus homo, qualiter in illa secretissima & altissima natura comprehendet, quomodo plures personæ, quarum singula quæque est perfectus deus, sint vnus deus. Et cuius mens obscurata est ad discernendum inter æquum suum & coloris eius, qualiter discernet inter vnum deum & plures relationes eius. Denique qui non potest intelligere aliquid esse hominem, nisi indiuiduum: nullatenus intelliget hominem, nisi humanam personam. Omnis enim indiuiduus homo persona est. Quomodo ergo iste intelliget hominem assumptum esse à verbo non personam, id est, aliam naturam, non aliam personam esse assumptam. Hæc dixi: ne quis antequam sit idoneus, altissimas de fide quæstiones præsumat discutere: aut si præsumperit, nulla difficultas aut impossibilitas intelligendi valeat illum à veritate, cui per fidem adhæsit, excutere. Iam veniendum est ad id propter quod incepimus.

Quod non sunt tres dii, quamquam tres res personales, vna tamen res essentialis.

Cap. III.

Dicit (sicut audio) ille, qui tres personas dicitur asserere esse velut tres angelos, aut tres animas. Pagani defendunt legem suam. Iudæi defendunt legem suam, ergo & nos Christiani debemus defendere fidem nostram. Audiamus quomodo iste Christianus defendat fidem suam. Si, inquit, tres personæ sunt vna tantum res, & non sunt tres res, vnaquæque per se separatim sicut tres angeli aut tres animæ: ita tamen ut voluntate & potentia omnino sint idem, ergo pater & spiritus sanctus cum filio incarnatus est. Videte quid dicat iste homo, quomodo defendat iste Christianus fidem suam. Certe aut vult confiteri tres deos, aut non intelligit quod dicit. Sed si tres deos confitetur, non est Christianus. Si autem affirmat quod non intelligit, non illi credendum est, huic homini non est respondendum, autoritate sacræ scripturæ, quia aut ei non credit, aut eam peruerso sensu interpretatur. Quid enim apertius dicit scriptura sacra, quam quod deus vnus & solus est. Ratione igitur qua se defendere nititur, eius error demonstrandus est. Ut autem facilius & breuius hoc faciam, loquar tantum de patre & filio: quoniam hæc duæ personæ suis propriis vocibus aliæ ab inuicem aperte designantur. Nam nomen spiritus sancti non est alienum à patre & filio, quia vterque est & spiritus, & sanctus. Quod autem in patre & filio de vnitatis substantiæ vel pluralitate personarum inuenimus, hoc in tribus absque dubio cognoscimus. Dicat ergo: Si duæ personæ pater & filius, non sunt duæ res, quæramus primum, quid velit hic dicere duas res: Nam vnamquamque personam credimus esse hoc, quod commune est ambobus: & esse hoc, quod proprium est sibi. Persona enim patris & deus est, quod commune est illi cum filio: & pa-

ter est, quod ei proprium est. Similiter persona filij & deus est, quod commune est illi cum patre: & filius est, quod non nisi de hac sola persona dicitur. In his igitur duabus personis vnum est commune, id est, deus: & duo propria quæ sunt, pater, & filius. Quæcunque enim illis sunt communia, ut omnipotens, æternus, in hoc solo communi intelliguntur. Et quæ sunt singulis propria, ut est pater, genitor, vel gignens: & filio, verbum, vel genitus: his duobus nominibus patris, scilicet & filij significatur. Cum igitur dicit has duas personas esse duas res, quæro: quid dicat ibi duas res, an id quod commune est illis, an ea quæ propria sunt singula singulis. Sed si duas res esse dicit duo propria, id est, patrem & filium: ut tamen id quod commune est non sit plures res, sed vna & sola res: superflue hoc dicit, quia nemo Christianus confitetur patrem & filium secundum hæc duo propria, vnam rem esse, sed duas. Solemus enim vsu dicere rem, quicquid aliquo modo dicimus esse aliquid. Qui autem dicit de deo patrem aut filium: aliquid de eo dicit, & omnes sciunt in deo patrem, non esse filium: & filium, non esse patrem. Quamuis in vno homine pater sit filius, & filius sit pater: si idem homo est pater & filius. Quod ideo fit: quia in deo dicuntur oppositæ, in vno vero homine non ad inuicem: sed ad alium filium pater, & ad alium patrem filius dicitur. hoc ergo modo nihil prohibet dicere duas personas, patrem & filium esse duas res, si tamem intelligatur cuiusmodi sint res. Non enim sic sunt pater & filius duæ res, ut in his duabus rebus intelligatur eorum substantia, sed eorum relationes, quamuis ille per ea quæ subiungit aperte ostendat se non intelligere hoc modo duas personas esse duas res. Nam cum dicit: si tres personæ sint vna tantum res & non tres res, subiungit per se separatim. Quippe talem videtur pronunciare separationem, quæ prohibeat esse simul in eodem homine patrem & filium. Per hanc namque solam putat se posse liberare patrem à communionem incarnationis cum filio. Nam per illam separationem, qua aliud est esse patrem, & aliud est esse filium, nam aliæ sunt ab inuicem paternitas & filiatio: si credit vnum & solum esse deum qui est pater & filius, non videt patrem & filium posse separari, quin sint in eodem homine simul. Aut ergo aliam separationem personarum patris & filij loquitur, quam illam qua secundum propria alij sunt ab inuicem pater & filius, quia per hanc non intelligit incarnationem alienam esse à patre: immo si simul sunt pater & filius, opinatur consequi patrem esse participem incarnationis cum filio. Aut si illam dicit, frustra laborat sicut iam dixi, quia Christiana fides hoc modo intelligit patrem & filium esse duas res. Sed cum ait: sicut sunt tres angeli aut tres animæ, aperte monstrat se non de pluralitate vel separationem illa loqui, quæ illis est personis secundum propria. Nempe de nulla vna eademque numero re duo angeli dicuntur, aut duæ animæ: nec vnum aliquid numero de duobus angelis dicitur, aut de duabus animabus: sicut patrem & filium dicimus de deo vno numero, & vnum numero deum de patre & filio. Credimus enim & dicimus, quia deus est pater, & deus est filius:

& con-

A & conuersim, pater est deus, & filius est deus: & tamen nec credimus nec dicimus plures esse deos, sed ita vnum esse deum numero, sicut natura: quamuis pater & filius non sint vnus, sed duo. Angelum enim & animam secundum substantiam dicimus, non secundum relationem. Nam licet angeli nomen ob officio dictum sit: quia angelus nuncius dicitur, tamem sicut anima pro specie substantiæ accipitur, ita & angelus. Quod ipse intelligere se monstrat, cum pariter dicit: sicut sunt tres angeli, aut tres animæ. Talem namque signat pluralitatem & separationem, qualiter habent plures angeli aut animæ. i. qualem habent plures substantiæ. Quod adhuc aperte monstrare videtur, cum subdit: ita tamen ut voluntate & potestate omnino sint idem. Sic enim intelligit voluntatem & potestatem in illis pluribus rebus, quæadmodum in pluribus angelis aut animabus. Quod intelligi non potest, si illæ plures res putantur secundum proprietates personarum esse, non secundum hoc quod communiter dicuntur. Nullatenus namque patris & filij secundum ipsas proprietates. i. secundum paternitatem & filiationem vlla voluntas aut potentia est: sed secundum diuinitatis substantiam, quæ communis est illis. Quare si dicit tres personas esse tres res secundum ipsa propria: palam est quam superflue hoc dicat, quam etiam inconuenienter addit: sicut sunt tres angeli, aut tres animæ. Ac si dicat eadem personas duas esse res secundum hoc quod commune est illis. i. est, secundum quod singula quæque & plures simul, vnus perfectus deus est. Primam quæro an sit Christianus. Respondet ut estimo, hic se esse: ergo credit vnum esse deum & ipsum esse tres personas. i. patrem, & filium & spiritum sanctum & filij personam solam incarnatam, aliis tamen duabus cooperantibus. Qui autem ita credit: affirmat eum non esse Christianum, qui aliquid vult asserere contra aliquid horum. Si ergo iste ita credit, negat eum esse Christianum qui contra hoc disputat. Vtrum autem hanc fidem subuertere ipse nitatur, videamus. Cum igitur dicit, ut de duabus personis dicam sicut incepti, quod de tribus intelligatur, cum inquam dicit. Si duæ personæ sunt vna res & non duæ: sicut sunt duo angeli aut duæ animæ, consequi patrem quoque esse incarnatum, si filius est incarnatus, puto quia sic ratiocinatur secum: Si vna & eadem numero res deus est, & ipsa eadem est pater, est & filius: cum filius sit incarnatus, quomodo non & pater est incarnatus? De vna quippe & eadem re non est vera simul affirmatio & eius negatio: sed de alia re affirmare aliquid, & de alia idem ipsum negare nihil prohibet. Non enim idem Petrus apostolus est, & non est apostolus. Sed et si alio nomine idem ipse affirmetur apostolus, & alio negetur: ut Petrus est apostolus, & Simon non est apostolus, non est vtraque vera enunciatio, sed vna harum falsa. Petrum autem esse apostolum, & Stephanum non esse apostolum: quoniam alius est Petrus, & alius est Stephanus, possibile est verum esse. Si ergo eadem numero & non alia res est pater quam filius, non est verum affirmari debere aliquid de filio, & negari de patre: aut affirmari debere de patre, & filio ne-

gari. Quicquid igitur est pater, est & filius: & quod dicitur de filio, non debet negari de patre. Est autem incarnatus filius: est ergo incarnatus quoque pater. Sed hæc ratiocinatio si vera est & rata, vera est hæres Sabellij. Si enim quicquid dicitur de vna persona, dicitur & de altera, idcirco quoniam vna res duæ sunt personæ, ergo sicut de filio dicitur filius, & verbum, & genitus: ita hæc dicuntur de patre. Et quemadmodum pater est, & pater & genitor, & ingenitus: sic hæc de filio dicenda sunt. At si ita est: non est alius pater, quam filius: nec filius alius à patre. Quare non sunt duæ personæ, sed vna persona. Ideo nanque dicuntur personæ duæ: quia alij creditur ab inuicem pater & filius: si tamem deus erit pater & filius. Nam semper pater, est alicuius pater, & filius alicuius filius: nec vnquam pater suimet ipsius est pater, aut filius suimet ipsius filius est. Sed alius est pater, alius cuius est pater & similiter alius est filius, & alius cuius est filius. Quare si in deo non est alius pater, & alius cuius est pater: nec similiter filius alius est, & alius cuius est filius, false dicitur deus pater aut filius. Si enim in deo non est alius à patre cuius pater sit, non potest esse pater. Et similiter si non est in eo alius à filio cuius sit filius, non valet esse filius. Quapropter non erit vnde illæ duæ personæ dicantur in deo, quæ ideo dicuntur: quia deus est pater, & deus est filius: & semper alius est pater, alius est filius. Videtis ergo quomodo, destruat fides nostra secundum sensum eius, qui putat consequi patrem esse cum filio incarnatum, si vna & non plures sunt res in deo personæ plures. Si enim vera est hæc eius consequentia, non solum hoc quod de patre & filio dixi: sed in omnibus tribus personis tanta sequetur confusio: ut quicquid de singulis proprie dicitur, de omnibus dicendum communiter sit. Quamobrem non erit, vnde pater & filius & spiritus sanctus procedes à patre & filio sint alij ab inuicem, sicut ostendi in patre & filio. Quare nec vlla erit ibi relatio, quæ nullatenus ibi est, nisi secundum hoc quod alij sunt ab inuicem. Ergo nec plures erunt personæ. Posito namque vnam rem esse tres personis: aut illud non sequitur quod dicit: aut omnia illa simul, quæ dixi consequuntur. Similis namque est in omnibus vis consequentiæ. Cur ergo pergit ad incarnationem, quasi ipsa sola faciat quæstionem & non potius dicit, si tres personæ sunt vna res non sunt tres personæ. Nam non minus ante incarnationem quam post, facere hanc quæstionem potest. Si autem hoc omnino vult asserere: tres, scilicet personas, secundum quod vnaquæque deus est, non esse vnam rem sed tres res, vnamquamque per se sicut sunt tres angeli, apertissimum est: quia tres deos constituit. Sed forsitan ipse non dicit, sicut sunt tres animæ aut tres angeli, sed ille qui mihi eius madauit quæstionem, hanc ex suo posuit similitudinem: sed solus tres personas affirmat esse tres sine additamento alicuius similitudinis. Cur ergo fallitur aut fallit sub nomine rei, cum id ipsum significetur sub nomine dei. Nempe aut deum esse rem illam negabit, in qua tres personas, immo quæ tres fatemur esse personas. Aut si hoc non negat

c. iij. conse

Gonsequens est: ut sicut ipse asserit personas tres non unam sed tres esse res. Ita quoque affirmet eandem personas non unum, sed tres deos. Quae quae impia sint, iudicent Christiani. Sed dicit, non cogit quod dico tres fateri tres deos, quoniam tres illae res simul sunt unus deus: & nos dicimus. Ergo singula quaeque de tribus illis. i. singula quaeque persona non est deus: sed ex tribus rebus conficitur deus. Pater igitur non est deus, filius non est deus, spiritus sanctus non est deus, quoniam nec de singulis nec de duobus: sed solum de tribus simul nominatis, dicendus est deus: quod similiter est impium. Nam si ita est, non est deus simplex natura, sed partibus composita. Sed si simplicem habet intellectum & non multipliciter phantasmatum obrutum, intelligit simpliciter praestare compositis quantum ad simplicitatem & compositionem attinet. Quoniam omne compositum necesse est, aut intellectu posse disungi, aut re ipsa, quod de simplicibus intelligi nequit. Cuius enim partes cogitari non possunt, id in partes nullus intellectus dissolvere potest. Si ergo deus tribus ex rebus compositus est, aut nulla natura simplex est: aut aliqua natura est alia, quae in aliquo est praestantior natura dei: quae utraque quam falsa sint, non est obscurum. Quod si iste de illis dialecticis modernis est: qui nihil esse credunt, nisi quod imaginationibus comprehendere possunt: nec putant aliquid esse, in quo partes nullae sunt, vel non negabit intelligere se: quia si esset aliquid, quod nec actu nec intellectu dissolui posset, maius esset quam quod vel intellectu est dissolubile. Itaque si omne compositum saltem cogitatione dissolui potest: cum dicit deum esse compositum, dicit deo aliquid maius se posse intelligere. transit itaque eius intellectus ultra deum, quod nullus facere potest intellectus. Sed videamus quid addat, quasi ad inconuenientiam repellendam quae videtur nasci, si tres illae personae sunt tres res. Sic tamen, inquit, ut una trium earum rerum sit voluntas & potestas. hic quaerendum est, an illae tres res secundum hoc quod separatim ab inuicem intelliguntur, an secundum communem voluntatem & potestatem, an neque secundum illud solum quod separatim habent neque secundum hoc quod commune est illis: sed secundum utrunque simul sint diuinae naturae. Quippe si secundum illud quod sunt separatim, habent diuinitatem, erunt tres dii: & idem intelligi poterunt sine voluntate & potestate. Semper enim propria discretim intelliguntur a communibus, & communia a discretis. Sed diuina natura sine voluntate & potestate nullatenus intelligi valet. Quod si secundum unam & communem voluntatem & potestatem sunt, & singulae & binae & tres simul deus: quid ibi faciunt illae tres discordes res, quae nec nisi per aliud in unitatem concordare possunt deitatis, nec ad perfectionem, nec ad auxilium aliquod, ut deus sit valeant. Nam si una sufficit voluntas & potestas ad perfectionem dei: quae sunt illae tres res quibus indiget deus, aut ad quid illis eget. Credimus enim deum nullo indigere: frustra igitur cogitantur illae tres res in deo. Ac si nec solae tres res, nec sola voluntas & potestas: sed

haec omnia simul conficiunt deum. Item dico, quia compositus est: & ea quae non sunt per se deus aut dii faciunt deum. Aut si dicit, quia ille tres res ita nomen dei habent per potestatem & voluntatem, sicut homo dicitur rex per regiam potestatem: non est deus nomen substantiae, sed accidentaliter dicuntur illae (nescio quae) tres res dii, sicut tres homines eandem habentes regiam potestatem tres reges dicuntur. Tres enim homines unus rex esse nequeunt. Quod quam nequandum sit, non est opus dicere. Codex magnus implendus est, si voluero scribere absurditates & impietates quae sequuntur, si verum est una dei persona incarnata reliquas duas consequi esse incarnatas: quia tres illae personae sunt una res, secundum id quod communiter de tribus dicitur: aut si sunt tres res separatae (quemadmodum ille putat contra quem ista dixi) quomodo solus filius est incarnatus. Palam ergo est quoniam non debeat esse promptus ad disputandum de rebus profundis: & maxime de illis in quibus non erratur sine periculo.

Tres personas esse incarnatas filio incarnato impossibile est: filio tamen amplius conuenit incarnari quam patri & spiritui sancto.

Cap. III.

Sicut putas ista pariter consequi ex necessitate quae dicitur: sic & sequitur quod dico ita necessaria mea videtur consequentia. Ergo ostende non consequi quae dico, & fatebor ego tecum nullum inconueniens sequi, si solus filius est incarnatus: aut si tres personae sunt una res. Quod si ab hac ostensione deficiis, non soluis sed magis ligas quaestionem, cum tu ipse mecum probas innumerabilia nasci inconuenientia. Quae si neganda sunt, ambo debemus pariter concludere tres personas non esse unam rem, si solus filius est incarnatus: aut si sunt una res, omnes pariter esse incarnatas. Ostendendum ergo est in quo iste fallitur: & quomodo incarnationem soli filii non sequitur tres personas esse tres res separatas aut si sunt una res, tres personae, omnes eas esse incarnatas. Quod utique deus una, & sola, & indiuidua, & simplex sit natura & tres personae. M sanctorum patrum & maxime beati Augustini post apostolos & euangelistas inexpugnabilibus rationibus disputatum est. Sed & si quis legere dignabitur duo parua opuscula mea Monologion scilicet & Prologion, quae ad haec maxime facta sunt: ut quod fide tenemus, de diuina natura & eius personis praeter incarnationem, necessariis rationibus sine scripturae autoritate probari possit, si inquam ea aliquis legere voluerit, putato quia & ibi inueniet de hoc, quod nec improbare poterit, nec contemnere volet. In quibus (si aliquid quod alibi aut non legi: aut quae non memini me legisse, non quasi docendo quod doctores nostri nescierunt, aut corrigendo quod non bene dixerunt: sed dicendo fortitan, quod illi tacuerunt: quod tamen ab eorum dictis non discordet, sed illis cohaereat) posui ad respondendum pro fide nostra contra eos qui volentes credere, quod non intelligunt, derident credentes: siue ad adiuuandum religiosum studium

A studium eorum, qui humiliter quaerunt intelligere quod firmissime credunt, nequaquam ob hoc me redarguendum existimo. Ne tamen hanc legentibus epistolam, laborem iniungam quaerendi alia scripta: ut non solummodo fide, verum etiam euidenti cognoscant ratione tres personas non esse tres deos, sed unum solum: nec tamen deo secundum unam personam incarnato, ex necessitate secundum alias personas eundem deum incarnari (aliquid hic quantum ad repellendum opinionem huius defensoris) sicut ipse putat, nostrae fidei sufficere credo subiungam. Aperte dicit, aut patrem & spiritum sanctum cum filio esse incarnatum, aut tres illas personas esse tres res separatas. Quam nimirum separationem taliter existimat, ut nec pater nec spiritus sanctus sint in filio. Nam si duae aliae personae sunt in filio, & filius in homine: illae quoque sunt in homine. Unde putat consequi, cum tres personae simul sint in eodem homine, si sunt una res: nullatenus personam filii posse in homine ipso incarnari, sine aliis duabus personis. **B** Personas tamen tres esse non negat: nec filium esse incarnatum. Quod igitur (ut supra monstratum est) si tres personae sunt tres res separatae, aut tres deos esse consequi, aut alias (de quibus iam dictum est) absurditates, nunc breuiter ostendam adiuuante vno solo deo. Primum, quia etiam si sint tres dii, nihil illi proderit ad defendendum patrem & spiritum sanctum ab incarnatione, quod fieri non posse putat sine deorum multitudine. Denique, quod non sunt plures dii, sed unus solus. Postea patefaciam, quauis sit unus deus tres personae, non tamen qualibet una incarnata, alias quoque incarnari necesse esse: sed potius esset impossibile. Diuinae utique naturae est sicut semper & vbique esse, ut nihil unquam aut alicubi sit sine eius praesentia: alioquin nequaquam vbique & semper est potens: & quod vbique, potens non est & semper nullatenus est Deus. Si enim dicit non ipsam diuinam substantiam sed potestatem eius esse semper & vbique, non tamen negabit potestatem illi esse, aut accidentalem aut substantialem, accidentalis quidem non est deo potestas, quia cum omne subiectum sine accidenti, aut esse aut intelligendi possit: deus sine potestate nec esse nec intelligi potest. Si vero deo potestas substantialis est, aut pars eius essentiae, aut est id ipsum quod est tota eius essentia. Pars autem non est: quia (sicut supra dictum est) quod partes habet, aut actu aut intellectu est dissolubile, quod omnino extraneum est a Deo. Idem igitur est esse dei, & potestas eius. Sicut itaque potestas dei est semper & vbique, ita quicquid est Deus vbique & semper est. Ergo cum praedictus nostrae fidei defensor secundum se, dicit esse tres deos: monstrare nequit, quomodo sint separatim ea separatione, qua putat se patrem & spiritum sanctum ab incarnatione liberare. Non ergo illum potest adiuuare multitudo deorum, ad defendendum patrem & spiritum sanctum ab incarnatione: quoniam inueniri non potest in deorum multiplicatione illa distinctio, sine qua defensionem istam fieri posse nequaquam existimat. Quod autem unus solus Deus sit & non plures, hinc facile probatur: quia aut Deus

non est summum bonum, aut sunt plura summa bona, aut non sunt plures dii sed unus solus. Deum vero summum bonum esse, nullus negat, quia quicquid aliquo minus est, nullatenus Deus est: & quicquid summum bonum non est, minus est aliquo, quia minus est summo bono. Summum certe bonum pluralitatem sui non admittit, ut plura sint summa bona. Si enim plura sunt summa bona, paria sunt. Summum ergo bonum est, quod sic praestat aliis bonis, ut nec par habeat nec praestantius. Summum ergo bonum unum & solum est. non igitur sunt plures dii, sed unus & solus est deus: sicut summum bonum est unum & solum. & sic summa substantia vel essentia siue natura, quae eadem ratione qua summum, nullatenus pluraliter dici posse probatur. Quia unus solus deus cum sint tres personae, pater, & filius, & spiritus sanctus, non tamen filio incarnato necesse est alias quoque personas (sicut ille disputator putat) incarnari, sed impossibile. Personas enim non negat plures esse, idcirco quoniam aliae sunt ab inuicem. Si enim ab inuicem non essent aliae, plures non essent. Sed (ut breuius explicem quod volo & facilius) loquar tantum, sicut supra feci de patre & filio, quia per hos clarum erit quid intelligendum sit de spiritu sancto. Pater ergo & filius secundum substantiam non sunt plures, nec alij ab inuicem, quia non sunt duae substantiae, nec alia substantia patris, alia filii: sed una & eadem substantia sunt pater & filius. Secundum personam vero sunt plures & alij ab inuicem: quia pater & filius non sunt una & eadem persona, sed duae & aliae ab inuicem. Dic ergo: si filius incarnatus est, & filius non est alia sed una & eadem numero res quae pater: ergo necesse est patrem quoque esse incarnatum. Unam enim & eandem numero rem impossibile est simul esse & non esse in eodem homine incarnatam. Et ego dico: Si filius incarnatus est, & filius non est una & eadem numero persona quae pater est sed alia: non idcirco esse patrem incarnatum necesse est. Aliam enim personam esse in vno homine incarnatam, & aliam simul non esse in eodem homine incarnatam possibile est. Et ille: Si deus filius incarnatus est, & deus qui est filius non est alius sed unus & idem numero Deus qui pater est. Plus tamen (quanuis diuersae personae sint pater & filius) videtur necesse esse patrem quoque incarnatum cum filio, propter identitatem deitatis, quam possibile esse propter diuersitatem personarum, non esse simul incarnatum. Videte quid hic dicit, quomodo claudicat utroque pede in incarnatione filii dei. Nam qui recte suscipit eius incarnationem, credit eum non assumptisse hominem in unitatem naturae, sed in unitatem personae. Hic autem somniat, hominem a filio dei magis esse assumptum in naturae unitatem, quam in personae unitatem. Si enim hoc non opinaretur: non diceret magis necessarium esse patrem cum filio incarnatum (quoniam unus est deus pater & filius) quam esse possibile illi simul non esse incarnatum: quia plures sunt personae. Utroque igitur pede, id est, utraque parte claudicat, in incarnatione filii dei (quia una natura est cum patre, & alia persona a patre) quicunque existimat hanc incarnationem sic esse secundum

Filius assumptus naturam humanitatis in unitate personae non naturae.

G secundum naturæ unitatem: ut filius non possit incarnari sine patre, nec intelligit eam sic secundum unitatem esse personæ, ut pater non possit incarnari cum filio. Quippe Deus non sic assumpsit hominem, ut natura Dei & hominis sit una & eadē: sed ut persona Dei & hominis, una eademque sit: quod non nisi in una persona dei esse potest. Diuersas enim personas, vnam & eandem personam esse cum vno eodemque homine nequit intelligi. Nam si vnus homo cum singulis pluribus personis vna persona est: necesse est plures personas, quæ aliæ sunt à se inuicem, esse vnam eandemque personam, quod non est possibile. Quapropter impossibile est deo incarnato secundum vnamquamlibet personam, illum secundum aliam quoque personam incarnari. Cur autem deus magis assumpsit hominem in unitatem personæ filij, quam in unitatem alicuius aliarum personarum: quanuis in hac epistola nostrum hoc propositum non fuit, tamen quoniā huius rei mentio se obtulit, aliquā reddendam rationem existimo. Nempe si spiritus sanctus incarnatus esset, sicut filius est incarnatus, esset spiritus sanctus filius hominis: Effert igitur duo filij in trinitate dei, scilicet filius dei, & filius hominis. Vnde quædam nasceretur dubietatis confusio cum de Deo filio loqueremur, vterque enim esset Deus, & filius, quanuis alter Dei, alter hominis: fieret quoque, quasi quædam in æqualitas diuersarum personarum secundum hoc quod filij essent qui omnino æquales esse debent, cum alter filius maioris parentis dignitate excelleret: alter minoris parentis humilitate subeset. Quanto enim maior est natura dei quam hominis: tanto dignius est esse filium dei, quam filium hominis. Si ergo spiritus sanctus natus esset ex virgine: cum filius dei haberet excellentiorem natiuitatem solā quæ ex deo est, & spiritus sanctus minorem tantum quæ esset ex homine, alia persona esset maior, & alia minor secundum dignitatem natiuitatis, quod non conuenit. Quod si pater, in unitatem suæ personæ hominem assumpsisset, eandem faceret in deo pluralitas filiorum inconuenientias, & adhuc aliam. Nā si esset filius virginis, duæ personæ in trinitate nomē nepotis assumeret: quia & pater & nepos esset parentum virginis: & filius eius, virginis esset nepos: cū ipse tamen nihil haberet ex virgine. Quoniam ergo quodlibet paruum inconueniens in deo est impossibile non debuit alia persona incarnari quam filius. Illo enim incarnato nullum sequitur inconueniens. Quod enim patre minor dicitur filius & spiritu sancto secundum humanitatē, non tamē illæ duæ personæ ideo excellunt filio: quia eandem maiestatem, qua maiores sunt humanitate filij, habet & filius: qua & ipse præest cum illis suæ humanitati. Est & aliud, cur magis conueniat filio incarnatio quæ alij. Qui enim erat incarnandus, oraturus erat pro humano genere. Et satis conuenientius suscipit mens humana filium patri, quæ alij aliis supplicare: quanuis hæc supplicatio non fiat à diuinitate, sed ab humanitate ad diuinitatem. Quā idcirco filius dei facit, quia homo per unitatem personæ filius Dei est. Amplius. Qui hominē erat assumpturus, ven-

turus erat ad pugnandū cōtra diabolū, & ad intercedendū (sicut dixi) pro hominibus. Qui ambo diabolus scilicet & homo, per rapinā se voluerunt facere similes deo: cum propria sint vni voluntate. Et quia per rapinā voluerunt non nisi falsitate, quoniam non, nisi iniuste voluerūt. Propria enim voluntas hominis siue angeli est, quæ contra voluntatē dei est. Cū enim vult aliquis, quod deus velle prohibet, nullū habet autorem suæ voluntatis nisi seipsum: & ideo sua propria est. Nam quanuis homo voluntatē suā aliquādo subdat volūtatī alterius hominis: propria tamen est, si contra deum est. quoniam non eam subdit, nisi ut aliquid, quod vult, attingat: & idcirco seipsum habet autorem, cur eam alij subdat. Quapropter propria voluntas est, quæ nulli alij est subdita. Solius autē dei est propriā habere voluntatē, id est, quæ nulli subdita sit. Quicumque igitur propria voluntate utitur ad similitudinē dei, per rapinam nititur: & Deum propria dignitate & singulari excellētia priuare, quantum in ipso est, conuincitur. Si enim est alia aliqua volūtas, quæ nulli subdita sit, non erit voluntas dei omnibus prælata: nec erit ipsa sola cui nulla alia præsit. Nulla igitur trium personarum dei cōgruentius semetipsam exinaniuit formam serui accipiens, ad debellandum diabolū, & intercedendū pro homine, qui per rapinam falsam similitudinē dei præsumerat, quam filius: qui splendor lucis æternæ & vera patris imago, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo: verum per veram æqualitatem & similitudinē, dixit: ego & pater vnum sumus. Et, qui videt me, videt & patrem. Nullus nanque iusti⁹ expugnat reum, vel punit, aut illi misericordē us parcat, vel pro eo intercedit, quam cui specialius iniuria fieri probatur: nec aliquid cōuenientius opponitur falsitati ad expugnandum, aut apponitur ad saluandum quam veritas. In illum enim falsam dei præsumentes similitudinē specialius peccasse videntur, qui vera dei patris similitudo creditur. Suscepit autē in unitatem personæ hominem, ut dictū est: ut sint duæ naturæ, diuina scilicet & humana, vna persona. De qua unitate personæ quam firmissime credimus esse non ex duabus personis in Christo, tamen quia potest dici: Vnde parum caute intuētibus videri possit Christus ex duabus & in duabus personis existere: non inutile mihi videtur aliquid dicere.

Quomodo in Christo non dicuntur duæ persone esse, sicut duæ naturæ assumptæ. Cap. V.

Dicut enim quidam. Quomodo dicis in Christo non esse duas personas, sicut duas naturas. Nam deus & ante hominis assumptionem persona erat, nec postquam hominem assumpsit persona destitit esse: & homo assumptus persona est, quia omnis homo individuus esse persona cognoscitur. Quia alia persona est dei, quæ fuit ante incarnationē, alia hominis assumpti, sicut igitur Christus est deus & homo: ita duæ in illo videntur esse personæ. Quæ ratiocinatio per hoc videtur probare duas esse personas in Christo, quia de⁹ est persona, & homo assumpt⁹ est persona. Sed non ita est. Sicut enim in deo vna natura est plures personæ, & plures personæ

A personæ sunt vna natura: ita in Christo vna persona est plures naturæ, & plures naturæ sunt vna persona. Quemadmodum enim pater est Deus, & filius est Deus, & spiritus sanctus est Deus, & tamen non tres dii, sed vnus est deus: ita in Christo de⁹ est persona, & homo est persona: nec tamen duæ sunt sed vna persona. Non enim est alius Deus, alius homo in Christo: quanuis aliud sit deus, aliud homo: sed idem ipse est deus qui & homo. Verbum enim caro factum assumpsit naturam aliam, non aliam personam. Nam cum profertur homo, natura tantum quæ communis est omnibus hominibus significatur: Cū verò demonstratiue dicimus istum vel illum hominem, vel proprio nomine Iesum, personam designamus: quæ cum natura collectionem habet proprietatum, quibus homo communis sit singulis, & ab aliis singulis distinguitur. Nam cū ita designatur, non quilibet homo intelligitur: sed qui ab angelo nunciatus est, qui deus & homo, filius dei & filius virginis est. & quicquid de illo dicitur, aut secundum deum aut secundum hominem verum est dicere. Neque enim personaliter filius dei designari potest vel nominari sine filio hominis: nec filius hominis sine filio dei, quia idē ipse est filius dei qui filius hominis, & eadem est verbi & assumpti hominis proprietatū collectio. Diuersarum verò personarum impossibile est eandem esse proprietatum collectionē, aut de inuicem eas prædicari. Nam & Petri & Pauli non est eadem proprietatum collectio: & Petrus non dicitur Paulus, nec Paulus Petrus. Cū ergo verbum caro factum est, naturam assumpsit, quæ sola nomine hominis significatur, & semper est alia à diuina natura: non aliam assumpsit personam, quoniam eadem habet cum assumpto homine proprietatum collectionem. Non enim idem est, homo, & assumptus à verbo homo, id est, Iesus. quoniam in nomine hominis, sicut dictum est, sola intelligitur natura: In assumpto verò homine, vel in nomine Iesu, intelligitur cum natura, id est, cū homine collectio proprietatum, quæ est eadem eidē assumpto homini & verbo. Quapropter non dicimus verbum, & simpliciter hominē, eandē esse personā: ne non magis dicamus illum hominē eandē esse personā cum verbo, quam quēlibet hominem: sed verbum, & illum assumptum hominē, id est, Iesum, sicut non credimus eundem hominem eadem simpliciter esse personam cū deo, sed cū illa persona quæ verbum est, & filius est: ne confiteri videamur ipsum hominem, personam eandem esse quæ pater est aut spiritus sanctus. Sed quoniam & verbum est deus, & ille assumptus homo est homo, verum est dicere: quia deus & homo eadē persona est, sed in nomine dei. subaudiendum est verbum: & in nomine hominis, subaudiendus est filius virginis.

Quod pater filius & spiritus sanctus non sint tres res separate, naturali probatur exemplo. Cap. VI.

Escriptis illius cui respondeo in hac epistola, nihil potui videre præter illud quod supra dixi: sed puto sic rei veritatem patere ex his quæ dixi, ut nulli lateat intel-

ligenti: nihil quod ab illo dicitur, vim veritatis tenere. Sed si reuocatus à multitudine deorū, pluralitatem abneget in deo personarum: hoc ideo facit: quia nescit vnde loquitur. Nam nec deū nec personas eius cogitat: sed tale aliquid, quales sunt plures humanæ personæ. Et quia videt vnum hominem plures personas esse non posse, negat hoc ipsum de deo. Non enim idcirco dicuntur tres personæ: quia sint tres res separate, sicut tres homines: sed quia similitudinem habet quandam cum tribus separatis personis. Cōsideremus hoc in patre & filio, & id ipsum intelligatur de spiritu sancto. Ponamus igitur hominem, qui tantum sit pater & non filius: & filium eius qui tantum sit filius & non pater, id est, Adam & Abel. Dicimus itaque de Adam patre & Abel filio, quia pater non est filius, & filius non est pater. quoniam duo homines & separate personæ sunt Adam & Abel: nec est cui⁹ filius sit Adā, aut cuius pater Abel. Sic itaque fatemur in deo: quia pater non est filius, aut filius pater, quanuis duo dii non sint: quoniam pater non habet patrem, aut filius filium. Similiter spiritus sanctus non est pater, aut filius, quia non est cuius sit pater, aut cuius sit filius. Quoniā ergo pater & filius & spiritus sanctus tres sunt & alij ab inuicem, & nec de inuicem dici queunt: sicut de patre & filio in diuersis personis hominum ostendimus. ideo dicuntur tres personæ, non quia sint tres res separate. Ac si negat tria dici de vno posse, & vnum de tribus. cū tria non dicantur de inuicem, sicut in his tribus personis & vno deo facimus: quoniam hoc in aliis rebus non videt, nec in deo intelligere valeat: sufferat paulisper aliquid quod intellectus eius penetrare non possit esse in deo, nec comparet naturam, quæ super omnia est libera ab omni lege loci & temporis & compositionis partium, rebus quæ loco aut tempore clauduntur, aut partibus componuntur: sed credat aliquid in illa esse, quod in istis esse nequit, & acquiescat autoritati Christi, nec disputet contra illam.

Originem personarum in diuinis alio naturali exemplo probat. Cap. VII.

Videamus tamē, an in rebus creatis, quæ & loci, & temporis, & compositionis partium legi subiaccēt inueniri possit aliquatenus hoc quod negat in deo. Ponamus fontē, de quo nascatur & fluat riuus, qui postea colligatur in lacum: sitque nomen eius Nilus. Sic itaque discrete discernimus, fontem riuum, lacum: ut fontem non dicamus riuum, aut lacum: nec riuum, fontem, aut lacum: nec lacum, fontem, aut riuum. fons tamen Nilus vocatur, & riuus Nilus, & lacus Nilus, & duo simul fons & riuus, Nilus, fons & lacus, Nilus: riuus & lacus Nilus: & simul tres fons, & riuus, & lacus, Nilus, cū tamen non sit alius & alius Nilus: sed vnus idēque siue cū singulis quisque, siue cū bini, siue cū tres dicuntur Nilus. Tres igitur sunt, fons, riuus, lacus: & vnus Nilus, vnus fluuius, vna natura, vna aqua. & dici non potest quid tres. Nam neque tres, aut Nili, aut fluuij, aut naturæ, aut aquæ sunt: neque tres, aut fontes, aut riuus, aut lacus. Vnum igitur dicitur hoc

Cur filius
assumpsit
humanita
te non pa-
ter aut spi-
ritus san-
ctus.

Philip. 2.

Sapient. 7.

Philip. 2.

Ioan. 10.

Ioan. 14.

M.

E.

F.

hoc

G hoc de tribus, & tria de vno: nec tamen tria de inuicem. Quod si obiicit non esse singulū quēque, aut fontem, aut riuum, aut lacū, aut binos perfectū Nilum, sed partes Nili: cogitet totum hunc Nilum ex quo incepit, vsque dum desinet esse in tota quasi ætate sua: quia nec ipse totus est simul aut loco aut tēpore, sed per partes: nec perfectus erit, donec desinat esse. habet enim Nilus quandam cū oratione similitudinē, quæ quandiu quasi ex oris fonte pcedit, perfecta nō est: & cū perfecta est, iam nō est. Si quis enim sic consideret & diligēter intelligat, cognoscat totum Nilum esse fontem, totum esse riuum, totum esse lacum: nec fontem esse riuum, aut lacum nec riuum esse fontem aut lacum: nec lacum esse fontem, aut riuum. Nō enim est idem ipse fons qui riuus aut lacus, quāuis idipsum sit riuus & lacus quod est fons, id est, idem Nilus, idem fluuius, eadem aqua, eadē natura. Tria igitur hæc dicuntur de vno perfecto, & vnum perfectum totum de tribus: nec tamen ipsa tria de inuicem dicuntur, quanuis hoc aliter valde & perfecti^o sit in illa natura simplicissima, & ab omni lege loci vel temporis liberrima. Veruntamen si hoc aliquatenus videtur in re, quæ partibus composita, localis, & temporalis est, nō est incredibile in illa summe libera natura perfecte esse. Est hoc quoque hinc considerandū, quia fons non est de riuo nec de lacu: riuus verò de solo fonte, non de lacu: lacus verò de fonte & de riuo: & ita totus riuus de toto fonte & totus lacus & de toto fonte & de toto riuo: sic dicimus in patre & filio & spiritu sancto. Et quia alio modo riuus est de fonte, & alio modo lac^o de fonte & riuo, vt lacus non dicatur riuus: sic suo quodammodo alio: verbum est de patre, & spiritus sanctus alio modo de patre & verbo: vt idē spiritus sanctus non sit verbum aut filius, sed procedēs. Adhuc volo quiddam dicere, quod quāuis magnam habeat dissimilitudinē, nonnullam tamen habet ad incarnationem verbi similitudinē, quod forsitan aliquis legens cōtemneret: dicam tamē, quia ego alio dicente omnino non contemnerem. Si enim riuus per fistulam currat à fonte vsq; ad lacum, nōne solus riuus (quanuis non alius Nilus quāam fons & lacus) vt ita dicā, in fistula: tus est. Sic solus filius incarnatus est, licet non alius deus quāam pater & spiritus sanctus.

Aeternitati punctum comparat.

Cap. VIII.

S Ed quoniam ista terrena valde lōge sunt à summa natura, leuemus ad illam (ipsa opitulante) mentem, & in ea cōtemplemur aliquatenus & breuiter quod dicimus. Deus non est aliud, quāam ipsa simpliciter æternitas. Aeternitates autem plures intelligi nequeunt. Nam si plures sunt, aut sunt extra se inuicem, aut sunt intra se inuicē. Sed nihil est extra æternitatem. ergo nec æternitas est extra æternitatem. Item, si extra se inuicem sunt, in diuersis locis sunt: aut temporibus, quod alienum est ab æternitate. Non itaque sunt plures æternitates extra se inuicem. Si verò in se inuicem, plures esse dicuntur. Sciendū est, quia quotiescunque repetatur æternitas in æternitate, non

est nisi vna & eadem æternitas. Dignior est autem natura quæ in se repetita semper sibi conuenit in perfectam vnitatē, quāam quæ sui admittit pluralitatem. Vbi enim pluralitas, ibi diuersitas: At vbi diuersitas, ibi non est perfecta concordia. Perfecta nanque est, quæ in identitatem & eadē vnitatem cōuenit. Sic ergo melior est perfecta cōcordia quāam imperfecta, & impossibile est in summo bono quod est ipsa æternitas esse imperfectum aliquid, non est possibile naturā æternitatis pluralitatē admittere. Quapropter quotiescunque repetatur æternitas in æternitate, semper vna & eadem æternitas est. Quod de multis aliis similiter dicitur, vt omnipotentia in omnipotentia non est nisi omnipotentia vna. Et vt vnum de his quæ diuinam nō habent naturam, in quo similiter est, ponā. Punctum in puncto non est nisi punctū: habet enim punctum, velut medium, punctum mundi, velut punctum temporis, id est, præsens tempus, æternitatis nonnullam similitudinē non parum ad eiusdem æternitatis contemplationem vtilem. Vnde latius aliās disputandū est, hic tantum hoc sufficiat, quia punctum simplex, id est, sine partibus, & indiuisibile est, velut æternitas: & ideo punctum cum puncto sine interuallo nō est nisi vnum punctum, sic æternitas cum æternitate non est nisi vna æternitas. Ergo quoniam deus æternitas est, non sunt plures dii: quia nec deus extra deum, nec deus in deo addit numerum deo. Semper igitur vnus & idem est solus deus. Cū itaq; de^o de deo nascitur: quia quod nascitur nō est extra id de quo nascitur, est proles in parente, & parens in prole, vnus scilicet deus pater & filius: & cū deus procedit de deo patre & filio, nec exit extra deum, manet deus, id est, spiritus sanctus in deo de quo procedit. Et est vnus deus, pater, & filius, & spiritus sanctus. Et quoniam ista natiuitas & ista processio sine principio sunt, alioquin æternitas nata, & æternitas procedens, quod falsum est, habet principium: nequaquam Deum incepisse esse patrem aut filium aut spiritum sanctum cogitare debemus aut possumus. Sicut autem substantia diuina æternam & singularem seruat vnitatem: sic horum relatiuorū patris, scilicet & filij, procedētis & de quo procedit natura, inseparabilem tenet cum vnitatem pluralitatem. Nam quemadmodum necesse est deum semper vnū & eundē esse, & non alium & alium: ita pater nunquā est idem filio suo, aut procedēs illi à quo procedit secundum has relationes. Sed pater alius est, & filius alius est, procedens alius à quo procedit, nec vnquam dici possunt de inuicem. Quoniam ergo cū deus nascitur de deo, vel cū deus procedit de deo: nec substātia potest amittere singularitatem, nec relatio pluralitatem: idcirco vnū est ibi tria, & tria vnum: nec tamen tria de inuicem dicuntur, nec incredibile debet esse in natura, quæ super omnia & omnibus aliis dissimilis est, esse aliquid, cuius exemplum in aliis rebus non valeat perfectē inueniri. hæc autē tria Latini dicunt personas, Græci substātiās. Sicut enim dicimus nos in deo substātiām vnā tres personas: ita illi dicunt vnā essentiā tres substātiās. idipsum per substātiām, quod nos per personam

A sonam, significantes: nec à nobis aliquaten^o in fide discrepantes. Quomodo verò filius nascatur de patre, & spiritus sanctus procedat à patre & filio: nec tamē sit filius, quoniam sicuti est, videri in hac vita nō potest, beatus Augustinus velut per speculū in ænigmate, in libro de hac ipsa trinitate diligenter contēplatus est. Et ego in monologio meo pro mea possibilitate disputavi. Si quis autem velit scire, cur in summa essentia nullus sit sexus, cur parens ibi potius dicatur pater quāam mater, aut plures filius quāam filia, aut cur pater tantum ingenuus, filius tantum genitus, spiritus sanctus nec genitus nec ingenuus in eodem libello inueniet.

Explicit de fide Christiana, siue incarnatione verbi.

B. ANSELMI AR-
chiepiscopi Cantuariensis, in Libros
duos contra gentiles: quos, Cur
deus homo: nominauit,

PRAEFATIO.

O Pus subditū, quod propter quosdam, qui antequā perfectum & exquisitū esset, primas partes eius me nesciente sibi transcribebant, festinantius quāam mihi oportu- num esset: ac ideo breuius quāam vellem, sum coactus vt potui consummare. Nam plura quæ tacui inseruissē, & addidissē, si in quiete & congruo spatio illud mihi edere licuisset. In magna enim cordis tribulatione, quam, vnde & cur passus sim, nouit deus: illud in Anglia, rogatus incepti, & in Capuana prouincia peregrinus persequi. Quod secundum materiā de qua editum est, (Cur deus homo) nominavi: & in duos libellos distinxī. Quorum prior quidem, infidelium respuētium Christianam fidem, quia rationi putant illam repugnare, continet obiectiones, & fidelium responsiones: ac tandem remoto Christo (quasi nunquam aliquid fuerit de illo) probat rationibus necessariis esse impossibile vllum hominem saluari sine illo. In secundo autem libro similiter, quasi nihil sciatur de Christo, monstratur non minus aperta ratione & veritate naturam humanam ad hoc institutam esse, vt aliquando immortalitate beata totus homo, id est, in corpore & in anima frueretur: ac necesse esse vt hoc fiat de homine, propter quod factus est: sed non nisi per hominem deum, atque ex necessitate omnia quæ de Christo credimus, fieri oportere. Hanc præfatiunculam cum capitulis totius operis, omnes qui librum hunc transcribere volēt, ante eius principium, vt præfigant, postulo: quatenus in cuiuscumque manus venerit, quasi in eius fronte aspiciat, si quid in toto corpore sit quod non despiciat.

Explicit prologus.

Incipit Liber

PRIMVS ANSELM-
mi Episcopi, Cur deus homo. Quæ-
stio, de qua totum opus pendet.

Caput primum.

S Aepe & studiose à multis rogatus sum & verbis & literis, quaten^o cuiusdam quæstionis de fide nostra rationes, quas soleo respondere quærentibus memoriæ scribendo commendem: dicunt enim sibi placere eas, & arbitrantur sibi satisfacere. Quod appetunt, non vt per rationem ad fidem accedant: sed vt eorum quæ credunt intellectu, & delectentur contemplatione: & vt sint, quātum possint, parati semper ad satisfactionem omni poscenti se ratione de ea quæ in nobis est spe. Quam quæstionem solent infideles nobis simplicitatem Christianam, quasi fatuam deridentes, obiicere: & fideles multi in corde versare: qua scilicet ratione vel necessitate deus homo factus sit, & morte sua, sicut nos credimus & confitemur, mundo vitam reddiderit. Cū hæc, aut per aliam personam siue per angelicam siue per humanā, aut sola voluntate facere potuerit. De qua quæstione non solum literati: sed etiam illiterati multi quærunt, & rationē eius desiderant: Quomodo ergo de hac multi tractare postulent. & licet in inquirendo, valde videatur difficilis: in soluendo tamen, omnibus est intelligibilis, & propter vtilitatem rationisque pulchritudinē amabilis: quanuis à sanctis patribus, inde quod sufficere debeat, dictum sit, tamen de illa curabo, quod mihi deus dignabitur aperire, petentibus ostendere. Et quomodo ea, quæ per interrogationem & responsionem inuestigantur, multis & maxime tardioribus ingeniis magis patēt. & ideo plus placet vnum, ex illis qui hoc flagitat, qui inter alios instantius ad hoc me sollicitant, accipiam mecum disputantem: vt Boso quærat, & Anselmus respondeat hoc modo.

Quomodo accipienda sint ea, quæ dicenda sunt.

Cap. II.

Boso.

S Icut rectus ordo exigit, vt profunda Christianæ fidei credamus priusquā ea præsumamus ratione discutere: ita negligentia mihi videtur, si postquam confirmati sumus in fide, non studemus quod credimus intelligere. Quapropter quoniam gratia Dei præueniente fidem nostræ redemptionis sic puto me tenere, vt etiā si nulla ratione quod credo possum comprehendere: nihil tamen sit, quod me ab eius firmitate valeat euellere: à te peto mihi aperiri (quod vt scis plures mecum petunt) qua necessitate, scilicet & ratione deus, cū sit omnipotens, humilitatem & infirmitatem humanæ naturæ pro eius restauratione assumpserit. Ansel. Quod quæris à me, supra me est, & idcirco altiora me tractare timeo: ne fortè cū putauerit aut etiam viderit aliquis me non sibi satisfacere, plus existimet rei veritatem mihi defi-

D. ANSELMI

G deficere, quam intellectum meum ad eam capiendam non sufficere. Boso. Non hoc tantum timere debes quantum & reminisci: quia saepe contingit in colloquendo de aliqua quaestione, ut Deus aperiat quod prius latebat, & sperare de gratia dei, quia si ea quae gratis accepisti, libenter impartiris: altiora quae nondum attigisti, mereberis accipere. Ansel. Est & aliud, propter quod video aut vix aut nullatenus posse ad plenum inter nos de hac re nunc tractari: quoniam ad hoc est necessaria notitia potestatis, necessitatis, voluntatis: & aliarum quarundam rerum quae sic se habent, ut earum nulla possit plene sine aliis considerari. & ideo tractatus earum suum opus postulat non multum, ut puto, facile nec omnino inutile. Nam earum ignorantia quaedam facit difficilia, quae per earum notitiam fiunt facilia. Bos. Sic breuiter de his, suis locis dicere poteris: ut quod sufficiat ad praesens, opus habeamus, & quod plus dicendum est, in aliud tempus differamus. A. Hoc quoque multum retrahit a petitione tua, quia materia non solum preciosa, sed sicut est de speciosa forma praefiliis hominum: sic etiam est de speciosa ratione super intellectus hominum. unde timeo ne quemadmodum ego soleo indignari prauis pictoribus, cum ipsum dominum nostrum in formi figura pingi video: ita mihi contingat, si tam decoram materiam incognito & contemptibili dictamine exarare praesumo. Bos. Nec hoc te debet retrahere: quia sicut tu permittis, ut quod potest melius dicat: sic nulli praestituis, ut cui dictamen tuum non placet, pulchrius non scribam: verum ut omnes excusationes tuas excludam, quod postulo non facies doctis: sed mihi & hoc ipsum mecum petentibus. A. Quoniam video importunitatem tuam & illorum qui hoc tecum ex charitate & religioso studio petunt: tentabo pro mea possibilitate deo adiuuante & vestris orationibus, quas hoc postulantes saepe mihi petenti ad hoc ipsum promisistis, quod quaeritis non tam ostendere quam tecum quaerere, sed eo pacto quo omnia quae dico accipi volo, videlicet, ut si quid dixerim quod maior non confirmet autoritas, quanuis illud ratione probare videar, non alia certitudine accipiatur interim, nisi quia mihi ita videtur, donec mihi Deus aliquo modo melius reuelet. Quod si aliquatenus quaestioni tuae satisfacere potero, certum esse debet: quia & sapientior me plenius hoc facere poterit. imo sciendum est, quicquid homo inde dicere vel scire possit, altiores tantae rei adhuc latere rationes. B. Patere igitur ut verbis utar infidelium: equum enim est ut cum nostrae fidei ratione studem? inquirere, ponamus obiectiones eorum, qui nullatenus ad fidem eandem sine ratione volunt accedere. Quanuis enim illi ideo rationem quaerant, quia non credunt: nos vero, quia credimus, unum idemque tamen est quod quaerimus: & si quid responderis, cui autoritas sacra videatur contraire, licet mihi illam ostendere, quatenus quomodo non obstitat aperias. Ansel. Dic quod tibi videtur.

Obiectiones infidelium & responsiones fidelium.

Cap. III. Boso.

Biiciunt nobis deridentes simplicitatem nostram infideles, quia Deo facimus iniuriam & contumeliam, cum eum as-

serimus, in vterum mulieris descendisse, natum esse de foemina, lacte & alimentis humanis nutritum creuisse: & ut multa alia taceam quae deo nostro non videntur conuenire, lassitudinem, famem, sitim, verbera, & inter latrones crucem mortemque subiisse. A. Nos non facimus Deo iniuriam, vllam aut contumeliam: sed toto corde gratias agentes laudamus & praedicamus ineffabilem altitudinem misericordiae illius: ut quanto nos mirabilius & praeter opinionem de tantis & tam debitis malis, in quibus eramus, ad tanta & tam indebita bona quae perdidimus restituit, tanto maiorem dilectionem erga nos & pietatem monstrat. Si enim diligenter consideraret, quam conuenienter hoc modo procurata sit humana restauratio, non deriderent nostram simplicitatem, sed dei nobiscum laudarent sapientem benignitatem. Oportebat nanque ut sicut per hominis inobedientiam mors in humanum genus intrauerat: ita per hominis obedientiam vita restitueretur. Et quemadmodum peccatum, quod fuit causa nostrae damnationis, initium habuit a foemina: sic verae iustitiae & salutis nostrae autor, nasceretur de foemina, & ut diabolus qui per gustum ligni (quem suavit) hominem vice- rat, ita per passionem ligni quam intulit, ab homine vinceretur. Sunt quoque alia multa quae studiose considerata ineffabilem quandam nostrae redemptionis hoc modo procuratae pulchritudinem ostendunt.

Quod haec responsiones videantur infidelibus sine necessitate & quasi quaedam picturae.

Cap. IIII. Boso.

Mnia haec pulchra & quasi quaedam picturae suscipienda sunt. Sed si non sit aliquid solidum super quod sedent, non videtur infidelibus sufficere: cur deum ea quae dicimus pati voluisse, credere debeamus. Nam qui picturam vult facere, aliquid eligit solidum super quod pingat, ut maneat quod pingit. Nemo enim pingit in aqua vel in aere, quia ibi nulla manent picturae vestigia. Quapropter cum has conuenientias quas dicis infidelibus, quasi quasdam picturas rei gestae obtedimus: quoniam non rem gestam, sed figmentum arbitratur esse quod credimus, quasi super nubem pingere nos existimant. Monstranda est ergo prius veritatis ratio nabilis soliditas. i. necessitas quae probat deum ad ea quae praedicamus debuisse aut potuisse humiliari. deinde, ut ipsum quasi corpus veritatis plus niteat, istae conuenientiae, quasi picturae corporis sunt exponendae. A. Nonne satis necessaria ratio videtur: cur deus ea quae dicimus, facere debuerit: quia genus humanum tam preciosum opus eius omnino perierat: nec decebat, ut quod deus de homine proposuerat, penitus annihilaretur: nec idem eius propositum ad effectum duci poterat, nisi genus humanum ab ipso creatore suo liberaretur.

Quod redemptio hominis non potuit fieri per aliam quam per dei personam. Cap. V. Bo.

A E c ipsa liberatio, si per aliam quam per dei personam (sive per angelum, sive per hominem, esse facta quolibet modo diceretur) mens haec humana hoc multo tollerabilius acciperet. Potuit enim Deus hominem aliquem

A aliquem facere sine peccato, non de massa peccatrice, nec de alio homine, sed sicut fecit Adam, per quam hoc ipsum opus fieri potuisse videtur. A. An non intelligis: quia quaecunque alia persona hominem a morte aeterna redimeret, eius seruus idem homo recte iudicaretur? Quod si esset, nullatenus restauratus esset in illam dignitatem quam habiturus erat si non peccasset: cum ipse qui non nisi Dei seruus & aequalis angelis bonis per omnia futurus erat seruus eius esset qui Deus non esset, & cuius angeli serui non essent.

Qualiter reprehendant infideles quod dicimus deum morte sua nos redemisse, & sic dilectionem suam erga nos ostendisse, & pro nobis expugnare diabolum venisse.

Cap. VI. Boso.

Hoc est quod valde mirantur: quia liberationem hanc redemptionem vocamus. In qua nanque, aiunt nobis, captione, aut in quo carcere, aut in cuius potestate tenebamini, unde vos deus non potuit liberare, nisi vos tot laboribus & ad vltimum suo sanguine redimeret? Quibus cum dicimus: redemit nos a peccatis, & ab ira sua, & de inferno, & de potestate diaboli, quae quia nos non poteramus, ipse pro nobis venit expugnare, & redemit nobis regnum caelorum. Et quia haec omnia fecit, hoc modo ostendit quantum nos diligeret. Respondent. Si dicitis, quia deus haec omnia facere non potuit solo iussu, quem cuncta iubendo creasse dicitis, repugnatis vobismetipsis: quia impotentem illum facitis. Aut si fateamini, quia potuit: sed noluit nisi hoc modo quomodo sapientem illum dicitis, vel ostendere poteritis? quae sine vlla ratione tam indecentia velle pati asseritis? Omnia enim haec quae obteditis, in eius voluntate consistunt. Ita nanque dei non est aliud, quam voluntas puniendi. Si ergo non vult punire peccata hominum, liber est homo a peccatis, & ab ira Dei, & ab inferno, & a potestate diaboli, quae omnia propter peccata patitur: & recipit ea quibus propter eadem peccata priuatur. Nam in cuius potestate est infernus, aut diabolus? aut cuius est regnum caelorum nisi eius qui fecit omnia? Quaecumque itaque timetis aut desideratis, eius voluntati subiacent, cui nihil resistere potest. Quapropter si humanum genus saluare noluit, nisi eo quo dicitis modo: cum sola voluntate potuerit ut minus dicat: videte, quomodo eius sapientiae repugnatis. Nam si homo quod facile posset id cum graui labore sine ratione faceret, non utique sapiens ab illo iudicaretur. Quippe quod dicitis, deum taliter ostendisse quantum vos diligeret, nulla ratione defenditur: si nullatenus hominem aliter potuisse saluare non monstratur. Nam si aliter non potuisset: tunc forsitan necesse esset, ut hoc modo suam dilectionem ostenderet: nunc vero, cum aliter possit saluare hominem, quae ratio est ut propter ostendendam dilectionem suam ea quae dicitis faciat & sustineat? An enim non ostendit angelis bonis quantum eos diligit, pro quibus talia non sustinet? Quod vero eum dicitis venisse expugnare pro vobis diabolum, quofensu audetis proferre? Nonne dei omnipotentia regnat ubique? Quomodo ergo indigebat deus,

vt ad vincendum diabolum de caelo descenderet. D Haec nobis infideles obiicere posse videntur.

Quod nullam diabolus habebat iustitiam aduersus hominem: quare dicatur habuisse vel videatur, & cur hoc modo hominem deus liberaret.

Cap. VII.

Ed & illud quod dicere solemus, deum scilicet debuisse prius per iustitiam contra diabolum agere ut liberaret hominem: quam per fortitudinem, ut cum diabolus eum, in quo nulla mortis erat causa, & qui deus erat, occideret: iuste potestate quam super peccatores habebat, amitteret: alioquin iniustam violentiam fecisset illi, quoniam iuste possidebat hominem, quem non ipse violenter attraxerat: sed idem homo se sponte ad illum contulerat: non video quam vim habeat. Nam si ipse diabolus aut homo suus esset, aut alterius quam Dei, aut in alia quam in dei potestate maneret, forsitan hoc recte diceretur. cum autem diabolus aut homo non sit nisi dei, & extra potestatem Dei neuter consistat, quam causam debuit deus agere cum suo, de suo, in suo, nisi ut seruum suum puniret, qui suo seruo communem dominum deserere, & ad se persuasisset transire, ac traditor fugitiuum, furem cum furto domini sui suscepisset. Vterque nanque fur erat, cum alter altero persuadente se ipsum domino suo furabatur. Quid enim iustum fieri posset, si hoc deus faceret? aut si iudex omnium deus hominem sic possessum de potestate tam iniuste possidentis, vel ad puniendum illi eriperet: quae haec iustitia esset? Quauis enim homo iuste a diabolo torqueretur, ille tamen eum iniuste torquebat. Homo nanque meruerat ut puniretur, nec ab illo conuenientius quam ab illo cui consenserat, ut peccaret. Diaboli vero meritum nullum erat ut puniret: imo hoc tanto faciebat iniustius: quanto non ad hoc, amore iustitiae trahebatur, sed instinctu malitiae impellebatur. Nam hoc non faciebat Deo iubente, sed incomprehensibili sapientia sua quae mala etiam bene ordinat permittente. & puto illos qui diabolum aliquam opinantur habere in possidendo hominem iustitiam, ad hoc inde adduci: quia vident hominem diaboli vexationi subiaccere iuste, & Deum hoc iuste permittere: & idcirco putant diabolum illam iuste inferre. Contingit enim idem aliquid diuersis considerationibus esse iustum & iniustum, & ob hoc aut non diligenter intuentibus totum, iustum aut iniustum iudicari. Euenit enim ut aliquis innocenter percuti iniuste: unde ipse iuste percuti mereatur, si tamen percussus (qui non debet se vindicare) percutiat percutientem se, iniuste hoc facit. Haec igitur percussio ex parte percutientis iniusta est: quia non debuit se vindicare, ex parte vero percussi iusta: quia iniuste percutiens, iuste percuti meruit. Diuerso igitur intuitu iusta & iniusta est eadem actio, quam contingere potest ab alio iudicari iustam tantum ab alio iniustam. Hoc quoque modo diabolus non iniuste dicitur vexare hominem, quia deus hoc iuste permittit: & homo hoc iuste patitur. Sed & hoc, quod homo iuste dicitur pati, non sua iustitia iuste dicitur pati: sed

G sed quia punitur iusto iudicio dei. At si obtenditur, chirographum illud decreti quod aduersum nos dicit apostolus fuisse: & per mortem Christi deletum esse: & putat aliquis per illud significari: quia diabolus quasi sub cuiusdā patris chirographo ab homine iuste ante passionē Christi peccatum velut vsuram primi peccati quod persuasit homini & pœnam peccati exigeret, vt per hoc iustitiam suam super hominē videatur probare: nequaquam ita intelligendū puto. Quippe chirographum illud non est diaboli: quia chirographum dicitur decreti, decretū enim illud nō erat diaboli sed dei. Iusto nāque iudicio dei decretum erat & quasi chirographo confirmatum, vt homo qui sponte peccauerat: nec peccatum nec pœnam peccati per se vitare posset. est enim spiritus vadens & non rediens. & qui facit peccatum, seruus est peccati. nec qui peccat, impunitus debet dimitti, nisi misericordia peccatori parcat & eum liberet ac reducat. Quamobrem per hoc chirographum nullam inueniri posse diaboli iustitiam in hominis vexatione credere debemus. Denique sicut in bono angelo nulla omnino est iniustitia: in malo nulla est penitus iustitia. Nihil igitur erat in diabolo: cur Deus contra illum ad liberandum hominē sua vti fortitudine nō deberet.

Quomodo licet humilia quæ dicimus de Christo non pertineant ad diuinitatem: tamen inconueniens videtur infidelibus ea de illo dici secundum hominem: & vnde illis videatur idem homo non sponte mortuus esse. Cap. VIII. Ansel.

Vfficere nobis debet ad rationem, voluntas Dei cum aliquid facit: licet non videamus, cur ita velit: voluntas nāque Dei nunquā est irrationabilis. B. Verum est si constet Deum id velle vnde agitur. nequaquam enim acquiescunt multi Deum aliquid velle, si rationi repugnare videatur. A. Quid tibi videtur repugnare rationi, cum Deum ea voluisse fatemur, quæ de eius incarnatione credimus? B. Vt breuiter dicam. Altissimum ad tam humilia inclinari, omnipotentem aliquid facere cū tanto labore. A. Qui hoc dicunt, non intelligunt quod credimus. Diuinam enim naturam absque dubio asserimus impassibilem, nec vllatenus posse à sua celsitudine humiliari: nec in eo quod vult facere, laborare. Sed dominū Iesum Christum dicimus Deum verum & verū hominem: vnam personam in duabus naturis, & duas naturas in vna persona. Quapropter cū dicimus Deum aliquid humile aut infirmū pati, non hoc intelligimus secundum sublimitatē impassibilis naturæ: sed secundum infirmitatē humanæ substantiæ quam gerebat. & sic nostrę fidei nulla ratio obuiare cognoscitur. Sic enim nullam diuinæ substantiæ significamus humilitatem, sed vnam dei & hominis monstramus esse personam. Nō ergo incarnatione dei humilitas eius vlla intelligitur facta: sed natura hominis creditur exaltata. B. Ita sit, nihil imputetur diuinæ naturæ, quod secundum infirmitatē hominis de Christo dicitur: veruntamen, quomodo iustum aut rationabile probari poterit: quia deus hominem illum, quem pater filium suum

dilectum in quo sibi bene cōplacuit, vocauit: & quem filius seipsum fecit, sic tractauit aut tractari permisit. Quæ autem iustitia est, hominem omnium iustissimum morti tradere pro peccatore? Quis homo, si innocentē damnaret vt nocentem liberaret, damnandus non iudicaretur? Ad idem ergo res deduci videtur inconueniēs, quod supra dictum est. Nam si aliter peccatores nō potuit saluare quàm iustum damnando, vbi est omnipotētia? Si verò potuit sed noluit: quomodo defendemus sapientiam eius atque iustitiam? A. Deus pater non quemadmodum videris intelligere, hominē illum tractauit, aut innocentem pro nocente morti tradidit. Non enim eum inuitum ad mortem ille coëgit, aut occidi permisit: sed idem ipse sponte suam mortem sustinuit, vt homines saluaret. B. Etiam si non inuitum, quoniam voluntati patris consentit, quodammodo tamen illum coëgisse videtur præcipiendo. Dicitur enim, quia Christus humiliavit semetipsum factus obediens patri vsq; ad mortem, mortē autem crucis. Propter quod & deus illum exaltauit, & quia dicit obedientiam ex his quæ passus est, & quia proprio filio suo non pepercit pater, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Et idem filius dicit: Nō veni voluntatem meam facere, sed voluntatem eius qui misit me. Et iturus ad passionem dicit: Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Item, calicem quem dedit mihi pater non bibam illum? Et alibi: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste: veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et alibi: Pater, si nō potest hic calix trāsi re nisi bibam illum, fiat voluntas tua. In omnibus istis plus videtur Christus obedientia cogente, quàm spontanea voluntate disponente mortem sustinuisse.

Quod sponte mortuus sit, & quid sit, factus est obediēs vsque ad mortē: & propter quod deus illum exaltauit, & non veni facere voluntatem meam, & proprio filio suo nō pepercit, & nō sicut ego volo, sed sicut tu vis.

Cap. IX. A.

T mihi videtur, non bene discernis inter hoc quod fecit exigente obedientia, & quod sibi factum, quia seruauit obedientiam, sustinuit non exigente obedientia. B. Necessē habeo vt hoc apertius exponas. A. Cur persecuti sunt eum Iudæi vsq; ad mortem. B. Non ob aliud, nisi quia veritatem & iustitiam viuendo & loquendo indeclinabiliter tenebat. A. Hoc puto, quia deo ab omni rationali creatura exigit, & hoc illa per obedientiam deo debet. B. Sic nos, fateri oportet. A. Hanc igitur obedientiam debebat homo ille deo patri, & humanitas diuinitati, & hanc ab illo exigebat pater. B. Hoc nulli dubium. A. Ecce habes quid fecit exigente obedientia. B. Verum est, & iam video quid sibi illatum: quia obediendo perseuerauit, sustinuit. Nam illata est illi mors: quia perstitit in obedientia & hanc sustinuit: sed quomodo hanc obedientiam exigit non intelligo. A. Si homo nunquam peccasset, deberet pati mortem: aut deberet deus hoc ab illo exigere? B. Quemadmodum credimus, nec homo

A moreretur, nec hoc exigeretur ab illo, sed huius rei à te audire volo rationem. A. Rationalē creaturam iustam factam esse: & ad hoc vt deo fruēdo beata esset, nō negas? B. Non. A. Deo autē nequaquam æstimabis cōuenire, vt quam fecit iustam ad beatitudinē, cogat sine culpa esse miseram: hominem enim inuitum mori, miserum est. B. Patet, quia si non peccasset homo, nō deberet deus ab eo mortem exigere. A. Non ergo coëgit deus Christum mori, in quo nullum fuit peccatum, sed ipse sponte sustinuit mortē: non per obedientiam deserēdi vitam, sed propter obedientiam seruandi iustitiā, in qua tam fortiter perseuerauit, vt inde mortem incurreret. Potest etiam dici, quia præcepit illi mori pater: cum hoc præcepit pater, vnde incurreret mortem. Ita ergo sicut mandatum dedit illi pater, sic fecit, & calicem quem dedit ei, bibit: & factus est obediens patri vsque ad mortem, & sic didicit ex his quæ passus est, obedientiam, id est, quousque debeat seruari obedientia. Verbū autem quod propositū est, didicit, duobus modis intelligi potest. Aut enim, didicit, dictum est pro eo quod est, alios discere fecit. Aut quia, quod per scientiam non ignorabat, experimēto didicit. Quod autem Apostolus cum dixisset, humiliavit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortē autem crucis, subdidit, propter quod & deus illum exaltauit: & dedit illi nomen, quod est super omne nomē. Cui simile est quod Dauid dicit: De torrēte in via bibet, propterea exaltauit caput: non ita dictum est, quasi nullatenus potuisset peruenire ad hanc exaltationem, nisi per hanc mortis obedientiā, & hæc exaltatio nō nisi in retributionem huius obedientiæ collata sit. Prius quàm pateretur dixit, omnia sibi esse tradita à patre, & iterum omnia patris esse sua. Sed quomodo ipse cū patre sanctoque spiritu disposuerat se non aliter quàm per mortem celsitudinem omnipotentis suæ ostensurum mundo: quippe quod nisi per illam mortem fieri dispositum est: cum per illā fit: non incongrue dicitur propter illam fieri. Si enim intendimus aliquid facere: sed proponi nos prius aliud facturos, per quod illud fiat: cum iam factum est quod volumus præcedere, si fit quod intendimus: recte dicitur, propterea fieri quoniam factum est propter quod differēbatur: quia non nisi per illud fieri dispositum erat. Nam si fluuium, quem equo vel nauī trāsi re possum: & propono me non nisi nauī trāsi re possum: & propono me non nisi nauī trāsi re possum: recte de me dicitur, nauis parata fuit, ideo trāsiuit: & non solum ita loquimur, quando per illud quod præcedere volumus: sed etiam quando non per illud, sed tantummodo post illud facere aliud aliquid statuimus. Si quis enim differt cibum sumere, propterea quia nondum ea die missæ celebratiō affuit: peracto quod prius facere volebat, non incongruē dicitur illi: iam sume cibum, propterea quia iam fecisti propter quod sumere differēbas. Multo igitur minus inuisitata est locutio cum Christus dicitur exaltatus propterea, quia mortem sustinuit, per quā & postquam illam exaltationem decreuit face-

re. Potest hoc & eo modo intelligi, quo idē dominus legitur profecisse sapiētia & gratia apud deum, non quia ita erat: sed quia ille sic se habebat, ac si ita esset. Nam sic post mortem exaltatus est, quasi propter illam fierent hæc. Quod autem ipse ait: non veni voluntatem meam facere, sed eius qui misit me: tale est quale est & illud. Mea doctrina non est mea: nam quod quis non habet de se sed à deo, hoc nō tam suū quā dei dicere debet. Nullus enim homo à se habet veritatem quàm docet, aut iustam voluntatem, sed à deo. Non ergo venit Christus voluntatē suam facere, sed patris, quia iusta voluntas quā habebat, non erat ex humanitate, sed ex diuinitate. Proprio enim filio suo non pepercit deus: sed pro nobis omnibus tradidit illum, non est aliud, quàm non liberauit illum. Nam multa in sacra scriptura huiusmodi inueniuntur. Vbi autem dicit. Pater si fieri potest transeat à me calix iste, veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. & si non potest hic calix transire nisi bibam illum: fiat voluntas tua, naturalē salutis per voluntatem suam significat appetitum, quo humana caro dolorem mortis fugiebat. Voluntatem verò patris dicit, nō quoniam maluerit pater mortem filij quàm vitam, sed quia humanū genus restaurari nolebat pater, nisi faceret homo tam magnum aliquid, sicut erat mors illa. quia non poscebat ratio, quod alius facere non poterat. Idcirco dicit filius illum velle suā mortem, quam ipse maluit pati, quàm vt genus humanum non saluaretur. ac si diceret. Quoniam non vis aliter reconciliationem mundi fieri, dico te hoc modo velle mortem meam. fiat ergo voluntas tua, id est, fiat mors mea, vt mundus tibi reconcilietur. Nam sepæ aliquem velle dicimus aliquid, quia non vult aliud, quod si vellet non fieret illud quod dicitur velle. vt cum dicimus, illum lucernam velle extinguere, qui nō vult fenestram claudere per quam vetus intrat, qui lucernā extinguit. Sic ergo voluit deus pater mortem filij. quia non aliter voluit mundum saluare, nisi homo tam magnum aliquid faceret, vt iam dixi. Quod filio volenti salutē hominum, tantundē valuit, quoniam hoc alius facere non valebat: quantum si illi mori præciperet. vnde ille: sicut mandatum illi dedit pater, sic fecit & calicem quem dedit ei pater, bibit obediens vsque ad mortem.

Item de eisdem, quomodo aliter recte intelligi possunt. Cap. X.

Potest etiam recte intelligi: quia per illam piam voluntatem, qua voluit filius pro salute mundi mori, dedit illi pater: tamen cogendo mandatum, & calicem passionis, & non pepercit illi: sed pro nobis tradidit illum, & mortem illius voluit, & quia ipse filius obediens fuit vsque ad mortem, & didicit ex his quæ passus est obedientiam. Quemadmodum enim secundum humanitatem non habebat à se voluntatem iuste viuendi, sed à patre: ita quoque illam voluntatem qua, vt tantum bonum faceret, mori voluit, non potuit habere nisi à patre luminum, à quo est omne datum optimum, & omne donum

G num perfectum . & sicut pater tradere , dando voluntatē , dicitur : ita non incongruē fit , si impellere asseritur . Sicut enim dicit filius de Patre Nemo venit ad me , nisi pater traxerit eum : ita dicere potuit , nisi impulerit eū . Similiter quoque proferre potuit , nemo currit ad mortē propter nomen meum , nisi pater impulerit aut traxerit eum . Quoniam nanque voluntate quisque , ad id quod indeclinabiliter vult , trahitur vel impellitur : non inconuenienter trahere aut impellere dicitur deus , cum talem voluntatem dat . in quo tractu vel impulsu nulla intelligitur violentiæ necessitas : sed acceptę bonę voluntatis spontanea & amata tenacitas . Si ergo hoc modo nequit denegari patrem , voluntatem illam dando filium eius ad mortē traxisse vel impulsisse : quis non videat eadem ratione mandatum illi , vt mortem sustineret , sponte & calicem quem nō inuitus biberet , dedisse . Et si filius sibi non percussit , sed pro nobis spontanea voluntate se ipsum tradidisse , recte dicitur : quis neget recte dici , quia pater à quo talem habuit voluntatem illi non pepercit : sed pro nobis tradidit illū , & mortē eius voluit ? Hoc etiam modo indeclinabiliter & sponte seruando acceptam voluntatē à patre , filius factus est illi obediēs vsq; ad mortem . & didicit ex his quę passus est obedientiā id est , quā magna res facienda sit per obedientiam . Nam tunc est vera & simplex obedientia , cum rationalis natura non necessitate , sed sponte seruat voluntatē à Deo acceptā . Aliis quoque modis recte possumus patrem voluisse filij mortem intelligere , quauis isti possint sufficere . Nam sicut velle dicimus eum , qui facit vt alius velit , ita etiam dicimus eum velle , qui non facit vt alius velit , sed approbat quia vult : vt cum videmus aliquem fortiter pati velle molestiā , vt perficiat quod bene vult : quauis fateamur nos velle , vt illam pœnam sustineat : non tamen volumus aut amamus pœnam eius sed voluntatē . Illum quoque qui prohibere potest & nō prohibet , solemus dicere , quia vult quod non prohibet . Quoniā ergo patri volūtas filij placuit , nec prohibuit eū velle aut implere quod volebat , recte voluisse vt filius mortem tam pie & tam vtiliter sustineret , quāuis penā eius nō amaret , affirmatur . Non autem potuisse calicem trāsire nisi biberet illum , dixit , non quia non posset mortem vitare , si vellet : sed quoniam , sicut dictū est , mundum erat impossibile aliter saluari . & ipse indeclinabiliter volebat potius mortē pati , quā vt mundus non saluaretur . Idcirco autem dixit verba illa , vt doceret humanum genus aliter non potuisse saluari quā per mortē eius , non vt ostenderet se mortem nequaquam voluisse vitare . Nam quęcunque de illo dicuntur , ex his quę dicta sunt similia , sic sunt exponenda : vt nulla necessitate , sed libera voluntate mortuus credatur . Erat nanque omnipotēs , & de illo legitur , quoniam oblatus est , quia ipse voluit . Et ipse dicit : Ego pono animam meā , & iterum sumo eam : nemo tollet eam à me , sed ego pono eam , & iterum sumo eam . Potestatem habeo ponere animam meam , & iterum sumere eam . Quod ergo idē ipse sua potestate & sua voluntate facit , nullatenus ad hoc cogi recte po-

rest . B . Hoc solum , quia permittit deus illum sic tractari , quauis volentem , non videtur tali patri de tali filio cōuenire . A . Imo maximē decet talem patrem tali filio consentire : si quid vult laudabiliter ad honorem dei , & vtiliter ad salutem hominum : quod aliter fieri non potuit . B . In hoc adhuc versamur , qualiter mors illa ratio nabilis & necessaria monstrari possit . Aliter nanque nec ipse filius eam velle , nec pater cogere aut permittere debuisset videtur . Quæritur enim , cur deus aliter hominē saluare nō potuit , aut si potuit cur hoc modo voluit . Nā & inconueniēs videtur esse deo : hominē hoc modo saluasse , nec apparet quid mors illa valeat ad saluandum hominem . Mirum enim est , si deus sic delectatur aut eget sanguine innocentis : vt non nisi interfecto eo , parcere velit aut possit nocēti ? A . Quoniam accipis in hac quæstione personam eorum , qui credere nil volunt nisi præmonstrata ratione , volo tecum pacisci , vt nullum vel minimum inconueniens in deo à nobis accipiatur , & nulla vel minima ratio , si maior non repugnat , reiiciatur . Sicut enim in Deo quantumlibet paruū inconueniens sequitur impossibilitas , ita quantumlibet paruū rationem , si maiori non vincitur , comitatur necessitas . B . Nihil in hac re libentius accipio , quā vt hoc pactum inter nos communiter seruetur . A . De incarnatione dei tantum , & de his quę de illo assumpto homine credimus , quæstio est . B . Ita est . A . Ponam ergo dei incarnationē , & quę de illo dicimus homine nunquam fuisse , & constet inter nos hominem esse factum ad beatitudinem , quę in hac vita haberi non potest , nec ad illam posse peruenire quęquam nisi dimissis peccatis : nec vllum hominem hanc vitam transire sine peccato , & alia quorum fides ad salutem æternam necessaria est . B . Ita fiat quia nihil in his inconueniens aut impossibile deo videtur . A . Necessaria est igitur homini , peccatorū remissio , vt ad beatitudinem perueniat . B . Sic omnes tenemus .

Quid sit peccare , & pro peccato satisfacere . Cap. XI. An.

Værendum est igitur , qua ratione deus dimittit peccata hominibus : & vt hæc faciamus apertius , prius videamus quid sit peccare & pro peccato satisfacere . B . Tuum est ostendere , & meum intendere . A . Si angelus & homo semper redderet deo quod debet nunquam peccaret . B . Nequeo contradicere . A . Non est itaque aliud peccare , quā deo non reddere debitum . B . Quid est debitum , quod deo debemus ? Ans . Omnis voluntas rationalis creaturę subiecta debet esse voluntati dei . Bos . Nihil verius . Ansel . Hoc est debitum quod debet angelus & homo deo , quod soluendo nullus peccat : & quod omnis qui non soluit : peccat . hæc est iustitia siue rectitudo voluntatis , quę iustos facit siue rectos corde , id est , voluntate . hic est solus honor & totus quę debemus deo , & quem à nobis exigit deus . So- la nanque talis voluntas opera facit placita deo cum potest operari , & cum non potest , ipsa sola per se placet : quia nullum opus sine illa placet .

A placet . Hunc honorē debitum qui deo nō reddit , aufert deo quod suum est , & deum exhonorat , & hoc est peccare . Quandiu autē non soluit quod rapuit , manet in culpa , nec sufficit solummodo reddere quod ablatum est , sed pro cōtumelia illata plus habet reddere quā abstulit . Sicut enim qui lædit salutem alterius , non sufficit si salutē restituit , nisi pro illata doloris iniuria recompenset aliquid : ita qui honorem alicuius violat , nō sufficit honorem reddere , si nō secundum exhonorationis factam molestiā aliquid quod placet illi , quem exhonoraui , restitueret . Hoc quoque attendendum , quod cum aliquis quod iniuste abstulit , soluit , hoc debet dare quod ab illo non potest exigi , si alienum non rapuisset . Sic ergo debet honorem reddere , quem rapit , deo soluere , & hoc est satisfactio , quā omnis peccator debet deo facere . B . In his omnibus , quoniam rationē sequi proposuimus , quauis aliquātulum me terreas , nil habeo quod possim dicere contra .

B *Vtrum sola misericordia sine omni debiti solutione deceat deum peccata dimittere .*

Cap. XII. Ansel.

Edeamus & videamus , vtrum sola misericordia sine omni solutione ablati sibi honoris , deceat deum peccata dimittere ? B . Non video cur nō deceat . A . Sic dimittere peccatum non est aliud , quā non punire , & quoniam recte ordinare peccatum sine satisfactione non est nisi punire : si non punitur , inordinatū dimittitur . B . Rationabile est quod dicis . A . Deum verō non deceat aliquid in suo regno inordinatū dimittere . B . Si aliquid aliud volo dicere , timeo peccare . A . Igitur non deceat deum peccatum sic impunitum dimittere . B . Ita sequitur . B . Est & aliud quod sequitur . Si peccatum sic dimittitur impunitum , quia similiter erit apud deum peccanti & non peccanti : quod deo non conuenit . B . Non possum negare . A . Vide & hoc : Iustitiam hominum nemo nescit esse sub lege , vt secundum eius quantitatem , mensura retributionis à deo recompensetur . B . Ita credimus . A . Si autem peccatum nec soluitur nec punitur , nulli legi subiacet . B . Nō possum aliter intelligere . A . Liberior igitur est omnis iniustitia , si sola misericordia dimittitur quā iustitia : quod valde inconueniens videtur . Ad hæc etiam extenditur hæc inconueniētia , vt iniustitiam deo simile esse faciat : quia sicut deus nulli legi subiacet , ita & iniustitia . B . Nequeo resistere rationi tuę : sed cum deus nobis præcipiat omnino dimittere peccatibus in nos : videtur repugnare , vt hæc nobis præcipiat , quod ipsum facere non decet . A . Nulla in hoc est repugnantia : quia deus hæc præcipit nobis , vt non præsumamus quod solius dei est . Ad nullum enim pertinet vindictā facere , nisi ad illum qui dominus est omnium . nam cum terrenę potestates hoc recte faciūt , ipse facit deus à quo ad hoc ipsum sunt ordinatę . A . Remouisti repugnantiam quā putabā inesse , sed est aliud ad quod tuum volo habere responsum : nā cum deus sit liber , vt nullius legis subiaceat iudicio : & sit ita benignus , vt nihil benignius cogitari queat : & nil sit rectum aut decēs , nisi quod ipse

vult : mirum videtur , si dicimus , quia nullatenus vult aut non ei licet iniuriam suam dimittere , à quo etiam de his quas aliis facimus solemus indulgentiam petere . A . Verum est quod dicis de libertate & voluntate & benignitate illius : sed sic eas debemus rationabiliter intelligere , vt dignitati illius nō videamur repugnare . Libertas enim non est nisi ad hoc quod expedit aut decet , nec benignitas dicēda est , quę aliquid deo indecens operetur . Quod autem dicitur , quia quod vult , iustum est : & quod non vult , iustum non est , nō ita intelligēdum est , vt si deus velit quodlibet inconueniēs , iustū sit : quia ipse vult . Non enim sequitur si deus vult mentiri , iustum esse mentiri : sed potius deū illum non esse . Nā nequaquā potest velle mentiri voluntas , nisi in qua corrupta est veritas , immo quę deserendo veritatē corrupta est . Cum ergo dicitur , si deus vult mentiri , non est aliud quā si deus est talis naturę quę velit mentiri , & idcirco nō sequitur iustum esse mēdaciū , nisi ita intelligatur : sicut cum de duobus impossibilibus dicimus : si hoc est , illud est : quia nec hoc nec illud est . vt si quis dicat : si aqua est sicca , & ignis est humidus : neutrum enim verum est . Itaq; de illis tātum est verum dicere : si deus hoc vult , iustum est , quę deū velle nō est inconueniēs . Si enim vult deus vt pluat , iustum est vt pluat . & si vult vt aliquis homo occidatur , iustum est vt occidatur . Quapropter si non decet deū aliquid iniuste aut inordinate facere , nō pertinet ad eius libertatem ac benignitatem ac voluntatem peccantem qui nō soluit deo quod abstulit impunitū dimittere . B . Omnia mihi aufers , quę putabā tibi posse obici . A . Vide adhuc cur deum nō deceat hæc facere . B . Libenter ausulto quicquid dicis .

Quod nihil minus sit tolerandum in rerum ordine , quā vt creatura creatori debitum honorem auferat , & quod non soluat quod aufert . Cap. XIII. An.

Nihil minus tolerandum est in rerum ordine , quā vt creatura creatori debitū honorem auferat , & non soluat quod aufert . B .

Nihil clarius iudico . A . Nihil autem iniustius toleratur , quā quo nihil minus est tolerandum . B . Nec hoc est obscurum . A . Puto ergo , quia non dices deum debere tolerare , quo nihil iniustius toleratur , vt quod creatura non reddat deo quod aufert . B . Immo penitus negandum esse iudico . A . Item si deo nihil maius aut melius est nihil iustius , quā quę honorem illius seruet in rerum dispositione summa iustitia , quę non est aliud quā ipse deus . B . Hoc quoque nil apertius . A . Nihil ergo seruat deus iustius , quā suę dignitatis honorem . B . Quod vtique necessario concedi oportet . A . Videtur tibi , quod eū integrē seruet , si sic auferri sibi permittit : vt nec soluatur , nec ipse auferentem puniat . B . Non audeo dicere . A . Necessesse est ergo , vt aut ablati honor soluatur , aut pœna sequatur , alioquin aut sibi ipsi Deus iustus non erit , aut ad vtrumque impotens erit : quod nephas est etiam cogitare . B . Nihil rationabilis dici potest , vt puto .

Cuiusmodi honor Dei sit pœna peccantis .

Cap. XIII. Boso .

d ij Sed

G Ed volo à te audire, si peccantis pœna sit illi honor, aut cuiusmodi honor sit. Si enim pœna peccantis non eius honor est, cum peccator non soluit quod abstulit, sed punitur, sic perdit deus honorem suum ut non recuperetur, quod his quæ dicta sunt repugnare videtur. **A.** Deum impossibile est honorem suum perdere aut enim peccator sponte soluit quod debet, aut Deus ab inuito accipit. Nā aut homo debitam subiectionem Deo siue non peccando, siue quod peccat soluendo voluntate spontanea, exhibet: aut Deus inuitum sibi torquendo subiicit: & sic se dominum eius esse ostendit, quod ipse homo voluntate fateri recusat. In quo considerandū, quia sicut homo peccando rapit quod dei est: ita deus puniendo aufert quod hominis est. Quippè non solum id suū alicuius esse dicitur, quod iam possidet: sed quod in eius potestate est ut habeat. Quoniam ergo homo factus est, ita ut beatitudinem habere posset, si nō peccaret. cum ergo propter peccatum beatitudine & omni bono priuatur, de suo quauis inuitus, soluit quod rapuit, quia licet deus hoc ad vsum suū commodi non transferat, quod aufert, sicut homo pecuniam quam alij aufert in suam cōuertit utilitatem: hoc tamē quod aufert, vitur ad suum honorem, per hoc quia aufert. Auferendo enim peccatorem, & quæ illius sunt subiecta, sibi esse probat.

Si deus vel ad modicum patitur honorem suū violari. Cap. XV. Bos.

Lacet quod dicis. Sed est & aliud ad quod tuam reponsonem postulo. nam si deus ita, sicut probas, suum debet honorem seruire: cur vel ad modicum patitur illum violari. Quod enim aliquo modo lædi finitur: non integre aut perfecte custoditur. **A.** Dei honori nequit aliquid, quantum ad illum pertinet, addi vel minui. Idē nanque ipse sibi honor est incorruptibilis, & nullo modo mutabilis. Veruntamē cum vnaqueque creatura suum & quasi sibi præceptum ordinē, siue naturaliter siue rationaliter seruat, deo obedire & deū dicitur honorare: & hoc & maxime rationalis natura, cui datum est intelligere quod debebat. Quæ cum vult quod debet, deum honorat, non quia illi aliquid cōfert, sed quia sponte se eius voluntati & dispositioni subdit. & in rerum vniuersitate ordinē suum & eiusdem vniuersitatis pulchritudinem, quantum in ipsa est, conseruat. Cum non vult quod debet, deum quantum ad ipsum est pertinet, inhonorat. quoniam non subdit se spōte illius dispositioni: & vniuersitatis ordinē & pulchritudinem quantum in se est, perturbat licet potestati & dignitati dei nullatenus lædat aut decoloret. Si enim ea quæ cæli ambitu continentur, vellēt non esse sub cælo, aut elongari à cælo: nullatenus possent nisi sub cælo esse, nec fugere cælum nisi appropinquant cælo. Nā & vnde, & qua, & quo, & quæ irent sub cælo essent, & quanto magis à qualibet parte cæli elongarētur. Ita quāuis homo vel malus angelus diuinę voluntati & ordinationi subiicere nolit: non tamen eam fugere valet, quia si vult fugere de sub voluntate iubente currit sub voluntatē

puniētē. Et si queris quā transit, non nisi sub voluntate permittētis, & hoc ipsum quod peruerse vult aut agit, in vniuersitatis præfatæ ordinem, & pulchritudinem summa sapientia cōuertit. Ipsa nanque peruersitatis spontanea satisfactio: vel à non satisfaciēte pœnæ exactio: excepto hoc quod deus de malis multimodis bona facit, in eadem vniuersitate locum tenent suum & ordinis pulchritudinem. Quas si diuina sapientia, vbi peruersitas rectum ordinem perturbare nititur, non adderet: fieret in ipsa vniuersitate, quam deus debet ordinare, quædā ex violata ordinis pulchritudine deformitas, & de^o in sua dispositione videretur deficere, Quæ duo quoniam sicut sunt incōuenientia, ita sunt impossibilia: necesse est ut omne peccatū satisfactio aut pœna sequatur. **B.** Satisfecisti obiectioni meæ. **A.** Palam est ergo, quia deum quātū in ipso est, nullus potest honorare vel ex honorare: sed quantum in se est hoc aliquis facere videtur, cum voluntatem suam voluntati eius subiicit aut subtrahit. **B.** Nescio quid contra queam dicere. **A.** Adhuc addam aliquid. **B.** Tandiu dic donec me tedeat audire.

Ratio quod angelorum numerus qui ceciderunt restituendus sit de hominibus. Cap. XVI. An.

Eum constat proposuisse, ut de humana natura quam fecit sine peccato, numerū angelorū qui ceciderāt restituere. **B.** Hoc credimus, sed vellem aliquam huius rei rationē audire. **A.** Fallis me: non enim proposuimus tractare, nisi de sola incarnatione dei & tu mihi alias interferis quæstiones. **B.** Ne irascaris: hilarem datorem diligit deus, nam nemo probat magis se hilariter dare quod promittit, quā qui plus dat quā promittit. dic ego libenter quod quæro. **A.** Rationalem creaturam quæ dei cōtemplatione beata vel est, vel futura est, in quodam rationabili & perfecto numero præscitam à deo, ita ut nec maiorē nec minorē illum esse deceat, non est dubitandū. Aut enim nescit deus, in quo numero melius eam deceat constitui, quod falsum est: aut si scit, in eo illam cōstituet, quem ad hoc decentiorem intelliget. Quapropter, aut angeli illi qui ceciderunt, facti erant ad hoc ut essent intra illum numerum aut quia intra illū numerū permanere nō poterunt ex necessitate ceciderūt: quod absurdū est opinari. **B.** Veritas est aperta quod dicis. **A.** Quomodo ergo de illo numero esse debuerunt, aut restituendus est ex necessitate numerus eorū aut imperfecto numero remanebit rationalis natura, quæ in numero perfecto præscita est: quod esse nō potest. **B.** Restaurandi proculdubio sunt. **A.** Necesse est ergo eos de humana natura: quoniam nā nō est alia de qua restaurari possint. **B.** Cur nō aut ipsi aut alij angeli, p illis possint restitui?

Cur non aut ipsi aut alij angeli pro illis, possint restitui. Cap. XVII. An.

Vm videbis nostrę restorationis difficultatē, intelliges eorum reconciliationis impossibilitatē. Alij autem angeli pro illis restitui non possunt ideo (ut tacē quoniam hoc repugnare videatur primæ creationis perfectioni) quia non debent, nisi tales esse

A. esse possint, quales illi fuissent si nō peccassent, & cum illi nulla visa vindicta peccati perseuerassent, quod post illorum casum aliis qui pro illis restituerentur esset impossibile. Non enim pariter laudabiles sunt, si stāt in veritate: & qui nullam nouit peccati pœnam, & qui eam semper aspicit æternam. Nam nequaquam putādū est, bonos angelos esse confirmatos casu malorum, sed suo merito. Sic nanq; si boni cum malis peccassent, simul damnati essent: ita iniusti, si cum iustis steterent, pariter confirmati fuissent. Quippe si aliqui eorum, non nisi casu aliorum confirmandi erant: aut nullus vnquam cōfirmaretur: aut necesse erat aliquē casurum, qui ad alios confirmandos puniretur: quæ vtraque absurda sunt. Illo itaque modo confirmati sunt illi qui steterunt, quo pariter confirmati essent omnes, si perstutissent: quemadmodum ostendi sicut potui, vbi tractaui cur deus diabolo perseueratiam non dedit. **B.** Probasti malos angelos de humana natura restaurandos, & patet ex hac ratione: quia non in minori numero erunt electi homines quā sunt angeli reprobi. Sed vtrū plures futuri sint, si potes ostende.

Vtrum plures futuri sint sancti homines, quā sint mali angeli. Cap. XVIII. Ansel.

Angeli antequam quidam illorum caderēt, erant in illo perfecto de quo diximus numero: non sunt homines facti nisi pro restauratione angelorum perditorum, & palam est quia non erūt plures illis. Si autem ille numerus non erat in illis omnibus angelis: cōplēdum est de hominibus, & quod perit, & quod prius deerat, & erunt electi homines plures reprobi angelis. & sic dicimus, quia nō fuerunt homines facti tantū ad restaurandū numerum imminutum: sed etiam ad perficiendū nōdum perfectum. **B.** Quid potius tenendum est: an quod angeli prius facti sint in numero perfecto an non? **A.** Quod mihi videtur, dicam. **B.** Non plus à te exigo. **A.** Si homo factus est post casum malorum angelorum, sicut quidam intelligunt in Genesi: non video posse me per hoc probare alterum horum determinatē. Potest enim (ut puto esse) quod angeli fuerunt prius in numero perfecto, & postea factus sit homo propter restaurandum imminutum eorum numerum: & potest esse quod non fuerunt in numero perfecto, quia differebat Deus, sicut adhuc differt, illum implere numerum facturum humanam naturā suo tēpore. Vnde aut solummodò numerum nōdum integrum perficeret: aut etiā si minueretur, restitueret. Si autē tota creatura simul facta est & dies illi, in quibus Moyses istū mundum non simul factum esse videtur dicere, aliter sunt intelligēdi quā sicut videmus istos dies in quibus viuim^o: intelligere nequeo, quomodo facti sunt angeli in illo perfecto numero. Quippe si ita esset, videtur mihi: quia ex necessitate, aut aliqui homines vel angeli casuri erāt, aut plures essent in illa cælesti ciuitate, quā illa perfecti numeri conuenientia exigeret. Si ergo omnia simul facta sunt: sic videntur angeli & duo primi homines in numero perfecto fuisse, ut de hominib^o, si nullus caderet angelus, quod deerat solum perficeretur, & si aliquis periret,

hoc quoque quod caderet, restitueretur: & hominis natura quæ infirmior erat, quasi deū excusaret atque diabolus confunderet, si ille suū casum infirmitati suæ imputaret, cum ipsa infirmior staret. Ac si & eadem ipsa caderet, multo magis deū defenderet contra diabolus & contra seipsam: cū ipsa facta valde infirmior & mortalis, in electis de tanta infirmitate tanto altius ascenderet: quā vnde diabolus cecidisset, quanto boni angeli, quorū equalitas ei debetur, profecerunt post ruinam malorum, quia perseuerauerunt. Ex his rationibus potius mihi videtur, quia in angelis non fuit ille perfectus numerus, quo ciuitas illa cælestis perficeretur, quia si homo simul cum angelis factus non est, sicut possibile est esse, & si simul facti sunt, quod magis putant multi, quoniam legitur: qui viuit in æternum creauit omnia simul: videtur necesse esse. Sed & si perfectio mundanæ creaturæ, non tantum est intelligenda in numero indiuiduorum, quantum in numero naturarum, necesse est humanam naturam, aut ad completū eiusdem perfectionis esse factam: aut illi superabundare, quod de minimi vermiculi natura dicere non audemus. Quare pro seipsa ibi facta est, & non solum pro restaurandis indiuiduis alterius naturæ. Vnde palam est, quia si etiam angelus nullus periisset, homines tamen in cælesti ciuitate suū locum habuissent. Sequitur itaque, quia in angelis antequam quidam illorum caderent, non erat ille perfectus numerus: alioquin necesse erat ut aut homines aut angeli aliqui caderent: quoniam extra numerū perfectum ibi nullus manere poterat. **B.** Non nihil effecisti. **A.** Est & alia ratio ut mihi videtur, quæ non parum suffragatur illi sententiæ: quæ angelos non esse factos in perfecto numero existimat. **B.** Dic illam. **A.** Si angeli in illo perfecto numero facti sunt, & nullatenus facti sunt homines, nisi pro restoratione perditorū angelorum, palam est quia nisi illi angeli ab illa beatitudine cecidissent, homines ad illam non ascenderēt. **B.** Hoc constat. **A.** Si quis ergo dixerit: quia tantum lætabuntur electi homines de angelorum perditione, quātum gaudebunt de sua assumptione, quoniam absq; dubio hæc non esset nisi illa fuisset, quomodo poterunt ab hac peruersa gratulatione defendi. Aut quomodo dicemus angelos qui ceciderūt in hominibus restauratos: si illi sine hoc vitio permanfuri erant si non cecidissent, id est, sine gratulatione de casu aliorum, isti verò sine illo esse nō potuerunt, immo qualiter cum hoc vitio beati esse debebunt. Deinde quia audacia dicemus deum non velle, aut non potuisse hæc restorationem sine hoc vitio facere. **B.** Nōne similiter est in gentibus, quæ ad fidē vocatæ sunt: quia illam Iudæi repulerunt? **A.** Nō: nam si omnes Iudæi credidissent, gentes tamen vocarentur, quia in omni gente, qui timet deum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Sed quoniam Iudæi apostolos contempserunt: ea tunc fuit occasio, ut ad gentes illi conuerterētur. **B.** Nullo modo video quid cōtra hoc dicere possim. **A.** Vnde tibi videtur accidere singulis illa lætitia de alieno casu? **B.** Vnde, nisi quia certus erit vnusquisq; quā vbi erit nullatenus esset, si

Eccle. 18.

E

F

Actu. 10.

Galius inde non cecidisset. A. Si ergo hanc certitudinem nullus haberet: nõ esset vnde vllus de alieno dano gauderet. B. Ita videtur. A. Putasne aliquem illorum habiturum hanc certitudinem si multo plures erunt quam ceciderunt? B. Nequaquam possum opinari, quod eam habeat aut habere debeat. Quomodo namque quis poterit scire, vtrum pro restaurando quod imminutum erat, aut pro complendo quod nondum perfectum erat, de illo numero constituenda ciuitatis sit factus, sed omnes certi erunt se factos esse ad perficiendam illam ciuitatem. A. Ergo si plures erunt quam reprobi angeli, nullus poterit aut debeat scire se non esse ibi assumptum nisi pro alieno casu. B. Verum est. A. Nõ igitur habebit aliquis cur gaudere debeat de alterius perditione. B. Ita sequitur. A. Cum itaq; videamus, quia si plures erunt homines electi quam sint reprobi angeli, illa non sequitur inconuenientia quã sequi necesse est, si plures non erunt & cum impossibile sit vllum in illa ciuitate futurum inconueniens, videtur necesse esse vt angeli nõ sint facti in illo perfecto numero: & plures futuri sint beati homines, quam sint miseri angeli. B. Non video qua ratione hoc negari queat. A. Aliam adhuc eiusdem sententiã posse dici puto rationem. B. Hanc quoque proferre debes. A. Credimus hanc mundi molem corpoream in melius renouandam, nec hoc futurum esse donec impleatur numerus electorũ hominum, & illa beata perficiatur ciuitas, nec post eius perfectionem hoc differendum. Vnde colligi potest deum ab initio posuisse, vt vtrumque simul perficeret, quatenus & minor, quã deum non sentiret, natura: ante maiorem, quã deo frui deberet, nequaquam perficeretur, & in maioris perfectio ne mutata in melius suo quodammodo quasi congratularetur, immo omnis creatura de tam gloriosa & tam admirabili sui cõsummatione ipsi creatori & sibi inuicẽ quãque suo modo æternẽ congaudendo iocundaretur, quatenus quod voluntas in rationabili natura sponte facit hoc, & iam insensibilis creatura per dei dispositionem naturaliter exhiberet Solemus nanque in maiorum nostrorum exaltatione cõgaudere: vt cum in nataliciis sanctorum exultatione festiua iocundamur, de gloria eorum exultantes. Quam sententiam illud adiuuare videtur: quia si Adam non peccasset differret tamen deus illam ciuitatem perficere, donec completo ex hominibus quem expectabat numero, ipsi quoque homines in corporum, vt ita dicam, transmutarentur immortalitã. Habebant enim in paradiso quandã immortalitatem, id est, potestatem non moriendi, sed nõ erat immortalis hæc potestas: quia poterat mori, vt scilicet ipsi nõ possent mori. Quod si ita est, vt videlicet rationalem illam & beatã ciuitatem & hanc mundanã sensibilemque naturã deus ab initio proposuerit simul perficere videtur, quia aut illa ciuitas non erat completa in numero angelorum, ante malorum ruinam, sed expectabat deus vt eam de hominibus compleret, quando corpoream mundi naturã melius innouaret, aut si perfecta erat in numero, non erat perfecta in confirmatione: & differen-

da erat eius confirmatio, etiã si nullus in ea peccasset vsque ad eandem mundi quam expectamus renouationẽ, aut si non diutius illa confirmatio differenda erat, acceleranda erat mundana renouatio, vt cum eadem confirmatione fieret. Sed quod mundũ nouiter factũ statim deus renouare & eas res quẽ post renouationem illã non erunt, in ipso initio antequam appareret cur facte essent, destruere instituerit omni caret ratione. Sequitur ergo quia angeli non ita fuerunt in numero perfecto, vt eorum cõfirmatio non diu differretur, propterea quia mundi noui renouationem mox oporteret fieri, quod non conuenit. Quod autem eadem confirmationẽ vsque ad mundi futuram renouationem differre deus voluerit, inconueniens videtur: præsertim cum illam in aliquibus tam cito perfecit. Et cũ intelligi possit, quia in primis hominibus quando peccauerunt illam fecisse si nõ peccassent, sicut fecit in perseuerantibus angelis. Quãuis enim nondũ prouherentur ad illam æqualitã angelorum, ad quam peruenturi erant homines, cum perfectus esset numerus de illis assumendus, in illa tamen iustitia in qua erant, videtur quod si vicissent, vt non peccaret tentati ita cõfirmaretur cũ omni propagine sua, quod vltra peccare non possent, quãadmodũ quia vici peccauerunt, sic infirmati sunt, vt quãtum in ipsis est sine peccato esse nõ possint. Quis enim audeat dicere plus valere iustitiam ad alligandũ in seruitutẽ hominem in prima persuasione sibi consentientẽ, quã valeret iustitia ad confirmandum eum in libertate sibi in eadem prima tentatione adherentem? Nam quemadmodum: quoniam humana natura tota quã erat in parentibus primis, tota in illis vicia est vt peccaret (excepto illo solo homine quem deus sicut sine vi ri semine de virgine facere, sic sciuit à peccato Adã secernere voluit) ita in eisdẽ tota vicisset si nõ peccasset. Restat ergo vt nõ cõpleta in illo primo numero angelorũ superna ciuitas: sed de hominibus cõplenda fuisse dicatur: Quã si rata sunt, plures erunt electi homines quã sint reprobi angeli. B. Rationabilia mihi valde videtur quẽ dicis, sed quid dicemus, quia legitur de deo: constituit terminos populorum iuxta numerũ filiorũ Israël, quod quidã, quia pro filiorũ Israël inuenitur angelorum dei, sic exponunt, vt secundum numerum bonorum angelorum assumendus intelligatur numerus electorũ hominũ. A. Hoc nõ repugnat prædictã sententiã si certum non est quod totidem angeli cecidissent quot remanserunt, Nã si plures sunt angeli electi quã reprobi, & necesse est vt reprobos electi homines restaurẽt. & potest fieri vt beatorũ numero cõquentur, & sic plures erunt homines iusti quã angeli iniusti. Sed memeto quopactõ incepi tuã respondere quãstioni, tuã videlicet, si quod dixero maior non confirmet authoritas, quanuis illud ratione probare videar nõ alia certitudine accipiatur: nisi quia interim mihi ita videtur, donec mihi Deus meliõ aliquo modo reuelet. Certus enim sum, si quid dico quod sacrã scripturã absq; dubio contradicat, quia falsum est: nec illud tenere volo, si cognouero. Sed si in illis rebus de quibus diuersa senti-

Deut. 32.

Atiri possunt sine periculo, sicut est illud vnde nunc agimus. Si enim nescimus vtrum plures homines eligendi sint quã angeli perditianõ & alterum horũ æstimamus magis quã alterũ nullũ puto animẽ periculũ: si inquam in his rebus sic exponimus diuina dictã, vt diuersis sententis fauere videantur, nec alicubi inuenitur vbi quid indubitanter tenendũ sit determinent, nõ arbitror reprehẽdi debere. Illud autẽ quod dixisti: constituit terminos populorum seu gentiũ iuxta numerum angelorum Dei, quod in alia translatione legitur, iuxta numerum filiorũ Israël, quoniam ambẽ trãslationes aut idem significant, aut diuersã sine repugnantia, ita intelligendũ est, vt per angelos Dei & per filios Israël angeli boni significantur tantummodo, aut soli homines electi. Aut simul angeli & electi homines tota scilicet illa ciuitas supna. Aut per angelos Dei sancti angeli tantũ: & per filios Israël, soli homines iusti. Aut soli angeli per filios Israël & iusti homines per angelos Dei. Si boni angeli tantũ designantur per vtrũque, idẽ est: quod si solũ per angelos dei, si verò tota cãlestis ciuitas, hic est sensus, quia tandiu assumetur populi, id est, multitudines electorum hominum, aut tandiu erunt populi in hoc seculo, donec de hominibus prædestinatus numerus illius ciuitatis nondũ perfectus compleatur. Sed non video nũc quomodo soli angeli aut simul angeli & homines sancti per filios Israël intelligantur: sanctos autẽ homines filios Israël, sicut filios abrahã vocari non est alienum. Qui angeli quoque dei per hoc recte possent vocari, quia vitam angelicam imitantur: atque similitudo & æqualitas illis angelorum promittitur in cãlo, & quia omnes iuste viuẽtes angeli dei sunt: Vnde & ipsi confessores atque martyres dicuntur. Qui enim confitentur & testatur veritatem dei nuncius, id est, angelus est, & si malus homo dicitur diabolus: sicut de Iuda dicit dominus, propter similitudinẽ malitiẽ, cur non & bonus homo dicitur angelus, propter imitationem iustitiã. Quare possumus, vt æstimõ, dicere deum cõstituisse terminos populorum iuxta numerũ electorum hominum: quia tandiu erunt populi & erit in hoc mundo hominũ procreatio, donec numerus eorundem electorum hominũ cõpleatur, & eo completo cessabit esse hominum generatio quã fit in hac vita. At si per angelos dei, intelligimus sanctos angelos tantum: & per filios Israël, tantũmodo iustos homines: duobus modis intelligi potest, quia constituit deus terminos populorum iuxta numerum angelorum dei, aut quia tantus populus. i. tot homines affluuntur, quot angeli dei: aut quia tandiu erunt populi, donec numerus angelorum dei compleatur ex hominibus. Et hoc vno modo exponi posse video: constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum dei, itẽ quia (sicut supra dictum est) tandiu erunt populi in hoc seculo, donec numerus sanctorum hominũ assumatur, & colligitur ex vtraq; translatione, quia tot homines affluuntur, quot remanserunt angeli. Vnde tamen non sequitur, quanuis perditii angeli ex hominibus restaurandi sunt, tot angelos cecidisse quot perseuerauerunt. Quod tamen si

diceretur, inueniendum erit quomodo ratẽ nõ sint supra positã rationes, quã videntur ostendere non fuisse in angelis prius quã quidam illorum caderent, illum perfectum numerũ quẽ supra dixi, & plures homines electos futuros, quã sint mali angeli. B. Nõ me pœnitet, quia coẽgi te vt de angelis hoc diceret, nam non frustra factum est: nunc redi ad id vnde digressi sumus. A. Constat deum proposuisse, vt de hominibus angelos qui ceciderat restauraret. B. Certũ est. A. Tales ergo oportet esse homines in illa ciuitate supna, qui p angelis in illã assumẽtur quales illi futuri ibi erant pro quibus ibidẽ erunt id est, quales nunc sunt boni angeli, alioquin nõ erunt restaurati qui ceciderunt: & sequitur quia, deus aut nõ poterit perficere bonum quod incepit, aut pœnitebit eum tantum bonũ incepisse, quã duo absurda sunt. B. Verẽ oportet, vt equales sint homines bonis angelis. A. Boni angeli vnquã ne peccauerunt? B. Non. A. Potestne cogitare, quod homo aliquãdo peccauit: nec vnquam deo pro peccato satisfecit: sed tantum impunitus dimittitur, & qualis sit angelo qui nũc quam peccauit? B. Verba ista cogitare & dicere possum, sed sensum eorũ ita cogitare nequeo: sicut falsitatem non possum intelligere veritã esse. A. Non decet ergo deum, hominem peccatorum sine satisfactione ad restauratiõ angelorum sumere perditorum, quoniam non patitur veritas, eum leuari ad æqualitatem angelorũ. B. Sic ostendit ratio. A. Considera etiam in solo homine, sine eo quod debet angelis equari vtrum eum taliter deus ad beatitudinem illam vel talem, qualem habebat antequam peccaret debeat prouehere. B. Dic quã cogitas, & ego considerabo prout potero. A. Ponamus diuitẽ aliquam in manu tenere margaritã præciosã, quam nunquam pollutio vllã tetigit quamque nullus alius possit amouere de manu eius, nisi ipso permittente: & eam disponat recondere in thesaurũ suum, vbi sunt charissimã & preciosissimã quã possidet. B. Cogito hoc velut ante nos sit. A. Quid si ipse permittat eandem margaritam ab aliquo inuido, excuti de manu sua in cœnũ, tamen prohibere posset, ac postea eã de cœno sumens pollutam & non lotã in aliquem locum suum mundum & charum deinceps illã sic seruaturus recondat. Putabis ne illum sapientem? B. Quomodo hoc possum? nõ nõne esset hoc satis melius, vt margaritam suam mundam teneret & seruaret, quã pollutam? A. Nõne similiter faceret deus, qui hominem angelis sociandũ sine peccato, quasi in manu sua tenebat in paradiso, & permisit vt accensus inuidia diabolus eum in lutum peccati, quanuis consentientem deiiceret. Si enim prohibere vellet diabolus nõ posset tentare hominem, nõne in quã similiter faceret, si hominem peccati sordemaculatum sine omni lauatione, id est, absque omni satisfactione, talem semper mansurum saltem in paradysum, de quo eiectus fuerat, reduceret? B. Similitudinẽ si deus hoc faceret negare non audeo, & idcirco eũ hoc facere posse non obnuo. Videretur enim, aut quod proposuerat peragere non potuisse, aut boni propositi eum pœnituisse quã in deum cadere nequeunt.

Quod homo non possit saluari sine peccati satisfactione. Cap. XIX. Ansel.

Ene igitur certissimè, quia sine satisfactione, id est, sine debiti solutione spontanea, nec deus potest peccatum imputum dimittere: nec peccator ad beatitudinē vel talem qualem habebat antequam peccaret, peruenire: non enim hoc modo repararetur homo vel talis qualis fuerat ante peccatum. B. Rationibus tuis omnimodo contradicere nō possum. Sed quid est, quod dicimus deo: Dimitte nobis debita nostra, & omnis gens orat deum, quoniā credit vt dimittat sibi peccata? Si enim soluimus quod debemus, cur oramus vt dimittat? Nūquid deus iniustus est, vt iterum exigat quod solutum est? Si autē non soluimus: cur frustra oramus, vt faciat quod quia non conuenit, facere non potest? A. Qui non soluit frustra dicit dimitte, qui autem soluit supplicat: quia hoc ipsum pertinet ad solutionem vt supplicet. Nā deus nulli quicquam debet, sed omnis creatura illi debet: & ideo non expedit homini, vt agat cum deo, quemadmodum par cum pari. Sed de hoc non est opus nunc tibi respondere. Cum enim cognosces, cur Christus mortuus est, forsitan per te videbis quod queris. B. Sufficit mihi nūc, quod de hac quæstione respondes. Quod autem nullus homo ad beatitudinem peruenire queat cum peccato, aut solui à peccato, nisi soluat, quod rapuit peccando: sic aperte monstraui, vt etiam si velim non possim dubitare.

Quod secundum mensuram peccati oporteat esse satisfactionem, nec eam homo per se facere possit. Cap. XX. Ansel.

Oc quoque non dubitabis, vt puto: quia secundum mensuram peccati oportet satisfactionem esse. B. Aliter aliquatenus inordinatū maneret peccatum, quod esse non potest, si deus nihil relinquit inordinatum in regno suo. Sed hoc est præstitutū, quia quodlibet paruū inconueniens in deo impossibile est. A. Dic ergo quid solues pro peccato tuo?

B. Pœnitentiā, cor contritum & humiliatum, abstinentias & multimos labores corporis, & misericordiam dandi & dimittendi, & obedientiam. A. Quid in his omnibus das deo? B. An non honoro deum, quando propter timorem eius & amorem in cordis contritione lætitiā temporalem abiicio, abstinentiis & laboribus delectationes & quietem huius vitæ calco, in dando & dimittendo, quæ mea sunt largiendo, in obedientia me ipsum illi subiicio. A. Cum reddis aliquid quod debes Deo, etiam si non peccasti, non debes computare pro debito quod debes pro peccato. Omnia autem ista debes deo quæ dicis. Tantus nāque debet esse in hac mortali vita amor: & ad quod pertinet omne desiderium perueniendi ad id ad quod factus es: & dolor, quia nondū ibi es: & timor, ne non peruenias, vt nullam lætitiā sentire debeas, nisi de his quæ tibi aut auxilium, aut spem dāt perueniendi. Non enim mereris habere, quod non secundum quod es, amas & desideras, & de quo quia nondum habes & adhuc vtrum habiturus sis, vt non in tanto es periculo, non doles. Ad

quod etiam pertinet quietem & delectationes mundanas, quæ animum ab illa vera quiete & delectatione reuocant, fugere: nisi quantum ad intentionem illud perueniendi cognoscis sufficere. Dationem verò ita debes considerare te facere ex debito: sicut intelligis quia quod das à te non habes, sed ab illo cuius seruus es tu, & illi cui das: & natura te docet vt conseruo tuo, id est, homo homini facias, quod tibi ab illo vis fieri, & quia qui non vult dare quod habet: non debet accipere quod non habet. De dimissione breuiter dico, quia nullatenus pertineat ad te vindicta: sicut supra dixim⁹, quia nec tu tuus es: nec ille tuus aut suus qui tibi fecit iniuriam, sed vnius domini serui facti, ab illo de nihilo estis, si & de conseruo tuo te vindicas, iudicium quod proprium domini & iudicis omnium est, super illum superbè præsumis. In obedientia verò quid das deo quod non debes: cui iubenti totum quod es, & quod habes, & quod potes debes? B. Nihil iam audeo in his omnibus dicere me dare deo quod non debeo. A. Quid ergo solues deo pro peccato tuo? B. Si me ipsum & quicquid possum, etiam quando non pecco illi debeo ne peccē, nihil habeo quod pro peccato illi reddam. A. Quid ergo erit de te? quomodo poteris saluus esse? B. Si rationes tuas considero, non video quomodo. Si autem ad fidem meam recurro, in fide Christiana quæ per dilectionē operatur, spero me posse saluari, & quia legimus, si iniustus conuersus fuerit ab iniustitia sua & fecerit iustitiā, omnes iniustitias suas tradi obliuioni. A. Hoc non dicitur nisi de illis, qui aut expectabant Christum antequā veniret, aut credunt in eum postquam venit. Sed Christum & Christianam fidem, quasi nunquā fuissent posuimus, quando sola ratione, vtrum aduentus eius ad saluationem hominum esset necessarius, querere proposuimus. B. Ita fecimus. A. Sola igitur ratione procedamus. B. Quauis in angustias quædam me deducas, desidero tamen multum, vt sicut incepisti, progrediaris.

Quanti ponderis sit peccatum. Cap. XXI. Ansel.

Onamus omnia illa quæ modo proposuisti, te pro peccato posse soluere, te non debere, & videamus vtrum possit sufficere ad satisfactionem vnius tam parui peccati, sicuti est vnus aspectus contra voluntatem dei. B. Nisi quia audio te hoc ponere in quæstionem, putarem me hoc peccatum vna sola compunctione delere. A. Nondū considerasti quāti ponderis sit peccatum. B. Nunc ostende mihi. A. Si videres te in conspectu Dei, & aliquis tibi diceret: aspice illuc, & deus econtra, nullatenus volo vt aspicias, quare tu ipse in corde tuo, quid sit in omnibus quæ sunt, pro quo deberes contra voluntatem dei illum aspectum facere. B. Nihil inuenio pro quo hic debeā: nisi forte sim in ea necessitate positus, vt sit necesse me aut hoc aut maius peccatū facere. A. Remoue hanc necessitatē, de solo hoc peccato considera: si possis illud facere pro teipso redimendo. B. Aperte video, quia nō possum. A. Ne te diutius protraham, quid si necesse esset aut totū mūdū:

&

A & quicquid Deus non est perire & in nihilum redigi: aut te facere tam paruam rem contra voluntatē dei? B. Cū considero actionē ipsam, leuissimum quiddam video esse, sed cū intueor quid sit contra voluntatē dei, grauissimū quiddam & nulli damno comparabile intelligo: sed solemus aliquando facere cōtra voluntatem alicuius non reprehensibiliter, vt res eius seruentur quod postea illi placet contra cuius voluntatem facimus. A. Hoc fit homini, qui aliquando nō intelligit quid sibi sit vtile aut non posset restaurare quod perdidit, sed Deus nullo indiget, & omnia si perirent, posset, sicut ea fecit, restaurare. B. Fateri me necesse est, quia pro conseruanda tota creatura nihil deberem facere cōtra voluntatem Dei. A. Quid, si plures essent mundi pleni creaturæ, sicut iste est. B. Si infinito numero multiplicarētur: & similiter mihi obtenderētur, id ipsum responderem. A. Nihil rectius potes: sed considera etiam si cōtingeret, vt cōtra voluntatem dei illum aspectum faceres: quid posses pro hoc peccato soluere? B. Non habeo aliquid maius quàm quod supra dixi. A. Sic grauer peccamus, quotiescunque scienter aliquid quantumlibet paruū contra voluntatem dei facimus, quoniam semper sumus in conspectu eius, & semp ipse precipit nobis ne peccemus. B. Vt audio, nimis periculose viuimus. A. Patet, quia secundum quantitatem peccati exigat deus satisfactionem. B. Nō possum negare. A. Non ergo satisfacias, si non reddis aliquid maius quàm sit id pro quo peccatum facere nō debueras. B. Et rationem video sic exigere, & omnino esse impossibile. A. Nec deus vllum obligatum aliquatenus debito peccati assumere potest ad beatitudinem: quia nō debet. B. Nimis est grauis hæc sententia. A. Audi adhuc aliud, cur non minus sit difficile hominē reconciliari deo, B. Nisi fides me consolaretur, hoc solum cogeret me desperare. A. Audi tamen. B. Dic.

Quam contumeliam fecit Deo homo, cum se permisit à diabolo vinci, pro qua satisfacere non potest. Cap. XXII. Ansel.

Omo in paradiso sine peccato factus, quasi positus est pro deo inter deum & diabolum, vt vinceret diabolū nō consentiendo suadenti peccatum, ad excusationem & honorē dei & confusionē diaboli, cū ille infirmior in terra nō peccaret, eodē diabolo suadente qui fortior peccauit in celo nullo suadente. & cū hoc homo facile posset efficere, nulla vi coactus sola suasionē sponte se vinci permisit ad voluntatem diaboli & contra voluntatem & honorē Dei. B. Ad quid vis tendere? A. Iudica tuipse, si non est contra honorē dei, vt homo reconcilietur illi cū calumnia huius contumeliæ deo irrogatæ, nisi prius honorauerit deū vincendo diabolum: sicut inhonorauit illū victus à diabolo. Victoria verò talis esse debet, vt sicut fortis ac potestate immortalis cōsensit facile diabolo vt peccaret, vnde iuste incurrit penam mortalitatis: ita infirmus & mortalis qualē se fecit ipse per mortis difficultatē vincat diabolum, vt nullo modo peccet, quod facere nō potest, quādiu ex vulnere primi peccati concipi-

tur & nascitur in peccato. B. Iterū dico, quia ratio probat quod dicis, & impossibile est. A. Adhuc accipe vnum sine quo iuste reconciliatur homo, nec minus impossibile est. B. Tot iam proposuisti nobis quæ facere debemus, vt quicquid superaddas non me magis terrere possit. A. Audi tamen. B. Audio.

Quod abstulit deo, cum peccauit quod reddere nequit. Cap. XXIII. Ansel.

Vid abstulit homo Deo, cum vinci se permisit à diabolo. B. Dic tu vt incepisti, quia ego nescio quid super hæc mala quæ ostendisti, potuit addere. A. Nōne abstulit deo, quicquid de humana natura facere proposuerat? B. Non potest negari. A. Attēde indistrictam iustitiā & iudica secundum illam, vtrum ad æqualitatem peccati homo satisfaciatur deo, nisi id ipsum quod permittēdo se vinci à diabolo deo abstulit, diabolum vincēdo restituat: vt quemadmodum per hoc quod victus est, rapuit diabolus quod dei erat, & deus perdidit: ita per hoc quod vincat, perdat diabolus, & deus recuperet. B. Nec districtius nec iustius aliquid potest cogitari. A. Putas ne summā iustitiā, hanc iustitiā posse violare? B. Non audeo cogitare. A. Nullatenus ergo debet aut potest accipere homo à deo, quod deus illi dare proposuit, si non reddit deo totum quod illi abstulit, vt sicut per illum deus perdidit, ita per illum recuperet. Quod non aliter fieri valet, nisi vt quemadmodum per victum tota humana natura corrupta & quasi fermentata est peccato, cum quo nullum deus assumit ad perficiendam illam ciuitatem cælestem: ita per vincentem iustificentur à peccato tot homines quot illum numerum cōplecturi erant, ad quem completum factus est homo. Sed hoc facere nullatenus potest homo peccator, quia peccator peccatorem iustificare nequit. B. Et nihil iustius & nihil impossibilius, sed ex his omnibus videtur misericordia dei & spes hominis perire, quā tum ad beatitudinē spectat, ad quam factus est homo. A. Expecta adhuc parum. B. Quid habes adhuc amplius?

Quia quādiu homo non reddit deo quod debet, non possit esse beatus nec excusetur impotentia. Cap. XXIII. Ansel.

I homo dicitur iniustus, qui homini nō reddit quod debet: multo magis iniustus est, qui deo quod debet non reddit. B. Si potest & non reddit, verè iniustus est. Si verò nō potest, quomodo iniustus est? A. Forsitā si nulla in illo est impotentia causa, aliquatenus excusari potest. Sed si in ipso impotentia est culpa, sicut non leuigat peccatum: ita non excusat non reddentem debitum. Nam si quis iniungat aliquod opus seruo suo, & præcipiat illi ne deiciat se in foueam quam illi demonstrat, vnde nullatenus exire possit: & seruus ille contemners mandatum & monitionē domini sui, sponte se in præmonstratā mittat foueam, vt nullatenus possit iniunctū opus efficere: putas ne illi aliquatenus impotentia ista ad excusationē valere, cū opus iniunctū nō faciat? B. Nullo modo, sed ad augmentum potius culpæ, quoniam ipse impotentiam illā sibi fecit. Dupliciter nāq; peccauit,

G peccavit, quia & quod iussus est facere non fecit: & quod præceptum est ne faceret, fecit. A. Ita homo qui se sponte obligavit illi debito, quod soluere non potest: & sua culpa deiecit se in hanc impotentiam: ut nec illud possit soluere quod debebat ante peccatum, id est, ne peccaret, nec quod debet, quia peccavit, inexcusabilis est. Ipsa nanque impotentia culpa est, quia non debet eam habere, imo debet eam non habere. nam sicut culpa est, non habere quod debet habere: ita culpa est habere quod debet non habere. Sicut ergo culpa est homini, non habere potestatem illam quam accepit ut posset cauere peccatum. sic culpa est illi habere impotentiam per quam nec iustitiam tenere & peccatum cauere, nec quod pro peccato debet reddere, potest. Sponte nanque fecit, unde perdidit illam potestatem, & devenit in hanc impotentiam. Ideo enim est, non habere potestatem quam debet habere, & habere impotentiam quam debet non habere. Quapropter impotentia reddendi deo quod debet, quæ facit ut reddat, non excusat hominem si non reddit, quoniam effectus peccati non excusat peccatum, quod facit. B. Et graue nimis est, & ita esse necesse est. A. Iustus ergo homo est, qui non reddit deo quod debet. B. Nimis est verum, nam iniustus est, quia non reddit: & iniustus est, quia reddere nequit. A. Nullus autem iniustus admittitur ad beatitudinem, quoniam quemadmodum beatitudo est sufficientia, in qua nulla est indigentia: sic nulli conuenit nisi in quo ita pura est iustitia, ut nulla in eo sit iniustitia. B. Non audeo aliter credere. A. Qui ergo non soluit deo quod debet, non potest esse beatus. B. Nec hoc consequi negare possum. A. Quod si vis dicere, quia misericors deus dimittit supplicati quod debet, idcirco quia reddere nequit, non potest dici dimittere, nisi aut quod hoc homo sponte reddere debet nec potest. id est, quod recompensari possit peccato quod fieri non deberet pro conseruatione omnis rei quæ deus non est, aut hoc quod puniendo erat ablaturus inuito, sicut supra dixi. id est, beatitudinem, sed si dimittit quod sponte reddere debet homo, ideo quia reddere non potest: quid est aliud quam dimittit deus, quod habere non potest. Sed derisio est, ut talis misericordia Deo attribuatur. At si dimittit, quod inuito erat ablaturus propter impotentiam reddendi quod sponte reddere debet, relaxat deus poenam, & facit beatum hominem propter peccatum, quia habet quod debet non habere. Nam ipsam impotentiam debet non habere, & idcirco quoad illam habet, sine satisfactione peccatum est illi: verum huiusmodi misericordia dei nimis contraria iustitiae illius, quæ non nisi poenam permittit reddi propter peccatum. Quapropter quemadmodum deum sibi esse contrarium: ita hoc modo illum esse misericordem est impossibile. B. Aliam dei misericordiam video esse quam istam. A. Verum esto dimittat deus ei, qui non soluit debitum, idcirco quod non potest. B. Ita vellem. A. At quoad non reddet, aut volet reddere aut non volet. Quod si volet quod non poterit indigens erit. Si vero non volet, iniustus erit. B. Hoc nihil clarior. A. Siue autem indigens siue iniustus sit, beatus non erit. B. Et hoc apertum. A. Quoad non reddet beatus esse non poterit. B. Si rationem sequitur de-

iustitiam, non est qua euadat miser hominibus, & misericordia Dei perire videtur. A. Rationem postulasti, rationem accipe, misericordem deum esse non nego, qui homines & iumenta saluat, quemadmodum multiplicauit misericordiam suam. Nos autem loquimur de illa vltima misericordia, qua post hanc vitam beatum facit hominem. hanc beatitudinem nulli dare debere, nisi illi cui penitus dimissa sunt peccata, nec hanc dimissionem fieri, nisi debito reddito, quod debetur pro peccato secundum magnitudinem peccati suprapositis rationibus puto me sufficienter ostendisse. Quibus si quid tibi videtur posse rationibus obici dicere deberes. B. Ego utique nullam tuarum rationum aliquatenus infirmari posse video. A. Nec ego, si bene considerentur, aestimo: veruntamen si vel vna de omnibus quas posui inexpugnabili veritate roboratur sufficere debet. Siue namque vno siue pluribus argumentis veritas inexpugnabiliter monstratur, æqualiter ab omni dubitatione defenditur. B. Ecce ita est. Quomodo ergo saluus erit homo, si ipse non soluit quod debet nec saluari valet, si non soluit quod debet, aut qua fronte asserimus deum in misericordia diuitem, super humanum intellectum hanc misericordiam facere non posse? A. Hoc debes nunc ab illis exigere: qui Christum non esse credunt necessariam ad salutem hominis: quorum vice loqueris ut dicant, qualiter homo saluari sine Christo possit. Quod si non possunt villo modo, desinant nos irridere & accedant ut iungant se nobis, qui non dubitamus hominem saluari posse per Christum, aut desperent hoc villo modo posse fieri. Quod si horrent, credant nobiscum in Christum ut possint saluari. B. A te quaero, sicut incepimus, ut ostendas mihi qua ratione saluetur homo per Christum.

Quod ex necessitate per Christum saluetur homo.
Cap. XXV. Ansel.

Onne sufficienter probatur per Christum hominem posse saluari, cum etiam infideles non negent hominem villo modo posse fieri beatum, & satis ostensum sit: quia si ponimus Christum non esse, nullo modo potest inueniri salus hominis. Aut enim per Christum, aut alio aliquo modo, aut nullo modo poterit saluus esse. quapropter si falsum est, quia nullo, aut aliquo alio modo potest hoc esse: necesse est fieri per Christum. B. Si quis videns rationem, quia alio modo non potest esse, & non intelligens qua ratione per Christum esse valeat, asserere velit quia nec per Christum nec villo modo queat hoc esse, quid huic respondendum? A. Quid respondendum est illi, qui idcirco astruit esse impossibile quod necesse est esse, quia nescit quomodo sit. B. Quia insipiens est. A. Contemnendum est ergo quod dicit. B. Verum est, sed hoc ipsum illi ostendendum est, qua ratione sit quod putat impossibile. A. An non intelligis ex his quæ supra diximus: quia necesse est aliquos homines ad beatitudinem peruenire. Nam si Deo est inconueniens hominem cum aliqua macula perducere ad hoc ad quod illum sine omni macula fecit: ne aut boni incepti poenitere, aut propositum implere non posse videatur: multo magis propter eandem inconuenientiam, impossibile est nullum hominem ad hoc prouehi ad quod factus est.

A est. quapropter aut extra fidem Christianam inuenienda est peccati satisfactio, qualis supra esse debere ostendimus, quod nulla ratio potest ostendere, aut indubitanter in illa esse credenda est. Quod enim in necessaria ratione veraciter esse colligitur: id in nullam debet duci dubietatem, etiam si ratio quomodo sit non percipitur. B. Verum est quod dicis. A. Quid ergo quaeris amplius? B. Non ad hoc veni ut auferas mihi dubitationem, sed ut ostendas mihi certitudinis meae rationem, quapropter sicut me rationaliter deduxisti ad hoc, ut videam hominem peccatorem hoc debere Deo pro peccato quod & reddere nequit: & nisi reddiderit, saluari non valet, ita volo me perducas illuc, ut rationaliter ne cessitate intelligam, esse oportere omnia illa quæ nobis fides catholica de Christo credere precipit, si volumus saluari: & quomodo valeant ad salutem hominis, & qualiter deus misericordiam saluet hominem, cum non dimittat illi peccatum nisi reddiderit quod propter illud debet, & ut certiores sint argumentationes tuæ sic a longe incipie, ut eas supra firmum fundamentum constituas. A. Aduuet me nunc deus, quia tu nullatenus mihi parcis, nec consideras imbecillitatem scientiae meae, cui tam magnum opus iniungis. Tentabo tamen, quandoquidem incepimus non in me sed in deo confidens, & faciam quod ipso adiuuante potero. Sed ne fastidium hæc volenti legere, nimis longa continuatione generem, a dictis dicenda alio exordio distinguamus.

Explicit liber primus.

Incipit Liber secundus

CVNDVS. HOMINEM factum esse iustum ut beatus esset.

Caput primum.

C rationale naturam à Deo factam esse iustam, ut illo fruendo beata esset, dubitari non debet. Ideo namque rationalis est, ut discernat inter iustum & iniustum, inter bonum & malum, inter maius bonum & minus bonum, alioquin frustra facta esset rationalis. Sed deus non fecit eam rationalem frustra. Quare ad hoc eam factam rationalem esse constat. Simili ratione probatur, quia ad hoc accepit potestatem discernendi, ut odisset & vitaret malum: amaretque & diligeret bonum, atque maius bonum magis diligeret & eligeret. Aliter namque frustra illi deus dedisset potestatem illam discernendi, quia in vanum discerneret si secundum discretionem non amaret & vitaret. Sed non conuenit, ut deus tantam potestatem frustra dederit. Ad hoc itaque factam esse rationalem naturam certum est, ut summum bonum super omnia amaret, & diligeret non propter aliud sed propter ipsum: si enim propter aliud, non ipsum sed aliud amat. Ad hoc nisi iusta facere nequit. Ut igitur frustra non sit rationalis: simul ad hoc

rationalis & iusta facta est. Quod si ad summum bonum eligendum & amandum iusta facta est, aut talis ad hoc facta est, ut aliquando assequeretur quod amaret & eligeret aut non. Sed si non ad hoc iusta est facta, ut quod sic amat & eligit assequatur, frustra facta est talis, ut sic illud amet & eligat, nec vlla ratio erit cur illud assequi debeat aliquando. Quoad ergo amando & eligendo summum bonum iusta faciet, ad quod facta est misera erit, quia indigens erit contra voluntatem non habendo quod desiderat, quod nimis absurdum est. Quapropter rationalis natura iusta est facta, ut summo bono fruendo beata esset, homo ergo qui rationalis natura est, factus est iustus ad hoc ut deo fruendo beatus esset.

Quod homo non moreretur, si non peccasset.

Cap. II. Ansel.

Quod autem talis factus sit, ut necessitate non moreretur, hoc facile probatur, quia ut iam diximus, sapientiae & iustitiae Dei repugnat ut cogeret mortem patiens culpa, quem iustum fecerat ad aeternam beatitudinem. Sequitur ergo quia si nunquam peccasset, nunquam moreretur.

Quod cum corpore in quo viuit in hac vita resurgat. Cap. III. Ansel.

Vnde aperte quandoque futura mortuorum resurrectio probatur. Quippe si homo perfecte restaurandus est, talis debet restitui qualis futurus erat si non peccasset. B. Aliter esse non potest. A. Quemadmodum igitur si non peccasset homo, cum eodem quod gerebat corpore in incorruptibilitatem transmigrandus erat, ita oportet ut cum restaurabitur, cum suo in quo viuit in hac vita corpore restauretur. B. Quid respondebimus, si quis dicat quia hoc fieri oportet de illis in quibus humanum genus restaurabitur, de reprobis vero non est necesse. A. Nihil iustius aut conuenientius intelligitur, quam ut sicut homo si perseverasset in iustitia, totus, id est, anima & corpore aeternè beatus esset: ita si perseverat in iniustitia, totus similiter aeternè miser sit. B. Breuiter mihi de his satisfecisti.

Quod de humana natura perficiet deus, quod incepit. Cap. IIII. Ansel.

Ex his est facile cognoscere, quoniam ad hoc de humana perficiet deus natura quod incepit: aut inuanum fecit tantam sublimem naturam ad tantum bonum. At si nihil preciosius agnoscitur Deo fecisse quam rationalem naturam ad gaudendum de se, valde alienum est ab eo ut illam rationalem naturam penitus perire sinat. B. Non potest aliter putare cor rationale. A. Necesse est ergo, ut de humana natura perficiat quod incepit, hoc autem fieri sicut diximus nequit, nisi per integram peccati satisfactionem, quam nullus peccator facere potest. B. Intelligo iam necesse esse ut deus perficiat quod incepit, ne aliter quam deceat à suo incepto videatur deficere.

Quod quantumvis hoc necesse sit fieri: tamen hoc non faciet cogente necessitate: & quod sit necessitas quæ aufert gratiam aut minuit, & sit necessitas quæ augeat.

Cap. V. Boso.

G Ed si ita est, videtur quasi cogi deus ne
S cessitate vitandi indecentiam, vt salu-
 tem procuret humanam. Quomodo er-
 go negari poterit plus hoc propter se facere,
 quam propter vos? At si ita est, quam gratiā illi
 debemus, pro eo quod facit propter se? Quo-
 modo etiam nostram imputabimus salutē eius
 gratiā si nos saluat necessitate? A. Est neces-
 sitas quæ beneficiēti gratiam aufert aut minuit,
 & est necessitas quæ maior ex beneficio gratia
 debetur. Cum enim aliquis ea necessitate cui
 subiacet inuitus benefacit, aut nulla aut minor
 illi gratia debetur. Cum verò ipse se sponte ne-
 cessitati beneficiendi subdit, nec inuitus eā su-
 stinet: tunc utiq; beneficij gratiā meretur ma-
 iorem. Non enim hæc est dicenda necessitas,
 sed gratia, quia nullo cogēte illum suscepit aut
 seruat, sed gratis. Nam si quid hodie spōte pro-
 mittis te cras daturum, eadem cras voluntate
 das, quanuis necesse sit te cras reddere promif-
 sum: si non poteris aut non vis mentiri, non ta-
H men minus tibi debet ille pro impenso benefi-
 cio cui das quam si non promissiles: quoniam
 te debitorem ante tēpus dationis illi facere non
 es cunctatus nec coactus. Tale est cum quis san-
 ctæ conseruationis vouet propositum. Quāuis
 nanque seruare illud ex necessitate post votum
 debeat, ne apostatæ damnationem incurrat, &
 licet cogi posset seruare si noluit: si tamen non
 inuitus seruatur quod vouit, nō minus sed magis
 gratus est deo quam si non vouisset, quoniā nō
 solum communem vitam, sed etiam eius licen-
 tiā sibi propter deum abnegauit, nec sanctē vi-
 uere dicēdus est necessitate, sed eadem qua vou-
 ite libertate. Quare multo magis si deus facit
 bonum homini quod incēpit, licet non deceat
 eum à bono incēpto deficere, totū gratiæ de-
 bemus imputare: quia hoc propter nos nō pro-
 pter se (nullus egens) incēpit. Non enim illum
 latuit, quid homo facturus erat cum illum fecit:
 & tamen bonitate sua illum creando sponte, se
 vt perficeret incēptum bonū quasi obligauit.
I Denique deus nihil facit necessitate, quia nullo
 modo cogitur aut prohibetur aliquid facere.
 Et cum dicimus, deum aliquid facere quasi ne-
 cessitate vitandi inhonestatē quam utique non
 timet, potius intelligendū est quod facit neces-
 sitate seruandę honestatis: quæ scilicet neces-
 sitas nō est aliud, quam immutabilitas honestatis
 eius quā à seipso & nō ab alio habet, & idcirco
 impropriè dicitur necessitas. Dicimus tamen,
 quia necesse est vt bonitas dei propter immu-
 tabilitatem suam perficiat de homine quod in-
 cēpit, quanuis totum sit gratia, quod fecit bo-
 num. B. Concedo.

*Quod satisfactionem per quam saluatur homo
 non possit facere nisi deus homo.*

Cap. VI. Ansel.

Oc autem fieri nequit, nisi sit qui sol-

H uat Deo pro peccato hominis aliquid
 maius quam omne quod deus non est.

B. Ita constat. A. Illum quoque qui de suo po-
 terit deo dare aliquid quod superat omne quod
 sub deo est maiorē esse necesse est, quam omne
 quod non est deus. B. Nequeo negare. A. Ni-
 hil autem est, quod super omne sit, quod Deus

non est nisi deus. B. Verum est. A. Nō ergo po-
 test hanc satisfactionem facere nisi deus. B. Sic
 sequitur. A. Sed nec facere illam debet nisi ho-
 mo, alioquin non satisfacit homo. B. Non vi-
 detur aliquid iustius. A. Si ergo sicut constat
 necesse est, vt de hominibus perficiatur illa su-
 perna ciuitas: nec hoc esse valet nisi fiat prædi-
 cta satisfactio quam nec potest facere nisi deus,
 nec debet nisi homo: necesse est vt eam faciat
 deus homo. B. Benedictus deus, iam magnum
 quiddā inuenimus de hoc quod querimus pro-
 sequere igitur vt incēpisti. Spero enim, quia
 deus nos adiuuabit. A. Inuestigādum est nunc
 quomodo possit fieri deus homo.

*Quod necesse sit eundem ipsum esse perfectum
 deum & perfectum hominem.*

Cap. VII.

Iuina natura & humana non possunt

D inuicem mutari, vt diuina fiat humana,
 vel humana diuina: nec ita misceri vt

quædam tertia sit ex duabus, quæ nec diuina sit
 omnino nec humana. Denique si fieri posset vt
 altera in alteram conuerteretur, aut esset tātum
 deus & non homo, aut solū homo & non deus.
 Aut si miscerentur ita vt ex duabus corruptis
 fieret quædam tertia: quemadmodum de duo-
 bus indiuiduis animalibus diuersarum specierū
 masculo & scēmina nascitur tertium, quod nec
 patris integram nec matris seruat naturam: sed
 ex vtraque tertiam, nec homo esset, nec Deus.
 Non igitur potest fieri homo deus quem quæ-
 rimus ex diuina & humana natura, aut conuer-
 sione alterius in alteram, aut corruptiua cōmix-
 tione vtriusque in tertiam: quia hæc fieri ne-
 queunt, aut si fieri valerent, nihil ad hoc quod
 querimus valeret. Si autem quolibet modo
 coniūgi ita dicuntur hæ duæ naturæ integræ:
 vt cum alius sit homo, alius Deus. & non idem
 sit Deus, qui & homo, impossibile est vt ambo
 faciant quod fieri necesse est. Nam deus non fa-
 ciet, quia non poterit: vt ergo hoc faciat Deus
 homo, necesse est eūdem ipsum esse perfectum
 deum & perfectum hominem, qui hanc satisfac-
 tionem facturus est, quoniam eam facere non
 potest nisi sit verus de⁹, nec debet nisi sit verus
 homo. Quoniā ergo seruata integritate vtrius-
 que naturæ necesse est inueniri deum hominē,
 nō minus necesse est has duas naturas integras
 conueniri in vnam personam, quemadmodum
 corpus & anima rationalis conueniunt in vnū
 hominem: quoniam aliter fieri nequit, vt idem
 ipse sit perfectus Deus & perfectus homo. B.
 Totum mihi placet quod dicis.

Quod ex genere Adæ & de virgine scēmina

Deum oporteat assumere hominem.

Cap. VIII. Ansel.

Estat nunc querere, vnde & quomodo

R assumet deus humanam naturam. Aut
 enim assumet eam de Adam, aut faciet

nouum hominem, quemadmodum fecit Adam
 de nullo alio homine. Sed si nouum hominem
 faciet nō ex Adæ genere, non pertinebit ad ge-
 nus humanum quod natum est de Adam: qua-
 re non debebit satisfacere pro eo, quia non erit
 de illo. Sicut enim rectum est, vt pro culpa ho-
 minis homo satisfaciatur: ita necesse est vt satisfaci-
 ens

A ciens idem sit qui peccator, aut eiusdem gene-
 ris. Aliter nanque nec Adam, nec genus eius sa-
 tisfaciet pro se. Ergo sicut de Adā & Eua pec-
 catum in omnes homines propagatū est: ita nul-
 lus nisi vel ipsi vel qui de illis nascitur pro pec-
 cato hominum satisfacere debet. Quoniam ergo
 illi nequeūt, necesse est vt de illis sit qui hoc
 faciet. Amplius sicut Adam & totū genus eius
 per se stetit sine sustentatione alterius crea-
 turæ si non peccasset: ita oportet vt si idem ge-
 nus resurget post casum, per se resurgat & rele-
 uetur. Nam per quemcunque in statū suum re-
 stituatur, per illum utique stabit per quem statū
 suum recuperabit. Deus etiam quādo humanā
 naturā primitus fecit in solo Adam: nec scēmi-
 nam, vt de vtroque sexu multiplicarentur homi-
 nes, facere voluit nisi de ipso, vnde ipse aperte
 monstrauit se non nisi de Adam voluisse facere
 quod de humana natura facturus erat. Quapro-
 pter si genus Adę per aliquem releuatur homi-
 nem, qui non sit de eodem genere, non in illam
B dignitatem quam habiturum erat si non peccat-
 set Adam, & ideo non integrè restaurabitur, &
 dei propositum deficere videbitur: quæ duo in-
 cōuenientia sunt, ergo necesse est, vt de Adā as-
 sumatur homo, per quem restauraretur genus
 Adæ. B. Si rationē sequimur sicut proposui-
 mus, hoc inuitabiliter oportet esse. A. Inue-
 stigemus nūc, vtrum assumenda sit à deo natu-
 ra hominis de patre & matre sicut alij homines,
 aut de viro sine scēmina, aut de scēmina sine vi-
 ro. Nam quocunque modo ex his tribus modis
 sit, de Adam & de Eua erit, de quibus est omnis
 homo vtriusque sexus, nec aliquis modus ex tri-
 bus his facilius est deo quā alij, vt eo modo po-
 tius debet assumi. B. Bene procedis. A. Verū
 nō est opus de multo labore vt ostendatur: quia
 mundius & honestius procreabitur homo ille
 de solo viro vel scēmina, quā de cōmixtione
 vtriusque, sicut omnes alij filij hominum. Bos.
 Sufficit. A. Aut ergo de solo viro, aut de sola
 scēmina assumendus est. B. Aliunde nō potest.
 A. Quatuor modis potest Deus facere homi-
 nem: videlicet aut de viro & de scēmina, sicut af-
 siduus vsus monstrat, aut nec de viro nec de scē-
 mina, sicut creauit Adam, aut de viro sine scēmi-
 na, sicut fecit Eua aut de scēmina sine viro, qđ
 nondum fecit, vt igitur hunc quoque modum
 probet suæ subiacere potestati & ad hoc ipsum
 opus dilatatum esse. nihil conuenientius quā vt
 de scēmina sine viro assumat illum hominē, quē
 querimus. Vtrū autem de virgine aut de non
 virgine dignius hoc fiat, nō est opus disputare:
 sed sine omni disputatione asserendum est, quia
 de virgine deum & hominem nasci oportet. B.
 Secundum placitum cordis mei loqueris. Ans.
 Est ne solidum hoc quod diximus, aut vanum
 aliquid sicut nubes, quod dixisti nobis infide-
 les obicere? B. Nihil solidius. A. Pinge igitur
 non super fictam vanitatē, sed super solidā
 veritatē, & dic quia valde conuenit vt quæ ad-
 modum hominis peccatum & causa nostræ dā-
 nationis initiū sumpsit à scēmina: ita medicina
 peccati & causa nostræ salutis nascatur de scē-
 mina: ac ne mulieres desperent se pertinere ad
 sortem beatorū, quoniam de scēmina tantū ma-

lum processit, oportet vt ad reformandā spem
 earū, de muliere tantum bonum procedat. Pin-
 ge & hic. Si virgo erat, quæ causa fuit humano
 generi totius mali, multo magis decet vt virgo
 sit quæ causa erit totius boni. Hoc quoque pin-
 ge, Si mulier quam fecit deus de viro sine scēmi-
 na facta est, de virgine cōuenit valde vt vir quo-
 que qui fiet de scēmina sine viro fiat de virgine.
 Sed de picturis quæ possunt pingi super hoc
 quia Deus homo de virgine muliere nasci de-
 bet: ista nunc sufficiant. B. Valde pulchræ &
 rationabiles sunt picturæ istæ.

*Quod necesse sit verbum solum &
 hominem, in vnam conueni-
 re personam.*

Cap. IX. An.

Vnc quoq; quærendum est in qua per-

N sona deus, qui est tres personæ, hominē
 assumat. Plures enim personæ nequeūt
 vnum eundemque hominem assumere in vni-
 tate personæ. Quare in vna persona tantum hoc
 fieri necesse est. Sed de hac vnitatem personæ dei
 & hominis: in qua persona Dei hoc magis fieri
 oporteat, in epistola de incarnatione verbi ad
 dominū papā Urbanū directā, quantū ad præ-
 sentē inuestigationem sufficere puto, locutus
 sum. B. Breuiter tamē hoc tæge cur potius per-
 sona filij debet incarnari, quā patris & spirit⁹
 sancti? A. Si quælibet alia persona incarnaretur
 erunt duo filij in trinitate, filius scilicet dei, qui
 & ante incarnationē filius est, & ille qui per in-
 carnationē filius erit virginis: & erit in personis
 quæ semper æquales esse debēt, inæqualitas se-
 cundū dignitatē natiuitatū. Dignorem nanq;
 natiuitatem habebit natus ex deo, quā natus
 ex virgine. Item, si pater fuerit incarnatus, erūt
 duo nepotes in trinitate: quia pater erit nepos
 parentum virginis per hominem assumptum:
 & verbum cum nihil habeat de homine: nepos
 tamen erit virginis, quia filij ei⁹ erit filius. Quæ
 omnia incōuenientia sunt, nec in incarnatione
 verbi contingunt. Est & aliud cur magis conue-
 niat incarnari filio quā aliis personis: quia cō-
 uenientius sonat filium supplicare patri, quā
 aliam personam alij. Item homo pro quo erat
 oraturus, & diabolus quem erat expugnaturus,
 ambo falsam similitudinem dei per propriam
 voluntatem præsumperant: Vnde quasi spe-
 cialius aduersus personam filij peccauerant, qui
 vera patris similitudo creditus. Illi itaq; cui spe-
 cialius fit iniuria, conuenientius attribuitur cul-
 pæ vindicta aut indulgentia. Quapropter cum
 ratio nos inuitabilis perduxerit ad hoc, vt ne-
 cesse sit diuinam & humanam naturam in vnā
 conuenire personam: nec hoc fieri possit in plu-
 ribus personis Dei, & hoc conuenientius fie-
 ri pateat in persona verbi quā in aliis: necesse
 est verbum deum & hominem in vnam conue-
 nire personam. B. Sic est via, qua me ducis
 vndique munita ratione, vt neque ad dexte-
 ram neque ad sinistram videam me ab illa posse
 declinare. A. Non ego te duco, sed ille de
 quo loquimur, sine quo nihil possumus, nos du-
 cit vbicumque viam veritatis tenemus.

Quod

G Quod homo idem nō ex debito moriatur. & quomodo possit vel non possit peccare: & cur ille vel angelus de sua iustitia laudandus sit. cum peccare nō possit.

Cap. X. An.

Trum autē homo ille sit moriturus ex debito, sicut alij homines ex debito moriuntur, nūc inuestigare debemus. Sed Adam moriturus non erat si non peccasset, multo magis iste mortem pati non debet, in quo peccatum esse non poterit, quia deus erit. Boso. In hoc volo te aliquantulum morari, siue enim dicatur posse siue non posse peccare, in vtroque mihi non parua nascitur, vt enim aliquantulum loquor, non quasi de illo qui nunquam fuisset, sicut hactenus fecimus: sed velut de eo quem & cuius facta nouimus. quis neget illū multa potuisse facere quę peccata dicimus. Quippe vt alia taceam, quomodo dicemus eum non potuisse mentiri quod semper peccatum est. Cum enim dicat Iudæis de patre: si dixerō, quia non scio eum ero similis vobis mendax: & inter hæc verba dicat: non scio eum dicat easdē tres nequiuisse proferre dictiones, siue aliis verbis: vt sic diceret, non scio eum. Quod si faceret, vt ipse ait: esset mēdax, quod est esse peccatorē. Quare quoniā hoc potuit, peccare potuit. A. Et hoc dicere potuit, & peccare nō potuit. B. Hoc ostēde. A. Omnis potestas sequitur voluntatem. Cum enim dico quia possum loqui vel ambulare, subauditur, si volo. Si enim non subintelligitur voluntas: non est potestas, sed necessitas. Nam cum dico, quia nolens possum trahi & vinci, non est, nec mea potestas, sed necessitas & potestas alterius. Quippe non est aliud possum trahi vel vinci, quā alius me trahere vel vincere potest. Possumus itaque dicere De Christo: quia potuit mentiri, si subaudiatur si vellet? & quoniā mentiri non potuit nolēs nec potuit velle mentiri: nec minus dici potest nequiuisse mentiri. Sic itaque potuit & non potuit mentiri. B. Nunc redeamus ad inuestigandum de illo quasi nondum sit, sicut incepimus. I. Dico igitur si peccare nō potuit: quia sicut dicis nō poterit velle, ex necessitate seruabit iustitiam: quare non ex libertate arbitrij iustus erit. Quæ igitur gratia illi pro iustitia sua debebitur. Solemus nanque dicere deum, idcirco fecisse angelum & hominem tales qui peccare possent quatenus cum possent deserere iustitiam, & ex libertate arbitrij seruarent, gratiam & laudem mererētur: quæ illis si ex necessitate iusti essent non deberentur. A. Nōne angeli, qui modo peccare nequeunt, laudandi sunt? B. Sunt utiq; quia hoc quod modo non possunt meruerunt, per hoc quod potuerunt & noluerunt. A. Quid dicis de deo, qui peccare nō potest: nec hoc meruit per potestatem peccandi qua non peccauit nōne laudandus est pro iustitia sua? B. Hic volo, vt respondeas pro me, nam si dico eum non esse laudandum, scio me mentiri. Si autem dico laudandum, timeo infirmare rationem quam dixi de angelis. Ansel. Angeli non sunt laudandi de iustitia sua, quia peccare potuerunt, sed quia per hoc quodammodo, à se habent quod peccare nequeunt: in quo aliquatenus similes

sunt deo, qui à se habet quicquid habet. Dicitur enim dare aliquid quod non aufert quando potest: & facere esse aliquid, qui cum possit id ipsum facere non esse, non facit. Sic itaque cū angelus potuit auferre sibi iustitiam, & non abstulit: & facere se non esse iustum & non fecit, recte asseritur ipse sibi dedisse iustitiam & seipsum iustum fecisse. Hoc igitur modo habet à se iustitiā: quia creatura eam aliter à se habere nequit, & idcirco laudandus est de sua iustitia & non necessitate, sed libertate iustus est, quia improprie dicitur necessitas, vbi nec coactio vlla est nec prohibitio. Quapropter quoniā deus perfecte habet à se quicquid habet, ille maxime laudandus est de bonis quæ habet & seruat, nō vlla necessitate: sed, sicut supra dixi, propria & æterna immutabilitate. Sic ergo homo ille, qui idem ipse deus erit, quoniā omne bonum quod ipse habebit, à se habebit, non necessitate sed voluntate, & libertate & à seipso iustus, & idcirco laudandus erit. Quāuis enim humana natura à diuina habeat quod habebit, idem tamen ipse à seipso (quoniā duę naturæ vna persona erunt) habebit. B. Satisfecisti mihi ex hoc & aperte video: quia & peccare non poterit: & tamen laudandus erit de iustitia sua. Sed nūc querendum æstimo, cū deus talem posset facere hominē: cur non tales fecit angelos & duos primos homines, vt similiter & peccare non possent, & de iustitia sua laudandi essent? A. Intellegis quid dicas? B. Videor mihi itelligere, & idcirco quæro, cur eos tales non fecit? A. Quoniā non potuit nec debuit fieri, vt vnusquisque eorum esset idem ipse qui deus, sicut de homine isto dicimus, & si quæris, cur non vel tot quot sunt personæ dei, vel saltem de vno hoc fecit, respondeo: quia ratio tunc fieri nullatenus hoc exigebat, sed omnino (quia deus nihil sine ratione facit) prohibebat. B. Erubescō quia hoc quæsiui, dic quod dicturus eras. A. Dicamus ergo, quia mori non debet, quoniā non erit peccator. B. Concedere me oportet.

Quod moriatur ex sua potestate, quod mortalitas non pertineat ad puram hominis naturam. Cap. XI. Ansel.

Nunc autem restat indagare, vtrum possit mori secundum humanam naturam, nam secundū diuinam incorruptibilis semper erit. B. De hoc cur dubitare debemus, cū ipse verus homo futurus sit, & omnis homo naturaliter mortalis sit. A. Non puto mortalitatem ad puram, sed ad corruptam hominis naturā pertinere. Quippe si nunquam peccasset homo, & immortalitas ipsius immutabiliter firma esset: non tamen minus homo esset verus & quādo mortales in incorruptibilitatem resurgunt, non minus erunt veri homines, nā si pertineret ad veritatē humanæ naturæ mortalitas nequaquā posset esse homo qui esset immortalis. nō ergo pertinet ad sinceritatē humanæ naturę corruptibilitas siue incorruptibilitas: quoniā neutra facit aut destruit hominem, sed altera valet ad eius miseriam, altera ad beatitudinem. Sed quoniā nullus homo est, qui non moriatur: Idcirco mortale ponitur in hominis diffinitione à phi-

à philosophis, qui non crediderunt totum hominē, aliquando potuisse aut posse esse immortalem. Quare non sufficit ad demonstrandū illum hominem debere mortalem esse, hoc: quia verus homo erit. B. Quære ergo tu aliam rationem: quia ego illam nescio, si tu nescis, quia ille probetur posse mori. A. Dubium non est, quia sicut de^o erit, ita omnipotēs erit. B. Vnde est? A. Si ergo volet, poterit animam suam ponere & iterum sumere. B. Si hoc non potest, non videtur quod sit omnipotens. A. Poterit igitur nunquam mori, si volet: & poterit mori & resurgere. Siue autē animam suam ponat nullo alio faciente, siue alius hoc faciat, vt eam ponat ipso permittente, quantum ad potestatem nil differt. B. Non est dubium. A. Si igitur voluerit permittere, poterit occidi, sed si noluerit, non poterit. B. Ad hoc nos indeclinabiliter perducit ratio. A. Ratio quoque nos docuit, quia oportet eum maius aliquid habere, quā quicquid sub Deo est, quod spōte det, & nos ex debito, deo. B. Ita est. A. Hoc autem nec sub illo nec extra illum inueniri potest. B. Verum est. A. In ipso igitur inueniendum est. B. Sic sequitur. A. Aut igitur seipsum, aut aliquid de se dabit. B. Non possum aliter intelligere. A. Querendum est nūc, cuiusmodi hæc datio debet esse. Dare nanque se non poterit deo: aut aliquid de se quasi non habenti, vt suus sit: quoniā omnis creatura dei est. B. Sic est. A. Sic ergo intelligēda est hæc datio. Quia aliquo modo ponet se ad honorem Dei, aut aliquid de se, quomodo debitor non erit. B. Ita sequitur ex supradictis. A. Si dicimus, quia dabit seipsum ad obediendum deo, vt perseueranter seruando iustitiam subdat se eius voluntati: non erit hoc dare, quod deus ab illo nō exigat ex debito. Omnis enim rationalis creatura debet hanc obedientiam deo. B. Hoc negari nequit. A. Alio itaque modo oportet vt det seipsum deo, aut aliquid de se. B. Ad hoc nos impellit ratio. A. Videamus si fortē hoc sit vitam suam dare, siue ponere animam suam, siue tradere seipsum morti ad honorē Dei. Hoc enim ex debito deus nō exiget ab illo: quoniā nāq; nō erit peccatum in illo, non debet mori vt diximus. B. Aliter nequeo intelligere. A. Consideremus adhuc, vtrum sic rationabiliter conueniat. B. Dic tu, & ego libenter audiam. A. Si homo per suauitatē peccauit an non cōuenit vt per asperitatem satisfaciatur. Et si tam facile victus est à diabolo, vt deū peccando exhonoraret, vt facilius non posset, nōne iustum est vt homo satisfaciens Deo pro peccato, tanta difficultate vincat diabolus ad honorem dei, vt maiori non possit. An non est dignum, quatenus qui se sic abstulit deo peccādo, vt se plus auferre nō posset: sic se det deo satisfaciendo, vt magis se nō possit dare? B. Nō est aliquid rationabilius. A. Nihil autē asperius aut difficilius potest homo ad honorē dei sponte & non ex debito pati quā mortem: & nullatenus seipsum potest homo magis dare Deo quā cū se morti tradit ad honorem illius. B. Vera sunt omnia hæc. A. Talē ergo oportet eum esse, qui pro peccato hominis satisfacere volet: vt mori possit si velit. B. Video hominē illū plane

quem querimus, talem esse oportere: qui nec ex Deo necessitate moriatur, quoniā erit omnipotēs: nec ex debito, quia nunquam peccator erit: & mori possit ex libera voluntate, quia necessariū erit. A. Sunt & alia multa, cur eum valde cōueniat hominum similitudinem & conuersationē absque peccato habere, quæ facilius & clarius per se patent in eius vita & operibus quā velut ante experimentum, sola ratione monstrari possint. Quis enim explicet quā necessariē, quā sapienter factum sit, vt ille qui homines erat redempturus, & de via mortis & perditionis ad vitam vitæ & beatitudinis æternæ docendo reducturus, cum hominibus conuersaretur & in ipsa conuersatione cū eos doceret verbo qualiter viuere deberent, seipsum exemplum præberet. Exemplum autem seipsum quomodo daret infirmis & mortalibus, vt propter iniurias aut contumelias aut dolores, aut mortem à iustitia non recederent, si ipsum hæc omnia sentire nō agnoscerent.

Quod quauis incommodorum nostrorum particeps sit, miser tamen non sit.

Cap. XII. Boso.

Mnia hæc patenter ostendunt eū mortalem, & incommodorum nostrorum participem esse oportere. Sed hæc omnia miseræ nostræ sunt, nunquid ergo miser erit? Ansel. Nequaquam. nam sicut ad beatitudinem non pertinet commodum, quod habet quis contra voluntatem: ita non est miseria, apprehendere sapienter nulla necessitate aliquid incommodum secundum voluntatem. B. Concedendum est.

Quod cum aliis infirmitatibus nostris ignorantiam non habeat. Cap. XIII. Boso.

Erū in hac similitudine, quam habere debet cum hominibus, dic vtrum ignorantiam quoque, sicut alias infirmitates nostras habiturus sit? A. Quid dubitas de deo, vtrum sit omnia sciens? B. Quia quauis sit immortalis futurus ex diuina natura, mortalis tamen erit ex humana. Cur ergo non similiter poterit ille homo esse verē ignorās, sicut verē mortalis erit? A. Illa hominis assumptio in vnitatē personę: nō nisi sapienter à summa sapientia fiet, & ideo non assumet in homine, quod nullo modo vtile, sed valde noxium est ad opus, quod idē homo facturus est. Ignorantia nanque ad nihilum illi vtilis esset, sed ad multa noxia: quomodo enim tot & tanta opera quæ facturus est faciet sine summa sapientia, aut quomodo illi homines credent, si eum sciant nescium. Si autem nesciet, ad quid erit illi vtilis ignorantia illa? Deinde, si nihil amatur, nisi quod cognoscitur: sicut nihil erit boni, quod non amet, ita nullum bonum erit quod ignoret. Bonū autem nemo perfecte nouit, nisi qui illud à malo scit discernere, hanc quoque discretionem nullus scit facere, nisi qui malū nō ignorat. Sicut igitur ille de quo loquimur, omne perfecte sciet bonum: ita nullum ignorabit malum. Omnem igitur habebit scientiam, quauis eam publicē in hominū conuersatione non ostendat. B. Hoc in maiori etate ita videtur, sicut dicis: sed in infantia, sicut non erit tempus congruum vt in illo appareat sapientia:

G sapientia: ita nō erit opus, & ideo nec cōgruum vt illam habeat. A. Nōne dixi, quia sapienter fiet illa incarnatio. Sapienter nanque assu- met deus mortalitē, qua sapienter (quia valde vti- liter) vtetur. Ignorantiam verō nō poterit assu- mere sapienter: quia nunquam est vtilis, sed sem- per noxia: nisi fortē per eam mala voluntas (quę nūquam in illo erit) ab effectu restringitur. Nā & si aliquando aliud non nocet hoc solo tamen nocet, quia scientiæ bonum aufert, & vt breui- ter aboluā quod quæris, ex quo homo ille erit plenus deo, semper in seipso erit, vnde nunquā erit sine eius potentia & fortitudine & sapien- tia. **Bof.** Quauis hoc in Christo fuisse semper non dubitarem, ideo tamen quæsiui, vt de hoc quoque rationem audirem. Sæpe nāque aliquid esse certi sumus, & tamen hoc ratione probare nescimus.

Quomodo mors eius præualeat numero & ma- gnitudini peccatorum omnium.

H Cap. XIII.

Vnc rogo vt doceas me, quomodo mors eius præualeat numero & magnitudini peccatorū omnium: cū vnum (quod pu- tamus leuissimum) peccatum tam infinitū mō- stris vt si numerus ostendatur infinitus mun- dorum, qui sic pleni sunt creaturis sicut iste est, nec possint seruari quin redigantur in nihilum, nisi faciat aliquis aspectum vnum contra volū- tatem dei, nō tamen fieri debeat. A. Si præsens esset homo ille & quis esset scires, & diceretur tibi: nisi occidas hominē illum, peribit mundus iste totus, & quicquid deus non est, faceres hoc pro conferuam si mihi infinitus numerus mundo- rum ostenderetur. A. Quid si iterum tibi dice- retur, aut eum occides, aut omnia peccata mūdi venient super te? B. Responderem me potius il- la omnia peccata velle suscipere: nō solū huius mundi quæ fuerunt & quæ futura sunt, sed & quæcunque super hæc cogitari possunt, quā- m istud solū quod nō solum de occisione eius, sed & de qualibet parua læsione, quæ illum tange- ret, respondere me existimo debere. A. Recte existimas: sed dic mihi, cur ita cor tuum iudicat vt plus horreat vnum peccatum in læsione hu- ius hominis: quā alia omnia quæ cogitari pos- sunt: cū omnia quæcunque fiunt peccata, cōtra illum sint? B. Quoniam peccatum quod in per- sona eius fit, incomparabiliter superat omnia il- la, quæ extra personam illius cogitari possunt. A. Quid dicis ad hoc: quia sæpe libēter aliquis patitur quasdā in sua persona molestias, ne ma- iores patiatur in rebus suis. B. Quia deus non eget hac patientia, cuius potestati omnia subiacent, sicut tu supra meæ interrogationi respon- disti. A. Bene respondes. Videmus ergo, quia violationi vitæ corporalis huius hominis nulla immensitas vel multitudo peccatorū extra per- sonam dei comparari valet. B. Sapiētissimum est. A. Quantum bonum tibi videtur, cuius interemptio tam mala est. B. Si omne bonum tam bonum est, quā mala est eius destructio: plus est bonum incomparabiliter, quā sint ea peccata mala, quę sine existimatione superat, ei⁹

interemptio. A. Verum dicis. Cogita, quia etiā **K** peccata tantum sunt odibilia, quantum sunt ma- la: & vita ista tantum amabilis, quantum est bo- na. Inde sequitur, quia vita hæc plus est amabi- lis, quā sint peccata odibilia. **Bof.** Non pos- sum hoc non intelligere. Ansel. Putas ne, tan- tum bonum tam amabile posse sufficere ad sol- uendū quod debetur pro peccatis totius mun- di? **Bof.** Imo potest plusquam in infinitum. An. Vides igitur quomodo vita hæc vincat om- nia peccata, si pro illis detur. B. Aperte. A. Si ergo dare vitam, est mortem accipere: sicut datio huius vitæ præualeat omnibus hominum peccatis: ita & acceptio mortis.

Quomodo deleat mors eadem etiam peccata eum perimentium. Cap. XV. **Bof.**

Ta esse de omnibus peccatis quæ per- sonā dei non tangunt constat. Sed nunc video aliud quærendū. Nam si tam ma- lum est eum occidere, quā bona est vita eius: quomodo potest mors eius superare & delere **L** peccata eorum qui eum occiderunt. At si alicu- ius eorum peccatum delet: quomodo potest al- iorum quoque hominum aliquid delere. Cre- dimus enim, quia & multi ex illis saluati sunt, & innumerabiles alij saluantur. A. Hanc quæstio- nem soluit Apostolus qui dixit: quia si cogno- uissent, nunquam dominum gloriæ crucifixis- sent. Tantum nanque diff. runt scienter factum peccatum, & quod per ignorantiam fit: vt ma- lum quod nunquam facere possent pro nimie- tate sua si cognosceretur, veniale fit quia igno- ranter factum est. Deum enim occidere nullus homo vnquam scienter saltem velle possit: & ideo qui illum occiderunt ignoranter, non in il- lud infinitum peccatum, cui nulla alia compa- rari possunt peccata proruerunt. Nam si con- siderauimus eius magnitudinem ad videndum quā bona esset vita illa secūdū hoc quod igno- ranter factum est: sed quasi scienter fiet, quod nec vnquam fecit aliquis, nec facere potuit. B. Rationabiliter interēptores Christi ad veniam peccati sui pertingere potuisse, monstraſti. An. **M** quid iam quæris amplius. Ecce iam vides, quo- modo rationabilis necessitas ostendit ex homi- nibus perficiendum esse supernam ciuitatē: nec hoc posse fieri nisi per remissionē peccatorū, quam homo nullus habere potest nisi per homi- nem, qui idem ipse sit deus, atque sua morte ho- mines peccatores Deo conciliet. Apertē igitur inuenimus Christum, quem deum & hominem confitemur, & mortuum propter nos. hoc au- tem absque omnium dabitate cognito cuncta quæ ipse dicit certa esse, quoniam deus menti- ri nequit: & sapienter esse facta quæ fecit, dubi- tandum non est, quauis non eorum ratio in- telligatur à nobis. **Bof.** Verum est quod dicis, nec aliquatenus quod dixit, esse verū: aut quod fecit rationabiliter esse factum, dubito. Sed hoc postulo, vt quod quasi non debere, aut non pos- se fieri videtur infidelibus, in fide Christiana hoc mihi qua ratione fieri debeat aut possit, a- perias: non vt me in fide confirmes: sed vt con- firmatum veritatis ipsius intellectu lætifices.

Qualiter

A *Qualiter deus de massa peccatrice assumpsit ho- minem sine peccato, & de saluatione Adæ & Eue.* Cap. XV.

Vapropter sicut eorū quæ supra dicta sunt, rationem aperuisti: sic peto vt eorū quæ sum adhuc quæsiturus, rationē ostendas. Primū scilicet, qualiter de massa pec- catrice & humano genere, quod totum infectū erat peccato hominem sine peccato quasi azy- mū de fermentato deus assumpsit. Nam licet ip- sa hominis eiusdem cōceptio sit munda, & ab- que carnalis delectationis peccato, virgo tamē ipsa vnde assumptus est, est in iniquitatibus cō- cepta: & in peccatis concepit eam mater eius & cum originali peccato nata est, quia & ipsa in Adam peccauit, in quo omnes peccauerunt. A. Postquam constat hominem illum esse deū & peccatorum reconciliatorem, dubium non est eum sine peccato esse: hoc autem esse non va- let, nisi absq; peccato de massa peccatrice sit as- sumptus. Qua ratione verō sapientia dei hoc fe- cit, si non possumus intelligere, non debemus mirari: sed cū veneratione tolerare, aliquid esse in secretis tātē rei quod ignorem⁹. Quippē mi- rabilis deus, restaurauit humanam naturam, quam instaurauit: equaliter enim vtrunque deo facile est, sed homo antequam esset non pecca- uit vt fieri non deberet: Postquā verō factus est peccādo meruit, vt quod & ad quod factus erat perderet: quāuis non perdiderit omnino quod factus erat, vt esset quod puniretur, aut cui de⁹ miseretur. Neutrum enim horum fieri posset, si in nihilum redactus esset. Tanto ergo mirabi- lius deus illum restituit quā instituit: quanto hoc de peccatore contra meritū fecit. Illud non de peccatore, nec contra meritū fecit. Quantū etiā est deum & hominem, sic in vnum conuenire, vt seruata integritate vtriusque naturæ idem sit homo qui deus. Quis ergo præsumat vel cogi- tare, quod human⁹ intellectus valeat penetrare quā sapienter, quā mirabiliter tam inscruta- bile opus factū sit. B. Assentior, quia nullus ho- mo potest in hac vita tantum secretum penitus aperire, nec peto vt facias, quod nullus homo facere potest: sed tantum quantum potes. Plus enim persuadebis altiores in hac re rationes la- tere, si aliquam te monstraues videre: quā si te nullam in ea rationem intelligere, nihil dicē- do, probaueris. A. Video me ab importunitate tua non posse liberari, sed si aliquatenus potero quod postulas ostēdere, gratias agamus deo. Si verō nō potero, sufficiant ea quę supra probata sunt. Cū enim constat deum hominē fieri oportere, dubium non est sapientiam & potentiam illi nō deesse, vt hoc sine peccato fiat. B. Sic li- benter accipio. An. Oportuit vtique vt illa redemptio quā Christus fecit, prodesset: non solū illis qui eo tēpore fuerūt, sed & aliis. Sit enim rex aliquis, cui totus populus suæ cuiusdā ciui- tatis sic peccauit, excepto vno solo, qui tamen est de illorū genere: vt nullus eorū facere possit vnde mortis damnationē euadat. Ille autem qui solus est innocens, tantam apud regem habeat gratiam, vt possit: & tantam dilectionem erga reos, vt velit omnes qui credent suo consilio,

reconciliare quodam seruitio ipsi regi valde pla- **D** cituro, quod facturus est die secundum volunta- tem regis statuto, & quoniam non omnes pos- sunt, qui reconciliandi sunt, ad diem illam cōue- nire, concedit rex propter magnitudinem ser- uitij illius, vt quicumque vel ante vel post diem illā cōfessi fuerint se velle per illud opus, quod ea die fiet, veniam impetrare, & ad pactum con- stitutum ibi accedere, ab omni culpa sint abso- luti præterita. & si contigerit vt post hanc veniā iterum peccent, si dignē satisfacere & corrigi- am iterum veniam recipiant: sic tamen vt nul- lus palatium eius ingrediatur donec factum sit, vnde culpæ relaxantur. Secundum hanc simili- tudinem, quoniam non potuerunt omnes ho- mines qui saluandi erant præsentis esse, quādo redemptionem illam Christus fecit, tanta fuit vis in eius morte: vt etiam in absentes vel loco vel tempore, eius protendatur effectus. Quod autem non solum præsentibus prodesse debeat hinc facile cognoscitur: quia non tot præsentis **E** eius esse morti potuerunt, quot ad supernæ ci- uitatis constructionem necessarij sunt, etiam si omnes qui eiusdem mortis tempore vbicunq; erant ad illam redemptionem admitterentur. Plures enim sunt dæmones, quā (de quibus restaurādo est numerus eorum) ea die viuerēt homines. Nec credendum est, ex quo factus est homo, vllum tempus fuisse quo mundus iste cū creaturis suis: quæ factæ sunt ad vsus hominum sic vacuus fuisset, vt nullus esset in illo ex huma- no genere ad hoc pertinens propter quod fact⁹ est homo. Videtur enim inconueniens, quod deus vel vno momento permiserit humanum genus, & ea quæ fecit propter vsum eorum, de quibus superna ciuitas perficienda est, quasi fru- stra extitisse. Nam aliquatenus inuanum esse vi- derentur, quandiu nō ad hoc propter quod ma- xime factæ essent, viderentur subsistere. B. Con- gruenti ratione & cui nihil repugnare videtur monstras nullum vnquam tēpus fuisse, ex quo factus est homo, absq; aliquo qui ad eā pertine- ret (sine qua factus esset vane omnis homo) re- **F** conciliationem: quod non solum conuenire, sed etiam necesse esse possumus concludere. Si enim conuenientius & rationabilius est hoc quā aliquando nullum fuisse, de quo inten- tio dei qua hominem fecit, perficeretur: nec est aliquid quod huic obuiet rationi, necesse est semper aliquem ad prædictam reconciliationē pertinētē fuisse. Vnde Adā & Euiā ad illā per- tinuisse redemptionē dubitādum non est, quā- uis hoc autoritas diuina apertē non pronūtiat. A. Incredibile quoque videtur, quando deus il- los fecit & proposuit immutabiliter facere de illis omnes homines, quos ad cælestem ciuitatē assumpturus erat, quod illos duos ab hoc exclu- serit proposito. B. Imo illos maxime ad hoc fe- cisse credi debet, vt essent de illis propter quos facti sunt. A. Bene consideras. Nulla tamen ani- ma ante mortem Christi paradysum cælestem ingredi potuit, sicut supra dixi de regis palatio **Bof.** Sic tenemus. A. Virgo autem illa, de qua ille homo assumptus est, de quo loquimur: fuit de illis, qui ante necessitatē eius per eum mun- **D**
e dati

G dati sunt à peccatis, & in eius ipsa munditia de illa assumptus est. B. Placeret mihi multū quod dicis, nisi cum ipse debeat à seipso habere munditiam à peccato: videtur eam habere à matre, & per se mundus non esse, sed per illam. A. Nō ita est. Sed quoniam matris munditia per quam mundus est, nō fuit nisi ab illo: ipse quoque per seipsum & à se mundus fuit. B. Bene est de hoc. Verū adhuc mihi aliud videtur quærendum. Diximus enim supra: quia non necessitate moriturus erat, & nunc videm⁹, quia mater eius per eius mortem futuram munda fuit, quod nisi illa fuisset, ipse de illa esse non potuisset. Quomodo non necessitate mortuus est, qui non nisi quia moritur⁹ erat potuit esse? Nā si moritur⁹ nō esset, virgo de qua assumpt⁹ est, mūda nō fuisset: quoniam hoc nequaquā valuit esse, nisi verā eius mortem credendo: nec ille de illa potuit aliter assumi. Quare si non mortuus est ex necessitate, postquā assumptus est de virgine, potuit non esse assumptus de virgine postquam est assumptus: quod nō est possibile. A. Si bene quæ supradicta sunt considerasses, hāc quæstionem in illis, vt puto, solutam intellexisses. B. Non video quomodo. A. Nōne, quando quæsiuimus, vtrum ille mentiri potuerit, monstraui⁹ in mentiendi duas esse potestates. vnam videlicet volendi mentiri, alteram mentiendi: & quoniam cum mentiendi potestatem haberet, hoc à seipso habuit, vt non posset velle mētiri: idcirco de sua iustitia, qua veritatem seruauit, esse eū laudandum. B. Ita est. A. Similiter est in seruādo vitam, potestas volendi seruare, & potestas seruandi. Cū autem queritur, vtrum idem de⁹ homo potuerit seruare vitam suam vt nūquam moreretur, dubitandum non est: quia, semper habuit potestatem seruādi, quauis nequiuisset velle seruare vt nunquam moreretur, & quoniam hoc à seipso habuit, vt scilicet velle non posset, non necessitate, sed libera potestate animā suā posuit. B. Non omnino similes fuerunt in illo istæ potestates mentiendi scilicet & seruandi vitam. Ibi enim sequitur, quia si vellet, posset mētiri: hic autem videtur, quia si non mori vellet, non magis hoc posset quā posset non esse quod erat. Nam ad hoc erat homo vt moreretur, & propter huius futuræ mortis fidem de virgine potuit assumi, sicut supra dixisti. A. Quemadmodum putas illum nō potuisse non mori, aut necessitate mortuum esse: quia non potuit non esse quod erat, ita potes asserere illum non potuisse velle non mori, aut necessitate mori voluisse, quoniam quod erat, non esse non potuit. Non enim magis ipse factus est homo ad hoc vt moreretur, quā vt vellet mori. Quapropter sicut non debes dicere, quia non potuit velle non mori, aut necessitate voluit mori: sic non est dicendum, quia non potuit non mori, aut necessitate mortuus est. B. Imō quoniam eidem subiacent rationi, scilicet & mori & velle mori, vtrūque videtur in illa necessitate fuisse. A. Quis se sponte voluit hominem facere, vt eadē immutabili voluntate moreretur, & per huius fidem certitudinis virgo munda fieret, de qua homo ille assumeretur? B. Deus filius Dei. A. Nōne monstratum est supra, quod Dei vo-

luntas nulla cogitur necessitate: sed ipse se spontanea sua seruat immutabilitate, quando dicitur aliquid necessitate facere. B. Verè monstratū est. Sed videmus econtra, quia quod deus immutabiliter vult, non potest non esse, sed necesse est esse. Quapropter si deus voluit vt ille homo moreretur, non potuit non mori. A. Ex eo quia filius Dei assumpsit hominem ea voluntate vt moreretur, probas eundem hominem non potuisse non mori. B. Ita intelligo. A. An non similiter apparuit ex his quæ dicta sunt, filium dei & assumptum hominē vnam esse personā, vt idem sit deus & homo, & filius dei & virginis filius? B. Sic est. A. Idē igitur homo sua voluntate non potuit non mori, & mortuus est. B. Negare nequeo. A. Quomodo ergo voluntas dei nulla necessitate facit aliquid, sed sua potestate: & voluntas illius fuit voluntas dei, nulla necessitate mortu⁹ est, sed sola sua potestate. B. Argumentationibus tuis obuiare nequeo. nā, nec propositiones quas præmittis, nec consequentias quas inferis, vllatenus infirmare valeo. L. Sed tamen hoc mihi semper occurrit quod dixisti: quia si vellet non mori, nō magis hoc posset quā posset non esse quod erat: verè nanq; moriturus erat, quia si verè non fuisset moriturus, non fuisset vera fides futuræ mortis eius, per quam & illa virgo de qua natus est, & alij multi mundati sunt à peccato. Nam si vera non fuisset, nil prodesse potuisset. Quapropter si potuisset non mori, potuit facere non esse verum quod verum erat. A. Quare verum erat antequam moreretur, quia moriturus erat? B. Quomodo hoc ipse sponte voluit & immutabili voluntate. A. Si ergo, sicut dicis, idcirco non potuit nō mori, quia verè moriturus erat: & ideo verè erat moriturus, quia hoc ipse sponte & immutabiliter voluit: sequitur illum non ob aliud non potuisse non mori, nisi quia immutabili voluntate voluit mori. B. Ita est, sed quæcunque fuerit causa, verum est tamen: quia non potuit non mori, & necesse fuit illum mori. A. Nimis hæres in nihilo: & (vt dici solet) quaris nodum in scirpo. B. An es oblitus, quid obiecerim excusationibus tuis in huius disputationis nostræ principio: quia videlicet quod postulabā, non faceres doctis, sed mihi & hoc ipsum mecum petentibus. Sustine igitur, vt pro tarditate & hebetudine nostri ingenij quæram, quatenus mihi & illis etiam in puerilibus quæstionibus, sicut incepisti, satisfacias. A. Iam diximus, quia deus improprie dicitur aliquid non posse, aut necessitate facere.

Quod in deo non sit necessitas, vel impossibilitas: & quod sit necessitas cogens, & necessitas non cogens. Cap. XVII.

Mnis quippe necessitas & impossibilitas eius subiacet voluntati. Illius autem voluntas nulli subditur necessitati aut impossibilitati. Nil enim est necessarium aut impossibile, nisi quia ipse ita vult: ipsum verò aut velle aut nolle aliquid propter necessitatem aut impossibilitatem, alienū est à veritate. Quare quoniam omnia quæ vult, & non nisi quæ vult, facit, sicut nulla necessitas siue impossibilitas præcedit eius velle aut nolle: ita nec eius

A eius facere aut non facere: quauis multa velit immutabiliter, & faciat. Et sicut cum deus facit aliquid, postquam factum est, iam nō potest non esse factum, sed semper verū est factū esse: nec tamen recte dicitur impossibile deo esse, vt faciat quod præteritū est nō esse præteritū. Nil enim ibi operatur necessitas non faciendi aut impossibilitas faciendi: sed dei sola voluntas, quæ veritatē semper (quia ipse veritas est) immutabilem, sicut est, esse vult. Ita si proponit se aliquid immutabiliter facturum, quauis quod proponit antequam fiat non possit non esse futurū, non tamen vlla est in eo faciendi necessitas, aut non faciendi impossibilitas: quia sola operatur in eo voluntas. Quoties nanque dicitur deus nō posse, nulla negatur in eo potestas: sed insuperabilis signatur potētia & fortitudo. Nō enim aliud intelligitur, nisi quia nulla res potest efficere vt agat ille, quod negatur posse. Nā vñ tata est huiusmodi multū locutio, vt dicatur res aliqua posse, non quia in illa: sed quoniam in alia re est potestas: non posse, non quoniam in illa sed quia in alia re est impotentia. Dicim⁹ nanque, iste homo potest vinci: pro, aliquis potest eum vincere: & ille non potest vinci, pro, nullus eū vincere potest. Nō enī potestas est posse vinci, sed impotētia: nec, vinci nō posse impotētia est sed potestas. Nec dicimus deū necessitate facere aliquid, eo quod in illo sit vlla necessitas: sed quoniam est in alio, sicut dixi impotentia, quādo dicitur non posse. Omnis quippe necessitas est aut coactio aut prohibitio: quæ duæ necessitates conuertuntur inuicem contrarie, sicut necesse & impossibile. Quicquid nanq; cogitur esse, prohibetur non esse: & quod cogitur non esse, prohibetur esse. quæadmodū quod necesse est esse, impossibile est non esse, & quod necesse est non esse, impossibile est esse: & conuersim. Cū autē dicimus aliquid necesse esse aut nō esse in deo: non intelligitur, quod sit in illo necessitas aut cogens aut prohibens: sed significatur, quod in omnibus aliis rebus est necessitas prohibens eas facere & cogens non facere, contra hoc quod de deo dicitur. Nā cū dicimus, quod necesse est deum semper verum dicere, & necesse eum nunquam mentiri, non dicitur aliud nisi, quia tanta est in illo constantia seruandi veritatē: vt necesse sit nullam rem facere posse, vt verum non dicat aut vt mentiatur. *Quomodo vita Christi soluat deo pro peccatis hominum, & quomodo debuit Christus vel non debuit pati. Cap. XVIII.*

Vapropter cū dicimus, quia homo ille qui secundū vnitatem personæ (sicut supra dictum est) idem ipse est qui filius dei deus, non potuit nō mori aut velle non mori postquā de virgine natus est, nō significatur in illo vlla impotentia seruandi aut volēdi seruare vitam suam immortalem, sed immutabilitas voluntatis eius, qua se sponte fecit ad hoc hominem, vt in eadem voluntate perseuerans moreretur, & quia nulla res potuit illam voluntatē mutare. Plus enim esset impotentia quā potentia, si posset velle mentiri aut fallere aut mutare voluntatem, quam prius immutabilem esse voluit. Et si (quemadmodum supra dixi) cū

aliquis sponte se proponit facturum bonū ali - quod, & eadem voluntate postea perfecit quod proposuit, quauis cogi possit si nolit promissum soluere, non tamen dicendus est necessitate facere quod facit, sed ea qua proposuit libera voluntate. Non enim necessitate aut impotentia fieri vel non fieri dici debet aliquid, vbi neque necessitas nec impotentia quicquam operatur sed voluntas. si inquam ita est in homine, multo magis necessitas aut impotentia nequaquam nomināda sunt in deo, qui nihil nisi quod vult facit: & cuius voluntatem nulla vis cogere aut prohibere valet. Ad hoc enim valuit in Christo diuersitas naturarum & vnitatis personæ, vt quod opus erat fieri ad hominū restaurationem si humana non posset natura, faceret diuina: et si diuina minime conueniret, exhiberet humana & non aliud atque aliud, sed idem ipse esset qui vtrunque perfecte existens per humanam solueret, quod illa debebat, & p diuinā posset, quod expediebat. Denique virgo, quæ per fidem mūda facta est, vt de illa posset assumi, nequaquam crediderit illum moriturum, nisi quia vellet: quemadmodum per prophetam, qui de illo dixit: oblatu⁹ est, quia ipse voluit, didicerat. Quapropter quoniam vera fuit fides eius, necesse erat ita futurum esse sicut credidit. Quod si te iterum perturbat, quod dico necesse erat: memento, quia veritas fidei virginis non fuit causa, vt ille sponte moreretur: sed quia hoc futurū erat, vera fuit fides. Quamobrem si dicitur, necesse erat vt voluntate sola moreretur, quia vera fuit fides siue prophetia quæ de hoc præcesserat, nō est aliud quā si dicas: necesse fuisse ita futurū esse, quoniam sic futurum erat. huiusmodi autē necessitas non cogit rem esse: sed esse rei facit necessitatem esse. Est nanque necessitas præcedens, quæ causa est vt sit res: & est necessitas sequens, quam res facit. Præcedens & efficiens necessitas est, cū dicitur cælum volui, quia necesse est, vt voluatur. Sequens verò, & quæ nihil efficit, sed sic est, cū dico te, ex necessitate loqui, quia loqueris. Cū enī hoc dico significo nihil facere posse, vt dum loqueris nō loquaris, non quod aliquid te cogat ad loquendum. Nā violentia naturalis conditionis cogit cælum volui: te verò nulla necessitas facit loqui. Sed vbi cūque est præcedens necessitas, est & sequens: non autem vbi sequens, ibi statim & præcedens. Possumus nanque dicere, necesse est cælū volui, quia voluitur: sed non similiter est verum, idcirco te loqui: quia necesse est vt loquaris. Ista sequens necessitas currit per omnia tempora, hoc modo: Quicquid fuit, necesse est fuisse. Quicquid est, necesse est esse. Quicquid futurum est, necesse est futurum fuisse. Hæc est illa necessitas quæ (vt tractat Aristoteles de propositionibus singularib⁹ & futuris) videtur vtrūlibet destruere, & omnia esse ex necessitate astruere. Hac sequenti & nihil efficiēti necessitate, quoniam vera fuit fides vel prophetia de Christo, quia ex voluntate non necessitate moritur⁹ erat: necesse fuit, vt sic esset: hac, homo factus est: hac, fecit & passus est. Quicquid fecit & passus est, hac voluit quæcūque voluit. Ideo enim necessitate fuerunt, quia futura erant: & futura

Gerant, quia fuerunt: & fuerunt, quia fuerunt: & si vis omnium quæ fecit & quæ passus est verâ scire necessitatē, scito omnia ex necessitate fuisse, quia ipse voluit. Voluntatem ergo eius nulla præcessit necessitas. Quare si non fuerunt, nisi quia ipse voluit: si non voluisset, nō fuissent. Sic utique nemo tulit animam eius ab illo: sed ipse posuit eam, & iterum sumpsit eam: quia potestatem habuit ponēdi animam suam, & iterum sumendi eam, sicut ipse dicit. B. Satisfecisti mihi illum non posse probari vlla necessitate mortem subiisse, nec me pœnitet, vt hoc faceres, importunum tibi extitisse. A. Ostendimus, vt puto, certam rationem quomodo Deus assumpsit hominem sine peccato de massa peccatrice: sed nequaquam negandum æstimo aliam esse præter istam quâ diximus, excepto hoc, quia deus facere potest quod hominis ratio cōprehendere non potest. Verum quoniam & ista mihi videtur posse sufficere, & si aliam nunc inquirere vellē, necesse esset inuestigare quid sit originale peccatum, & quomodo à primis parentibus in vniuersum genus humanū præter illū, de quo agimus, hominē diffundatur, & incidere in quasdam alias quæstiones quæ suum postulant tractatum, ea qua diximus ratione cōtenti, quæ de incepto restant opere persequamur. B. Vt vis, sed eo pacto, vt tu aliquando auxiliante deo illam aliam rationem, quam nunc inquirere vitas, quasi debitū exoluas. A. Quoniam voluntatem hanc scio me gerere, quod petis non denego: sed quia de futuris incertus sum, pmittere non audeo, sed dei dispositioni committo. Sed dic nunc, quid tibi de quæstione quam in principio proposuisti, propter quam aliæ multæ se ingesserunt, persoluendum videatur. B. Sūma quæstionis fuit, cur deus homo factus sit, vt per mortem suam saluaret hominem, cum hoc alio modo potuisse facere videretur. Ad quod tu multis & necessariis rationibus respondens, ostendisti restaurationem humanæ naturæ non debuisse remanere: nec potuisse fieri, nisi solueret homo, quod pro peccato Deo I debebat: quod debitum tātum erat, vt illud cū non debere solueret nisi homo, non posset nisi de^o, ita vt idē esset homo qui de^o: vnde necesse erat, vt deus assumeret hominem in vnitatem personæ: quatenus qui in natura soluere debebat & non poterat, in persona esset qui posset. Deinde, quia de virgine & à persona filij dei esset assumendus homo ille qui deus esset, & quomodo sine peccato de massa peccatrice assumi potuerit monstrasti. Vitam autem huius hominis tam sublimem, tam preciosam apertissimè probasti, vt sufficere possit ad soluēdum, quod pro peccatis totius mundi debetur, & plus in infinitū. Restat ergo nūc ostendere, quomodo illa soluatur deo pro peccatis hominum.

Quanta ratione de morte eius sequatur humana saluatio. Cap. XIX. Ansel.

I propter iustitiam se permisit occidi, nonne ad honorem dei vitam suā dedit. B. Si possum intelligere quod non debito, quauis non videā, quomodo rationabiliter hoc fecerit, cū & iustitiam indeclinabiliter & vitam suam æternaliter seruare potuerit, fate-

bor illum tale quid sponte dedisse Deo ad honorem illius, cui quicquid Deus non est, cōparari non potest, & quod pro omnibus hominibus omnium debitis recōpensari potest. A. An non intelligis, quia cū iniurias, & cōtumelias, & mortem crucis cum latronibus sibi (sicut supra diximus) propter iustitiam, quam obediēter seruabat, illatas benigna patientia sustinuit, exemplum dedit hominibus quatenus propter nulla incommoda quæ sentire possunt, à iustitia quam deo debent declinent, quod minimè dedisset, si secundum potētiam suam mortem pro tali causa illatam declinasset. B. Videtur quod nulla hoc exemplum necessitate dederit: quoniam multi ante aduentum eius, & Ioannes Baptista. Post aduentum ante mortem eius, fortiter mortem pro veritate sustinentes illud sufficienter dedisse noscuntur. A. Nullus vnquam moriendo homo præter illum, deo dedit quod aliquādo necessitate perditurus non erat, aut soluit quod non debebat. Ille verò sponte patri obtulit, quod nulla necessitate vnquam amissurus erat, & soluit pro peccatoribus, quod pro se non debebat. Quapropter ille magis dedit exemplum, vt vnusquisque, quod aliquando incunctanter amissurus est, pro seipso reddere deo cū ratio postulat, non dubitet: quia cū nullatenus aut pro se indigeret aut cogeretur, pro aliis quibus nil nisi pœnam debebat, tam preciosam vitam, immo seipsum tantam scilicet personam, tanta voluntate dedit. B. Multū propinquas desiderio meo, sed sustine vt quoddam quæram, quod quauis fatuum forsitan putes quærere, non tamen promptum mihi est, quid respondeam si à me quærat. Dicis, quia quando mortuus est, dedit quod non debebat. Sed nemo negabit illum melius fecisse, quādo illud ad exemplum taliter dedit, & magis hoc placere deo quā si nō hoc fecisset, aut dicit eū nō debuisse facere, q̄ meli^o esse, & quod magis placere Deo cognouit. Quomodo ergo asserem^o eū non debuisse deo quod fecit, id est, quod meli^o esse magis placere deo cognouit: præsertim cū creatura debeat deo totum quod est, & quod scit, & quod potest. A. Quauis creatura nil habeat à se, quando tamen illi deus concedit aliquid licitè facere & non facere, dat illi ita suum esse vtrunque, vt licet alterum sit melius, neutrum tamen exigatur determinatè: sed siue faciat quod melius est, siue alterū, debere facere dicatur quod facit: & si facit quod melius est, præmium habeat: quia sponte dat quod suum est. Nam cū virginitas melior sit coniugio, neutrum tamen ab homine determinatè exigitur: sed & qui coniugio vti, & qui virginitatem seruare mauult, & quod facit, debere facere dicitur. Nemo enim virginitatem siue coniugiū dicit eligi non debere: sed dicimus, quia quod mauult homo, antequam aliquid horū statuatur, hoc debet facere: & si virginitatem seruat, pro spontaneo munere quod offert deo, præmium expectat. Cū ergo creaturam dicis Deo debere quod melius scit & potest, si intelligis ex debito, & non subaudis, si Deus iubet, non est semper verum. Siquidem vt dixi, non debet homo virginitatem ex debito, sed si mauult debet

A debet vti coniugio. Quod si te mouet verbum quod est debere, nec potes illud intelligere sine aliquo debito: scito, quia sicut contingit posse & necesse aliquando dicit, non quia sunt in rebus vbi dicuntur: sed quoniam sunt in alio, ita & debere. Quippè cū dicimus, debere pauperes à diuitibus elemosynā accipere: non est aliud quā diuites debere pauperibus elemosynā impedere, hoc nanq; debitum nō est exigendū à paupertate, sed à diuite. Deus quoq; dicitur omnibus debere preesse, nō quia ille in hoc aliquo modo sit debitor: sed quoniam omnia debet illi subesse, & debere facere quod vult quomodo quod vult, debet esse. Ita quando vult aqua creatura facere quod suū est facere & nō facere, dicitur debere facere: quia quod ipsa vult debet esse. Dominus itaque Iesus cū mortem (sicut diximus) sustinere voluit: quoniam suum erat, & pati & non pati, debuit facere quod fecit, quia quod vult fieri debuit: & non debuit facere quia non ex debito. Nepe quoniam ipse idem est deus & homo: secundum humanam ex qua fuit homo, sic accepit à diuina natura quæ alia est ab humana, esse suum quod habebat: vt nil deberet dare nisi quod volebat: secundū personā verò, sic à seipso habebat quod habebat: & sic perfecte sibi sufficiens erat, vt nec alij quicquā retribuere deberet, nec vt sibi retribuere: dare indigeret. B. Aperte vt video, quia nulla ratione seipsum morti ex debito, sicut ratio mea videbatur monstrare, dedit ad honorē dei: & tamen facere debuit quod fecit. A. Honor utique ille totius est trinitatis: quare quoniam idem ipse est Deus filius Dei, ad honorē suum seipsum sibi, sicut patri & spiritui sancto obtulit, id est, humanitatem suam diuinitati suæ, quæ vna eadem trium personarum est. Vt tamen in eadem ipsa veritate manentes apertius loquimur quod volumus: dicamus sicut vsus habet, quia filius sponte seipsum patri obtulit. hoc nā que modo apertissimè dicitur, quia in persona totus Deus cui secundum hominē se obtulit intelligitur. & per nomen patris & filij immensa quædam in cordibus audientium, cū patrem filij hoc modo postulare pro nobis dicitur, pietas sentitur. B. Hoc libētissimè accipio. A. Intueamur nunc prout possumus, quanta mihi ratione sequatur humana saluatio. B. Ad hoc tēdit cor meum. Nā quauis hoc mihi videar intelligere, ipsam tamen rationis contextionem à te volo audire. A. Quantum autem sit quod filius sponte dedit, non est opus exponere. B. Sufficienter patet. A. Eum autem qui tantum donum sponte dat Deo, sine retributione debere esse non iudicabis. Immo necesse esse video, vt pater filio retribuatur: alioquin aut iniustus esse videretur, si nollet: aut impotens si non posset, quæ aliena sunt à Deo. A. Qui retribuit alicui, aut dat quod ille non habet, aut dimittit quod ab illo potest exigi. Prius autem quā tantam rem filius faceret, omnia quæ patris erant, sua erant: nec vnquā debuit quod illi dimitti possit. Quid ergo retribuetur nullius rei egentis, aut cui nō est quod dari aut dimitti possit. B. Ex vna parte video retribuendi necessitatem, & ex altera impossibilitatem: quia & necesse est Deū

reddere quod debet, & non est quod reddat. A. D Si tanta & tā debita merces nec illi nec alij redditur, inuanum filius tantam rem fecisse videbitur. B. Hoc nephas est æstimare. A. Necesse est ergo, vt alicui alij reddatur, quia illi non potest B. Inevitabiliter sequitur. A. Si voluerit filius, quod sibi debetur, alteri dare, poterit ne pater iurē illum prohibere, aut illi cui dabit negare? B. Immo & iustum & necessarium intelligo vt cui voluerit dare filius, à patre reddatur, quia & filio quod suum est dare licet, & pater quod debet non nisi alij reddere potest. Ansel. Quibus conuenientius fructum & retributionem suæ mortis attribuet, quā illis propter quos saluandos (sicut ratio veritatis nos docuit) & hominem se fecit: & quibus (vt diximus) in moriēdo exēplū moriēdi, ppter iustitiā dedit: frustra quidē imitatores eius erūt, si meriti ei^o participes, nō erūt. Aut quos iustus faciet heredes debiti, quo ipse non eget ex abundantia suæ plenitudinis, quā parentes suos & fratres quos aspicit tot & tantis debitis obligatos egestare tabescere in profundo miseriarum, vt eis dimittatur quod pro peccatis debent, & detur quo, propter peccata carent. B. Nihil rationabilius, nihil dulcius, nihil desiderabilius mundus audire potest. Ego enim tantam fiduciam ex hoc cōcipio, vt iam dicere non possim quanto gaudio exultat cor meū. Videtur enim mihi, quod nullum hominem reiciat Deus à se sub hoc nomine ascendente. A. Ita est, si accedit sicut oportet: Quemadmodum autem sit ad tantæ gratiæ participationem accedendum, & quomodo sub illa viuendum, nos vbi que sacra scriptura docet, quæ super solidam veritatē quam adiuuante deo, aliquatenus perspeximus velut super firmum fundamentum fundata est. B. Verè quicquid super fundamentum hoc ædificatur, super firmam petram fundatur. A. Puto me aliquantulum iam tuæ satisfecisse quæstioni, quauis hoc melior me facere plenius possit & maiores atque plures quā mecum, aut mortale ingenium comprehendere valeat, huius rei sint rationes. Palam etiam est, quia deus vt hoc faceret quod diximus nullatenus indigebat: sed ita veritas immutabilis exigebat. licet enim hoc quod homo ille fecit, deus dicitur fecisse propter vnitatem personæ: deus tamen nō egebat vt de cælo descenderet ad vincendum diabolum neque vt per iustitiam ageret contra illum ad liberandum hominem, sed ab homine deus exigebat vt diabolus vinceret, & qui per peccatum deum offenderat, per iustitiam satisfaceret. Siquidē diabolo nec deus aliquid debebat nisi pœnam, nec homo nisi vicem, vt ab illo victus, illū reuinceret: se quicquid ab illo exigebatur, hoc deo debebat non diabolo.

Quam magna, & quam iusta sit misericordia dei. Cap. XX.

M Isericordiam verò dei, quæ tibi perire videbatur, cū iustitiam dei & peccatum hominis considerabamus, ita magnam tanquam concordem inuenimus iustitiæ vt nec maior nec iustior cogitari possit. Nempe quid misericordius intelligi valet, quā peccatori tormentis æternis deputato, & vnde

Gse redimat non habenti, deus pater dicit: accipe unigenitum meum, & da pro te. Ipse filius: tolle me & redime te. Quasi hæc dicunt, quando nos ad Christianam fidem vocant & trahunt. Quid etiam iustius, quam ut ille cui datur premium maius omni debito, si debito datur affectu, dimittat omne debitum.

Quod impossibile sit diabolus reconciliari.

Cap. XXI.

Diaboli vero reconciliatione, de qua quaesivisti, impossibilem intelliges si diligenter humanam consideres. Sicut enim homo non potuit reconciliari nisi per hominem deum qui mori posset, per cuius iustitiam deo restitueretur, quod per peccatum hominis perdidit: ita angeli damnati non possunt saluari nisi per angelum domini, qui mori possit, & qui per iustitiam suam deo reparat quod aliorum peccata abstulerunt. & sicut homo per alium hominem, qui non eiusdem generis quamvis eiusdem esset naturæ, non debuit relevari: ita nullus angelus per alium saluari debuit: & quamvis omnes sint unius naturæ, quoniam non sunt eiusdem generis sicut homines. Non enim sic sunt omnes angeli de uno angelo, quemadmodum omnes homines de uno homine. Hoc quoque remouet eorum restorationem: quia sicut ceciderunt nullo alio suadente ut caderent: ita nullo alio adiuuante resurgere debent, quod est illis impossibile, aliter enim in dignitatem quam habituri erant, non possunt restitui, quoniam sine alieno auxilio per potestatem suam quam acceperant steterunt in veritate, si non peccassent. Quapropter si quis opinatur saluatoris nostri redemptionem usque ad illos aliquando debere extendi, rationabiliter conuincitur: quia irrationabiliter decipitur. Quod non dico, quasi premium mortis eius omnibus hominum & angelorum peccatis sua magnitudine non præualeat: sed quoniam perditum angelorum reuelationi immutabilis ratio repugnat. **B.** Rationabilia, & quibus nihil contradici possit, quæ dicis omnia mihi videntur, & per unius questionis quam proposuimus solutionem, quicquid in nouo veterique testamento continetur probatum intelligo.

Quod in his quæ dicta sunt, veritas veteris & noui testamenti probata sit. Cap. XXII.

Cum enim sic probes deum fieri hominem ex necessitate, ut etiam si remoueantur pauca quæ de nostris libris posuisti, ut quod de tribus personis dei & de Adam tetigisti, non solum Iudæis, sed etiam paganis sola ratione satisfacias: & idem ipse deus homo nouum condit testamentum, & vetus approbet. sicut ipsum veracem esse necesse est confiteri: ita nil quod in illis continetur, verum esse potest aliquis diffiteri. **An.** Si quid diximus quod corrigendum sit non renuo correctionem si rationabiliter fit. Si autem testimonio veritatis roboratur, quod nos rationabiliter inuenisse existimamus, deo non nobis attribuere debemus, qui est benedictus in secula. Amen.

Explicit secundus liber Anselmi episcopi, Cur deus homo.

Eiusdem beati

Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis in dialogum de veritate.

Prologus.

Tres tractatus pertinentes ad studium sacre scripturæ quondam feci diuersis temporibus consimiles: in hoc quia facti sunt per interrogationem & responsionem, & persona interrogantis nomine vocatur discipuli, respondentis vero nomine magistri. Quartum enim quem simili modo edidi, non inuilem ut puto introducendis ad dialecticam, cuius initium est, de grammatico: quoniam ad diuersum ab his tribus studium pertinet, istis nolo connumerare. Unus horum trium est de veritate: quid scilicet sit veritas, & in quibus rebus soleat dici, & quid sit iustitia. Alius vero de libertate arbitrij, quid sit: & utrum eam semper habeat homo, & quot sint eius diuersitates in habendo vel non habendo rectitudinem voluntatis, ad quam seruanda est data creature rationali: in quo naturalem tantum fortitudinem voluntatis ad seruandam acceptam rectitudinem, non quomodo necessarium ad hoc ipsum illi sit, sed ad hoc ut gratia subsequatur, ostendi. Tertius autem est de quaestione, qua quaeritur: quid peccauit diabolus, quia non stetit in veritate: cum deus non dederit ei perseuerantiam, quam nisi eo dante habere non potuit: quoniam si deus dedisset, ille habuisset: sicut boni angeli habuerunt illam: quia illis dedit deus. Quem tractatum, quamvis ibi de confirmatione bonorum angelorum dixerim, de casu diaboli intitulauimus: quoniam illud contingens fuit, quod dixi de bonis angelis. Quod autem scripsi de malis, ex proposito fuit quaestionis. Qui videlicet tractatus, quamvis nulla continuatione dictaminis coherereant: materia tamen eorum & similitudo disputationis exigit, ut simul eo quo illos commemorari ordine conscribantur. Licet itaque a quibusdam festinantibus alio ordine sint conscripti, antequam perfecti essent: sic tamen eos, ut hic posui, volo ordinari.

Explicit prologus.

B. Anselmi Ar

CHIEPISCOPI CAN-
tuariensis dialogus incipit.

Quod veritas non habeat principium vel finem.

Cap. I. Discip.

Quoniam deum, veritatem esse credimus: & veritatem, in multis aliis esse se dicimus, vellem scire: an ubicumque veritas dicitur, deum eam esse fateri debeamus. Nam tu quoque, in Monologio tuo per veritatem orationis, probas summam veritatem non habere principium vel finem: dicens,

A dicens, Cogitet qui potest, quando incepit aut quando non fuit hoc verum: scilicet, quia futurum erat aliquid: aut quando desinet, aut non erit hoc verum scilicet, quia preteritum erit aliquid. Quod si neutrum istorum cogitari potest, & utrunque horum verum sine veritate esse non potest: impossibile est, vel cogitare, quod veritas principium, aut finem habeat. Denique si veritas habuit principium, aut habebit finem: antequam ipsa inciperet, verum erat tunc, quia non erat veritas: & postquam finita erit, verum erit tunc, quia non erit veritas. At quia verum non potest esse sine veritate, erat igitur veritas antequam esset veritas, & erit veritas postquam finita erit veritas: quod inconuenientissimum est. Siue igitur dicatur veritas habere, siue intelligatur non habere principium vel finem: nullo claudi potest veritas principio vel fine. Hoc tu in monologio tuo. Quapropter veritatis diffinitionem a te audire expecto. **Ma.** Non memini me inuenisse diffinitionem veritatis: sed si vis quaeram super rerum diuersitates, in quibus veritatem dicimus esse, quid sit veritas. **Disci.** Si aliud non potero, vel audiendo iuuabo.

De veritate significationis. & duabus veritatibus enunciationis. Cap. II. Mag.

Veramus ergo primum, quid sit veritas in enunciatione: quoniam hæc dicimus sæpius veram, vel falsam. **D.** Quæretur & quicquid inuenieris, ego seruabo. **Ma.** Quando est enunciatio vera? **Disci.** Quando est quod annunciat siue affirmando siue negando. **Dico** autem quod enunciat, & quando negat esse quod non est, quia sic enunciat, quemadmodum res est. **Ma.** An ergo tibi videtur, quod res enunciat sit veritas enunciationis? **Disci.** Non. **Mag.** Quare? **D.** Quia nihil est verum: nisi participando veritatem: & ideo veritas, in ipso vero est: res vero enunciat, non est in enunciatione vera: unde non eius veritas, sed causa veritatis dicenda est. Quapropter non nisi in ipsa oratione quaerenda mihi videtur eius veritas. **Mag.** Vide ergo, an ipsa oratio, aut eius significatio, aut aliquid eorum quæ sunt in diffinitione enunciationis, sit quod quaeris. **Disci.** Non puto. **Mag.** Quare? **Disci.** Quia si hoc esset, semper esset vera: quoniam eadem manent omnia, quæ sunt in enunciationis diffinitione: & cum est, quod enunciat, & cum non est. Eadem est enim oratio, & eadem significatio, & cætera similiter. **M.** Quid igitur tibi videtur ibi veritas? **Disci.** Nihil aliud scio, nisi cum significat esse quod est: tunc est in ea veritas, & est vera. **Ma.** Ad quid facta est affirmatio? **Disci.** Ad significandum esse quod est. **Mag.** Hoc ergo debet. **D.** Certum est. **Mag.** Cum ergo significat esse quod est, significat quod debet. **Disci.** Palam est. **Mag.** At cum significat quod debet, recte significat. **Disci.** Ita est. **Mag.** Cum autem significat recte, recta est significatio? **Disci.** Non est dubium. **Ma.** Cum ergo significat esse quod est, recta est significatio. **Disci.** Ita sequitur. **Ma.** Item cum significat esse quod est, vera est significatio? **Disci.** Vere & recta & vera est, cum significat esse quod est. **Mag.** Idem igitur est illi, & rectam, & veram esse, & significare esse quod est? **Disci.** Verè idem. **Ma.** Ergo non est illi

aliud veritas, quam rectitudo. **Disci.** Aperte nunc video veritatem hanc, esse rectitudinem. **Mag.** Similiter, cum enunciatio significat non esse quod non est. **Disci.** Video quod dicis: Sed doce me, quid respondere possim, si quis dicat: quia etiam oratio, cum significat hoc esse quod non est, significat quod debet, pariter namque accipit significare esse, & quod est, & quod non est. Nam si non accepisset significare esse etiam quod non est, non idem significaret. Quare etiam cum significat esse quod non est, significat quod debet. At si quod debet significando, recta & vera est, sicut ostendisti: vera est oratio, etiam cum enunciat esse quod non est. **Ma.** Vera quidem non solet dici, cum significat esse quod non est veritatem tamen rectitudinem habet, quia facit quod debet. Sed cum significat esse quod est, dupliciter facit quod debet: quoniam significat & quod accepit significare, & ad quod facta est. Sed secundum hanc rectitudinem & veritatem qua significat esse quod est, vsu recta & vera dicitur enunciatio: non secundum illam, qua significat esse, etiam quod non est. Plus enim debet propter quod accepit significationem, quam propter quod non accepit. Non enim accepit significare rem esse cum non est, vel non esse cum est: nisi quia non potuit illi dare tunc solummodo significare esse quando est, vel non esse quando non est. Alia igitur est rectitudo & veritas enunciationis: quia significat quod accepit, significare, & ad quod significandum facta est. Alia vero, quia significat quod accepit significare. Quippe ista, immutabilis est ipsi orationi: illa vero, mutabilis. Hanc namque, semper habet, illam vero non semper. Istam enim, naturaliter habet: illam vero, accidentaliter & secundum usum. Nam cum dico, dies est: ad significandum esse quod est, recte utrorum huius orationis significatione: quia ad hoc facta est, & ideo tunc recte dicitur significare. Cum vero eadem oratione significo esse quod non est, non ea recte utrorum: quia non ad hoc facta est, & idcirco tunc non recta eius significatio dicitur: quamvis in quibusdam enunciationibus inseparabiles sint istæ duæ rectitudines seu veritates: ut cum dicimus, homo animal est, aut homo lapis non est. Semper enim hæc affirmatio significat esse quod est: & hæc negatio non esse quod non est, nec illa possumus uti ad significandum esse quod non est: semper enim homo animal est. nec ista, ad significandum non esse quod est: quia homo nunquam lapis est. De illa igitur veritate, quam habet oratio, secundum quod aliquis ea recte utitur, incepimus quaerere: quoniam secundum hanc veram eam esse iudicat vsus communis loquutionis. De illa autem veritate, quam non habere non potest, postea dicemus. **Disci.** Redi igitur ad id quod incepisti: quoniam sufficienter mihi inter duas veritates orationis discernisti: si tamen aliquam eam veritatem ostenderis habere, cum mentitur sicut tu dicis. **Magister.** De veritate significationis, de qua incepimus interim ista sufficiant. Eadem enim ratio veritatis, quam in propositione vocis perspeximus consideranda, est in omnibus signis quæ fiunt ad significandum aliquid esse vel non esse,

G vt sunt scripturæ vel digitorum loquela. Disci. Ergo transi ad alia.

De veritate opinionis. Cap. III. Mag.

Ogitationem quoque dicimus veram, cū est quod aut ratione aut aliquo modo putamus esse: & falsum, cum nō est.

Dif. Ita vsus habet. Mag. Quid ergo tibi videtur veritas in cogitatione? **D**if. Secundum rationem, quam in propositione vidimus: nihil re-ctius dicitur veritas cogitationis, quā re-ctitudo eius. Ad hoc nanque nobis datum est, posse cogitare esse vel non esse aliquid: vt cogitemus esse, quod est: & non esse, quod non est. Quapropter qui putat esse, quod est: putat quod debet, atque ideo re-cta est cogitatio. Si ergo vera & re-cta est cogitatio, non ob aliud quā quia putamus esse quod est, aut non esse: quod non est: non est aliud eius veritas, quā re-ctitudo.

De veritate voluntatis. Cap. IIII. Mag.

H Ecce consideras. Sed & in voluntate dicit ipsa veritas, veritatem esse: cum dicit diabolus, non stetit in veritate.

Ioan. 8.

Non enim erat in veritate, neque deseruit veritatem nisi voluntate. **D**isci. Ita credo. Si enim semper voluisset, quod debuit, nunquam peccasset: qui non nisi peccando, veritatē deseruit. **M**ag. Dic ergo, quid tu intelligas per veritatē? **D**if. Non nisi re-ctitudinem. Nā si quandiu voluit, quod debuit, ad quod, scilicet, voluntatem acceperat in re-ctitudine & veritate fuit: & cum voluit, quod non debuit, re-ctitudinem & veritatem deseruit. Non aliud potest ibi intelligi veritas, quā re-ctitudo: quoniam siue veritas siue re-ctitudo non aliud in eius voluntate fuit, quā velle quod debuit.

De actionis naturalis, & non naturalis veritate. Cap. V. Mag.

Ene intelligis. Verum in actione quoque nihilominus veritas credenda est, sicut dominus dicit. Quia qui male agit

Ioan. 3.

odit lucem: & qui facit veritatem, venit ad lucē. **D**if. Video, quod dicis. **M**ag. Considera igitur, quod ibi sit veritas, si potes. **D**if. Nisi fallor, eadem ratio qua supra veritatem in aliis cognouimus, in actione quoque contemplanda est. **M**ag. Ita est. Nam si male agere, & veritatē facere opposita sunt: sicut ostēdit dominus, cum dicit. Qui male agit, odit lucem: & qui facit veritatem, venit ad lucem. idem est veritatem facere, quod est bene facere. Bene nanque facere, ad male facere contrarium est. Quapropter si veritatem facere, & bene facere idē sunt in oppositione, nō sunt diuersa in significatione. Sed sententia est omnīū: quia qui facit quod debet, bene facit, & re-ctitudinem facit. Vnde sequitur quod re-ctitudinem facere, est facere veritatem. Constat nanque facere veritatem, esse bene facere: & bene facere, esse re-ctitudinē facere. Quare nihil apertius, quā veritatē actionis esse, re-ctitudinem facere. **D**if. In nullo video titubare æstimationem tuam. **M**ag. Inspice, an omnis actio quæ facit quod debet, veritatem facere conuenienter dicatur. Est quippe actio rationalis, vt dare eleemosynam, & est irrationalis actio, ignis qui calefacit. Vide ergo, an conuenienter dicamus ignem facere veritatem? **D**if. Si ignis

Ibidem.

ab eo à quo habet esse, accepit calefacere, cum calefacit, facit quod debet. Ideo non video quæ inconuenientia sit: ignem facere veritatem & re-ctitudinē: cum facit, quod debet. **M**ag. Mihi quoque aliter non videtur. Vnde animaduerti potest re-ctitudinē seu veritatem actionis, aliam esse necessariam, aliā non necessariā. Ex necessitate nanque ignis facit veritatē & re-ctitudinem cum calefacit, & non ex necessitate facit hominem re-ctitudinem & veritatem, cum bene facit: facere autem non solum pro eo quod proprie dicitur facere, facere veritatem intelligitur, non tantū in facto, sed etiam in verbo & in sufferentia: sed pro omni verbo Dominus voluit intelligere, cum dixit: Quoniam qui facit veritatem, venit ad lucem. Non enim separat illum ab hac veritate sine luce qui patitur persequutionē propter iustitiam, aut qui est quando & vbi debet esse, aut qui stat vel sedet quando debet, & similia. Nul- lus nanque dicit tales, non bene facere. Et cum dicit apostolus: Quia recipiet vnusquisque prout gessit. Intelligendum ibi est, quicquid solemus dicere, vel bene facere, vel male facere. **D**. Vfus quoque communis loquutionis hoc habet: vt & pati, & multa alia dicat facere, quæ non sunt facere. Quare re-ctam quoque voluntatē de cuius veritate ante veritatem actionis supra contemplati sumus: inter re-ctas actiones, nisi fallar, computare possumus. **M**ag. Non falleris. Nam qui vult quod debet, re-ctē & bene facere dicitur: nec ab his qui veritatem faciunt excluditur. Sed quoniam de veritate inuestigando illā loquimur, & Dominus de illa veritate, quæ in voluntate est specialiter videtur dicere, cum dicit de diabolo. Quia in veritate non stetit: ideo separatim quid in voluntate veritas esset, considerare volui. **D**if. Placet mihi ita factum esse. **M**ag. Cum ergo constet actionis veritatem, aliā naturalem esse, aliā non naturalem. Sub naturali ponenda est illa veritas orationis, quam supra vidimus, ab illa non posse separari. Sicut enim ignis cum calefacit, veritatem facit: quia ab eo accepit à quo habet esse: ita & hæc oratio scilicet, dies est: veritatem facit, cum significat diem esse: siue dies sit, siue dies non sit, quoniam hoc naturaliter accepit facere. **D**if. Nunc primum video in falsa oratione veritatem.

De sensu veritate, & quod falsitas que putatur esse in sensu, est in opinione. Cap. VI. Mag.

Vtas ne nos præter summam veritatem

omnes sedes inuenisse veritatis? **D**if.

Reminiscor nunc cuiusdam veritatis, quam in his, de quibus tractasti non inuenio.

Mag. Quæ illa? **D**if. Est quidem in sensibus corporis veritas, sed non semper. Nam fallunt nos aliquando. Nam cum video aliquando per medium vitrum aliquid, fallit me visus: quia aliquando renunciat mihi corpus, quod video vltra vitrum, eiusdem esse coloris cuius est & vitrum, cum aliter sit coloris: aliquando verò facit me putare vitrum habere colorem rei, quam vltra video, cum non habeat. Multa sunt alia in quibus visus & alii sensus fallunt. **M**ag. Non mihi videtur hæc veritas vel falsitas in sensibus esse, sed in opinione. Ipse nanque sensus interior se fallit, non illi mentitur exterior.

Aterior. Quod aliquando facile cognoscitur, aliquando difficile. Cū enim puer timet sculptum draconem aperto ore, facile cognoscitur: quia hoc non facit visus, qui nihil aliud puero renuntiat, quā senibus: sed puerilis sensus interior qui nondum bene scit discernere inter rem & rei similitudinem. Tale est enim, cū vidētes hominē alicui similem, putamus illum esse cui similis est: aut cum audiens quis non hominis vocem, putat esse hominis vocem. Nam & hoc facit sensus interior. Quod autem dicis de vitro: ideo est, quia cū visus trāsit per corpus aliquod aërei coloris, non aliter impeditur assumere similitudinem coloris qui vltra videtur, quā cū trāsit per aëra: nisi in quantum illud corpus, quod trāsit, spissius aut obscurius est aëre: vt cum trāsit per vitrum sui proprii coloris, id est, cui nullus alius admixtus est color, aut per purissimam aquam, aut per crystallum, aut per ali- quid similem habens colorem. Cū verò trāsit idem visus per alium colorem: vt per vitrum non sui coloris, sed cui alius color est additus: ipsum colorē qui prius occurrit, accipit. Quapropter quoniam post vnum acceptum colorem, secundum quod illo affectus est, alium quicumque occurrat, aut nullatenus, aut minus integre accipit. Ideo illum quem prius cepit, aut solum, aut cum eo qui post occurrit renuntiat. Si enim visus, quantum capax est coloris tantum afficitur priore colore, non potest alium sentire simul colorem. Si autem minus quā colorem sentire possit, priori afficitur, potest alium sentire: vt si trāsit per aliquod corpus, velut per vitrum, quod ita perfectē sit rubicūdum, vt omnino visus afficiatur eius rubore, nequit diuerso simul affici colore. Si autem non tam perfectum inuenit ruborem, qui prior occurrit, quantum coloris capax est, quasi nōdum plenus, adhuc alium valet assumere colorem, in quantum eius capacitas priori colore non est satiata. Qui ergo hoc nescit, putat visum renuntiare hoc, scilicet, quia omnia quæ post prius assumptum colorem, sentit aut omnino, aut aliquatenus eiusdem sint coloris. Vnde contingit, vt sensus interior culpam suam imputet sensui exteriori. Similiter cū fustis integer, cuius pars est intra aquā, & pars extra, putatur fractus: aut cum putamus, quod visus noster vultus nostros inueniat in speculo: & cum multa alia nobis aliter videntur visus & alij sensus nunciare quā sint, non culpa sensuum est, qui renunciant quod possunt, quoniam ita posse acceperunt: sed iudicio animæ imputandum est, quod non bene discernit, quid possint illi, aut quid debeant. Quod ostēdere, quoniam magis laboriosum est quā fructuosum, ad hoc quod intendimus, in hoc modo tempus consumendum non arbitror. Hoc tantum sufficiat dicere: quia sensus quicquid renuntiare videatur, siue ex sua natura hoc faciant, siue ex aliqua alia causa hoc faciant quod debent, & ideo re-ctitudinem & veritatem faciunt. Et continetur hæc veritas sub illa veritate, quæ est in actione. **D**if. Satisfecisti mihi tua responsione, & nolo te amplius morari in hac de sensibus quæstione.

De veritate rerum essentia.

Cap. VII. Mag.

Am considera an præter summam veritatem in aliqua re veritas sit intelligenda, exceptis his quæ supra conspecta sunt. **D**i. Quid illud esse potest? **M**a. An putas aliquid esse aliquando aut alicubi, quod non sit in summa veritate, & quod inde non acceperit quod est, in quantum est: aut quod possit aliud esse, quā quod ibi est? **D**isc. Non est putandum. **M**ag. Quicquid igitur est, verè est, in quantum hoc est quod ibi est. **D**isc. Absolutè concludere potes, quia omne quod est, verè est: quoniam non est aliud, quā quod ibi est. **M**a. Est igitur veritas in omnium quæ sunt, essentia: quia hoc sunt, quod in summa veritate sunt. **D**isc. Video ita ibi esse veritatem, vt nulla possit esse falsitas: quoniam quod falso est, non est. **M**ag. Bene dicis, Sed dic, an aliquid aliud debeat esse, quā quod est in summa veritate? **D**isci. Non.

De diuersis intellectibus, debere & non debere, posse & non posse.

Cap. VIII. Mag.

I ergo omnia hic sunt, quod ibi sunt, sine dubio hic sunt quod debent. **D**isc. Verè hic sunt, quod debent. **M**a. Quicquid verò est, quod debet esse, re-ctè est. **D**isci. Nihil consequentius, aliter nō potest esse. **M**a. Igitur omne quod est, re-ctè est. **D**isc. Nihil cōsequentius. **M**a. Si ergo veritas & re-ctitudo idcirco sunt in rerum essentia, quia hoc sunt quod sunt, in summa veritate, certum est veritatem re-ctū, esse re-ctitudinē. **D**if. Nihil planius, quantum ad consequentiā argumētationis. Sed secundū rei veritatem, quomodo possumus dicere: quia quicquid est, quod debet esse, cū sint multa opera mala, quæ certū est nō esse debere. **M**a. Quid mirum est si eadē res debet esse, & nō esse. **D**if. Quomodo potest hoc esse? **M**ag. Scio te non dubitare, quia nihil omnino est, nisi deo aut faciente, aut permittente. **D**isc. Nihil mihi certius. **M**a. An audebis dicere, quia deus aliquid faciat, aut permittat nō sapienter, aut nō bene? **D**if. Imo assero, quia nihil nisi bene & sapienter. **M**a. An iudicabis nō debere esse, quod tanta bonitas & tanta sapientia facit, aut permittit? **D**if. Quis intelligēs audeat hoc cogitare? **M**a. Debet igitur esse pariter, & quod faciente, & quod permittente deo sit. **D**if. Patet quod dicis. **M**ag. Dic etiam an putas esse debere, male voluntatis effectum? **D**if. Idem est ac si dicas, an debeat esse opus malum, quod nullus sensatus concedit. **M**ag. Permittit tamen deus aliquos male facere, quod male volūt. **D**if. Vtinā non tam sæpe permitteret. **M**ag. Idem igitur debet esse, & nō esse. Debet enim esse, quia bene & sapienter ab eo, quo non permittente fieri non posset, permittitur: & non debet esse, quantum ad illum, cuius iniqua voluntate cōcipitur. Hoc igitur modo, quia dominus Iesus solus innocens erat, non debuit mortem pati, nec vllus eam illi debuit inferre, & tamen eam debuit pati, quia ipse sapienter & benignè & vtiliter voluit eam sufferre.

Quod omnis actio significet aut verum aut falsum.

Cap. IX.

Multis

G M Ultis enim modis eadem res suscipit diuersis cōsiderationibus cōtraria: quod in actione sæpe contingit, vt in percussione. Percussio nanque & agentis est, & patientis: vnde & actio dici, & passio potest: quauis secundum ipsum nomen actio vel percussio, & quæ similiter dicta à passiuo in actiua significatione dicuntur: magis videantur esse patientis quàm agentis. Quippè secundum id quod agit, magis propriè videtur dici agētia vel percutientia, & secundum id quod patitur, actio vel percussio. Nam agentia & percutientia ab agente & percutiente dicuntur: sicut prouidentia à prouidente, & continentia à continente, quæ scilicet agens & percutiens, prouidens & continens, actiua sunt: actio verò & percussio ab acto & percusso, quæ passiuo sunt, deriuantur. Sed quoniam, vt in vno dicā, quod in certis intelligas: sicut percutiens non est sine percusso, nec percussus absq; percutiente: ita percutientia & percussio sine iniucem esse nequeunt: imo vna & eadem res est, diuersis nominibus secundum diuersas partes significata: idcirco percussio, & percutientis, & percussus esse dicitur. Quapropter secundum quod agens vel patiens eidem subiacent iudicio vel contrariis: ipsa quoque actio ex vtraque parte similiter iudicabitur, aut contrariè. Cùm ergo & qui percutit, rectè percutit: & qui percutitur rectè percutitur: vt cum peccās, ab eo ad quē pertinet corrigitur, ex vtraque parte recta est, quia ex vtraque parte debet esse percussio. E contrario, quando ab iniquo iustus percutitur: quia nec iste percuti, nec ille percutere debet, ex vtraque parte nō recta est, quia ex neutra parte debet esse percussio. Cùm verò peccans ab eo ad quem non pertinet percutitur, quoniam & iste debet percuti, & ille non debet percutere: debet & non debet esse percussio: & ideo recta & non recta negari non potest. Quod si ad supernæ sapientiæ bonitatisque cōsideres iudicium, siue ex altera tantum, siue ex vtraque parte, agentis scilicet & patientis nō debeat esse percussio: quis audebit negare debere esse, quod tāta bonitate & sapientia permittitur? **Di.** Neget qui audet, ego verò nō audeo. **Mag.** Quid etiā si secundū naturā rerū consideres, vt cū clauis ferrei impressi sunt in corpus Domini: an dices fragilem carnem nō debuisse penetrari, aut acuto ferro penetratā non debuisse dolere? **Dis.** Contra naturam dicerē. **Ma.** Potest igitur contingere, vt debeat esse secundum naturam actio vel passio, quæ secundū agentē vel patientē esse non debet: quoniā nec ille agere, nec iste debet pati. **Dis.** Nihil horum negare possum. **Mag.** Vides igitur sapientissimè posse contingere, vt eadem actio debeat esse, & non debeat esse, diuersis cōsiderationibus. **Di.** Ita apertè hoc ostendis, vt non possim non videre. **Mag.** Vnum inter hæc te scire volo: quia debere & non debere, aliquādo dicitur impropriè: vt cū dico, quia debeo amari à te. Si enim debeo, verè debitor sum reddere quod debeo, & in culpa sum, si non amor à te. **Dis.** Ita sequitur. **Ma.** Sed cū debeo amari à te, non est à me exigendū: sed à te. **Dis.** Fateri me ita oportet. **Ma.** Cū ergo esse dico, quia debeo amari à

te, non ita dicitur, quasi ego debeam: sed quia tu debes amare me. Similiter cū dico, quia nō debeo amari à te, non aliud intelligitur, quā quia tu non debes amare me. Qui modus loquendi est etiam in potentia & in impotentia: vt cū dicitur, Hector potuit vinci ab Achille, & Achilles non potuit vinci ab Hectore. Non enim fuit potentia in illo, qui potuit vinci, sed in illo qui vincere potuit: nec impotentia in illo, qui vinci non potuit: sed in illo qui vincere non potuit. **Di.** Placet mihi quod dicis. Quippè vtile puto hoc cognoscere.

De latitudine veritatis. Cap. X. Mag.

R Ecte putas, sed redeamus ad veritatē significationis, à qua ideo incœpi, vt te à notioribus ad ignotiora perducerem: Omnes enim de veritate significationis loquuntur: veritatem verò, quæ est in rerum essentia, pauci considerant. **Dis.** Profuit mihi, quia hoc ordine me duxisti. **Mag.** Videamus ergo, quā lata sit veritas significationis. Nāq; non solum in his, quæ signa solemus dicere: sed & in aliis omnibus, quæ diximus, est significatio vera vel falsa. Quoniam nanq; non est ab aliquo faciendum, nisi quod quis debet facere: eo ipso, quod aliquis aliquid facit, dicit: & significat hoc se debere facere: quod si debet facere quod facit, verū dicit: si autem non debet, mentitur. **Discip.** Quauis videar mihi intelligere: tamen quod mihi inauditum hætenus fuit, apertius ostende quod dicis. **Magister.** Si esses in loco, vbi scires esse salubres herbas & mortiferas, sed nescires eas discernere, & esset ibi aliquis, de quo nō dubitares, quin illas discernere sciret, tibiq; interroganti, quæ salubres essent, & quæ mortifere, alias verò salubres diceret esse, alias comederet, cui magis crederes, verbo, an actioni ei? **Dis.** Non tantum crederem verbo, quantum operi. **Mag.** Plus ergo tibi diceret, quæ salubres essent opere quàm verbo. **Discip.** Ita est. **Mag.** Sic itaque, si nescires non esse mentendum, & mentiretur aliquis coram te, etiam si diceret tibi ipse, se nō debere mētiri: plus ipse tibi diceret opere, se mentiri debere, quā verbo nō debere. Similiter dū cogitat aliquis aliquid, aut vult aliquid: si nescires, an debere id velle, siue cogitare: si voluntatem eius, & cogitationem videres, significaret tibi in ipso opere, quia hoc deberet cogitare & velle. Quod si ita deberet, verum diceret: sin autem, mentiretur. In rerum quoq; existētia, est similiter vera vel falsa significatio, quoniā eo ipso, quia est, dicit se debere esse. **Di.** Video nunc apertè, quod hætenus nō animaduerti.

De summa veritate. Cap. XI. Mag.

R ogrediamur ad ea quæ restant. **Dis.** Præcede & sequar. **Mag.** Summam autem veritatem, non negabis esse rectitudinem? **Dis.** Imo nihil aliud illam possum fateri. **Mag.** Considera: quia omnes supradictæ rectitudines, ideo sunt rectitudines: quia illa in quibus sunt, aut fiunt, aut faciunt quod debent, summa veritas nō ideo est rectitudo, quia debet aliquid. Omnia enim illi debent aliquid, ipsa verò nulli quicquā debet, nec vlla ratione est

A est quod est, nisi quia est. **Dis.** Intelligo. **Ma.** Vides etiam, quomodo ista rectitudo causa sit omnium aliarum veritatum & rectitudinum, & nihil sit causa illius? **Dis.** Video, & animaduerto in aliis quosdam esse tantū effecta, quosdam verò esse causas & effecta: vt cū veritas, quæ est in rerū existentia, sit effecta summæ veritatis: ipsa quoque causa est veritatis, quæ cogitationis est, & eius, quæ est in propositione, & istæ duæ veritates nullius sunt causa veritatis. **Mag.** Bene cōsideras, vnde iam intelligere potes, quomodo summam veritatē in meo Monologio probaui non habere principium vel finem per veritatē orationis. Cū enim dixi, quando non fuit verum, quia futurum erat aliquid: non ita dixi, ac si absque principio ista oratio fuisset, quæ assereret futurum aliquid esse: aut ista veritas, esset deus: sed quoniam non potest intelligi, quando oratio ista esset, veritas illi deesset, vt per hoc quia non intelligitur, quando ista veritas esse non potuit, si esset oratio in qua esse posset, intelligatur illa veritas sine principio fuisse, quæ prima causa est huius veritatis. Quippè veritas orationis nō semper posset esse, si eius causa nō semper esset. Etenim non est vera oratio, quæ dicit futurum esse aliud, nisi re ipsa sit aliquid futurum, neq; aliquid est futurum, si non sit in summa veritate. Similiter de illa intelligendum est veritate orationis, quæ dicit: quia præteritū est aliquid. Nam si nullo intellectu veritas orationi huic, si facta fuerit, deesse poterit: necesse est, vt eius veritatis quæ summa causa est, istius, nullus finis intelligi possit. Idcirco nanq; verè præteritum dicitur esse aliquid, quia ita est in re: & ideo est aliquid præteritum, quia sic est in veritate summa. Quapropter, si nunquam potuit non esse verum, futurū esse aliquid, & nunquam poterit non esse verum, præteritum aliquid esse, impossibile est principium summæ veritatis fuisse aut finem futurum esse. **Di.** Nihil tuæ rationi obiici posse video.

De veritatis diffinitione.

Cap. XII. Mag.

C Edeamus ad indagacionem veritatis, quam incœpimus. **Dis.** Totum hoc pertinet ad indagandam veritatem: veruntamē redi ad quod vis. **Ma.** Dic ergo mihi, an tibi videatur, esse aliqua rectitudo alia, præter has quas contemplati sumus? **Di.** Non alia præter has: nisi illa, quæ est in rebus corporeis, quæ multum est aliena ab istis, vt rectitudo virgæ. **Mag.** In quo tibi illa videtur differre ab istis? **Dis.** Quia illa visu corporeo cognosci potest, istas rationis capit contemplatio. **Mag.** Nōne rectitudo illa corporum ratione intelligitur præter subiectum, & cognoscitur? Aut si de alicuius corporis absentis linea dubitetur, an recta sit, & monstrari potest, quia in nullam partē flectitur: Nōne ratione colligitur, quia rectam eam necesse est esse? **Dis.** Etiam. Sed eadem, quæ sic ratione intelligitur, visu sentitur in subiecto. Illæ verò non, nisi sola mente percipi possunt. **Mag.** Possumus igitur, nisi fallor, diffinire: quia veritas, est rectitudo sola mente perceptibilis. **Dis.** Nullo modo hoc dicentem falli video. Nepe nec plus nec minus cōti-

net ista diffinitio veritatis quàm expedit: quoniam nomen rectitudinis diuidit eam ab omni re, quæ rectitudo nō vocatur. Quod verò, sola mente percipi dicitur, separat eam à rectitudine visibili. Sed quoniam docuisti me omnē veritatem esse rectitudinem, & rectitudo idem videtur mihi esse, quod iustitia.

De iustitia & eius diffinitione.

Cap. XIII.

I Iustitiā quoque doce me, quid esse intelligam. Videtur nanque, quia omnē quod rectum est esse, iustum etiam esse: & conuersim, quia quod iustum est esse, rectum est esse. Iustum enim & rectum videtur, ignem calidum esse: & vnumquēq; hominem, diligentem se diligere. Nam si quicquid debet esse, rectè & iuste est: nec aliquid rectè & iuste est, nisi quod debet esse: sicut puto, non potest aliud esse iustitia, quàm rectitudo. In summa nanque & simplici natura, quauis non ideo sit recta & iusta, quia debeat aliquid dubium: tamen non est idem, esse rectitudinem, & iustitiā. **Ma.** Habes igitur diffinitionē iustitiæ: si iustitia nō est aliud quàm rectitudo. Et quoniam de rectitudine sola mente perceptibili loquimur, iniucem sese diffiniunt veritas, & rectitudo, & iustitia: vt qui vnā earum nouerit, & alias nescierit: per notam ad ignotarum scientiam pertinere possit: immo qui nouerit vnā, alias nescire non possit. **Dis.** Quid ergo? An dicemus lapidem iustum, cum à superioribus inferiora petit: quia hoc facit, quod debet: quemadmodū dicimus hominem iustum, qui quod debet facit? **Ma.** Non solemus huiusmodi à iustitia iustum dicere. **Dis.** Cur ergo magis homo quàm lapis iustus est, si vterque iustè facit? **Ma.** Tu ipse an non putas facere hominis, à facere lapidis aliquo modo differre? **Dis.** Scio quia homo sponte, lapis naturaliter & nō sponte facit. **Ma.** Idcirco lapis non dicitur iustus: quia nō est iustus, qui facit quod debet, si non vult quod facit. **Dis.** Dicemus ergo iustum esse equum, cum vult pascere: quia volens facit quod debet? **Ma.** Nō dixi iustum esse eum, qui facit volens quod debet: sed dixi non esse iustum, qui non facit volens quod debet. **Dis.** Dic ergo, quid sit iustus? **Ma.** Quæris, vt video, diffinitionē iustitiæ, cui laus debetur: sicut contrario eius scilicet iniustitiæ debetur vituperatio. **Dis.** Illam quæro. **Ma.** Constat, quia illa iustitia non est in vlla natura, quæ rectitudinem non agnoscit. Quicquid enim nō vult rectitudinem, etiam si eam tenet, non meretur laudem: quia tenet rectitudinem: velle autem illam non valet, qui nescit eam. **Di.** Verum est. **Ma.** Rectitudo igitur, quæ tenenti se laudem acquirit, non est nisi in rationali natura: quæ sola rectitudinē, de qua loquimur, percipit. **Di.** Ita sequitur. **Ma.** Ergo quoniā omnis iustitia est rectitudo: nullatenus est iustitia, quæ seruantem se facit laudabilem, nisi in rationalibus. **Di.** Non potest aliter esse. **Ma.** Vbi igitur tibi videtur ista iustitia in homine, qui rationalis est? **Di.** Non est nisi, aut in voluntate, aut in scientia, aut in opere. **Ma.** Quid, si quis rectè intelligit, aut rectè operatur, non autè rectè velat: laudabit eum quisquam de iustitia? **Dis.** Non. **Ma.**

G Mag. Ergo non est ista iustitia, scientiæ rectitudo, aut rectitudo actionis: sed rectitudo voluntatis. Disc. Aut hoc erit, aut nihil. Ma. Videtur tibi sufficere esse definitio iustitia, quæ quærimus? Di. Tu vide. Ma. Quicumque vult quod debet: putas eum rectè velle, & habere rectitudinem voluntatis? Di. Si quis nesciens vult quod debet: vt cū vult ostium claudere contra illum qui ipso nesciente vult in domo alium occidere siue iste habeat, siue non habeat aliquam voluntatis rectitudinem, non habet illam quam quærimus. Ma. Quid dicis de illo, qui scit se debere velle quod vult? Di. Potest contingere, vt intelligens velit quod debet, & nolit se debere. Nam cū latro cogitur ablatam reddere pecuniam: palam est, quia non vult se debere: quoniã igitur cogitur velle reddere, quia debet: sed hic nullatenus laudandus est hac rectitudine. Mag. Qui cibis esurientem pauperem propter inanẽ gloriam: vult se debere velle quod vult. Idcirco nanque laudatur, quia vult facere quod debet: quid itaque de isto iudicas? Disc. Nō est huius rectitudo laudanda: & ideo nō sufficit ad iustitiam, quam quærimus. Sed ostende iam quæ sufficiant. Mag. Omnis voluntas sicut vult aliquid: ita vult propter aliquid. Nam quemadmodum considerandum est, quid velit: ita videndum est, cur velit. Quippe non magis recta debet esse volendo quod debet: quàm volendo propter quod debet. Quapropter omnis voluntas habet quid, & cur. Omnino nanque nihil volumus, nisi sit cur velimus. Di. Omnes hoc in nobis cognoscimus. Ma. Cur autem tibi videtur unicuique volendum quod vult, vt laudabilem habeat voluntatem. Quid enim volendum sit, palam est: quia qui nō vult quod debet, iustus non est. Di. Nec minus apertum mihi videtur: quia sicut volendum est unicuique quod debet: ita volendum est, ideo quia debet, vt iusta sit eius voluntas. Mag. Bene intelligis hæc duo necessaria esse voluntati ad iustitiam velle, scilicet quod debet, ac ideo quia debet. Sed dic, an sufficiant? Di. Cur nō? Cū aliquis vult quod debet, quia cogitur: & ideo cogitur, quia hoc velle debet: nōne hic quodammodo vult, quod debet quoniã debet? Disc. Non possum negare: Sed alio modo vult iste, alio modo vult iustus. Ma. Distingue istos modos. Di. Iustus nanque cum vult quod debet, seruat voluntatis rectitudinem: nō propter aliud inquam iustus est, quàm propter ipsam rectitudinem. Qui autem nō nisi coactus, aut extranea mercede conductus, vult quod debet: si seruare dicendus est rectitudinẽ, nō eam seruat propter ipsam, sed propter aliud. Ma. Voluntas ergo iusta est, quæ sui rectitudinem seruat propter ipsam rectitudinem. Disc. Aut ista, aut nulla voluntas iusta est. Ma. Iustitia igitur est rectitudo voluntatis propter se seruata. Di. Verè hæc est iustitiæ definitio, quam quærebam. Ma. Vide tamen, ne fortè aliquid in ea debeat corrigi. Di. Ego nihil in ea corrigendum video. Mag. Nec ego. Nulla nanque iustitia est, quæ non est rectitudo: nec alia quàm rectitudo voluntatis, iustitia dicitur per se. Dicitur enĩ rectitudo actionis, iustitia: sed non nisi cū iusta voluntate fit actio. Rectitudo autẽ voluntatis, etiam si impos-

sibile sit fieri quod recte volumus: tamẽ nequam amittit nomen iustitię. Quod autem seruata dicitur, forte dicit aliquis: si rectitudo voluntatis nō nisi cū seruatur, dicenda est iustitia: nō mox vt habetur, est iustitia: sed nec accipim⁹ iustitiam, cū illam accipimus: sed nos seruando facimus eam iustitiam esse. Nam prius accepimus illam & habemus, quàm seruemus. Non enim ideo illam accipimus, nec idcirco illã primitus habemus, quia seruamus: sed illam incipimus ideo seruare, quia accipimus & habemus. Sed ad hoc respondere nos possumus: quia simul accipimus illam, & velle, & habere. Non enim illam habemus nisi volendo, & si eam volumus hoc ipso solo eam habemus. Sicut autẽ illam simul habemus & volumus, ita illam simul volumus & seruamus: quoniam sicut eam nō seruamus, nisi cū illam volumus, sic non est quando eam velimus nō seruemus: sed quandiu eam volumus, seruamus, & donec seruamus, volumus. Quoniam ergo eodem tempore contingit nobis illam, & velle, & habere: nec diuerso tempore in nobis sunt & velle, & seruare, eam ex necessitate simul accipimus & habere illam, & seruare, & sic quãdiu habemus, seruamus: nec vlla ex his generatur incōuenientia. Quippè sicut eiusdem rectitudinis acceptio, natura prius est quàm habere, aut velle illam: quoniam habere illã aut velle, non est causa acceptionis, sed acceptio facit velle illam & habere. Simul enim incipimus illam & accipere, & habere, & velle: & tamen simul sunt tempore, acceptio, & habere, & velle: & mox vt accepta, est habita: & volumus eam ita habere, seu velle illam: quauis natura prius sint, quàm seruare illam, simul tamen sunt tempore. Quare à quo simul accepimus, & habere, & velle, & seruare voluntatis rectitudinem: ab illo accipimus iustitiam, & mox vt volumus, & habemus eandem rectitudinem voluntatis, iustitia dicenda est. Quod verò addidimus, propter se: ita necessarium est, vt nullo modo eadẽ rectitudo, nisi propter se seruata, iustitia sit. Di. Nihil possum cogitare contra. Ma. Videtur tibi, quod ista definitio possit aptari summæ iustitiæ, secundum quod de re loqui possumus, de qua nihil, aut vix proprie aliquid, potest dici? Disc. Licet non sit tibi aliud voluntas, aliud rectitudo: tamen sicut dicimus, potestatem diuinitatis, aut diuinam potestatem, siue potentem diuinitatem: cū in diuinitate non sit aliud potestas, quàm diuinitas, ita non incōuenienter dicimus, ibi rectitudinem voluntatis, aut voluntariam rectitudinem, seu rectam voluntatem. Si verò rectitudinẽ dicimus propter se seruari, de nulla alia rectitudine tam cōuenienter dici posse videtur. Sicut enim non aliud illam, sed ipsa se seruat: nec per aliud, sed per se: & ita nō propter aliud, sed propter se. Mag. Indubitanter itaque possumus dicere, quia iustitia est rectitudo voluntatis, quæ rectitudo propter se seruatur. Et quoniam verbi, quod hic dico (seruatur) non habemus participium passiuum præsentis temporis, pro præsentis, possumus vt passiuo præterito participio eiusdem verbi. Disc. Hunc vsum habemus notissimum, vt præteritis participiis passiuis vtamur, præsentibus, quæ latinis

A nitas non habet, sicut non habet, præterita participia à verbis actiuis & neutris, & pro præteritis, quæ non habet, vtitur præsentibus: vt si dicatur de aliquo, hic quod studens & legens didicit, non nisi coactus docet, id est, quod dū studuit, & legit, didicit: & non nisi cum cogitur docet. Mag. Bene ergo diximus iustitiam, esse rectitudinem voluntatis seruata propter se, id est, quæ seruatur propter se. Et hinc est, quod iusti dicuntur aliquando recti corde, id est, recti voluntate: aliquando recti sine adiectione cordis: quoniam nullus alius intelligitur rect⁹, nisi ille qui rectam habet voluntatem: vt est istud: Gloriamini omnes recti corde: Et illud, Videbūt recti & lætabuntur. D. Satisfecisti etiã prius de diffinitione iustitiæ: trãseamus ad alia.

Quod vna sit veritas in omnibus veris.

Cap. XIII. Mag.

Edeamus ad rectitudinem seu veritatẽ,

R quibus duobus nominibus, (quoniam de rectitudine mente sola perceptibili

B loquimur) vna res significatur, quæ genus est iustitiæ: & quæramus, an sit vna sola veritas in omnibus istis, in quibus veritatem dicimus esse: an ita sint veritates plures, sicut plura sunt, in quibus constat esse veritatem. D. Hoc multum nosse desidero. Ma. Constat, quia in quacunq; re sit veritas, non est aliud quàm rectitudo. Di. Non hinc dubito. Ma. Si ergo plures sunt veritates secundum plures res, plures quoque sint rectitudines. Di. Hoc quoque non minus certũ est. Ma. Si secundũ diuersitates rerum, necesse est esse diuersas rectitudines: vtique secundum res ipsas habent esse suũ eadem rectitudines, & sicut res ipse in quibus sunt variantur: sic quoq; rectitudines varias esse necesse est. Di. In vna re in qua rectitudinem esse dicimus, ostẽde quod in cæteris intelligã. Ma. Dico, quia si rectitudo significationis, ideo est alia quàm voluntatis rectitudo, quia ista voluntate, illa in significatione est: habet suum esse rectitudo propter significationem & secundum eam mutatur. D. Ita est. Cū enim significatur esse, quod est: aut non esse, quod est: recta significatio est. & constat esse rectitudinem, sine qua significatio recta nequit esse. Si verò significetur esse quod non est, aut non esse quod est, aut si nihil omnino significetur nulla erit rectitudo significationis, quæ nō nisi in significatione est. Quapropter per significationem habet esse, & per eam mutatur eius rectitudo quemadmodum color per corpus habet esse nō esse. Existente nanque corpore, colorẽ eius necesse est esse: & pereunte corpore, colorem eius manere impossibile est. Ma. Non similiter se habet color ad corpus, vt rectitudo ad similitudinem significationum. Di. Ostende dissimilitudinem. Mag. Si nullus aliquo significare velit signo quod significadũ est: erit vlla per signa significatio? Disc. Nulla. Ma. An ideo non erit rectum, vt significetur quod significari debet? Disc. Non idcirco minus erit rectum, aut minus hoc exiget rectitudo. Ma. Ergo nō existente significatione, nō perit rectitudo, quæ rectum est: & qua exigitur, vt quod significandum est, significetur. Di. Si interiisset, nō esset rectum hoc: nec ipsa hoc exigeret. Ma. Putasne

cū significatur, quod significari debet, significationem tunc rectam esse propter hanc, & secundum hanc ipsam rectitudinem? Disc. Immo non possum aliter cogitare. Si enim alia rectitudine recta esset significatio, pereũte ista nihil prohibet rectã esse significationẽ. Sed nulla est recta significatio, quæ significat quod nō est rectũ significari, aut quod nō exigit rectitudo. Ma. Nulla igitur significatio est recta alia rectitudine, quàm illa quæ permanet pereunte significatione. Di. Palam est. Ma. An itaque non vides, quia non ideo est rectitudo in significatione, quia tunc incipit esse cū significatio esse quod est, vel non esse quod non est. Sed quia significatio tunc fit secundum rectitudinem quæ semper est, nec ob hoc abest à significatione, quia perit cum non sicut debet, aut cū nulla sit significatio, sed quoniã tunc significatio deficit à non deficiente rectitudine. Discip. Sic video, vt non possim non videre. Mag. Rectitudo ergo, qua significatio recta dicitur, non habet esse & non esse, aut aliquem motum per significationem quomodo cūque moueatur ipsa significatio. Di. Mihi nihil iam clarius. Ma. Potẽsne probare colorem similiter se habere ad corpus, quomodo rectitudo se habet ad significationem? Di. Promptior nunc sum probare, quia valde dissimiliter. Ma. Puto quia iam tibi notum est: quid de voluntate, & eius rectitudine, & de aliis quæ rectitudinem habere debent sentiendum sit. Di. Omnino video hac ipsa ratione probari, quomodo ipsa sit, rectitudinem immobilem permanere. Ma. Quid itaque consequi existimas de ipsis rectitudinibus? Sūt aliæ ab inuicem, aut est vna & eadem omnium rectitudo? Di. Suprà concessum est: quia si ideo sunt plures rectitudines, quoniam plures sunt res in quibus considerantur, necesse est eas existere & variari secundum res ipsas: quod nequaquam fieri demonstratum est. Quapropter non ideo sunt plures rectitudines, quia plures sunt res in quibus sunt. M. An habes aliquam aliam rationem, cur tibi plures esse videantur, præter ipsam rerum pluralitatem? Disc. Sicut istam nullam esse cognosco, ita nullã aliam inueniri posse considero. Ma. Vna igitur & eadem est omnium rectitudo. Disci. Sic me fateri necesse est. Ma. Amplius, si rectitudo non est in rebus illis, quæ debent rectitudinem, nisi cū sint secundum quod debent, & hoc solum est illis rectas esse: manifestum est earum omnium vnã solum esse rectitudinem. Di. Non potest negari. Ma. Vna igitur in omnibus illis est veritas. D. Et hoc negari impossibile est: Sed tamen ostẽde mihi, cur dicimus huius vel illius rei veritatẽ velut ad distinguendas veritatis differentias, si nullam ab ipsis rebus assumunt diuersitatem? Multi nanque vix concedent nullam esse differentiam inter veritatem voluntatis, & eam quæ dicitur actionis, aut alicuius aliorum. M. Improprie huius vel illius rei esse dicitur: quoniam illa nō in ipsis rebus aut ex ipsis, aut per ipsas in quibus esse dicitur, habet suum esse: Sed cū res ipsæ secundũ illã sunt, quæ semper præsto est his quæ sunt sicut debent, tunc dicitur huius vel illius rei veritas: vt veritas vocis, actionis, voluntatis:

G voluntatis: quemadmodum dicitur tempus huius vel illius rei, cū vnum & idem sit tempus omnium, quæ sunt in eodē tēpore simul: & si nō esset hæc, vel illa res, non minus esset idem tempus. Non enim dicitur ideo tempus huius vel illius rei, quia tempus est in ipsis rebus: sed quia ipsæ sunt in tempore. Et sicut tempus per se cōsideratum, nō dicitur tempus alicuius: sed cū res, quæ in illo sunt, consideramus, dicimus tēpus huius vel illius rei: ita summa veritas per se subsistens nullius rei est: sed cū aliquid secundū illam est, tunc eius dicitur veritas, vel rectitudo.

Beati Anselmi dialogus de veritate explicat.

B. Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis dialogus de libero arbitrio incipit.

Quod potestas peccandi non pertineat ad libertatem arbitrii.

Caput primum.

Discipulus.

Utrum liberū arbitrium videatur repugnare gratiæ & prædestinationi & præsciētiæ dei: ipsa libertas arbitrii quid sit nosse desidero, & vtrū illam semper habeamus. Si enim libertas arbitrii est, posse peccare & nō peccare, sicut à quibusdam solet dici: & hoc semper habemus, quomodo aliquādo gratia indigemus? Si autem hoc non semper habemus, cur nobis imputatur peccatum, quando sine libero arbitrio peccamus? Mag. Libertatem arbitrii non puto esse, potentiam peccandi & nō peccandi. Quippe si hoc eius esset diffinitio: nec deus nec angelus, qui peccare nequeunt, liberum haberent arbitrium, quod nefas est dicere. Di. Quid, si dicitur aliud esse liberū arbitrium dei & angelorum bonorum, aliud nostrum? Ma. Quauis differat liberum arbitrium hominum à libero dei arbitrio & angelorum bonorum: diffinitio tamen huius libertatis in vtrisque secundum hoc nomen, eadem debet esse: licet enim animal differat ab animali siue substantialiter siue accidentaliter, diffinitio tamen secundū nomen animalis omnibus animalibus est eadem. Quapropter talē oportet dare diffinitionē libertatis arbitrii, quæ nec plus, nec minus illa contineat. Quoniam ergo liberum arbitrium diuinum & bonorum angelorum peccare non potest, nō pertinet ad diffinitionem libertatis arbitrii, posse peccare. Denique nec libertas, nec pars libertatis est peccandi potestas. Quod vt plane intelligas, intende ad ea quæ dicam. Di. Ad hoc hic sum. Mag. Quæ tibi voluntas liberior videtur, illa quæ sic vult & potest non peccare, vt nullatenus valeat flexi à nō peccandi rectitudine: an illa quæ flexi aliquo modo potest ad peccandum? Di. Cur nō sit liberior illa, quæ ad vtrunque se habet

non video. Ma. An non vides, quoniam qui sic K habet quod decet, & quod expedit, vt hoc amittere nequeat, liberior est, quā ille, qui sic habet hoc ipsum, vt possit perdere: & ad hoc quod dedecet & non expedit valeat adduci? Di. Nulli dubium hoc esse puto. Ma. Hoc quoque non minus indubitabile dices: quia peccare semper dedecens & noxium est. Discip. Nullus sanæ mentis aliter sentit. Ma. Liberior itaque voluntas est, quæ à rectitudine non peccandi declinare nequit, quā quæ illam potest deserere. Di. Nihil mihi rationabilius asseri posse videtur. Ma. An putas, quod additum minuit, & separatim auget libertatem, id aut libertatem esse, aut partem libertatis? Di. Non hoc putare possum. Ma. Potestas ergo peccandi, quæ addita voluntati minuit eius libertatē, & si deriuatur auget: nec libertas est, nec pars libertatis.

Quod tantum homo & angelus peccauerunt per hanc potestatem & liberū arbitrium: & quāuis potuerunt seruire peccato, non tamen eis potuit dominari peccatum.

Cap. II. Discip.

Ihū consequentius. Magist. Non pertinet ad libertatem arbitrii, quod sic est extraneum à libertate. Discipulus, Rationibus tuis nullatenus cōtradicare queo. Sed nō parum me mouet: quia & angelica & nostra natura in principio habuit potestatem peccandi, quam si non habuisset non peccasset: quare si per hanc potestatem, quæ sic aliena est à libero arbitrio peccauit vtraque, prædicta natura: quomodo dicemus eam peccasse per liberum arbitrium? Aut si per liberū arbitrium nō peccauit, ex necessitate peccasse videtur. Nepe aut sponte, aut ex necessitate: aut si sponte peccauit, quomodo nisi per liberum arbitrium? Quare si non per liberum arbitriū, vtique ex necessitate peccasse videtur. Est & aliud, quod in hac peccandi potestate me mouet. Qui enim peccare potest, seruus potest esse peccati: quoniam qui facit peccatū, seruus est peccati. Qui autē seruus potest esse peccati, huic potest dominari peccatū: Quomodo libera fuit illa natura, aut cuiusmodi liberum arbitrium illud erat, cui peccatum dominari poterat? Ma. Et per potestatem peccandi & sponte per liberum arbitrium & non ex necessitate nostra, & angelica natura primitus peccauit, & seruire potuit peccato: & tamen nō illi peccatum dominari poterat, vnde illa non libera, aut eius arbitrium non liberum dici potest. Di. Opus habeo, vt quod dicis, aperias: quia clausum est mihi. Ma. Per liberū arbitrium peccauit apostata angelus, siue primus homo: quia per suum arbitrium peccauit, quod sic liberum erat, vt nulla alia re cogi posset ad peccandū, & ideo iuste reprehenditur: quia hanc haberet arbitrii sui libertatem, nō aliqua re cogente, non aliqua necessitate: sed sponte peccauit. Peccauit autem per arbitrium suum, quod erat liberum, sed non per hoc, vnde liberum erat, id est, per potestatem qua poterat non peccare & peccato non seruire: sed per potestatem, quam habuit, peccandi: qua nec ad non peccandi libertatē iuuabatur, nec ad peccandi seruitutem cogebatur. Quod autem consequi tibi videtur: quia si potuit

A si potuit seruus esse peccati, potuit ei dominari peccatum: & ideo nec illum, nec eius arbitrium liberum fuisse. Non ita est. Etenim qui suæ potestatis est, vt non seruiat, nec alienæ potestatis est, vt seruiat, quauis potestate sua seruire possit: quādiu non illa, quæ est seruendi, sed illa, quæ non est seruendi, vtitur potestate: nulla res potest illi dñari, vt seruiat. Nam etsi diues liber possit se facere seruū pauperis: quādiu hoc nō facit, nec ille nomen amittit libertatis, nec pauper illi proprie dicitur dominari: Aut si dicitur, improprie dicitur, quia hoc nō in eius, sed in alterius est potestate. Quamobrē nihil prohibet angelum & hominem ante peccatum liberos fuisse, aut liberum arbitrium habuisse.

Quomodo postquam se fecerunt seruos peccati, liberum habuerunt arbitrium.

Cap. III. Discip.

Atisfecisti mihi, quia nihil certe hoc prohibet ante peccatum. Sed postquam se fecerunt seruos peccati: quomodo liberum arbitrium seruire potuerunt? Ma. Licet peccato se subdidissent, libertatē arbitrii tamen naturalē in se interimere nequiverunt: sed facere potuerunt, vt iam non sine alia gratia quā erat illa, quam prius habuerunt, illa libertate vti non valeant. Di. Credo: sed intelligere desidero. Ma. Consideremus cuiusmodi arbitrii libertatem habuerunt ante peccatum: quia certū est eos, liberum arbitrium habuisse. Discip. Hoc expecto. Ma. Ad quid tibi videntur habuisse illam libertatem arbitrii? An ad assequendum, quod vellent: an ad volendū, quod deberent, & quod illis velle expediret. Discip. Ad volendum quod deberent, & quod expediret velle. Ma. Ergo ad rectitudinem voluntatis, habuerunt libertatem arbitrii. Quādiu nanque voluerunt, quod debuerunt, rectitudinem habuerunt voluntatis. Discip. Ita est. Mag. Dubium est adhuc cū dicitur, quia libertatem habuerunt ad rectitudinem voluntatis, si non addatur aliud. Quæro igitur, quomodo habebant illam libertatem ad rectitudinem voluntatis: an ad capiendum eam sine datore, cū illam nōdum haberent: an ad accipiendum nondum habitam, si daretur vt haberent: an ad deserendum quam acceperant, & per se resumendum deserat: an ad semper seruandum acceptam? Discip. Ad capiendum rectitudinem sine datore, non puto illos habuisse libertatem, quoniam nihil potuerunt habere, quod non acceperunt. Ad accipiendum verò à datore, quam nondum habebant, vt eam haberent, non est dicendum eos habuisse libertatem: quia non est credendum eos factos sine recta voluntate, quauis non negandum sit eos libertatem habuisse recipiendi eādem rectitudinem, si eam desererent, & ab ipso datore primo illis redderetur, quod in omnibus sæpe videmus, qui de iniustitia ad iustitiā superna gratia reducuntur. Mag. Vnde est, quod dicis eos posse recipere perditam rectitudinem, si reddatur: sed nos illā libertatem, quam habuerunt antequam peccarent, quærimus: cū sine dubio liberum habuerunt arbitrium, non illam qua nullus indigeret, si nunquam veritatem deseruisset? Discip. Profe-

quar itaque & respondebo ad ea quæ restant de D his, quæ interrogasti. Ad deserendum autē eandem rectitudinem, eos libertatem habuisse non est verum: quia deserere voluntatis rectitudinē, est peccare: & potestatem peccandi, nec libertatem, nec partem esse libertatis supra monstrasti. Ad resumendum verò per se rectitudinem desertam, libertatem non acceperunt: cum ad hoc rectitudo illa data sit, vt nunquam deseratur. Ipsa nanque potestas resumendi desertam, generaret negligētiam seruandi habitam. Quapropter restat libertatem arbitrii datam esse rationali creaturæ vel naturæ, ad seruandā acceptā rectitudinem voluntatis. Ma. Bene ad interrogata respondi. Sed adhuc opus est vt cōsideremus, propter quid illam rectitudinem seruire debeat rationalis creatura: an propter ipsam rectitudinem, aut propter aliud? Di. Si non illa libertas data esset illi naturæ, vt voluntatis rectitudinem propter ipsam seruaret rectitudinem, non valeret ad iustitiam: quoniam constat iustitiam esse rectitudinem volūtatis propter se seruata: sed ad iustitiam prodesse arbitrii libertatem credimus. Quare indubitanter asserendum est, rationalem naturam nō eam accepisse, nisi ad seruandā rectitudinē voluntatis propter ipsam rectitudinem. Mag. Quoniam omnis libertas est potestas: illa libertas arbitrii est potestas seruandī rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem. Discip. Non potest aliud esse. Mag. Iam itaque clarum est, liberum arbitrium non esse aliud quā arbitrium potens seruire rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem. Di. Clarum itaque est. Sed quādiu ipsam rectitudinē habuit, seruire potuit quod debuit. Postquam autem illam deseruit, quomodo potest seruire quod nō habet? Absente ergo rectitudine, quā seruire possit, non est liberum arbitrium, quod eā seruire valeat. Non enim seruire valet, quod non habet. Ma. Etiam si absit rectitudo voluntatis, non tamen rationalis natura minus habet quod suum est. Nullam nanq; potestatem habemus, vt puto, quæ sola sufficiat sibi ad actum: & tamen cū ea desint, sine quibus ad actum minime perducuntur nostræ potestates, non minus eas, quantū in nobis est, habere dicimur. Sicut nullum instrumentum solū sibi sufficit ad operandum: & tamen cū desunt illa quæ, quibus instrumento vtī nequimus, instrumentum nos cuiuslibet operis habere sine falsitate fatemur. Quod, vt in multis aduertas, in vno tibi monstrabo. Nullus visum habens dicitur, nullatenus videre posse montem. Discipulus. Qui montem videre non potest, profecto nullum habet visum. Magist. Habet ergo potestatem & instrumentum videndi montem, qui visum habet: & tamen si mons abest, & dicitur ei: vide montem, respondet tibi: Non possum, quia abest: si adesset possem videre. Item si mons adesset, & lux abesset: responderet se motē non posse videre: quia non posset absente luce: sed si lux adesset, tunc posset. Rursum si visum habēt lux & mons præsens esset, & aliquid visui obstaret: velut si aliquis illi oculos clauderet diceret, se nō posse videre montem: sed si nihil visui eius obfisteret, tunc sine dubio montem videndi

Gvidendi potestatem haberet. Disc. Hoc torum omnibus notum est. Ma. Vides ergo, quia potestas videndi aliquod corpus, alia est in vidente, alia in re videnda, alia in medio: idem neque in vidente, neque in re videnda: & ea quæ est in medio, alia est in adiuvante, alia in non impediante, id est, cum nihil quod impedire possit impedit. Disc. Video planè. Ma. Quatuor igitur istæ potestates sunt, quarum si quælibet una desit, aliæ tres sunt: nec singulæ, nec omnes simul aliquid possunt efficere: nec tamen absentibus aliis negamus, aut qui visum habet, habere visum, aut instrumentum siue potestatem videndi: aut rem visibilem, posse videri: aut lucem, posse visum iuvare.

*Quomodo potestatem habeant seruandi re-
ctitudinem, quam non habent.*

Cap. III. Ma.

Varta autè potestas improprie dicitur:

Quod enim solet spèdare visum, non ob aliud dicitur dare potestatem videndi, cù

H non impedit, nisi quia non aufert. Potestas autè videndi lucem, non nisi in tribus rebus est, quia tunc est idem, & quod videtur, & quod adiuvat. Nam hoc est omnibus notum. Di. Nulli itaq; est ignotum. Ma. Si ergo absente re, quæ videri possit, in tenebris positi, & clausos siue ligatos oculos habentes, quantum ad nos pertinet, videndi quamlibet visibilem rem potestatem habemus, quid prohibet nos habere potestatem seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, etiam absente ipsa rectitudine, quandiu & ratio in nobis est: qua eam valemus cognoscere, & voluntas qua illam tenere possumus? Ex his enim constat præfata libertas arbitrij. Disc. Satisfecisti intellectui meo, potestatem seruandi rectitudinem voluntatis rationali naturæ semper inesse, atq; hanc potestatem in primi hominis & angelorum arbitrio liberam fuisse, quibus inuitis rectitudo voluntatis non poterat auferri.

Quod nulla tentatio cogat inuitum peccare.

Cap. V.

Is Ed nunc quomodo est humanæ voluntatis arbitrium hac potestate liberum, cum sæpe rectam habens homo voluntatem, ipsam rectitudinem inuitus cogente tentatione deserat? Ma. Nemo illam deserit, nisi volendo. Si ergo inuitus dicitur volens, nemo deserit illam inuitus: ligari enim homo potest, & inuitus: quia nolens potest torqueri inuitus, quia nolens potest occidi: velle autem non potest inuitus, quia non potest velle nolens vel le. nam omnis volens, ipsum suum velle vult. Di. Quomodo dicitur inuitus mentiri, qui mentitur ne occidatur: cum hoc non nisi nolens facit? Nam sicut inuitus mentitur, sic inuitus vult mentiri: & qui inuitus mentiri vult, nolens vult mentiri. Ma. Ideo forsitan inuitus mentiri dicitur: quia cum sic vult veritatem, ut mentiatur, nisi propter vitam: & vult mendacium, quia propter vitam: & non vult mendacium propter mendacium ipsum, quoniam vult veritatem: & ideo volens & nolens mentitur. Alia nanque voluntas est, quam volumus aliquid propter se, ut cum volumus salutem propter se: & alia cum aliquid volumus propter aliud, ut cum volumus absinthium bibere

propter salutem. Vnde potest forsitan dici, secundum has diuersas voluntates: quia inuitus, & non inuitus mentitur. Quapropter cum dicitur inuitus mentiri: quia id non vult, in quantum vult veritatem, non repugnat illi sententiæ qua dico, neminem inuitum deserere rectitudinem voluntatis, quia mentiendū vult eam deserere propter vitam, secundum quam voluntatem non inuitus eam deserit, sed volens, de qua voluntate nunc loquimur: de illa nanque loquimur, qua vult mentiri propter vitam: non de illa, qua non vult mendacium propter se. Aut idcirco certe mentitur inuitus: quia inuitus, aut occiditur, aut mentitur: id est, inuitus est in hac angustia, ut ex necessitate horum unum quodlibet fiat: quauis enim necesse sit illum aut occidi, aut mentiri: non tamē necesse est illum occidi, quia potest non occidi, si mentitur: nec necesse est illum mentiri: quia potest non mentiri, sed occiditur. Neutrū enim est determinatum in necessitate: quia utrumlibet est in voluntate vel potestate. Itaq; licet inuitus aut occidatur aut mentiat: non tamē ideo sequitur, ut inuitus mentiatur, aut ut inuitus occidatur. Est & alia ratio, quam frequens habet usus, cur inuitus & nolens & ex necessitate dicitur aliquis facere, quod tamē volens facit. Nam quod non nisi difficile facere valemus, & ideo non facimus: dicimus hoc nos facere non posse. Et ex necessitate nos siue inuitos deserere, quod sine difficultate dimittere nequimus: & idcirco cum facimus hoc nos inuitos & nolentes & ex necessitate facere asserimus. Hoc igitur modo, qui mentitur ne moriatur, mentiri inuitus & nolens dicitur & ex necessitate, quia mendacium vitare non valet sine mortis difficultate. Sicut igitur qui mentitur propter vitam, improprie dicitur inuitus mentiri, quoniam mentitur volens, ita non proprie dicitur inuitus velle mentiri, quoniam hoc non nisi volens vult. Nam sicut cum mentitur, vult ipsum mentiri, sic cum vult mentiri, vult ipsum velle. Disci. Non possum negare, quod dicis. Mag. Quomodo itaque non est libera voluntas, quam aliena potestas sine suo assensu subiicere non potest? Disc. Nonne simili ratione possumus dicere, voluntatem equi esse liberam, quia appetitui carnis non seruit nisi volens? Ma. Non est hoc similiter: in equo nanque, non ipsa voluntas se subiicit, sed naturaliter subiecta semper necessitate appetitui carnis seruit. In homine verò, quandiu ipsa voluntas recta est, nec seruit, nec subiecta est cui non debet, nec ab ipsa rectitudine vlla vi aliena auertitur, nisi ipsa cui non debet, volens consentiat: quem consensum non naturaliter, nec ex necessitate, sicut equus, sed ex se aperte videtur habere. Disci. Satisfecisti huic obiectioni meæ de voluntate equi. Redi vbi eramus. Mag. An negauimus omnem rem liberam esse ab ea re, à qua cogi non volens, vel prohiberi non potest? Disc. Non video quomodo negem. Magi. Dic etiam, quomodo superat recta voluntas, & quomodo superatur? Disc. Velle ipsam rectitudinem perseuerare, est illi vincere: velle autem quod non debet, est illi vinci. Mag. Puto, quia tentatio rectam voluntatem non nisi volentem, aut ipsam rectitudinem prohibere, aut ad id quod non debet, cogere potest:

A re potest: ut illam velit, & istud nolit. Disc. Nec hoc vlla ratione falsum esse video. Magi. Quis ergo potest voluntatem dicere, non esse liberam ad seruandam rectitudinem, & liberam à tentatione & peccato: si nulla tentatio potest illam nisi volentem auertere à rectitudine ad peccatum, id est, ad volendum quod non debet. Cui ergo vincitur, non aliena vincitur potestate, sed sua. Disc. Hoc monstrant ea, quæ dicta sunt. Ma. Nonne vides ex his consequi, quia nulla potestas potest vincere rectam voluntatem? Nam si potest, habet potestatem vincendi, & sua potestate vincitur: sed hoc esse non potest, quoniam voluntas non nisi sua vincitur potestate. Quare nullatenus potest tentatio vincere rectam voluntatem, & cum dicitur, improprie dicitur. Non enim aliud intelligitur, quam quia voluntas potest se subiicere tentationi: sicut econuerso cum imbecillis dicitur posse vinci à forti: non sua potestate dicitur, sed aliena. quoniam non significatur aliud, nisi fortis habet potestatem vincendi imbecillum.

Quomodo sit nostra voluntas potens contra tentationes, licet videatur impotens. Cap. VI. Di.

Vanus sic omnia impugnantia voluntati nostræ subiicias, atque nullam tentationem illi dominari permittas, ut in nullo possim obuiare assertionibus tuis: non tamen possum dissimulare quandam impotentiam esse in eadem voluntate, quam fere omnes exprimimus: cum violentia tentationis superamur. Quapropter nisi illam potentiam quam probas, & illam impotentiam quam sentimus, facias conuenire: non potest animus meus in quietem huius quæstionis peruenire. Mag. Istam impotentiam quam dicis volentis, in quo putas esse Disc. In eo, quia non potest perseueranter rectitudini adherere. Magi. Si per impotentiam non adheret, aliena vi auertitur à rectitudine. Disc. Credo. Magi. Quæ est hæc vis? Disc. Vis tentationis. Ma. Hæc vis non auertit à rectitudine: si ipsa non vult, quod suggerit tentatio. Di. Ita est. Sed ipsa tentatio, ipsa sua vi cogit eam velle quod suggerit. Mag. Quomodo cogit eam velle? An ita, ut possit eam quidem nolle sed non sine graui molestia: an ita ut nullatenus possit nolle? Di. Quauis fateri me oporteat nos aliquando sic premi tentationibus, ut sine difficultate non valemus nolle, quod suggerunt: non tamen possum dicere, quod sic nos vnquam opprimant, ut quod mouent nullatenus nolle possimus. Magi. Nescio quomodo possit dici Si enim vult homo mentiri, ut non sustineat mortem, ut seruet vitam ad tempus: quis dicet impossibile velle eum non mentiri, ut vitet æternam mortem, & sine fine viuat. Quapropter iam dubitare hanc impotentiam seruandi rectitudinem non debes, quam dicis in nostra voluntate esse: cum tentationibus consentimus non esse ex impossibilitate, sed ex difficultate. Frequenti nanque usu dicimus, nos non posse aliquid: non, quia nobis est impossibile: sed quia sine difficultate non possumus. Hæc autem difficultate non possumus. Hæc autem difficultas non permittit libertatem voluntatis vinci. Impugnare nanque potest inuitam voluntatem, ex-

pugnare nequit inuitam. Hoc itaque modo, pu-
to te posse videre: quomodo conueniant potestatis voluntatis, quam ratio veritatis asserit: & impotentia, quam humanitas nostra sentit. Sicut enim difficultas nequaquam voluntatis interimit libertatem: ita illa impotentia, quam non ob aliud in voluntate dicimus esse: nisi quia non potest tenere suam rectitudinem sine difficultate, non auertit eidem voluntate perseuerandi in rectitudine potestatem.

Quomodo voluntas fortior sit, quam tentatio etiam cum ab illa vincitur.

Cap. VII. Di.

Icut nequaquam valeo, quod probas;

S negare: ita nullatenus queo voluntatem fortio-rem esse tentationi, cum ab ea superatur affirmare. Nam si voluntas seruandi rectitudinem fortior esset quam tentationis impetus: fortius illa volendo, quæ tenet, resisteret: quam illa insisteret. Non enim aliunde scio, me magis vel minus fortio-rem habere voluntatem nisi quia magis vel minus fortiter volo. Quapropter cum minus fortiter volo, quod debeo: quam tentatio mihi suggerit quod non debeo quomodo tentatio fortior non sit voluntate mea non video. Ma. Ut video, æquiuocatio voluntatis te fallit. Disc. Ipsam vellem æquiuocationem cognoscere. Mag. Sicut visus æquiuocet dicitur, ita & voluntas. Vocamus enim visum, instrumentum videndi, id est, radium procedentem per oculos, quo sentimus lucem, & ea quæ sunt in luce: & dicimus visum, instrumentum ipsius opus, quando illo utimur, id est, visionem. Eodem modo dicitur voluntas, ipsum instrumentum volendi, quod est in anima, & quod conuertimus ad volendum hoc vel illud: sicut visum ad videndum diuersa conuertimus, & dicitur voluntas, usus eius voluntatis, quæ est instrumentum volendi: sicut dicitur visus usus eius visus, qui est instrumentum videndi. Sicut igitur visum, qui est instrumentum videndi habemus etiam cum non videmus: visus autem, quod est opus eius, non est nisi cum videmus: ita voluntas, instrumentum scilicet volendi, semper est in anima etiam cum non vult aliquid, velut cum dormit: voluntatem verò, quam dico usum siue opus eiusdem instrumenti, non habemus nisi quando volumus aliquid. Illa vtique voluntas, quam dico instrumentum volendi, vna & eadem semper est quicquid velimus: Illa verò, quæ opus est, tam multiplex est quam multa & quam sæpe volumus: quemadmodum visus, quem etiam in tenebris vel clausis oculis habemus, semper idem est quicquid videamus. Visus autem id est, opus eius, qui & visio nominatur, tam numerosus est quam numerosa & quam numerosè videmus. Disc. Planè video, & amo hanc voluntatis distinctionem: & iam mihi videor videre, quam ex eius ignorantia patiebar deceptionem: sed tamen tu prosequere, quod incepi sti. Mag. Cum ergo videas duas voluntates esse instrumentum volendi, & opus eius: in qua harum duarum intelligis fortitudinem constare volendi? Disc. In illa quæ est instrumentum volendi. Mag. Si ergo scias virum ita fortem ut eo tenente taurum indomitum, taurus non posset se mouere

G mouere: & videas eundem virū tenentem arietem, vt ipse aries sese de manibus eius excutiat, putabis ne illum minus fortem in tenendo arietem, quā in tenendo taurum. Discip. Illum quidem non dissimiliter fortem in vtroque opere iudicabo, sed cum sua fortitudine non æqualiter vti fatebor: fortius enim operatur in tauro, quā in ariete. Sed ille fortis est, qui fortitudinem habet, actio verò eius fortis dicitur, qua fortiter fit. Mag. Sic intellige voluntatem, quam voco instrumentum volendi inseparabilem fortitudinem habere: quia aliquando magis, aliquando minus vtitur in volendo. Vnde quod fortius vult, nullatenus deserit ablato eo quod minus fortiter vult: & cum offertur fortius quod vult, statim dimittit quod non pariter vult: & tunc voluntas, quā dicere possumus actionem instrumenti huius, agit opus suum cum aliquid vult. Tunc inquam voluntas, actio magis vel minus fortis dicitur: quoniam magis vel minus fortiter fit. Discip. Aperta iam mihi esse quæ explicas necesse est vt fatear. Mag. Vides igitur, quia cum homo habitam rectitudinem voluntatis aliqua ingruente deserit tentatione, nulla vi aliena abstrahitur: sed ipse conuertit se ad id quod fortius vult.

Quod nec Deus potest auferre voluntatis rectitudinem.

Cap. VIII. Discip.

N unquid vel deus potest illi auferre rectitudinem? Mag. Vide quomodo non possit. Totam quidem substantiam, quam de nihilo fecit, potest redigere in nihilū. A voluntate verò habentem rectitudinem, non valet illam separare. Discip. Huius tuæ mihi inaudite assertionis multū à te rationem expecto. Mag. Nos loquimur de illa voluntatis rectitudine, qua iusta dicitur voluntas, id est, quæ propter se seruat. Nulla autem est iusta voluntas, nisi quæ vult, quod deus vult eam velle. Discip. Sic oportet fateri, quæ hoc non vult plane iniusta est. Ma. Seruare itaque rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, est vnicuique seruanti eam velle, quod deus vult illum velle. Si itaque deus separat hanc rectitudinem ab alicuius voluntate, aut volens facit hoc, aut nolens? Discip. Nolens non potest. Mag. Si itaque auferat alicuius voluntati præfatam rectitudinem, vult quod facit. Discip. Absque dubio vult. Ma. Vtique si ab alicuius voluntate vult separare eandem rectitudinem, non vult eum rectitudinem seruare voluntatis propter ipsam rectitudinem. Discip. Sic sequitur. Mag. Sed iampositum est, seruare hoc modo rectitudinem voluntatis esse omni seruanti velle, quod deus vult illum velle. Discip. Si positum non esset, ita tamen esset. Ma. Ergo si deus hanc rectitudinem tollit ab aliquo non vult eum velle, quod vult eum velle. Discip. Nihil consequentius, & nihil impossibilius. Mag. Igitur nihil magis impossibile, quā deum rectitudinem voluntatis auferre. Quod tamen facere dicitur, quando non facit vt eadem rectitudo non deseratur. Porro diabolus vel tentatio dicitur hoc facere sine voluntate ipsam vincere, & à rectitudine quam tenet abstrahere: quoniam non permetteret ei aliquid, aut mina-

retur auferre, quod magis quā ipsam rectitudinem vult: nullatenus ipse ab illa quam aliquatenus vult posse auertere. Discip. Sic planum videtur mihi quod dicis, vt nihil contradici posse existimem.

Quod nihil liberius sit recta voluntate.

Cap. IX. Mag.

C Ernis itaque nihil liberius recta voluntate, cui nulla vis aliena potest suam auferre rectitudinem. Nempe si dicimus: quia cum vult mentiri ne perdat vitā aut salutē, cogitur deserere timore mortis aut tormēti veritatem: non est verum. Non enim cogitur magis velle vitam quā veritatem: sed quoniam vi aliena prohibetur vtrunque seruare simul, ipsa eligit quod mauult: sponte vti que & non inuita quauis in necessitate, vtrālibet deserēdi posita sit non sponte, sed inuita. Non enim minus fortis est ad volendum veritatem, quā ad volendum salutem: sed fortius vult salutem. Nā si præsentem videret gloriam æternam, quam statim post seruata veritatem assequeretur, & inferni tormenta, quibus post mendaciū sine mora deputaretur, proculdubio mox viriū sufficientiam ad seruandam veritatem habere cerneretur. Discip. Aperte hoc videtur eum maiores vires exhibere ad volendum salutem æternam propter se, & veritatem propter præmium: quā ad salutem temporalem seruandam.

Quomodo peccans sit seruus peccati, & quod magis miraculum sit, cum Deus reddat rectitudinem illam deserenti, quā cum mortuo reddat vitam.

Cap. X. Mag.

Semper itaque habet rationalis homo liberum arbitrium: quia semper habet potestatem seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinē, quāuis aliquādo cum difficultate. Sed cum libera voluntas deserit rectitudinem per difficultatem seruandi: vti que post seruit peccato, per impossibilitatē per se recuperādi. Sic ergo fit spiritus vadens & non rediens: quoniam, Qui facit peccatum, seruus est peccati. Quippe sicut nulla voluntas antequam haberet rectitudinem, potuit eam deo non dāte capere: ita dum deserit acceptā, non potest eam, nisi deo reddēte recipere. Et maius miraculum existimo, cum deus voluntati desertā reddat rectitudinem, quā cum mortuo reddat vitā amissam. Corpus enim necessitate moriendo non peccat, vt vitā nunquam recipiat: voluntas verò per se rectitudinē deserendo, meretur vt illa semper indigeat. Et si quis sponte sibi mortē infert, non auferit sibi aliquid, quod nunquā erat amissurus. Qui verò voluntatis rectitudinem deserit hoc abiicit, quod ex debito erat seruaturus. Di. Valde verū est quod dicis de seruitute. Quia seruus fit peccati qui facit peccatum, & de impossibilitate recuperandi desertam rectitudinē, nisi ab eo à quo prius data ea reddatur, & vt illam semper teneant indefinenter considerandum est omnibus quibus datur.

Quod ista seruitus non auferat libertatem arbitrii.

Cap. XI.

S Ed hac sententia multū repressisti exultationē meam qua iam putabam esse securum hominem semper habentem libertatem

A libertatem arbitrii. Quare ipsam seruitutem exponi mihi postulo: ne fortē libertati præfatæ repugnare videatur. Vtraque enim scilicet, hæc libertas, & seruitus est in voluntate: secundum quamlibet aut liber, aut seruus est homo. Si ergo seruus, quomodo liber est? Aut si liber, quomodo seruus? Ma. Si bene discernas: quando non habet præfatam rectitudinem sine repugnantia & seruus est, & liber. Nunquam enim est eius potestatis rectitudinem capere, cum non habet sed semper est eius potestatis seruare, cum habet. Per hoc, quia redire non potest à peccato, seruus per hoc, quia abstrahi non potest à rectitudine, liber est. Sed à peccato & eius seruitute, non nisi per alium potest reuerti. A rectitudine verò, non nisi per se potest auerti: & à libertate sua nec per se, nec per alium potest priuari. Semper enim naturaliter liber est ad seruandam rectitudinem: si eam habet: etiam quando, quam seruat, non habet. Di. Sufficit mihi hoc huius libertatis & seruitutis, vt in eodem homine possint esse, simul facta concordia.

Cur cum homo non habet rectitudinem magis dicitur liber: quia non potest ei auferri, cum habet: quā cum eam habet seruus: quia cum non habet per se non potest recuperare eam.

Cap. XII.

S Ed multum nosse desidero, cur quādo non habet rectitudinem, magis dicitur liber: quia non potest ei ab alio auferri cum habet: quā cum rectitudinē habet seruus, quoniam eam non potest recuperare per se, cum non habet. Per hoc enim, quia redire non potest à peccato seruus est. Per hoc quod abstrahi non potest à rectitudine, liber est. Et sicut nunquam abstrahi potest, si habet: ita nunquam potest redire, si non habet. Quapropter sicut semper habet illā libertatē: ita semper habere videtur illam seruitutem. Magist. Ista seruitus non est nisi impotentia. Siue enim dicamus eam impotentiam esse redeundi ad rectitudinem, siue impotentiam recuperandi, aut iterum habendi rectitudinem: non ob aliud est homo seruus peccati nisi per hoc, quia nequit redire ad rectitudinē, aut recuperare, aut habere illam, qua potest homo non peccare. Cum autem habet eandem rectitudinem, non habet impotentiam non peccandi. Quare quando habet rectitudinem illam, non est seruus peccati. Potestatem autem seruandi rectitudinem semper habet, & cum rectitudinem habet, & cum non habet, & ideo semper est liber. Quod autem quæris, cur quando non habet rectitudinem magis dicitur liber: idcirco quoniam alio non ei potest auferri, quando habet: quoniam seruus, tunc cum habet rectitudinem, ideo quia non potest eam recuperare per se quando non habet: tale est ac si quæras, cur homo cum sol adest, magis dicitur habere potestatem videndi solem, propter hoc, quia intueri illum potest cum adest: quoniam dicitur cum sol abest, habere impotentiam videndi solem, quoniam quando abest non potest eum facere sibi præsentem. Sicut enim & quando abest habemus in nobis visum, quo illū videmus, cum adest: sic etiam quando voluntatis rectitudo nobis deest, habemus tantum in nobis apti-

tudinem intelligendi & volendi, qua eam possu-
mus seruare propter se, cum eam habemus. Et sicut quando nobis nihil deest ad videndum solem, nisi præsentia eius: tunc solummodo non habemus illam potestatem, quam nobis facit eius præsentia: sic tantummodo quando nobis illa rectitudo deest, tunc habemus illam impotentiam, quam facit nobis eius absentia. Semper igitur homo habet arbitrii libertatem, sed non semper seruus est peccati: sed quando non habet rectam voluntatem. D. Si intentē cogitas sem, quæ supra dicta sunt, quando videndi potestatem in quatuor potestates distribuisti, non hæc dubitarem: quare fateor culpam huius dubitationis meæ. Mag. Parcā tibi, tamen nunc sed deinceps ea quæ dicimus sic sint præsentia, cum opus erit huiusmodi: vt ea nobis necesse non sit repetere. Discipul. Gratam habeo tuam indulgentiam. Sed ne mireris, si ea quæ non consueui, non sunt mihi propter vnam auditionem semper omnia ad intuemum in corde præsentia.

Quod potestas seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, sit perfecta diffinitio liberi arbitrii.

Cap. XIII. Mag.

D Ic adhuc, si quid in diffinitione libertatis arbitrii, quam fecimus dubitas? Di. Vnum est, quod adhuc me aliquantulū in ea sollicitat. Nam sæpe habemus potestatem seruandi aliquid, quæ tamen libera non est, vt aliena vi impediri non possit. Quamobrem cum dicis, quia libertas arbitrii est potestas seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, vide ne fortē addendum sit, quod illā potestatem tam liberam designet esse, vt nulla vi superari possit. Ma. Si potestas seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, aliquando inueniri posset absque, illa quā perspeximus, libertate: expediret, vt quod dicis adderetur: Sed, cum dicta diffinitio sic perfecta sit ex genere & differentiis: vt nec minus aliquid claudat, nec plus quā illa, quam quærimus, libertas: nihil illi addendū, aut demendum intelligi potest. Est enim, potestas, libertatis genus. Quod autem additum est, seruandi, separat eam ab omni potestate, quæ non est seruandi sicut est potestas ridendi, aut ambulandi. Addendo verò, rectitudinem, decernimus eam à potestate seruandi aurum, & quicquid non est rectitudo. Per additamentum voluntatis, segregatur à potestate seruandi rectitudinem aliarum rerum, vt virgæ, aut opinionis. Per hoc autem quod dictum est, propter rectitudinem ipsam, diuiditur à potestate seruandi rectitudinem voluntatis propter aliud, vt cum seruatur propter pecuniam, aut naturaliter. Seruat enim naturaliter canis rectitudinem voluntatis, cum amat catulos suos, aut dominum suum sibi bene facientem. Quoniam igitur nihil est in hac diffinitione, quod non sit necessarium ad concludendam libertatem arbitrii rationalis voluntatis, & ad alia excludenda, & sufficienter illa includitur, & alia excluduntur, nec abundans vti que, nec indigens est hæc nostra diffinitio. Ita ne tibi videtur? Discip. Mihi vti que

G perfecta videtur. Mag. Dic quoque, si quid vis amplius de libertate hac, propter quam imputatur illam habenti, siue faciat bonum, siue malum. De hac enim sola nunc noster est sermo.

Diuisio huius libertatis.

Cap. XIII. Disc.

Estat nunc, vt diuidas eandem libertatem. Quauis enim secundum hanc definitionem communis sit omni rationa

I creaturæ vel naturæ, multum tamen differt illa quæ dei est, ab illis quæ rationali naturæ sunt, & illæ ab inuicem. Magi. Libertas arbitrij alia est à se, quæ nec facta est, nec ab alio accepta quæ est solius dei: alia à deo facta, & accepta, quæ est angelorum. Facta autem siue accepta, alia est habens reëritudinem, quam feruet, alia carens. Habens, alia tenet separabiliter, alia inseparabiliter. Illa quidem quæ separabiliter tenet, fuit angelorum omnium antequam boni confirmarentur & mali caderent & est omnium hominum ante mortem, qui habent reëritudinem

H eandem. Quæ verò tenet inseparabiliter, est electorum angelorum & hominum. Sed angelorum electorum, post reprobationem ruinam. & hominum, post mortem suam: Illa autem quæ caret reëritudine: alia caret recuperabiliter alia irreuerabiliter. Quæ recuperabiliter caret, est tantum in hac vita omnium hominum carentium quauis illam multi non recuperent. Quæ autem irreuerabiliter caret, est proborum hominum & angelorum, scilicet angelorum, post ruinam: & hominum, post hanc vitam. Di. De definitione & diuisione libertatis huius, deo annuente, mihi satisfecisti: vt nihil queam inuenire, quod necesse habeam de illis interrogare.

Beati Anselmi dialogus de libero arbitrio explicit.

B. Anselmi Ar

CHIEPISCOPI CANTuariensis dialogus de casu diaboli incipit.

Quod etiam ad angelos dicatur: Quid habes, quod non accepisti? & à deo non sit nisi bonum, & esse: & omne bonum sit essentia, & omnis essentia bonum.

Caput primum. Disc.

I llud Apostoli: Quid habes, quod non accepisti: dicitur hominibus tantum, an & angelis? Mag. Nulla creatura habet aliquid à se. Quod enim seipsum à se non habet: quomodo habet à se aliquid. Denique si non est aliquid nisi vnus qui fecit: & quæ facta sunt, sunt ab vno: clarum est, quia nullatenus potest haberi aliquid, nisi qui fecit, aut quod fecit. Di. Verè clarum. M. Sed neque ipse factor, neque quod factum est, potest haberi nisi ab ipso factore. Disc. Nec hoc minus clarum. Mag. Ille igitur solus à se habet,

quicquid habet: & omnia alia, non nisi ab illo habent aliquid: & sicut à se non, nisi nihil, habent: ita ab illo non nisi aliquid, habent. Di. Non planè video quod ais, quod à deo non habent alia, nisi aliquid: Nam quis fecit alius, vt multa quæ videmus transire de esse ad non esse, non sint quod erant etiam si omnino in nihilum non transeant. Aut quis facit non esse quicquid non est: nisi ille qui facit esse omne quod est. Item si non est aliquid, nisi ideo quia deus fecit: necesse est, vt quod non est, idcirco non sit: quia ipse non facit. Sicut ergo illa quæ sunt, ab illo habent esse aliquid: Ita quæ non sunt, vel quæ de esse transeunt ad non esse, videntur ab eodem ipso habere nihil. Magist. Non solum ille dicitur facere aliquid esse, aut non esse aliquid, qui facit vt sit quod non est: aut non sit quod est, sed etiam ille qui potest facere aliquid, vt non sit, & non facit: dicitur facere esse non esse.

Quippe non tantum, dicitur facere aliquem nudum esse, aut non esse indutum qui eum despoliat: sed & qui spoliantem, cum prohibere possit, non prohibet: sed ille dicitur proprie facere, iste improprie. Cum enim iste dicitur, quia facit esse nudum, aut non esse indutum: non aliud intelligitur, nisi quia cum posset non fecit vt non esset nudus, aut maneret indutus. Hoc modo Deus dicitur multa facere, quæ non facit: vt cum dicitur inducere in tentationem, quoniam non defendit à tentatione cum possit: & facere non esse quod non est, quoniam cum possit, non facit esse. At si consideres ea quæ sunt cum transeunt ad non esse, non ipse facit ea non esse. Quoniam nanque non solum non est aliqua alia essentia nisi illo faciente: sed nec aliquatenus manere potest quæ facta est, nisi eodem ipso faciente vt maneat. Cum ipse desinit seruire quod fecit, non ideo id quod erat redit in non esse, quia ipse facit non esse: sed quia cessat facere esse. Nam & cum quasi iratus destruendo aliquid aufert esse, non est ab illo non esse: sed illo tollente velut suum quod præstitit, quod ab eo factum seruabatur vt esset, redit in non esse. quod non ab illo, sed à se antequam fieret habebat. Si enim ab aliquo tunicam repetas, quam præstiteras illi modo, ad tempus, non habet à te nuditatem: sed te quod tuum erat tollente, redit in id quod erat antequam indueretur à te. Nepe sicut à summo bono, non est nisi bonum, & omne bonum est à summo bono: ita à summa essentia non nisi essentia, & omnis essentia est à summa essentia. vnde quoniam summum bonum est summa essentia, consequens est, vt omne bonum sit essentia, & omnis essentia bonum. Nihil ergo & non esse, sicut est essentia, non est bonum. Nihil itaque & non esse, non est ab illo, à quo non est nisi bonum & essentia. Di. Aperte nunc video quia sicut bonum & esse, non est nisi à deo: ita non est à deo, nisi bonum & esse. Magist. Vide ne vllatenus putes cum in diuinis libris legimus, aut cum secundum illos dicimus, deum facere malum, aut facere non esse, quod negem propter quod dicitur, aut reprehendā. quia ita dicitur: sed non tantum debemus inherere improprietati verborum veritatem tegenti, quantum inhiare proprietati, veritatis sub multo modo

A modo genere locutionis latenti. Disc. Ista non nisi non intelligenti aut calumnioso habes opus dicere. Mag. Redi ad id quod incepisti, & vide si non solum homini, sed & angelo potest dici, quia non habet quod non accepit.

Cur videatur diabolus, ideo non accepisse perseuerantiam, quia deus non dedit.

Cap. II. Disc.

Atis patet, non minus angelo quam homini conuenire. Constat ergo, quia ille angelus qui stetit in veritate, sicut ideo

S perseuerauit, quia perseuerantiā habuit: ita ideo perseuerantiam habuit: quia accepit: & ideo accepit, quia deus dedit id. Consequens est igitur, quia ille qui in veritate non stetit, quemadmodum ideo non perseuerauit, quia perseuerantiam non habuit, sic ideo non habuit perseuerantiā, quia non accepit, & ideo non accepit, quia deus non dedit. Si ergo potes, volo vt ostendas mihi culpam eius, cum ideo non perseuerauit, quia ille non dedit, quo non dante nihil habere potuit.

B Certus sum enim etiam si non videam, non illum nisi iuste à summo iusto damnatum, nec sine culpa iuste illum potuisse damnari. Ma. Vnde putas consequi, si bonus angelus ideo accepit perseuerantiam, quia deus dedit. malum ideo non accepit, quia deus non dedit. Disc. Quia si bono angelo datio est causa acceptionis, puto non dationem esse malo angelo causam non acceptionis, & si ponitur non datio, inde necessariā esse causam vt sequatur non acceptio, vt omnes scimus, quia cum non accipimus, quod volumus, non ideo non datur, quia non accepimus, sed ideo non accipimus, quia non datur. Denique quoscunque legi aut audiui facere quæstionem hanc, hac ratione eam, in quantum memini, constituant: quia si bonus angelus, ideo non accepit, quia deus dedit: malus angelus, ideo non accepit, quia deus non dedit: nec memini me adhuc huius consequentiæ solutionem vidisse.

Quod ideo deus non dedit, quia ille non accepit.

Cap. III. Mag.

Vlla est ibi consequentia, potest enim

N non dare, non esse causa non accipiendi: etiam si dare, semper esset causa accipiendi. Disci. Ergo si ponatur non dare, non necesse est sequi, non accipere. Quare potest esse accipere, etiam si non sit dare. Magi. Non est ita. Discip. Exemplo volo mihi ostendas, quod dicis. Magi. Si ego porrigo tibi aliquid, & tu accipis: non ideo do, quia accipis, sed ideo accipis, quia do: & est datio, causa acceptionis. Discip. Ita est. Magi. Quid si ipsum porrigo alij, & non accipit: ille ne ideo non accipit: quia non do? Discip. Potius videtur, quia tu ideo non das, quia ille non accipit. Magist. Hoc igitur non dare, non est causa non accipiendi, & tamen si pono non me dedisse, causa est consequendi illum non accepisse. Aliud nanque est rem, causam esse alterius rei: aliud positionem rei, esse causam vt sequatur aliquid. Cum enim incendium non sit causa ignis, sed ignis incendij positio tamen incendij semper causa est, vt sequatur esse ignem. Si enim est incendium, necesse est ignem esse. Di. Necesse est me sic esse fateri. Magist. Vides

ergo, vt puto, si tu ideo accepisti, quia ego dedi non tamen idcirco consequi illum qui non accepit, ideo non accepisse, quia ego non dedi: & tamen consequi, quia si ego non dedi, ille non accepit. Disc. Video, & placet mihi, quia video. Magist. An amplius dubitas, quia sicut angelus qui stetit ideo accepit perseuerantiam, quia deus dedit ita non statim idcirco deus non dedit, quia ille non accepit. Disci. Nondum mihi hoc ostendisti: sed illud tantum sufficienter demonstraisti, scilicet non esse consequens ex eo: quia bonus angelus ideo accepit, quia dedit, malum ideo non accepit, quia deus non dedit. Si enim vis asserere deum illi ideo non dedisse, quia non accepit. Quæro, cur non accepit? Aut quia non potuit, aut quia non voluit. Nam si non habuit potestatem, aut voluntatē accipiendi, deus non dedit. Si enim deus dedisset, pro certo habuisset. Quare si non potuit habere potestatem, aut aut voluntatem accipiendi perseuerantiam, nisi dante deo: quid peccauit, si non accepit, quod deus illi non dedit posse aut velle accipere? M. Deus dedit illi potestatem & voluntatem accipiendi perseuerantiam. Disc. Accipit igitur quod deus dedit: & habuit, quod accepit? Mag. Verè habuit & accepit. Disci. Accipit ergo, & habuit perseuerantiam. Magister. Non accepit & ideo non habuit. Disci. Nonne dixisti deum illi dedisse & illum accepisse potestatem & voluntatem accipiendi perseuerantiam? Magister. Dixi, sed non dixi deum illi dedisse accipere perseuerantiam: sed tantum velle & posse perseuerantiam accipere. Discip. Ergo si voluit, & potuit, accepit perseuerantiam. Magister. Non est necessarium consequens. Discipulus. Non video, cur non: nisi mihi ostendas. Magister. Incepisti vnquā aliquid cum voluntate & potestate perficiendi: quod tamen voluntate ante finem rei mutata non perfecisti? Di. Sæpe. Ma. Voluisti igitur, & potuisti perseuerare, in quo perseuerasti? Discip. Volui vtique, sed non perseueraui in voluntate: & ideo non perseueraui in actione. Ma. Quare non perseuerasti in voluntate? Discip. Quia non volui. Mag. Nonne quando voluisti perseuerare in actione, voluisti perseuerare in ipsa voluntate? Discip. Non possum negare. Magist. Cur ergo dicis: non voluisse perseuerare in illa? Disci. Iterum responderem, quia perseuerare volui, sed non perseueraui in hac voluntate: nisi rem viderem in infinitum procedere, te semper idipsum interrogante, & me eadem respondente. M. Non ergo debes dicere: ideo non volui perseuerare in voluntate huius voluntatis. Sed cum quæritur: quare non perseuerasti in actione, in qua voluisti & potuisti perseuerare. Respondere potes vel debes, quia non perseueraui in voluntate. Quod si quæritur iterum, quare non perseuerasti in voluntate: Alia causa reddenda est, vnde scilicet contigerit defectus illius voluntatis: quam, quia non perseuerasti velle voluntatem. Non enim respondendo aliud ostendis quam idipsum quod quæritur, id est, non perseuerasti in voluntate perseuerandi in actione. Di. Video quia non videbam quid dicerem. Magist. Dic ergo vno verbo quid sit perseuerare, quantum

Gres exigit, in faciendo aliquid. Disc. Perficere. Nam perseverare in scribendo aliquid dicimus, perscribere, inducendo perducere. Mag. Dicamus igitur similiter, etiam si non sit in usu, quod perseverare in voluntate, sit perseverare velle. Disci. Ita fiat. Mag. Cum ergo non perfecisti quod voluisti, & potuisti: cur non perfecisti? Disci. Quia non perseverare volui. Mag. Ita ergo: dic quia diabolus qui accepit velle, & posse accipere perseverantiam, & velle & posse perseverare: ideo non accepit nec perseveravit, quia non perseverare voluit. Disci. Item quæro: quare non perseverare voluit? Cū enim dicis, quia non perseverare voluit quod voluit, tale est ac si dicas: quod voluit prius, postea non voluit. Quoniam ergo non voluit quod prius voluit, quare non voluit: nisi quia non habuit voluntatem? Nō dico voluntatem, quam prius habuit cum voluerit, sed quam non habuit, cum non voluit. Hanc autem voluntatem, quare non habuit: nisi quia non accepit? Quare autem non accepit, nisi quia deus non dedit. sed ideo deus non dedit, quia ille non accepit? Magi. Iterum dico, quia non ideo non accepit, quia deus non dedit: sed ideo deus non dedit, quia ille non accepit. Disci. Hoc ostende. Mag. Sponte dimisit voluntatem, quam habuit: & sicut accepit, habuit quousque habuit, ita potuit accipere & semper tenere, quod deseruit. Sed quia deseruit, non accepit. Quod ergo ideo non accepit, quia deus non dedit: sed deus non dedit, quia ille non accepit. Quis non videat, quia non ideo non voluit tenere, quia deseruit: sed ideo deseruit, quia non voluit tenere. Semper nanque tenenti prius est, non velle tenere quam velle deserere. Ideo enim vult aliquis deserere quod tenet, quia non vult tenere. Disci. Quæro igitur, quare tenere non voluit quod tenebat, nisi quia deus non dedit velle? Mag. Non semper prius est non velle tenere, quam velle deserere. Disc. Quando non sit, ostende mihi. Magi. Quando aliquando rem propter se non vis tenere: sed deserere, vt carbonem ignitum in manu nuda positum: tunc forsitan prius est non velle tenere quā velle deserere, & ideo vis deserere, quia non vis tenere. Prius enim quā teneas non vis tenere: velle autem deserere non potes, nisi cum tenes. Cum autem tenes quod propter aliquid non vis tenere, nec tamen propter aliquid deserere vis: & magis vis aliquid quod non potes habere, nisi deseras quod tenes: tunc velle deserere prius est, quā non velle tenere. Avarus nanque, cum vult tenere nummum, & mauult panem, quem nequit habere, nisi nummum det: prius vult dare, id est, deserere nummum quā non velle tenere: non enim illum ideo vult dare, quia non vult tenere: sed quia vt panem habeat, necesse habet dare. Nam & antequam habeat, vult tenere & habere: & cum habet, nequaquā non vult tenere, quandiu non habet necesse deserere. Disc. Verum est. Mag. Non ergo semper est prius, non velle tenere, quā velle deserere: sed aliquando prius est, velle deserere. Disc. Non possum negare. Ma. Dic ergo quia non ideo non voluit cum debuit

& quod debuit, quia voluntas deficit, Deo dare deficiente: sed quia ipse volendo, quod non debuit, bonam voluntatem expulit mala superueniente. Quapropter non ideo non habuit bonam voluntatem perseverantem, aut non accepit, quia deus non dedit. sed ideo deus non dedit, quia ille volendo, quod non debuit, eā deseruit: & eam deserendo non tenuit.

Quomodo ille peccauit, & voluit similis esse Deo. Cap. III. Disc.

Intelligo quod dicis. Ma. Dubitas adhuc diabolus non ideo voluisse deserere quod habebat, quia non voluit tenere: sed ideo non voluisse tenere, quia voluit deserere. Disc. Non dubito sic esse posse: sed nondum fecisti me certum sic esse. Prius ergo ostende, quid voluit habere quod non habebat, vt vellet deserere tenebat: sicut in avaro monstraisti. Deinde, si nihil condici poterit ita esse, me non dubitare fatebor. Mag. Peccasse illum non dubitas: quoniam a iusto deo non potuit iniuste dānari. Sed quæris, quomodo peccauit. Disci. Ita est. Mag. Si iustitiam perseveranter seruasset, non peccasset vnquam, nec miser esset. Disci. Ita credimus. Magi. Iustitiam verò nullus seruat, nisi volendo quod debet: neque deserit, nisi volendo quod non debet. Disc. Nulli dubium. Magi. Volendo aliquid igitur, quod velle tunc non debebat, deseruit iustitiam: & sic peccauit. Disci. Ita sequitur. Sed quæro, quid voluit? Ma. Verum quod habebat, debebat velle. Disc. Debebat verè velle quod a deo acceperat, nec hoc volendo peccauit. Mag. Voluit igitur aliquid quod non habebat, nec tunc velle debebat: sicut Eva similis voluit esse diis, prius quā deus hoc vellet. Disci. Nec hoc ita sequi negare queo. Magi. Nihil autem velle poterat nisi iustitiam, aut cōmodum: ex cōmodis enim constat beatitudo, quam vult omnis rationalis natura. Disci. In nobis possumus hoc cognoscere, qui nihil volumus nisi quod iustum & cōmodum putamus. Mag. Iustitiam verò volendo peccare non potuit. Disci. Verum est. Mag. Peccauit ergo volendo aliquid commodum, quod nec habebat, nec tunc velle debuit: quod tamen ad augmentum beatitudinis esse illi poterat. Disc. Palam est, quoniam aliter non potuit. Ma. Cernis vt puto, quia plus aliquid quā accepit inordinatè volendo, voluntatem suā extra iustitiam extendit. Disc. Aperte nunc video: quia peccauit, & volendo quod non debuit, & nolendo quod debuit, & palam est, quia ideo non voluit plus quā debuit, quia noluit tenere iustitiam: sed ideo iustitiam non tenuit, quia aliquid voluit, quod volendo illam deseruit: sicut in avaro de nummo & pane monstraisti. Magi. At cū hoc voluit, quod deus illum velle volebat, voluit inordinatè, similis esse deo. Disc. Si deus cogitari non potest, nisi ita solus, vt nihil illi simile cogitari possit: quomodo potuit diabolus velle quod non potuit cogitare? Nō enim ita obtusæ mentis erat: vt nihil aliud simile deo cogitari posse nesciret. Magi. Etiam si voluit omnino par esse deo secundum aliquid minus deo, contra voluntatē dei hoc voluit inordinatè similis esse deo, quia propria voluntate, quæ nulli

A nulli subdita fuit, voluit aliquid. Solius enim dei esse debet, sic volūtate propria velle aliquid vt superiorem non sequatur voluntatem. Disc. Ita est. Ma. Non solum autem voluit esse equalis deo, quia præsumpsit habere propriam volūtatem: sed etiam maior voluit esse, volendo quod deus illum velle volebat: quoniam voluntatem suam supra voluntatem dei posuit. Disc. Satis liquet. Ma. Iam tibi manifestum esse puto ex rationibus supradictis diabolus sponte dimisisse velle quod debebat, & iuste amisisse quod habebat: quia sponte & iniuste voluit quod non habebat, & velle non debebat. D. Nihil puto manifestius. Mag. Quauis igitur bonus angelus ideo accepit perseverantiam, quia deus dedit: non ideo non accepit tamen malus angelus, quia deus non dedit: sed deus ideo non dedit, quia ille non accepit: & ideo non accepit, quia accipere noluit. Disc. Mihi quidem satisfacisti ad ea quæ quæro: vt nec in his quæ proponis, nec in ipsa consequentia conclusionum tuarum nullam videam sensu meo titubare veritatem.

Quod boni angeli ante casum malorum peccare potuerunt. Cap. V. Mag.

Cap. V. Mag.

Vt asne bonos angelos similiter potuissent peccare, antequam mali caderent?

Puto: sed ratione comprehendere vellem. Mag. Hoc certum habes: quia si non potuerunt peccare, non potestate, sed necessitate seruauerunt iustitiam. Quare non magis meruerunt gratiam a deo, quia steterunt aliis cadentibus: quā quia seruauerunt rationabilitatem, quam perdere nequiverunt. Sed nec iusti rectè, si bene consideres, dicentur. Disci. Sic monstrat ratio.

Quomodo boni confirmati sunt in statu, & mali in casu suo. Cap. VI. Mag.

Cap. VI. Mag.

Illi ergo qui ceciderunt, si non peccassent cum possent, tanto meliores essent quā isti, quanto & vere essent iusti, & gratiam a deo mererentur. Vnde sequitur, quia

Caut electi homines, maiores & meliores erunt angelis bonis, aut reprobi angeli perfecte non restituantur, quoniam non tales erunt homines, qui pro illis sumuntur, quales illi futuri erant. Di. Hæc duo penitus neganda existimo. Magi. Poterāt igitur boni angeli peccare ante casum malorum, nec aliter quā sicut ostensum est, de illis qui peccauerunt. Disc. Aliter esse posse non video. Magi. Illi angeli qui magis voluerunt iustitiam quam habebant, quā illud plus quod non habebāt: bonū, quod quasi propter iustitiam quantum ad voluntatem pertinuit, perdidit, iustitia retribuente acceperunt: & de illo, quod habebant, in vera securitate permanferunt. Quapropter a deo sunt profecti, vt sunt adepti quicquid potuerunt velle: nec iam videant, quod plus velle possunt, & propter hoc peccare nequeunt. Illi verò angeli qui maluerunt illud plus, quod nondum deus illis dare volebat, quā stare in iustitia in qua facti erant: eadem iustitia iudicante, & illud propter quod illam contempserunt, nequaquam obtinuerunt: & quod tenebāt bonū, amiserunt. Sic ergo di-

Distincti sunt angeli, vt adhærentes iustitiæ nullū velle bonum possint quo non gaudeant, & deserentes illam nullum velle queant, quo non careant. Disci. Nihil pulchrius aut iustius hac distinctione. Sed si posses dicere, vellem audire cuiusmodi commodum illud fuit, quod & boni angeli iuste volendo sic perfecerunt, & mali iniuste concupiscendo sic defecerunt. Ma. Quid illud fuerit non video, sed quicquid fuerit sufficit scire: quia fuit aliquid ad quod crescere potuerunt, quod non acceperunt, quando creati sunt, vt ad illud suo merito proficerent.

Quæstio, an voluntas, & eius conuersio ad quod non debet, si ipsum malum quod malos facit & cur non possit rationalis creatura perse de malo conuerti ad bonum, sicut potest de bono ad malum.

Cap. VII. Disc.

T nobis nūc sufficiat hucusque de hoc

E inuestigasse. Sed nescio, quid sit, vt cū me sperem ad finem quæstionis iā pertingere, tunc magis videam velut de radicibus succisarum quæstionum alias pullulantes consurgere. Ecce enim cum manifestissimè videā, peruersum angelum nulla ratione deuenire potuisse in immoderatam boni indigentiam, non propter immoderatam concupiscentiam: non parum me mouet, vnde ipsam inordinatam habuit voluntatem. Si enim bona fuit propter bonam voluntatem, de tanto bono cecidit in tantum malum. Item, si bona fuit, deus illam illi dedit: quia non, nisi nihil, habuit a se. Si ergo voluit, quod deus dedit velle, quid peccauit? Aut si a se habuit hanc voluntatē, habuit a se aliquid bonū, quod non accepit. Quod si mala est: & aliquid est: iterū occurrit, quia non nisi a deo est, a quo omne quod est, aliquid est. Et similiter queri potest, quid peccauit habendo voluntatem, quā deus dedit aut quomodo potuit deus dare malā voluntatem. Si verò mala voluntas ab ipso diabolo fuit, & aliquid est: habuit aliquid a se & non est omnis essentia bona, nec malum erit nihil: sicut solemus dicere, siquidem mala volūtas, essentia est: aut si mala volūtas nihil est: propter nihil, & ideo sine causa tam grauiter damnatus est. Quod autem dico de voluntate, hoc idem dici potest de concupiscentia, siue desiderio: quoniam & concupiscentia & desiderium voluntas est, & sicut est bona & mala voluntas ita est & bona & mala concupiscentia, & bonum & malum desiderium. Quod si dicitur, quia voluntas est aliqua essentia, & ideo bonū est aliquid: sed cōuersa ad hoc quod debet velle fit bona volūtas: ad id verò quod non debet cōuersa, dicitur voluntas mala. Quicquid dixi de volūtate, video posse dici de ipsa conuersione voluntatis. Mouet enim multum me, vnde ipsam peruersam habuit diabolus voluntatis conuersionem, & cætera quæ de volūtate modo dixi. Est adhuc aliquid quod valde miror, cū cōsidero hanc voluntatis conuersionem: cur videlicet deus talem fecerit illam naturam, quam tanta excellentia sublimauerat: vt de eo quod debuit velle, possit conuertere voluntatem suā ad id quod non debuit: sed de eo quod non debet, non possit ad id quod debet. cū magis

Gvideatur potestatem debuisse talis creatura à tali factore accipere faciendi bonum, ad quod facta sunt: quàm faciendi malum, ad quod vitandum facta est. Quod etiã in nostra natura quæri potest: quoniam credimus, nullum hominem posse bonam voluntatem habere nisi dante Deo: malam verò, semper habere posse sola permissione dei.

Quòd voluntas eius, & conuersio sit, non ipsum malum. Cap. VIII. Mag.

Ec voluntatem, nec voluntatis conuersionem puto negari posse aliquid esse.

Nam etsi nō sunt substantiæ, nō tamen probari potest eas non esse essentias: quoniam multæ sunt essentiæ præter illam, quæ propriè dicitur substantia. Denique bona nō magis est aliquid, quàm mala voluntas: nec est ista magis malum, quàm illa bonum. Non enim magis est aliquid voluntas, quæ vult dare misericorditer: quàm illa, quæ vult rapere violenter: nec magis hæc malum, quàm illa bonum est. Ergo si mala voluntas est ipsum malum, quo malus aliquis dicitur: erit & bona voluntas ipsum bonum, quo fit aliquis bonus: sed mala voluntas erit nihil, si est ipsum malum, quod credim⁹ esse, nihil. Bona igitur voluntas, nihil erit: quoniã ipsa nō magis est aliquid, quàm mala voluntas. Quare ipsum bonum, quod bonos facit, non poterimus negare nihil esse: quoniã ipsum est bona voluntas, quæ nihil erit. Sed falsum esse nullus ambigit, bonam voluntatem, siue bonum ipsum esse nihil. Itaque mala voluntas non est ipsum malum, quod malos facit: sicut nec bona voluntas est ipsum bonum, quod bonos facit. Hoc ipsum quod dixi de voluntate, potest cōsiderari in cōuersione voluntatis. Non enim magis est aliquid conuersio illa, quæ conuertit voluntatem de rapina ad tribuendum: quàm illa, quæ cōuertit eandem voluntatem de largitate ad auaritiã: & cætera quæ de voluntate paulo antè dixi. Di. Mihi quoque id ipsum videtur vt asseris. Mag. Neque ergo voluntas mala, neque praua voluntatis conuersio, est ipsum malum, quo angelus **I**vel homo fit malus, quod nihil esse dicimus: nec bona voluntas, nec bona voluntatis conuersio, est bonum quo boni fiunt.

Quòd iniustitia sit ipsum malum, & sit nihil.

Cap. IX. Discip.

Vid ergo dicemus ipsum malum, quod malos facit: & quid ipsum bonum, quod bonos facit. Ma. Iustitiam credere dicimus, ipsum bonum, quo fiunt boni, id est, iusti, & angeli & homines, & quo ipsa voluntas bona siue iusta dicitur. Iniustitiam verò ipsum malum esse, quod nihil aliud dicimus esse, quàm boni priuationem, quod malos & malam voluntatem facit: & ideo eadem iniustitiam, nō aliud esse asserimus, quàm priuationem iustitiæ. Quandiū enim voluntas primū data rationali nature, & simul in ipsa datione ab ipso datore conuersa, immo non conuersa, sed facta recta ad hoc quod velle debuit: stetit in ipsa rectitudine, quã dicimus veritatem siue iustitiam, in qua facta fuit iusta fuit. Cùm verò auertisset ab eo quod debuit, & conuertit se ad id quod non debuit, non stetit in originali (vt ita dicam) rectitudi-

ne, in qua facta est: quam cū deseruit, magnum K aliquid perdidit. & nihil pro ea, nisi priuationem eius, quæ nullam habet essentiam, quam iniustitiam nominamus, suscepit.

Quomodo malum videatur esse aliquid.

Cap. X. Discip.

Vod dicis, malum esse priuationem boni, concedo, sed nihilominus video bonum priuationem esse mali. Et sicut percipio in priuatione mali aliquid aliud fieri, quod bonum dicimus: ita animaduerto in priuatione boni aliquid aliud fieri, quod malum dicimus. Quapropter licet quibusdam argumentis malum nihil probetur: vt quoniam malum nō nisi vitium aut corruptio est, quæ nullo modo sunt nisi in aliqua essentia, & quanto magis ibi sunt, tantò magis illam redigunt in nihilum: & si eadem essentia omnino deueniat ad nihil, vitium quoque & corruptio inueniuntur nihil: licet inquam sic, aut alio modo probetur nihil, esse malum nō potest minus mens nisi sola fide acquiescere, si non illud mihi auferatur, quod mihi **I** auferatur, quod mihi etiam probat malum nō nisi aliquid esse. Nam cùm auditur nomē mali: frustra horrent corda nostra, quod in huius nominis significatione intelligunt, si nihil significatur hoc nomine. Itē, si vox hoc scilicet malum nomen est, utiq; significationem est. Si autē significatum est, significat: sed non nisi aliquid significat. Quomodo ergo malum est nihil, si quod significat nomine eius est aliquid. Denique cùm manente iustitia, tanta videatur tranquillitas, tanta quies: vt, in multis nihil aliud videatur iustitia, quàm quiescere à malo: sicut est castitas, patientia: recedente autem iustitia tam diuersus, tam laboriosus tamque multiplex occupat animum affectus, qui velat crudelis dominus miserum hominulum cogat tot turpium & laboriosorum operum sollicitum esse, & ipsi operibus tam grauius laborare: mirum est si poterit ostendi nihil hæc omnia operari. Mag. Puto, quia nō ita es insanus, vt dicas nihil, esse aliquid: cùm tamē nō possis negare nihil, esse nomē. Quapropter **M** si nihil potest probari aliquid esse per nomen nihil: quomodo æstimas te probare esse malum aliquid per nomen mali. Disc. Nihil agit exemplum, quod litem lite resoluit. Nam & hoc ipsum nihil, nescio quid sit. Quapropter quoniam quæstio est de malo in manibus, quod dicis esse nihil: si vis me docere, quid sit malum doce me prius, quid intelligam esse nihil, deinde ad alia, quibus præter nomen mali me dixi, me moueri de eo, vt aliquid esse videatur, respondebis. Magis. Cùm nequaquam differat nihil esse, & non aliquid esse, quomodo dici potest quid sit, quod non est aliquid? Discip. Si non est aliquid, quod hoc nomine significatur, non significat aliquid. Si verò non significat aliquid, non est nomen, sed utique nomen est: quanquam igitur nullus dicat, nihil esse aliquid: sed semper nihil esse, cogamur fateri nihil. Nemo potest nomen nihili significatum esse diffiteri. Verum si hoc ipsum nomen non significat nihil, sed aliquid: id quod significatur, videtur non posse esse nihil, sed magis aliquid. Si ergo quod significatur nō est nihil, sed aliquid: qualiter

A qualiter verum erit, vt significetur per hoc nomen quod est nihil? Quippè si verè nihil dicitur, verè nihil est, & idcirco non est aliquid. Quare si quod significatur hoc nomine, non est nihil, sed aliquid, quemadmodum consequentia videtur ostendere, falsè & incongruè vocatur hoc nomine. At econtra, si secundum iudicium omne, id quod nominatur nihil, verè est nihil, & nequaquam est aliquid: vsquam ne videtur aliquid cōsequentiū, quàm vt hoc ipsum nomē nihil significet, id non significet aliquid. Quid itaque est: quia hoc nomen videlicet non significat nihil, sed aliquid: & non significat aliquid, sed nihil. Mag. Forsitan non repugnant, significare nihil, & aliquid. Disc. Si non repugnat: aut ista vox diuersa cōsideratione significat nihil, aut aliquid: aut inuenienda res est aliqua, quæ sit aliquid, & nihil. Mag. Quid si vtrunque inueniri potest, & diuersa scilicet significatione cōsideratio in hoc nomine, & eandem rem esse aliquid & nihil. Disc. Vtrunque vellem cognoscere. Mag. Constat, quoniam hæc vox scilicet nihil, quatum ad significationem nullatenus differt ab eo, quod dicit, non aliquid. Nihil quoque hoc apertius, quàm quod hæc vox scilicet, non aliquid, omnem rem penitus & omne quod est aliquid, intellectu remouendum, nec omnino vllam rem, aut penitus quod aliquid sit intellectu retinendum sua significatione constituit: sed quoniam remotio alicuius rei significari nullatenus potest, nisi cum significatione eius ipsius, cuius significatur remotio. Nullus enim intelligit, quid significet non homo, nisi intelligendo quid sit homo: necesse est vt hæc vox quæ est, nō aliquid, destruendo id quod est aliquid, significet aliquid. Quoniam verò auferendo omne quod est aliquid, nullam significat essentiam, quam in audientis intellectu retinendam constituat: idcirco vox nō aliquid nullam rem, aut quod sit aliquid, significat. igitur hæc vox, non aliquid, his diuersis rationibus aliquatenus significat rem, & aliquid: & nullatenus significat rem, aut aliquid: significat enim remouendo, & non significat constituendo. Hac ratione nomē nihil, quod perimit omne quod est aliquid: & destruendo non significat nihil, sed aliquid: & constituendo non significat aliquid, sed nihil. Quapropter non est necesse nihil, esse aliquid: ideo quia nomē significet aliquid quolibet modo, sed potius necesse est nihil, esse nihil: quia nomē eius significat hoc modo aliquid. Hoc itaque modo non repugnat malum nihil esse, & mali nomen esse significatum: sed sic aliquid perimendo significat, vt nullius rei sit constitutum.

Quomodo malum, & nihil, non possint probari per nomen suum aliquid esse, sed quasi aliquid.

Cap. XI. Discip.

Equeo negare nomen nihili secundū prædictam à te rationem, aliquo modo significare aliquid: sed satis notum est, quia illud aliquid quod isto modo hoc nomine significatur, non nominatur nihil. nec cū audiuimus hoc nomen, accipimus illud pro illa re, quã ita significat. Illud igitur quæro pro quo hoc nomen ponitur: & quid intelligimus, cū

ipsum audimus, illud inquã quæro, quid sit. **D** Illud enim hoc nomine propriè significat, & idcirco nomen est: quia eius significatum est, non quia supra dicto modo negando significat aliquid: eius quippè nomen est, pro cuius significatione inter nomina computatur, & illud vocatur nihil. Illud quæro, quomodo sit aliquid, si propriè vocatur nihil: aut qualiter sit nihil, si nomen significatum significat nihil: aut quomodo idem sit aliquid, & nihil? Illud idem quæro de nomine mali, & de eo quod significat, & quod malum nominatur? Mag. Rectè quæris, quia licet supraposita ratione, malum & nihil significant aliquid: tamen quod significatur malum, non est aut nihil, sed & alia ratio qua significant aliquid: & quod significatur est aliquid, sed non verè est aliquid sed quasi aliquid. Multa quidē dicuntur secundum formam, quæ non sunt secundum rem vt timere, secundum formam vocis dicitur actiuum, cū sit passiuum secundum rem. Ita quoque cæcitas, dicitur aliquid secundum formam loquendi, cū non sit aliquid secundum rem. Sicut enim de aliquo dicimus: quia visum habet & visus est in eo: ita dicimus quia habet cæcitatē, & cæcitas est in eo: cū hoc nō sit aliquid, sed potius non aliquid: & hæc habere, nō sit habere aliquid: imo carere eo, quod est aliquid. Cæcitas nanque non est aliud, quàm nō visus, aut absentia visus, vbi visus debet esse, nō visus vel absentia visus nō magis est aliquid, vbi visus debet esse, quàm vbi nō debet esse. Quare cæcitas non magis est in oculo aliquid, quia ibi debet esse visus: quàm non visus vel absentia visus in lapide, vbi nō debet esse visus. Multa quoque alia similiter dicuntur aliquid secundum formam loquendi, quæ non sunt aliquid: quoniã sic loquimur de illis, sicut de rebus existentibus. Hoc ergo modo malum, & nihil, significant aliquid, & quod significat est aliquid, nō secundum rem, sed secundum formam loquendi. Nihil enim non aliud significat, quàm non aliquid, aut absentiam eorum quæ sunt aliquid: & malum non est aliud, quàm non bonum, aut absentia boni, vbi debet & expedit esse bonum. **F** Quod autē nō est aliud, quàm absentia eius, quod est aliquid, utiq; nō est aliquid. Malum igitur verè est nihil, & nihil nō est aliquid: & tamē quodammodo sunt aliquid: quia sic loquimur de his, quasi sint aliquid: cū dicim⁹, nihil, vel malum fecit: aut nihil, aut malum est, quod fecit: sicut dicimus, aliquid, vel bonum fecit: aut aliquid, vel bonum est quod fecit. Hinc est quod cū negamus omnino esse aliquid quod dicit aliquis. ita dicim⁹: hoc quod dicis, nihil est. Nã & hoc quod propriè nō dicitur: nō de eo quod est aliquid dicitur. & cū ita dicitur, sicut modò dixi, nō dicitur eo quod sit aliquid, sed quasi aliquid, dicitur. Disc. De ratione nominis mali, qua me putabam posse probare malum esse aliquid, fatissicisti.

Quòd angelus à se non potuit habere voluntatē primam, & quòd multa dicuntur posse aliena potestate, & non posse aliena impotentia.

Cap. XII.

Estat nunc vt me ad alia quæ mihi malum esse aliquid persuadere nituntur, quid respondere valeam edoceas. Mag. **Vt**

G Ut veritatem rei enodare possimus, longe aliquantulum exordiri nos oportet: sed & opus est, ut tunc ea quæ dicam, non sis contentus singula tantum intelligere: sed omnia simul memoria quasi sub vno intuitu colligere. **Dis.** Ego quidē intentus ero, quantum potero: verūtamen si in aliquo tardior quàm velis extitero, non te me expectare pigeat, prout videris tarditatem meā expectere. **Ma.** Ponamus ergo deum nunc facere angelum, quem velit facere beatum: & non simul totum, sed per partes, & hætenus iam esse factum, ut iam sit aptus ad habendam voluntatem, sed nondum velit aliquid. **Dis.** Pone quod vis, & expone quod quæro. **Mag.** An ergo putas, quod ipse angelus per se possit velle aliquid? **Dis.** Non bene video, quod dicis per se. Quod enim (sicut supra iam dixisti de omni creatura) nihil habet quod non accepit, nihil potest per se. **Ma.** Per se dico, per hoc quod iam habet, ut qui habet pedes, & quæ sufficiant ad potētī ambulandi, potest ambulare per se. qui autē habet pedes, & nō habet incolumitatem pedum, non potest ambulare per se. Hoc itaque modo quæro, an ille angelus qui iam aptus est ad volendum, & nōdū quicquam vult, possit per se velle aliquid? **Dis.** Puto, quia potest si aliquando vult. **Mag.** Non respondes ad interrogationem meam. **Dis.** Quomodo? **Mag.** Ego quæro de nihil volente, & de potestate quæ præcedit re: & tu respondes de voluntate & potestate quæ fit cum re. Nā omne quod est, eo ipso quo est, potest esse. Non autem omne quod est, potuit esse antequam esset. Cū ergo quæro, vtrum ille qui nihil vult possit velle: quæro potestatem ante voluntatem, qua se possit mouere ad voluntatem. Tu verò cū respondes, quia si vult potest: dicis potestatem, quæ fit cum ipsa voluntate. Necessesse enim est si vult, ut possit velle. **Dis.** Scio duas esse potestates: vnam quæ nondum est in re, alteram quæ iam est in re. Sed & hoc non possum nescire: quia quicquid ita potest esse, ut iam sit, si aliquando nō fuit, potuit prius esse. Si enim non potuisset, nunquam esset. **Be.** ne ergo æstimo me respondiisse: quia qui ideo potest velle, quia iam vult: necesse est eum prius potuisse, quàm vellet. **Ma.** Putas, quia quod nihil est, omnino nihil habet: & ideo nullam habet potestatem, & sine potestate omnino nihil potest. **Dis.** Hoc non possum negare. **Magi.** Aestimo, quia mundus antequam fieret, nihil erat. **Dis.** Verum dicis. **Ma.** Ergo omnino nihil potuit antequam esset. **Dis.** Ita sequitur. **Mag.** Non ergo potuit esse antequam esset. **Dis.** Et ego dico. Si non potuit esse, impossibile fuit, ut esset aliquando. **Mag.** Et possibile & impossibile erat antequam esset: & quidem in cuius potestate nō erat ut esset, erat impossibile: sed deo in cuius potestate erat ut fieret, possibile erat. quia ergo Deus mundum facere poterat, prius quàm fieret, ideo est mundus: nō quia ipse mundus prius potuit esse. **Dis.** Rationi non possum contradicere: sed vsus loquendi non consentit. **Ma.** Non est mirum. Multa nanque in cōmuni locutione dicuntur improprie: sed tamen oportet medullam veritatis inquirere. Necessesse est impropriatē perturbantem, quantum res

expetit & possibile est, fecernere. Ex qua improprietate loquendi fit, ut sæpissime dicamus rem posse: non quod illa possit, sed quoniā alia res potest: & rem, quæ potest, non posse: quoniā alia res nō potest. ut si dico: liber potest à me scribi, utiq; liber nihil potest: sed ego possum scribere librum. Et cum dicimus: iste non potest vinci ab illo, non aliud intelligimus quā ille non potest vincere istum. Hinc est quod dicimus, deum non posse aliquid sibi aduersum, aut peruersum quoniā sic est potens in beatitudine & iustitia, immo, quoniā beatitudo & iustitia non sunt in illo diuersa, sed vnum bonū sic est omnipotēs in simplici bono, ut nulla res possit, quæ noceat summo bono. Ideo non potest corrumpi vel mentiri. Ita ergo quicquid non est, antequam est, sua potestate esse non potest: sed si potest alia res facere, ut sit: hoc modo aliena potestate potest esse. Quauis autē pluribus modis diuidi possit potentia, vel impotentia: hoc tātum nunc tibi sufficiat, quia multa dicuntur posse nō sua sed aliena potestate: & multa non posse non sua sed aliena impotentia. De propria igitur potestate loquor, cum quæro de angelo, quem nouum posuimus fieri: & hætenus iā esse, factum iam, & aptus iam sit ad habendam voluntatem, sed nihil adhuc velit: an ipse possit per se velle aliquid, & de ipsa mihi responde. **Discip.** Si iam sit, aptus est ad voluntatem ut nihil illi aliud desit quàm velle: non video, cur per se non possit. Quicumque enim aptus est ad videndum, & clausis oculis in luce positus nihil videt, potest tamē videre per se. quare ergo non volens simpliciter non velit per se sicut non videns potest per se videre. **Ma.** Quia ille non videns habet visum, & voluntatem qua potest mouere visum: nos verò de illo, qui nullam habet voluntatem loquimur. Quare responde mihi, si qua res seipsam mouet de non velle ad velle: ut sic ipsa se velit mouere. **Dis.** Si dixerō, quia moueatur nō volens: consequēs erit, ut non à se, sed ab alio moueatur, nisi forte si quis subito claudit oculos ad istum venientem: aut si cogitur quis aliquo incommodo, ut velit quod prius non volebat. Nescio enim tūc prius se velit mouere ad hanc voluntatem. **Ma.** Nullus cogitur vel timore vel sensu alicuius incommodi, nec attrahitur amore alicuius commodi ad volendum aliquid: nisi qui prius habet naturalem voluntatem vitandi incommodū aut habendi commodum: qua voluntate se mouet ad alias voluntates. **D.** Negare nequeo. **Ma.** Dic ergo, quia quicquid se mouet ad volendum, prius se vult ita mouere. **Discipulus.** Ita est: **Magis.** Quod ergo nihil vult, nullo modo potest se mouere ad volendum. **Dis.** Non possum contradicere. **Magis.** Restat igitur, ut ille angelus qui iam aptus factus est ad habendam voluntatem, sed tamen nihil vult, non possit habere primam voluntatem à se. **Dis.** Necessesse fateri me: quia nihil potest per se velle, qui nihil vult. **Magis.** Beatus autem non potest esse, si non vult beatitudinem. Dico enim nunc beatitudinem, non beatitudinem cum iustitia: sed quam volunt omnes etiam iniusti. Omnes quippe volunt bene sibi esse. Excepto nanque hoc,

A hoc, quod omnis natura bona diuiditur in duo bona, & duo his contraria mala vsu dicuntur. vnum bonum, & quod dicitur iustitia: cui contrarium malum iniustitia, alterum bonum est, quod mihi videtur posse dici commodum, & huic malum opponitur incommodum. Sed iustitiam quidam non omnes volunt, neque omnes fugiunt iniustitiam. commodum verò non solū omnis rationalis natura, sed & omne quod sentire potest vult, & vitat incommodū. Nam nullus vult, nisi quod aliquo modo putat sibi commodum. Hoc igitur modo, bene sibi esse omnes volunt, & malè sibi esse nolunt. De hac beatitudine nunc dico: quia nullus potest esse beatus, qui non vult beatitudinem. Nullus nāque beatus potest esse, aut habendo quod non vult, aut non habendo quod vult. **Discip.** Non est negandum. **Mag.** Nec beatus esse potest, qui non vult iustitiam. **Discip.** Nec hoc minus

B concedendum.

Quod accepta sola voluntate beatitudinis, nec aliud possit velle, nec illam non velle: & quicquid vellet, non esset iusta, vel iniusta voluntas.

Cap. XIII.

Mag.

D Icamus ergo deum illi dare primū solā beatitudinis voluntatem, & videamus an idcirco, quia accepit aliquam voluntatem, iam se possit ipse mouere ad volendum aliud quàm quod accepit velle. **Dis.** Prosequere quod incepisti, ego enim paratus sum intelligere. **Mag.** Constat quia nondum aliud vult quàm beatitudinem, quia non aliud accepit velle. **Dis.** Vnde est? **Ma.** Quæro ergo à te, an possit se mouere ad aliud volendum? **Dis.** Nequeo videre, quomodo se moueat ad volendum aliud quàm beatitudinem, quia aliud non vult. Nam si vult se mouere ad aliud volendum, vult vti que aliud. **Ma.** Sicut ergo nulla voluntate adhuc data nihil poterat se velle: ita sola voluntate beatitudinis accepta, nullam aliam à se potest habere voluntatem. **Dis.** Ita est. **Magis.** Nōne si putat prodesse aliquid ad adipiscendum beatitudinē, potest se mouere ad volendum illud? **Dis.** Dubito quid respondeam, nam si non potest, non video quod velit beatitudinē, qui non potest velle quo se adipisci posse beatitudinem putat. Si verò potest, non intelligo quomodo non possit velle aliud. **Ma.** Qui vult aliud non propter rem quā videtur velle, sed propter aliud: quid propriè iudicandus est velle? an illud quod dicitur velle, an illud propter quod vult? **Dis.** Illud itaque propter quod vult videtur velle. **Mag.** Qui ergo vult aliquid propter beatitudinē, nō aliud vult quàm beatitudinem. quare potest, & quod putat prodesse ad beatitudinē, & solam beatitudinem velle. **Dis.** Satis est planum. **Magis.** Quæro adhuc, an accepta hac sola voluntate possit non velle beatitudinem? **Dis.** Non potest vtrunque simul & velle & non velle. **Ma.** Verū est. Sed nō hoc quæro: sed quæro, an possit deserere hanc voluntatem, & mouere se de velle ad non velle beatitudinem? **Dis.** Siquidem hoc facit nolens, non ipse facit: si verò volens, aliud vult quàm beatitudinem, sed non vult aliud. **Quare manifestum puto, quia nullatenus potest**

per se non velle, ad quod solum accepit velle. **D.** Ma. Bene intelligis. Sed responde mihi adhuc, si non potest non velle beatitudinē: quanto maiorem eam intelliget, qui nihil nisi beatitudinē vult, & non potest nisi velle beatitudinem? **Dis.** Si non tanto magis valet beatitudinem, quanto meliorem ac maiorem illam putaret: aut omnino si vellet beatitudinem, aut vellet aliud propter quod meliorem nollet: sed dicimus, quia illam vult, & non aliud. **Mag.** Vult ergo esse beatus, quanto altius hoc esse posse cognoscit. **Dis.** Proculdubio vult. **Mag.** Ergo vult similis esse deo. **Dis.** Nihil apertius. **Ma.** Quid tibi videtur, an esset iusta voluntas, si hoc modo similis vellet esse deo? **Dis.** Nec iustam volo dicere, quia vellet quod non conueniret: nec iniustam, quia ex necessitate vellet. **Ma.** At eum qui vult beatitudinem solam, commoda tātum velle posuimus. Si ergo ille, qui nihil vellet nisi commoda, non posset habere maiora & veriora: velle tē minora quibuscunque vti posset? **Dis.** Imo non posset nec vellet quælibet infima, si maiora nō posset. **Mag.** Nōne cū vellet commoda infima & immunda, quibus irrationabilia animalia delectantur: esset eadem voluntas iniusta & vituperabilis? **Dis.** Quomodo iniusta aut reprehendenda voluntas esset: quia vellet, quod non posse velle accepisset? **Mag.** Voluntatem tamen ipsam siue cū vult summa accōmoda, siue cū vult infima, constat esse opus & donum dei: sicut est vita, aut sensibilitas: aut non esse in eo iustitiam, siue iniustitiam. **Dis.** Non est dubium. **Mag.** Ergo in quantum essentia est bonum, aliquid est: quantum verò ad iustitiam pertinet siue iniustitiam, nec bona nec mala est. **Discip.** Nihil clarius. **Magis.** Sed non debet esse beatus, si non habet iustam voluntatem: imo non potest perfectè nec laudabiliter esse beatus, qui vult quod nec potest nec debet esse. **Dis.** Multum patet.

Quod similiter fit, si sola accepta voluntas beatitudinis, & idcirco vtrunque voluntatem accepit simul, & ut iustus, & ut beatus esset.

Cap. XIII.

Mag.

C Onsideremus ergo de iustitiæ voluntate. Si daretur eidem angelo velle solum, quod eum velle conueniret: an posset aliud velle, aut si nō posset nō velle per se quod accepisset velle? **Dis.** Omnino quod vidimus in voluntate beatitudinis, necesse est in hac quoque voluntate euenire. **Mag.** Ergo nec iustam nec iniustam haberet voluntatem. Sicut enim ibi nō esset voluntas iniusta, si vellet inconuenientia: nec idcirco esset iusta voluntas, quoniā sic hoc accepisset ut non posset aliter velle. Quoniā ergo nec solummodo volendo beatitudinem, nec solummodo volendo quod conuenit, cū ex necessitate sic velit, iustus vel iniustus, potest appellari: nec potest nec debet esse beatus, nisi velit: & nisi iuste velit necesse est, ut sic faciat Deus vtrunque voluntatem in illo conuenire: & ut beatus esse velit, quatenus addita iustitia sic temperet voluntatem beatitudinis, ut & refecet voluntatis excessum, & excedendi nō amputet potestatem: ut cū per hoc quod vult beatus esse, modum possit excedere: per hoc

quod

G quod iuste volet, non volet excedere: & sic iustā habens beatitudinis voluntatem possit & debeat esse beatus: qui non volendo, quod non debet velle, cum tamen possit, mereatur: ut quod velle non debet, nunquam velle possit, & semper tenendo iustitiam per moderatam voluntatē nullo modo indigeat, aut si deseruerit iustitiam per immoderatam voluntatem omnino indigeat. Disci. Nihil conuenientius cogitari potest. Mag. Memento, quia cum superius considerabamus solam beatitudinis voluntatem, sine hac meta quam addidimus: ut sub deo se coerceat: dicebamus in ea non esse iustitiam vel iniustitiam quicquid vellet. Discip. Bene memini. Mag. An putas aliquid esse, quod additum eadem voluntati temperet illā, ne plus velit quā velle oportet, & expedit? Di. Nullus intelligēs nihil hoc esse putabit. Magist. Hoc satis credo, animaduertis non aliud esse quā iustitiam. Di. Nihil aliud cogitari potest. Ma. Certum est igitur iustitiam esse aliquid.

H Quod iustitia sit aliquid.
Cap. XV. Dis.

Mmo valde aliquid bonum. Mag. An tequam acciperet iustitiam hanc, voluntas illa debebat velle & non velle secundum iustitiam? Disc. Non debebat: quod ideo non debebat, quia non acceperat. Ma. Postquā autem non accepit: non dubitas debere, nisi aliqua violentia amittat? Disc. Semper eam huic debito alligatā puto, siue teneat quod accepit, siue sponte deserat. Mag. Recte asseris. Sed quid si voluntas eadem iustitiam tam vtiliter & tam sapienter additam sibi, nulla indigentia & nulla violentia cogente deserat, vtendo sponte sua potestate, id est, plus volendo quā debeat: an remanebit aliquid aliud cum ipsa voluntate, quā quod prius considerabamus ante additamentum iustitiae? Quoniam nihil aliud est additum quā iustitia, separata iustitia nihil aliud certū est remanere quā quod prius erat, nisi quia debitori cem fecit eam accepta iustitia, & quasi quādam pulchra vestigia sui reliquit derelicta eadem iustitia. Eo enim ipso quo debitor iustitiae permanet, monstratur honestate iustitiae fuisse decorata. Sed & hoc satis iustum est, vt quod semel accepit iustitiam, seruare eam semper debeat, nisi violenter amiserit. Et certē multum dignior natura probatur: quā vel aliquando habuisse, & semper debere vt habeat tam honestum bonum communiter: quā quia hoc ipsum non habere nec debere aliquando cognoscitur. Mag. Bene consideras, sed adde huic tuā sententia: quia quanto natura quā hoc habuit quod debet, monstratur laudabilior: tanto persona, quā non habet quod debet, conuincitur vituperabilior. Di. Vehementer assentio. Mag. Discerne mihi bene, quid ibi monstrat naturam laudabilem, & quid faciat personā vituperabilem. Disc. Habuisse vel debere, monstrat naturalem dignitatem: & non habere, facit personalem inhonestatem. Habere enim, factum est ab eo qui dedit: non habere, factum ab ipso qui deseruit. Ideo nanque debet, quia accepit: ideo verō non habet, quia deseruit. Ma. Non ergo reprehendas in ipsa voluntate, quā non stetit in iustitia, debere iusti-

tiam, sed non habere iustitiam. Di. Omnino nihil aliud ibi reprehendo quā absentiam iustitiae, siue non habere iustitiam. Nam sicut iam dixi: habere, decorat: non habere verō, deturpat. & quo magis illud decet, eo magis istud dedecet: imo non ob aliud voluntatem illam deturpat ex propria culpa non habere, quā quia illam decorat ex bonitate dantis habere debere. Ma. Nonne iam voluntatem ipsam, quā non habet iustitiam quam debet habere, iudicis iniustam, & in illa esse iniustitiam? Disc. Quis non ita iudicet. Mag. Si non esset iniusta, nec esset in illa iniustitia: puto quia nihil in ea reprehenderes. Di. Nihil omnino. Mag. Ergo nihil aliud in ea la reprehendis, quā iniustitiam, & quia iniusta est. Disc. Non possum aliud quicquam in ea reprehendere. Ma. Si ergo nihil aliud ibi reprehendis, quā absentiam iustitiae, & illam non habere iustitiam: sicut paulo antē dixisti: & iterum verum est, quia nihil aliud reprehendis in illa quā in illa esse iniustitiam, siue illam esse iniustam: palā est, quia non aliud in illa est iniustitia, aut esse iniustam, quā absentia iustitiae, aut non habere iustitiā. Disc. Nullo modo possunt haec esse diuersa. Mag. Sicut igitur absentia iustitiae, & non habere iustitiam, nullam essentiam habent: ita iniustitia & esse iniustum, nullum habent esse, & idcirco non est aliquid, sed nihil. Disc. Non est consequentius aliquid. Mag. Memento etiam iam costare: quia recedente iustitia excepto debito iustitiae, nihil aliud ibi remansit, quā quod habebat ante susceptam iustitiā. Discip. Constat vtique. Mag. Ac iniusta non erat, nec iniustitiam habebat antequam haberet iustitiam. Disc. Non. Mag. Ergo aut recedente iniustitia, non est in illa iniustitia, nec est iniusta: aut nihil est iniustitia, vel esse iniustum. Disc. Non potest videri aliquid magis necessarium. Mag. At iniustitiam illam habere, & esse iniustam, post desertam iustitiam concessisti. Di. Immo non possum non videre. Ma. Nihil igitur est iniustitia, vel esse iniustum. Disc. Creditentem me fecisti scire, quod nesciens credebam.

Quod iniustitia non sit nisi absentia debite iustitiae.
Cap. XVI. Mag.

Estimo etiam te cognoscere iam, quod cum iniustitia non sit aliud quā absentia iustitiae: nec iniustum esse aliud quā non habere iustitiam: cur non ante datam, sed post derelictā iustitiam, eadem absentia iustitiae vocetur iniustitia: & non habere iustitiam, sit iniustum esse, & sit vtrunque reprehensibile. non enim propter aliud, nisi quia non dedecet abesse iustitiam, nisi vbi debet esse. Sicut enim virū, qui nondum debet habere barbā, non dedecet non habere: cum verō iam debet habere indecorum est non habere. Ita naturam, quā non debet habere iustitiam, non deformat non habere: illam verō quā habere debet, dehonestat non habere, & quanto magis debet habere, vtrunque ostendit naturam: tanto magis non habere, scdat virilē figuram. Disc. Sufficenter video iniustitiam non esse, nisi absentiam iustitiae vbi debet esse iustitia. Mag. Cum possimus solam voluntatem

A voluntatem beatitudinis praefato angelo dari, vidimus eum nihil potuisse velle aliud. Disci. Apertē vidimus quod dicis.

Cur desertor angelus non possit redire ad iustitiam. Cap. XVII. Mag.

N modo derelicta iustitia, & remanente illa solum voluntate, quā prius fuerat, beatitudinis, potest idem desertor ad voluntatem iustitiae redire per se, ad quam non potuit antequam daretur venire? Disc. Sed modo multo minus. Tunc enim conditione naturae non poterat habere: nunc verō merito quoque culpae non debet habere. Mag. Nullo ergo modo potest habere iustitiam a se, cum non habet iustitiam. quia nec antequam eam accepit, nec postquam eam deserit. Disc. Non debet aliquid habere a se. Mag. Nonne aliquo modo vel cum ipse haberet potuit ipse sibi dare iustitiā. Disc. Quomodo potuisset. Mag. Pluribus modis dicimus facere. Dicimus enim facere aliquid, cum esse facimus rem: & cum facere possimus vt non sit, & non facimus. Hoc itaq; modo potuit ipse sibi dare iustitiam, quia potuit sibi auferre eam, & potuit non auferre: quomodo ille qui stetit in veritate, in qua factus est, non fecit cum potuit vt eam non haberet: & ita eam ipse sibi dedit, & totum hoc a deo accepit. Ab eo enim acceperant ambo habere, & posse tenere, & posse deserere. Hoc vltimum ideo deus dedit, vt possent sibi dare aliquo modo iustitiam. Si enim nullo modo eam sibi possent auferre, nullo modo possent sibi dare. Quid ergo hoc modo sibi dedit eam, hoc ipsum a deo accepit, vt sibi eam daret.

Quomodo malus angelus se fecit iniustum, & bonus se iustum, & quod malus sic debet deo gratias pro bonis quae accepit & deseruit, sicut bonus qui seruauit accepta.

Cap. XVIII. Dis.

Ideo, quia non auferendo potuerunt sibi dare iustitiam, sed alter sibi dedit, alter sibi abstulit. Magi. Vides ergo deo parem eos habere gratiam, quā ad bonitatem ipsius, nec diaboli ideo minus debere deo reddere quod dei est: quia sibi abstulit quod deus dedit, & noluit accipere quod deus obtulit. Di. Video. Magi. Semper igitur debet deo gratias agere malus angelus pro beatitudine quam sibi abstulit: sicut bonus pro ea quā sibi ipse dedit. Disc. Verissimum est. Mag. Aestimo, quia animaduertis deum nullo modo posse facere iniustum, nisi iniustum non faciendo iustum cum possit. Deus iniustum facit, quando non facit iustum, quem iustum facere potest. Nam ante acceptam iustitiā nullus est iustus vel iniustus: & nullus post acceptā iustitiam fit iniustus, nisi sponte deserta iustitia. Sicut ergo bonus angelus fecit se iustum, non auferendo sibi iustitiam cum potuit: ita deus malum angelum, angelum facit iniustum, non reddendo ei iustitiam cum possit. Disc. Facile cognoscitur.

Quod voluntas inquantū sit, bonum est, & nullares mala sit. Cap. XIX. Mag.

Edeamus ad considerationem voluntatis, & reminiscamur quod considerauimus voluntatem scilicet beatitudinis

quicquid velit non esse malum, sed esse bonum. Di. Aliquod antequam accipiat iustitiam. Vnde consequitur, quia cum deserit acceptam iustitiam: si eadē essentia est, quā prius erat bonū aliquod, quantum ad hoc quod est: quantum verō ad hoc quia iustitia non est, in illa quā fuit, dicitur mala & iniusta. Nam si velle deo similem esse, malum esset, filius dei non vellet similis esse patri, aut si velle quilibet infimas voluptates esset malum, mala diceretur voluntas brutorum animalium. Sed nec voluntas filij dei est mala, quia est iusta: nec voluntas irrationalis mala dicitur, quia non est iniusta. Vnde sequitur nullam voluntatem esse malum, sed esse bonum inquantū est, quia opus dei est, nec nisi inquantū est iniusta, malum esse. & quoniam nulla res mala dicitur nisi mala voluntas, aut propter malā voluntatē: vt malus homo, & mala actio: nihil est apertius quā nullā rem esse malā, nec aliud esse malū, quā absentiam iustitiae derelictae in voluntate, aut in aliqua re propter malam voluntatem.

Quomodo deus faciat malas voluntates & actiones, & quomodo accipiantur ab eo.

Cap. XX. Dis.

Te tua disputatio veris & necessariis apertisque rationibus concatenatur, vt nulla ratione quod dicis, dissolui posse videam: nisi quia video aliud consequi, quod nec dici debere credo, nec quomodo non fiat, si vera sunt quae dicis, non video. Nam si velle esse similem deo non nihil nec malum, sed quoddā bonum est: non nisi ab eo a quo est omne bonū, quod est, haberi potuit. Si ergo angelus non habuit quod non accepit: quod habuit ab illo accepit a quo habuit. Quid aut ab illo accepit, quod ille non dedit? Quare si habuit velle esse similem deo: ideo habuit, quia deus dedit. Mag. Quid mirum si quemadmodum dicitur inducere in tentationem, quando non liberat de ea, ita fatemur eum dare voluntatem malam, non prohibendo eam cum potest: praesertim cum potestas volendi quaelibet non nisi ab illo sit. Disc. Hoc modo non videtur esse inconueniens. Ma. Si ergo datio non est sine acceptione: quemadmodum non inusitate dicitur dare, & qui sponte concedit, & qui non approbando permittit: ita non incongruē accipere dicitur, & qui concessa suscepit, & qui illicita praesumit. Di. Nec incongruum nec inusitatum mihi videtur quod dicis. Mag. Quid ergo dicimus contra veritatē: si dicimus, cum diabolus voluit, quod non debuit, hoc illū & a deo accepisse, quia deus permittit: & non accepisse, quia ille non consensit. Disc. Nihil hoc repugnare videtur veritati. Ma. Cum igitur diabolus conuertit voluntatem ad quod non debuit, & ipsum velle, & ipsa conuersio fuit aliquid: & tamen non nisi a deo, & de dei voluntate aliquid habuit, quoniam nec velle aliquid, nec mouere potuit voluntatem, nisi illo permittente qui fecit omnes naturas substantiales & accidentales, vniuersales & individuales. Inquantū enim voluntas & conuersio siue motus voluntatis est aliquid, bonum est, & dei est. Inquantum verō iustitia caret, sine qua esse non debet: non simpliciter malum, sed aliquid malum est, & quod malum est non dei, sed volētis, siue

G siue mouentis voluntatem. Simplex quippe malum est iniustitia: quoniam non est aliud quod malum quod nihil est. Aliud verò malum est natura, in qua est iniustitia: quia est aliquid & aliud quod iniustitia, quæ malum & nihil est. Quare quod aliquid est à deo fit, & dei est, quod verò nihil est, id est malum ab iniusto fit & eius est. **Di.** Quod quidem deus naturas rerum omnium faciat fatendum est. Quod verò singulas actiones, peruersarum voluntatum velut ipsum prauum motum voluntatis, quo ipsa mala voluntas se mouet, faciat quis concedat. **Mag.** Quid mirum, si dicimus deum facere singulas actiones, quæ sunt mala voluntate cum fatemur eum facere singulas substantias, quæ fiunt iniusta voluntate & inhonesta actione. **D.** Non habeo quid contradicam, quippe nec negare possum verè aliud esse quamlibet actione: nec fateri volo non fieri à deo, quod verè aliquam habet essentiam. Neque ista tua ratio villo modo accusat deum, aut excusat diabolum: sed omnino deum excusat, & diabolum accusat. Sed vellem scire, vtrum idem deserat angelus ista de se præsciuerit.

H Quod malus angelus non potuit præscire se casurum esse. *Cap. XXI. Mag.*

C Vm quæris, vtrum ille angelus qui non stetit in veritate præsciuerit se esse casurum, discernendum est de qua scientia dicas. Nam si de illa scientia quæritur, qua non nisi cum certa ratione aliquid intelligitur: omnino respondeo: non posse scire quod potest non esse. Quod enim non esse potest, nequam esse certa potest colligi ratione. Quapropter constat illum nullatenus potuisse præscire casum suum, quem necesse non erat futurum. Ponamus enim non fuisse futurum casum illum, an itaque putas præsciri potuisse si futurus non erat. **Di.** Videtur non posse præsciri, quod potest futurum non esse, nec posse non esse futurum, quod præscitur. Sed reminiscor nunc illius famosissimæ quæstionis de præscientia diuina & libero arbitrio: quauis enim tanta auctoritate asseratur, & tanta teneatur utilitate, & nullatenus propter humanam rationem dubitandum sit diuinam præscientiam & liberum arbitrium sibi inuicem consentire. tamen quantum ad rationis considerationem, quæ videtur spectare insociabiliter videntur dissentire: vnde videmus in hac quæstione nonnullos sic in vnam partem vrgentes, vt alteram omnes deserant vnda infidelitatis suæ submergente perire, multos verò velut contrariis ventis hinc inde contra inuicem sustentando quassantibus periclitari. Cum ergo diuinam constet præscientiam esse, omnium quæ fiunt libero arbitrio, nec aliud horum sit ex necessitate: nihilominus videtur posse non esse futurum quod præscitur. **Magist.** Breuiter intermi respondebo. Præscientia Dei non proprie dicitur præscientia. Cui enim omnia semper sunt præsentia, non habet futurorum præscientiam, sed præsentium scientiam. Cum ergo alia sit ratio de præscientia futuræ quam de præsentis rei scientia: non est necesse diuinam præscientiam, & illam de qua quærimus, eandem habere consequentiam. **Discipulus.** Assentio. **Magist.** Redeamus ad illam quæ erat in manibus, quæstionem. **Discipulus.** Placet

quod dicis. Sed eo pacto, vt cum de illa cuius mentionem fecimus quæsieris, mihi respondere quod inde deus tibi dignabitur ostendere non renuas. Valde nanque necessaria est eius solutio si iam ab aliquo facta est, aut si fiat: fateor enim non deum alicubi excepta diuina auctoritate, cui indubitanter credo, me legisse rationem, quæ mihi sufficeret ad eiusdem solutionis intellectum. **Mag.** Cum ad illam veniemus, si forte venerimus, erit sicut deus dabit. Nunc autem quoniam supraposita ratione patet apostatam angelum non potuisse præscire ruinam suam, ea præscientia quam rei necessitas sequitur: accipe adhuc aliam rationem, quæ non solum præscientia, sed & æstimatione, aut qualibet suspitione suam præsentis casum excludit. **Disc.** Hoc accepto. **Magi.** Si adhuc in bona voluntate stans præsciebat se casurum, aut volebat vt ita fieret, aut nolebat. **Discip.** Vnum horum necesse est verum esse. **Magi.** Sed si cum præscientia voluntatem habebat aliquando cadendi, iam ipsa mala voluntate ceciderat. **Disci.** Patet quod dicis. **Magi.** Non itaque volendo cadere prius sciuit se casurum, quam caderet. **Discip.** Non potest aliud obici conclusioni tuæ. **Magi.** Ac si præsciebat se casurum & nolebat: tantum miser erat dolendo, quantum magis stare volebat, & quo erat iustior, eo debebat esse felicior. **Disci.** Negari non potest. **Mag.** Ac tanto iustior erat, quanto magis volebat stare, & quo erat iustior, eo debebat esse felicior. **Disci.** Non potest negari. **Magi.** Ergo si nolendo præsciebat se casurum, tanto erat inferior, quanto debebat esse felicior, quod non conuenit. **Disci.** Ita quidem consequi negare nequeo. sed hoc sæpe non solum sine inconuenientia, sed & laudabiliter & superna gratia fieri cognoscitur: multoties enim vt pauca de incommodis iustorum commemorem, quanto quis iustior est, tanto maiore doloris compassione de alieno casu afficitur. Sæpe enim eum qui maiorem habet in iustitia constantiam, videmus ab iniustis maiorem pati persequutionis instantiam. **Magi.** Non est eadem ratio in hominibus & in illo angelo. **M** Hominis enim natura propter peccatum primi parentis iam innumerabilium incommodorum facta est passibilis, ex qua passibilitate multis modis gratia nobis operatur incorruptibilitatem. Ille verò adhuc nullo peccato præcedente alicuius mali non inuenerat passionem. **Di.** Satisfecisti obiectioni meæ. Patet enim quia hæc ipsa ratio sicut separat ab ipso malo angelo sui casus præscientiam: ita nihilominus omnem segregat opinionem. **Mag.** Est & aliud quod mihi satis videtur ostendere nullo modo eum suam ante putauisse futuram præuaricationem. Nepe vt coactam putauisset aut spontaneam: sed nec nullatenus erat vnde se aliquando cogi suspicaretur: nec quandiu voluit in veritate perseverare, villo modo putare potuit se sola voluntate illam deserturum. **Suprà** nanque iam monstratum est eum quandiu rectam voluntatem habuit in hac ipsa voluntate voluisse perseverare. Quapropter volendo tenere perseveranter quod tenebat: nullo modo video vnde potuisset, vel suspicari nulla alia accedente causa: sola se

A la se illud deserturum voluntate. Non nego illum sciuisse, quia posset mutare voluntatem quam tenebat, sed dico illum non potuisse putare: quia aliquando omnia alia cessante causa, sponte mutaret voluntatem quam perseveranter tenere volebat. **Disc.** Qui diligenter intelligit quod dicis, patenter videt quia nullo modo scire vel putare potuit angelus malus se facturum quod malefecit.

Quod sciuit se non debere velle hoc quod volendo peccauit, & deberet puniri si peccaret. Cap. XXII.

Ed & hoc volo vt pariter ostendas si

S sciuit se non debere velle quod præuaricando voluit. **Mag.** In hoc dubitare non debes si suprà dicta consideras. Si enim nescisset se non debere velle quod iniuste voluit, ignorasset se debere voluntatem tenere quam deseruit. Quapropter nec iustus esset tenendo, nec iniustus deserendo iustitiam quam nescisset. immo nec poterat non velle plus quam habebat, si nesciebat se debere esse contentum eo quod acceperat. Denique quia ita rationalis erat, vt nulla re prohiberetur vti ratione, non ignorabat quid deberet vel non deberet velle. **Disci.** Rationem tuam non video posse infirmari: sed tamen inde mihi videtur quædam oriri quæstio. Si enim sciebat se non debere deserere quod acceperat, vtique sciebat nihilominus se debere puniri si desereret. Quomodo igitur sponte potuit velle vnde miser esset, qui acceperat inseparabiliter velle vnde beatus esset?

Quod non debuit scire, quia si peccaret puniretur. Cap. XXIII. Mag.

Icut certum est quia debere se puniri

S si peccaret ignorare non potuit, ita quia puniretur si peccaret scire non debuit. **Disc.** Quomodo hoc ignorauit si ita rationalis erat, vt eius rationalitas non impediretur veritatem cognoscere: sicut sæpe nostra impeditur regnante corruptibili corpore. **Mag.** Quia rationalis erat, potuit intelligere quia iuste si peccaret puniretur. Sed quoniam iudicia dei multa & inuestigabiles viæ eius, nequirit comprehendere an deus faceret quod iuste facere posset. Sed & si quis dicat quia nullatenus credere potuit deum creaturam suam propter eius culpam damnaturum quam tanta sua bonitate fecerat: præsertim cum nullum exemplum iustitiæ vlciscentis iniustitiam præcessisset, & certus esset numerum in quo facturi erant, qui deo frui deberent tanta sapientia esse præstitutum: vt sicut nihil habebat superfluum ita si minueretur, imperfectus esset, nec tam præclarum opus dei ex aliqua parte permanens imperfectum: nec vlla ratione scire posset si homo iam factus erat, deum humanam naturam pro angelica: aut angelicam pro humana si caderet substituturum: sed potius vnamquamque in id ad quod facta erat pro se, non pro alia restitutam, aut si factus nondum homo erat: multo minus putare posset ad substitutionem alterius naturæ illum esse faciendum. Si inquit aliquis hoc dicat, quæ inconuenientia inest. Sed redeamus ad hoc quod dixeram, illum scilicet hanc non debuisse habere scientiam. Si enim sciisset non posset volens & habens beatitu-

dinem sponte velle: vnde miser esset quare non esset iustus non volendo quod non deberet: quoniam non posset velle. Sed & hac ratione confidera vtrum scire quod quæris debuerit. nam si sciisset aut peccasset, aut non? **Disc.** Vnum horum esset. **Mag.** Si præuisa tanta pœna nulla indigentia & nulla re cogente peccasset: tanto magis puniendus esset. **Disc.** Ita est. **Mag.** Non ergo hæc præscientia illi expediebat. **Disc.** Verè peccaturo non expediebat præscire pœnam. **Ma.** Quod si non peccasset, aut sola bona voluntate non peccasset, aut timore pœnæ. **Disc.** Nihil aliud dici potest. **Mag.** Sed quoniam non cauisset peccatum solo amore iustitiæ, ipso opere monstrauit. **Disc.** Non est dubium. **Mag.** Si verò timore cauisset non esset iustus. **Disc.** Palam est nullo modo eum debuisset scire indictam sibi pœnam suam sequenturam peccatum. Sed quoniam eum angelum qui stetit, & eum qui non stetit in veritate, pari scientia præditos in prima conditione credimus: non video cur illi negata sit scientia ista, cui tam tenax erat bona voluntas, vt sufficeret ad cauendum peccatum. **Ma.** Non tamen posset nec deberet continere pœnam quam præscisset. **Di.** Sic videtur. **Mag.** Sicut ergo solus amor iustitiæ: ita solum odium pœnæ sufficeret ad non peccandum. **Di.** Nihil planius. **Mag.** Duas igitur habuisset causas non peccandi. vnam honestam & vtilem, alteram inhonestam & inutilem, id est, amorem iustitiæ & odium pœnæ. Nam non satis est honestum solo odio pœnæ non peccare, & ad non peccandum inutile est odium pœnæ vbi solus amor iustitiæ sufficit. **Di.** Non est quod possim obicere. **Mag.** Quid ergo? Nonne multo nitidius placet eius perseverantia: cum illa sola perseverandi causa videtur in illo quæ utilis est & honesta quia spontanea, quam si simul sese illa ostenderet, quæ inutilis & inhonesta, quia necessaria intelligitur.

Quod etiam bonus angelus hoc scire non debuit. Cap. XXIII. Disc.

Ic patet quod dicis, vt quod paulo ante

S volebam eum sciuisse, nunc gaudeam eum nesciuisse: nisi quia nunc eandem eum negare non possumus habere scientiam, quam ipso angeli exemplo peccantis ignorare non potest. **Mag.** Quod nunc vterque scilicet bonus angelus & malus certus est, quia talem culpam talis sequitur pœna: sicut scientia est ambobus diuersa, ita est scientiæ causa non eadem & finis dissimilis. Nam quod ille scit ipso sui experimento, hoc iste didicit solo alterius exemplo. Sed ille illo modo quia non perseverauit, iste alio modo quia perseverauit. Quapropter sicut illi quoniam vituperabiliter non perseverauit scientia sua est ad pœnam: sic isti qui laudabiliter perseverauit scientia est ad gloriam. Si ergo ille dicitur hoc solo, quia hanc habet scientiam, iam peccare non posse: satis patet, quia sicut gloriosa est scientia quæ ex laudabili perseverantia est comparata: sic ad gloriam est impotentia peccandi, quæ ex gloriosa scientia est nata. **Quemadmodum** ergo malus angelus vituperandus est, quia non potest ad iustitiam redire: ita iste laudandus est, quia non potest abire. Sicut enim ille iam redire non potest, quia sola mala voluntate abiit, sic iste

G sic iste iam ambire nō potest: quia sola bona voluntate permanfit. Palam igitur est, quia sicut illi non posse recuperare, quod deseruit est pœna peccati: ita huic nō posse deferere quod tenuit est præmium iustitiæ.

Quod ille si etiam hoc solo dicitur iam non posse peccare, quia nunc habet scientiam ex casu diaboli, tamen illi sit ad gloriam.

Cap. XXV. Disc.

V Alde pulchra esset huius scientiæ atq; impotentię tua ista contēplatio si quē admodū asleris: ideo bono angelo eadem scientia & impotentia & quia perseverauit contigissent. Non enim eas adeptus esse videtur quia ipse perseverauit: sed quia desertor nō perseverauit. Mag. Si ita est vt dicis: gaudere potest bonus angelus de casu apostatæ angeli: vt pote cui expediebat vt ille caderet. quoniam adeptus est hanc scientiam qua nec peccare nec miser esse amplius possit, non quia ipse bene meruit: sed quia alius male meruit: quæ omnia sunt nimia absurditate plena. Dif. Quanto absurdus videtur: sicut tu monstras casum peccatis angeli profuisse stanti: tanto magis necessarium est: vt ostendas istū non ideo adeptum esse scientiā de qua agitur quia ille peccauit. Ma.

H Nō debes dicere ideo bonum angelum ad scientiam profecisse hanc quia malus peccauit: sed bonum angelum ideo profecisse ad hanc scientiam exemplo cadentis: quia ille peccauit. Si enim neuter peccasset: vtrique daturus erat deus eandem scientiam merito perseverantiæ alio modo sine alicuius cadentis exemplo. Nullus enim dicit deum alio modo potuisse angelis suis hanc dare scientiam. Cū ergo ille peccauit exemplo eius istum docuit quod docturus erat non impotentia quia alio modo non potuit, sed maiore potētia qua de malo bonum facere potuit: vt nec malum inordinatum in regno omnipotentis sapientiæ permaneret. Dif. Placet mihi valde quod dicis. Mag. Patet itaque si bonus angelus hoc solo iam peccare non posset quia scit peccatum mali angeli pœnam secutam esse: quod tamen hæc impotentia nō illi esset ad minutionem laudis: sed ad præmium seruatæ iustitiæ. Sed scis quia suprā claruit eum idcirco peccare non posse: quoniam merito perseverantiæ à deo perfectus est, vt iam non videat quid plus velle queat. Discip. Nihil excedit eorum quæ suprā ratione inuestigante comperimus à memoria mea.

Quod horremus audito nomine mali, & quid faciat opera que videtur iustitia facere, cum ipsa & malum nihil sit.

Cap. XXVI.

S Ed cū omnibus quæstionibus meis satisfeceris, illud adhuc expecto aperiri, quid sit quod horremus audito nomine mali, & quid faciat opera quæ iniustitia, quæ malum est, videtur facere, vt in raptore, in libidinoso, cū malum nihil sit. Mag. Breuiter tibi respondebo. Malum quod est iniustitia semper nihil est, malum verò quod est incommoditas aliquādo sine dubio est nihil, vt cæcitas: aliquando est aliquid, vt tristitia & dolor. Et hanc incommoditatem quæ est aliquid semper odio

habemus. Cū itaq; audimus nomen mali, nō malum quod nihil est, timemus: sed malū quod aliquid est quod absentiam boni sequitur. Nam iniustitiā & cæcitatē quæ malū & nihil sunt sequitur multa incōmoda quæ malū & aliquid sunt & hæc sunt quæ horremus audito nomine mali. Cū autem dicimus quia iniustitia facit rapinam, aut cæcitas facit hominem cadere in foueam: nequaquam intelligēdum est quod iniustitia aut cæcitas faciant aliquid: sed si iustitia esset in voluntate & visus in oculo, nec rapina fieret, nec casus in foueā. Tale est cū dicimus absentia gubernaculi impellit nauem in scopulos, aut absentia fræni facit equum discurrere, quod nō est aliud quàm si gubernaculum abest naui, & frænum equo: quæ si adessent nec venti nauem impellerent: nec equus discurreret. Sicut nanque gubernaculo nauis & fræno regitur equus, sic iustitia gubernatur voluntas hominis & visus pedes.

Vnde veniat malum in angelum qui bonus erat.

Cap. XXVII. Dif.

S Ic mihi de malo quæ est iniustitia satisfecisti, vt iam omnes in corde meo quæ de illo inesse solebant quæstiones sint deterfæ. De hoc enim malo quæstio nasci videtur: quoniam si esset aliqua essentia, esset à deo à quo necesse est esse omne quod aliquid est, & impossibile est esse peccatum siue iniustitiam. De malo verò quod est incōmoditas si aliquādo est aliquid nihil video rectæ fidei obuiare. Sed ne tædeat te breuiter respondere fatuæ interrogationi meæ: vt sciam qualiter hoc ipsum quærentibus respondeam, quippè non semper facile est insipienti insipienter quærēti, sapienter respōdere. Quæro igitur vnde primum venit malum quod dicitur iniustitia, siue peccatū in angelum qui factus est iustus? Ma. Dic tu mihi vnde venit nihil in aliquid? Di. Nihil nec venit nec recedit. Mag. Cur ergo quæris vnde venit iniustitia quæ nihil est? Di. Quia quando iniustitia recedit inde vbi erat, dicimus accedere iniustitiam. Ma. Dic ergo quod magis propriè & apertius dicitur, & quare de abscessu iustitię? Siquidē sæpe apta interrogatio expedit respōsionem & inepta reddit impeditiorē. Dif. Cur ergo recessit ab angelo iusto iustitia? Ma. Si propriè vis loqui non recessit ab eo: sed ipse deseruit eam volendo quod non debuit. Disc. Cur deseruit eam? Magist. Cū dico quia volendo quod non debuit eam deseruit, apertè ostendo cur & quàm illam deseruit. Nam ideo illam deseruit quia voluit quod velle non debuit, & hoc modo id volendo quod non debuit illam deseruit. Discip. Cur voluit quod non debuit? Magi. Nulla causa præcessit hanc voluntatem nisi quia velle potuit. Discip. An ideo voluit quia potuit? Mag. Non quia similiter potest bonus angelus velle: nec tamen voluit. Nam nullus vult quod velle potest: ideo quia potest sine alia causa, quāuis nunquam velit si non potest. Discip. Cur ergo voluit? Mag. Non nisi quia voluit. Nā hæc voluntas nullā aliā habuit causam qua impelleretur aliquatenus aut attraheretur: sed ipse sibi efficiens causa fuit si dici potest effectus.

Quod

A Quod potestas volendi quod nō debuit: bona fuit semper & ipsum velle bonum quantum esse.

Cap. XXVIII. Dif.

I potestas ipsa volēdi & ipsum velle fuit aliquid quod bonum: fuit à deo. M. Vtrunq; fuit aliquid, & potestas quidem non nisi bonum aliquid & spontaneum donū dei: velle autem secundum essentiam bonum: sed quoniam non iuste, factum est malum, & tamen à deo fuit à quo est omne quod aliquid est. Nempe non solū hoc habet aliquis à deo quod deus sponte dat, sed etiā quod iniuste rapit deo permittēte. Et sicut dicitur deus facere quod permittit fieri: ita dicitur dare quod permittit rapiri. Quoniam igitur permittente deo angelus malus per rapinam vsus est potestate à deo sponte data, à deo habuit vt quod non est aliud quā ipsum velle. Non est enim aliud velle quàm vt potestate volendi, sicut idem est loqui & vt potestate loquendi.

Beati Anselmi dialogus de casu diaboli explicat.

B

De conceptu VIRGINALI ET Peccato originali.

Quæ sit originalis & personalis natura.

Cap. primum.

Vm in omnibus religiosæ tuæ voluntati velim, si possim, obsequi & frater & fili charissime. B. tunc vtrique maxime debitorem me iudico, cū eam à me in te

C excitari intelligo. Certus autem sum cū in libro: Cur deus homo, quem vt ederem tu maxime inter alios me impulisti, in quo te mecū disputantem assumpsi, legis aliam præter illam quā ibi posui, posse videri rationem, quomodo deus accepit hominem de massa peccatrice humani generis sine peccato: quia studiosa mens tua ad quærendum, quæ nam sit illa, non parū prouocatur. Quapropter iniustus videri timeo: si quid inde mihi videtur, dilectioni tuæ abscondo. Dicā igitur sic breuiter de hoc quod sentio vt nullius de eadem re fidelem improbem sententiam: nec meam (si veritati repugnare rationabiliter poterit ostendi) peruicaciter defendam. Illam tamen eiusdem rei rationem, quam in eodem opusculo posui, omnino ratam & sufficienter (si bene consideretur) existimo, nihil enim prohibet eiusdem rei rationes plures esse quarū vnaquæque sola potest sufficere. Ad videndum igitur qualiter deus hominē assumpsit de generis humani massa peccatrice sine peccato: primum de originali peccato necesse est inuestigare, quia de hoc solo nascitur hæc quæstio. Nā si videtur, quomodo Christ⁹ huic subiaceret nō potuit: æqualiter assumptio siue conceptio illi⁹ hominis ab omni peccato libera fuit, palā erit. Originale ab origine denominari dubium non

est. Si ergo originale peccatum non est nisi in D homine: videtur dici ab origine humanæ naturæ, quod est ab eius initio originale, eò quod ab ipsa humanæ naturæ origine trahatur. Aut ab origine, hoc est, ab initio vniuscuiusq; personę quoniā in ipsa eius trahatur origine. Sed quod ab initio humanæ naturę descendat, non videtur: quando origo illius iusta fuit, quando primi parentes iusti facti sunt sine peccato. Videtur itaque dici originale ab ipsa origine vniuscuiusq; personæ humanæ: quāuis si quis dicat peccatū vocari originale, eò quod ab illis descendat in singulos à quib⁹ habet originē naturæ non contradicam: si tamen non negetur originale peccatū, cū ipsa vniuscuiusq; personę trahatur origine. Licet enim in vnoquoq; homine simul fuit natura, qua est homo sicut omnes alij: & persona, qua discernitur ab alijs, vt cū dicitur ille, vel iste sine proprio nomine: vt Adam & Abel, & vniuscuiusq; peccatum fit in natura & persona. fuit enim peccatum Adæ in homine, quod est in natura: & in illo qui vocat⁹ est Adā quod est in psona. Est tamē peccatū, quod quisque trahit cū natura, & in ipsa sui origine & est peccatū quod non trahit ab ipsa natura sed ipse facit illud postquā iam est persona discreta ab alijs psonis. Illud quidē quod trahit in ipsa origine, vocatur originale, quod potest etiam dici naturale, nō quod sit ex essētia naturæ, sed quoniā propter eius corruptionem cū illa assumitur. Peccatū autē quod quisq; facit postquam persona est, personale potest nominari, quia vitio personæ fit. Simili ratione potest dici originalis, & personalis iustitia. Siquidem Adā & Eua originaliter, hoc est, in ipso sui initio mox vt homines extiterunt sine interuallo iusti simul fuerunt. Personalis autem dici potest iustitia, cū iniustus accipit iustitiam, quam in origine non habuit. Ergo Adam & Eua si iustitiam seruassent originale, qui de illis nascerentur originaliter, sicut illi, iusti essent.

Qualiter humana natura corrupta est. cap. II.

Quoniā autem personaliter peccauerunt cum originaliter fortes & incorrupti haberent potestatem semper seruādi sine difficultate iustitiam, totum quod erant infirmum & corruptum est. Corpus quidem, quia tale post peccatum fuit qualia sunt brutorū animalium corruptioni & carnalibus appetitibus subiacētia, anima verò, quia ex corruptione corporis & eiusdem appetitibus atque ex indigentia bonorū quæ perdidit, carnalibus affectibus infecta. & quia tota natura humana in illis erat & extra, illos nihil erat, tota infirmata & corrupta est. Remansit igitur in ea debitum iustitiæ integræ sine omni iustitia quam accepit, & debitum satisfaciendi, quia eam deseruit cum ipsa corruptione, quam propter peccatum incurrit. Sicut itaque, si non peccasset, qualis facta est à deo talis propagaretur: ita post peccatū, qualis se fecit peccatō, talis propagatur. Quoniā igitur per se nec satisfacere pro peccato, nec iustitiam derelictā recuperare valet, & corpus quod corruptum est aggrauat animam: & tunc maxime, quando infirmum est, vt in infantia & in vtero matris, vt nec intelligere iustitiā possit: *Sapient. 9.*

g videtur

G videtur esse necesse eam infantibus nasci, cum debito satisfaciendi pro primo peccato, quod semper cauere potuit & cum debito habendi originale iustitiam, quam semper seruare valuit. Nec impotentia excusat eam in ipsis infantibus: quia in illis non soluit quod debet, quoniam ipsa sibi fecit eam deserendo iustitiam in primis hominibus in quibus tota erat: & semper debitorum est habere potestatem, quam ad seruandam semper iustitiam accepit: hoc esse videri potest in infantibus originale peccatum. Addamus etiam peccata proximorum parentum, quae redduntur in tertiam & quartam generationem. Quauis enim quaerens possit, utrum haec omnia intelligenda sint in originali peccato an non, tamen ne propter hoc quod quaerere videar leuigare illud, ponam istud esse tale: ut à nullo grauius ostendi possit.

Quod non sit peccatum nisi in voluntate rationali. Cap. III.

H Erum siue hoc totum sit originale peccatum, siue aliud minus, puto nullatenus illud posse asseri esse in infante, an tequam habeat animam rationalem: sicut nec in Adam fuisse iustitiam prius quam fieret homo rationalis. Nam si Adam & Eua generassent sine praecedenti peccato: non tamen esset in semine iustitia, nec esse posset prius quam formarentur in viuente hominem. Si ergo semen hominis non est susceptibile iustitiae prius quam fiat homo, non potest suscipere originale peccatum antequam homo fiat. Nempe originale peccatum esse iniustitiam dubitari non debet. Nam si omne peccatum est iniustitia, & originale peccatum est peccatum, utique est & iniustitia. Sed si dicit aliquis: non est omne peccatum iniustitia, dicat posse simul in aliquo & esse peccatum & nullam esse iniustitiam: quod videtur incredibile. Si vero dicitur originale peccatum non esse absolute dicendum peccatum, sed cum additamento originale peccatum, sicut pictus homo non vere homo est, sed vere est homo pictus, profecto sequitur: quia infans, qui nullum habet peccatum nisi originale, mundus est à peccato: nec fuit solus inter homines filius virginis in utero matris & nascens de matre sine peccato: & aut non damnatur infans qui moritur sine baptismo, nullum habens peccatum praeter originale, aut sine peccato damnatur. Sed nihil horum accipimus. Quare omne peccatum est iniustitia, & originale peccatum est absolute peccatum. unde sequitur, quod est iniustitia. Item si deus non damnat nisi propter iniustitiam: damnat autem aliquem propter originale peccatum. ergo non est aliud originale peccatum quam iniustitia. Quod si ita est, originale peccatum non est aliud quam iniustitia, id est, absentia debitae iustitiae, non enim videtur esse iniustitia nisi in natura quae, cum debet habere, iustitiam non habet utique originale peccatum clauditur sub eadem definitione iniustitiae. At si iustitia est reconditio voluntatis propter se seruata, nec ista reconditio potest esse nisi in rationali natura: ergo non est vlla natura susceptibilis iustitiae praeter rationalem. Quare quoniam iniustitia non potest esse, nisi vbi iustitia debet esse, originale peccatum quod est iniustitia, non est nisi in natura rationali. Ratio-

nalis autem natura non est nisi deus, & angelus & anima hominis, per quam homo dicitur rationalis, & sine qua non est homo. Quoniam ergo non est originale peccatum nec in deo nec in angelo, non est nisi in hominis anima rationali. Sciendum quoque est, quia iustitia non potest esse nisi in voluntate, si iustitia est reconditio voluntatis propter se seruata: quare nec iniustitia. Non enim vocatur absentia iustitiae iniustitia, nisi vbi debet esse iustitia. Nihil itaque praeter ipsam iustitiam vel iniustitiam dicitur iustum vel iniustum nisi voluntas, aut propter voluntatem iustam vel iniustam. Per hanc dicimus iustum vel iniustum hominem vel angelum, iustam vel iniustam animam siue actionem.

Quod nihil per se sit iustum aut iniustum nisi ipsa iustitia vel iniustitia. & quod nihil puniatur nisi voluntas vel iniustitia. Cap. III.

Nihil enim siue substantia siue actio siue aliquod aliud per se consideratum est iustum nisi iustitia, aut iniustum vel peccatum nisi iniustitia: nec ipsa voluntas in qua est iustitia siue iniustitia. Aliud enim est vis illa animae, per quam ipsa anima vult aliud, quae vis instrumentum volendi potest dici (sicut visus instrumentum videndi) quam voluntatem nominamus: & aliud est iustitia, quam habendo iusta voluntas, & qua carendo iniusta vocatur. dicuntur enim voluntates eiusdem instrumenti affectionis & vsus, quod hic longum est inferere. Nec ipsi appetitus, quos Apostolus carnem vocat, quae concupiscit aduersus spiritum: & legem peccati quae est in membris repugnantem legem iusti vel iniusti sunt per se considerandi. Non enim iustum faciunt vel iniustum sentientem, sed iniustum tantum voluntate, cum non debet, consentientem. Dicit enim Apostolus, nihil damnationis esse his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, id est, non carni voluntate consentiunt. Nam si sentientem sine consensu iniustum facerent, sequeretur damnatio. Quare non eos sentire, sed eis consentire peccatum est. Si enim iniusti iusti per se essent, quoties illis consentiretur iniustum facerent. Sed quando bruta animalia illis consentiunt, non dicuntur iniusta. Item si peccata essent auferentur in baptismo: cum omne peccatum abstergitur, quod nequaquam fieri palam est. Quare non est in eorum essentia vlla iniustitia sed in voluntate rationali illos inordinate sequente. Cum enim illis resistit voluntas condelectanda legi dei secundum interiorem hominem, tunc est iusta voluntas. Iustitiam enim quam lex iubet, & legem dei dicit, quia à deo est, & legem mentis, quia per mentem intelligitur. sicut lex vetus dei dicitur, quia à deo est, & lex Moy si: quia per Moysen ministrata est. Quod quidem dixi nullam actionem per se iniustam dici: sed propter iniustam voluntatem, in illis planum est, quae non iniuste possunt fieri aliquando: ut est hominem occidere, sicut fecit Phinees: & vtriusque sexus commixtio, ut in coniugio: & sicut in brutis animalibus. In illis vero quae nunquam nisi iniuste possunt esse, ut est perjurium, & quaedam alia, quae nec sunt nominanda non

A non ita facile intelligitur. Sed si aliqua actio, qua fit aliud: quae non est nisi dum fit aliud, & peracto eo transit, ut iam non sit, aut opus quod fit & remanet. Verbi gratia: Cum in scribendo quod scribi non debet transit scriptio, qua fiunt scripturae quae remanent, esset peccatum transeunte actione, ut iam non sit, transiret similiter peccatum, nec iam esset, aut quandiu remaneret quod fit, nunquam deleteretur peccatum: Sed videmus peccata saepe non deleri actione deleta, & deleri non opere non deleta. Quare actio quae transit nec opus quod remanet est aliquando peccatum. Denique si de actionibus voluntariis, quae iniustae fiunt, arguuntur membra & sensus quibus fiunt, respondere possunt. Deus nos, & potestatem quae in nobis est, subiecit voluntati: ut ad imperium eius non possimus mouere nos & facere quod vult, immo illa mouet nos velut instrumenta sua, & facit opera quae videmur facere: nec nos possumus illi per nos resistere: nec opera quae facit, possunt non fieri dominum quae deus nobis dedit, nec possumus, nec debemus non obedire. Quando illi obedimus: deo qui hanc legem nobis dedit, obedimus. Ergo quid peccant membra, vel sensus, vel opera, quae deus sic subiecit voluntati, si seruant quod deus illis ordinavit. Quicquid igitur faciunt, totum impunitandum est voluntati. Quod cum ita sit, miratur forsitan quis: cur pro culpa voluntatis membra puniuntur vel sensus. Verum non ita est, non enim puniuntur nisi voluntas. Nam nihil est alicui poena nisi quod est contra voluntatem: & nulla res poenam sentit, nisi quae habet voluntatem. membra autem & sensus per se nihil volunt. Si igitur voluntas in membris & sensibus operatur ita in illis ipsa torquetur aut delectatur. Quod si quis non accipit, sciat in sensibus & membris non nisi animam, in qua est voluntas, sentire & operari: & ideo in illis torqueri aut delectari, habet tamē vsus, ut actiones, quas fecit iniusta voluntas, vocemus peccata: quia in voluntate qua fiunt est peccatum. Dantur etiam quibusdam nomina, quibus significatur eas iniuste fieri, ut fornicatio, mendacium. Sed aliud intelligitur cum quasi actio vel prolatio, aliud cum vtrum iuste vel iniuste fiat consideratur.

Quod malum quod est peccatum siue iniustitia nihil sit. Cap. V.

Denique omnis essentia est à deo, à quo nihil est iniustum. Quare nulla essentia est iniusta per se. Iniustitia autem omnino nihil est, sicut caecitas. Non enim aliud est caecitas quam absentia visus vbi debet esse: quae res non magis est aliud in oculo vbi debet esse visus, quam in ligno vbi non debet esse. Non enim est iniustitia talis res quia inficiatur & corrumpatur anima. velut corpus veneno, & quae faciat aliud sicut videtur, quando maliciosus homo mala facit opera. Nam quemadmodum cum indomita fera ruptis vinculis discurrendo saeuit: & cum nauis si gubernator dimisso gubernaculo dimittit eam, ventis & motibus maris vagatur & inuehitur in quaelibet pericula, dicimus quia hoc facit absentia cathenae, vel gubernaculi: non quod absentia eorum aliquid sit, aut quicquam faciat: sed quoniam si adessent, facerent ne saui

ret fera, aut periret nauis. Ita cum malus homo saeuit, & in quaelibet animae suae pericula, quae sunt mala opera impellitur clamamus, quia hoc operatur iniustitia: non quod ipsa vlla essentia sit, aut faciat aliquid: sed quoniam voluntas (cui subditi sunt omnes voluntarij motus totius hominis) absente iustitia diuersis appetitibus impulsata, se & omnia sibi subdita, in multimoda mala leuis & effrenata & sine rectore praecipitat: & quod totum iustitia, si adesset, prohiberet ne fieret. Ex his ergo facile cognoscitur: quia iniustitia nullam habet essentiam, quauis iniustae voluntatis affectus & actus, qui per se considerati aliquid sunt, vsus iniustitiam vocet. Hac ipsa ratione intelligimus malum nihil esse. Sicut enim iniustitia non est aliud, quam absentia debitae iustitiae: Ita malum non est aliud, quam absentia debiti boni. Nulla autem essentia, (quauis mala dicatur,) est nihil, nec malum esse, est illi esse aliquid. Nulli enim essentiae est aliud malum essentiam esse, quam deesse illi bonum quod debet habere. Deesse vero bonum quod debet adesse, non est aliquid esse. Quare malum esse, non est vlli essentiae aliquid esse. haec breuiter de malo, quod semper est nihil, indubitanter sicut de iniustitia dixi. Incommoditas enim non est malum: unde incommoda mala dicuntur, quae aliquando videtur esse aliquid: ut dolor, & tristitia. Quod autem iustitia sit reconditio voluntatis propter se seruata: & iniustitia non sit aliud quam absentia debitae iustitiae, & nullam habet essentiam, quod etiam omnis essentia sit à deo, & nihil sit à deo nisi bonum, sufficienter me puto ostendisse in eo tractatu quem feci de casu diaboli. Sed de iustitia pleni, in illo quem edidi de veritate.

Quod cum punit deus pro peccato, non puniat pro nihilo. Cap. VI.

Vidam cum audiunt peccatum nihil esse, solent dicere. Si peccatum nihil est cur punit deus hominem pro peccato; cum pro nihilo puniri nemo debeat. Quibus, quauis humilis sit quaestio, tamen quia quod quaerunt ignorant, aliquid breuiter respondendum est. Licet pariter nihil sit absentia iustitiae, & vbi debet esse iustitia, & vbi non debet esse punit tamen deus recte peccatores non pro nihilo, propter aliquid (quod in praefato libro dixi: quia debitum sibi honorem, quem sponte reddere noluerunt, ab iniustis exigit. & ne quid inordinatum sit in regno eius, eos separatim à iustis ordine competenti disponit. Creaturas autem, in quibus iustitia non debet esse, non punit pro absentia iustitiae, hoc est, pro nihilo: quia non est aliquid, quod ab illis exigit, nec ordo congruus vniuersitatis rerum hoc expositur. Sic itaque cum punit deus pro peccato, quod est absentia debitae iustitiae, quae nihil est: non omnino punit pro nihilo, & verum est: quia nisi sit aliquid propter quod punire debeat, omnino non punit pro nihilo. Iam peccatum & iniustitia nihil esse: & haec non esse nisi in rationali voluntate, nec vllam essentiam proprie dici iniustam nisi voluntatem, ex his quae dicta sunt, apertum esse existimo.

G Quod semen hominis dicatur immundum & concipi in peccatis quantum in eo non sit peccatum. Cap. VII.

Idetur itaque sequi, quod aut infans

V statim ab ipsa conceptione animam habet rationale, sine qua voluntatem rationalem nequit habere: aut in eo non est originale peccatum mox cum conceptus est. Quod autem

mox ab ipsa conceptione rationale animam habeat, nullus humanus suscipit sensus. Sequitur enim, ut quotiens susceptum semen humanum etiam ab ipso momento susceptionis, parit: antequam perueniat ad humanam figuram, totiens damnetur in illo anima humana: quoniam non reconciliatur per Christum quod est nimis absurdum. Hæc igitur pars huius diuisionis penitus relinquenda est. Sed si non statim infans ab ipsa conceptione habet peccatum: quid dicit Iob deo.

Iob. 14. Quis potest facere mundum, de immundo conceptum semine: nisi tu qui solus es? Et quomodo verum est, quod dicit Dauid, In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Quæram igitur, si possum quomodo (quæuis non statim ab ipsa conceptione) sit in infantibus peccatum, de immundo tamen semine, iniquitatibus & peccatis concipi dicantur. Sæpe utique diuina scriptura asserit aliquid esse, quando non est: idcirco, quia certum est futurum esse.

Psal. 50. **H** Sic quippe deus Adæ de ligno vetito dicit. In quacunq; die comederis ex eo, morte morieris non quod ea die mortuus sit corpore: sed quoniam die illa necessitate accepit aliquando moriendi. Et paulus similiter ob necessitatem moriendi aliquando ait. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum spiritus vero viuuit propter iustificationem. Non enim corpora eorum quibus loquebatur mortua erant, sed moritura propter peccatum: quia per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Sicut in Adam omnes peccauimus, quando ille peccauit: non

Gene. 2. quia tunc peccauimus ipsi, qui nondum eramus, Sed quia de illo futuri eramus, & tunc facta est illi necessitas, ut cum essemus, peccaremus: quoniam per unius inobedientiam peccatores constituti sunt multi. Simili modo de immundo semine, in iniquitatibus & in peccatis concipi potest homo intelligi, non quod in semine sit immunditia peccati, aut peccatum siue iniquitas: sed quia ab ipso semine & ipsa conceptione, ex qua incipit homo esse, accipit necessitatem: ut cum habebit animam rationalem, habeat peccati immunditiam: quæ non est aliud quam peccatum & iniquitas. Nam & si ex vitiosa concupiscentia semine generetur infans, non tamen magis est in semine culpa, quam est in sputo vel in sanguine. si quis mala voluntate exspuit, aut de sanguine suo aliquid emittit, non enim sputum aut sanguis, sed mala voluntas arguitur. Patet igitur quomodo, & in infantibus non statim ab ipsa conceptione sit peccatum: & vera sunt quæ de diuina scriptura opposui, quippe non est in illis peccatum, quia non habent (sine qua non inest peccatum) voluntatem: & tamen dicitur inesse quoniam in semine trahunt peccandi, (cum homines iam erunt,) necessitatem. Si ergo

Roma. 8. hæc ut puto vera sunt, quod assumitur de parente ad prolem: quia nullam habet voluntatem, nullum est in eo peccatum.

Roma. 5. Quod in semine sumpto de virgine non sit peccatum, nec necessitas futuri peccati. Cap. VIII.

I Taq; perspicuum est, quod in eo quod filius dei in personam suam assumpsit de virgine, nulla potuit esse peccati macula. Sed dictum est, quia semen à parentibus trahitur cum necessitate peccati futuri, cum fuerit animatum anima rationali. hoc utique non est propter aliud nisi quia humana natura nascitur in infantibus (ut dixi) cum debito satisfaciendi pro peccato Adæ, & secundu quod posui, proximorum parentum, quod nequaquam facere potest, & quandiu non facit peccat, & quia sola per se non valet iustitiam habere quam deseruit: & anima quæ grauatur corpore quod corrumpitur, nequit eam saltem intelligere, quæ nec seruari potest nec haberi non intellecta. Quapropter si ab his necessitatibus semen assumptum de virgine liberum ostendi poterit, palam erit quia nullam peccati necessitatem traxit. Quod sola quidem necessitas qua humana natura sola per se iustitiam recuperare nequit, & illa qua corpus quod corrumpitur aggrauat animam, ut eandem iustitiam nec acceptam in ætate perfecta sine auxilio gratiæ seruare, nec in infantibus saltem intelligere queat, ab illo semine sint alienæ facile monstrari valet per unitatem personalem assumptæ & assumptæ naturæ: si prius necessitas illa repellitur, qua ad satisfactionem pro peccatis primorum & proximorum parentum astringi videtur. Sed quia illud nullum sequatur à proximis parentibus debitum, dubium non erit, si à debito primorum parentum intelligi poterit. Hoc igitur adiuuante deo conabor primum, quomodo cognosci possit inuestigare: quatenus hoc demonstrato in aliis non sit necesse multum laborare.

M Cur peccatum, quo damnatur humanum genus, magis imputatur Adæ quam Eue, cum ille post & per illam peccauerit. Cap. IX.

D quod mihi videtur querendum in primis, cur sæpius & specialius peccatum, quo damnatum est humanum genus, magis imputetur Adæ quam Eue: cum ipsa prius peccauerit & Adam post & per illam. Dicit enim apostolus: Sed regnauit mors ab Adâ usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudine præuagationis Adæ. Multa quoque alia leguntur, quæ magis Adam quam Eue criminari videntur. Quod ideo fieri existimo, quia illa duorum copula tota intelligitur in nomine principalis partis, sicut sæpe per partem totum solent significari: Aut quoniam Adam cum costa sua quantum in mulierem ædificata, dici poterat Adam sicut legitur: quia Deus masculinum & femininum fecit eos, & benedixit eis. Et vocauit nomen eorum Adam, in die quo creati sunt: Aut idcirco, quia si non Adam sed sola Eua peccasset, non necesse erat totum humanum genus perire, sed solam Eue. Poterat nanque deus de Adam, in quo semen omnium hominum

A hominum creauerat, aliam facere mulierem: per quam de Adam propositum dei perficeretur. Eisdem rationibus significabo per nomen Adæ eos ambos: nisi cum necesse erit eos discernere.

Cur grauentur peccato Adæ qui eius conscii non fuerunt. Cap. X.

E St quidem unusquisque filius Adæ homo mox per creationem, & Adam per propagationem, & persona per indiuiduitatem, qua discernitur ab aliis. Non enim habet homo esse ab Adam, sed per Adam. Nam sicut Adam non se fecit hominem: ita non fecit in se naturam propagandi, sed deus qui eum creauit hominem, fecit in eo hanc creaturam: ut de illo propagarentur homines. Dubium autem non est, unde unusquisque alligetur debito, de quo agitur: non enim inde, quia homo est, nec quia persona est. Nam si idcirco unusquisque huius debiti reus est, quia est homo, aut persona: necesse erat Adam priusquam peccasset ad hoc debitum astrictum esse, quia erat homo & persona, quod

B est absurdissimum. Restat igitur, ut per hoc tantum sit debitor, quia est Adam: sed non simpliciter, quia est Adâ: sed quia est peccator Adâ. Nempe sequeretur, quia si nunquam peccasset Adâ: tamen qui de illo propagaretur, cum hoc debito nasceretur, quod impium est. Non incongruum est hoc repetere, quod iam supra dictum est: cur scilicet unusquisque peccato vel debito Adæ grauatur, idcirco quia de illo propagatur cum eiusdem peccati conscius non fuerit. Cum enim fecit deus Adâ, fecit in eo naturam propagandi, quam subiecit eius potestati, ut ea vteretur pro sua voluntate, quædiu ipse vellet subditus esse deo: non ut illa vteretur bestiali vel irrationali voluntate, sed humana & rationali voluntate. Sicut enim est bestiarum nihil velle cum ratione: ita hominum est nihil velle sine ratione, quod semper debent, quia potestatem hæc accepit Adam, & eam semper seruare potuit. Dedit etiam illi deus gratiam, ut sicut quando illum condidit, nulla propagandi operante natura, aut voluntate creaturæ, simul fecit eum & rationalem

C & iustum: ita simul cum rationalem haberent animam, iusti essent quos generaret operante natura & voluntate, si non peccaret. Eadem quippe ratione, qua monstratur rationalem naturam iustam esse creatam, quod in præfato feci opusculo, probatur etiam, quod qui ex humana natura propagaretur non præcedente peccato, ex necessitate iustitiam pariter haberent cum rationalitate. Siquidem qui creauit primum hominem sine parentum generatione, creat etiam omnes qui per creatam fiunt ab illo propagandi naturam. Omnis igitur homo, si peccatum non præcessisset, simul esset, sicut Adam, & iustus & rationalis. Quoniam verò Adam subditus noluit esse dei voluntati, ipsa natura propagandi quantum remaneret, non fuit subdita eius voluntati, sicut esset si non peccasset: & gratiam quam de se propagandi seruare poterat, perdidit: atque omnes qui operante natura quam acceperat, propagantur, eius astricti debito nascuntur. Quæ obrem quoniam humana natura (quæ sic erat in Adâ tota, ut nihil de illa extra illum esset,) peccando sine omni necessitate deum exhonoraui.

unde & per se satisfacere non potuit, gratiam, quam acceptam propagandi de se semper potuit seruare perdidit: & peccatum secum comitante poena peccati, quantumcunque per datam propagandi naturam propagetur, trahit:

Quod propagatio de virgine non subiecit legi & meritis naturalis propagationis, & quod tres sint. Cap. XI.

Nunc igitur considerandum est, utrum hæc quasi hæreditas peccati, & peccati poena ad hominem per virginem de Adâ propagatam iuste pertrahatur. Certum quidem est, quod Adam non accepit, naturam propagandi nisi per virum simul & mulierem. Siquidem humana natura non habet, & impossibile cognoscitur, ut solus vir, aut sola mulier hominem generare queat, natura tantum voluntate propria operante. Sicut nanque limus terræ non acciperat naturam aut voluntatem, qua operante vir primus de illo fieret, quantum esset de quo à deo fieri posset: sic non est facta mulier de costa viri aut vir de sola muliere operante natura aut voluntate hominis. Sed deus propria voluntate & potestate fecit virum de limo unum, & alterum de sola femina, & feminam de solo viro: licet enim nihil fiat, nisi voluntate dei faciente aut permitte: quædam tamen sola potestas & voluntas eius facit: quædam creata natura quædam voluntas naturæ. Sed sicut creata natura nihil per se facere potest, nisi quod à voluntate dei suscipit: ita voluntas naturæ nequit per se quicquam operari, nisi quod natura adiuuat aut concedit. Sola dei voluntas fecit in principio rerum naturas, dans quibusdam, competentes singulis voluntates: ut naturæ & voluntates secundum ordinem sibi traditum, suum opus in rerum cursu persoluerent: & adhuc multa facit cum de eiusdem naturis & voluntatibus operatur, quod ille secundum suum usum & propositum nequaquam faceret. Solius quippe voluntatis dei est opus cum mare siccat iter intra se populo præbet, cum mortui resurgunt, cum aqua subito in vinum conuertitur, cum spiritu sancto corda hominum ea quæ nec per se nec per aliam creaturam sciunt, docentur, cum noxiæ voluntates à suo impetu sola gratia regente ad hoc quod prodest, conuertuntur, cum alia multa fiunt quæ nec creatura nec eius voluntas per visitatum cursum suum operatur. Natura leuia sursum, grauius deorsum trahit, terram aliquando prius voluntate colente & feminante: aliquando nullo voluntatis opere præcedente herbas & arbores innumeratas, producere & eas fructificare facit: & alia multa quæ facilius usu quam doctrina agnoscimus. Voluntati imputatur illa, quæ sunt huiusmodi, iter facere, ædificare, scribere, loqui, & similia quæ non nisi voluntas facit. Cum igitur omnia quæ fiunt, si diligenter considerentur, fiant aut sola voluntate dei, aut natura secundum vim à deo illi inditam, aut voluntate creaturæ: & ea quæ nec natura creata, nec voluntas creaturæ, sed solus deus facit: semper miranda sunt apparet, quia tres sunt cursus rerum, scilicet mirabilis, naturalis, voluntarius: & mirabilis quidem aliis, aut eorum legi, nullatenus subditus

Gditus est, sed libere dominatur: neque illis facit iniuriam, quando eis obuiare videtur, quia nihil habent, nisi quod ab illo acceperunt, nec ille dedit eis aliud nisi sub se. Quonia ergo propagatio viri de sola virgine, ita non est naturalis aut voluntaria, sed mirabilis: sicut illa quæ mulierem protulit de solo viro, & sicut creatio viri de limo, palam est, quia nequaquam subiacet legibus & meritis illius propagationis: quoniam & voluntas & natura quauis discrete operentur, aliud enim ibi facit voluntas, aliud natura, pariter tamen verus est homo & Adam de non homine, & Iesus de sola muliere, & Eua de solo viro. sicut est verus homo, quilibet vir aut mulier de viro & muliere. Omnis autem homo aut Adam est, aut de Adam est: sed Eua de solo Adam est. & omnes alij de Adam & Eua. Quoniam nanque Maria, de qua sola est Iesus, de Adam & Eua est, non potest ipse de eisdem non esse. Sic nanque expediebat, vt qui redempturus erat genus humanum, esset & nasceretur de patre & matre omnium.

Quod mala Adæ nullarectitudine ad illum hominem transeant. Cap. XII.

Vomodo autem filius virginis nõ subiacet peccato, aut debito Adæ, sit quoque difficile non est intelligere. Siquidem Adam factus est, & iustus & liber à peccato, & debito sæpefato & à pœna peccati, & beatus & potens seruare semper acceptam iustitiã, & per iustitiam eam, quã dixi, libertatẽ & beatitudinem. Quoniam ergo cum hæc bona sine omni difficultate posset seruare sibi, non seruauit, ea sibi ipse abstulit: & horũ se cõtrariis subiecit, factus est itaque seruus peccati, siue iniustitiæ & debiti, quod reddere nequit: & miserie de qua est impotentia bona perditã reparandi. Sicut igitur aliter nequiuit, sibi auferre bona quæ habebat, & attrahere mala quæ non habebat, quã non seruãdo sibi bona cum potuit: ita nulli alij valuit eadẽ bona auferre atq; mala inferre, nisi non seruando bona cum seruare quiuit. Seruare autẽ nulli potuit ea bona, nisi illis quorũ generationis potestatẽ voluntati subditam accepit. Nulli ergo personæ quauis de eo propagatæ transmittere mala prædicta potuit, in cuius generatiõe nec natura illi data est propagandi: nec voluntas eius quicquam operata est aut operari valuit.

Quod si nõ esset deus sed purus homo necesse tamen esset illum talem esse qualis primus homo factus est.

Cap. XIII.

Vare Adæ mala prædicta nulla ratione aut reãtitudine ad hominem conceptũ de virgine pertranseunt. Itẽ si diligenter puto rationis intuitu, sapientem dei speculatur iustitiam: nimis absurdũ intelligitur, vt per illud semen quod non creata natura, nec voluntas creaturæ, nõ vlli data potestas producit aut seminat: sed solius dei voluntas propria ad procreandũ hominem, noua virtute mundũ à peccato de virgine segregat, alieni peccati seu debiti siue pœnæ ad eundẽ hominem necessitas vlla pertranseat: etiam si nõ assumatur in persona Dei, sed vt purus homo fiat. Nam eadem ipsa

ratione, qua nõ debuit Deus, Adam facere nisi iustũ, nec aliquo debito siue incõmodo grauatum, apertẽ mēs rationalis cognoscit eum, quẽ similiter propria voluntate & virtute procreauit, alicui malo subditum fieri nõ debere. quoniam nimis inconueniens est omnipotenti & sapienti Dei bonitati, talem facere rationalem naturam sola propria voluntate de materia, in qua est nullum peccatum. Quod qui non intelligit, non cognoscit quid Deo non conueniat. Quapropter etiam si purum hominem sic faceret Deus, vt dictum est, necesse esset eum non minõri præditum iustitiã & beatitudine, quã fuit Adam cum primum factus fuit.

Quod propositæ rationi non refragetur, quod scriptum est: hominem de immundo semine, & in iniquitatibus conceptum, etiam si de aliis quibus proprie dictum sit.

Cap. XIII.

Am si alicuius mens non capit, quod de semine hominis dixi, scilicet: non esse in illo peccatum ante animam rationalem sed immũdum dici peccato & iniquitate propter futuram immunditiam, cum iam erit homo: atque putat illum immundum esse in ipsa cõceptione propria, quia sicut ipse mihi opposui legitur. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine. & in iniquitatibus conceptus sum, in peccatis concepit me mater mea? non hoc laboro, quia nõ indigeo vt quod non potest capere capiat: Sed peto, vt quod breuiter dicam, attendat. Illi vtique qui hoc dixerunt aut noluerunt ea intelligi de omni hominis semine: aut tantum de illo quod cum consensu seminatur voluptatis, quod non esset nisi brutorum animalium, si homo non peccasset. At si de omni hoc senserunt, ergo semen de sola virgine sumptum immundum tanti viri asserunt, quod impium est credere. Non itaque hoc de illo scripserunt. Sed si de aliquo hominis semine hoc iuxta hunc sensum protulerunt non nisi de illo quod cum prædicta voluptate concipitur, intelligi voluerunt. Hoc autẽ nullatenus refragatur nostræ rationi, quæ semen de virgine sumptum asserit esse mundum, quãuis de massa peccatrice.

Quomodo massa peccatrix non sit tota peccatrix. Cap. XV.

Am quemadmodũ cæcitas non est nisi in aliqua parte hominis, quauis homo dicatur cæcus, nisi in oculo vbi debet esse visus: non enim est in manu, vel in pede: nec surditas, nisi in aure: cum homo dicitur surdus: ita licet massa generis humani peccatrix nominetur, non tamen in vlla parte, eius peccatum nisi, vt dixi in voluntate quæ in nulla hominis conceptione semen habere cognoscitur. Quamobrem nulla ratione vera aut verisimili contradicente, si considerentur quæ supra dicta sunt, iam libere possumus concludere: quia nulla ratio, nulla veritas, nullus intellectus permittit ad hominem de virgine conceptum de peccato massę peccatricis, quauis de illa sit assumptus aliquid potuisse aut debuisse accedere, etiam si non esset deus.

Cur

A Cur Ioannes & alij qui similiter concepti sunt per miraculum, non sint per se liberi.

Cap. XVI.

Võd si obiiciuntur mihi Iohannes baptista & alij, qui de sterilibus & in quibus præ senectute, natura generandi iam erat emortua, propagati sunt, & quasi per similem rationem putantur debuisse nasci sine peccato & pœna peccati, quia per miraculum concepti sunt: valde vtique intelligenda est ab istis aliena ratio illa quæ virginalem conceptionem liberam ab omni peccati monstrat necessitate. Aliud est enim inauditum & inopinabile atque naturæ incognitum facere: & aliud naturã aut ætate, aut aliquo vitio debilitatam sanare, & ad suum opus reuocare. Nam si Adam non peccasset, sicut ipse nulla senectute, nulla causa infirmatus deficeret: sic natura propagandi creata in illo, & ad vtendum, vt iam dictum est, eius potestati subdita, nullo casu à suo cursu impediretur. Non ergo in Ioanne & similibus est aliquid nouum naturæ Adæ, sicut est in filio virginis, datum: sed quod suis causis infirmatum erat, cognoscitur esse reparatum. Quare quoniam illi per propagationem naturalem datam Adæ sunt generati, nequaquam possunt aut debent ei, de quo agimus, in conceptionis afsimilari miraculo, aut ab originalis vinculo peccati absoluti possunt ostendi.

Cur deus incarnatus sit, cum de Adã posset facere homines non deos siue peccato tot, quot sufficerent.

Cap. XVII.

Orsitã dicit aliquis, si purus homo, qui deus non esset, potuit fieri de Adam sine omni peccati cõtagione sicut dicis, cur necesse fuit deum incarnari, cũ aut per vnũ talẽ, qui esset sine omni peccato posset peccatores redimere: aut tot, quot necessarij erãt ad perficiendam supernam ciuitatem, homines simili miraculo facere. Ad hæc breuiter respondebo. Ideo deus factus est homo, quia non sufficeret ad redimendos alios, sicut in præfato opusculo monstratum est, homo non deus. Idcirco etiã non fecit tot homines tales, quot necessarij erant: ne si nullus de propagatione naturali saluaretur, frustra naturã illã in Adã condidisset, & quasi quod non bene fecisset, correxisse videretur: quod summæ sapientiæ non cõuenit de aliqua natura facere: non longe supra inuestigare proposui, quomodo semen sumptũ de virgine in quo monstratum erat, nullum esse peccatum liberum à necessitatibus prædictis in quibus omnes alios homines concipi posuerã, posset intelligi: & de illa quidẽ necessitate, qua recuperare iustitiam, quam deseruit humana natura per se nequit: & de illa quæ corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & maxime in infantibus illũ liberari posse, quia homo ille deus esset, confidebam, si prius ab illo necessitas peccati & debiti Adæ proximorum parentum rationabiliter alienaretur. Incepi itaque querere quomodo valeret hoc intelligi, de necessitate peccati & debiti Adæ & de aliis, vt postea facilius quod quærebam, inueniretur: & abundãte gratia illius, de cuius conceptione agitur, munditia factum est, vt non modò ab omni peccato & debito & necessitatibus præfatis liberum cognosceretur: sed insuper hominem ita conceptum esse debere prædictum non minori iustitiã vel beatitudine, quã in qua factus est Adam intelligibili ratione, etiam si non deus sed purus homo esset, probaretur. Siquidem pariter irrationabile videbatur, & peccatum & pœnã peccati ab illis parentibus ad illum per talem propagationem descendere, & deum sponte rationabilem naturam iniustam aut nulla eius promerente iniustitiã, miseram facere.

Quod de virgine iusta deus conceptus sit, non ex necessitate, quasi de peccatrice non possit, sed quia sic decebat.

Cap. XVIII.

Vanuis ergo de mundissima virgine filius dei verissime conceptus sit, non tamen hoc ea necessitate factum est, quasi de peccatrice parẽte iusta proles rationabiliter generari per huiusmodi propagationem nequireret. Sed quia decebat, vt illius hominis conceptio, de matre purissima fieret. Nempe decẽs erat, vt ea puritate qua maior sub deo nequit intelligi, virgo illa niteret, cui deus pater vnicum filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum, tanquã seipsum diligebat, ita dare disponebat: vt naturaliter esset vnus idemque cõmunis dei patris & virginis filius, & quam ipse filius substantialiter facere sibi matrem eligebat, & de qua spiritus sanctus volebat, & operaturus erat, vt conciperetur & nasceretur ille de quo procedebat. Qualiter autem virgo eadem per fidem ante ipsam conceptionem munda sit, dixi, vbi aliã rationẽ de hoc ipso vnde agitur hic reddidi: quæ duę rationes intellectui meo videtur ad quæstionẽ vnãquãq; per se sufficere, sed ambæ simul animo vim rationis & decorẽ actiones quærenti copiose satisfacere.

Quomodo ista ratio & altera alibi data, concordent & differant. Cap. XIX.

T quauis ad idem tendant, in hoc tamen differunt, quod ipsa quidem quam hic protuli, monstrat Deũ etiã de peccatrice virginis substantia, quoniam nusquã est in hominis natura præter voluntatem peccatũ, prolem debere iustam: immo non nisi iustã nulla ratione repugnante tali propagatione producere. Illa verò probat, quod etiã si in tota virginis essentia peccatũ esset, tamen ad huiusmodi conceptionis munditiam, per fidem munda fieri possit. Atque in ista omnis mortis necessitas & cuiuslibet corruptiõis siue laboris ab illo homine aperte excluditur. In illa autẽ quæstio oriri de hoc ipso videtur: sed sufficienti ratione si diligenter perspecta fuerit soluitur. Quapropter ex vtraque palam est: quia nihil nisi pia voluntate dominus noster & redemptor sustinuit in omnibus, quæ passus est.

Quod natus de virgine, pro originali peccato habuerit originalem iustitiam.

Cap. XX.

T mihi videtur, de peccato quidem originali sicut proposui sufficienter ostensum est, quomodo ad hominem de virgine conceptũ nulla ratione descendere à parẽ

Gtibus potuit: sed potius iustus beatus fieri ratione exigente debuit. Quamobrem quoniam de iusto patre secundum diuinam, & de iusta matre secundum humanam naturam, iustus ab ipsa origine, vt ita dictum sit, natus est non incongrue pro originali iniustitia, quam omnes filij Adæ habēt, à sua origine iustitiam originalem habere dicendus est. At de personali iniustitia superfluum est disputare, quòd ad illum nō attigerit. quoniam humana natura nunquā in illo sine diuina fuit, nec illius anima vnquā aggrauata cōtra voluntatē, aut vllō modo impedita est corpore corruptibili. quæ anima, quoniam ipsa, immo, totus ille homo & verbū dei deus, vna persona semper existit, nūquam sine perfecta iustitia, & sapientia, & potestate fuit. quam semper à seipso ille secundū personā sicut deus habuit, licet in naturis humana à diuina quod habuit accepit, altiorem autē aliā rationē, quomodo deus assumpsit hominem de massa peccatrice sine peccato, velut azymum de fermento, præter istam quam hic: & illam, quam alibi posui, esse non nego: quam, si mihi ostensa fuerit, libenter accipio: & meas si quod non arbitror, contra veritatem poterint ostendi, non teneo.

Huius, esse non nego: quam, si mihi ostensa fuerit, libenter accipio: & meas si quod non arbitror, contra veritatem poterint ostendi, non teneo. De quantitate originalis peccati.

Cap. XXI.

Oro peccatū originale nec maius potest esse quàm dixi, nec minus: quia cū infans iam rationalis est, humana natura non habet in illo iustitiam quam accepit in Adam, & quam semper deberet habere, nec eā excusat impotentia: quia nō habet vt supra iam dictum est. Illud tamen non per omnia tam graue, sicut supra posui, existimo. Nam quoniā ad hominem de virgine conceptum ostendere volebam illud non pertinere, tale istud constitui, cui aliud nō possit addi: nec sicut dixi, propter hoc quod inuestigabā viderer pondus eius minorare. De quo quid mihi videatur, breuiter nunc aperiri. Peccatum Adæ in infantes descendere: vt sic puniri pro eo debeant, ac si ipsi singuli illud fecissent personaliter sicut Adam, nō puto: quāuis propter illud factum sit, vt eorum

I nullus possit nasci sine peccato quod sequitur damnatio. Cū enim dicit apostolus, quia mors regnauit ab Adam vsque ad Moysem etiā in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, apertè videtur significare: quod non illis personaliter imputetur ipsa Adæ præuaricatio, aut aliud tam magnū, quāuis omnes filios Adæ excepto virginis filio peccatores & filios iræ in scriptis suis pronunciet. Nam cum ait, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ: potest sic intelligi, ac si dicat: etiam in eos qui non tantum peccauerunt quantum Adam peccauit præuaricando. Et cum ait: lex autem subintravit, vt abundaret delictum, aut intelligemus peccatum ante legem in illis, qui nō peccauerunt, in similitudine præuaricationis Adæ minus quàm Adæ peccatum: aut si non minus erat, abundauit in eis peccatum post legem vltra peccatum Adæ, quod intelligere nequeo, cū illud cōsidero de cuius pondere & satisfactione in: Cur deus homo, quod mihi visum est, sicut iam legisti, expo-

sui. Verū est tamē, quod nullus ad hoc ad quod K homo factus est, & propagatio illi data est, restituitur, nec à malis in quæ incidit humana natura, eruitur: nisi per satisfactionem illius peccati, per quod in eadem mala ipsa se præcipitavit. Dicit aliquis: si non habent singuli peccatum Adæ, quomodo asseris nullum saluari sine satisfactione peccati Adæ. Nā qualiter iustus deus exigit ab illis satisfactionem peccati, quod non habet? Ad quod dico. Deus non exigit ab vllō peccatore plus quàm debet. Sed quoniā nullus potest reddere quantum debet, solus Christus reddidit pro omnibus qui saluantur plusquam debetur: sicut iam in præfato opusculo dixi. Adhuc alio quoque modo vidēdum est, qua ratione peccatū minus sit in infantibus quàm in Adā cum ab illo in omnes descendat. Per vnū enim hominem quod est per Adam peccatum intrauit in hunc mundum: & per peccatū mors. Cur autem minus sit nō cognoscitur, si cur & quomodo insit non intelligatur.

Cur & quomodo peccatum descendat in infantes. L
Cap. XXII.

Quod quāuis supradictum sit, quantum opus erat ad hoc quod quærebatur, tamen nō erit superfluum si hoc breuiter repetitur. Equidem negari nequit infantes in Adam fuisse cum peccauit: sed in illo causaliter siue naturaliter, velut in femine fuerunt, in seipsis personaliter sunt: quia in illo fuerunt ipsum semen, in se singuli sunt diuersæ personæ. In illo non alij ab illo, in se alij quàm ille. In illo fuerunt ille, in se sunt ipsi, fuerunt igitur in illo, sed non ipsi: quoniam nondum erant ipsi. Forsitan dicit aliquis, istud esse quo alij homines in Adā fuisse dicuntur, quasi nihil & inane quoddā est, nec est nominādum esse. Dicit ergo illud esse, fuisse nihil aut falsum siue vanū, quo fuit Christus secundum semen in Abraam, in Dauid, & in aliis patribus: & quo omnia quæ sunt ex femine fuerunt in seminibus, & nihil fecisse deū: cū omnia quæ procreantur ex femine, ipse se cit prius in seminibus ipsis: & dicat nihil vel vanum aliquid esse hoc, quod si verè nō esset, hæc quæ videmus esse, non essent. Si enim verū nō est ea quæ natura procreat ex seminibus, in illis prius aliquid fuisse, nullo modo ex ipsis essent. Quod si hoc dicere stultissimum est, non est falsum vel vanum, sed verum & solidum esse fuit, quo fuerunt omnes alij homines in Adā. Nec fecit deus inane aliquid, cū eos in illo se cit esse. Sed sicut dictum est, in illo fuerunt non alij ab illo: & ideo longe aliter quàm sunt in seipsis. Verum quāuis constet eos in illo omnes fuisse, solus tamen filius virginis valde diuerso modo ab aliis in illo fuit. Omnes quippe alij sic fuerunt in illo, vt per naturam propagādi, quæ potestati & voluntati eius subdita erat, de illo essent: solus verò iste non sic in eo fuit, vt per naturam aut voluntatem eius de illo fieret. De aliis acceperat Adam quando peccauit, vt esset hoc, de quo illi futuri erāt, & vt de illo esset: de isto verò vt esset hoc, vnde futurus erat: nō autem vt de illo esset, quia non erat potestate, vt de illo propagaretur. Sed nec in potestate eius erat, vt de alia essentia, aut de nihilo fieret.

Quare

A Quare non erat in eo, vt hic aliquo modo esset. Nam nec in potestate naturæ, nec in potestate voluntatis eius erat, vt esset quoquo modo. Erat tamen in eo natura, de qua propagandus erat, non eius sed dei potestate. Nam & si vsque ad virginem matrē in parentibus & voluntas seminavit, & natura germinavit, vt ipsa virgo partim naturali partim voluntario cursu ad suum esse ab Adam produceretur, sicut omnes alij: in illa tamen nec voluntas creaturæ prolem seminavit, nec natura germinavit, sed spiritus sanctus & virtus altissimi de virgine muliere virū mirabiliter procreauit. De aliis ergo erat in Adam, id est, in eius potestate, vt de illo essent, de isto verò non erat in illo, vt aliquo modo esset, sicut non erat in limo, vnde vir primus factus est, vt de illo esset mirabiliter, neq; in viro, vt Eua de illo quemadmodū facta est, esset. Sed nec in aliquo eorū in quibus fuit ab Adam vsq; ad Mariam erat vt esset, fuit tamen in illis, quia erat in eis. Vnde ipse assumendus erat, quæadmodum erat in limo, vnde primus homo factus est, & in eo vnde Eua facta est, non in voluntate creaturæ aut potestate, sed sola diuina virtute, sed iste tanto mirabilis & maiori gratia, quanto illi puri homines, hic homo deo factus est. Valde itaque diuerso modo iste erat in Adā, quando peccauit, quàm erant illi qui voluntario & naturali cursu procreantur. Illos ergo quodāmodo facit Adam, quos per acceptā potestatem humana voluntas seminando, & natura germinando procreat. Istum verò non nisi deus fecit, quāuis de Adā, quia non per Adā, sed per se velut de suo. Quid ergo cōueniētius ad ostendendū magnitudinē bonitatis dei & ad plenitudinem gratiæ Adæ concedebat, quàm vt quorum esse in illius potestate sic erat, vt quod ille naturaliter erat, hoc illi per illū essent, ita quoq; in eius esset arbitrij libertate: vt qualis erat ipse in iustitia & felicitate, tales eos propagaret. hoc igitur illi dātū est. Quoniā itaq; in tantæ gratiæ celsitudine positus, quæ bona sibi & illis seruanda acceperat, sponte deseruit: idcirco filij perdiderūt, quæ pater illis cū seruando dare pollet, nō seruando abstulit. Hæc mihi sufficere videtur ratio, cur ad infantes peccatū & mala descendant Adæ, si diligētē remota nostra voluntate, quæ sæpe & multū impedit mētē ab intellectu rectitudinis, ipsa pura iustitia consideretur. Qualiter autem peccatū idem mihi videatur ad eos descendere, paucis expediam. Est peccatū à natura, vt dixi: & est peccatum à persona. Itaq; quod est à persona, potest dici personale. quod autē à natura, naturale quod dicitur originale, & sicut personale transit ad naturā: ita naturale ad personā, hoc modo. Quod Adā comedebat, hoc natura exigebat, quia vt hæc exigeret, sic creata erat. Quod verò de ligno vetito comedit, non hæc voluntas naturalis, sed personalis Adæ propria fecit: quod tamen egit persona nō fecit sine natura. Persona enim erat quod dicebatur Adam: natura quod homo, fecit igitur persona peccatricē naturam: quia vbī Adam peccauit, homo peccauit. Siquidem non quia homo erat, vt veritatem præsumeret impulsus est: sed propria voluntate quam nō exegit natura, sed persona cō-

cepit, attractus est. Similiter fit in infantibus econuerso. Nempe, quod in illis nō est iustitia, quam debent habere, nō hoc fecit illorū voluntas personalis sicut in Adam: sed egestas naturalis, quam ipsa natura accepit ab Adam. In Adā nanque, extra quem de illa nihil erat, est nudata iustitia quam habebat: & ea semper nisi adiuta careret, hac ratione: quia natura subsistit in personis, & personæ non sunt sine natura, fecit natura personas infantium peccatrices. Sic spoliavit persona naturam bono iustitiæ, in Adam, & natura egestas facta, omnes personas quas ipsa de se procreat eadem egestate peccatrices & iniustas facit. Hoc modo transit peccatū Adæ personale in omnes, qui de illo naturaliter propagantur, & est in illis originale siue naturale. Verum patet magnam esse distantiam inter peccatum Adæ & peccatū eorum, quia ille peccatum propria voluntate, illi naturali peccant necessitate, quā propria & personalis meruit illius voluntas. Sed cū nemo dubitat, quia par pœna nō sequetur imparia peccata, in hoc tamē similis est & personalis & originalis peccati dāna ratio, quia nullus admittitur ad regnum Dei, ad quod factus est homo, nisi per mortem Christi, sine quo non redditur, quod pro Adæ peccato debetur, quāuis non omnes pariter in inferno torqueri mereātur. Nam post diem iudicij nullus erit angelus, aut homo: nisi aut in regno dei, aut in inferno. Ita igitur & peccatum infantium minus est quàm peccatum Adæ: & nullus tamē sine illa vniuersali satisfactione saluatur, per quā magnum & paruum dimittitur peccatum. Cur autem non sit sine illa morte, & quomodo per illam sit salus hominum, in præfato libro sicut deus mihi dedit, quæsiui & dixi.

Quod peccata parentum post Adam non committentur in originali peccato filiorum.

Cap. XXIII.

Arentū verò proximorum peccata ad originale peccatū nō æstimo pertinere. Quippe si Adā nequiuisset ad eos, quos generaturus erat, iustitiā suā producere, nequaquā posset eis suā iniustitiā transmittere. Quare quoniā nullus post Adā filiis suis quiuit iustitiam suam seruare, nullam video rationem, cur proximorum parentum peccata filiorū debeant animabus imputari. Denique nulli dubium est, quod infantes nullam seruant rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem. In hoc ergo sunt omnes pariter iniusti: quia nullam habent, quam omnis homo habere debet, iustitiam. Hæc nuditas iustitiæ descendit ad omnes ab Adam, in quo humana natura se spoliavit eadem iustitia. Nam & si in Adam illi remansit aliqua iustitia, vt in reb' aliquibus rectā seruaret voluntatem: sic tamen priuata est illo bono, quo sibi iustitiā custodire poterat in posteros, vt in nullo eorum ipsa cum aliqua iustitia se propagare queat. Plus itaque in infantibus auferre sibi non valuit, quàm omnem iustitiam & beatitudinem, quæ nulli datur aliquo carenti debita iustitia. Quod autem proximorum parentum iniustitia possit hanc augere iustitiā paternam, qua non valet in infantes ab Adæ peccato maior descendere, non videtur possibile.

Nam

G Nam ubi nulla est iustitia, nulla potest auferri iustitia. Vnde autem nulla potest absentari iustitia, ibi addi nulla valet iniustitia. Nulla ergo infantibus suis addere queunt iniusti parentes iniustitia super prædictam nuditatem iustitiæ. At ubi nulla iustitia, nihil prohibet aliquam inuenire iniustitiam. Verisimilius igitur & possibilius videtur, si parentes iniusti aliquam suis infantibus addere dicuntur iustitiam, quod iusti suis aliquam dare possent iustitiam. Quod si fit, habent infantes iustorum aliquam iustitiam. Si vero hoc est, leuius damnantur quam infantes iustorum, si moriuntur sine baptismo: aut si saluentur, cum aliquo suo præcedenti merito eliguntur. Quod Paulus apostolus negat, ubi per Iacob & Esau probat nullum nisi omnium merita præcedente gratia saluari. Quoniam itaque nullam dant iusti parentes ante baptismum infantibus suis iustitiam, nullam utiq; addunt iniusti suis iniustitiã. Quod si dicitur, non addunt iniusti parentes suis infantibus aliquam iniustitiam, quibus auferre nequeunt vllam iustitiam: sed originalem quam habent ab Adam faciunt in eis grauiorem. ergo & iusti in suis reddunt eam leuiorẽ. Quare si minus sint iniusti infantes iustorum quam iniustorum, minus debent reprobari quã illi. Quod, dicat, qui audeat, & ostendere potest: Ego vero non audeo, cùm mixtim videam & iustorum infantes ad baptismi gratiam eligi, & ab illa reprobari. Sed & hoc si quis dicit, non valet ostendere. Quippe sicut hoc modo, non est iusto iustior, nisi qui voluntate magis aut appetit aut vitat quod debet: ita nõ est iniusto iniustior, nisi qui plus amat aut contemnit quod nõ debet. Si igitur infantes nequeunt ostendi mox ut animã habent, alius alio maius vel minus velle quod debet aut quod non debet, nemo potest probare quod in infantibus alius alio nascatur iustior vel iniustior: Pariter ergo nec iusti sua iustitia reddere videtur in suis infantibus originalem iniustitiã leuiorẽ, nec iniusti in suis sua iniustitia grauiorẽ. Quapropter si pariter iniusti nec numero nec magnitudine queat originale peccatum suis infantibus suo peccato augere, videtur mihi peccata parentum post Adã in infantum originali peccato nõ deputari. Nec nego propter merita bona parentum filiis multa & magna beneficia corporis & animæ impendi, propter peccata parentum filios & nepotes vsque ad tertiã & quartã generationem, & forsità vltra diuersis tribulationibus in hac vita flagellari, & ea perdere bona etiã in anima, quæ forsità per illos consequerentur, si iusti essent, quorum exempla nimis longum est inferere. Sed dico peccatum originale in omnibus infantibus conceptis naturaliter æquale esse: sicut peccatum Adæ, quod est causa, cur nascuntur in illo ad omnes pertinet æqualiter.

Peccata parentum quomodo noceant animabus filiorum. Cap. XXIII.

S I autem peccata parentum aliquãdo non cent animabus filiorum, hoc modo potius fieri existimo: nõ quod ea illis deus imputet, aut quod eos in aliqua delicta propter parentes inducat. Sed sicut sæpe meritis parentum filios iustorum à peccatis eruit: ita filios ini-

ustorum eorum meritis in suis aliquando derelinquit. Quoniã enim nemo liber est à peccato, nisi deo liberante: cùm non liberat, dicitur inducere: & cùm non mollit, indurare. Nanque satis videtur susceptibilis, quod animam peccatricem, cui nihil præter pœnam debet propter parentum peccata, in suis dimittat peccatis, ut pro ipsis puniatur, quã quod eã alienis oneret, ut pro illis torqueatur. Ita igitur sine repugnantia & originale peccatum est idẽ in omnibus, & filius non portabit iniquitatem patris, & vnusquisque onus suum portabit & recipiet, prout gessit in corpore siue bonum siue malum, & reddet deus peccata parentum filiis etiam in tertiã & quartã generationem, etiã si hoc sit in anima, & quicquid aliud legitur, quod animã us filiorum imputari peccata parentum significare videtur. Quippe, non moritur anima filij peccato patris, sed suo: nec portat quis iniquitatem patris, cùm in sua relinquitur, sed suã: nec onus alienũ, sed suum: nec recipit prout pater, sed ut ipse gessit in corpore: Sed quoniã propter peccata parentum à suis malis non est liberatus, ea quæ portat, eisdem peccatis parentum imputantur.

Quomodo nullus portet peccatũ patris sed suum. Cap. XXV.

A T si obiicitur, quia omnes qui non saluatur per fidẽ, quæ est in Christo, portant iniquitatem & onus Adæ, ut per hoc velit probare infantes, aut aliorum quoque parentum iniquitatẽ similiter debere portare, aut illius non debere, consideret diligẽter: quia non portant peccatũ Adæ, sed suum. nam aliud fuit peccatum Adæ: aliud infantum, quia differunt, ut dictum est. Illud enim fuit causa, istud est effectus. Adam caruit debita iustitia, nõ quã alius, sed quam ipse deseruit. Infantes carent ea, non quam ipsi, sed alius dereliquit. Nõ est ergo idem peccatum Adæ, & infantum. & cùm dicit Apostolus, quod supra posui: quia mors regnauit ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ. sicut significat infantum minus esse quã Adæ peccatum: ita aperte monstratur aliud esse. Quapropter cùm datur infans pro peccato originali: damnatur non pro peccato Adæ sed pro suo. Nam si ipse non haberet suum peccatum, non damnaretur. Ita ergo non portat iniquitatem Adæ sed suam, quanuis ideo dicitur portare: quia iniquitas illius peccati istius causa fuit. Hæc autem causa quæ fuit in Adam, ut infantes in peccato nascantur, non est in aliis parentibus: quia nõ habet in eis humana natura potestatem, quemadmodum dixi, ut filij iusti propagentur. quare non ita sequitur, ut pro peccato illorum sit in infantibus peccatũ, sicut pro peccato Adæ.

Quid sit originale peccatum, quod sit omnibus æquale. Cap. XXVI.

O Riginale igitur peccatũ non aliud intelligo, quã quod est in infante mox ut animã habet rationalẽ, quicquid prius in corpore nõdũ animato factũ sit, ut est aliqua membrorum corruptio, vel post, siue in anima siue in corpore futurum sit. Quapropter præ-

A dictas æstimo rationes in omnibus infantibus naturaliter propagatis esse æquale & omnes qui in illo solo moriuntur æqualiter damnari. siquidem quicquid peccati super illud additur personale est, & sicut persona propter naturã peccatrix nascitur, ita natura propter personam magis peccatrix redditur, quia cùm peccat persona quælibet, peccat homo. Hoc peccatum quod originale dico, aliud intelligere nequeo in ipsis infantibus, nisi ipsam, quam supra posui, factam per inobedientiam. Adæ iustitiã debitã nuditatem, per quam omnes filij sunt iræ, quoniam & naturam accusat spontanea, quam fecit in Adam iustitiã desertio, nec personas excusat, ut dictum est, recuperandi impotentia: quam comitatur beatitudinis quoque nuditas, ut sicut sunt sine omni iustitia: ita sint absque omni beatitudine, per quas duas nuditates in huius vitæ exilio positi sunt, & parentes, peccatis & miseris incessanter vbique occurrentibus & vndique irruentibus nisi quãtum diuina defenduntur dispositione.

Contra illos qui non putant infantes non debere damnari.

Cap. XXVII.

S Vnt quorum animus, infantes debere damnari, qui sine baptismo moriuntur, ob solã iniustitiã quã dixi, vult accipere, quoniam nullus homo iudicat eos reprehendendos de peccato alienæ personæ: & quia nondum sunt iusti & intelligentes in tali ætate: nec putant deum districtius innocentes debere iudicare quã iudicant homines. Quibus dicendum est, quia aliter deus erga infantes debeat agere, aliter homo. Nam homo non debet exigere à natura, quod ipse non dedit, & quod sibi non debetur. Nec iustè redarguit homo hominem cum culpa nasci, sine qua ipse nõ nascitur & de qua non nisi per alium sanatur. Deus vero rectè exigit à natura quod dedit, & quod sibi iustè debetur. Sed & hoc iudicium quo infantes damnantur, non est alienum multum, si consideretur ab hominum iudicio. Si quis enim vir & vxor eius ad magnam quandam dignitatem & possessionem nullo suo merito, sed gratia sola profecti, simul crimen graue inexcusabiliter committunt & pro eo iuste deiciuntur, & in seruitutẽ rediguntur: quis dicit filios quos post damnationem generant, eidem nõ debere subiaceri seruituti: sed potius ad bona, quæ parentes iuste perdiderunt, gratis oportere restitui. Tales primi parentes & filij eorum, quos iustè pro culpa sua de beatitudine in miseriam damnati, in eodem generant exilio. De similibus itaque simile debet esse iudicium, sed de illis tanto districtius, quantum delictum eorum probari potest improperabilius. Denique omnis homo, aut saluatur aut damnatur: omnis homo qui saluatur, ad regnum cælorum admittitur, & omnis qui damnatur, ab eo excluditur. Qui vero admittitur, prouehitur ad similitudinem angelorum: in quibus nullum vnquam fuit, aut erit peccatum, quod fieri nequit, quandiu est in eo aliqua macula peccati. Impossibile itaque est aliquem hominem cum aliquo, quanuis pro vno, peccato saluari. Quare si quod dixit ori-

ginale peccatum, est aliquod peccatum: necesse est omnem hominem in eo natum, in illo non dimisso damnari.

Quomodo impotentia habendi iustitiam excusat eos post baptismum.

Cap. XXVIII.

D Ixi impotentia habendi iustitiã, non excusare iniustitiam infantum. Quæret ergo aliquis forsità, dicẽs: Si infanti peccatũ. i. iustitia ante baptismũ, nec excusatur impotentia habendi iustitiam, sicut dicis, & in baptismo non remittitur peccatum, nisi quod prius erat, cùm post baptismũ sit sine iustitia quãdiu infans est, nec intelligere potest iustitiã quã seruet: siquidem iustitia est rectitudo volũtatis propter se seruata: quomodo non est iniustus etiam postquam baptizatus est. Si ergo baptizatus, moritur in infantia: non statim post baptismum cùm pœnitere nondum scit, quoniam nõ habet debitam iustitiam, nec excusatur impotentia, iniustus transit de hac vita sicut faceret ante baptismum, nec ad regnum dei admittitur intra quod nullus iniustus recipitur quod catholica non tenet ecclesia. Quod si in baptismo peccatum in infantia futurum remittitur infantibus cur non & illa quæ in sequenti fiunt ætate. Ad quod respondeo, quod in baptismo peccata penitus, quæ ante baptismũ erant, delentur. Quapropter originalis impotentia iustitiã habendi iam baptizatis non imputatur ad peccatum, sicut prius. Quemadmodum igitur impotentia habendi iustitiam prius excusare non poterat absentiam iustitiæ quoniam ipsa erat in culpa: sic post baptismũ illã omnino excusat, quia remanet sine omni culpa. Vnde fit ut iustitia, quæ ante baptismum debebatur ab infantibus sine omni excusatione, post baptismum ab illis non exigatur quasi ex debito. Quandiu ergo sola originali impotentia non habent iustitiam, non sunt iniusti: quoniam non est in eis absentia debita iustitiæ. Non enim est debitum, quod sine omni culpa est impossibile. Quare sic moriuntur, quia non sunt iniusti, non damnantur, sed & iustitia Christi qui se dedit pro illis, & iustitia fidei matris ecclesiæ, quæ pro illis credit, quasi iusti saluantur. Hæc breuiter de originali peccato pro capacitate intellectus mei non tam affirmãdo quã coniectando dixi, donec mihi Deus aliquando melius reuelet. Si cui verò aliter visum fuerit, nullius respue sententiam, si vera probari poterit.

Explicit liber Anselmi de conceptu virginali & peccato originali.

DECLARATIO CUIVS-
dam de eodem libro incipit:

Q Vidã, quod hic dicitur, scilicet in femine quo concipitur homo, non magis esse culpam aliquam vel originalem vel actualẽ, quã est in spũto vel sanguine, si quis mala volũtate exspuat, aut de sanguine suo aliud emittat, repræhẽdũt, falsum esse ex hoc astruẽtes

Gtes, quod in ipso semine sit quidam fomes peccati & corruptionis naturæ humanæ, & inde origo peccati originalis. Sed si ab eis quærat, quid appellent fomitem peccati qui in illo sit, & corruptionem naturæ: non video quid respondere possint de ratione, nulla enim res ratione carens, vel ad peccatum incitare potest, vel ad virtutem ut ait Ambrosius, de sacris sermo. primo. Iudæus vireos baptizat & calices, quasi insensibilia vel culpam possint habere vel gratiā. Quod igitur nec culpam potest habere nec laudem, non potest fomes esse peccati vel virtutis. Tale est semen quo concipitur homo, cum sit insensibile. ergo insensibile semen illud, cum in eo non sit, nec esse culpa possit: nec est, nec esse potest fomes peccati. Quod autē in eo ipso sit causa corruptionis humanæ naturæ: nō videtur si vocant corruptionem eam quæ de peccato processit, & cum peccato inest. Est enim quædam naturæ nostræ corruptio, quæ de peccato quidē processit: sed cum peccato inest aliquando, aliquando cū peccato non inest. Corruptio illa quæ tantummodo pœna est & non peccatum, ut morbi corporum nostrorum, & alię incommoditates, & mors ipsa: quę corruptio sine peccato fuit in corpore Christi & sine peccato mortali est in sanctis hominibus in hac vita, eadem cum peccato inest peccatoribus. Hęc corruptio non habet causam in semine nec ex semine: licet pertranseat in omnes qui gignuntur paterno semine. Sed cum sit pœna peccati habet causam in peccato primi parētis propter quod inflicta est non semini insensibili, sed eis qui sentire & sustinere debent molestiam afflictionis. De hac autem corruptione oritur quædam alia corruptio quæ in feminæ quidem est, nōn autē à semine causam habet: ut cum de morbidis parentibus semen morbidum formatur in morbidam prolem. de qua medici considerant: sed in hac nec culpa est, nec culpæ originalis vel actualis. Et de hac non putō eos dicere. Si autem vocat corruptionem ipsum peccatum: quomodo quædam potest dici corruptio virtutis, ea longe est à prædicto semine: ut præmissa Ambrosij docet autoritas. Quid ergo appellant fomitem peccati vel corruptionem naturæ quæ est in semine. Fortē dicere volent, quod hęc autoritas vera sit, sed de feminibus ex quib⁹ homines sint, sic esse uō possunt: sicut etiam ab Ambrosio de illis dictum non fuerit. Nam quod in tali semine sic peccatum ostendit Augustinus in secundo libro de nuptiis & concupiscētia. Natura hominis inquit habet authorem deum, in qua ex vitio inobediētiæ trahitur originale peccatum. Nā si semē ipsum nullum habet vitium, quid est quod scriptum est in libro sapiētiæ, nō ignoratis, quoniā neq; est illorū natio, & naturalis malitia ipsoꝝ. Et quoniā nō poterat mutatio illorū in perpetuū. Semē enim erat maledictū ab initio. Nēpe de quibuscūq; dicat ista: de hominibus dicit. Quomodo est ergo cuiuslibet hominis malitia naturalis, & semē maledictū ab initio, nisi ad illud respiciatur, quod per vnū hominē peccatum in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertranst, in quo omnes peccauerunt. Cuius autē ho-

minis cogitatio nō potest mutari in perpetuū: K nisi quia per seipsam non potest, nisi gratia diuina subueniat, qua non subueniente: quid sunt homines? nisi quod ait Petrus apostolus: velut muta animalia procreata naturaliter in captiuitatem in interitū. Hęc Augustinus. Ecce aiunt: habetis in hac autoritate, culpam esse in femine. Eis ergo qui hęc prædunt respondemus. Primo, dicant vnde ostendere possint Augustinū sensisse hic de ipso semine, quo homo feminatur. Semen enim æquiuocē dicitur & de eo quod est causa: & de eo quod est ex causa, ut illud: Semen abrahæ sumus. Iuxta quē modū, semē maledictum est: id est, illi sunt maledicti qui sunt de semine vel generatione in malitia perseverantiū, si ipsi sunt in eodem perseverantes. Nō ita est, aiunt. Dicit enim hoc manifeste Augustinus quærens: Quomodo est cuiuslibet hominis malitia naturalis, & semē maledictum ab initio? Cuiuslibet, inquit, hominis malitia naturalis, & semē maledictum ab initio. Sicut enim cuiuslibet hominis malitia est naturalis: ita cuiuslibet hominis semen maledictum: dicimus, quia nō valet hoc zeuma, id est, repetitio, à superiori: nec ipse Augustinus, eam repetitionē fecit. Quare non cogimur consentire eā facientibus, sed sic dicimus: Cuiuslibet hominis malitia est naturalis: & ipse est semen maledictum non eius semen maledictum, quia in eo non est peccatū. vel possumus figuratiue dicere, ipsum semē maledictum esse, pro eo quod ex eo erunt qui maledicti erant, iuxta illud. Maledicta terra in operibus tuis, id est, opera tua in terra. Nō enim terra maledicta est, cum ipsa alibi dicatur sancta, licet eam peccatores operentur. Ut, locus in quo stas, terra sancta est, alioquin eadem & maledicta, & sancta esset. Sic semen maledictum, quia maledicti qui ex semine. Iuxta quem modum Anselmus noster optimē & verē exponit illam autoritatem Iob de immundo semine, quod tamen in se, neque immundum est, neque maledictum. Imō, inquit, de semine quod est materia carnis humanæ videtur dicere. Augustinus dum sic incipit. Nam si semē ipsum nullum habet vitium, ad quid enim fieret relatio per ipsum. Nō enim processit sermo de semine, sed sæpe fit per hoc pronome non relatio, sed proprietatis quædam expressio eius rei, quæ in causa dicti est: ut etiā Palladius de rusticatione incipit. Pars prima est prudentiæ, ipsam cui præcepturus est æstimare personam. Nulla igitur per ipsam fit relatio, sed proprietatis eius quæ in persona est expressio. Ac si dicat: Ipsam personam, id est, virtutem vel scientiam, vel dignitatem, vel artem, vel professionem personę, vel tale quid eius. Sic & hic accipitur, ipsum cū de semine agitur, quasi dicat: Ipsum semen, id est, ratio feminis ea esse, ut non sine vitio sit. Nam si non in vitio est, si nullum habet vitium, quid est quod scriptū est &c. Ad hoc respondemus. Quicquid sit de relatione vel de proprietatis expressione per hoc pronomen, ipsum, in semine nullum esse peccatum probat Augustinus, aliis quæstionem faciens Hieronymo de origine animæ dicenti, quod quotidie de⁹ creat nouas animas. Quod Augustinus nec recipiens, nec

A nec improbanis, quærens autem quid Hieronymus respondeat obiectis, quæstionem talem facit ei in epistola de origine animę. Si anima huius infantuli recēs nati infundendo creata est, & creando infusa, quando vel quomodo peccauit in in Adam, hęc quæstio nunquam posset esse illius, qui diceret in semine, quo concipitur homo, esse peccatum originale. Diceret enim ei, Quid quæris hęc quod tu ipse indubitanter fateris? In semine peccatum & vitium, quod traicitur de primo homine in omnes posteros, frustra quæris quomodo peccauit, qui seminaliter de Adā processit. Semen autem culpam secum trahit, hoc inquit diceretur ei. Quare si hęc Augustinus sentiret: nunquam Hieronymo eam quæstionē faceret. huic autem quæstioni nihil est à Hieronymo responsum, nec eam ipse Augustinus soluit, qui de origine animæ nullā certam sententiā protulit. Videāt moderni præceptores, quomodo eam soluant. In tātum per ipsum Augustinū obtinimus in autoritate eius **B** supraposita, non eū intellexisse de semine quod sperma est: hoc quod dixit, in semine esse vitium. Rata est ergo sententia Ambrosij & nostri Anselmi generaliter, quæ intelligenda est quod in re sensibili nec gratia sit nec culpa. Attamē adhuc opponunt de autoritate Ioānis Damasceni, qui dicit, quod post conceptum siue cōsensum beatæ virginis spiritus sanctus supueniens omnē peccatum in ea purgauerit, & omnem fomitem peccati. Et inde, credo, volunt habere autoritatem, quod oportet aliquatenus semen illud virginale, licet non esset ex viri commixtione, tamen mundatum esse à peccati fomite, spiritus sancti operatione. Ad hoc respondemus, nihil nos Ioanni Damasceno in dictis suis præiudicare, utpote quod eius scripta nulla legerimus, nisi quatenus ea ab aliis in testimoniū introducta multis in locis cognouimus. At nobis promptum est Hieronymi nostri sanctissimi & doctissimi testimonium ferre in contrarium, dicentis in sermone de assumptione eiusdē domine & regine nostræ: Beata, inquit, & gloriosa virgo Maria: quanuis dudum incomparabilis esset vniuersis, quæ sub celo sunt, virginibus, ut decēter posset in se suscipere diuinitatis admixtionem, salua vtraque natura, tamen cum gratia repletur, cū spiritu sancto profunditur, cum spiritu sancto obumbratur, fit præciosior meritis, celsis sublimior, fastigijs pulchrior, sanctitate gloriosior suorum meritis & prærogatiuis meritorum: ita ut nullis iam visibus sit ipsa eadem mācipanda nisi diuinis. Rogo te Ioannes Damascene, vel quicumque es in tali sententia, qui putas beatam dei matrem post annūciationem sancti angeli, tunc primū in superuentione spiritus sancti amisisse vel peccatum vel fomitem peccati. Rogo, inquam, te per eandem beatam theotocon desiste, noli æmulari in malignantibus, cessa sincerissimū vas in crustare, solue calciamenta pedum tuorum, quæ impediunt progressum rectę intentionis tuæ. Siquidem zelum dei habes in hac parte: sed forte non secundum scientiā. Forsitan enim putas in hoc errore, deo te obsequium exhibere, quod si nolueris cessare scito quod terra hęc, quæ calcas, deuorat habi-

tatores suos, vltionem faciens in omnes filios **D** diffidentię. Adhuc audi, quid dicat inde nostrorum temporum spiritus sancti organū beatus Bernardus abbas clareuallis. Spiritus sanct⁹ **Luc. 1.** superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Superius dicta est gratia plena, & nunc quomodo dicitur: spiritus sanctus superueniet in te, &c. Nunquid potuit repleti gratia & necdum habere spiritum sanctum, cum ipse sit dator gratiarum? Si autem iam spiritus erat in ea quomodo adhuc tanquā non venit superuēturus repromittitur? An forte ideo nō dicit, simpliciter veniet in te: sed addidit superueniet, quia & prius quidem fuit in ea per multam gratiam: sed superuenire nunciatur, propter abundantioris gratiæ plenitudinem, quam effusus est super illam. At verō cum plena sit, illud amplius quomodo capere poterit? Si autem aliud plus capere potest: quomodo autem plena fuisse intelligēda est? An prior quidem gratia eius tātū repleuerat mentem, sequens vno & vettura perfundere debet: quatenus scilicet plenitudo diuinitatis, quæ antē in illa sicut & in multis sanctorum spiritualiter habitat, etiā sicut in nullo sanctorum corporaliter in ipsa habitare incipiat? Quid est virtus altissimi obumbrabit tibi? Qui potest capere capiat, & fortē propter hęc maximē dictū sit obumbrabit tibi: quia res nimirū in sacramento erat, & quod sola per se trinitas in solo & cum sola virgine voluit operari, soli datum est nosse, cui soli datum est experiri. Hęc nos quidem breuiter introduximus contra hoc quod opponunt de Ioāne Damasc. cui nos dare determinationem præsumptuosum esset: qui quo sensu dixerit penitus ignoramus. At si ille Hieronymo & nostris contraria hęc dixit, libet in hoc eodem potius adhærere non ei, sed Hieronymo & nostris. Opponitur adhuc Anselmo nostro, quod in hoc libro dixerit, quod nulla ratio, nulla veritas, nullus intellectus permittit ad hominem de sola virgine conceptum & de peccato massæ peccatricis aliud potuisse vel debuisse accidere, etiam si non esset deus, quāuis de illa massa esset assumptus. Dicunt enim **F** Christum nō potuisse nec voluisse peccare: nō quia filius virginis: sed quia deus fuit Christus, aiunt: nec voluit nec peccare potuit. ergo deus fuit. Quid ergo dicemus de sanctis angelis, qui ex gratia confirmationis non volunt nec possunt peccare? vel si Adam antequam peccasset aliquos, qui ante ipsum iniustitia confirmarentur, genuisset: de illis quid dicemus? Vtique si illi cum nec vellent nec possent peccare, non ideo deus vel dei essent: sicut in Christo vidēdū, vtrum quod peccare non potuit nec voluit, sola diuinitas eius homini vnita in causa fuerit. Nam quod ipsa plurimum & maxime adinuenierit, omni constat fideli. Sed aliud est, causam simpliciter esse, aliud causam supplementum cōferre. Dicunt fortē, quia post peccatum Adæ nulla caro mortalis nō vnita deitati absque peccato esse præualuit vel præualere potuit, quocumque modo deus aliquem vel aliquam absq; semine viri creasset, dum modo de Adam esset. Sed cum hoc dicunt causam peccati, ut supra in semine ponunt: quod vtrique deus sicut facit esse

Sap. 13.

Roma. 5.

Ioan. 8.

L

Gen. 3.

Exod. 3.

M

Exod. 3.

Rom. 10.

Gesse ex mare & foemina, sic facere potest ex foemina sola. Ipsi igitur soluunt quae supra diximus & ex autoritate & ex ratione, & libenter audimus. Quod si non potuerint, constabit nobis sicut constat ex Anselmi ratione irrefragabili, quicunque gignitur alio modo quam Adam generauit, quod non teneatur praedicio peccati originalis quod per traducem ex Adam descendit: licet ille deus non sit ut Christus fuit, & ita si uoluerit non peccare poterit, & non uelle peccare, cum posse non peccare ualebit, donec ei confirmas gratia non posse uelle & non posse peccare superauerit. Consentit nobis Augustinus in tertio contra Iulianum: frustra, inquit, putas ideo in paruulis non esse delictum, quia sine uoluntate, quae in eis nulla est, esse non potest. Hoc enim recte dicitur propter proprium cuiusque peccatum: non propter primi parentis originale delictum siue contagium. Quod si nullum esset, profecto nulli malo paruuli obstricti, nihil mali uel in corpore uel in anima sub tanta dei potestate pateretur. Vide in his uerbis prudens lector hanc maximam incurere. A quocumque remouetur poena peccati, ab eodem & peccatum remouetur: & non conuertitur. A quibus ergo paruulis remouet in corpore & animo peccati poena Augustinus prius ab eis remoueri docet peccatum omne & contagium peccati. Illi ergo non essent nec deus nec dii: & tamen possent si uellent non peccare, & confirmati non possent peccare. Recte ergo & uerissime Anselmus, quia cum eo est ueritas: & filius ueritatis Augustinus.

Explicit de conceptu uirginali
& peccato originali.

Eiusdem beati

ANSELMI EPISCOPI
stola siue liber de fermentato
& azymo incipit.

Anselmus seruus ecclesiae Cantuariensis Vualerammo Nuuenburgensi episcopo. Scienti breuiter loquor. Si certus essem prudentiam uestram non fauere successori Iulij Caesaris, & Neronis, & Iuliani, & potestati contra successorem & vicarium Petri apostoli, libertissime uos, & amicissimum & reuerendum episcopum salutarem: quoniam autem ad defensionem ueritatis contra graecos, qui ad uos uenerunt, queritis secundum posse nulli deesse debemus: opusculum uobis misi, quod de processione spiritus sancti edidi contra illos. De sacrificio uero, in quo idem graeci nobiscum non sentiunt, multis catholicis rationalibus uidetur: quia quod agunt, non est contra fidem catholicam. Nam & azyum & fermentatum sacrificans panem sacrificat. Et cum legitur de domino, quando corpus suum de pane fecit: quia accepit panem, & benedixit: non addidit azyum, uel & fermentum: certum tamen est, quia azyum benedixit:

forfitan, quia res quae fiebat, non hoc exigebat. **K** Et cum alibi, se & carnem suam, panem uocauit: sicut isto pane homo uiuit temporaliter, ita illo in aeternum: non ait, azyum uel fermentum: quia uterque pariter panis est. Non enim differunt azyum & fermentum substantialiter, ut quidam putant: sicut homo nouus ante peccatum, & inueteratus fermento peccati: nequaquam substantialiter differunt. Propter hoc ergo solum uidetur se & carnem suam panem uocasse, & de pane corpus suum fecisse: quia sicut panis iste azyum siue fermentatus, dat uitam transitoriam: ita corpus eius aeternam: non quia fermentatus est uel azyum, quauis in lege ubi uere omnia in figura fiebant, praecipuum sit azyum in pascha panem comedere: ut ostenderetur, quod Christus quem expectabant, sincerus & mundus futurus esset: & nos, qui manducaturi eramus corpus eius, similiter mundi esse moneremur ab omni fermento malitiae & nequitiae. Iam uero postquam de ueteri figura ad nouam ueritatem uenimus, & azyum Christi carnem comedimus, non est nobis necessaria illa ueteri figura in pane, de quo carnem ipsam conficimus. **L** Apertissimum tamen est, quia melius sacrificatur de azymo, quam de fermentato: tum, quia ualde aptius & purius & diligentius fit: tum, quia dominus hoc fecit. Unde illud non est tacendum, quia cum graeci anathematizant Azymitas, sic enim nos uocant, anathematizant Christum. Si autem dicunt, quia iudaizamus, dicant similiter Christum iudaizasse. Et si audent asserere Christum propter iudaismum, ut praecipuum de azymo datum seruire, de azymo corpus suum fecisse, absurdissime errant: cum illum tam sinceram nouitatem fecisse in fermento uetustatis existimant. Patet igitur, quia cum azymo usus est ad illud opus: non hoc fecit, ut praecipuum de azymo seruiret, sed aut ut fermentarios, quos prauidebat, reprobans, Azymitas approbaret: aut certe, si etiam fermentarij approbarentur, azymitas quoque approbaret. Quod autem nos iudaizare dicunt, non est uerum: quia non sacrificamus de azymo, ut legem ueterem seruemus, sed hoc diligentius fiat, ut dominum, qui hoc non iudaizando fecit, imitemur. Cum enim facimus aliquid quod Iudaei, ut iudaismum seruarent, faciebant, non iudaizamus, quia non propter iudaismum, sed propter aliam causam hoc facimus. Si enim in diebus paschae azyum panem aliquis comedat: siue, quia non habet alium, siue quia magis delectatur illo quam fermentato: aut si quis propter infirmitatem praepucium circuncidere cogitur, aut si boui suo quis trituranti ne esuriat os non obturat, nullus nisi insipiens hoc agentem iudaizare iudicabit. Cum itaque nos panem azyum sacrificamus: ideo per azymi figuram talem dominum Iesum fuisse significemus: sed ut ipsum panem in corpus eius diuina uirtute operante, sicut ipse fecit, significemus: nequaquam in hoc uetustate legis seruamus, sed euangelij ueritatem celebramus. Denique, quando idem ipse hoc fecit, & ait discipulis suis: Hoc facite in meam commemorationem. **Luce 22.** si uoluisset ut nos, quibus hoc apostolis praecipit, non de azymo faceremus, praemonuisset nos

Anos in eis, & dixisset: ne faciatis hoc de azymo. Quare cum dicens: Hoc facite, azyum non excipit: Quis est, cuius intellectus audet excipere quod ipse fecit, & per hoc prohibere, quod non solum nullo sermone prohibuit, sed etiam opere praecipit? Quis inquam nisi plus sapiens quam oportet sapere, tantum confidat de sapientia sua, ut praesumat hoc proferre: quia cum dixit dominus: hoc facite, sicut competenter subintelligimus, quod ego: sic indubitanter sit subaudiendum, sed non hoc uide ego. Item si diuina, per ea quae digniora cognoscimus, exequi debemus: cum sacrificium, de quo agitur, de panis siue azymi siue fermentati substantia constat esse celebrandum, quem panem digniorem aestimamus ad faciendam dominici corporis uarietatem, nisi illum quem & uetus lex elegit ad significandam, & euangelium ad exhibendam eandem ueritatem. Si itaque respondemus graecis, nos hoc de azymo non propter figuram, sed propter praedictas causas facere. Nihil hic intelligi ualeat, cur nos graeci anathematizandos, aut saltem reprehendendos, recte iudicet. At si dicunt, hoc nos non agere posse de azymo sine intellectu figurae, per quod iudaizare probamur: ergo nec similiter queunt ad hoc ipsum uti fermentato sine figura, quia & uetus scriptura per fermentum designat peccatum, quae execratur in pascha suo comedere fermentatum: & noua dum monet nos in pascha nostro epulari non in fermento ueteri, neque in fermento malitiae & nequitiae. Dicimus etiam, quia nos non iudaizamus si figuram tenemus in azymo: quoniam non significamus Christum sine fermento peccati uenturum tanquam Iudaei: sed monstramus eum talem uenisse sicut Christiani, & per hoc monemus tales nosmetipsos exhibere, quales pascha nostrum est, quod manducamus: illi autem nec Iudaeos nec Christianos in hoc se profitentur, quia deum in fermenti sui figuram, nec uenturum, ut Iudaei: nec uenisse, ut Christiani sine peccato signant: sed potius paganos fauere uidentur, qui illum sicut alios homines peccato fermentatum existimant. Si uero aiunt Christianos non debere uti figuris: quia uetera transferunt, in quibus erant necessariae: negant, ut alia taceam, baptismum esse figuram cuiusdam mortis & sepulturae, contra apostolum dicentem: Quicumque baptizati sumus, in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Cosepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem. Aut si concedunt nos uti figuris, sed non in eisdem rebus, quibus in figura lex uetus utebatur: & ideo non esse panem azyum assumendum ad ullam figuram, quia adhuc in eadem lege accipitur: quare baptizant in aqua, cum patres nostri omnes in Moyse baptizati sunt in nube & mari? quod negare nequeunt in figura fuisse: uident quoque aquam, ne uideantur baptizare baptismum Ioannis, qui baptizauit in aqua. Si ergo irreprehensibiliter figuratur baptismus in aqua: licet illud baptismum uetus, quod fuit huius noui figura, in aqua fuerit: quae est ista Graecorum sapientia, quae propter hoc, quia uetus pascha, per quod nostrum figurabatur, celebratum est in azymis, detestatur nos sacrificare corpus Christi, qui est pascha nostrum, de azy-

mo in figura, siue ad commemorandum, quia talis fuit ille cuius corpus sacrificamus, scilicet sine peccati infectione, siue ad commonendum nos, quia corpus eius comedimus: tales debere esse secundum apostolum dicentem: Expurgate uetus fermentum, ut sitis noua conspersio, sicut estis azymi. Etenim pascha nostrum, immolatus est Christus. Itaque epulemur, non in fermento ueteri, neque in fermento malitiae & nequitiae: sed in azymis sinceritatis & ueritatis. Siue enim in figura sacrificemus azyum panem, siue sine omni figura, nullatenus nos Graeci reprehensibiles ualent ostendere: sed aut soli nos bene agimus, illi non bene: aut nos melius & diligentius, si illi bene. Nempe satis ostendunt se nullam habere rationem ad suam partem confirmandam, & nostram infirmandam: cum hoc contra nos proferunt, quod nullo modo contra nos, aut cum illis esse cognoscitur. Obiciunt enim nobis, sicut in uestra legi epistola, quod dicit Apostolus: Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Et quod Amos propheta: Sacrificate, inquit, de fermentato laudem. Unde nituntur ostendere, quod litera, quae uetus pascha celebrari iubet, in azymis nos occidit: cum eam seruamus azyum sacrificando, non bene apostoli uerba intelligentes. Literam enim tunc dicit occidere, quando illa iubens a peccato declinat, peccatum ostendit: quoniam nisi adiuuet gratia, ut fiat quod iubetur, inobedientem & peruaricatorem facit. Quod in epistola ad Romanos idem aperte monstrat Apostolus, dicens: Peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret. Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem uiuebam sine lege aliquando. Sed cum uenisset mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum, quod erat ad uitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit. Sic litera sine adiuuante gratia occidit, spiritus autem uiuificat: sicut ait idem Apostolus ad Titum: Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri dei, non ex operibus iustitiae, quae fecimus nos: sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lustralium regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius haeredes simus secundum spem uitae aeternae. Ideo cum dixisset: Sufficiens nostra ex deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, addidit: Non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Ac si dicat: Fecit nos deus ministros noui testamenti, quod non est in litera occidente, sicut uetus: sed in spiritu uiuificante. Ad utrumque uero, ad occisionem scilicet literae, & ad uiuificationem spiritus pertinet, quod subiunxit: Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria: ita ut non possent filij Israel intendere in faciem Moysi, propter gloriam uultus eius, quae euacuatur: quomodo non magis ministratio

1. Cor. 5.

2. Cor. 3.

Amos. 4.

E

Rom. 7.

Exo. 20.

F

Titum. 3.

2. Cor. 3.

Quo spiritus erit in gloria? Nā si ministratio dationis in gloria est, multo magis abundat ministerium iustitiæ in gloria. Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod euacuatur, per gloriam est: multo magis quod manet in gloria est. Habentes igitur talem spem, multa fiducia vtimur, & non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israël in faciem eius, quod euacuatur: sed obtusi sunt sensus eorum. Vsq̄ue in hodiernum diem enim idipsum velamen in lectioe veteris testamenti manet non reuelatum, quod in Christo euacuatur: sed vsq̄ue in hodiernū diem, cum legitur Myses, velamē positum est super eorum. Cum autem conuersus fuerit ad dominū, tunc auferetur velamen. Dominus autem spiritus est. Vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Nos verò omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à domini spiritu. Ideo habētes hanc administrationem, iuxta quam misericordiam consequuti sumus, non deficiamus. De occisione literæ & viuificatione spiritus, superfluum mihi videtur super hoc aliquid addere. Satis itaque patet, quia nec Græcis prodest, nec nobis obest, quod de occidente litera obiciunt. Quod autem assumunt de propheta: Venite in Galgala, & impie agite, & sacrificate de fermentato laudem: intellegendum est esse dictum, aut approbando tale sacrificium, aut reprobando. Sed si hoc præcipit propheta, vt secundum eos loquar, illos occidit litera, qui literam seruando de fermentato sacrificat. At si hæc exprobrando dictū est, qua fronte sacrificat, quod propheta in sacrificium execratur: aut qua ratione hæc in auctoritatem sibi assumunt? Quod autem hoc propheta non iubendo, sed reprehendendo dixerit, dubiū nō est. vel cū hoc impiè, auctoritas sociauerit. Dixerat enim. Venite ad Bethel, & impiè agite. Et paulò post, continuata increpatione ait: Et sacrificate de fermentato laudato laudem. Aut ergo tanta ratione partem suam Fermentarij defendant, quanta suam roborant Azymitæ. aut si nec illud valent, nec istud volunt, saltem non reprehendat Azymitas. In tertia quæstione sic intelligo: mādastis, quia Græci detestantur nostra connubia: vbi cognati cognatis copulatur. Quod cur faciant, nullam video auctoritatem aut rationem. Nam si hoc in suis fieri prohibēt connubiis, aut non extēdunt cognationes vsq̄ ad septimam generationē, sicut nos: aut impossibile videtur seruari quod præcipiunt. Sunt enim sæpe in vna cognatione, plus quàm centū viri aut mulieres egentes coniugio. Totidē itaque cognationes inuenire necesse est, de quibus singulis singuli eligantur viri & mulieres, quibus illa de vna cognatione singulis singuli copulentur. Aut itaque detestabilia sunt indubitāter eorum connubia, si inter septem generationes sunt. Nec debēt reprehendere nostra, quādo cognati cognatis coniungūtur de alia cognatione, quod nulla prohibet auctoritas vel ratio: aut impossibile est, vt dixi, seruare quod præcipiunt: vt scilicet tot cognationes exquirantur

ad vnius cognationis cōnubia, quot sunt in illa viri & mulieres petentes coniugia. Quod si ne omni auctoritate & ratione absque dubio rationabiliter refutandum iudicatur.

Beati Anselmi epistola de Fermentato & Azymo explicat.

Eiusdem beati

ANSELMI EPISTOLA, siue liber de diuersitate sacramentorum incipit.

Omino & amico Vualerammo, gratia dei Nuuenburgensi venerabili episcopo, Anselmus seruus ecclesiæ Cantuariensis Archiepiscopus salutem, seruitium, orationes, dilectionis affectū. Gaudeo, & gratias ago deo: quia sicut scribitis, glorificat eum in vobis catholica ecclesia: quoniam in vestra mutatione, diuinæ voluntatis apparet gratia, & domini papæ Paschalis amicitiam habetis & familiaritatem, vt iam mihi liceat vestram amicabiliter salutare sanctitatem. Quod vestra sublimis humilitas me comparat Mineruæ, & vocat mōtē, non in me accipio: quoniam nihil in me, cur hoc dici debeat de me, intelligo. Non tamen debeo esse ingratus vestræ benignitati: quoniam hoc facit abundantia vestræ erga me bonæ voluntatis. Solemus enim sæpe sentire meliora de his quos diligimus, quàm ipsi mereantur. De laude igitur quæ ad me non pertinet, cor non gloriatur: sed de dilectione, quæ semper amanda est, gratias agendo lætatur. Quærit vestra reuerentia de sacramentis ecclesiæ: quoniam non vno modo fiunt vbiq̄, sed diuersis modis in diuersis locis tractantur. Vtique si per vniuersam ecclesiam vno modo & concorditer celebrantur, bonum esset & laudabile: quoniam tamen sunt multæ diuersitates, quæ non in summa sacramenti, nec in virtute eius, aut fide discordant, neque omnes in vnam consuetudinem colligi possunt: æstimo eas potius in pace concorditer tolerandas, quàm discorditer cum scandalo dānandas. Habemus enim à sanctis patribus, quia vbi vnitas seruetur charitatis in fide catholica, nihil efficit consuetudo diuersa. Si autem quæritur, vnde natæ sint istæ consuetudinum diuersitates, nihil aliud intelligo, quàm humanorum sensuum varietates. Qui quauis in rei veritate & virtute non dissentiant, in aptitudine tamen, & differentia administrationis non cōcordant. Quod vnus aptius esse iudicat, alius sæpe minus aptum existimat. Neque in huiusmodi varietatibus non consonare puto, ab ipsius rei veritate exorbitare. Nempe quod alij in sacrificando corpore & sanguine domini, singulas cruces singulis faciunt ab initio in canone: alij solū modo singulas singulis, vbi singillatim nominatur

A natur panis vel corpus, & singillatim calix vel sanguis. vbi verò oblatio nominatur, vnā crucē ambobus faciunt: quoniam sicut vnus est Christus, qui seipsum obtulit pro nobis, ita vna est oblatio & vna est hostia in pane & vino, quam offerimus, non video istos magis in hoc discordare à Christo, qui singillatim vtraq̄; benedixit quoniam omnes illi discordant, qui calicem post cenam non sacrificant, sicut Christus fecit: & qui vtrumque simul, vno nomine vocant oblationem vel hostiam, quod Christus non fecit. Vnde possumus colligere, quia à nobis inuicē in huius actione, seruata rei veritate possumus esse dissimiles sine reprehensione: cum ab ipso auctore ipsius sacrificij simus diuersi sine offensione. Vbi autem dicimus: Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia: siue singillatim panis & vino singule cruces assignentur, siue vna cruce duo simul sanctificentur, non video in hac diuersitate reprehensibilem discordiam nisi forsitan, quia conuenientius ambo vna cruce notantur, sicut vno verbo benedictionis sanctificantur. Cum enim plures homines, aut diuersas res simul benedicimus non singulas reddimus, sed omnibus vnam crucem sufficere credimus. Quod verò nonnulli ab initio calicem operiunt quodā corporali, alij panno complicato propter munditiæ custodiam, nec nudū dimitunt calicē: sicut Christus nudus crucifixus est, vt significatis ostenderet se mundo reuelatum: non magis intelligo eos debere reprehendi propter nuditatē Christi, quæ non significatur ab illis in sacrificio: quoniam quia non monstrant in eodem sacrificio eum esse crucifixum extra ciuitatem, extra domum & sub nudo cælo, quæ tamen magis non carent ratione. Nam Christus qui passus est pro nobis, nobis relinquēs exemplum, vt sequamur vestigia eius: in his quoque dedit nobis exemplum propter iustitiam sustinendi incomparabilem contemptū & paupertatē. Adeo enim cōtemptus est & execrabilis iudicatus, vt nec mori dignus haberetur inter aliquā hominum habitationem, neque inter homines nisi inter execrabiles, neq̄; sub tecto aliquo nisi sub cælo. de sub quo eici nō potuit, vt secundū prophetiā, opprobriū & abiectio plebis æstimaretur. Pauper verò ita fuit, vt veniēs in mundū, non in sua, sed in aliena domo nasceretur, & natus propter inopiā loci in præsepio brutorum animalium poneretur, & viuens in mūdō nō haberet vbi caput suū reclinaret, nec moriens vnde nuditatem suā tegetet, nec mortuus vnde inuolueretur, nec sepulchrū aut locū vbi corpus mortuū collocaretur. Quæ omnia magis sunt viuēdo per effectū, cū ratio exigit, imitanda, q̄ per nuditatē sacrificij nuditas Christi significāda. Neque cōiecturare possum, cur potius curandum sit, vt panno operiatur sacrificiū quoniam Christus passus est nudus, nō sub tecto vel intra ciuitatē, sed sub nudo cælo. Si autē vsus nō habet, vt extra tectū, fiat propter perturbationes aëris: similis causa videtur, vt calix in sacrificando non discooperiatur, propter quasdam quæ contingere possunt incommoditates. Tutius itaque & diligentius puto, vt calix ne aut musca aut aliquid indecens in illū caderet, quæ

sæpe contigisse cognoscimus, operiatur: quàm discooperitus contingētibus immunditiis exponatur. Hæc sapientiæ vestræ pro meo intellectu nullius meliorem rationem respuens, respōdeo De his qui sacrificant de fermento, misi vobis olim quandam epistolam.

Beati Anselmi archiepiscopi Cātuariensis epistola de diuersitate sacramentorum explicat.

Beati Anselmi

DE PROCESSIONE Spiritus sancti, contra Græcos Epistola.

N Egatur à Græcis, quod spiritus sanctus de filio procedat, sicut nos Latini confitemur. Nec recipiunt doctores nostros Latinos, quos in hoc sequimur. Qui, quoniam euangeliā nobiscum venerantur, & in aliis de trino vno deo credunt, hoc ipsum per omnia quod nos, qui de eadem re certi sumus: spero per auxilium spiritus sancti, quia si malunt solidæ veritati acquiescere, quàm pro inani gloria cōtendere, per hoc quod absque ambiguitate confitentur, ad hoc quod non recipiunt, rationabiliter duci possunt. Quāuis igitur multi sunt, qui hoc melius me possint efficere: tamen quoniam mihi à pluribus iniungitur, quorum petitioni, tū pro debito veritatis amore, tum pro eorum charitate & religiosa voluntate non audeo resistere, inuoco eundem spiritum sanctum, vt ad hoc me dignetur dirigere. Hac itaque spe pro meæ scientiæ humilitate, scientioribus altiora relinquens, quod postulant aggrediar, & Græcorū fide, atque his quæ credunt indubitanter & cōfidenter, pro certissimis ad reprobādum quod non credunt, vtar.

Redunt quidem vnū, & solum ac perfectum esse Deū: nec vllā eum habere partē, sed totū esse quicquid est. Hūc quoque confitentur esse patrem, & filium, & spiritum sanctum: ita vt si solus dicatur pater, aut filius, aut spiritus sanctus: siue duo simul, pater & filius, aut pater & spiritus sanctus, aut filius & spiritus sanctus: siue tres simul, pater, filius, spiritus sanctus, idē totus perfectus designetur Deus quauis non idem significet nomen patris aut filij, quod nomen dei. Non enim idem est esse Deū, quod est esse patrem, aut filium. Nomen autem spiritus sancti, ideo quia spiritus sanctus alicuius intelligitur spiritus, pro relatiuo nomine ponitur. Nā quauis pater sit spiritus & sanctus: & filius sit spiritus, & sanctus: non tamen pater alicuius spiritus, nec filius alicuius spiritus, sicut spiritus sanctus alicuius est spiritus. Est enim spiritus Dei, & spiritus patris, & filij. Quāuis enim Græci negent de filio illum procedere: non tamen negant eum esse spiritū filij. Credunt quoque & confitentur Deum de Deo esse nascendo, & Deum de Deo esse procedēdo

G quia filius Deus est de patre Deo, nascendo. & spiritus sanctus est de patre Deo, procedendo. Nec putant alium esse deum qui nascitur, quā de quo nascitur: & qui procedit, quā de quo procedit: quāuis secundum nomina significātia, quia est de quo aliquis nascitur & est qui de aliquo nascitur, & est qui de aliquo procedit, pluralitatem admittat: secundū quam plures, & alij sunt ab inuicem pater, & filius, & spiritus sanctus. Nam cum dicitur Deus esse pater, significatur esse de quo aliquis nascitur: & cū nomina filius, intelligitur esse qui de aliquo nascitur & quando spiritus sanctus nominatur, quia nō absolute spiritum, sed spiritum Dei intelligim⁹ monstratur esse qui de aliquo procedit. Sed cū dicitur, quia filius est de patre, & spiritus sanctus de patre: intelligitur, quia hoc quod est filius, aut spiritus sanctus, habet de patre. Sed alio modo intelligitur filius esse de patre, & aliter spiritus sanctus. Filius enim est de patre suo, id est, de deo qui est pater eius. Spiritus sanctus vero non est de deo patre suo: sed tantum de deo, qui est pater. Ergo fili⁹ secundū quod est de deo, dicitur fili⁹ eius: & ille de quo est pater eius, spiritus sanctus autē non secundū quod est de deo dicitur filius eius: nec ille de quo est pater eius. Certum est etiam, quia deus non est pater, aut filius, aut spiritus sanctus alicuius nisi dei, nec vlla res est deus, nisi idem pater & filius & spiritus sanctus. Et sicut vnus deus est, sic vnus tantum pater, vnus filius, vnus spiritus sanctus est. Vnde fit, vt non sit in illa trinitate pater, nisi eiusdem filij: nec filius, nisi eiusdem patris, neq; spiritus sanctus alicuius spiritus, nisi eiusdem patris & filij. Hęc itaque sola causa pluralitatis est in deo: vt pater, & filius, & spiritus sanctus, dici nō possint de inuicem: sed alij, sicut ab inuicem: quia prędictis duobus modis est deus de deo, quod totū potest dici relatio. Nā quomodo filius existit de deo nascendo, & spiritus sanctus procedendo, ipsa diuersitate natiuitatis & processions referuntur ad inuicem: vt diuersi & alij ab inuicem. Et quando substantia habet esse de substantia, duę fiunt ibi relationes in sociabiles: si secundū illas nomina ponantur substantiæ. Cū enim homo est gignendo, de homine, dicitur homo de quo est homo, pater: & homo qui est de homine filius. Impossibile igitur est patrē esse illū filiū, cuius pater est: & filiū esse illum patrē cuius filius est: quāuis patrē esse filium & filiū esse patrē nihil prohibeat. cū vnus homo pater est, & filius: quoniam ad aliū est pater, ad alium filius. Nempe cū Isaac sit pater Jacob, & filius Abrahę, pater est filius, & filius est pater sine repugnantia: quoniam ad alium pater dicitur, quā ad suum patrē: & filius ad alium, quā ad suum filium. patrē autem esse in eodem illius filium, cuius pater est: aut filium esse illius patrē, cuius est filius, non est possibile. Ita ergo in deo, cū deus sit pater & filius, & spiritus sanctus: nec sit pater, nisi eiusdem filij: nec filius, nisi eiusdem patris: nec spiritus alicuius, nisi eiusdem patris & filij: pater non est filius, aut spiritus sanctus: filius non est pater, aut spirit⁹ sanctus: nec spiritus sanctus est pater, aut filius. Quippē quoniam filius de

patre, & spiritus sanct⁹ de patre: nec ille de quo est aliquis, potest esse ille qui de se est, nec ille qui de aliquo est, valet esse is de quo est, sicut iam dictū est. idcirco nec pater est filius aut spiritus sanctus: nec filius siue spiritus sanctus est pater. Filius autem, vt interim aliam causam dicam, quoniam nondum constat, quod spiritus sanctus de illo sit & procedat: ideo non est spiritus sanctus, nec spiritus sanctus est filius: quia filius nascendo habet esse de patre, spiritus sanctus verō non nascendo sed procedendo, nec filius potest esse suus spiritus, nec spiritus sanctus valet esse ille cuius spiritus est.

Is pręmissis, quomodo indiuisibilis vnitatis, & in sociabilis pluralitas in deo se ad inuicem habeant, inquiramus. Quoniā autem hęc quę dicta sunt, pariter credimus indubitanter, & confitemur: & nos qui dicimus spiritum sanctum de filio procedere, & Gręci qui nobiscum de hac re non sentiunt, debemus absque vlla ambiguitate, quę ex his necessariē consequuntur vno consensu suscipere. Sequitur enim secundum vnitatis dei, quę nullas habet partes, proprietatem: vt quicquid de vno deo, qui totus est, quicquid est, dicitur de toto deo patre, dicatur & de filio, & de spiritu sancto: quia vnusquisque solus, & totus, & perfectus deus est. Supradicta verō relationis opposito, quę ex eo nascitur (quia supradictis duob⁹ modis deus de deo est) prohibet patrē, & filium, & spiritum sanctū de inuicem dici: & propria singulorum alijs attribui. Sic ergo huius vnitatis, & huius relationis consequentię se contemperant: vt nec pluralitas, quę sequitur relationem trāseat ad ea in quibus prędictæ simplicitas sonat vnitatis: nec vnitatis cohibeat pluralitatem: vbi eadē relatio significatur: quatenus nec vnitatis amittat aliquando suam consequentiam, vbi non obuiat aliqua relationis oppositio: nec relatio perdat quod suū est, nisi vbi obsistit vnitatis inseparabilis. Quod si per exempla consideremus, clarius erit. Qualiter quidē vnitatis simplicitas a se excludat pluralitatem, quę est in relationum nominum significatione, facile est cognoscere, confitemur enim, quia pater non est filius, aut spiritus sanctus, nec fili⁹ pater, aut spiritus sanctus, nec spiritus sanctus pater aut filius. Sequitur ergo alios ab inuicem & plures esse patrē, & filium & spiritum sanctum. At pater est deus, filius est deus, & spiritus sanctus est deus. Quid itaque consequentius, si prędictarū personarum pluralitas suam seruat proprietatē quā patrē & filium & spiritum sanctum plures deos & alios ab inuicem? Sed hoc nullatenus admittit inuolabilis simplicitas diuinitatis, quā vnum solum deum esse credimus. Sic repellit vnitatis essentię dei relationum consequentiam. Considerandum quoque est, quomodo relationū pluralitas obuiat vnitatis consequentię si prius posuerimus aliqua ex his, in quibus nulla obsistit oppositio. Dicimus vnum deū esse patrē, & esse filium, & esse spiritum sanctum: & vnum eundē deum esse, siue singuli, siue bini siue tres simul dicantur. Si ergo deus est, æternus, propter vnitatē deitatis: ex necessitate sequitur, quia æternus est pater, æternus est filius æternus

A æternus est spiritus sanctus. Et quoniam siue singuli, siue plures simul sunt vn⁹ deus, nō est nisi vnus æternus. Similis est consequentia, si deus dicitur creator, siue iustus, siue aliquid aliorum: in quibus nulla prędicta intelligitur relatio. Vi deamus nunc, quomodo hanc vnitatis dei consequentiam restringat relatio. Dicimus enim, quia deus est pater. Quoniā ergo vnus est deus pater, & filius, spiritus sanctus: exigit vnitatis dei vt filius sit pater, & spiritus sanctus sit pater: sed obuiat relatio, quę prohibet filium aut spiritū sanctū esse patrē. Quippē nec natura permittit, nec intellectus capit existentem de aliquo esse de quo existit: aut de quo existit, esse existentem de se. Existit autem filius & spiritus sanctus de patre: quare non potest filius aut spiritus sanctus esse pater, quāuis deus sit pater, & vnus idemq; deus sit pater & filius & spiritus sanctus Idipsum & cognoscitur, si dicitur deus esse filius, vult enim vnitatis dei consequentia, vt pater & spiritus sanctus sit filius. Sed pater de quo est filius, nō potest esse qui de se est. Spiritus vero sanctus, qui existit de patre procedendo, nō est ille qui est de patre nascendo. Item cum dicitur, deus est spiritus sanctus: requirit vnitatis prędicta, patrē quoque & filium esse spiritum sanctū: sed nec pater, de quo est spiritus sanctus potest ille esse qui de se est: nec filius qui existit de patre nascendo, est ille qui de eodē patre est procedendo, id est, spiritus sanctus. Cū autē apparebit, quia spiritus sanctus est de filio: tūc quoq; palā erit, quia propter hoc nequit esse filius spiritus sanctus, & spiritus sanctus filius. Consideremus adhuc, quomodo supradictæ oppositiones obsistunt cōsequentię prędictæ vnitatis, deus est de deo. Hoc ergo semel accepto, quoniā idē deus est pater & fili⁹ & spiritus sanctus: sequitur secundum hanc identitatē, vt deus pater sit deus de deo, & de⁹ de quo est deus: & similiter filius deus de deo, & deus de quo est de⁹ & eodem modo spiritus sanctus. Verum quære vtrum quisquis sit deus, de quo est deus: nō est aliud quā cōsiderare, vtrū singulus quisq; sit deus de deo. Nō enim potest deus de deo deus esse nisi pater aut filius aut spiritus sanctus: & nisi de patre aut de filio aut de spiritu sancto. Inspiciamus, vtrum vnusquisq; sit deus de deo: & patebit vtrū sit singulus quisq; deus de quo est deus. Sed pater non potest esse de deo, propter prędictā oppositioem. Cū enim non sit deus nisi aut pater aut filius aut spiritus sanctus, aut duo ex his, aut tres simul: nō potest esse deus pater de deo, nisi aut de patre hoc est de filio, aut de spiritu sancto, aut de duobus, aut de tribus. De seipso nō potest esse: quia existēs de aliquo & de quo existit, non potest idem esse. De filio non est, quia filius est de ipso, & ideo nō potest esse de filio. De spiritu sancto non est, quia de illo est spiritus sanctus, nec valet ille esse qui de se est. De duobus vel de tribus simul nequit esse pater, propter eandem oppositioem rationem. Filium verō deum necesse est esse de patre deo, quia pater non est de illo. De filio verō, hoc est, de seipso esse nequit: quia non est, idem, existēs de aliquo, & de quo existit. Vtrum autem sit de spiritu sancto, aut spiritus sanctus de illo, post

monstrabitur. Sed prius dicemus de spiritu sancto, si secundum consequentiam prędictam sit de patre & de seipso. De patre quidem necesse est eū esse, quia nulla obuiat oppositio, nō enim est pater de illo. De seipso verō impossibile est eum esse: quia non potest existens de aliquo, & de quo est, idē esse. In his omnibus nihil obuiat consequentię vnitatis identitatis, nisi aliqua de supradictis oppositio. Quod verō in his cognoscitur, in omnibus quę de deo dicuntur immutabiliter euenire necesse est.

Vnc quærendum est per supradictas irrefragabiles rationes, vtrū filius sit de spiritu sancto, aut spiritus sanctus de filio. Dico, quia sicut per supradictam rationem, aut pater est de filio, aut fili⁹ de patre, aut de spiritu sancto pater, aut spiritus sanctus de patre: ita est aut filius de spiritu sancto, aut spiritus sanctus de filio. Quod qui negat, neget etiam necesse est vnum solum deum esse, aut filium deū esse, aut spiritum sanctum deum esse, aut deum esse de deo: quia ex his sequitur quod dico. Amplius, nō est alius aut spiritus sanctus de patre, nisi de patris essentiā: quę vna est illi cū filio & spiritu sancto. Cū ergo dicitur quia filius est de deo patre, si idē deus est, pater & spiritus sanctus, sequitur secundum vnitatē deitatis, vt sit etiam de spiritu sancto. Eodē modo, quando cōfitemur spiritum sanctum esse de deo patre, si idē deus est pater & filius, sequitur secundum eandē deitatis vnitatē, vt sit & de filio. Ex his igitur aperte cognoscitur, quia aut filius est de spiritu sancto, aut spiritus sanctus de filio, quoniam vtrumque nequit esse verum, aut falsum. Necesse est ergo spiritum sanctum esse de filio, si potest monstrari filium non esse de illo. Nam si quis dicit non sequi, filiū esse de patre & spiritu sancto, quoniam vnus est deus pater & spiritus sanctus, etiam si non opponitur aliud aut spiritū sanctū esse de patre & filio, quoniā vnus est deus pater & filius, quāuis non sit filius de spiritu sancto: consideret, quia cum est deus de deo aut est totus de toto, aut pars de parte, aut pars de toto. Sed deus nullam habet partem, impossibile igitur est, vt si deus est de deo, vt totus sit de parte, aut vt pars de toto, aut vt pars de parte. Necesse est igitur, vt si est deus de deo, totus sit de toto. Cū ergo filius dicitur esse de deo qui est pater, & spiritus sanctus: aut alius totus erit pater, alius totus spiritus sanctus, vt de toto patre sit, & non de toto spiritu sancto: aut si idē totus deus est pater & spiritus sanctus, ex necessitate cū est de deo toto, quia est vn⁹ totus, tā pater quā spiritus sanctus: est pariter de patre & spiritu sancto, si non repugnat aliud. Eodem modo cum dicitur spiritus sanctus esse de toto deo, qui est pater & filius: aut alius totus erit pater, alius totus filius vt sit de toto patre, & non de toto filio spirit⁹ sanctus: aut cū est de patre spiritus sanctus, non potest non esse de filio, si non est filius de spiritu sancto. Nulla enim alia ratione potest negari spiritus sanctus esse de filio. Dicit aliquis quoniam vnus deus pater & spiritus, cū filius est de patre, sequitur eum esse de spiritu sancto: aut cū spiritus sanctus

Est de patre, quia idem est deus pater & filius, est etiam de filio: cum pater gignit filium, necesse est eum gignere quoque spiritum sanctum: quia vnus idemque deus est filius & spiritus sanctus. Et cum spiritus sanctus procedit de patre, propter eandem vnitatem deitatis filij & spiritus sancti, procedit & filius de patre ita sicut spiritus sanctus. Si vero vnitas deitatis in filio & spiritu sancto non illam habet vim consequentiam, vt vterque similiter sit genitus & procedens: videtur, quod non ex eo quod vnus est deus pater & spiritus sanctus, sequitur filium esse de spiritu sancto, aut spiritum sanctum esse de filio: quoniam idem deus est pater & filius, vt dicitur. Ad quod ego: Habent vtrique à patre esse filius & spiritus sanctus, sed diuerso modo: quia alter nascendo, alter procedendo vt alij sint ab inuicem, per hoc quod dictum est. Et ideo cum nascitur vnus non potest cum eo nasci ille, qui per hoc est alius ab eo quia non similiter nascitur, sed procedit. Et cum vnus procedit, nequit ille simul procedere qui per hoc est alius ab illo. quia non similiter procedit, sed nascitur. Et ideo non habet hinc vnitatis illa vim consequentiam: quia pluralitas obuiat, quæ ex natiuitate nascitur, & processione. Nam & si per aliud non essent plures filius & spiritus sanctus: per hoc solum esse diuersi. Cui autem dico ex eo, quia pater vnus deus est cum filio aut cum spiritu sancto, sequitur filium esse de spiritu sancto, aut spiritum sanctum esse de filio, nulla ibi pluralitas generatur, quæ vnitatis obuiet consequentiam: quia non vtrunque dico esse, sed alterum tantum. Omnimoda igitur & inexpugnabili necessitate concluditur: quia si vera sunt quæ supra dixi: nos pariter cum Græcis credere, aut filius est de spiritu sancto, aut spiritus sanctus est de filio. Quod autem filius non sit de spiritu sancto, palam est ex catholica fide. Non enim est deus de deo, nisi aut nascendo vt filius, aut procedendo vt spiritus sanctus. Filius autem non nascitur de spiritu sancto. Si enim nascitur de illo, est filius spiritus sanctus, & spiritus sanctus pater eius: sed alter alterius nec pater, nec filius est. Non ergo nascitur de spiritu sancto filius, nec minus apertum est, quia non procedit de illo. Esset enim spiritus eiusdem spiritus sancti. Quod aperte negatur, cum spiritus sanctus dicitur & creditur spiritus filij. Non enim potest esse spiritus sui spiritus. Quare non procedit filius de spiritu sancto. Nullo ergo modo est de spiritu sancto filius. Sequitur itaque inexpugnabili ratione, spiritum sanctum esse de filio, sicut est de patre.

Forsitan negabunt Græci spiritum sanctum esse deum de deo, sicut est filius de deo: quoniam probamus per hoc illud esse & procedere de filio, nec est positum in illo symbolo, in quo reprehendimur ab illis addidisse processionem eius de filio. Sed qui hoc putat, negat aut patrem esse deum, de quo est spiritus sanctus, aut spiritum sanctum esse deum, qui est de patre: aut hoc ipsum: quod est spiritus sanctus, esse de patre. Ac patrem non esse deum, aut spiritum sanctum, nullus suscipit Christianus. Videamus igitur, vtrum hoc ipsum, quod est essentialiter spiritus sit de patre, quod quendam

episcopum, Græcis forsitan fauentem, in Barē-
si ciuitate sensu nolle sentire? Nam si non est ipsum de patre, quod est: cum sit vnus deus idemque deus qui pater, inueniri nequit vnde sit alij à patre. Non enim nisi alius est: quia pater habet filium, & spiritus sanctus non habet filium. Per hoc enim probari potest, quia alij sunt ab inuicem: non tamen hæc est causa, vt diuersæ sint personæ. Quippe si duo sint homines: quorum alter habeat filium, alter non: quauis per hoc ostendi possint esse diuersi, non tamen ob hoc alij sunt ab inuicem: quia quoquo modo se habeant in habendo vel non habendo filium: diuersitatem tamen non amittunt. Ita in patre & spiritu sancto, non quia alius filium habet, alius non habet, idcirco sunt diuersi: sed quoniam diuersi sunt, idcirco nihil prohibet eos in habendo & non habendo filium, esse dissimiles. Similiter responderi, potest. si ideo alius dicitur, quia non ab illo procedit spiritus sanctus, sicut ipse procedit à patre. Quippe, vt secundum illos loquar qui negant spiritum sanctum de filio procedere, sicut non est hæc causa: quia spiritum sanctum filius de se procedentem non habet sicut pater, vt alius sit à patre (sequeretur enim, vt si spiritus sanctus procederet de filio, filius non esset alius à patre, ita per hoc non est spiritus sanctus à patre alius, quia non habet filium aut spiritum de se procedentem sicut pater. Et quemadmodum filius, non ideo est alius à patre, quia patrem habet, & pater non habet patrem. (Si enim pater haberet patrem, alius tamen esset à patre) ita spiritus sanctus, quia de aliquo procedit, & pater à nullo, non propter hoc est alius à patre: quia si pater ab aliquo procederet, non minus tamen esset alius à patre de quo procedit. Palam igitur est, quia non ideo est spiritus sanctus alius à patre: quia non habet filium, aut spiritum sanctum de se procedentem sicut pater: nec quia de aliquo procedit, & pater de nullo. Sed neque per hoc intelligi potest esse à patre alius, quia spiritus patris, si de illo non habet esse. Potest enim intelligi aliquis alius ab aliquo, prius quam sit illius: quauis alicuius nequeat esse, nisi sit alius: vt cum dicitur, homo dominus alicuius aut homo alterius hominis: prius enim intelligitur alius ab illo, cuius esse dicitur, quam sit eius dominus vel homo. Sed itaque spiritus sanctus non est de patre, nihil prohibet eum intelligi prius alium ab illo, quam sit illius. Quare non facit illum esse à patre, hoc quid spiritus eius est, si per hoc non habet, vt sit alius ab illo, per quid est spiritus illius. Sicut filius per hoc est alius à patre, per quod est filius eius, quod non est aliud, nisi quod de ipso existit nascendo. Videtur itaque, quod spiritus sanctus non sit per aliud à patre alius, nisi quia ab illo habet esse quod est: quauis alio suo modo quam filius. Inuestigemus tamen hoc diligentius, vtiq; aut postquam fuit spiritus sanctus, hoc quod est, contigit illi alium esse à patre, aut in existendo habet vnde alius est. Contigit enim aliquem esse quod est, prius quam sit alius: & contigit aliquem alium in existendo fieri, prius autem quemquam esse alium, quam sit hoc quod est, non est possibile. Namque primus homo, prius quam de illo esset homo aliquis, erat ipse homo, sed non alius erat:

A erat: cum vero extitit de illo aliquis, & ille de quo extitit, postquam hic fuit factus, est alius: & qui de illo extitit, simul habuit esse, & alius factus est. Aut ergo spiritus sanctus, sicut dixi, postquam fuit factus est à patre alius, aut habet in existendo propter quod alius dicitur. Sed si postquam fuit contigit illi aliam esse à patre: cum non sit alia persona, nisi quoniam alius est ab illo, non fuerunt illæ semper tres personæ: quia ista non semper fuit, si non semper fuit spiritus sanctus alius à patre. Quomodo itaque, falsa sunt hæc, patet quoniam in existendo, habet vnde alij est. Esse autem nequit, nisi aut ex aliquo, sicut filius: aut ex nullo, sicut pater: Quod si ex nullo, quemadmodum pater, existit: aut ita existit vnusquisque per se, vt neuter ab altero quicquam habeat: sed sunt duo dii, pater, & spiritus sanctus: aut quoniam vnus deus est. Si vterque de nullo est penitus, nihil inueniri valet in fide Christiana, vnde sint ab inuicem alij: sed vnus idemque pater, & spiritus sanctus, & vna persona, quæ vera fides abhorret.

B Non est ergo verum, spiritum sanctum à nullo esse. Si autem est ab aliquo, non est nisi ex deo qui est pater, & filius, & spiritus sanctus: sed à seipso nequit esse, quoniam nulla persona à seipsa potest existere: nisi sola patris. Quare si quis eum negat esse à filio, negare nequit illum à patre esse. Si quis autem dicit, quia licet non habeat esse de patre: tamen per processionem alius potest intelligi. Ad hoc quoque respondendum arbitror, ne possit aliquid in hac quæstione nostræ obijci assertioni, cui nostra responsio non obuiet: nec miretur aliquis me tantum in hoc commorari, quoniam non parua auctoritatis erat ille inter suos, quem sensu non sentire spiritum sanctum, hoc quod est, habere ex patre: nec tunc habui opportunitatem respondendi.

Vi ergo spiritum sanctum dicere vult ex sola processione alium esse à patre, licet non sit ex illo: intelligit, aut id ipsum esse procedere de patre solummodo quid est mitti, vel dari à patre: vt cum mittit, vel dat eum pater, tunc tantum procedit à patre: aut hoc esse procedere, quod est de patre esse: si idem est procedere, quod est dari vel mitti procedit pariter à filio, sicut à patre spiritus sanctus: quoniam ab illo similiter mittitur & datur. Itaque, si non est aliud spiritui sancto procedere quam mitti vel dari, non est alius à patre, nec procedit à patre, nisi cum datur vel mittitur, quod nemo puto, intelligit. Semper enim est alius à patre spiritus sanctus, etiam ante creaturam: non autem datur vel mittitur, nisi creature: nec tamen dicendum est, quod accidat ei dari vel mitti. Nam cum ipse sit vbique & immutabilis, accipiente quidem accidit aliquid: quia circa illum fit, quod prius non erat & abesse potest: circa spiritum sanctum vero nihil fit quod non erat. Cum enim cæcus in luce non sentit lucem, non magis nec minus habet aliquid lux, & si depulsa cæcitate sentiat cæcus lucem, circa illum fit motus, non circa lucem. Patet itaque, non esse spiritum sanctum alium à patre per sic intellectam processionem, vt non sit aliud illi procedere, quam dari vel mitti. Est quoque patens, cum per processionem habere esse de patre, & per hoc alium esse à patre: sicut

filius non per aliud est à patre alius, quam per hoc quia de illo existit. Est igitur deus de deo: & procedit de deo: quia & ipse est deus, & pater deus, de quo est, & procedit. At si dicimus, duas spiritus sancti posse nominari processionem: vnam, quando existit de patre: alteram, quando datur vel mittitur. Non puto hoc esse negandum si vnaquæque in suo sensu accipitur. De illa quippe processione qua datur vel mittitur, non incongruè dominum sic dixisse intelligimus: Spiritus ubi vult spirat, & vocem eius audis, & necis vnde veniat, aut quo vadat. Sic enim hoc potuisse dici videtur: Nescis, vnde procedat, aut quo recedat. Cum enim datur, quasi de occulto venit, & procedit: cum vero subtrahitur, velut ad occultum vadit, & recedit. De hac processione potest dici: quia idem illi est procedere quod mitti. Siue igitur non procedat, nisi existendo de patre, siue non nisi cum datur aut mittitur ad sanctificandam creaturam, siue vtroque modo procedat: sequitur, vt procedat de filio. Si enim est de patre, deus est de deo: vnde probatur, vt dictum est, esse quoque de filio & procedere ab illo. Namque procedit de quo est, & de illo existit à quo procedit. Si vero tunc tantum procedit cum mittitur vel datur, procedit à filio à quo datur & mittitur. Quod si vtroque modo procedit, pariter vtroque modo procedere cognoscatur à filio. Ecce videmus spiritum sanctum esse de deo, & procedere de deo, quod non est positum in præfato symbolo: si ergo ideo negant eum esse & procedere de filio, quia ibi taceatur, negent esse similiter eum de deo & procedere, quia ibidem non dicitur. Aut si hoc diffiteri nequeunt, non timeant confiteri nobiscum spiritum sanctum esse & procedere de filio: quoniam hæc in eodem symbolo non inueniuntur. Ac si dicant, satis ibi significatur, quia est & procedit de deo, quia à patre procedit, quia pater est deus & nos similiter dicimus, quia aperte monstratur procedere de filio, cum dicitur procedere de deo quia filius deus. Interrogo enim, vtrum ideo intelligendus sit spiritus sanctus esse de patre, quia de deo est: aut idcirco esse de deo, quia est de patre: licet enim inuicem alterum altero probetur. Si enim est de patre, est de deo: & si est de deo, est de patre: quoniam nulla sapradicta obuiat relatio, non tamen similiter inuicem sunt, alter alterius causa. Nam si esse spiritum sanctum de patre, est causa vt sit de deo, cum dicitur esse de patre, non est intelligendum quod sit de hoc, quod pater est deus, id est, de diuina essentia: sed de hoc quod deus pater est, id est, de hoc vnde refertur ad filium. Erit igitur diuina essentia in spiritu sancto: non de deitate patris, sed de relatione, quod subtilissimum est dicere. Quauis & si hoc velit aliquis accipere, non minus sequitur spiritum sanctum de filio, quam de patre procedere: Nempe nulla relatio est patris, sine relatione filij: sicut nihil est filij relatio, sine patris relatione. Si ergo alia nihil est sine altera, non potest aliquid de relatione patris esse sine relatione filij. Quare sequitur, spiritum sanctum esse de vtraque, si est de vna. Itaque si est de patre secundum relationem, erit simul & de filio secundum eundem sensum.

G Verum quia nemo tam insipiens est, qui hoc opinetur, credendum & confitendum est, ideo de patre spiritum sanctum esse, quia est de deo. Non autem magis est pater deus quam filius, sed vnus solus verus deus, pater & filius. Quapropter si spiritus sanctus est de patre, quia est de deo qui pater est, negari nequit esse quoque de filio, cum sit de deo qui est filius.

Consideremus etiā, quid dominus dicit in euangelio. Ait enim: Hæc est vita æterna, vt cognoscāt te solum verū deū

Ioan. 17.

& quem misisti Iesum Christum. Aut ergo ita intelligendus est iste solus verus deus, vt cum nominamus solum patrem, non significetur ille solus verus deus, neque quando nominamus solum filium: sed tunc solummodo intelligatur iste solus verus deus, quando simul dicimus patrem & filium. Aut solus verus Deus intelligitur cum nominamus aut solum patrem, aut solum filium: aut si solo patre nominato, aut solo filio, non intelligitur solus verus deus sine adiectione nominis alterius: non est pater perfectus

neque filius perfectus deus, sed est deus compositus ex patre & filio. Sed credimus patrem esse perfectum & solum verum deum, & filium similiter perfectum, & solum verum deum. Cū ergo nominamus patrem solum, aut filium, non aliud intelligimus, excepta relatione qua referuntur ad inuicem, quā solum verū deum & eundem: quem in vtriusque prolatione cognoscimus. Itaque cū dixit dominus: Hæc est autē vita æterna, vt cognoscant te solum verū deum & quem misisti Iesum Christum. Si addidisset dicens, & de hoc solo vero deo procedit spiritus sanctus: quis auderet separare filium ab illa processione, cū ille solus verus deus non magis aut minus sit pater quā filius? Quapropter si idem solus verus deus intelligitur, cū solus pater dicitur, aut filius, & cū ambo simul nominantur, quid apertius, quā quia de solo vero deo, qui pater est & filius, procedit spiritus sanctus, cū dicitur à patre procedere? Quare sicut intelligeretur de filio procedere, si idem filius dixisset de solo vero deo illum procedere quando dixit se & patrem solum verum deum esse: ita cū dicit eum de patre procedere, absque dubio eum de se significat procedere. Dicit etiam dominus: Paracletus spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo. Et, cū autē venerit ille Paracletus, quem ego mittā vobis à patre. Quid ergo intelligendum est, cū dicitur Quē mittet pater in nomine meo: an quia spiritus sanctus habebit nomē eius, & cū mittet pater spiritum sanctum idem sit, quod mittere filium? Sed quod ait: Quem ego mittam vobis à patre, non recipit hunc sensum: quia eundem ipsum spiritum sanctum, quem mittit pater, mittit filius, neque mittit filius filium. Denique nusquam legimus & omnino negamus, spiritū sanctum esse filium. Quid itaque est? Quem mittet pater in nomine meo, nisi quem pater mittet, filius quoque mittet? Sicut cū dicit quem ego mittam à patre, non est aliud quā ego mittam & pater. Filius nanque est nomen illius qui dicebat: mittet pater in nomine meo. Non est ergo aliud: Mittet pater in nomine meo nisi

Ioan. 14.
ibidem. 15

si mittet pater in nomine filij. Quid igitur est, K mittet pater in nomine filij, nisi mittet pater, tāquam si mittat filius: vt in missione patris, missio intelligatur filij? Quod verò ait, quem ego mittam vobis à patre, quomodo intelligendū est? Vtique, à quo eum mittit: filius, ab eo mittitur. Mittit autem eū à patre. Ergo à patre mittitur, Sed ille mittit à quo mittitur. Pater itaque mittere intelligitur, cū filius dicit: Ego mittā à patre. Quid est ergo: Ego mittam à patre, nisi ego mittam tanquam si pater mittat, vt vna & eadem sit missio mea & patris? Cū vtrique filius tanta diligentia ostendat vnam esse missionē patris & suam: vt nec pater mittat, nisi cū filius mittit: nec filius mittat, nisi cū mittit pater. Quid vult significari, aut quid vult intelligi nisi quia non aliter se habet ad patrem spiritus sanctus: & aliter ad filium: nec magis est vnus quā alterius. Quamobrem nimis difficile, immo impossibile est ostēdere, quomodo nō procedat ab vtroque. Vnde enim filio cū patre dare simul vel mittere spiritum sanctum, & hunc esse vtriusque, si simul non est de vtroque? Cur enim magis dat filius spiritum sanctum, quā spiritus sanctus filium? Aut cur magis spiritus sanctus est filij, quā filius spiritus sancti: nisi quia filius non est ita de patre simul & de spiritu sancto, sicut spiritus sanctus est de patre, simul & de filio? Si ergo spiritus sanctus non de filio, non datur à filio, nec dicitur esse filij: sicut filius non datur à spiritu sancto, nec dicitur esse spiritus sancti: quoniam non est de spiritu sancto. Si autem dicunt, quia spiritus sanctus mittit etiam filium, sicut idē ipse dicit per prophetā: Et nunc dominus deus misit me & spiritus eius: hoc secundum hominem quem gerebat, intelligendum est, qui patris & spiritus sancti vna voluntate & dispositione mundum redempturus in mundo apparuit. Quæro tamen ab his, qui negant spiritum sanctum esse & procedere de filio: quomodo intelligunt eum sic esse spiritum filij, vt filius tanquam suum spiritum illum mittat. An putant, quia pater dedit filio spiritum suum tanquam à se non habenti, aut enim habet à se, aut ab alio. Sed ab alio non potest habere, nisi à patre. Accepit igitur à patre, à quo habet, & dedit ei pater spiritum sanctū, vt à se non habēti. Hic ostendant, cū æquales sint pater & filius & spiritus sanctus, & vnusquisque sibi sufficiens, quæ fuit causa, vel quæ indigentia filij, vt pater daret ei spiritum suum, magis quā spiritui sancto filium suum. Non negamus hoc modo habere filium spiritum sanctū à patre: quia à quo habet esse, ab eo habet, vt de se spiritum sanctū existentē habeat, sicut pater: quoniam idē esse est patris & filij. Nō est enim idem accipere à patre essentiam, de qua procedit spiritus sanctus, & accipere à patre spiritum sanctum. Cū enim dicitur habere à patre essentiam, de quo spiritus sanctus procedit, nulla monstratur indigentia filij. Cū verò dicitur, quia filius accipit à patre spiritum sanctū, quē de se non habet sicut pater, videtur significari filium quasi minus aliquid habere quam habeat pater, & velut ad supplementum ei dare spiritū sanctum. Sed non apparet, cur magis egeat filius

alius spiritu sancto, quā spiritus sanctus filio. Si enim responderetur, ad hoc datum esse spiritum sanctum filio, vt cū ipse cū patre quoque eundē spiritum sanctum, par illi cum patre gratia imputaretur. Terrena est hæc opinio, & longe ab intellectu diuinitatis extranea, vt tanquam homo homini, deus deo indigenti subueniat. Nāque si dat pater spiritum sanctum filio, dat deus deum deo: pater enim deus, & filius deus, & spiritus sanctus deus, & vnus idemque deus. Non enim legimus deum à deo deum accipere: nisi hoc dicatur, cū deus est de deo, vt filius & spiritus sanctus. Dicitur ergo spiritus sanctus filij spiritus, non ob aliud, nisi quia ex ipso est.

Ioan. 20.

Ost resurrectionē legimus, quia insufflauit dominus in discipulos suos, & ait illis: Accipite spiritum sanctum. Quid sibi vult ista insufflatio? Scimus enim, quia flat ille, qui de ore eius tunc processit, non erat spiritus sanctus. Non ergo credimus illā insufflationem sine aliquo mysterio factam esse. Quid igitur rectius hīc intelligi potest, aut apertius, quā hoc ideo illum fecisse, vt intelligeremus spiritum sanctum de illo procedere. Ac si diceret: Sicut videtis hunc flatum, per quem vobis spiritum sanctum, sicut sensibilis insensibilia significari queunt, significo de intimo corporis mei, & de persona mea procedere: ita scitote spiritum sanctum, quem vobis per hunc flatum significo, de secreto deitatis meæ, & de mea persona procedere. Vnam enim personam verbi & hominis, & in ea duas naturas, diuinam, scilicet & humanam credimus & confitemur. Sed dicent forsitan, status vtrique ille non erat de substantia humana, & tamen quasi suam illū emittebat. Quapropter docetur, per huiusmodi spiritus sancti dationem: quia cū dat filius spiritum sanctum, dat & mittit suū spiritum: sed nō de suā diuinitatis essentia. Dicant igitur, si qui hoc opinantur: quia sicut status non est humana natura cum emittitur ab homine: ita spiritus sanctus non est diuina substantia, cū datur vel mittitur à deo filio, quod nullus cōfiteatur Christianus. Dicant etiam cum audiunt: Verbo domini celi firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum, si ibi non negant intelligendum per spiritum oris domini, spiritum sanctum, nō illum esse de essentia domini, cuius oris spiritus dicitur: quia spiritus qui ex ore solet hominum procedere, nō est de substantia illius de cuius ore procedit. Quod si nō audent dicere spiritū scilicet dei, non esse de essentia dei: & per verba rerum sensibilium, id est, per spiritum oris intelligunt spiritum sanctum de secreto eius essentiæ, procedere, cuius oris spiritus dicitur. fateantur etiam eundem spiritum sanctum de illius essentia procedere: cuius labiorū spiritus dicitur. Legimus enim in propheta de Christo: Quia spiritu labiorum suorum interficiet impiū. Aut ergo ostendat diuersitatem inter spiritum labiorum, quod fieri nequit. aut pariter concedat spiritum sanctum procedere de illo, cuius oris, & de illo cuius labiorū spiritus designatur. At si dicunt, nequaquam per spiritum labiorum ibi intelligi spiritum sanctū debere: sed verba præ-

Esa. 2.

dicacionis eius, quæ ex isto aërio spiritu humano in ore formauit: quia verbis suis interficiet impiū, eum docēdo, ab homine auertit impietatem. Non vtrique hoc faciunt verba sensibilia & iste spiritus sensibilis: sed spiritus sanctus, de quo dicit deus per prophetam. Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri. Spiritus ergo sanctus interficiet impiū cū cor eius conuertitur ab impietate ad impietatem. Quod si intelligimus in illo impio Antichristū quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui: non puto, quod aliquis attribuat virtutem illam spiritui vocis humanæ tantum quantum spiritui diuino. Si ergo spiritus sanctus intelligitur in his dictis, cum pariter dicatur spiritus oris domini, cuius verbo celi firmati sunt, id est patris: & spiritus oris domini Iesu, & spiritus labiorū eius non apparet, cur magis intelligi debeat procedere de ore patris, quā de ore filij. Et si per os patris intelligimus essentiam patris Non enim est aliud os eius quā essentia eius, vt sicut verbum domini, est de essentia eius: ita spiritus oris eius, nō sit nisi de essentia eius: quid apertius, quā sicut spiritus oris patris est de essentia patris & procedit: ita spiritus oris & labiorum filij, de filij essentia sit & procedat. Puto enim, quia nemo intelliget simpliciter, vbi dictū est: Verbo domini celi firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorum. verba transitoria, & spiritū qui de hoc aëre assumptus per loquentis os emittitur: sed quomodocumque hoc aliquis exponere conetur, sufficit quod in illa insufflatione domini in discipulos, cuius feci mentionē, factū est ad significandum, quia de eiusdem personæ secreto procedebat ille spiritus, quem dabat: de cuius occulto spiritus ille procedebat, quem insufflabat. Denique cū scriptura diuina significat aliquod secretū per sensibilibus similitudines, non per omnia quæ significant, & significantur, similia possunt esse. Non enim hoc esset similitudo. sed identitas: nisi fortē quis dicere voluerit illam insufflationem ita simpliciter esse factam à sapientia dei sine omni spiritali significatione. Sed neminem puto ita insensatum vt hoc sentiat. Item filius dicit de spiritu sancto. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur. Quid est, Nō loquetur à semetipso: nisi ab alio habet quod loquetur? Et quid est, ab alio habebit quod loquetur, nisi ab alio habebit scientiam eorum quæ loquetur. Vnde postquam dixi: Nō loquetur à semetipso, addidit: sed quæcunque audiet loquetur. Quid est audire spiritū sanctum, nisi quasi discere? Et quid est discere, nisi scientiam accipere? Si ergo scientia eius nō est aliud nisi essentia eius, ab illo habet essentiam à quo audit ea quæ loquetur, & quæ docet: quoniam idē est illi loqui qui docere. Nō audit autē neque habet essentiam ab alio nisi à patre & filio. Verū si habet esse à patre secundū supradictam rationē. habet etiam & à filio. Vnde & idē filius dicit: Ille de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Quippè quid est aliud hoc dicere, quā à me audiet, hoc est, à me sciet quod annuntiabit vobis? Cū dixit: Quæcunque audiet

Ioan. 16.

Ibidem,

Loquetur non determinavit à quo audiet. Cùm verò ait: De meo accipiet, ne quis soli patri attribuat quod ab alio audit, aperte se esse: à quo sicut à patre sciētiam siue essentiā accipiat, demonstrat. Sicut enim cum dicitur: Non loquetur à seipso, sed quæcunque audiet loquetur, significatur ab eo esse & procedere à quo audit. Ita cū profert filius: De meo accipiet, palā ostēdit eum de suo: hoc est de essentiā sua essentiā habere & procedere. Quod enim diuina essentia non est, sub spiritu sancto est, nec ipse accipit aliquid de hoc quod sub se est. Quare cū filius dicit: De meo accipiet, non aliud ibi suū significat quā suam essentiā. Illud forsità quod dixit filius: De meo accipiet, aliter conabuntur intelligere quā ego exposuerim. Sed quid dicent vbi ait: Nemo nouit filium nisi pater, neq; patrem quis nouit nisi filius, aut cui voluerit filius reuelare? Audiuimus, quia nemo nouit patrem aut filium nisi pater, aut filius, aut cui reuelat filius. Non dicit autē nemo: quasi nullus homo: sed ac si diceret, nullus omnino. Quippē si hoc intelligeret, non adderet, nisi pater, quia pater non est homo. Et cū ait: neque patrē quis nouit. In hac monosyllaba dictione videlicet quis non magis intelligitur humana quā quælibet persona. Omnino igitur nullus habet hanc notitiam nisi pater & filius, & cui filius idem reuelat. Aut itaque spiritus sanctus nō cognoscit patrem & filium, quod impium est opinari: aut filius reuelat ei sui & patris scientiam, quæ non est aliud quā eiusdem spiritus sancti essentia. Quod si dicunt, quia licet filius quantū ad pronuntiationem attinet: nullū ad hāc admittit notitiam, nisi se & patrem, & cui ipse reuelat, non tamen spiritum sanctum, aut ab illa separatum aut illum à filio accipere fatendum est: quoniā pater & filius non se cognoscunt, nisi per hoc quod vnum sunt cum spiritu sancto. Et ideo cū ait: patrem & filium inuicem se nosse, intelligēdus est simul spiritus sanctus. Et cū reuelat filius non spiritui sancto, sed creaturæ reuelat. Si inquam hoc dicitur, non statim constanter inferemus. Ergo si vbi aperte veritas secundū quod verba oris eius pronuntiant, negat spiritum sanctum nosse, nisi reuelante filio patrem & filium, dicunt nos non tantū verba attendere debere, quantum vnitate essentiæ, quæ vna tribus & inseparabilis est: multo magis debemus huius vnitatis seruare consequentiam, de qua suprā loquutus sum cum eam nullo, aut scripto aut sensu negat auctoritas: nec profert aliquid quod cōtrarium sit, aut aliquo modo repugnet. Eligant itaque Græci vnum de duobus si aperte volunt veritati resistere: aut scilicet spiritum sanctum non nosse patrem aut filium nisi reuelante filio: aut propterea quia in hoc quod per se cognoscunt pater & filius vnum sunt cū spiritu sancto: quoniam ipsi dicuntur se nosse consequi ex necessitate: vt in eadem notitia intelligatur spiritus sanctus. Nempe nihil est medium si volunt hanc notitiam à spiritu sancto, aut veritatem à verbis penitus abdicare. Quæ vtraque execratur vera confessio. Sicut enim ait veritas: Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius. & cui voluerit fi-

lius reuelare. Siquidem eligunt spiritum sanctū K nosse patrem & filium per reuelationem filij, habet à filio nosse, quod non est aliud illi quā esse. Est igitur & procedit à filio: quoniam ab illo procedit à quo est. Si autem dicunt, cū pater & filius dicuntur nosse se quia essentia per quam se noscunt eadem est spiritui sancto, consequi spiritum sanctum eiusdem esse confortem notitiæ: cū legitur illum à patre procedere, de quo ait filius: Ego & pater vnum sumus, confiteantur nobiscum, propter essentialē identitatem patris & filij, illum à filio proculdubio procedere.

I verò obiicitur cum dicitur: filiū à patre nasci, & spiritum sanctum à patre & filio procedere; quia quosdā gradus & quādā interualla cōstitui^m quasi spiritus sanctus esse non possit, nisi filius prius nascatur à patre, vt posterior filio sit spiritus sanctus: & ideo rectius dici quōd pariter sint à patre filius nascendo & spiritus sanctus procedendo: ita vt nec filius à spiritu sancto sit, nec spiritus sanctus à filio, sicut splendor & calor pariter sunt de vno sole, nec splendor à calore est, nec calor à splendore. Si inquam hoc aliquis nostræ obiicit assertioni Respondemus. Nos nec gradus dignitatis ponimus in deo, qui vnus est: nec in existendo filium de patre, aut spiritum sanctum de patre & filio interualla in æternitate, quæ est extra omne tēpus statuim⁹. Similiter enim omnes Christianā fidem tenentes confitemur, nec minorē nec posteriorem filium esse patre: quauis non nisi de illo sit. Ita quoq; nos qui dicimus spiritū sanctū de filio esse siue procedere: nec minorē, nec posteriorem cum filio fatemur. Nempe quauis splendor & calor de Sole procedant nec possint esse nisi sit ille de quo sunt, nihil tamē prius aut posterius in tribus, in Sole & splendore & calore intelligimus: multo itaque minus cū hæc in rebus temporalibus ita sint, in æternitate quæ tempore non clauditur prædicitur tres personæ in existendo susceptibiles interualli possint intelligi. Quod autem dicitur, quia filius & spiritus sanctus sic possunt esse de solo patre, vt nec filius sit de spiritu sancto: nec spiritus sanctus de filio, sicut splendor & calor simul procedūt de vno Sole: vt alter non sit de altero, nō recte hoc nobis opponitur. Cū enim dicimus filium de patre, & spiritum sanctum de patre esse, filium fatemur deum & spiritum sanctum esse de patre deo, & has tres personas vnū solum deum esse, & idipsum esse de eodem ipso. In Sole verò non dicimus solem esse de sole, cū splendor aut calor est de sole, nec idipsum esse solem, & qd est de sole, nec illa tria vnū esse solem. Nam si sol & splendor vnus esset sol, aut si sol est calor similiter vnus sol esset: necesse esset aut splendorem esse de calore cum esset de toto sole: qui idipsum esset quod calor, aut calorem de splendore esse qui de sole haberet esse qui non à splendoris differret essentia. Ponam⁹ tamen filium & spiritum sanctum ita pariter esse de solo patre: sicut calor & splendor sunt de vno sole. Sed si ita est: vnde habent qui hoc dicunt, quod spiritum sanctum confitentur esse filij, & filium negant esse spiritus sancti? Nam

ANā sicut nulla ratio admittit, vt calor sit splendore, aut splendor caloris: ita non patitur veritas, vt spiritus sanctus magis sit filij, quā filius spiritus sancti. Quapropter si negare nō audēt spiritum sanctum esse filij, negant filium & spiritū sanctum, ita esse pariter de solo patre: sicut sunt splendor & calor de vno sole. Quare si hoc nobis obiiciunt, quod dixi de splendore & calore solis, nec cum illis, nec contra nos est.

Icut nobis dicitur ne omnino separent

S filium à patris communionē in hac spiritus sancti processione, asserūt eum de patre per filium procedere. Sed hoc quomodo intelligi possit, nō videtur: præsertim cū nūquam legant vnde hoc aperte probare queant. Nam si hoc sibi suffragari existimant, quod legimus de deo: Quia ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, vt ex quo sunt omnia sit pater, & per quem filius, & in quo spiritus sanctus: & inter omnia quæ sunt per filium spiritus sanctus accipitur. Hoc quidem quod ex patre sint omnia, & per filium, & in spiritu sancto: sine scrupulo accipim⁹: illud verò quod spiritus sanctus sit inter omnia quæ sic esse dicit Apostolus, nimis est scrupulosum asserere. Impossibile nāq; est vnā quamlibet de illis tribus personis inter illa omnia claudere, & duas alias excludere. Quod si pater & filius sunt inter omnia quæ sunt ex patre, & per filium, & in spiritu sancto: videat mens rationalis quanta sequatur confusio. Cū ergo dicat Apostolus: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: intelligere debemus sine dubio omnia creata à deo quæ ita sunt ex ipso & per ipsum & in ipso: sicut aliud ex alio, & per aliud, & in alio. Quicquid enim factum est, non est idem deo, sed ab illo aliud. Spiritus autem sanctus non est aliud, sed idē ipsum quod pater & filius, vtique nihil aliud intelligi potest, quo ostēdi possit spiritum sanctum per filium de patre (sicut aiunt) procedere. Cū enim pater & filius nō differant in vnitate deitatis: nec spiritus sanctus procedat de patre nisi de deitate: si eadem deitas est filij: nequit intelligi quomodo procedat de deitate patris p deitatem filij, & non de eiusdē filij deitate nisi forte quis dicat spiritū sanctum non procedere de deitate patris: sed de paternitate. nec per deitatem filij, sed per filiationem: quæ opinio sua se patienti fatuitate suffocat. Quod si dicit: quia cū dico illum procedere de deitate patris & filij: non possumus deitatem spiritus sancti ab hac patris & filij deitate separare: quoniam vna & eadem est deitas trium: & ideo sequi: si de deitate patris & filij procedit: de sua quoque eum procedere, & ob hoc spiritum sanctum de seipso procedere. Ad hoc iam suprā me sufficienter meminī respondisse: quia nulla persona ex seipsa esse potest: nam sicut filius cum est de patris essentia quauis non sit alia, sed eadem filij essentia quæ est patris, non tamē est de seipso, sed de patre solo. ita spiritus sanctus cum est de essentia patris & filij, quæ est eadem illi, nō tamē est de seipso, sed tantummodo de patre & filio. Dicent: Cur non similiter dicere possumus spiritum sanctum de patre per filium procedere, sicut dicimus à patre omnia per verbum facta

quod est filius? Sicut enim cū pater facit, per D verbum suum, nō facit per aliud quā per hoc quod ipse est, hoc est per essentialē potestatem: quæ est eadem verbi, & non dicitur tamen facere nisi per verbum. Cur non similiter dicimus spiritū sanctum à patre procedere per verbū cum nō procedat de patre nisi de hoc quod idem est illi cum filio, quauis non vt creatura, sed vt idipsum de eodem ipso? Videamus quid sequatur si hoc dicimus. Et pax sit inter nos. Nempe quæ facta sunt à patre per verbum, facta sunt ab ipso verbo. Ipsum nanque verbū dicit: Quæcunque pater fecerit, hæc & filius similiter facit. Dicamus igitur quia spiritus sanctus cū procedit à patre per filium: procedit & à filio similiter: sicut quæ facta sunt à patre p verbū: facta sunt similiter ab ipso verbo. Nisi forte intelligunt spiritum sanctum procedere de patre per filium: quæadmodum cū fons fluit in riuum, & riuus colligitur in lacū: dicitur lacus esse de fonte per riuum. Sed ibi non est riuus in fonte sed extra fontē: sicut est filius in patre & non extra patrē. Quare sic non est spiritus sanctus de patre per filium, sicut est lacus de fonte per riuum. Si tamē sic est, negari nequit esse de filio: quauis sit de patre per filium: sicut fatendum est lacum esse de riuo, quauis sit de fonte per riuum. Qui enim negat lacum esse de riuo: quoniam prius est de fonte riuus: dicat se non esse de patre suo, sed de Adam, quoniam per patrem suum est de Adam. Dicat etiam filium virginis non esse de Maria, nec de David, nec de Abraam: quoniam isti prius fuerunt de Adam, & dicat falsum esse quod dictum est Abraæ: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et ad David: De fructu ventris tui, ponam super te dem tuam. Et ad Mariam: Benedictus fructus ventris tui. Dicatque Christum non esse semen horum vel fructum, sed Adæ: quoniam isti ab illo descenderūt. Sed neque de Adam est filius virginis secundum hunc sensum: sed de limo de quo factus est Adam. At inferēt: Bene dicimus spiritum sanctum non procedere de filio: sed de patre per filium, quauis sit de patre & de filio: sicut dicis lacum esse de fonte & de riuo. De processione nāq; verbo quæstio est inter nos, quā vos asseritis esse de filio, nos negamus. Ecce enim videtis riuū de fonte procedere, quasi de originali principio. Lacus autem non procedit, sed colligitur de riuo: quāuis habeat esse de illo. Ita igitur & si spiritus sanctus habeat esse de filio, nō tamen procedere proprie dicitur de filio, sed de patre quasi de principio. Hoc forsitan diceretur recte si filius nascēs de patre procederet extra patrem, & medio quodam spatio interueniente prius intelligeretur esse spiritus sanctus de patre quā de filio, sicut riuus de fonte fluens extra fontem procedit, & quodam interuallo in lacum colligitur, & prius est lacus de fonte quā de riuo: & ideo est de fonte per riuum, non de riuo per fontem. Verū cū filius nascens de patre non exeat extra patrē, sed in ipso manens: nec loco, nec tempore, nec essentia diuersus sit à patre: & cū vnū sit idēque patri & filio id vnde procedit spiritus sanctus, nec intelligi potest, nec dici debet spiritū san-

Matt. 11.

H

I

Matt. 11.

Ioan. 5.

E

Gene. 22.
Psal. 131.
Luc. 1.

F

G sanctum procedere de patre & nō de filio. Nō ergo videtur qua ratione dicatur spiritus sanctus non procedere de filio, sed de patre per filium: cum etiam si per filium nequeat non de filio. Si quis tamen vult dicere filiū de patre procedere magis proprie quā spiritum sanctum de filio: quāuis spiritus sanctus de illo fit sicut riuus: magis illi videtur procedere de fonte quā lacus de riuo, non concedat spiritum sanctum procedere de filio, de quo habet esse sicut lacus de riuo. Nos nō negamus nascētē aliquo modo pcedere de illo de quo nascitur: & spiritū sanctum asserimus suo modo nō quasi de duobus fontibus, sed verē de vno fonte procedere: ita tamē vt nomē natiuitatis, nec processio filij amittat, nec spiritus sancti processio recipiat. Non est igitur cur magis dici debeat filius procedere de patre quā spiritus sanctus de filio.

H Iligentius cōsideremus quomodo lacus fit de fonte, pariter & de riuo: vt p hoc sicut per temporale & locale aliquid potest intelligi quod æternū est, cognoscamus spiritū sanctum esse de patre & filio. Multa enim in horum consideratione, sicut in epistola ad venerabilis memoriæ Urbanum de incarnatione verbi scripsi, inueniuntur, quæ vni deo & tribus personis per quandam similitudinē aptantur. Constat enim quod vna eadēque aqua est quæ & fons & riuus & lacus dicitur: non tres aquæ, quāuis tres sint, fons, riuus, & lacus. Discernamus itaq; inter fontem, riuum, & lacum & videam⁹ quomodo singula hæc cū tria sint in vna intelligātur aqua. In fonte quidem aqua de abyssu ascendēs ebullit: in riuo de fonte descendēs fluit, in lacum colligitur & manet. Per fontem ergo intelligitur aqua de abyssu ebulliēs per riuum: quia de fonte fluit in lacum: quia simul ibi coadunatur. Videm⁹ autem quia riuus nō est de hoc vnde aqua fons dicitur: sed de hoc quod est, id est, de aqua. nec lacus est de hoc vnde aqua dicitur fons aut riuus: sed de ipsa aqua quæ vna & eadem est in fonte & riuo. Non ergo de hoc vnde differunt fons & riuus, sed de hoc in quo vnum sunt lacus existit. Si ergo non magis fons est hoc vnde lacus est quā riuus: nequit intelligi lacus magis esse de fonte quā de riuo. Si itaque cum dicitur, deus pater aut filius aut spiritus sanctus vna in tribus intelligitur essentia & vnus deus: quod nomē est ipsius significatiuum essentiæ: sed in patre intelligitur gignēs: in filio genit⁹: & in spiritu sancto singulari quodam & ineffabili modo procedēs. Quē admodum igitur lacus non est de hoc vnde diuersi sunt ab inuicem fons & riuus: sed de aqua in vnum sunt: ita spiritus sanctus nō est de hoc vnde ab inuicem pater & filius, sed de diuina essentia in qua vnum sunt. Si ergo non magis est pater hoc vnde spiritus sanctus est quā filius, intelligi nequit cur magis sit de patre quā de filio. Quod si dicunt non eum esse posse de duobus causis siue ex duobus principiis. Respōdemus: quoniam sicut non credimus spiritum sanctum esse de hoc vnde duo sunt pater & filius: sed de hoc in quo vnum sunt: ita non dicimus duo eius principia sed vnum principium. Quippe cum dicimus, deum principium crea-

turæ, intelligimus patrem & filium & spiritum sanctum vnum principium non tria principia, sicut vnum creatorem non tres creatores, quāuis tres sint pater & filius & spiritus sanctus, quoniam per hoc in quo vnum sunt: non per hoc in quo tres sunt, est pater aut filius aut spiritus sanctus principium siue creator. Sicut igitur quāuis pater sit principium & filius sit principium: & spiritus sanctus sit principium: non tamen sunt tria principia sed vnum, ita cū spiritus sanctus dicitur esse de patre & de filio, nō est de duobus principiis, sed de vno quod est pater & filius, si tamen dici debet deus habere principium aut causam. Principium nanque videtur non nisi rei incipientis esse, & causa non nisi effectus alicuius, & spiritus sanctus nunquā incipit esse nec est effectus alicuius. Quod enim incipit esse: proficit de non esse ad esse. Et nomen effectus rei quæ fit aptari videtur proprie. Quomodo tamen verum est filiū esse de patre: & spiritū sanctum de patre & filio, si suo quodam & ineffabili modo intelligitur? quoniam aliter proferri nequit, dici non incongrue potest pater quodāmodo principium filij: & pater & filius principium spiritus sancti. Nec tamē duo confitemur principia, vnum patrem ad filium, alterum patrem & filium ad spiritum sanctum. Sicut nō credimus alium deum patrem de quo est filius, & alium deū patrem & filium de quo est spiritus sanctus: quāuis de eodem deo siue de eodem principio suo quique modo sit: alter scilicet nascendo, alter procedendo: sed quodam singulari & ineffabili modo intelligitur ista processio. Processio nanque multis modis dicitur, de quibus iste solitarius intelligitur: sicut natiuitas filij singularis cognoscitur. Id ipsum intelligitur si dicimus patrem esse causam filij, & patrem & filium causam spiritus sancti. Non enim duas possumus dicere causas: aliam videlicet filij: aliam spiritus sancti, sed vnam, quem admodum non duo dii sunt sed vnus deus, de quo est filius & spiritus sanctus.

I autem queritur, cū dominus dixit: Cū venerit paraclētus spiritus veritatis qui à patre procedit: cur nō addidit, & à filio, vel à me, si sic voluit intelligi? Non est hoc inusitatum in dictis illius, vt cum attribuit aliquid patri quasi soli, vel sibi vel spiritui sancto, velit in aliis intelligi quod de vno loquitur. Nā cum dicit: Beatus es Symon bariona: quia caro & sanguis nō reuelauit tibi: sed pater meus qui in cælis est. Nōne ipse filius & spiritus sanctus intelligendus est reuelasse cum patre. Quoniam enim pater non reuelat per hoc quia pater est, sed per hoc quia Deus est, & idem deus est pater & filius & spiritus sanctus. Sequitur: Vt quod reuelat pater reuelet filius & spiritus sanctus. Item cum dicit: Nemo nouit filium nisi pater: neq; patrem quis nouit nisi filius: & cui voluerit filius reuelare: quasi solus filius cognoscat & reuelet patrem, & solus pater cognoscat filium, intelligendum est ibi reuelare & nosse tribus personis esse commune: quoniam non per hoc quod alij sunt ab inuicē, sed per hoc quod vnum sunt pater & filius & spiritus sanctus cognoscunt & reuelant. Cum enim dicit patrem nosse

A nosse filium, & filium nosse patrem & reuelare se & patrem, aperte vult intelligi: quia pater cognoscit spiritum sanctum, & filius noscit & reuelat spiritum sanctum, quoniam id ipsum quod est pater & filius est & spiritus sanctus. Similiter cum dicit: Qui me videt, videt & patrē, non est separandus spiritus sanctus quoniam qui videt hoc vnde vnum sunt pater & filius & spiritus sanctus non potest videre vnum de his tribus sine aliis duobus. De spiritu sancto quoque dicit ad apostolos: Cum autem venerit ille spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem, quasi solus spiritus sanctus doceat omnem veritatem: cum nec sine patre nec sine filio doceat omnem veritatem. Non enim per hoc quia est spiritus alicuius scilicet patris & filij spiritus, sed per hoc quod vnum est cum patre & filio, id est, per hoc quod de⁹ est, docet omnē veritatem. Videtis igitur quomodo in his quæ posui vni quasi soli attribui, ab aliis non possit personis separari. Multa huiusmodi in sacra scriptura legimus: vt quod de vna persona singulariter dicitur, indifferenter de tribus intelligatur. Quicquid enim de vna persona pronūciatur: de aliis pariter oportet intelligi: nisi cum de hoc vnde aliæ sunt: vt dixi, ab inuicem obuiare cognoscitur. Quapropter cum credimus spiritum sanctum de patre procedere: quoniam deus de deo, id est, essentia spiritus sancti de essentia patris quæ vna est: tribus esse intelligitur, necesse est vt de filio eum similiter esse confiteamur si filius non est de illo, de hoc enim est spiritus sanctus quod est filius & quod est pater.

S Ed dicit aliquis: ideo intelligimus filium & spiritū sanctum reuelare quod solus pater reuelare dicitur: & patrem & spiritum sanctum reuelare & nosse quod solus filius facere dicitur: & patrem & filium docere quod solus spiritus sanctus doctum ire promittitur: quia quod de vno solo in vno loco legitur, de aliis alibi apertē significatur. Cum verò dicit spiritum sanctum de patre procedere, nō legimus alicubi eum de filio procedere. Per quod monemur, nō nostro sensu quod nusquā dictum est asserere. Ad quod respōdemus, quia potius docemur per hæc quæ sic dicta sunt, ea quæ in similibus dictis tacentur, similiter intelligere, præsertim cum ex his quæ dicuntur nulla ratione contradicente, ea quæ non dicuntur rationabili necessitate consequi apertissime videmus. Cum enim dicit domin⁹ ad patrē. Hæc est autem vita æterna vt cognoscant te solū verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. An ideo debemus separare ab hac salubri & vitali cognitione spiritum sanctum, quia nusquā legitur: Hæc est autem vita æterna vt cognoscant patrem solum verum deum & spiritū sanctum? Aut, hæc est vita æterna vt cognoscāt filium solum verum deum & spiritum sanctum? Aut cum legimus. Quia sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso, dicemus spiritum sanctum non habere à patre à quo est vt habeat in semetipso vitam, sicut habet pater & filius, quoniam hoc nusquā dicit filius de spiritu sancto, sicut de seipso. Itē cum dicit: Pater in me est & ego in patre, & qui

videt me, videt & patrem, an negabimus spiritum sanctum esse in patre, & filio & patrem & filium esse in spiritu sancto? Aut eum qui videt filium videre spiritum sanctum sicut videt patrem, si hæc non eadem pronūciatione leguntur: quæ de patre & filio pferuntur: immo quoniam vnus idēque deus est pater & filius & spiritus sanctus. Cum dicitur cognoscere solum verum deum patrem & filium esse vitam æternam, inseparabiliter intelligendus est in illa cognitione spiritus sanctus. Et cum legimus: Quia sicut pater habet vitam in semetipso: sic dedit filio habere vitam in semetipso: non debemus vitam eandem existimare alienam à spiritu sancto, aut quod illam non à semetipso habeat. Et cum audimus: Pater in me est & ego in patre, & qui me videt, videt & Patrē: cognoscere debemus per hæc quæ ita dicuntur: quia spiritus sanctus non est extra patrem & filium, aut pater & filius extra spiritum sanctum: quia per visionem filij videtur spiritus sanctus sicut & pater. Sicut enim non est alius deus pater alius deus filius, alius deus spiritus sanctus: sic non habet deus in seipso aliud quā deum. non est deus extra deum: nec deus dissimilis deo. Denique nō legimus in propheta aut euāgelista aut apostolo his verbis. Deum vnū esse tres personas. aut vnum deum esse trinitatem. aut deum de deo. Sed neque illo symbolo in quo non est prolata processio spiritus sancti de filio inuenimus nomen trinitatis. Quomodo autem ex his quæ legimus hæc apertissimē sequuntur: constanter ea & corde credimus & ore confitemur. Quare non tātum suscipere cum certitudine debemus quæ in sacra scriptura leguntur: sed etiā ea quæ ex his nulla alia contradicente ratione rationabili necessitate sequuntur.

Q Vanuis quæ supra iā dicta sunt sufficere possint, adhuc tamē aliquid addam: vnde spiritus sanctus cognoscatur esse de filio. Confitentur græci nobiscum spiritum sanctum esse spiritum dei. & spiritum patris, & spiritum filij. Quæro itaque si eodem modo intelligitur esse illum spiritum dei, & spiritum patris, & spiritū filij, aut dissimiliter. Certum est autem: quia nō dicitur spiritus dei sicut possessio, vt cum dicitur, æquus alicuius vel domus. Maior enim est qui possidet quā quod possidetur. deus autem non est maior spiritu sancto: quia spiritus sanctus est deus, nec deus est maior deo. Neque dicitur spiritus dei vt membrū dei, sicut manus vel pes hominis. nō enim deus habet mēbrum aut partem vllam. Quomodo ergo intelligendus est spiritus esse dei: nisi hoc quod est ex deo est? Non autem significat aliud nomen patris quā deum quod est pater, aut relationem eius ad filium ex qua nomen patris habet. Similiter dicendum est de filio. Quid nanq; intelligitur in nomine filij: nisi deus qui filius est: aut relatio quæ refertur ad patrem per quam filius appellatur. Sed nullus sensus capit spiritū sanctum esse spiritum patris: aut filij secundum quod alter est pater: alter filius, sed secūdū quod vterque vnus idēque deus est. Quare idem est intellectus cum dicitur spiritus sanctus spiritus dei: & spiritus patris: & spiritus filij, sed spiritus dei

G dei & spiritus patris dicitur: quia est & procedit de deo & de patre. Itaque est & procedit de filio: quia eodem sensu spiritus filij dicitur. Nam cum dicitur spiritus sanctus spiritus dei & spiritus domini: si non intelligimus ibi spiritum filij eo sensu quo spiritum patris: aut separabimus filium à nomine dei vel domini: aut bifariam intelligetur spiritus dei: siue spiritus domini. Sed vnde hunc habent sensum: aut vbi legitur in sacra scriptura, quod similiter non intelligatur de patre & de filio: cum legimus spiritum dei & spiritum domini, aut quid inuenitur: vnde hoc non sequatur? Nam si dicunt cum dicitur: spiritus patris duobus modis intelligitur. Est enim spiritus patris: quia est de patre: & quia datur à patre. filij vero patris non est nisi: quia datur à filio. Hoc est quod quero vnde habeant. Et si dicunt quod in nulla autentica dictum est pagina: nec sequitur ex eo quod scriptum sit. Cur nos reprehendunt: cum dicimus spiritum sanctum procedere de filio: ideo quia hæc verba non legunt:

Hoc de filio: ideo quia hæc verba non legunt: cum ex his quæ legunt & credunt hoc ex necessitate sequi intelligimus, Iudicent quoque ipsi quid potius suscipiendum sit quamvis in sacra pagina vtrūque taceatur, an hoc quod nos dicimus spiritum sanctum procedere de filio: quod ostendimus ex his consequi quæ veraciter credimus: an quod ipsi dicunt spiritum sanctum aliter esse patris: aliter esse filij: quod nec auctoritate nec ratione, nec ex his quæ certa sunt possunt ostendere: utique aut debent cessare ab hac sua sententia, si tamē hoc dicunt, ut audio quod spiritus sanctus aliter est filij spiritus quam spiritus patris, cum nusquam hoc legant: vel vnde hoc probent: aut saltem nos reprehendere non debent quod dicimus spiritum sanctum procedere de filio: quamvis his verbis non legamus: quoniam ex his quæ pariter credimus: hoc consequi monstramus. Sed si cessant ab hac sua assertione: credant pariter nobiscum spiritum sanctum similiter esse patris & filij spiritum & intelligunt eum à filio sicut à patre procedere. Et si nos reprehendere desinunt: fateantur nobiscum hoc vnde cognoscunt nos reprehendi non debere.

In hoc autem quod nos reprehendunt

A in symbolo illo quod pariter nos & illi suscipimus & tenemus addidisse spiritum sanctum à filio procedere: & querunt cur hoc factum sit, & quare hoc prius eorum ecclesie monstratum non est: ut communiter consideraretur & communi consensu adderetur quod addendum erat. Ad hoc inquam responsum sufficiens habemus. Nam si queritur cur factum sit: dicimus, quia necesse erat propter quosdam minus intelligentes qui non animaduertebant in illis quæ vniuersa credit ecclesia contineri, & ex his sequi spiritum sanctum de filio procedere: ne forte hoc credere dubitarent. Quod quam necessarium fuerit per illos qui hoc negant: quia in illo symbolo positum non est cognoscimus. Quoniam igitur & necessitas cogebat & nulla ratio prohibebat: & vera fides hoc admittebat: fiducialiter asseruit latinitas quod credendum & confitendum esse cognoscebat. Scimus enim quod non omnia quæ credere & confiteri debemus ibi dicta sunt, nec illi qui symbolum illud

dictauerunt: voluerunt fidem Christianam esse contentam ea tantummodo credere & confiteri quæ ibi posuerunt: ut alia taceamus: non ibi dicitur dominus ad infernum descendisse, quod tamē pariter & nos & græci credimus. Si autem dicunt nullo modo debuisse corrumpi symbolum tanta auctoritate firmatum: nos non iudicamus esse corruptionem vbi nihil addidimus quod his quæ ibi dicta sunt aduersetur. Et quamuis defendere possemus hanc adiectionem non esse corruptionem, si quis tamen hoc contentiose voluerit asserere: respondemus nos illud non corrupisse sed aliud nouum edidisse: illud secundum proprietatem græci dictaminis translatum cum illis integrum seruamus & veneramur. Illud autem quo frequentius in populi audientia utimur: latino more dictatum cum additamento supradicto edidimus. Quod autem queritur quare hoc græcorum ecclesie consensu factum non est. Respondemus quia & nimis erat difficile latinis eorum episcopos ad consulendum de hac re colligere, nec erat necesse. Vnde non dubitabunt in hoc quaestionem adducere. Quæ est enim ecclesia quæ vel per amplitudinem vnius regni dilatatur cui non liceat aliquid secundum rectam fidem constituere quod in consuetu populi utiliter legatur aut cantetur? Quanto ergo magis licuit latinis hoc constanter proferre in quo omnes gentes & omnia regna quæ latinis utuntur litteris pariter concordant.

Olligamus breuiter quod supra pluribus rationibus effectum est. Cõstat in-

Cexpugnabili ratione spiritum sanctum esse de filio: sicuti est de patre, nec tamen esse de duobus diuersis sed de vno. Ex eo enim quod pater & filius vnum sunt, id est ex deo, & est spiritus sanctus non ex eo vnde alij sunt ab inuicē, sed quoniam deus de quo est spiritus sanctus est pater & filius: idcirco verè dicitur esse de patre & filio qui duo sunt. Et quoniam pater non est prior aut posterior filio: aut maior aut minor, nec alter magis aut minus est deus quam alter: non est spiritus sanctus prius de patre quam de filio, nec de filio quam de patre, nec maior nec minor est existens de patre quam existens de filio, nec magis nec minus est de vno quam de altero. Nam de altero si prior aut posterior, vel maior vel minor: aut magis, aut minus de vno esset quam de altero: ex necessitate sequeretur, ut aut spiritus sanctus non esset de hoc in quo vnum sunt pater & filius, aut ipsum vnum non esset perfectè & simpliciter vnum: sed esset ibi aliqua diuersitas de qua illa quam dixi in existendo de eodem vno spiritu sancto esset varietas. Sed dici non potest quod spiritus sanctus non sit de hoc in quo vnū sunt pater & filius, alioquin non esset de deo. Nec credi debet quod in ipso vno sit secundum quod est aliqua diuersitas.

Quare nec prius nec post, nec maior aut minor, nec magis aut minus est spiritus sanctus de patre quam de filio, aut de filio quam de patre. Non enim vnus idemque spiritus sanctus qui simul est totus de deo toto: magis aut minus potest esse de vno & summo simplici deo. Quod si dicitur: quia spiritus sanctus principaliter est de patre: quasi magis sit de patre quam de filio. Non

ita

A ita dicendum est ut intelligatur vlla prædictarum varietatum inesse, sed quoniam filius hoc quod est de patre habet: idcirco hoc ipsum quod spiritus sanctus est de filio habere de patre: de quo habet esse non inconuenienter asseritur. Quoniam tamen sic habet esse de patre & omnino id ipsum sit quod pater: & vnus idemque deus. Sicut solus & simplex deus non potest esse maior vel minor seipso, nec prior nec posterior, nec aliquid in se habet diuersum, sic filius nec prior nec posterior, nec maior nec minor est patre, nec habet aliquid in se diuersum ab eo: sed sicut habet ab illo perfectè esse: ita habet per omnia ab eodem æquale illi & simile, immo id ipsum esse. Quapropter sicut pater non est magis deus quam filius: quamvis filius habeat esse de patre: ita non est magis spiritus sanctus de patre quam de filio: licet filius à patre habeat: ut de illo sit spiritus sanctus. In eo enim in quo est vnus idemque cum patre, id est, in eo quod deus est, nec est alius ille & alius pater, neque dissimiliter sunt id quod sunt, sed in eo quod ille est pater, iste filius, alius est ille, & alius est iste. Et sicut filius non est alius deus quam pater: ita secundum quod deus est non habet aliquid ab alio quam à seipso. Nam cum dicimus deum de deo: filium de patre non alium intelligimus deum de deo alio, sed eundem ipsum deum de eodem ipso deo quamvis dicamus alium de alio, filium scilicet de patre. Sicut enim supradictum est: quæ admodum deus secundum nomen significans vnitatem, nullam recipit diuersitatem, ita secundum nomina significata deum esse de deo, necessario admittit pluralitatem. Si ergo dicitur quod spiritus sanctus principaliter à patre sit, non aliud significatur quam quia ipse filius de quo est spiritus sanctus à patre habet hoc ipsum ut spiritus sanctus sit de illo: quoniam id quod est habet à patre. Non quemadmodum in rebus creatis cum aliquid asserimus esse: principaliter volumus significare quod magis sit hoc quod dicitur esse principaliter, quam illud ad quod refertur.

T cum dispensator alicuius domini eius præcepto pascit familiam domus, dominus minus principaliter & magis eam pascere recte dicitur quam dispensator. Nam omnia quæ sunt domini sunt dispensatoris æqualiter: sicut ea quæ sunt patris filij quoque sunt non inæqualiter. Quæret forsitan aliquis & mirabitur dicens: Quomodo potest intelligi ut habeat aliquid esse de aliquo & non sit aliquo modo id de quo est principaliter & dignius: & hoc quod ex eo est quodammodo minus & quasi secundarium: præsertim cum id quod est de aliquo videatur indigere ut sit ex eo de quo est: illud vero de quo est nequaquam egeat eo, quod de se est. Ad quod respondendum, quia sicut essentia dei valde diuersa & aliena est à creatura essentia: ita cum dicimus deum de deo existere nascendo vel procedendo: longe aliter intelligenda est ista natiuitas siue processio: quam cum dicimus in alijs rebus aliquid nasci vel procedere. Ibi enim nihil est, aut natura aut tempore: aut in aliquo prius aut posterius, magis aut minus, aut aliqua ratione aliquo indigens: sed totum quod est:

non tamen æquale vel simile sibi & coæternum. Quam idē sibi ipsi & per se sibi ipsi omnino sufficiens, nec nascitur vel procedit ibi aliquid quasi de non esse proficiens ad esse. Sicut igitur intellectus noster non potest transire ultra eternitatem, ut quasi de principio eius iudicet: sic non potest de hac natiuitate vel processione, nec debet ad similitudinem creaturæ sentire vel iudicare. Sed quoniam & quod nascitur & quod procedit: non est aliud nisi id de quo est nascens vel procedens, quod est solus & vnus deus, sicut idē deus non est seipso maior vel minor: ita in tribus: hoc est in patre & filio & spiritu sancto non est aliquid maius vel minus, nec est alius alio hoc quod est maius vel minus: quamvis verum sit quod deus est de deo nascendo & procedendo. Ecce videmus quanta veritate & quanta necessitate sequatur spiritum sanctum de filio procedere. Quod si verum non est, aut aliquid eorum ex quibus hoc diximus consequi: falsum est quod contra Christianam fidem quam cum græcis tenemus aut non consequenter conclusimus quod ostēdi nequit. Quare si verum non est, fides Christiana destruitur. Palam etiam est intelligenti si falsum esse ponitur: quia nulla inde veritas nascitur. Cõsideremus quoque quid eueniat cum pro verò asseritur. Vtique si verum est spiritum sanctum procedere à filio sicut à patre: sequitur quia filij spiritus est sicut patris: & mittitur & datur à filio sicut à patre, quod diuina docet auctoritas: & nulla penitus sequitur falsitas. Cum autem processio spiritus sancti à filio negata tantam inducat falsitatem ut illa ex quibus eam consequi monstrauimus destruat contra fidem Christianam: nec vllam generet veritatem: & asserta tantam probet veritatem: sicut ostendimus, nec vllam vllatenus secum trahat falsitatem: cogitet cor rationale qua ratione illam excludat à fide Christiana. Denique si error est hanc credere de filio spiritus sancti processionem: ipsa diuina auctoritas nos in errorem inducit: cum & illa ex quibus hæc sequitur processio: & quæ illam sequuntur nos docet, nec alicubi, aut illam negat, aut quod illi repugnet aliquo modo pronūciat auctoritas. Si ergo opponitur: quia nusquam eam profert diuina auctoritas: ideo non esse dicenda. Dicatur similiter: quia nusquam illam negat, nec aliquid dicit quod repugnet non esse negandam. Dicimus etiam: quia satis illam affirmat cum illa asserit vnde probatur: & nullo modo aliquid significet vnde negetur.

At ergo sicut supra præmissi præter hoc: quia filius existit nascendo & spiritus sanctus procedendo. Hac quoque causa: quia scilicet spiritus sanctus est de filio. eos de inuicem non posse dici: & propter hoc solum filium non posse esse de spiritu sancto. Nam quoniam ut dictum est: aut filius est de spiritu sancto: aut spiritus sanctus est de filio. Si non esset spiritus sanctus de filio: sequeretur de spiritu sancto filium esse. Apparet itaque per supradictas rationes: quia pater est deus de quo deus est, & non est deus de deo, & filius est deus de deo, & deus de quo est deus, & spiritus sanctus deus de deo: nec est deus, de quo est deus. Et quoniam de patre sint duo, id est, filius & spiritus san-

G sanctus, non tamen duo dii sunt de patre, sed vnus est deus qui est filius & spiritus sanctus. Et licet duo sint de quo est filius, & qui est de filio, id est, pater & spiritus sanctus, non tamen sunt duo dii: sed vnus deus, qui est pater & spiritus sanctus: quāquā spiritus sanctus sit de duobus, id est, de patre & filio, non tamen de duobus est diis, sed de vno deo, qui est pater & filius. Si autem pater & filius & spiritus sanctus bini considerentur, liquet ex his quę dicta sunt, quia necesse est alterum ex altero: aut esse quia ille non ex se est, aut non esse, quia ille est ex se. Nam si cōferamus patrem & filium, videmus filiū esse de patre: quia pater non est de illo, & patrē non esse de filio, quia filius est de patre. Et similiter si consideremus conferendo patrem & spiritum sanctum inueniemus spiritum sanctum esse de patre, quia non est de illo pater: & patrem non esse de spiritu sancto: quia spiritus sanctus de illo est. Ita quoque si filius & spiritus sanctus, quomodo sunt ad inuicē speculemur: intelligimus spiritū sanctum esse de filio, quia filius non est de illo: & filiū non esse de spiritu sancto: quia spiritus sanctus est de filio. Apparet igitur quod suprā dixi: quia relationes prædictę licet sint in vno: non possunt vnitati immittere pluralitatē suā: nec vnitas relationibus singularitatē suā. Porro sex sunt differentię patris & filij & spiritus sancti ex his nascētes nominibus, id est, habere patrem & non habere patrē, habere filium & non habere filium: habere spiritum sanctum de se procedentē, & non habere spiritum sanctum de se procedentē. Harum differentiarum singulus quisque habet vnam propriam qua differt ab aliis duobus: & duas ita cōmunes & proprias, vt qua cōmunicat vni, ea differat ab altero. Pater nāq; habet filiū solus quo differt ab aliis duobus: habet spiritum sanctum procedentem de se quod cōmune est illi cum filio, & quo differt à spiritu sancto. Patrem autē non habet sicut nec spiritus sanctus, & in hoc differt à filio. Filius solus habet patrē: in quo differt à patre & spiritu sancto. Et illi cōmune cū patre sicut dictum est: quia procedit de illo spiritus sanctus vnde ab eodē spiritu sancto diuisus est: caret autē filio sicut spiritus sanctus: vnde discrepat à patre. Spiritus sanctus solus est de quo alius non procedit. Cōmune est illi cū patre vt dixi, non habere patrē in quo dissimilis est filio. Cum filio quoq; est illi cōmune: vt iam mōstratum est non habere filium: vnde patri non cōcordat. Solus itaq; pater est qui est de nullo, & de quo sunt alij duo. Solus econtra spiritus sanctus est qui de duobus: & de quo nullus. Solus filius qui de vno, & de quo vnus. Est autē tribus cōmune ad duos habere relationē, pater enim ad filium & spiritum sanctum refertur: sicut ad illos qui de se sunt, filius ad patrē & ad spiritum sanctum quia est de patre, & spiritus sanctus de illo. Spiritus sanctus ad patrē & filium: quia est de vtroq;. Possidet ergo vnusquisq; suas proprietates: quarum collectio in alio non est eadem ad similitudinem diuersarum hominum personarū. Per hoc enim hominum personę diuersę sunt ab inuicem: quia vniuscuiusque proprietatum collectio non est in alio eadem. Interest ta-

men aliquid. Nam in personis hominum si vna est persona: vnus est homo, & si vnus est homo: vna est persona: Item si plures sunt personę: plures quoque sunt homines. Et si iste plures sunt: illę & pluralitatem non effugiunt. In deo verò quanuis tres personę sint: vnus tamen est deus: & licet si vnus deus: nequaquam tamen personę pluralitatem amittunt. In hoc itaque quod relatiuē deus ad deum dicitur, sicut plures homines: personarum admittit pluralitatē & diuersitatem. In hoc verò quod per se, id est, in deo: inseparabilem ad similitudinem vnus hominis seruat singularitatem: pluralitas nanque humanarum personarum non est nisi in pluribus hominibus, nec vnus homo pluralitatem accipit personarum. Deus verò vnus est tres personę, & personę tres vnus deus. Hoc itaque modo: nec vnus nec diuersarum integre seruat aliarū personarum proprietatem.

Vr autem ita sit: quanuis in præfata epistola de incarnatione verbi, de hoc aliquantulum diximus breuiter tamen hęc repetam. Sæpe fit vt plura conueniunt in vnum sub eodem nomine & eadem qualitate quā habebant singula antequā vnū fierent. Quippe si puncto punctum addimus sine interuallo, aut equalē lineā in equali lineę, aut superficiē equalē in equali superficię collocamus: non fit nisi vnus punctus, vna lineā, vna superficies. In multis si quis voluerit querere, inueniet simile. Hoc itaque modo, quāuis non sint plures æternitates: si tamen dicitur æternitas in æternitate: non est nisi vna æternitas, & lumen in lumine vnū tantū lumen est. Eodē modo quęcunq; de dei dicuntur essentia: si in se replicentur: nec quantitatem augent, nec pluralitatē admittunt. Quoniā autem deus est æternitas: sicut extra æternitatē nihil est omnino: ita extra deū penitus non est aliquid. Atque sicut æternitas non est nisi vna æternitas in æternitate: sic deus in deo vnus est solus est deus. Habemus autem ex vera fide deū esse de deo nascendo: & deum de deo procedendo. Sed quoniam non est aliquid extra deum cū nascitur, deus de deo: vel cū procedit deus de deo, non erit nascens vel procedens extra deum sed manet in deo. Quoniam ergo deus in deo non est nisi vnus deus cum nascitur deus de deo vnus solus est deus gignens & genitus: cū procedit deus de deo: vnus tantummodo deus est & procedens: & de deo quo procedit. Vnde inenitabiliter sequitur: quoniā deus nullas habet partes: sed totus est quicquid est: vnū eandēq; & non aliū & alium deum totum esse patrem: totum esse filium, totum esse spiritum sanctum. Quare pater & filius & spiritus sanctus per hoc: quia cū est deus, in deo non est nisi vnus deus: seruāt in deitate ad similitudinē vnus hominis singularitatē. Per hoc verò: quia cū deus est de deo aut nascendo aut procedendo: non potest vnus, idēq; esse qui est de aliquo, & de quo est secundū nomina has relationes significantia: tenet sicut diuersę hominū personę pluralitatem. Notandū tamē quia nec deus est sine persona nec persona sine deo: & quia singulis personis attribui-mus aliquando propria singularum: aliquando vni

A vni quasi proprium, quod commune est aliis. Nā cum dicimus: solus pater est in tribus personis qui à nullo est: solus filius qui est de vno & de quo vnus: solus spiritus sanctus de quo nullus est, singulas personas nominantes: singulis propria attribui-mus. Cum verò legimus: Nemo nouit filium nisi pater, neque patrē quis nouit nisi filius. Et, Quę sunt dei nemo cognouit nisi spiritus dei, quanuis videatur scriptura quod de vna dicit persona negare de aliis: commune tamen est omnibus quod singulis quasi proprium attribuit. Non enim ignorat pater aut filius seipsum & quę dei sunt: neque spiritus sanctus patrē aut filium. Cur autem & quādo quod de vno quasi de solo dicitur: de aliis intelligatur, satis suprā dictum est.

Mat. II.
1. Cor. 2.

A Ec de processione spiritus sancti aliis cogentibus: non de me sed de eodē spiritu sancto confidens, pro latinis contra gręcos scribere: & ea occasione de vnitate deitatis, & de trinitate personarum aliquid addere præsumpsi: quāuis innumerabiles sint inter illos qui latinis vtuntur litteris qui hoc melius quā ego facere possint. Quicquid ergo dixi quod suscipiendum sit non mihi attribuat: sed spiritui veritatis. Si autem aliquid protuli quod aliquatenus corrigendum sit: mihi imputetur: non sensui latinis.

Beati Anselmi de processione spiritus sancti epistola explicat.

Eiusdem beati

ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS LIBER DE SIMILITVDINIBVS INCIPIT.

De diuisione voluntatis. Caput primum.

C Oluntas tripliciter intelligitur. Voluntas etenim dicitur, illud animę instrumentum: quo vult, & affectio eiusdem instrumenti. Affectio verò, est affectio eiusdem instrumenti volendi. Hęc voluntas, quę dicitur affectio, est ad tempus quasi sopita: quia est eorum, quę mens non memorat: sed mox vt ea recollit, etiam instrumentum volendi appetit. Item voluntas dicitur velle vel vsus ipsius instrumenti.

De similitudine inter mulierem, & voluntatem.

Cap. II.

Voluntas itaque illa, quę est instrumentum volendi, sic est inter deum & diabolum: quomodo mulier inter suum legitimum virum, & aliquē adulterum. Vir enim præcipit, vt sibi soli coniungatur: adulter verò persuadet, vt & sibi copuletur. Si itaque se soli legitimo viro coniungat, legitima est: & ipsa filios legitimos generat: Si autē adultero se iunxerit, adultera est: & ipsa filios adulteros pa-

rit. Similiter ergo deus imperat volūtatī, vt societur ipsi soli: diabolus verò ex altera parte suggerit, vt cōiungatur & sibi. Si itaque se soli deo cōiunxerit, id est, spiritus sancti suggestionem, velut semen bonum receperit, fit eius coniunx legitima: filiosque legitimos generat, id est, virtutes, & opera bona: Mox enim ad imperium eius aperiuntur omnes animę & corporis sensus ad implendum quod præcepit deus.

De sensibus animę. Cap. III.

Ipsa nanque aperitur ad virtutum affectionem & ad volendum optanda, memoria verò ad memorandum memoranda, cogitatio ad cogitandum cogitanda, intellectus ad discernendum quid sit volendum vel memorandum siue cogitandum. Animus quoque ad charitatem erigitur, ad humilitatem disponitur, ad paciētiam roboratur, ad alias virtutes generandas aperitur.

De sensibus corporis. Cap. IIII.

Imiliter & corporis sensus aperiuntur ad imperium eius: videlicet visus ad recte videndum, auditus ad audiendū dei verba, gustus ad gustanda, odoratus ad odoranda, tactus ad tangenda. Oculi quoque, ad vigilandum & plorandum. Os ad verum loquendum: Manus ad recte operandum: Pedes ad ambulandum quo debent. Sicque vna sola voluntas, postquam dei voluntati est iuncta, tot virtutes generat & opera bona.

De obedientia. Cap. V.

S ad imperium eius: videlicet visus ad recte videndum, auditus ad audiendū dei verba, gustus ad gustanda, odoratus ad odoranda, tactus ad tangenda. Oculi quoque, ad vigilandum & plorandum. Os ad verum loquendum: Manus ad recte operandum: Pedes ad ambulandum quo debent. Sicque vna sola voluntas, postquam dei voluntati est iuncta, tot virtutes generat & opera bona.

De obedientia. Cap. V.

H obediens voluntas vel obedientia dicitur: quia dei voluntati obediens, eā habet aduocatam, si queratur, cur hoc vel illud velit. Quod si hęc voluntas, quę dicitur instrumentum volendi diabolo se iunxerit: eius recipiendo suggestionem velut inordinatum semē adultera mater effecta, filios adulterinos, id est, vitia & opera mala generat. Vniuersos enim hominis sensus claudens ad ea quę præcipit deus, pandit ad ea quę iubet diabolus: ipsa nanque prius aperitur ad affectionem vitiorum & ad ea volendum: ac deinde hominis sensus aperit ad ipsa perpetrandum.

De inobedientia & propria voluntate.

Cap. VI.

H obediens voluntas vel inobediens vel etiā propria voluntas dicitur. Propria quippe voluntas est, quę dei voluntatē sibi aduocatam habere non potest: vt si queratur, cur hoc vel illud velit, respondere veraciter non valet: quia & deus vult vt hoc velit. Affectio autem siue vsus ille ex diabolica nascens suggestionem dei voluntatē sibi aduocatam non potest habere, vtraque igitur voluntas est propria. Vnde propria voluntas, quę quia à dei voluntate porro priuatur, ob hęc propria recte nominatur. Hęc autem voluntas propria, superbia est illa, quam initium omnis peccati scriptura nuncupat.

De superbia. Cap. VII.

Superbia ideo vocatur: quia suprā quā debeat graditur. Superbia nanq; supergressio dicitur. Propria itaq; voluntas: quia dei voluntati non subiicitur, sed supra eam extol-

G extollitur: ob hoc recte superbia dicitur. Ipsa quoque omnis peccati est initium: quia ex ea nascitur omne peccatum. Et quoniam homo illam habet à se, nec voluntatem dei, quam sequatur, vult habere super se: ipsi deo aufert quod proprie & singulariter debet habere.

Quod propria voluntas soli deo conueniat.

Cap. VIII.

S olus enim deus quicquid vult debet velle propria voluntate: ita ut aliam quam sequatur non habeat supra se. Cum igitur homo vult aliquid per propriam voluntatem: deo aufert quasi suam coronam. Sicut enim corona soli regi competit, sic propria voluntas soli deo. Et sicut regem aliquem inhonoraret, qui suam coronam ei auferret: sic homo inhonorat deum, qui aufert ei propriam voluntatis privilegium: habendo quod ille debet habere solum. Sed sicut propria voluntas dei, fons est & origo totius boni: ita propria voluntas hominis, totius est exordium mali.

De similitudine inter propriam voluntatem

& fontem. Cap. IX.

H Aec est velut fons quidam: qui in tria capita diuiditur, & ex quibus riuus diuersi & innumerabiles deriuantur: qui locis in quibusdam ab inuicem separantur: aliquibus verò duo & duo: vel plures pluribus coniunguntur. Ita quoque propria voluntas in genera tria diuiditur: è quibus vitia diuersa & sine numero nascuntur, quæ aliquando in homine sunt disiuncta: quandoque verò duo vel plura coniuncta.

De tribus generibus propriæ voluntatis.

Cap. X.

P ropria nanque voluntas aut est in delectatione, aut in exaltatione, aut in curiositate.

De generibus delectationis. Cap. XI.

I delectationis genera sunt duo principalia: vnum exterius in quinque corporis sensibus, aliud interius in animæ affectionibus.

De quinque corporis sensibus. Cap. XII.

S unt autem corporis sensus, visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus, qui ideo sensus dicuntur: quia per eos exteriora sentiuntur. Per visum enim formæ & colores: per auditum soni: per gustum saporis: per olfactum odores: per tactum dura vel mollia, calida vel frigida, aspera vel lenia, graua vel leuia sentiuntur. Horum autem sensuum delectatio rarius est bona: sæpius verò mala. Bona etenim est cum dei voluntatem sibi aduocatam habet, mala verò cum eam sibi aduocatam habere non potest.

De generibus delectationis malæ. Cap. XIII.

H vius autem delectationis malæ genera sunt triginta & vnum: è quibus quinque sunt simplicia: decem duplicia: alia decem triplicia: quinque quadruplicia, vnum verò ex quinque partibus constat.

De quinque simplicibus generibus. Cap. XIII.

Q uinque itaque sunt simplicia: quia plerumque delectatur per se vnusquisque quinque sensuum. Aliquando enim solus vanè delectatur visus, vt in conspiciendo

equos certatim cōcurrere: aut accipitres volantes, alias aues capere. Aliquando solus auditus, vt cum hominem delectat ad aurem suam diu nolam percutere: quia eam audit dulciter sonare. Aliquando solus gustus, vt in comedendo mel immoderatè: non tamen visu delectabile. Aliquando solus olfactus, vt cum aliquis defert feniculum naribus suis suspensum vt sibi suauiter redoleat. Aliquando solus tactus, vt cum aliquem immoderate refectum contrectare oblectat ventrem suum.

De decem duplicibus. Cap. XV.

D ecem verò sunt duplicia: quia plerumque delectatur simul duo & duo iidem sensus. Aliquando enim condelectantur visus & auditus: vt cum nimis delectando canes bestias insequi videntur: & clamare post ipsas audiuntur. Aliquando visus & gustus vt cum magna delectatione vinum limpidissimum conspicitur saphyrino cypho, & bibitur. Aliquando visus & olfactus, vt in videndo simul & olfaciendo nimis rubentes rosas. Aliquando visus & tactus: vt in conspiciendo & cōplanando aliquem muricem album. Aliquando auditus & gustus, vt cum aliquem sic bibere delectat vt inter labia sua sonitum quandam pitissando faciat. Aliquando auditus & olfactus, vt cum aliquem bibendi auiditate delectat auscultare mustum ebulliens applicata aure: & eius odorè naribus attrahere. Aliquando auditus & tactus, vt cum aliquem nimis delectat, citharam resonantem audire, & eandem percutiendo tangere. Aliquando, gustus & olfactus, vt cum immoderate eduntur galinæ, pipere & cymino diligenter conditæ. Aliquando, gustus & tactus: vt cum gulositate manduntur ficus maturæ, dulces ad edendum, & lenes & molles ad tangendum. Aliquando, olfactus & tactus: vt cum vnguento bene olenti quis vngitur.

De decem triplicibus. Cap. XVI.

D ecem quoque sunt triplicia: quia sæpe terni & terni delectantur corporis sensus supra dicti. Aliquando enim condelectantur visus, auditus & gustus vt cum nimis auide collyridæ eduntur: quæ quasi nix candidæ videntur: sponteque manibus & dētibus sic atteruntur vt resonare audiantur. Aliquando visus, auditus & olfactus: vt cum aliquis in horto residet: virides herbas aspiciat: fabulas audiat: flores olfaciat. Aliquando visus, auditus, & tactus: vt cum mulier speciosa delectationis causa conspicitur: luxuriosa loqui auditur: sed interea tangitur. Aliquando visus, gustus, & olfactus: vt cum aliquem delectat inspicere vinum herbis cōfectum scintillare: bibere & olfacere. Aliquando visus, gustus, & tactus vt cum aliquis est saturatus recemis: vineam tamen deambulat: vt quam pulchrè in ea racemi dependeant videat: & hos atq; illos contrectans degustat. Aliquando visus, olfactus & tactus: vt cum diu nimis lilia conspicit, olfacit & tangit. Aliquando auditus, gustus, & olfactus: vt cum diuites delectat feruos in syluis clamantes audire: quorundam iam captorum carnes pipere conditas interim edere. Aliquando auditus, gustus & tactus: vt cum aliquis in balneo residens fabulas audit: edit

A edit & bibit, aquæ teporem circūquaque tægit. Aliquando auditus, olfactus, & tactus, vt cum aliquis cantilenas audit, dū in lecto mollibus strato quiescit: vbi & herbas vndiq; sparsas olfacit. Aliquando gustus, olfactus, & tactus, vt cum nocte manduntur immoderate poma sapida, odorifera & mollia.

De quinque quadruplicibus.

Cap. XVII.

Q uinque verò quadruplicia sunt: quia plerumque simul quaterni, & quaterni delectantur. Aliquando enim delectatur simul visus, gustus, auditus, & olfactus: vt cum in nuptiis ludi videntur: cantilenæ audiuntur: cibi & potus delitiosi fumuntur, eorumque odor sentitur. Aliquando auditus, gustus, olfactus, & tactus: vt cum in nocte nihil ibi videtur quo delectatur visus: sed cum auditu, gustu, & olfactu delectatur: tactus vt cum sponsus sponfam amplextur: aut alius ab alio libidinose tægitur. Aliquando gustus, olfactus, tactus, & visus: vt cum ibi nihil delectabile auditui auditur: sed assunt alia quibus cæteri sensus quisque suo modo delectatur. Aliquando olfactus, tactus, visus & auditus: vt cum ibi nihil gustatur: sed flores illic asperfos delectat cōiuuas olfacere, tangere, inspicere: diuersos musicorum sonos auscultare. Aliquando tactus, visus, auditus, & gustus: vt cum nihil habet homo quo delectetur olfactus, sed talia quibus cæteri quatuor sensus condelectentur.

De vltimo genere delectationis malæ.

Cap. XVIII.

V num autem ex quinque partibus constat: quia quandoque delectantur simul omnes corporum sensus. Aliquando enim delectat hominem domum interius ornatam conspicere, ebrios in ea decantantes audire: ibidem & vinum de cornibus deauratis potare, & flores per domum dispersos olfacere: ipsos vel cornua aurea vel alia tactu delectabilia contrectare. Triginta itaque & vnū genera sunt delectationis ad quinque corporis sensus pertinentia: qui his triginta & vno delectatur modis ex quibus duplicia simplicibus sunt peiora: duplicibus triplicibus quadruplicibus sunt peiora: quadruplicibus illud quod ex quinque partibus constat. Quanto enim plures sensus in delectatione sociantur: tanto ipsa delectatio peioratur. Attamen aliquando peior est vnus quam omnium simul delectatio.

De detractatione.

Cap. XIX.

G ravior est enim detractationem libenter audire quam flores pulchros aspiciere, tangere, olfacere, interea bibere semel aut bis pl⁹ quæ est necessitas: aliquod verbum ociosum audire. Sed in eodem partibus peccatis peius est plures quam pauciores sensus delectari. Peius est enim delectari visu & auditu inhonesti ioci, quam visu tantum, aut auditu tantum. Item peius est immoderate delectari gustu & olfactu potus confecti: quam tantum gustu, aut tantum olfactu alicuius delicioſi cibi. Itaque ex istis triginta & vno generibus delectationis, alia sunt mala, alia peiora. Mala in quibus pauciores delectantur sensus: aut si fuerint plures oblectantur in leuioribus. Peiora in quibus delectantur plures: aut si fuerint pauciores: in grauioribus delectantur. Tot igitur & talia sunt genera delectationis qua delectantur quinque sensus corporis.

De animæ delectatione.

Cap. XX.

I lius verò qua delectatur anima: genera sunt multo plura. Quicquid enim exteriores sensus sentiunt: sentiendo animæ innuit: quale sit illud quod sentiunt: vt que qualitatē rei representauerint sibi, & quod sentiebant sentire omiserint, delectat animam idē cogitare, & totidem modis quot sibi sensus representauerunt. Sicut enim sensus singulos aut binos, aut ternos, aut quaternos: aut simul omnes delectat illud vel illud sentire & animæ representare: ita & animam delectat cogitare: quia sensus eisdem modis illud vel illud senserunt, sentiendūque sibi representauerunt: illud quoque quod sibi sensus nunquam representauerunt: quia nunquam senserunt: sed si sensissent representare possent. Tot modis delectat animam cogitare quot sibi sensus valent representare. Nunquam enim visus representauit ei domum auream totam: quia non vidit, nec auditus sonum toto mundo diffusum: quia non audiuit. Nec gustus panem melle dulciorem, quia non gustauit. Nec olfactus vinum balsamo fragrantius: quia non olfecit. Nec tactus indumenta lanea lineis leniora: quia non tetigit: nec alia multa ei representauerunt sensus, quia non senserunt: sed si sensissent, representare possent. Et tamen aut hæc alia huiusmodi inania eam imaginari delectat: aut si sensus sensissent: eique singuli aut bini aut terni aut quaterni, aut simul omnes representassent. Sunt & alia delectationis animæ genera, quæ nec sensus valent illi representare, nec ipsa potest per imaginationem cogitare, vt cum in superbia delectatur sine omni imaginatione. Hanc etenim sensus non valent illi representare, quia nec visus potest discernere vtrum sit alba vel nigra, nec auditus an sit sonora aut rauca, nec gustus an sit dulcis vel amara: nec olfactus an sit redolens aut foetida: nec tactus an sit mollis vel dura: lenis vel aspera, calida vel frigida. Ipsa quoque anima non valet imaginari, vtrum superbia illa sit talis aut talis: quia est in exaltatione solius cogitationis. Multo igitur plura genera sunt delectationis qua anima delectatur: quam illius qua quinque corporis sensus oblectantur: quia & eadem delectat illam memorare: quæ illos sentire & totidem modis quot sibi representauerunt, & alia imaginari quæ illi sibi non representauerunt, quia nunquam senserunt: sed si sensissent, representare possent: & quædam cogitare, quæ nec illi possunt sentire: nec ipsa per imaginationem cogitare, sed simpliciter sine omni imaginatione.

De quindecim generibus exaltationis.

Cap. XXI.

E xaltationis autem genera sunt quindecim, è quibus quatuor sunt simplicia, sex duplicia, quatuor triplicia, vnum verò quadruplex.

G De quatuor simplicibus. Cap. XXII.

Vatuo itaq; sunt simplicia, quæ est exaltatio aliquando in sola opinione, vt si quis opinetur se esse dignum pontificatu, nec tamen velit fieri episcopus. Aliquando in sola voluntate, vt si velit fieri episcopus, nec tamen opinetur se esse dignum episcopatu. Aliquando in sola locutione, vt si iacet se esse dignum nec tamen velit fieri, sciens se esse indignum. Aliquando in solo opere, vt si infimus per ignorantiam absideat iuxta regem.

De sex duplicibus. Cap. XXIII.

Ex verò sunt duplicia, quia aliquando extollitur homo in opinione simul & voluntate, vt cum prioratu aliquo se esse dignum existimat, & hoc vult vt prior fiat. Aliquando in opinione & locutione & non in voluntate, vt cum aliquis aliquam non vult prælationem quæ sibi offertur, & ex hoc ipse se attolens meliorem se aliis arbitratur: & inde se iacet, ita tamen ne auertatur. Aliquando in opinione & opere, vt si aliquis se æstimat dignum sedere iuxta episcopum, & alicubi per ignorantiam absideat iuxta eum. Aliquando in voluntate & locutione, vt cum aliquis volens episcopari: iacet inde se esse dignum: licet se sciat esse indignum. Aliquando in voluntate & opere: vt cum aliquis in conuiuio vult residere in superiori loco, & ibi se ingerit inuitante nullo quæuis indignum se æstimet loco tā alto. Aliquando in locutione & opere: vt cum prælatus aliquam in se fragilitatem videt: ob hoc quam si honeste posset ipsam prælationem desereret, & tamen in verbis & actibus suis quandam extollentiam ostentat: nec ipsam eius fragilitatē quis animaduertat.

De quatuor triplicibus. Cap. XXIII.

Vatuo autē sunt triplicia: quia aliquando delectatur homo in opinione & voluntate & locutione: vt cum dignum se prælatione æstimat, & eam vult, & inde se iacet. Aliquando in voluntate: locutione & opere: vt cum ideo quia vult prælationem habere: fingit verbo & opere & actu dignum se esse: quæuis sciat se indignum. Aliquando in locutione opere & opinione, vt cum aliquis licet iacet dignū se esse prælatione, & ea libentius agat quibus dignus videatur esse: & hoc idē arbitretur de se: non vult tamen prælationem habere vt sanctior indicetur esse. Aliquando in opere: opinione & voluntate: vt cum prælatus subditos opprimit immoderate vt suam prælationē qua dignum se æstimat esse: quandiu vult possidere sine vllō obstaculo habere possit.

De vno quadruplici.

Cap. XXV.

Num est quadruplex: quia plerumque se homo attollit in opinione, voluntate locutione & opere, vt cum laude dignum se æstimat, & eam appetit: & ipse se laudat, & quædam magna operetur vt laudem acquirat. Quindecim itaq; sunt extollentiæ genera: quatuor simplicia quæ sunt mala. Sed duplicia quæ sunt peiora. Quatuor triplicia quæ sunt pessima. Vnum verò quadruplex quod cæteris omnibus peius est. Quanto enim in pluribus

homo extollitur: tanto excellentia ipsa peioratur. Item sciendum quia solius operis excellentia quæ semper est per ignorantiam est mala. Solius autem locutionis peior. Solius verò opinionis pessima. Solius autem voluntatis omnibus aliis peior. Stultū est enim cum aliqua vilis persona per ignorantiam absidet iuxta dignam. Sed stultius est cum inde se iacet dignum. Stultissimi verò cum hac se æstimat dignam. Multo autem stultius est cum vult residere iuxta eam: cum sciat se inde esse indignam ea. Contra eam extollentiam quæ est in opere: ipse dominus ait ^{Lucæ. 14} Cum inuitatus fueris ad nuptias: recumbe in nouissimo loco. Contra eam verò quæ est in locutione, Salomon dicit: Laudet te alienum & non os tuum. Contra eam quæ est in opinione apostolus ait: Noli altū sapere: sed time. Contra eam verò quæ est in voluntate, dominus iterū dicit discipulis suis: Qui voluerit inter vos primus esse: erit vester seruus. Contra omnia verò extollentiæ genera, Item ipse dicit: ^{Lucæ. 14} Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat exaltabitur.

De curiositate & eius diuisione

Cap. XXVI.

Vriositas est studium perscrutandi ea quæ scire nulla est utilitas: Huius autē sedecim sunt genera: è quibus quinque sunt simplicia. Sex duplicia. Quatuor triplicia: Vnum verò quadruplex.

De quinque simplicibus.

Cap. XXVII.

Vunque itaque sint simplicia: quia aliquando in sola cogitatione curiositas est vt cum aliquis studiose cogitat quomodo alterius secreta scire valeat. Aliquando in verbo: vt cū illud curiose interrogat. Aliquando in actu: vt cū circa illum deambulat: quasi aliquid quærat si forte quod quærit indicio aliquo cognoscere valeat. Aliquando in visu: vt cum sollicitè considerat quo ille intendat: quid agat, quomodo sedēdo, stando, ambulando vel aliquo alio modo se habeat. Aliquando in auditu, vt cum intente auscultat quid ille de alio aut alius de illo dicat.

De sex duplicibus.

Cap. XXVIII.

Ex verò sunt duplicia: quia aliquando in verbo & actu: vt cum eum amabili-ter alloquitur, & interim ei aliquid operatur: vt cum sermonibus blandis: cum seruitio quod ei facit extorqueat ab eo quærit. Aliquando in verbo & visu: vt cum alium rogat vt eum secum aspiciat dicens: Putas ne iste ita vel ita ageret: nisi talis vel talis esset? Aliquando in verbo & auditu: vt cum prope illum residet & ad alium loquitur qui ex alia parte sedet tamen attentè auscultat quid ille posterius dicat. Aliquando in actu & visu: vt cum aliquid agit ne animaduertatur dum eum aspicit, sed credatur semper intendere operi quod facit. Aliquando in actu & auditu: vt cum ante eum vadit & venit auscultare ea quæ dicit. Aliquando in visu & auditu: vt cum curiose quæ agit considerat & studiose quæ dicit auscultat vt per hoc secreta quæ quærit agnoscat.

De

A De quatuor triplicibus. Cap. XXIX.

Vatuo autē sunt triplicia, quia aliquando est in verbo actu & visu: vt cum aliquis enumerat & mensurat & considerat quantum sol vel luna distent à terra: vel quæ magna sint ipsa luminaria. Aliquando in actu visu & auditu: vt cum aliquis se occultat causa videndi & audiendi aliorū secreta. Aliquando in visu, auditu & verbo: vt cū aliquis iuxta vias residet vt videat transeuntes: audiat & interroget rumores. Aliquando in auditu, verbo & actu vt cum causa audiendi & interrogandi futura, demonibus sacrificat.

De vno quadruplici. Cap. XXX.

Num verò est quadruplex: quia aliquando est in visu: auditu verbo & actu, vt cū aliquis intuetur & auscultat quosdam quos consiliari conspicit & de quibus suspicatur aliquid mali: vt & consilium eorum quoquo modo agnoscere possit accedens ad eos quærit an viderint aliquid quod se circa eos perdidisse fingit: & interea inspiciendo & auscultando circa eos quærit quod nusquam perdidit.

De generibus curiositatis.

Cap. XXXI.

Tem curiositatis genera sunt viginti & octo è quibus tria sunt simplicia: nouē duplicia, decē triplicia: quinque quadruplicia: vñ verò ex quinque partibus constat.

De tribus simplicibus. Cap. XXXII.

Ria sunt simplicia: Quia aliquando curiositas est in solo gustu: vt cū defertur piscis alicui pisci comedenti: & priusquā ipsa consumpserit degustat cuius saporis sit piscis. Aliquando in olfactu: vt cum eum naso suo apponit vt sciat cuius odoris sit. Aliquando in tactu vt cum aliquis panem nouum videns contrectat: solummodo vt sciat vtrum sit asper vel lenis an grossus siue subtilis.

De nouem duplicibus.

Cap. XXXIII.

Quem verò sunt duplicia: quia aliquando est in gustu & visu, vt cum quis degustat ferculū sibi oppositum antequā consumpserit primum, & interim considerat si is qui residet iuxta eum melius habeat ferculum. Aliquando in gustu & verbo, vt cum illud degustat, & an pipere conditum sit interrogat. Aliquando in gustu & olfactu: vt cum degustat & olfacit. Aliquando in gustu & tactu: vt cum gustu scire quærit an sit lapidū: & tactu an sit calidū: frigidum vel tepidum. Aliquando in olfactu & visu: vt cum aliquis dū legit herbā iuxta se incognitam inuenit & à legendo cessans eā naso suo apponens olfacit, diuque intuens eam studet agnoscere quæ sit. Aliquando in olfactu & verbo vt cum eam olfaciens quærit ab alio quæ sit. Aliquando in olfactu & tactu: vt cum eā olfacit & contrectat vt sciat vtrum sit mollis an dura: lenis vel aspera, quod totum non ideo facit vt sibi necessaria sit. Aliquando in visu & tactu, vt cum veniens ante mensam vbi est panis: mox subleuata mappa qua panis est cooper- tus intuetur an sit candidus, & eum contingit vt sciat an sit calidus. Aliquando in verbo

& tactu: vt cum eum non discooperit sed interrogat an calidus vel ex quo coactus sit, & cum cooperit contingit & premit vt sciat an sit calidus.

De decem triplicibus.

Cap. XXXIII.

Decem verò sunt triplicia: quia aliquando est in visu & verbo & gustu: vt cum alicubi quis residens & ante se potum cypho deferri videns: statim assurgit & intuens cuius coloris sit: quærit etiam quis potus sit & degustat an bonus sit. Aliquando in visu & verbo & olfactu: vt cum eum non degustat sed olfacit & interrogans considerat qualis sit. Aliquando in visu verbo & tactu vt cum alicui comedenti defertur cibus inter duas scutellas & an tequam finierit quod prius edebat: scutellis a- pertius cuiusmodi ille sit cibus, considerat, & an bene sit coctus inuestigat: & vt cum contingit an calidus seu frigidus sit agnoscat. Aliquando in visu & gustu & olfactu: vt cū de eo nihil interrogat: nec eū contrectat: sed est curiosus eū videre: & eū degustat & olfacit. Aliquando in visu & gustu & tactu: vt cum de nihil inquirat: nec eum olfacit sed cum curiositate videndi eū degustat & contrectat causa qua dixi: Aliquando in visu & olfactu & tactu: vt cum de eo nihil inquirat nec eum degustat: sed tantum intuetur olfacit atque contrectat. Aliquando in verbo & gustu & olfactu: vt cum aliquis conuiuanti- bus superuenit: & an cibi & potus quos habent sint boni requirit & quosdam degustans alios olfacit. Aliquando in verbo gustu & tactu: vt cum non olfacit eos sed panem contrectat aut alios cibos. Aliquando in verbo, olfactu & tactu: vt cum eos non degustat, sed olfacit. Ecōtra aliquando in gustu olfactu & tactu: vt cum de eis nihil interrogat: sed tamen degustat, olfacit & contrectat.

De quinque quadruplicibus.

Cap. XXXV.

Vinque verò sunt quadruplicia: quia aliquando est in visu & verbo & gustu & olfactu: vt cum aliquis deambulans in nudinis, has vel illas merces considerat: cuius hæc vel illæ præcij sint, inuestigat, vina vel poma, vel alios fructus degustat: olfacit piper vel cyminum vel alia bene olentia, hoc totum ea tantum faciens de causa, vt sciat quæ vel qualia sint ista vel illa. Aliquando in visu & verbo & gustu & tactu, vt cū suprā dicta facit: excepto quod nihil ibi olfacit, sed merces contrectans voluit & reuoluit. Aliquando in visu & verbo & olfactu & tactu vt cum ibi nihil degustat: sed alia facit suprā dicta. Aliquando in visu & gustu & olfactu & tactu, vt cum non inquirat cuius hæc, vel illa sint præcij: sed cætera quæ diximus facit. Aliquando in verbo & gustu & olfactu & tactu: vt cum non est curiosus videre ea: quia sepius vidit talia, sed cætera facit suprā dicta.

De vltimo genere curiositatis.

Cap. XXXVI.

Num verò ex partibus consistit quinque quia aliquando est in visu & verbo & gustu & olfactu & tactu, vt cum curiosè ad hæc vel ad illa oculos conuertit: &

Gætera omnia quæ suprà diximus facit. Quadraginta itaque & quatuor curiositatis sunt genera & quibus octo sunt simplicia, quindecim duplicia quatuordecim triplicia, sex quadruplicia. Vnū verò ex quinque partibus constat. Hæc autē tam multiplex curiositas quā & exaltatio & delectatio, de quibus superius diximus: omnes ex propria voluntate nascuntur. Nisi enim homo prius habuerit voluntatē delectandi vel exaltandi vel inuestigandi curiose: quæ nulla sibi est vtilitas scire: nunquam delectabitur vel extolletur, vel curiose inutilia scrutabitur: sed tamen horum vitiorum mala præcedit voluntas sequuntur & ipsa: ita nascuntur ex ea, ex his verò alia omnia. Ex delectatione nanque nascitur luxuria: adulterium: fornicatio: immunditia: vtrius ingluuies: ebrietas & alia huiusmodi vitia. De exaltatione verò inanis gloria: inuidia: irastritia & auaritia, & alia similia. De curiositate autem inquietudo: susurratio, detractio: & cætera alia. Omnia verò in familia proprię voluntatis existunt: & ex sese quædam exercitum magnum faciunt: illi voluntati velut cuidam dominæ obediunt.

De similitudine inter propriam voluntatem & adulteram reginam.

Cap. XXXVII.

Propriam nanque voluntas est velut quædam adultera regina: quæ se cuidam regi adultero coniunxit: ex quo etiam tres filios habuit. Ex his verò tribus tot alij filij & nepotes geniti: itaque multiplicati vt numerari nō possint: omnes autē in familia illius regis & reginæ consistunt: eorūque iussa quisque suo modo perficiunt. Rex itaque cū regina ista cuidam alij regi aduersatur: collectōq; filiorum & nepotum exercitu regnū illius aggressam prædatur. Hic autē exercitus sic seruos illius regis inuadit vt aut plures plures: aut vnus vnū, aut plures vnū: aut vnus plures aggrediatur. Quoscūque verò deuincere possunt victos & abductos in carcerem trudent: exigentes ab eis quantum nunquam persoluerē possunt: sed omnibus affectū miseris in carcere illo deficiūt. Hæc autem regina propria est voluntas omnium obedientium domina: quæ ideo vocatur adultera: quia separatur à deo cui esse deberet coniuncta: & diabolo coniungitur: à qua deberet esse disiuncta. Ipse verò diabolus idcirco rex dicitur & adulter quia in hominibus regnans per voluntatem propriam animabus eorum: dei videlicet sponsis abutitur. Cui se postquam propria voluntas iunxerit: ex illius femine, id est, peruersa suggestionē tria principalia vitia: scilicet delectationem, extollentiam, curiositatem concipit: & per quinque corporis sensus velut ea pariter emittit. Ex his verò tribus tot alia vitia nascuntur sicque implicantur vt absque numero habeantur. Omnia verò ex familia diaboli propriæque voluntatis existunt: & ex seipsis quandam admirandam multitudinem reddunt. Diabolus itaque propriæque voluntas deo regi regum aduersantur: & congregata vitiorum militia: regnū illius scilicet hunc mundū aggredientes prædantur. Hæc autem militia sic humanum genus inuadit: vt aut plura vitia plu-

res homines: aut vnū, aut plura vnū aut vnum plures: in diuersis modis accipiant. Quemcūque verò superare possunt mala cōsuetudine ligatum in infernum detrudunt: vbi ab eo vnūquodque vitium exigit: quicquid vnquam per illud commisit: quod quia nunquam persoluer poterit, & ei miseria nunquam deerit.

De similitudine inter propriam voluntatem & venenosam herbam.

Cap. XXXVIII.

Rursus propria voluntas cuidam herbæ venenosæ atque mortiferæ assimilatur: quæ medicus quidam peritissimus progeniei cuiusdam interdixit: primis parentibus cōminans: quia si ex ea comederent: leprosi effecti proculdubio interirent. At illi præceptis eius obedire noluerunt, sed ex eadem herba comederunt: vnde & leprosi effecti leprosos quoque filios genuerunt: atque vt medicus eis comminatus fuerat mortui sunt. Quorum filij licet patres suos agnouerint herba illa infirmatos fuisse & mortuos, seque ipsos lepra percussos & morituros: Eandem tamen herbam super omnes alias diligunt: indèque cibos vniuersos suos condiunt: mane quoque surgentes ex eadē quasi pro medicamento accipiunt, sed & somnū sero capturi similiter faciunt. Hi igitur quā sint dementes omnis qui audit aduertere potest Sed nec minus dementantur qui propria voluntate vtuntur. Ipsa est enim herba diaboli venenosa suggestionē venenata, & omnibus ea vtriusque pestifera. Hanc deus qui nostris pie medetur peccatis: primis humani generis parentibus interdixit: cū eos comedere pomum sub mortis comminatione prohibuit: quia præceptum eius transgressi ex eo comederunt: mox peccatores effecti & in anima mortui postquam alios peccatores genuerūt: & ipsi carne mortui sunt homines tamen eadē voluntatem præ cæteris diligunt, & eam immiscent omnibus penè quæ agunt: nihil itaque istis dementius: quàm quod nihil vtuntur sua morte libentius.

Quod propriæ voluntati omnia vitia deseruiunt.

XXXIX.

Vic denique propriæ voluntati postquam suam in homine sedem construxerit: alia vitiorum seruiunt quasi milites terras tenentes: alia velut pro solidatis militantes. Illa etenim vitia quasi terras tenentes ei obediunt: quæ pro seipsis, in hominibus consistunt: vt adulterium. Qui enim adulteratur: hoc ea solum facit de causa: quia eum vitiū ipsum delectat. Illa verò seruiunt ei velut milites pro solidatis quæ sunt in homine præ aliis vitiis: vt cupiditas præciosarū vestium: pro gloria inani. Nemo enim præciosas vestes nisi ad inanem gloriam quærit. Itē vitiū aliquando huic aliquando illi vitio seruit: vt auaritia aliquando ventris ingluuiei: aliquando exaltationi. Rursus aliquando alterum alteri cedit: vt luxuria gloriæ inani. Aliquando enim luxuria repellitur: ne laus concupita perdat. Omnia verò siue hoc siue illo modo propriæ voluntati, diabolo quoque famulantur, & quibus in homine tribus modis procreata nascuntur. Diaboli enim suggestionē

Astione & carnis delectatione: spiritusque consensu vnūquodque vitium consummatur.

De similitudine inter suggestionem, delectationem: consensum & canem.

Cap. XL.

Xhis igitur tribus: suggestionē videlicet: delectatione, & cōsensu: Suggestio est velut canis pōderosus. Delectatio vt leuis & acer catulus. Consensus autē quasi canis fortis & immensus. Ponderosus etenim canis cū quempiam iuxta se transeuntē audierit: semel vel bis post eū latrans statim quiescit: si tamen ille viā suam in directum tenuerit. Si verò respiciens instigauerit eum: canis quoque latrans licet non mordeat insequitur eum. Catulus leuis & acer instat acriter: & nisi cito percussus fuerit: acrius mordet. Fortis verò canis & immensus, & fortiter instat: & nisi magna vi obruatur: hominē strangulat. Quare pōderosus canis non est respiciendus. Catulus verò mox repercutiendus. Canis verò immensus viriliter obruendus. Similiter autem si peccati suggestio animum pulsat: qui ab amore præsentium tendit ad æterna: mox eum deserit: si intentionem suā tenuerit firmiter. Si autē ad eam attendēs in se receperit: & cogitando quasi eā incitādo reuoluerit: & ipsa sapius eum infestat: quanuis non vulneret dum est suggestio sola. Sed diutius eā replicauerit ponderosus canis: in catulum transit, id est suggestio in delectationē: quæ acriter instat. & nisi cito reiiciatur animam vulnerat. Quare mox vt venire cœperit debet eam repellere anima spōsa Christi: cogitans quia magna est ignominia illi vt in eius conspectu appareat fœdata delectatione tā turpi. Nisi enim repulit delectationē: catulus transit in immensum canē id est, delectatio in consensum trāsit: quæ si arripens animā: eam nisi magna vi obruatur occidit: sed mox vt cœperit aduentare: debet cū anima magna vi obruere, id est, immenso terrore mortis æternę in se destruere. Suggestioni ergo ne attendamus: delectationē mox reprimamus: consensum fortiter obruamus: sicque cor nostrū studeamus custodire: vt nec vna superflua cogitatione diabolus illud valeat violare.

De similitudine inter cor humanum & molendinum.

Cap. XLI.

Or enim nostrum simile est molendino semper molenti: quod dominus quidam cuidam seruo suo custodiendū dedit: præcipiens ei vt suam tantum annonam: videlicet frumentum: vel hordeum: vel etiam auenam in ea molat, & ex eodem quod moluerit & ipse viuat. Verum illi seruo quidam inimicatur: qui huic molendino semper insidiatur. qui si quando illud vacuū inuenerit: aut arenam ibi statim proficit quæ illud dissipat: aut picem qua conglutinatur: aut aliquid quod fœdat: aut paleā quæ tantum illud occupat. Seruus igitur ille si molendinum suum bene custodierit: dominique sui tantum annonā in eo moluerit: munda ex eo farina egreditur iuxta genus annonæ: quæ intus molitur. Ex eodē autem quod moluerit, & domino suo seruit: sibi que ipsi victum acquirit. Si verò inimicum suum violare molendinum suū

permiserit: mala ex eo farina procedit: quia mala est annona quam molit. Hæc autem farina & vehementer displicet domino illi: nec seruus ex ea sibi victum sed famem conquirat. Hoc itaque molendinum semper aliquid molens: cor est humanum assidue aliquid cogitans. Hoc deus vni cuique homini seruandum tradidit: iubens vt in eo molat illos tantū cogitatus, quos ipse suggerit. Quorū cogitatum alij vt frumentū: alij vt hordeum: alij vt auena sunt. Puri quippe vt frumentū sunt: quos anima replicat cum in cōtemplatione posita pure de deo cogitat. Hi autem hordao assimilantur qui de virtute in virtutem quasi per quosdam labores ascendere meditantur. Hi etenim licet sint boni: minus tamē superioribus sunt perfecti. Illi verò sunt vt auena: quibus homo intendit sua deserere vitia. Boni nanque sunt & isti: sed tamen imperfectiores prædictis. Hos itaque omnes vult deus: vt homo toto corde reuoluat, & ex eisdem sibi victū æternum adquirat. Sed quia homini semper aduersatur diabolus, & semper insidiatur cordi illius, quod si aliquando vacuum bonis cogitationibus inuenerit, statim replet si potest malis. Harum autem malarum, alia cor dissipant, vt iræ & inuidiæ. Alia conglutinant & coinquant, vt gastrimargiæ & luxuriæ. Alia tantum occupant, vt vanæ gloriæ non nimis nociuæ. Hic igitur homo si cor suum bene custodierit, sanctusque bene cogitatus in eo reuoluerit, munda per hos verba per foramen molendini emittuntur: mūdus per oculos visus, mundus per aures auditus, mundus per os gustus, mundus per nares odoratus, mundus per totum corpus tactus secundum genera cogitationum mundarū quæ intus voluuntur. Ex his autem cogitationibus mundis, & deo eas cogitando deseruit, & æternam sibi vitam acquirit. Si verò diabolus cor suum corrumpere permiserit, & mox vitia per sensus progrediuntur, iuxta genera cogitationum malarum quæ intus voluuntur. Hæc autē & deo vehementer displicent, nec homo ex eis victum sibi acquirit sed mortem. Cū enim ad finem quisque peruenerit, quantum boni vel mali nunc moluerit, tantum ad vitam vel mortem sibi præparatum inuenerit. Verū sciendum, quia horum molentium, id est, in hac vita laborantium tria genera sunt.

De similitudine inter molentes & laborantes.

Cap. XLII.

Acc autem velut tres sunt homines de mane vsque ad vesperam manu molentes. Horum itaque primus quicquid molit in saccum suscipit & abscondit. Alter verò partem capit, partem in flumen negligentia cadere finit, partem verò ventus rapit. Tertius autem quicquid molit impetus fluminis secū tollit, vel ventus desoluit. Veniente vespera quando a labore cessatur, & fructus laboris inquiruntur: quid putas singulos habituros? Qui farinam totam reseruauit totum laborem suum bene recognouit. Qui verò partem collegit, inde latatus est quod habuit: inde autem mœstus quod vento vel flumine amisit. Qui verò totū amisit, eodē tristior fuit. Flumen pro seculi decursu accipitur. Vento verò gloria designatur

Ginanis. Molendinum quod tota die molit, præfens labor est huius seculi: qui à mane vsque ad vesperam nūquā finit. Mane nobis erat quādo nati fuimus, vespera verò erit quādo per mortis debitum hinc transibimus. Tempus itaque præfens dies quo laborare debem⁹, vnde in vespera viuamus. Et sicut mola circumcirca ducta ad eūdem semper locū reuertitur, sic labor iste singulis annis more solito reiteratur. Modo nanque aratur, seminatur, metitur, panificatur, comeditur: quod iterūque ad idem reuertitur. In vespera ergo cū dicitur: *Voca operarios, & redde illis mercedē: lætabuntur iusti tota farina seruata, id est, vita sua.* Alij autem qui non eam totā seruauerunt in hoc mœsti erunt: læti tamē quod ex parte laboris sui deum recognouerunt. Verū alij qui omne tempus suum in vanitate ponunt, & quod faciunt non ab humana laude abscondunt: quasi omne studiū vitæ suæ in decursum fluminis proiciunt, farināque suam **H**vento committunt: vnde & in fine, pane vitæ æternæ carebunt: Væ illis.

Quod bonitas cuiusque fidelis deo & omnibus bonis sit utilis. Cap. XLIII.

Et diligentior ad studiū bonitatis quilibet efficitur, quo fructus vberior inde prouenire probatur. Sciendū itaque est quod bonitas cuiusque omni creaturæ est utilis & bona exceptis dæmonibus, & damnatis hominibus. Deo etiam qui nullius est indigēs: quādē ratione prodesse videtur: Hominibus est utilis, quando enim ex vitæ merito quis ad æternā beatitudinem peruenit, numerus electorum incrementū accipit. Qui quāto amplius creuerit, tanto minus æterna retributio expectanda erit. Nā cū numerus ille sanctorū impletus fuerit, retributio iustorum mox accipiēda erit: tūc quidē in corporibus quā iam habent in animabus. Si autem vnusquisque fidelis mox ut hanc vitam deserit, corpore simul & anima æternam beatitudinem consequeretur: omnis qui hoc videret eius sequi sanctitatē compelleretur: itaq; meritam fidei quodammodo videretur euacuari.

Iri. Bonis itaque utilis est his qui cum deo sunt, quia eorum meritum sua præsentia auget. Et illis qui impresentiarū sunt, vel adhuc futuri sunt prodest: quia locus in illo cœtu beatorum implet, qui nullo modo in fine vacuus esse potest. Facit etiam aliud, malitiam peruerforum, siquidem excludit exemplo suæ bonitatis: Soli ac Lunæ bonus homo, cæterisque creaturis est utilis: quia in consummatione iustorum commutabitur in melius quicquid est omnium creaturarū. Sol quippe sicut propheta ait: Septempliciter lucebit sicut lux septem dierum, & luna erit sicut sol. Aliæ creaturæ licet pulchræ sint, mutantur in melius: cū illas deus mutabit in statum exinde non commutandum. Angelis quoque bonus homo utilis est, quia se omnibus illis amicū facit. Qui enim mihi amicū acquireret, qui me: tanquam seipsum diligeret, & quē ego tanquā meipsum amarem, magnas ei grates deberem. Quisquis ergo bonus studuerit esse, in bonorum amicitia transibit: ita ut vnūquemque, tanquam semetipsum amabit, & omnes eum eodem modo charum habebunt. Tantus enim a-

mor: tantaque concordia inerit omnibus, ut omnes amici vnus, sint amici alterius. Qualiter autem bonus deo sit utilis, videamus. Omnipotens deus ciuitatem magnam quandā, & admodum speciosam ad suam gloriā ædificauit, quā copiosa ciuium multitudine repleuit. Quorum nonnulli cū propriam voluntatem potius elegerunt facere, quā sub voluntate & ordinatione dei permanere, miserabiliter corrueunt, & domus & ædificia magna & spatiosa ex parte vacua remanserunt. Ut igitur aliquis qui urbem magnā fieri ordinasset, qui multa in ea palatia construxisset: multasque mansiones in urbis ædificationem fecisset, sed habitatores non haberet, & omnes quoscunque potuisset ad se inuitasset. Sic facit deus, omnes enim ut ad se veniant, & ut sibi ad suæ ciuitatis ædificationem subueniant, precatur, admonet, inuitat, bonas leges pollicens, pacem & securitatem promittens.

De commendatione supernæ Ierusalem. L

Cap. XLIIII.

Bināque iura legum immobilia, optimæque consuetudines, ibi ciues non ex timore aliquis suas occultat opes, immo gaudēt dū palam omnibus apparent. Nullus siquidem ibi incursus malorū, pestis nulla violentia omnisque rapina procul inde remota. Præterea locus amœnus & magna dulcedine refectus, domus paratæ: ædificia ampla, diuersi generis mansiones. Vnde & ipse dominus: In domo patris mei mansiones multe sunt. Et propheta Baruch: *O* Ioan. 14. Baruch. 3. Israël, quā magna est domus dei, & quā ingens locus possessionis eius. Magnus & nō habet consummationem, excelsus & immensus. Tenebræ ibi nullæ, luce indeficiente circumlucente: infirmitas nulla, sanitas indefessa, nihil incommodi, omnia ad votum. Ad hanc itaque ædificationem inuitat nos dominus, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis & ego reficiam vos.* Qui ergo venire voluerit dei proculdubio adiutor erit. Vnde Apostolus Dei adiutores sumus: dei ædificatio estis. In bonitate ergo quicunque steterit, non solum sibi 1. Cor. 3. & omni creaturæ utilis erit, sed etiam ipsi suo & omnium conditori, ut diximus, beneficium præstabit: Hæc etenim ciuitas sancta, cui se spōte associavit, si vel vnus homo defuerit bonus, nunquam perficietur.

Quod bonitas boni hominis damnatis, & demonibus sit inutilis. Cap. XLV.

Notandum etiam quod sicut bonitas hominis boni, hominib⁹ est ad lætitiā incrementum, sic demonibus & hominibus damnatis erit ad detrimentum. Dæmonibus nanq; & hominibus damnatis sanctorum consummatio erit interminabilis luctus & æterna damnatio. Nam cū isti obtinebunt corporis & animæ gaudium sempiternum, tunc similiter & illi ibunt in supplicium eternum. Quod quia dæmones non latet, modis omnibus laborant sanctorum incrementum impedire: quoniam quidem donec vltimus illorum eis affocietur non includuntur, sed habent potestatem tērandi electos dei quatenus qui probati inueniuntur digna remuneratione coronentur, victi verò

A verò atque reprobī perenniter puniantur. Vigilemus ergo, ut saluator admonet, quia aduersarius noster circuit, quærens quem deuoret. Illum autem deuorat quē sua suggestione in malis actibus indurat. Notandum etiam quod qui bonis alterius arridet sanctis consentit: qui verò inuidet, diabolis. Siquidem magis puto eius saluationem sperandā, qui parum boni facit, & benefactis aliorum fauet, quā illius qui multa & inuidet. Is etenim cui benefacta aliorum placet si damnatus etiā esset iuste taliter conqueri posset: O vos sancti semper de vestra iustitia iuste lætatus fui: itaque si beatitudinis vestræ participes non fuero: inde damnationē accipiam vnde semper gaudebam.

De similitudine inter deum & quemlibet regem suos iudicantem. Cap. XLVI.

Inter saluandos siquidem & dānandos sic deus discernit: quomodo rex quidā inter fideles & infideles imperij sui. Hic itaque rex præparato ex vna parte cōuiuio magno, & ex alia parte quodā carcere tenebroso, disposuit quia quoscūq; sibi fideles poterit comprobare postquā omnes congregati fuerint faciet simul discumbere: quoscūq; autē sibi infideles conuincere poterit, postquā & ipsi fuerint congregati in tenebrōsum illum carcerem simul faciet detrudi. Omnes itaque ad se inuitat, ut quis fidelis, quisve infidelis agnoscat. Horum autem fidelium & infidelium qui omnes inuitantur, alij præcedunt, alij subsequuntur. Fidelium igitur cuiuscunque, ut venerit postquam vere esse fidelis cōprobatus fuerit: datur mixtum interea sibi donec conueniant omnes qui cum eo sunt cœnaturi, ut simul incipiant omnes epulari. Infidelium ut venerit quisque postquam conuictus fuerit infidelis esse: flagellatur interim vsque quo congregentur, & alij qui cum eo in carcerem sunt detrudēdi, ut simul in eo incipiant omnes cruciari. Mox ergo ut fuerint omnes congregati, & fideles vel infideles esse fuerint cōprobati. Hi simul omnes in conuiuium collocati fatiantur: illi verò in carcerem trusi fame & siti moriuntur. Hic igitur rex ipse deus est, qui sic discernit inter bonos & malos mundi istius. Ipse etenim præparato hinc paradiso, hinc inferno, constituit: quia quoscunque sibi fideliter obsequentes inuenire poterit, postquam omnes ad eum ex hoc seculo transeuntes fuerint congregati, in simul omnes in paradysum in corpore & anima collocabit. Quoscunque verò reperire poterit præceptis suis resistentes, postquam & ipsi conuenerint: omnes simul in infernum horribiliter cum diabolo detrudet. Omnes itaque per prædicatores suos ad se inuitat: ut quomodo sibi quisque velit obedire agnoscat, verū eius præceptis alij obediunt, alij verò resistūt. Vtrorumq; autē alij prius alij moriuntur posterius, eius examini repræsentantur. Quicunque itaq; ei obediens fuisse comprobatur, requies ei sed in anima sola interim datur: quicūq; verò de inobedientia conuincitur & ipse in anima sola cruciatur. Postquam autē omnes mortui, & ut dictū est, singillatim examinati fuerint, finitoq; seculo cunctisque resuscitatis, illud etiam generale iudicium peractum fuerit, boni omnes in

cælum translati in anima, simul & in corpore d lætabuntur: mali verò in infernum detrusi & ipsi in anima simul & corpore torquebuntur.

De quatuordecim beatitudinibus corporis & animæ. Cap. XLVII.

Multi homines quibus nonnunquā boni mores & iusta opera proponuntur, ut & se in eis, seculi postposita vanitate exerceant, admonētur inquirere solent quamobrem, quo præmio: qua retributione. Respondetur itaque illis quod scriptū est: *Quia nec ocul⁹ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligētibus, se.* Quod cū illi non clarē quid sit aduertere possunt, repetitur hoc ipsum aliis verbis & dicitur eis, præmiū quod his qui in hac vita deo seruiūt in futura vita recōpensatur vita æterna, beatitudo æterna, æterna iocūditas, sufficientia simul omnium cōmodorum secundum voluntatē, & sine omni indigētia. Hæc ergo cū illis hoc modo dicuntur, bona quidē & magna ut sunt, vidētur: sed quia nō intelligunt quid in ipsa vita habituri sint: nec subito quid sit omnium cōmodorum secundum voluntatē sufficientia, & sine omni indigētia percipere possunt, herent animo nec multum efficaci sapore ad audita trahūtur. Quid igitur agēdū, ut hæc illis aliquatenus sapiant, & sic ad bona opera euigilent? Puerorū more cibandos estimo eos, qui si aliquādo grossum aliquod pomū edendum percipiunt, illud ob dentium teneritudinē & oris angustia assumere nequeunt, si pro illorū capacitate prius non fuerit particulatim diuisum. Itaque diuidamus in partes magna quæ diximus, ut inde possint ad vitā nutriri, de quibus agimus. Quæ ut melius eluceant, cōsideremus quæ in hac vita mēs audius amet humana, & ex his prout possumus coniectemus illa eos habituros in vita æterna. Multo excellentius siquidem inter multimoda mundi pericula constituti domini fuerint præcepta secuti atque cū ipsi illius adepti fuerint plenitudinem desiderij sui, se nequaquam fraudatos percipient. Hoc igitur ut prætaxauimus faciamus, & à minimis paulatim progrediamur. **Q**uatuordecim igitur sunt beatitudinis partes quas finito generali examine, perfectius omnes electi habebunt, totidēque miserix genera quæ mali tunc sustinebunt. Hæc autem beatitudinis partes atque miserix, sic sibi inuicem sunt omnino contrariæ quomodo & ipsi qui eas accipiunt in remuneratione.

Quæ sint quatuordecim partes beatitudinis.

Cap. XLVIII

Partes verò beatitudinis sunt, pulchritudo, agilitas, fortitudo, libertas, sanitas, voluptas, lōgeuitas, sapientia, amicitia, concordia, honor, potestas, securitas, gaudium. Ista ut æstimo sunt propter se & propter quæ alia quæque ab hominibus appetuntur. Si autem in his aliqua sunt quæ aliquando serui dei non modo nō appetunt, sed etiam magnopere, in hac vita curare subterfugiunt. Ut sunt verbi gratia, pulchritudo corporis atque voluptas, utique idcirco non ea fugiunt, quod hæc naturaliter nolint: sed ne deum in his quoquo modo possint offendere: Nam si per ea nihil i iij offensionis

Goffensionis in deum contrahi posse certe sentiant, vel se ab æternorum amore bonorum impediri non pertimescerent, profecto iocundius in ipsis quàm in eorum contrariis se deducerent. Partes verò miseræ quatuordecim prælibatis beatitudinibus contrariæ hæ sunt.

Quæ sint quatuordecim partes miseræ.

Cap. XLIX.

Vrpitudo, pōderositas, imbecillitas, seruitus, infirmitas, anxietas, vitæ breuitas, insipientia, inimicitia, discordia, dedecus impotētia, timor, tristitia. Notandū quod sicut septem priores illius beatitudinis partes ad corporis beatitudinem: septemq; posteriores ad animæ pertinent beatitudinem: sic quoque septē prioris huius miseræ partes corporis septemq; vltimæ miseriam perficiunt mentis. Quicunq; ergo illas omnes beatitudinis partes habere poterit perfectam corporis & animæ beatitudinē possidebit. Quæcunque verò has omnes miseræ partes tolerare contigerit: summæ corporis & animæ miseræ subiacebit. Verum in hac vita: nec vnam illius beatitudinis & huius miseræ partem quisquam potest habere, nec rursus ex toto ea carere. In alia verò vita aut perfectā habens beatitudinem miseræ nullatenus subiacebit: aut summæ subiaccens miseræ omnino beatitudine carebit, quod vt totum comprobare possimus, per singulas beatitudinis atque miseræ partes curramus.

De pulchritudine & turpitudine. Cap. I.

Ars igitur prima beatitudinis est pulchritudo, & miseræ per contrarium turpitudinem. Illam omnes habere, hac verò concupiscunt carere. Verum hinc neutram habere perfectam, vel neutra possunt carere. Quænam est illa speciositas hominis, quæ multo est minor pulchritudine floris sæculi? Quis enim vt lilium candet: quis vsq; vt rosa rubet? Quia cum quantum lancunq; pulchritudinem habet, nec summæ turpitudini subiaceret, nec ergo vel illā vel istā perfecte habere, nec eis in hac vita potest omnino carere. In alia verò vita perfecte alterā habebit alterāque omnino carebit. Pulchritudo etenim bonum quoddam est, & quod naturaliter à cūctis haberi amatur. In illa siquidem vita pulchritudo iustorum solis pulchritudini qui septemplex quā modo sit, splendidior erit, adæquabitur. Vnde scriptum est: Fulgebūt iusti sicut sol in conceptu dei. Amplius, corpus Christi claritati solis præluere nescio quem quā posse ambigere. Huic autē similes teste Apostolo erimus qui ait: Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratū corpori claritatis suæ. Hac autem auctoritate comprobata, si quis etiam velit sibi ratione probari, credo nulli debere incredibile videri iustos pulchritudinem solis in illa vita, vbi mortale hoc absorbetur tantummodo fortiri, cum vere dicantur & sint templum & sedes dei, quod nunquam in diuina pagina de sole isto visibili meminimus legi. Hoc igitur tali & tanta pulchritudine iustus rutilabit. Si verò iniustus fuerit, cæno & omni cadauere foetidior erit omnique fuligine turpior erit. Ibi ergo pulchritudinem perfectam aut summam habebit turpitudinem.

De agilitate & ponderositate. Cap. II. K

Ecūda pars beatitudinis est agilitas, miseræ verò ecōtra ponderositas. Has verò nec omnino habere nec rursus homo potest penitus carere. Nā quanta est hominis agilitas quam minimus passerū superat? quia tamen quocunq; modo mouere se potest nec summæ pōderositati subiaceret, in futuro autem aut perfecte agilis erit, aut sic ponderosus vt se omnino mouere non possit. Sed velocitas quæ pulchritudine nō minus amatur tanta nos comitabitur, vt ipsis angelis dei æquæ celeres simus, qui à cælo ad terras & econuerso dicto citius dilabuntur. Quæ celeritas vtrū sit in angelis, si probari necesse esset. Exempli gratia dici posset hominem mortali adhuc carne grauatum mox à Iudæa in Chaldæam per angelum delatum, indēque tradito prandio, quod deferebat sine mora relatum. Ergo cum istis omnino par velocitas nobis erit: quibus sicut promissa est illorum æqualitas inerit. Apostolus etiā qui corpora nostra quantacunque locorum intercedine separata mēbratim fuerint siue dispersa in ictu oculi asserit resurrectione: satis inuit quā velocitatē eadem corpora incorruptibilia sint habitura. Corruptibile quippè hoc, sicut ipse testatur, induet in corruptionē, & mortale hoc induet immortalitē. Huius quoq; velocitatis exemplum in radio solis licet intueri, qui statim orto sole in plaga orientali pertingit vsque ad vltima plagæ occidentalis, vt in eo perpendamus non esse impossibile quod de nostra dicimus futura velocitate: præsertim cū rebus animatis soleat inesse maior velocitas quàm inanimatis. Huic etiā radio solis simile exemplū velocitatis habemus in nobis. Radius quippe oculorum nostrorū in subleuatione palpebrarū vsq; ad cælum pertingit, & ictus earū totus in semet ac integer redit. Amplius constat quidem animas sanctorum quæ iā cælestia tenent: necdū plena sceleritate frui, donec incorruptibilitate corporum suorū potiantur: quam cum adepti fuerint, nō erit quod amplius velint. Hæc itaq; corpora si eas à sua velocitate aliquatenus tardiores aut grauiore efficerent: nimirū eorum potius consortium abhorrerent quàm appeterent. Igitur ea quam diximus velocitate dotabitur homo sanctus, cum ad verā vitā fuerit translatus. Malus verò tanto pœnarum pondere premetur: vt nec pedē quidem, vel manus vel aliquid sui corporis possit mouere. Vnde & illud in euangelio: Ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores.

De fortitudine & imbecillitate. Cap. III.

Ertia pars beatitudinis fortitudo dicitur, miseræ verò imbecillitas quæ ei opponitur. Sed quæ est hominū fortitudo in hac vita, quorum pœnam nauim Echinus in mari retentat? Quia tamen homo imbecillia quædā superare valet, nec omnino imbecillitati subiaceret. Itaque nec fortitudinem perfectam nec summam hic habet imbecillitatem. Verum præstabant viribus, quicunque supernis meruerint ciuibus associari: intantum vt nullatenus illis, quisquam obistere valeat, vel si mouendo quid, aut euertendo voluerit, à suo

A statu quin illico cedat. Nec in eo quod dicimus maiori laborabunt conatu, quàm nos modo in oculorum nostrorū motu. Nec quæso similitudo illa angelorū, nostro excidat ab animo quā adepturi sumus in futuro, quatenus si in hac fortitudine, aut in his quæ dicturi sumus ad exemplum non occurrit, vel ipsa per quam angelis ad æquabimur, ad ea comprobanda proficit. Si igitur in quibus angelos valere constat, nostra nihilominus fortitudo valeat: neminem autem qui dubitet putare existere, angelos ea quæ volūt fungi fortitudine. Cū igitur similes eis fuerimus, nunquam imbecilliores illis erimus. Sed forsatis quæreret aliquis, quid nobis tunc illa fortitudo præstabit, cum singulis tam conuenienter, vt conuenientius nequeant vbiq; dispositis nihil immutandum, nihil euertendum, nihil statuendum sit, in quo vires suas exercere possit. Qui hoc dicit, paucis nobiscum quid in huiusmodi habeat vsus humanus, attendat, & videbit quia non semper omnibus quæ habemus, & quæ nos habere non parum gaudemus actu vtimur. Sicut verbi gratia, ipso visu potestate aliqua nonnullarum scientia rerum & multis in hunc modū: sic & tunc de qua agitur fortitudine erit. Sola nanque possessio eius nobis grata erit, & exultatio grandis: licet in actu nequaquam sit necessaria nobis cunctis, vt dictum est, in suo statu conuenienter locatis. Hæc eadē quæstio, si aut de velocitate, aut de aliqua beatitudinis partium mouetur, hac solutione si non aptiorem lector inuenerit, soluetur. In futuro igitur, vt iam prælibauimus, & sic iustus fortis erit, vt etiam si velit terram commouere possit, & sic econuerso iniustus imbecillis, vt nec etiā vermes amouere queat ab oculis suis.

De libertate & seruitute. Cap. LIII.

Varta pars beatitudinis libertas dicitur, miseræ verò seruitus. Liber est qui cogi non potest ad ea quæ nolit, nec prohiberi ab eo quod velit. Sed quis in hac vita valeat esse, qui hæc possit libertatem habere, quis nō quotidie patitur quod nolet? quis valeat assequi omne quod vellet? Quia tamen non ad omnia homo quæ nō vult cogitur, nec ab omnibus quæ vult prohibetur: nec omnino libertate priuatur, nec omnino seruituti subiicitur. In futuro autem, aut perfectam habebit homo libertatem, aut omnimodam inibit seruitutem. Sed vt iam prædixim⁹, & auctoritate apostolica id ipsum confirmauimus, angelis consimiles erimus. Quicunq; angelis assimilabimur, eorum quoque libertatem necessario assequentur. Itaque sicut angelis nihil obfistit, nec aliquid eos impedire potest, vel cōstringere quin pro velle sua cuncta penetrent liberrime, ita non erit aliquod obstaculum quod nos retardet: nulla clausula quæ nobis vllatenus obstat, non elementū quod nobis ad velle nostrum paruum omnino nō exercet. Amplius certe dominicum corpus cui corpora nostra configuranda Paulus testatur, vt iam supra meminimus, clauso sepulchro à mortuis surrexit: ac deinde ad discipulos obferatis ianuis palandum introiuit, nobisque in hoc futuræ libertatis grande documentum reliquit. In illa etenim vita si bonus fuerit, nihil

patiatur quod nolit, sed agere permittetur quæcunque voluerit. Si verò fuerit malus, ad omnia quæ noluerit cogetur, & ab omnibus quæ voluerit prohibebitur.

De sanitate & infirmitate. Cap. LIIII.

Vinta pars beatitudinis est sanitas, miseræ verò infirmitas. Illa autem homo ab ortu suo carere, hanc autem incipit tolerare. Ex quo enim nascitur prima vox eius indicat quod patiat. Mox deniq; incipit esurire, sitire, laceffere, suis in pannis sordescere. Hinc cæcus vel surdus, mutus vel claudus, cardiacus vel scabiosus, leprosus, paralyticus, aliōve morbo efficitur infirmus. Quia tamen eius infirmitas leniri quibusdam medicamentis potest, nec summæ infirmitati subiaceret, verum in futuro, & sic sanus erit quod nullatenus infirmabitur: sed summa sanitate perfruetur. De hac sanitate quid melius dici poterit, quæ quod Psalmista canit: Salus inquit, iustorum à domino. Quibus autem fuerit à domino vera sanitas, quæ surripere valebit infirmitas? Verum de ista sanitate, quam in seculo futuro habebimus, quod exemplum asferre queam, vt quæ sic intelligatur non video: quia nil sanitatis quod est, ei comparare possem, aut ego in me, aut aliquis sub mortali degens carne sensit in se: hic etenim tunc nobis sani videmur, cum in nobis nihil quod doleat sentimus: fallimur tamen nōnunquam in hoc: nam frequenter in aliqua parte corporis infirmamur, nec tamen hoc ipsum nisi aut motu corporis, aut tactu aliquo vllō pacto experimur. Ac de his qui nec ita infirmantur, sed ex omni parte sibi sani esse videntur, quid dicemus vt vtrum sint sani aut non sint, probemus. Pone tibi quemlibet sanissimū corpore, & de sanitate illius sciscitare sanus est suo iudicio. Hic talis paulo durius tangatur, aut in aliqua sui corporis parte arctius constingatur, & statim videbis quia clamabit, sine lædis me, vexas me. Quid est hoc, nōne prius se esse sanum dicebat: & nunc modice tactus ita dolenter succlamat: iste ne tibi sanus videtur? Nō puto, nequaquam salus huiusmodi nobis dabitur, quorū salus à domino futura esse promittitur. Nam absterget deus omnē lachrymam ab oculis sanctorum, & iam non erit amplius neq; luctus, neque clamor, neque vllus dolor: quoniā priora transferunt & non esurient neque sitiēt amplius, nec cadet super illos sol, neque vllus æstus. Dextera enim sua deus teget eos, & brachio sancto suo defendet illos. Quid itaque eis nocere valebit, quibus dextera dei tegmentum erit. Qualis autem sit illa sanitas, certe scio me, nec meo, nec alicuius sensu vel experimēto accepisse, febrium verò & diuersarum infirmitatum qualitates si cuiusmodi sint quis interrogaret, facile eas à me expositas forsitan intelligeret, tamen quia ego illas in me tanquam ab eis accepi quæ sint, qui eas experimento didicerunt in se. Ad quod nec sensu percepi, nec ab vllō qui percepit, vt dixi, accepi, non eodē modo credere, tamen & incunctanter, vt mea quidem fert opinio, astruere licet, sanitatem vitæ futuræ ita vigere, & immutabilem ac inuolabilem fore: vt ineffabili quadam dulcedine sua

Matt. 13.

Philip. 3.

L
1. Cor. 15

M

Matt. 22.

Psal. 36.

E

F

Apoc. 21.

uita.

Guitatis totum hominem repleat, & omne quod alicuius se vicissitudinis, mutabilitatis aut læsionis suspensionem præterequeat, procul arceat atque repellat. Sic igitur iustus erit sanus, at verò quemlibet iniustum tanta ibi infirmitate scias infirmari, vt nullo postmodum medicamine queat medicari.

De voluptate & anxietate. Cap. LV.

Extrema pars beatitudinis est voluptas, miseriam verò anxietas. Illam homines appetunt, hanc verò refugiunt. Verum cum eam in hac vita quærunt, non nisi per anxietatem inuenire possunt. Cumque ad id peruenerint quod voluptatem putant, non nisi laborando eodem perfrui valent: quo si etiam vsi fuerint immoderatus, rursus eis in anxietatem conuertitur. Quia tamē in eo qualitercūq; delectantur: nec omnimodā anxietatem patiuntur. Post hanc verò vitam aut in omnimoda voluptate sunt, aut omnino replebuntur anxietate.

De similitudine ferri igniti. Cap. LVI.

Icut enim ferrum ignitū omni sui parte cōtinet ignem: sic in se boni voluptatē, mali verò in se sentient anxietatē. Hanc verò voluptatem neminem in hac mortalitate viuētē esse puto, vel fuisse qui eam, vt est senserit vel gustauerit, vt illius saporem vel habitudinem alius declarari possit.

De duabus beatitudinibus totidemque miseris. Cap. LVII.

Icamus tamen aliquid ad hanc declarādam. Dicamus duas beatitudines, & itē miserias esse duas, maiorem videlicet atque minorem. Maiorem, regnum dei, minorem verò in qua Adam fuerat primo positus, paradisi gaudium dicimus. Item maiorem miseriam, æternum ignē gehennæ, minorem autē ærumnas fatemur vitæ præsentis: quas dum viuimus incessanter patimur. Beatitudinē quippē neutram aliquando experti sumus. Quod si saltem illam paruam beatitudinem quam Adam in paradiso positus habuit, experti essemus forte per hanc illam maiorem, aliquo modo coniectando videre possemus: sicut nunc in minori miseria nati, nutriti, & adulti, multa de maiori miseria quotiens volumus edicere & explanare valemus. Itaque cum voluptas, de qua agimus, constet esse vna portio summæ beatitudinis, quo illam modo explicemus vt capiatur non video: nisi fortē illud agamus aliqua contraria similitudine magnæ miseriam, quam ex minori coniectamus. Sit igitur ante oculos cordis positus, exēpli causa, homo aliquis qui tam in ipsis oculorū suorum pupillis, quā in singulis mēbris ferorū ignitū, & candens infixum habeat: ita vt nec medullæ, nec intestina, nec omnino quicquam in toto ipso cruciatu, immanitate illius careat, vel eā leuius quā in oculis aliquatenus sentiat. Quid dicam, angustiatur? Quis hunc æstimet sanæ mentis inter ista? Eodē modo, sed penitus contraria consideratione, in illa futura vita delectatio quædam ineffabilis bonos iebriabit, & inæstimabili dulcedine sui totos eos inenarrabili abūdātia satiabit, quid dixi totos? oculi, aures, nares, os, manus, guttur,

cor, iecur, pulmo, ossa, medullæ, extra etiā ipsa & cuncta singillatim singulāq; mēbra eorum, in cōmuni tam mirabili delectationis & dulcedinis sensu replebuntur, vt verē totus homo torrente voluptatis dei potetur, & ab vbertate domus eius inebrietur. Verum e contrario, vt dictum est, credimus de iniusto.

De longæuitate & vitæ breuitate. Cap. LVIII.

Eptima pars beatitudinis est longæuitas, miseriam verò vitæ breuitas. Illa beatitudinem corporis, hanc autem miseriam perficit. Tunc enim primum prædictas beatitudinis partes corpus habere potest, cum eas diu retinere valet. Nam si eas omnes haberet, & statim moriendo amitteret, quid eas sibi habuisse prodesset. At longæuitatem habere perfectam non potest, qui aliquādo moriturus est. Quantumlibet enim viuat diutius, somnium sibi esse videtur quod vixit cum moritur: nō ergo longæuitatem homo hic habet, vbi quandoque moriturus est: qui tamen quia mori citius posset, nec vitam omnino breuem hic habet, in futuro autem aut longissimam, aut vitam habebit breuissimā. Si enim bene vixerit nunc, tunc viuēt quantum & deus. Vnde scriptum est: Iusti autem in perpetuum viuēt. Si verò male vixerit, non nisi moriendo viuere tunc poterit. Nihil ergo breuius illa vita, cui mors fuerit semper iuncta. Nunc autem notandum, quia septem prædictæ beatitudinis miseriamque partes ad corpus pertinent, cæteræ verò quæ sequuntur ad animam.

De sapientia & insipientia. Cap. LIX.

Ctæua itaq; pars beatitudinis ad animā pertinens est sapientia, miseriam verò insipientia. Illam habere, hancque carere homo se æstimat: si quid agnouerit quod alius nesciat. Sed quæ est eius sapientia, qui seipsum ignorat. Quis enim perfecte agnoscere valeat cuiusmodi res sit anima sua, quisve nouit quale sit corpus eius interius, vel quale posterius vel etiam exterius? Quia tamen & se & alia quoquomodo cognoscere potest, non omnino insipiens est, verum in futuro aut perfecte sapiens, aut omnino erit insipiens. Sapientia igitur quam omnes in hac vita non vtiliter amant, tanta in futura vita bonis erit, vt eorum quæ scire voluerint, nihil sit quod ignorent. Bonus enim perfecta quæ deus est, sapientia replebitur, eamque facie ad faciē intuebitur. Quam dum ita perspexerit, creaturæ totius naturam videbit, quæ in deo melius quā in seipsa consistit. Tunc etenim iusti cuncta scient quæ deus fecit scienda, tam ea quæ præterita, quā ea quæ postmodum sunt futura. Ibi à singulis omnes, ibi ab omnibus singuli cognoscentur, nec quenquā omnino latebit qua patria, qua gente, qua stirpe quis editus fuerit, vel quid etiam in vita sua fecerit. Hic fortassis aliquis ait.

Quod peccata singulorum singulis pateant. Cap. LX.

Vid est hoc, peccata quæ feci scient omnes? Ad hoc ea confessus sum, vt deleteretur & obliuisceretur, vt nulli amplius pande-

A panderentur, bene. Sed cum tu in illa gloria ab omni criminum sorde purgatus vultui dei presens astiteris, ingratus ne ei poteris esse pro tanta misericordia quam tibi fecit, remisisti illis & illis delictis? Non, inquit. Et vnde inquam gratias ages, si nihil eorum vnde iure gratias illas debeas, in tua memoria habeas? Vt igitur in laudibus illius æternaliter iocūderis, per quæ quanta miseria sis erutus, vt puto corā habebis. Cum ergo singulorum conscientiam singulis pateant, fateri audeo ea quoque peccata cunctis electorum patere: pro quorum curatione tu deo gratus existis assidue, non ad tuam confusionem, sed ad magnam dei misericordiam eiusque glorificationem tuamque congratulationem. Nō enim tunc pro peccatis tuis te maior angustia cordis premet, scelerumque tuorum magis pudebit, quā aliquem olim magnis vulneribus sauciatum, iamque ex omni parte sanatum, aboliti languoris molestia premit. Vel nunquid eorum quæ in cunis positus infans egerat, nunc grandæuum pudet. Tunc quippē cum integra sanitas, perfecta munditia, plena remissio, securam omnium offensionum impunitas tibi certo arripserit, cognitio vel recordatio peccatorum tuorum in nullo tibi magis horrore esse vel confusione valebit, quā est modō beato Petro apostolorum principi, qui Christum negauit, abnegatio sua, beatæ Mariæ Magdalenæ peccata sua, & multis aliis multa quæ sequuntur iam donata crimina sua. Verum super hoc agnitis delictis velut in enormi ac fœda infirmitate sua pietas, virtus, sapientia medici qui te sanauit sublimius à cunctis admirabitur, laudabitur, magnificabitur. Laus autem & magnificentia gloriæ dei, tua si bene aduertis gloria est. Sed dices: Et quidem consentio laudē dei gloriam esse meā, verum cum hinc inde tot & tot ad mei comparationem innocentes prodeant, qui consideratis vitæ meæ obscenitatibus, me omnino sicut æquum erit, horrore habendum iudicent, quid dicam tristitia nempe suam & suam iniustitiam præmium exigit. In his frater nolo timeas, aliter enim erit quā existimas, illum siquidē quē tu tibi comparatum iudicas innocentem penitus, non ibi reperies de te, quemadmodum putas sentientem. Nanque videns ille de quo agis, plane nequaquam intelliget te, nequaquam se, sed deum quando peccasti offendisse, cum ergo viderit deum tibi debita funditus dimisisse, nec in cor ascendet, vt te inde aliquatenus iudicet. In hoc enim ipso deum offendere se cognosceret, si te deo per omnia reconciliatum pro his quæ olim feceras vllatenus contemnendum cogitaret. Magis autem gratus ineffabilem de clementiam admirabitur: non solum in te, sed etiam in se. In te, quia te de tam profundo iniquitatis eripuit: In se, quia sola gratia ei ne itidem in profundum rueret: tenuit se. laudando igitur magnificabit in te post gratiam dei, vim atque constantiam quibus enitens voraginē tanti mali viriliter euasisti: iuxta quod & ipse considerabit nisi à deo adiutus fuisset: non ita forsitan iter iustitiæ tenuisset. Vides igitur quoniam nihil improprij vulgata cognitio peccati tui, immo quā multum laudis & gratiarum

cognita remissio sui generalit.

Altercatio inter hominem iustum & angelum. Cap. LXI.

Psi etiam angeli si te societate sui propter peccata tua indignum vellent iudicare, gaberis qualiter contra eos iure te posses defendere. Quoniam inquis modo? audi, propone angelum aliquem quasi talia tibi improprietatem: Tu homo de puluere factus: tu puluer quandoque futurus, cōtra deum te extulisti: cōtra præceptum eius te in cœnum omnis peccati & immunditiæ tumidus deiecisti, & nunc nostri similis esse quæris, quos nunquam in aliquo voluntati dei contraxisse cernis. Ad hæc ita respōdeas: Si ego vt tu dicis de puluere factus sum: certē non mirum si vento tentationis impulsus: i sordes sum criminū lapsus. Verum agnita & credita misericordia Christi, spretis omnibus quæ illum nolle scire potui, in cunctis quæ illum velle intellexi memetipsum exercui. Vnde tribulationes, angustias in fame, siti, & vigiliis, verberibus, contumeliis, aliisque modis innumeris ad honorē eius, sustinere non renui, & quæquā mundana pro viribus meis nihilipendens, ipsius tantummodo folius gratiæ per singula reconciliari studui. Vos autem quid horum vnquā sui causa sustinistis? semper vos gloria: semper iocunditas est comitata, semper vos tenuit dextera Dei atque defendit ab impugnatione omnis peccati: ita vt nulla vobis surriperet macula eius. Itaque si à voluntate illius non cecidistis, ipsius donum est, à quo iugiter tenti estis. Sed quia hæc ratiocinatio illos tantummodo respicit, qui perditioni suæ vim fecerunt, & regnum cælorum violenter rapuerunt. Alij qui in illo sunt, sed alio modo intraturi, alia ratione paritatem angelorum sibi sunt vendicaturi. Sed quæris quæ forsitan ista? Dicent ergo illis quod in regno dei vestra quærimus æqualitate beari, dono & gratiæ Iesu Christi domini nostri id ascribim, quia ad hoc dignatus est homo fieri, pati, mori: vt nos ab omni delicto in sanguine suo iustificatos ipsius regni consortes efficeret. Vos igitur considerate an sanguis Christi, qui pro nobis est effusus, queat nobis nō esse perfecta causa salutis? Quid ad hoc angeli qui libenter eō quod boni sunt, rationi acquiescere volunt dicerēt, nisi quæ dicta sunt ratione niti, & huiusmodi homines iure suam æqualitatem debere fortiri? Cum itaque angeli atque homines quos magis te iudicaueras innocentes tibi consentiant, tibi in cunctis pro veritate rationis honorem deferant, perpende si vales quā grata sit sapientia ista: qua tu sicut ab omnibus, sic omnes à te cognoscentur in vita illa. Si autē fueris malus, vera omnino sapientia priuatus, tantis vrgeris doloribus, vt non solum insipiens, verum omnino fias & amens.

De amicitia & inimicitia. Cap. LXII.

Ona pars beatitudinis est amicitia, miseriam verò inimicitia. Perfecta autē amicitia est quæ in inimicitiam conuerti non potest. Sed quis habet amicitiam tantam, etiam filius ergo patrem? Quia tamen nec vllus habet hanc inimicitiam tantam quæ conuerti non possit in amicitiam: nec omnino habet hanc inimicitiam

Gratiam summam, in futuro autem aut amicitiam perfectam, aut inimicitiam quicquid inueniet summam. Bonum etenim quemque sic deus omnemque alij diligent boni, ut eum habere odio ultra non possint. Quantum nanque quisque seipsum, tantum & tamdiu diligit & alterum: nec enim video quomodo aliter esse possit, praesertim cum omnes vnum corpus Christi sint, & Christus qui est ipsa pax sit omnium caput, nec minori se affectu complectantur, quam membra vnius corporis sibi inuicem copulantur: putas abundans eris in dilectione quando hoc tibi fuerit in possessione. Attamen ista transi & contemplantur ipsum, per que hæc bona tibi peruenere, & percipies: quia ille plus quam tu teipsum, & quam omnes alij se incomparabiliter amet te, & tu super teipsum, & super omnes alios ineffabili quadam suauitate illum amabis. Malum autem quemque sic deus omnemque boni habebunt odio, ut nec filius quidem pietate habeat de patre in poenis conspecto.

H De concordia & discordia. Cap. LXIII.

Ecima pars beatitudinis est concordia, miseriam verò discordia. Concordiam homo tam raram hic habet, ut nec sibiipsum semper concordet. Sic enim corpus & anima dissident sibi, ut quod vnum appetit, alterum nolit. Verum quia non semper hæc faciunt, sed ali quando idem volunt: non in discordia summa persistunt. In alia verò vita, vel in concordia, vel in summa persistunt discordia. Corpus enim & anima cuiusque sancti, immo concordiam tantam erunt omnes iusti, quanta in presenti sunt oculi nostri. Sicut enim oculus vnus verti non potest quo non vertatur & alius: sed in eadem partem semper volunt: Sic etiam corpus & anima, vel societas illa iustorum nihil poterunt velle diuersum: sed eandem semper voluntatem habebunt. Corpus enim vnum erimus, ecclesia vna erimus, sponsa Christi erimus, quicumque ibi erimus. Ipsa dei voluntas non erit à tua diuersa, sed sicut tu quod ille: ita & ille volet in cunctis quod tu, caput nanque à suo corpore quomodo discreparet?

I Quod omnes iusti idem velint. Cap. LXIII.

Te forsitã dices: Eia si deus & omnis ille beatorum cœtus volent quod ego, tunc & augmentum mei boni mecum volent quod ego ibi non velle non potero. Ero itaque pro velle meo de maioribus in cœlo. Huic tuæ imbecillitati respondeo. Quia si etiam beato Petro in gloria par esse volueris, eris: in gloria dico, quia ut Petrus sis in persona, velle non poteris. Nanque si hoc velles, teipsum nihil esse velles, quod velle nequibus. Sed nec in gloria illi æquari, si meritis eius impar fueris velle poteris: quia pulcherrimam illius corporis compositionem, quam in hoc conspiceres violari, plus omni commodo amabis. Nec etiam in humano corpore, vel pes loco aut officio manus, vel manus pedis fungi exoptat, aut os siue nasus ubi oculi sunt, aut oculi ubi os, aut nasus relictis sedibus suis cupiunt transferri, aut si transferrentur, conuenienter & sine iniuria non id paterentur. Eodem modo in illa admirabili & glorificata dispositione & æque disposita glorifica-

tionem beatæ ciuitatis dei, ita quisque quod adeptus fuerit amabit, ut statum suum potiori gradu immutari non velit. Quare? Quia cuique factis erit sua felicitas & beatitudo sibi pro meritis suis misericorditer impertita. Amplius, sibi qui iam tunc in ipsius corporis vnitatem locati fuerint, maiora quam sint adepti desiderarent, eo ipso miseri essent, quo nodum haberent quod vellent. In quo enim alicui quod cupit deest, in eo miser sit necesse est. Sed absit ab illo regno omnis miseria. Aderit itaque omnibus omnis sufficientia, quam perficiet in singulis vnanimis & plena concordia. Mali verò in discordia tanta persistent: ut eorum corpus & anima semper dissident. Nam & corpus animam odio habebit, eò quod male vnquam cogitauerit, & anima corpus, eò quod male cogitata opere compleuerit, pro quibus omnibus torquentur in poenis.

De honore & dedecore. Cap. LXV.

Undecima pars beatitudinis honor dicitur, miseriam verò dedecus. Honorari homo ab omnibus appetit, aut eorum verbis aut factis. Verbis quidem, ut eum collaudent, factis autem, ut sibi eum præponant. Sed cum honorem huiusmodi appetit, tale est, ac si vnus mus quærat ab aliis laudari, eisque in regimine præponi. Hunc tamen honorem licet nullus sit penè nemo potest hinc ad plenum habere. Nullus enim vel imperator laudatur à cunctis, vel omnibus aliis præponitur: quia tamen nec vnus à cunctis hinc blasphematur, vel aliis omnibus substernitur: nec omnino inhonoratur. In futuro autem aut honorabitur, aut econtra omnino exhonorabitur, qui honor cuiusmodi sit, breui sub exemplo consideremus.

De paupere in regem adoptato. Cap. LXVI.

Cœc sit ante oculos nostros positus aliquis pauper, omni solatio destitutus, vlcere & aliarum infirmitatum scelerate corruptus, & omni quo vel à frigoris asperitate defendatur, tegmine nudus. Hunc igitur talem tali modo iacentem, & in nullo semet iuuare valentem, si rex aliquis potētissimus transiens videret, & miseratus eius vlcerebus mederi iuberet, curatumque suis regalibus ornamentis indutum, sibi præsentari præciperet, & adductum in filium adoptaret, ac deinde præciperet, ut in regno suo filius suus à cunctis haberetur, atque in nullo quod imperaret, à quoquam contradiceretur, hæredem suum filiumque sui proprii hæredem constitueret, & eum suo nomine vocari vellet, nonne diceres hunc magnifice & inopinatè honoratum? Et certe deus nobis hæc omnia faciet. Nati enim de putredine carnis replemur multis miseriis, in quibus miseriis constitutos, & omni solatio destitutos, omniumque infirmitatum passionibus obnoxios: ac peccatorum & corruptibilitatis vlcerebus plenos, sola misericordia ductus accipiet, & curabit nos, & sanati restitutos, ornamentis perfectæ iustitiæ & incorruptibilitatis ornabit, adductosque in filios suos sibi adoptabit, regni sui consortes efficiet & hæredes, filioque suo vnigenito sibi per omnia æquali & coomnipotenti cœporales statuet & cohæredes, omni que creaturæ iubeat, ut in omni quod volumus nobis obediatur,

Psal. 81. A vocatosque nos nomine suo deos faciet. Ipse enim dicit: Ego dixi, dii estis, & filij excelsi omnes, sed ipse deus deificans est, tu vero deus deificatus. At fortasse ais, hæc ratio tua in illis quidem magnis apostolis seu martyribus potest existere rata, in me autem qui vti nam inter illos vel minimus esse merear, non intelligo quomodo pacto constare queat. Ad hoc intende quæso & intellige, quia nullum iustorum ab ista deitate exceptit deus, ubi ait: Dii estis, & filij excelsi omnes.

De similitudine inter ignem & deitatem.

Cap. LXVII.

Erunt ut dicta melius eluceat, considera sub exemplo naturam ignis & naturam rerum ignitarum, si forte ibi aliquatenus queas imaginari qualiter illi summæ deitati pro modulo tuo possis participando deificari. Ecce ignis vnus est, & in sua natura calidus. In hunc igitur ignem pone lignum, plumbum & ferrum simul. itaque cum lignum fuerit in carbonem conuersum, & plumbum liquefactum: ita ut in carbonibus nihil nisi ignis appareat, & plumbo nihil caloris addi queat: nec dum tamen poterunt ferro in calore coæquare quod nondum forsitan penitus incanduit igni. Licet igitur aliud alio magis in calore profecerit, singulum tamen seruata natura sui vsitato loquutionis modo: quia quod ignitum est, per se dicitur ignis. Sic erit in illa beata supernorum ciuium societate, de qua loquimur. Nam quæadmodum hi qui summæ deitati sunt propinquiore, & ob hoc aliis præstantiores, dii dicentur: ita & qui illis sunt inferiores: quoniam vna & eadem qua & ipsi summæ deitati pro sua capacitate participant, simili nomine deos dicendos necesse est. Talis honor, ut prælibauimus, iustis pro modo meritorum exhibebitur. Quisquis verò malus econtra sic exhonorabitur, ut in omni fetore deiectus, vermium etiam domini subiciatur.

De potentia & impotentia. Cap. LXVIII.

Decima pars beatitudinis est potentia, miseriam verò impotentia. Verum ille potētiam obtinet, qui quæcumque voluerit, facere potest. Quod quia nullus hic valet facere, nec veram hic potentiam potest habere: quia tamen quandoque quod vult facere potest, nec omnino impotentiam subiaceret. Verum in futuro, aut verè præpotens, aut erit omnino sempërque impotens. Bonus autem quicquid voluerit facere poterit: quoniam ipsum omnipotentem in omnibus suæ voluntati concordantem habebit. Malus verò nihil quod velit agere quibit. Quando ergo cum tanto honore, & cum cæteris prætaxatis hanc adeptus fueris omnipotentiam, non video qua ratione possis cupere ampliorem. Igitur dum possessione harum beatitudinum quas digessimus, felix fueris, nonne sufficiens tibi videberis? Et maxime, inquis. Age igitur si in omnibus istis vel vna die, sicut exposita sunt, securus viueres, gauderes sine dubio. Si autem mense, vel vno anno lætificaueris, & si toto tempore vitæ tuæ quid faceres? Dares precium? utique libes quicquid haberes, & meipsum in super, si sic & non aliter

ea adipisci valerem. Si verò ad hæc omnino securus existeres, quod ea dum viueres nullo euentu amitteres, omitto dicere, vtrum vel cogitare possis, an non, quid exultationis tibi deflet.

De securitate & timore. Cap. LXIX.

Terdecima pars beatitudinis est securitas, miseriam verò timorem. Hæc alias siquidem omnes beatitudinis partes confirmat, nec haberi possunt perfecte sine illa: verum in hac vita nihil quis potest habere, unde securus valeat esse. Sub eodem enim momento pauper ex diuite mortuus ex viuo potest existere. Ergo nec alias beatitudinis partes, nec securitatem perfectam hic habet: quia tamen non semper patitur quod timet, sed quandoque effugere potest: nec summum timorem hic habet. In futuro autem aut securitatem perfectam, aut econtra summum habebit timorem. Bonus autem quicquid voluerit habebit, & nihil ex eo se amissurum timebit.

Quod nullus amittat iam semel adepta bona.

Cap. LXX.

Ico enim, quia si ea perditurus est, aut ipse volet ea perdere sua sponte, aut deus volet ei nolenti illa auferre, aut aliquis alius deo fortior superueniens ea tollat ab illo, deo & ipso non volente. Sed certe nec ipse abiecto tanto bono in miseras quas se euassisse gratus exultabit recidere volet, nec deus qui illud tam larga & clementi bonitate donauit, id ei aliquando auferre volet, nec vnus fortior deo superueniet, qui deo iustum protegente, hoc illi inuito aliquatenus tollet. Malus verò & semper tormeta quæ patietur pauebit, & nunquam ex eis euadere poterit.

De gaudio & tristitia. Cap. LXXI.

Vartdecima igitur beatitudinis pars est gaudium, miseriam verò tristitia est. Gaudium perfectum solus ille potest habere qui prædictas omnes beatitudinis partes potest obtinere. Quarum quia vllam nemo hinc habere potest: patet quia nec gaudium summum hic retinere valet, sic & ille solus vere tristitiam patitur summam, quem prædictæ omnes miseriam partes omnino coartant. Verum quia nullus extoto hic eas patitur, liquet: quia nec in summa lætitia hic habeatur. In seculo autem futuro, aut lætitia aut tristitia quisque replebitur summa. Bonus enim quisque omnino tunc poterit gaudere: quia prædictas omnes beatitudinis partes obtinebit perfecte: quid ergo beatius isto quo tunc replebitur iustus gaudio? Adhuc tamè ad cumulum beatitudinis suæ aliud habebit unde magis possit gaudere, quia enim quisque sic ut se alterum amabit. Patet quia sic de illius felicitate, ut de sua gaudebit. O quot igitur & quanta gaudia quisque obtinebit, qui de tot & tantis beatitudinibus sanctorum iubilabit. Quod si tantum de aliis, quos ut se diligit gaudebit, quantum de deo quem supra se diligit exultabit? Gaudium enim erit ei intus & extra, gaudium sursum atque deorsum: gaudium circumcirca, ubique gaudium plenum. Malus verò econtra tristitia replebitur summa: quia omnes miseriam partes, quibus nihilominus se circumseptum sentiet, in euitabiliter sine fine patietur, & indefinenter,

G De cupiditate mundani honoris.

Cap. LXXII.

Ita agunt illi, qui mundi huius honores appetunt: quomodo pueri qui sequuntur papiliones. Papiliones enim cum volant, tramitem rectum nunquam tenent, sed huc illucque se agitant, cumque alicubi residere videantur, nec ibi diu morantur. Hos autem cum pueri capere volunt, cito post eos currere fatagunt: & quia non ad suos pedes, sed ad papiliones intendunt, aliquando in foueam cadunt, seque immantiter laedunt. Plerumque vero cum eos vident alicubi resedisse, incedunt suauiter & caute, ut eos valeant comprehendere, quod dum faciunt, manibus quoque plaudunt, & ad inuicem leni voce dicunt, Ecce iam eos habebimus. Sed cum propius accedentes eos apprehendere tentant, papiliones auolant, si quando vero eos apprehenderint, exultant de nihilo, quasi magni quid fuerint adepti. Similiter autem faciunt qui huius mundi honores appetunt. Honores enim huius mundi nunquam certam tenent viam, sed incertis diuerticulis deo ad alium transuolant. Cumque sub alicuius substiterint potestate, nec ibi diu possunt remanere. Hos ergo cum stulti homines assequi cupiunt, festinant post eos quibuscunque modis possunt, & quia non considerant quo eos modo assequantur: sed ut quoquomodo adipiscantur, saepius in graui crimina decidunt, quibus suas animas vehementer laedunt. Aliquando vero cum viderint eos alicubi quasi paratos sibi esse, accedunt illuc latenter & multum calide: ut quasi nullo sciete valeant eos obtinere, quo dum appropriant vehementer gaudent & exultant, sed cum propius accesserint eosque se posse iam apprehendere putauerint, honores de manibus eorum se excutiunt, & aliqua de causa ad alios aliquos se transferunt. Quos si quando adepti fuerint, gratulantur quasi in aliquem verum honorem fuerint assequuti, cum ad veri honoris culmen peruenire non possint, si non hos cum suorum satisfactione commissorum reliquerint.

I De similitudine inter deum & aliquem dominum.

Cap. LXXIII.

Ta inter deum & homines agitur, quomodo inter dominum aliquem & seruos illius, qui vulgo naturales vocantur. Si enim dominus naturali seruo aliquid iusserit: & seruus domino libenter obedierit, agit seruus quod debet & quod domino placet. Si autem domini sui praecipis resistit: gratiam ipsius statim amittit. Quam si voluerit recuperare, ac deinceps domino suo fideliter seruire: sicut prius debuerat naturaliter fecisse, si ei dominus tunc iusserit, iurat quod eius obediatur praecipis, eique fideliter seruiet quandiu vixerit, quo facto dominus ei condonat quod deliquit, & si ita sibi placuerit, aliquid proprietatis unde viuat habere concedit: Verum aliquando temporis transacto seruus paulatim incipit quae iurauerat obliuisci & ab amore domini sui tepescit, & quia ea quae dominus iubet, sibi dura videntur: prius quaedam postmodum plura transgreditur, donec in omnibus penes periurus habeatur, sicque rursus domini sui gratiam perdit, quam prius recupera-

uerat sponcione correctionis. Quid ergo amplius faciet? quid alius promittere potest? Naturale ius corrumpit, iusiurandum violauit. Est tamen aliud quod adhuc faciendum inuenit feruus. Licentia enim domini sui aliquid retinebat de proprietate unde se potest, ut antea reconciliare. Postquam ergo se errasse cognoscit, ad dominum suum redit, eum exorans huiusmodi verbis, Domine, inquit, confiteor meam iniquitatem, quia quod tibi naturaliter debueram, quodque postmodum iureiurando promiseram: totum ad meam transgressus sum miseriam. Sed adhuc semel indulge mihi, si placet quicquid deliqui, & ego tibi reddam quicquid proprietatis per tuam licentiam hactenus retinui: me autem ipsum ita in tuo seruitio astringam quod meam ex toto voluntatem dimittam, tuam vero in quantum potero faciam. Et ut eam semper valeam implere, ponam me in illorum subiectione, qui me illam sciant & velint docere & admonendo, corripiendo, castigando faciant custodire. De quibus omnibus faciam tibi iusiurandum si mihi indulseris quicquid hactenus deliqui. Tunc dominus, & ego adhuc, inquit, indulgeo tibi omnia quae petis, si tu omnia feceris quae promittis. Sed hoc scias, quia nisi hanc conuentionem custodieris: vel si eam casu in aliquo violaueris, nisi ad eandem poenitendo redieris per aliam conuentionem me placere non poteris. Eodem itaque modo inter deum & homines agitur. Deus enim primo homini quiddam praecipit, cui si ille obedisset, profecto fecisset quod facere debuisset, & quod deo placuisset: sed quia illius praecipitum praeteriit, gratiam eius statim perdidit. Hanc ergo si voluerit homo recuperare, sicut deus iubet, iurat in baptisate quod audiuimus illum seruum iurasse. Sed quia & hoc ipsum saepius transgreditur, relictis omnibus cum propria voluntate monachus efficitur: aut ergo monachus saluabitur, aut alter damnabitur.

De similitudine inter diabolum & improbum placitorem.

Cap. LXXIII.

Erunt sciendum est, quia sic placitat diabolus contra hominem: quomodo improbus placitor contra alium aliquem. Improbus enim placitor licet non habeat rectum, tamen propter improbitatem suam veniens ad placitum, hoc quod est iniustum iustum, & quod est iustum ostendere vult iniustum. Sed cum eum aliquis iurisperitus audit: & quia non rectam habeat causam agnoscit, iudicat esse iniustum quod ille dicebat iustum, & esse iustum quod ille assererat iniustum: sicque ille conuictus a placito discedit dolens quod aliquid facere non poterit. Sed aliquando tempore transacto postquam hoc iudicium putat obliuioni esse traditum, rursus suam incipit causam, dicens sibi fieri iniuriam. Quod si aliquis sibi dixerit, hoc iam esse diffinitum, dicit non recte esse iudicatum. Sed ille qui semel iam vicit, non attendat ad ea quae dicit, sed tantum dicat: quia quod semel est bene diffinitum, non esse iterum incipiendum. Sic enim sine labore semper ab inimico suo se liberare poterit. Similiter autem diabolus placitat contra hominem. Locus autem placiti huius est cor hominis alicuius.

A alicuius. Ad hunc itaque locum diabolus venit ad placitum. Et licet sciat quod rectum non habeat, tamen ibi asserit verum esse quod falsum est, & econtra. Ibi nanque dicit cogitationem quam immittit, veram esse, scilicet quod homo debeat mundum diligere, diuitias & honores appetere, desideria carnis adimplere, haec & his similia facere, quod quidem falsum est. Ex alia vero parte dicit esse falsum quod homo debeat mundum relinquere, diuitias & honores contemnere, desideria carnis abscindere, eleemosynis peccata sua redimere, monachatum demum accipere, haec & alia plura facere. Quod totum verum probatur esse. Sed cum aliquis qui inter rectos non rectosque cogitatus scit discernere, audit diabolum in corde suo haec dicere, iudicat iniustum esse cogitatum, quem ille esse iustum dicebat, & esse iustum quem iniustum affirmabat. Et hoc iudicio facto abiicit iniustum & sequitur iustum, contemnensque seculum accipit monachatum. Sicque diabolus conuictus a cordis placito recedit, contristaturque: quia vincere non potuit, sed postquam sperat diabolus, quia homo oblitus fuerit quod antea sic iudicauerat, putans eum in aliqua parte posse inuenire immunitum, ad eundem locum cordis reuertitur, renouatoque placito quasi non recte diffinito conqueritur. Quod si ille pro certo cognouerit, quia rectum iudicauit in eo quod seculum relinquendum esse censuit, diabolus statim non esse rectum respondet, ut eum tam cito vel ita omnino desereret, adhuc posse sibi ipsi remanendo in seculo indulgere, pauperibus vel suis ad eum respicientibus subuenire. Sed ille qui semel mundum ipsumque diabolum recte superauit, non curat ea quae fraudulenter illi dicit, sed firmum tenet: quia quod semel iuste est stabilitum, non esse denuo destruendum. Et quod recte diffiniuit relinquendum, non esse iterum appetendum. Sic enim facile deo subueniente diabolus poterit superare.

De similitudine inter deum & quemlibet regem. Cap. LXXV.

D Eus ipse sic inimicitias exercet aduersus diabolum, quomodo rex quidam contra principem quendam inimicum suum: hic autem rex habet in regno suo villam admodum amplam.

De regno & villa & castello & diuigione.

Cap. LXXVI.

I N villa vero castellum quoddam, supra castellum autem vnum diuigionem. In villa quaedam domus sunt validae, plures inuvalidae. In castello autem firmitas est tanta, ut si aliquis illuc confugerit, nisi inde redierit, ab aliquo laedi non possit. Tanta vero securitas est in diuigione, ut si quis illuc semel poterit ascendere, nunquam eum inde libeat redire. Haec autem omnia ille rex habet in potestate sua. Inimicus vero eius est ita fortis, ut quicquid extra villam inuenit, sine villo obstaculo comprehensum abducit. In ipsam quoque villam saepius intrat, & domos quas inuenit inuvalidas, violat, eosque qui inhabitant captiuos cum suis asportat. Illas vero quas firmas inuenit postquam eas irrumpere nequit, ad extremum inuitus dimittit.

In castellum quoque non potest ascendere, nec diabolus illuc confugientibus quicquam mali facere, nirederint ad praedium villae. Sed si amore suorum parentum redierint: quia eos audiunt occidi & male tractari, vel per foramen aut fenestram curiose respexerint, tunc eos facile occidere aut vulnerare poterit. Quapropter necesse est eis, ut nunquam ad clamorem parentum attendat, nec ad bellandum reuertantur vel respiciat, sed semper ut ceperunt fugiant, donec usque ad summam diuigionem peruenierint. Postquam enim illuc peruenierint, erunt omnino securi. Itaque rex ille deus est, qui cum diabolo bellum habet. Hic in suo regno habet christianismum, in suo vero christianismo monachatum, supra monachatum conuersionem tantummodo angelorum. In christianismo quidam in virtutibus sunt validi, plures vero inuvalidi. In monachatu autem firmitas est tanta, ut si quis illuc confugiens, monachus effectus fuerit, nisi inde poenitendo redierit, a diabolo laedi non possit. In angelorum vero conuersione gaudium est securitatis tantae, ut quisquis illuc ascenderit, non lit inde vnquam redire. Haec autem omnia rex idem deus habet in potestate sua. Inimicus vero eius, id est, diabolus tantae potestatis est, quod omnes iudaeos atque paganos, quos extra christianismum suum reperit, nullo obsistente rapit, & in infernum demergit. In ipsum quoque christianismum saepius intrat, & eos quos debiles inuenit, tentando violat, animas quoque corporibus inhabitantes captiuas asportat. Illos vero qui fortes sunt & bene muniti, postquam eos superare nequit: tandem licet tristis dimittit. In monachatum quoque non valet irrumpere: nec his qui monachi sunt, quicquam facere mali, nisi ad seculum redierint, corpore vel aliqua parentum affectione.

De similitudine inter monachum & potionem & medicum & abbatem.

Cap. LXXVII.

F Tendant nouitij, quia sic agit qui monachus arripit difficultatem, quem admodum infirmus qui grauem accipit potionem. Plerumque etenim contingit, ut qui aliquam patitur infirmitatem corporis potionem quaerit, qua ab illa infirmitate curari valeat. Cumque ei medicus dicit, ut illam vel illam potionem accipiat, & sic sanari poterit. Emit eam, vel gratis eam accipit datam. Sed cum potio fortis, eius viscera rimatur, membra omnia percurrit, malos humores contrahit, vires tollit, corpus dissoluit, terram infirmum prosternit, desiderium maximum bibendi in eo accendit, vel dormiendi, vel foras ad ventum eundi, eique medicus haec interdicit comminans: quia morietur si hoc fecerit. Heu me infirmus inquit, cur potionem hanc accepi? male mihi erat, & modo est peius. Heu quanto meo malo illos vidi, qui hoc consilium mihi dederunt, nec mihi quia & hoc me oporteret pati praedixerunt. Si enim hoc scissem, nunquam potionem accepiissem. Sic & sic iste conqueritur dum potionem coartatur: cum vero mali humores defluere ceperint, totumque corpus paulatim leuari, gaudet, exultat: quia talem potionem accepit, per quam ad pristinam san-

G sanitatem redire se sentit, & homines qui hoc consilium ei dederunt benedicunt. Similiter verò multotiens accidit, vt aliquis qui animę suę infirmitatem cōsiderat medicinam inde spiritalē quærat, qua ab illa vitiorum suorum infirmitate mundari valeat. Cūque ei aliquis spiritalis homo dicit, quod per monachatum posset saluari, dat quicquid habet, vt in monasterio aliquo suscipiatur, vel ei gratis aliquando conceditur & suscipitur. Sed cū ordinis difficultas cogit eum vigilare dum vellet dormire, esurire dum vellet edere, sitire dum vellet bibere, tacere dum vellet loqui, legere vel cantare cum vellet quiescere, sedere cum vellet stare vel ambulare, aut stare vel ambulare cum vellet federe, iniurias sustinere multas, propriam voluntatem ex toto deserere. Me miserum, inquit, hunc habitum quare suscepi? antea male agebam, sed modò peius ago: quia tot & tanta quæ mihi iubentur, adimplere non valeo, & vix nisi inuitus aliquid boni perficere valeo. Quid igitur? væ mihi, væ mihi, vt quid his credidi qui mihi hoc consulerunt? Putabam quod omnes isti homines essent sancti. Hæc & his similia nouitius dicit, dum ordo illi in primis videtur grauis. Sed postquam sentit, & secum considerat: quia hæc vnanimitè patiēdo sic omnia sua posse aboleri peccata, sicque sanitatem animæ citius recuperare, totum quod antea graue videbatur, paulatim leue efficitur, & quasi iam nihil male habens, letari incipit, deo gratias agit, quia monachatum suscipere meruerit, & omnes qui tale consilium sibi dederunt, benedicunt.

De contentione inter monachos nutritos & conuersos.

Cap. LXXVIII.

V Erum quia de conuersis & nutritis congregatur ordo monachorum: dicendū quia solet esse contentio quædam inter nutritos monachos atque conuersos. Attendunt enim nutriti se nulla crimina commississe: nec se in seculi sordibus coinquinasse, sed quia mūdā ab infantia vitā duxerūt: & in dei seruitio semper laborauerunt. Illos verò e contrario vixisse considerant: & ideo merito inferiores esse iudicant. At contra quia conuersi scientiam exteriorum habent, res monasterij sapienter tractant, nutritis ipsis necessaria inueniunt, ordinē quoque suū feruentius plerumque custodiunt. Illos verò parū in his valere considerant: ideo se meliores illis æstimant, sicque alii se præferunt dum non suam, sed aliorum infirmitatem attendunt. Sed si vere monachi essent sic esset inter eos quomodo inter angelos in cælis & homines sanctos. Angeli enim sunt quasi nutriti, sancti verò homines quasi conuersi. Sed nec angeli sanctos despiciunt, quia tentationibus aliquando victi sunt, nec sancti angelos: quia nullā quā vincerent, passi sunt tentationem. Si enim Michaël diceret Petro: Tu dominum negasti, posset Petrus respondere: Verum quidem est quod dicis, sed tu pro domino nunquā vel vllum colaphum sustinisti. Quod omnino non faciunt: sed ita existunt cōcordes, ac si omnes essent angeli vel homines. Sic ergo sunt isti, ac si nutriti sint omnes aut conuersi.

De similitudine inter monachos & angelos.

Cap. LXXIX.

S Ic est inter monachorum congregatiōnem in terris, & cōgregatiōnē angelorū in cælis, quomodo inter eos qui adhuc sunt exterius in cella nouitiorū. & illos qui iam sunt interius in congregatiōne monachorum, qui vt præualeant in omnibus se perfecte custodiunt. Hos enim abbas per semetipsum iā omnia docuit quæ vult eos obseruare, illis verò magistrōs ex istis præponit qui eos doceāt quæ debeant custodire. Isti iam probati sunt in omni humilitate & obedientia & patientia, & obseruatione omnium quæ ordo exposcit. Illi verò adhuc probandi sunt, vt rum velint esse humiles, obedientes, patientes & obseruare omnia quæ ordo requirit. Vnumquemque ergo illorum is qui ei magister deputatus est probat, & arguendo, & increpando. Plerumque etiam flagellando tentat an aptus ad suscipiendum in cōgregatiōne aliorū existat. Quem si vident cuncta patienter sustinere, & aliorum cōfortio per omnia dignum esse, venit ad abbatē annunciās ei coram omni cōgregatiōne. Domine, inquit, nouitius ille quem mihi commendasti, ita perfecte se habet omnibus modis, quod iam est dignus inter nos esse si iubetis. Quibus auditis abbas aut eum recipit communi cōsilio fratrum, aut adhuc dimittit ad exemplum aliorum nouitiorum. Sicque de isto nouitio cōdigne agitur, qui seruorum dei consortio iam dignus habetur. Illum autem nouitium quem magister tuus viderit inobediētem, impatientem, superbum, susceptione indignum, postquam eum diu tolerauit, multisque modis emendare tentauit: tandem si nihil proficere potest, venit ad abbatē, & talia ei refert: Domine, inquit, nouitius ille quem habebam in custodia vt eum docerem: quomodo posset esse dignus conuersatione nostra, ita peruersè se habet in omnibus quæ agit, vt nec inter reliquos nouitios dignus sit cōuersari. Prouidere itaque vobis conuenit, quid potius de eo faciendū sit. Ad hoc ille respondēs, magistrū hortatur, vt eum adhuc omnibus modis emendare conetur, dicens melius esse illum inter reliquos tolerare quàm ad seculum reuerti dimittere. Sicque nouitius iste nec in cōgregatiōne recipitur, nec à cella nouitiorum expellitur. Similiter ergo est considerandum per omnia inter deū & angelos & monachos, quomodo inter illum abbatē & magistrōs atque nouitios.

De similitudine inter deum & quemlibet imperatorem.

Cap. LXXX.

V Idendum est sic esse inter deum & homines & angelos. quomodo inter imperatorem terrenum & sibi obsequentes. Tria quippe sunt genera hominum quæ terreno imperatori seruiunt. Alij enim seruiunt pro terris quas habent, nihil aliud quærentes nisi quod tenent. Alij quia terras recuperare volunt quas eorum parentes aliqua sua culpa perdidērunt. Alij verò pro solidatis tantum. Illos itaque dominus honestius tractat, qui nihil vnquā deliquerunt, nec aliud quàm quod habet quærūt.

Hira-

A Hi radicati sunt, & fundati, nec euelli formidant dum se in voluntate domini sui conseruant. Illos quorū parentes sibi peccauerunt, quique pro illorum hæreditate sibi seruiunt, aliquando vilis tractat: modisque diuersis tentat, videlicet conuitiando, comminando, quædam grauia iubendo: quandoque etiā flagellando. Qui si hæc omnia humiliter sustinuerint, & domini sui misericordiam patienter expectauerint, tandē eis dominus hæreditatem patrum suorum reddit. Si verò noluerint hæc tolerare, nec suam valēt hæreditatem recuperare: nec aliud vult eis dominus dare. Illi autem qui nihil aliud quærunt quàm solidatas, & vt bene pascantur, tādū imperatori obsequuntur quādiu hæc eis largitur. Quæ si illis abundanter donauerit, laudant eū, & dicunt: quia vere domino tali seruiendū est: quia talia seruientibus sibi confert. Si verò hæc illis dare destiterit, statim recedunt ipso vituperato, & incipiunt seruire ipsius inimico. Tria igitur hæc sunt genera hominum, alicui terreno imperatori militantiū. Similiter autem tria sunt genera eorum, qui superno regi deseruiunt. Primum igitur genus sunt angeli, qui æterna beatitudine stabiles sibi sine omni intermissiōe sunt seruientes. Aliud verò homines boni sunt, qui inquantū possunt suæ voluntati obediunt, sicque ad regnum cælorū in patris sui Adæ culpa perditum hæreditario iure peruenire contendunt. Tertium autem hi qui tantum pro terrenis seruiunt commodis, quasi milites stipendiarij. Sic ergo per omnia est, considerandum inter hæc tria genera & deum: quomodo inter alia tria supra dicta & imperatorem suum.

Quid monacho proficit si aliquod bonum inuitus faciat.

Cap. LXXXI.

C Ontingit aliquando quempiā sic abundare humoribus malis vt nisi secetur aliter sanari nō possit. Vt ergo ab eis possit ex toto mūdari: spōte sua prius se facit ligari: rogans etiam eos qui eū secturi sunt vt nō eū dimittant quicquid ipse dicat donec eū perfecte secuerint. Cū ergo putredinē pungere cæperint & refecare: clamat & dicit se prius nihil mali habere, cōminaturque eos nisi eū dimiserint occidere. Sed illi qui eū hoc dicere propter dolorem sciunt, non verba illius attendunt: sed vt cœperant putredinem perfecte abscindunt. Cum autē ad plenū mundatus melius habuerit eisdem quos antea minabatur occidere: gratias agit quod non eum ad voluntatē suā dimiserint. Quid ergo? Nō quod nō ideo prodest ei sectio quia eam tolerant inuitus cū ad eam tolerandā se fecit ligari spontaneus? Prodest reuera: quia per eam abscisa est infirmitas, & reparata est sanitas. Similiter autem plerumque contingit vt alij non redūdet vitis & itelligat quod aliter saluari nō valeat nisi à se ferro districtioris pœnitentiæ fuerint refecata: vt ergo inde purgari perfectè queat: alicui in monasterio sponte sua se alligat. Professione etenim faciēdo ibi stabilitatem morūque suorum confessionem promittit: seque intra monasterij claustra eo tenore recludit: vt medici spirituales videlicet sui pastores, qui eum corrigere debent, quicquid ipse postea dicat non eū dimittant: sed eius vitia re-

secent & emendent. At plerūque cum eū cœperint ad meliora stimulare: & eius vitia corripiendo refecare, recalcitrat atque irascitur: dicens se nō esse culpabilem vnde reprehenditur: ipsosque qui eum arguunt aliquando etiam perimere minatur. Hi verò qui hoc eum proferre propter ordinis districtiōnē cognoscunt, non eum ideo dimittunt, sed ab eo districte stultitiā vt præualet nunc hoc nunc illo modo abscindunt. Cū itaque fuerit emendatus à vitis & mitior factus ad se reuersus eisdem gratias reddit, quibus irascatur quod eum reprehensum correxerint. Quid igitur? Nunquid nam ideo non sibi proderit illa tanta districtiō: quia eam infirmitatem carnis inuitus sustinuit: cum ad eam sufferendā sponte sua in monasterio se alligauerit? proderit vtiq; , quia & per eam liberatur ab omni infirmitate vitiorū: & redit ad verā sanitatē virtutū. Sed dicit aliquis. Melius esset vt deo sine professione seruiret spontaneus quàm in monasterio professione se alligans seruire cogere-tur inuitus.

Quam magna sit spes monachi professi.

Cap. LXXXII.

H Vic autem respondendū, quia tanta distantia est inter illum qui non vult face-re deo promissionem seruiendi sibi: & eum qui libenter eam facit, quanta inter homines duos qui ambo ex debito debent seruire domino vni, sed vnus eorum accedit ad dominū & dicit: Domine ex toto corde tibi seruire volo sed me esse tibi fidelē promittere nolo, quia si hoc tibi promitto: & postea tibi peccarem, grauius delinquēs grauiori vindicta dignus existere: quanto autē melius potero seruiam tibi, sed si quādo peccauero tibi iudica me vt illū qui se tibi esse fidelē minime promissit. Alter verò venit & dicit: Domine ex toto corde te diligo: tibiq; fidelitatē & subiectionē promitto vt si aliquādo fecero contra præceptū tuū: non me iudices vt alienū sed emēdes vt propriū seruum. His itaq; dictis euenit vt ambo idem peccatum postea faciant: ac deinde pœnitentes ad misericordiā domini sui veniant. Dicit itaque dominus illi qui sibi fidelitatē promittere noluit. Quare hoc fecisti? At ille, Domine inquit cōfiteor: quia deliqui: sed tamen non me tibi nō esse delicturū promissi. Sed ille: Ideo ne inquit, noluisti mihi fidelitatē promittere: vt posses cōtra me liberius peccare? ergo & ego cōtra te: nō vt erga meū: sed vt aduersus alienū agā, totūmq; quod erit mei iuris vsque ad vltimū quadrantem exigam. Hoc ita iudicatio conuertitur ad aliū & dicit: Et tu serue qui mihi fidelitatem promiseras & ideo ibi magis cauere debueras: quia re hoc fecisti? At ille: Domine ait, Confiteor reuera me deliquisse: tibiq; fidelitatē promississe: sed postquā me pœnitet quia deliqui: debeo ego peius pati: quia tibi fidelitatē antequam deliquissem promissi: quam qui hanc tibi non vult promittere & postquā peccauit? Ideo quippe me volui esse tuū, vt si quando peccarem non me iudicares vt alienū: sed emendares vt propriū. At dominus: Ita est, inquit, vt dicis. Cū ergo volueris de te vindictam accipiam vt de meo. Sic autem & deus inter professum monachum &

k nolentem

G nolentem profiteri iudicat si eos contra eū peccasse pœniteat. Non solum autē professum minus iudicat non professo: sed etiā quolibet laico adhuc in seculo cōstituto. Licet enim vterq; idem peccatum committat: tamen toto ex corde monachum pœniteat deliquisse: cūmq; ordinem cui se subdidit feruenti amore custodiat: maiorem quā laicus misericordiam cōsequatur: quātūlibet ille pœniteat secularib⁹ adhuc detentus. Si verò pœnitere noluerit maiori quā laicus damnationi subiacebit.

De similitudine inter monachum peccantem & laicum. Cap. LXXXIII.

Vod vt apertius à simili videamus, homines duos vnus domini seruos itueamur, ambo itaque à domino illo possessiones proprias obtineant sibi iure iurādo promisso quod & fideles existant. Vnus tamen illorum conditione tali hoc faciat: quod si quid in eum quandoque delinquat, de proprio suo prout fuerit iustum sibi emēdet. Alter verò dominum adeo diligit, vt nihil proprium retinere: sed omnibus ei dimissis familiariter sibi malit seruire. Hoc etiā pactum cum eo faciat quod si aliquando quid contra eum committat, de se ipso non de re aliena, sed vt de proprio quā voluerit vindictam assumat. His igitur actis si culpam eandem cōmittat vterque ac deinde pœnitentia ducti velint emēdare, sed ille de proprio quod nec adhuc totum vult dare pro illius culpæ satisfactione, iste verò de seipso: quoniā etiā totum iam prius domini sui mancipauerat potestati, videatque dominus quod ille tātum facere noluerit, sed postquam sibi peccauit quātū iste prius quā in eam delinqueret fecit. De quo inquam, maiorem velle videretur habere misericordiam: an cum illo videtur velle mitius agere quem operibus comprobatur se minus diligere? Quod si hunc alterū velit altero durius arguere. Serue inquit, male tu quanto mihi eras familiarior: tanto es culpabilior: Potest iste sibi respondere. Domine inquit, verum est quod dicis: sed quandiu pœnitere nolui: ac postquam toto ex corde pœniteo: meque ipsum in emēdationem trado: nūquid nam peius illo debeo pati qui nec illud quod habet tibi totum vult dare pro satisfactione sui commissi? Iustum ne videtur vt quia te magis dilexi minorem debeā misericordiam consequi immo maiorem mihi facere deberes misericordiam, quo nullam maiorem tibi facere possum satisfactionem? Quid aliud domin⁹ diceret quā quod veritas habet? Hunc ergo mitius iudicat vt ex toto propriū. Illum verò seuerius, vt minus sibi priuatum. Sic ergo & de⁹ celerius indulget monacho qui se ei totum committit: quā laico dare nolenti vel sua pro his quæ cōmissit.

De similitudine inter monachum & arborem. Cap. LXXXIII.

Tenim rursus à simili potest videri: acceptabilis est deo bonum opus monachi quā hominis cuiusquā secularis. Solet quippe accidere duos esse homines sub domino vno: singulas habētes arbores in proprio solo. Arbores autē illæ fructum ferunt bonū vtriq;. Verū illi, dominū inæqualiter diligunt: & ei de

fructu earū impariter seruiunt. Vnus enim eorum: quia eū minus diligit: cū arboris suæ fructus fuerit matur⁹: colligit, fertq; inde domino suo quātū sibi fuerit visum. A deo autē dominū alius amat vt ad eum veniēs, arborē ipsam ei offerat. Domine, inquit, arborē habeo quandam: bonū valde fructum ferētē, quæ quia vestræ cōgruit dignitati, malo eā vestri esse iuris q̄ mei, eā igitur offero vobis vt amodo vobis fructificet soli: ipsam quoque vestro assignabo præposito: vt ex ea fructū colligat, indēq; vobis prout velle vos nouerit diligenter deseruiat. Sed etiā ego quāta diligentia poterō: eandē vestræ utilitati custodire curabo. Cuius igitur horū obsequiū domino illi magis videtur acceptum. An illius qui quantūcūq; voluerit dat ei de fructu propriæ arboris? Immo magis illius qui arborē totā dat ei cum fructu. Sic ergo & seruitiū monachi deo est magis acceptum, quā hominis secularis. Ipsi enim sunt homines duo qui sub deo velut arbores quasdam habent seipsos. Ipsi quoq; vtriq; sunt apti ad ferendū fructum operis boni. At quoq; nō eodē modo diligūt deū: nec ei pariter bene operando deseruiunt. Secularis enim: quia eum minus diligit: tunc tantum cū bene operandi animū habuerit: boni operis offert deo quantū voluerit. Monachus verò eū diligit in tantū vt ad eum accedens totum ei offerat seipsum: factis ac verbis alloquens eum. Domine, inquit, meā hactenus potestatis erā: quodq; mihi libebat bonū malum vt faciebā. Verū: quia tuus omnino debeo esse: tibiq; soli tantū bona opera fructificare: me totū tuæ tradō potestati, vt amodo tibi fructificē soli, quod vt melius tibi facere valeam, me vni ex ecclesiæ tuæ prælati subdam qui me custodiens ea tantū opera doceat agere quæ tibi nouerit magis placere: sed & ego pro modulo meo meipsum custodire studebo. Cuius ergo munus Deo est acceptabilius? An illius qui sibi offert quēdā ex operibus suis, plurima verò subtrahit? Immo illius magis qui dat ei seipsum cū operibus cunctis. Nec ideo propria priuatur mercede: quia sæpe bonū opus cogitur agere. Sicut enī is qui arborē totā cōmisit præposito domini sui vt ex ea fructum colligeret, ex quo & domino suo prout eū velle nosset, deseruiret: vt in quā propriū nō perdat meritū, sed ille colligat fructum prius quā maturescat: aut vt in arbore dimittat econtra donec putrescat: sic monachus qui se totū cōmisit prælato vt eum custodiret, eaq; opera tantum ab eo agenda exiget quæ deo placere potius nosset. Sic inquam, propriam non perdit mercedem si quid operis boni agere cogatur: antequam velit: vel econtra prohibeatur cum agere velit: donec & ipsam amittat voluntatem agendi. Non ergo omittere debet quicquid boni prælatus ei præcipiat: vel præsumere vt agat à quibuscūq; eum prohibeat. Sit enim illius prouidere quid præcipiat quidve prohibeat, huius verò sequi eum in bono per omnia.

De similitudine inter matronam & diuinam voluntatem. Cap. LXXXV.

Ccidit quandoque matronam aliquam, filias cum ancillis suis magistræ cōmendare: vt eas, opera mulieribus congrua doceat.

A doceat. illis verò præcipit vt ei cuncta obediāt quodque faciendum iniunxerit expedite adimpleāt. Hoc itaque disposito magistra eas in vnū congregat, iniungit cuique quid agere debeat: & ne foras egrediantur obseruat.

De filiabus matronæ.

Cap. LXXXVI.

Q Vibus ita sub eius magisterio astrictis: bonæ quidem filiæ per omnia sibi obtemperant, sed nec abeundi foras licentiam quærere cudent.

De ancillis eius bonis. Cap. LXXXVII.

A Ncillæ quoq; similiter faciunt, excepto quod instabiliore existunt, quia enim tædet eas in custodia diutius esse: licentiam foras exeundi quærunt quandoque. Quā si obtinere non valent: non inde tristantur vel murmurant: tantū dicunt: quia datam libenter acciperent. Quod si eis concessa egrediuntur pro eis visum fuerit: cessantque interim ab operibus suis.

De ancilla latrone. Cap. LXXXVIII.

B Nter eas autē quandoque est latro quædam, præceptis magistræ vix obedire volēs. Hæc igitur: quia custodia tēdio semper ei existit: licentiā exeundi sæpius quærir, & causas quæ rationabiles videantur adinuenit, quā si obtinere non potest: cōtristatur vehementer & dolet suæq; magistræ si audet durius respondet. Si verò aperta causa ei non fuerit: ei occultè detrahit: quodque faciebat opus intermit. Quod si operari iussa fuerit, præterdit protinus quod sit infirma. Ac si quādo se solā viderit protinus exilit, ostiū petit, huc illucq; circūspicit: mandat illi vel illi licentiā quærere secū loquēdi. Quod si in hoc reperta fuerit atq; correpta: profilit statim in huiusmodi verba: Quid, inquit, feci quod sic debeam corripiri: quæ mira visa sum agere, quia inferuntur mihi cōtumeliæ sed iam sati sapertum videtur q̄ iniuste contra me agatur. Itaque residet mœstus: dolens quod ita sit repræhensā, at postquam ad modicum ille dolor recedit: maturitatem quandam præterdit cūque æstimat quod ab aliis reputetur matura, licentiam rursus quærere tentat: quam si habere nequiverit, protinus subdit. Stult⁹ est, inquit, qui bene agit cum æquē boni tractentur & mali. Quod si licentiam habere poterit, foras confestim egreditur: huc illucque vagatur iuuenem confortia expetit, multa non agenda committit. Vt ergo hac similitudine potest colligi: tria sunt genera voluntatis in subditis.

De obedientia, licentia, & inobedientia.

Cap. LXXXIX.

H Orum autem primum obedientia. Secūdū licentia. Tertium inobedientia. Hęc verò genera omnia inueniri possunt in monachis: quos matrona quædam magistræ cuidam commendauit, id est, voluntas diuina voluntati abbatis eorū supposuit. Licentia igitur multos decipit: obedientia verò & inobedientia contraria sunt, harū media licentia est. Is ergo quē obedientia constringit claustra nō egredi vult tamen exire regulæque districtiōne licet ter declinare: quanuis nolit sine licentia, id præsumere, & idcirco actum suum licentia qua præ

ualet conatur defendere, peccatum profecto habet ex illa illicita voluntate. Non enim postquam mortuus mundo claustrum subiit, ad mundi negotia vel voluntate vllatenus redire debuit: velle tamen suum non nisi permissus facto implere voluit. Obedientia ergo quam in hoc amplexus est: ipsum factum excusabit, sed velle quod contra obedientiam habuit periculosum nisi pœniterit illi erit. Quod nonnulli minus attendentes licentia quā pro implenda voluntate sua expetunt, sæpe falluntur. Vt igitur breuiter loquar & succinctè: sub ipsa obedientia viuentes sunt matronæ regalis filiæ. Ancillarum verò nomine licentiæ adherentes accipere, inobedientia verò quæ dicitur & ipsa latro rebelliones signantur in ordine monastico.

De similitudine inter monachum & denarium.

Cap. XC.

R Vrsus à simili possumus videre quæ in perfecto monacho debeat esse, tria cuique bono insunt denario quæ cuique perfecto debet inesse monacho. Denarius quippe bonus puro ex ære, recto pondere, monetæque legitima debet constare. Si enim vnum ex his defuerit, venalis esse non poterit. Vt ergo venalis valeat esse, hæc tria pariter debet habere. Hæc quoque debet habere & monachus vt vere monachus esse reputetur. Eius quippe metalli puritas, pura est eius obedientia, nulla enim inobedientiæ impuritas, sed sola in eo debet esse obediētia. Rectū verò illius pōdus, stabilitas est propositi eius. Nō ergo leuiter exufflari debet ab eo quod cœperit, sed vsq; in finē perseuerare stabilis. Illius autem moneta habitus est monachalis, atque tōsura antè & retro, & his cōsimilia. Sicut enim denarius à moneta dignoscitur cuius sit regionis: Sic ab istis monachus cuius sit ordinis. Is autem monachus qui adeo est senex, vt antè & retro iam nequeat inclinare, denario illi est similis cuius monetam temporis antiquitas iam deleuit. Iste verò qui habitū monachalem nō adhuc, sed vitam suscepit, & ideo nomen nō habet monachi, assimilatur nummo ponderoso: monetā tamen non habenti, & ideo non æquē venali: verum sicut thesaurum congrare desiderat, huiusmodi nummum ita vt habentem monetam amat. Sic deus qui thesauro cælesti nos omnes reponere cupit, huiusmodi hominē æquē vt habitum monachi habentem ibi reponit. Quem autem viderit habitum quidem monachalē habere, sed ex ære impuro, id est, inobedientem esse, hunc thesauro cælesti nunquā reponit sicut nullus denariū falsum licet aptè monetatū suo thesauro reponere queat. Quē verò viderit obedientem esse: etsi aliquādo fragilitate peccet humana: nō hūc tamē repellit si vere pœniteat. Vt enim à valido denario, denarius falsus: sic à perfecto differt monachus imperfectus. Inualidus quippe denari⁹ minus habet pondus quā debeat habere, sed illud quod habet puro ex ære cōstat. Falsus verò eādē quā bonus monetam præterdit sed interius latet falsitas æris. Sic falsus monachus eūdē quē perfectus habitum habet: sed inobedientiæ falsitas interius latet. Debilis verò, sed obediens licet non tantā quando aliquando cadat habeat

Grabilitatem: obedientiæ tamen retinet puritatem. Mox etenim penitet eum quia deliquit, quodque ei præcipitur: pura obedientia facit. Ille ergo ut denarius falsus à cælesti thesauro repellitur: hic verò pro sui modulo vigoris ibi reponitur. Nihil igitur: cuiquã prodest habitum monachi exteriorẽ habere si nõ studuerit & interiorẽ retinere. Duo quippe sunt ordinis genera viro religioso cõuenientia. Vnũ exterius quo religiosus videtur, aliud verò interiº quo religiosus habetur. Et illud quidẽ exterius facticij: hoc verò interiorius naturalis est ordinis. Facticij quippe ordinis facticiæ sunt cõsuetudines vt in ordine monachorum reperiuntur plures. has enim homines adinuenerunt, quibusdã de causis rationalibus seruandas instituerunt. naturalis verò ordinis naturales sunt virtutes: & humilitas, charitas, & alię plures. Has enim deus ipsi naturaliter indidit homini suãque causa salutis seruandas mandauit: ille itaque facticius ordo sine isto nihil homini prodest: iste verò sine illo etiam saluare hominem potest: vt tamen seruari valeat iste valde necessarius sibi est & ille.

H De similitudine inter corrigiam & sotularem. & ordinem facticium & naturalem.

Cap. XCI.

Is enim est inter ordinem facticium & naturalẽ: quomodo inter corrigiã & sotularẽ. Corrigia nãq; sola colligata pedis, nullo est munimento pedis: immo magis inconueniens videtur esse si sibi sola circũligeretur. Sotularis verò etiã solus pedem munit: satisque decenter cõuenit ei, ne tamen cadat vel tortus fiat: necessaria sibi est corrigia vt ligetur ex ea. Sic licet facticius ordo nihil solus proficit: sed magis dedecet: naturalis verò sine illo & proficit & decet: vt tamen iste firmiº teneatur: necessariº ille sibi habetur. Hinc quippe est quod qui religionem interiorius seruare desiderat: habitu monachali exteriorius se alligat: qui quod exterius demonstrat: semper eum esse coarguat. Quod si postea noluerit hoc esse: magis dedecet eum habitus ipse. Si enim, verbi gratia: monachus superbus fuerit qui habitu exteriori humilitatẽ præ tendit: multo inconuenientius esse videtur quã si careret humilitatis habitu. Decet igitur vt quod ostendit exterius: studeat & habere interiorius. Nihil enim pene exterius habet in habitu vel professione siue consuetudine: quod non eum commoneat aliquid interiorius habere.

De vestibus monachi. Cap. XCII.

Vod enim viles nigrasque fert vestes, vt se vilem reputet peccatorẽque commonet. Quod verò eisdem à capite vs-

que ad pedes tegitur: hoc eum facere à principio vitę vsque ad finem hortatur. Hęc enim est talaris tunica & polymita quã filio suo Ioseph, fecisse legitur Iacob patriarcha. Quod autem eadem in modum sunt crucis: eum semper habere commonet memoriã dominicę passionis.

De corona & tonsura monachi.

Cap. XCIII.

Orona denique capillorumque tonsura eum esse debere sacerdotem & regẽ demonstrat. Sacerdotes quippe in lege mi-

tra tegebant caput: ad similitudinẽ cuius, & huic caput raditur. Reges autem coronis vtuntur: ad cuius similitudinem huius capilli tondentur. Hęc itaque coartant eum vt sacerdotis & regis gerat officium.

De spiritali sacrificio monachorum.

Cap. XCIII.

Officium sacerdotis erat in lege: generis diuersi pecora mactare. Huius ergo similiter officium debet esse leonem iræ & crudelitatis: lupum rapacitatis: taurum feritatis: vulpem astutiæ: hircum immunditiæ: glirẽ somnolentiæ: equũ & mulum luxuriæ: asinũ pigritiæ, aliãque bestialia vitia occidere. Regis autem officium propriũ est regere regnũ: hostes inde propellere ne iusto iniustus iniuriam faciat prouidere: malis depressis bonos exaltare. hoc itaq; officium debet esse monachi: vt suę mētis regnum regat & corporis: hinc enim omnia expellere debet vitia: prouidere ne malus bono appetitus resistat: sed vt bonº malũ sibi semper subiiciat. Quicquid postremo exterius ostendit in habitu vel cõsuetudine vel etiã in professione: studeat & interiorius habere. Alioquin nihil sibi corona siue tonsura proderit vllũ ve habitus monachalis. At sunt plerique qui facticio ordini imputant quod naturalem non seruant. Dicunt enim bono animo se pati non posse quod eis imponuntur consuetudines tantę. Quærunt etiam quod in seculo meliores fuerint, cõsueque monachus deteriores effecerit. Verum quisquis hoc dicit, denario falso est similis.

De similitudine inter monachatum & ignem.

Cap. XCV.

Alfus quippe denarius bonus plerũque esse videtur: at si in ignem fuerit missus protinus, falsus esse probatur. Sic plerũque male morigeratus homo, bonis esse moribus videtur in seculo: verũ si rigorem arripuerit aliquo instinctu monachus: culpisque postmodũ exigentibus regulariter increpatus protinus probatur nõ esse quod videbatur. Qui enĩ humilis videbatur & patiens, mox superbus inuenitur & impatiens. Quod si hoc imputauerit ordini, tale est ac si denarius dicat igni, tu me falsum fecisti. Non autem falsum eum fecit: sed quod erat ostendit. Sic denique istum nõ ordo male morigeratum efficit, sed quia hoc iã esse declarauit. Non igitur ordinem sed seipsum accuset, moresque peruersos in bonos commutet nisi enim esse bonis moribus videatur, bona si qua exterius agit paruipenduntur.

De interiori virtute & exteriori.

Cap. XCVI.

Vo quippe virtutis sunt genera quę inter se sic differunt vt corpus & anima. Vnum enim interiorius & inuisibile. Aliud verò exterius est atque visibile. Interiorius namque est charitas, humilitas: patientia, benignitas: ceteraque similia: Exteriorius verò ieiunare: eleemosinas dare: in orationibus vigilare, lachrymarum aliãque huiusmodi. At sicut corpus sine anima nõ diu subsistere valet: aĩa verò sine corpore potest. Sic exterius genus sine interiori non diu subsistit: cum interiorius faciat sine exteriori. Diu enim charitatẽ habere quis potest etiam si non ieiunet

A ieiunet: cum diu pro deo ieiunare non possit: si eum modo amet. Vt tamen plerumque spiritus malignus corpus assumit: illudque vegetando subsistere facit. Sic inanis gloria cor hominis intrat: illudque virtutis genus exterius simulat: Sicut enim charitas ieiunare: sic & inanis gloria facit. At sicut corpus exanimatum cito foetet atque cõtemnitur: sic exterius genus sine interiori despicitur. Cũ enim quispiam ieiunio quidem intentus: sed irasci facile videtur: de ieiunio lauderetur ab aliquo, cõfestim respondetur ab altero: quis, inquit, de illius curet ieiunio qui sic inflatur pro nihilo. Si autem frequentius manducaret: sed humilis & patiens esse videatur, si quia non ieiunat, ab aliquo reprehendatur, ilico ab altero respondetur: Bene vtique vt manducet promeretur, quia adeo patiens est & benignus.

De similitudine inter monachum & hortulanũ.

Cap. XCVII.

Ciendum ad virtutes tẽdenti, quod agere debeat more hortulani. Hortulanus quippe, qui plãtare appetit herbas: priº terrę naturam considerat vbi eas plantet. Nisi enim terrę earum natura conuenerit: crescere & fructificare nullatenus poterunt. Sic qui virtutum facere vult plantarium: quo in loco plantet eas sibi est prauidentum. Si enim locus fuerit vitiosus & ipse virtutes in vitia redigentur.

De edificante domum & quod superbia sit valis maxima bestiarum vitiorum plena.

Cap. XCVIII.

Vrsus sic eum agere decet: velut qui domũ edificare debet: Qui enim edificiũ facere vult stabile, soliditatem prius cõsiderat terrę, quo scilicet fundamentũ firmum supponere, parietem erigere, tectũ superimponere tutusque possit inhabitare. Sic qui virtutũ vult facere edificiũ quo securus inhabitet ab insidiis dæmonũ: quo in loco sui constituat illud: sibi est prauidentũ. Si enim locus non fuerit firmus: nec edificiũ diu subsistere poterit. Hoc itaque solum vel terra bona est humilitas: cuius cunctis virtutibus congruit natura eãque; velut firmũ fundamentũ sustentat. Nõ est in altum eleuata superbia: sicut quidam putant, sed demissa & vallis maxima bestiarum vitiorum plena & caligine tenebrarũ densissima. Nã quanto amplius quis superbia inuoluitur: tanto lucẽ veritatis minus intuetur: Nec clarẽ iustũ ab iniusto quãdiu in tenebris, id est, in cæcitate cordis sui iacet: discernere superbos potest: sed quę sunt distorta æque sectatur vt recta. Vnde fit vt in valle ista tenebrosa vitiorum, sit copia quasi bestiarum crudeliũ multitudo magna. Nã leones crudelitatis, vulpes calliditatis, serpentes quoque venenosę inuidiæ, ranę garrulitatis & iracundiæ: cetera etiam vitiorum animalia solent ibi superabũdare. Quę quanto plus cuique familiares habentur: tanto minus quã sint crudeles videtur. Cõsuetudo enim vitij est, vt nõ facile videatur ab illo qui eo premitur sed mox vt cessauerit & ab eo se alienauerit, tũc demũ cõsiderat in quanta sceditate & miseria iacuerat & quã graues morsus malarũ bestiarũ tolerauerat

De monte humilitatis & septem gradibus eius.

Cap. XCIX.

Vmilitas autem mons magnus est, in cuius summitate lux est non modica, & honestarum personarum, id est, sanctorum virtutum pulcherrima turba. Sed qui ad hunc peruenire desiderat: necesse est vt per gradus quosdam ascendat si hunc montem agnoscere & inhabitare affectat.

De primo gradu humilitatis. Cap. C.

Rimus itaque gradus in monte humilitatis est cognitio sui. Hunc vnusquisque sic debet habere, vt se inferiorẽ omnibº iudicet esse: imitans apostolũ qui se omni suorum cooperatorum dixit esse minimũ. Si enim esset aliquis homo qui ita peccasset: vt dominus eius sibi iusto iudicio pedes & manus amputare oculos eruere & totum corpus dilaniare posset nec tamen faceret, sed ex sua misericordia illũ toleraret: vehementer se domini sui debitorem cognoscere deberet, & eo magis humiliari, quo se minus perpenderet meruisse à domino sic tollerari. Nos igitur dominum nostrum in multis offendimus omnes, & in tantum vt nos ex vindicta iustitię suę, membratim posset dilaniare: aut iugi languore in præsentia affligere, aut pœnis post modum æternis tradere.

Quod qui in deum peccat, omnem creaturam contra se excitat. Cap. CI.

X qua offensione non solũ irã dei promerimus, sed etiã totam creaturã aduersum nos excitamus. etenim si seruus alicuius à domino suo recederet: & inimico domini sui adhæret: non solũ ipsum dominũ exacerbaret: sed etiã totã eius familiam iustissimi irritaret. Cũ igitur dominum creatorẽ cunctorum offenderimus: aduersum nos omnem creaturam quãtum spectat ad meritum nostrum, in iram commouimus. Potest ergo nobis iusta cõsideratione terra dicere: Non debeo vos sustinere, sed potius absorbere: quoniã à creatore meo nõ timuistis peccãdo recedere: & inimico eius diabolo, scilicet adherere. Potest etiã cibus dicere & potus: Nõ meruistis vt vos pascere debeamus: immo potius vt confusionẽ vobis præparemus. Ab illo enim peccãdo recessistis: per quẽ nec ales esurit. Sol quoque: Vobis ad salutẽ nõ debeo lucere: sed ad vindictam domini mei qui est lux lucis & fons luminũ penitus coercere. Sic etiam singulę quęque creaturę, contra nos possunt surgere irrefragabili ratione. Proinde expedit nobis humiliari ne diu dilata vindicta, tanto acrius adueniendo mala nostra puniat, quãto diutius tolerauit quod prius punire poterat. Vt ergo humiliemur, quid simus: quod nati fuerimus vel quid fecerimus, mēte pertractemus: & nos viles peccatores multoque supplicio dignissimos fore cognoscemus. Qui se ergo talẽ iudicat: iã in primo gradu humilitatis stat.

De secundo gradu humilitatis. Cap. CII.

Ecundus gradus est dolor. Nam sunt nonnulli qui se peccatores esse cognoscunt: sed nullum inde dolorẽ habere dignoscuntur, quibus necesse est vt doleant, si veniã mereri desiderant: quia nõ valet ad salutẽ vt se cognoscat quis peccatorem, nisi inde habeat dolorem. Nã si domino suo aliquis peccaret: & inde dolorem nõ haberet: quid putas dominus

Geius de eo diceret? Quomodo ei offensam posset dimittere, quando eum pro offensione sua nequaquam sciret dolorem habere? Ridiculum potius quã aliud videretur si veniam peteret de hoc, vnde dolere se non fateretur. Neceffe est enim vt dolorem habeat quisquis de perpetratis culpis veniam consequi, desiderat.

De tertio gradu humilitatis.

Cap. CIII.

Einde sequitur confessio, quia qualiter se peccator cognoscat & doleat, confiteri studeat. Multi enim sunt qui se peccasse cognoscunt & dolent, & tamen celat quoniam quidem hoc confiteri, erubescerent non audent. Et quia sciunt confessionem necessariam ad salutem fore, ita in cordibus suis coram Deo pœnitent & illi confiteri proponunt, multoque maiorem pœnitentiam agunt, quã si confiterentur, eis iniungeret aliquis sacerdotum: verum in hac re penitus decipiuntur, quia nullus Deo quicquam confiteri potest quod ipse ignoret.

De confessione.

HOmnia enim ei nuda sunt & aperta. Vult itaque deus, vt quicumque ei peccauerit ac si ipse nesciret, ita suo loco alij nescienti, confiteri ne dissimulet, quatenus hoc iudicio manifeste comprobet: quia si deus hoc ignoraret, ipse veraciter ei manifestaret. Ad hoc si his qui maiorem pœnitentiam, ex proprio arbitrio non confessus vult agere, quã aliquis si confiteretur vellet ei imponere, putat maius se fecisse ex propria voluntate quã si confiteretur: pensent apud se quid sibi plus confiteri, an confiteri & paruam pœnitentiam agere, an sine confessione spontanea voluntate longo pœnitere tempore. Cuique magis elegit pœnitentiam gratis protelare quã reatum suum per confessionem manifestare, agnoscat pro certo, quia nondum verè confessioni illam suam spontaneam pœnitentiam quãlibet grauis fuerit, adæquavit: quoniam quidem necdum sibi tantum constitit grauius clã pœnituisse quã tantum confessionem cui eam facere debuit fecisse. Quare minus est semper quemlibet grauius sine confessione pœnitere, quã puro ex corde confessionem facere.

De quarto gradu humilitatis.

Cap. CIIII.

Vm itaque tres gradus in montem humilitatis habeamus: sequitur persuasio que vniciq; habenda est, quartus videlicet prælibatæ virtutis gradus. Cui enim necessariū fit vt confiterentur. Sciendum est quod ita confiteri debemus, vt hoc ipsum quod confitentur ita esse persuadeamus, tunc enim pura est confessio, si eam sequitur voluntaria persuasio.

De quinto gradu humilitatis. Cap. CV.

Vinto igitur gradu confessio apponatur: vt scilicet qualē se quis cognoscit, dolet, confitetur & suadet, talem quoque se ab aliis consentiat iudicari. Sunt enim plerique satis semetipsos iudicantes: sed nequaquam possunt ab aliis pati, iudicari, vituperari. Qui enim vt ad montem verè humilitatis ascendunt: necesse est vt sicut semetipsos despiciendos iudicant: sic & alios si se iudicando despexerint, tolerare sciant. Quia in re opus est patientia quæ sexto loco est apponenda.

De sexto gradu humilitatis. Cap. CVI. K.

AEc itaque vnicique familiaris sic esse debet: vt quandoque ei aliqua iniuria fit, ita eam suscipiat patienter quasi commodum sibi magnum fieret. Profecto si aliquis seruatorum alicuius districti hominis peccasset & dum sibi exinde fierent multæ molestiæ, non reclamaret: sed potius iuste talia pati se diceret, citius apud dominum misericordiam inueniret. Nos itaque qui multa contra creatorem nostrum commisimus: tanto studiosius humiliari debemus: quanto magis indulgentia eius nos indigere videmus.

De septimo gradu humilitatis. Cap. CVII.

Ec solum absque murmuratione pati debemus molestias: sed vt etiam grauius puniamur ad vindictam dei amemus. Supremus enim amor motus humilitatis gradus esse videtur. Quoniam quidē est tunc deo gratia satisfactio cum in eius mente qui satisfecit nulla manet murmuratio, sed pia iugiter feruet dilectio.

Recapitulatio graduum humilitatis.

Cap. CVIII.

Quod autē superius dilate per partes ostēdimus: nunc eadem breuiter & summam sub exemplo recoligamus. Si enim dominus quispiam seruum haberet quem pro culpa sua tradere morti deberet: positusque ratione cum eo, suam seruus culpam occultare velut in tenebris vellet. Aut si cognosceret: quod est primus humilitatis gradus, non inde doleret. Aut si doleret: quod est secundus, coram aliis domino licet iubente confiteri nollit. Aut si confiteretur: quod est tertius, persuadere nollit vt hoc ita crederetur. Aut si vellet inde culpabilis credi: quod est quartus, pati tamē nollit vt dicitur culpabilis. Aut si hoc sibi dici pateretur: quod est quintus, non tamen pati vellet vt sicut culpabilis tractaretur. Aut si hoc patiens: quod est sextus: non ita tractari, amaret, quod est septimus, licet hoc velle dominum suum sciret: non ei profecto culpam illam dominus dimitteret, immo magis vt iniquum seruum eum puniret. Sic nec nostras nobis culpas dominus dimittet: si non nos gradibus iisdem humiliauerimus sicut ipse iubet.

Quomodo vnusquisque se minorem omnibus putet.

Cap. CXI.

Erū quia nonnunquam ideo extollimur quia nos aliis non recte cõparamus. Videndum est nobis quo id modo facere debeamus. Si enim nos aliis volumus comparare: ea tantum debemus cõsiderare quæ à nobis sunt in nobis: non à deo quasi præstita nobis. Sic nanque agit qui de bonis à deo sibi præstitis super alium extollitur, velut qui vestibus alienis indutus gloriatur. Non ergo hæc aliorum bonis comparare debemus: sed mala tantum nostra quæ à nobis sunt in nobis habemus, quod si fecerimus: mala videlicet nostra bonis aliorum vt cõferamus nos inferiores esse cæteris omnibus nobis ipsis videbimur. Quod contra: quia superbi faciunt etiam si sint omnibus deteriores: cunctis tamē se iudicant esse meliores: sua enim bona tantum attendentes aliorum malis cõparant, quorum mala nullatenus considerare debent.

Quod

A Quod obsit consideratio alterius peccati.

Cap. CX.

Consideratio nanque vel cognitio alieni peccati, mala multa in diuersis parit. Si enim peccator est qui alterius culpam considerat, malo illius exemplo in suo peccato perseuerat. Si verò pœnitens à peccato, à pœnitentia frigescit, eodem exemplo. quod si eodem peccato vel etiam alio tentabatur, facilius exemplo superatur: si autem tentatione carebat, eo ipso tentatur quod vitium illius considerat. Si verò iustus præferendo se illi in superbiam extollitur: quem sibi diligebat etiam in deo, nunc eum incipit habere odio. non ergo facile consideranda est alterius culpa: cuius cõsideratio tot generat mala: virtus verò illius semper debet attendi, quia eius consideratio per contrarium vadit. Ipsa nanque peccatorem conuertit, pœnitentem pœnitere, magis tentatum tẽtationi resistere, non tentatum sic permanere: iustum humiliari, diligentem verò magis diligere facit. Alterius igitur virtutem non vitium, suumque vitium non virtutem attendere debet, quisquis ad culmen humilitatis ascendere studet.

De duabus sororibus hunc montem custodientibus.

Cap. CXI.

Vius autē humilitatis pulcherrimi modis, duæ sorores sunt custodes, verecundia scilicet quæ est apud deum: & verecundia quæ est apud homines. Nam cum tẽtatur aliquis: si ante mentis suæ oculos, has duas firmiter reduxerit, hanc facile superare poterit. Sic enim sibi ipsi loqui debet.

De verecundia quæ est apud deum.

Cap. CXII.

Iergo hoc peccatum vel illud fecero, quomodo ante deum & sanctos eius angelos qui me vident, oculos meos leuare potero? Quid dicam cum reatum meum omnis creatura dei videbit, boni & mali angeli & diaboli me accusabunt, nequaquam peccabo: imo propter te domine morte afficiar tota die, custodiãque vias meas vt non delinquam. Sic sibi vnusquisque proponat: sic semetipsum cõsideret: sic se ab irruentibus bestiis eruat. Sed considerandum: quia verecundia quæ est ante deum, semper est libera, & custos fidelis.

De verecundia quæ est apud homines.

Cap. CXIII.

Eruntamen illa quæ est apud homines verecundia, nonnunquam fallax est & latro pessima. Solet enim cõtingere vt aliquando mentem alicuius vbi iam sæpe dictus mons humilitatis est constituendus, hircus luxuriæ, lupus rapacitatis: vel alia quãlibet vitiorum bestia tentet irrumperè: quam cum verecundia quæ apud homines est, ne intraret prohibere deberet: sic sibi metipsum interdum male consulendo loquitur. Magna erit, inquit, confusio si huic tẽtationi luxuriæ: vt postmodum sciatur aditum dedero: sed nullus hominum hoc videbit: & ego bene celabo meipsum, nec amplius erit cognitum: modicæ nunc voluptati cõsentiam: & cum voluero memetipsum corrigam. Ac deinde pœnitendo satis melior quã modo sum, ero. Multi enim post ruinã surrexerunt & post-

modum meliores fuerunt. Sic nimirum verecundia quæ est apud homines: malo suo cõsilio nonnunquam fallitur, & fallit: & malam vitium, bestiam in montem quem tueri deberet, subintrare permittit. Quæ cum intrare permessa fuerit non facile expelli poterit. Nam si is qui scelus commisit: confiteri aliquando voluerit: ea cogitatio quæ prius promittebat ei quod se emendaret mox vt voluisset: post perpetratam culpam dicit: Quomodo cõfitebor: qua fronte reatum meum aperiam? non amplius honorem habebò si me manifestauero: sed qui modo apprecior: omni tempore vilis ero. Quid igitur faciam? saturabor voluptuose viuendo: nondum viam iustitię tenere valeo. Ecce quomodo miser homo decipitur, quã callide vincitur: quã astute superatur. Ipse nanque humilitatis montem paulatim proficiendo statuit: ipse custodes eiusdem montis expulit: ipse postmodum semetipsum male custodiendo, mancipium hostibus suis tradidit. In me siquidem est vnde cum dei gratia proficio: in me etiam vnde deficio: non mihi proficiendi aliquis vim facit: non ad defectum aliquis venire cogit: suggerit deus, suggerit ratio, suggerit virtus, vt recte viam: & est in me materia arbitrij, scilicet libertas, quod hoc facere possum si volo. Verum econtra suggerit diabolus, suggerit appetitus & vitium vt voluptuose viuam: & habeo possibilitatem hoc faciendi sed contradicere nolo.

De consultatione duarum prædictarum sororum. Cap. CXIIII.

Cientiū est quia cum verecundia, quæ est apud homines interdum fallax: multisque modis per eam aditus nobis vitiorum fiat. Verecundia quæ est apud deum nec fallit, nec fallitur. Hæc etenim quando ad montem reuocatur postea: & locum suum videlicet montem humilitatis, quem tueri deberet fallente sorore sua vitium subuersum quasi porcorum rostris defictum inuenit vehemeter turbatur, dolet, ingemit, sæpe etiã lachrymas fundit, misera miserabiliter secum querit, qualiter bestia intravit funesta, quæ fuerit causa: quod exordiū: quis ve additus? Et dum illam vehementer excecatur: ecce fallax furor, fallaciter eam plerūque sic consolatur. Eia quare tantum doles, cur tot, tantisque lachrymis te ipsam affligis? grauius te ille vel ille peccauit & veniam obtinuit: humanum est peccare, nec tanti ponderis est peccatum quanti facis illud. Taliter male consulendo dolorem tentat lenire, sed fidelis custos quæ se coram deo formidat accusari: sicut fallere nescit, sic malum cõsiliū admittit contemnit. Nam commissa & dolendo plangit, & plangendo indifinenter sui conditoris indulgentiam querit: atque locum suum curiosius deinceps custodit.

Quod non semper misericordia dei debeat cogitari. Cap. CXV.

Otandum est igitur, quia tempore tẽtationis, ante perpetrationem culpæ nunquam misericordia dei debet cogitari: sed iustitia & iudicium eius: furor & indignatio illius. Hæc debent pensari, hæc ante mentis oculos reduci: hæc sæpenumero cum magno

k iij hor-

G horrore retractari. Dum quis tentatur non debet dicere: Misericordia domini magna est: sed hoc potius. Horrendum est incidere in manus dei uiuentis. Quando appetitus luxuriæ quælibet pulsat non cogitet tunc: Quacunq; die peccator ingemuerit, omnia peccata eius obliuioni tradentur, sed potius sæpe recogitando tractet, quod maledictus omnis qui peccat in spe. Et illud Esaiæ primo. Væ gēti peccatrici, populo graui iniquitate, filiis sceleratis, femini nequæ. Si autē per incuriā fuerit peccati admissio: tūc demum dei misericordia propensius est cogitanda ne desperatio veniæ superueniat. Tempore itaque tentationis, modis omnibus vnusquisq; debet conari ne superetur: quia licet deus veniā promiserit pœnitenti: nō tamen spondit delinquenti vt ei daret voluntatem pœnitēdi. Cū autem certū sit, quod dei gratiam promeretur quisquis declinat à malo & facit bonum, & irā & indignationem incurrit omnis qui operatur peccatum: magnopere curandum est, vt & vitia vitemus & virtutibus adheramus.

H *Quæ comparatio sit inter ascendentes.*
Cap. CXVI.

Ria sunt necessaria ascendenti, innocentia, beneficium, prælatio. Innocentia talis esse debet, vt nulli noceat. Beneficiū vt omnibus profit. Prælatio vt se inferiorem omnib⁹ iudicet. Vnde apostolus: Superiores inuicem arbitantes. Hæc tria debet vnusquisque aliis impendere: & nihil horum sibi fieri, ex debito exigere. Nā si seruus alicuius domino suo in multis peccasset: non solū iram domini deseruiret: sed etiam omnium seruorum suorum indignationem incurreret: & si aliqua iniuria ei interim fieret: non iuste conqueri deberet. Dicit aliquis, innocentiam & beneficium aliis libenter impendo: sed me omnibus aliis inferiorem credere nequeo. Sunt etenim homicidæ, adulteri, latrones & huiusmodi. Ad hoc. Quandounque comparisonem facis inter te & aliū

I noli ponere in trutina quod tuum non est, immo quod tuum est, videlicet mala tua & postmodum bona sua. Talis comparatio vel talis cōsideratio semper sit inter ascendentes. Si quid verò boni in te videas, non tibi sed deo imputes. Vnde apostolus: Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti: quid gloriaris quasi non acceperis.

I. Cor. 4.

De similitudine inter cœnouexiam & charitatem. Cap. CXVII.

Ic igitur debem⁹ innocētia, beneficio & prælatione uti, in faciendo & recipiendo: sicut vsualiter portatur cœnouexia. Quippe illam qui subeunt: faciem ad locum quo tendunt, ad locum autem vnde veniunt: dorsa vertunt. Tribus etiam aliis modis potest, sed non conuenienter portari: videlicet, vt facies sint contra facies vel dorsum contra dorsum: vel facies ad locum vnde procedere: terga verò quo ire debeant, conuertantur. Et notandum quod non minus quā à duobus cœnouexia in operando portatur: nec charitas quā per cœnouexiam volumus signari: minus quā inter duos potest haberi. Si ergo in monte aliquo ædificarent sibi homines plures domum, & de

valle oporteret lapides, cementum & alia quæ ad ædificationem domus pertinerent, cœnouexius sursum in montē portari: si inquam illi portatores instrumentum illud ita acciperent, vt vterque sibi dorsum aut faciem vel dorsa quo tēderet: facies verò verteret vnde procedere vellet: & dum sic ire competenter nequirent, verbis litigare inciperent: de litigio ad pugnos & capillos venirent. deinde ad arma. Rogo quid diceret aliquis præteriens si sic eos hac de causa pugnantes inueniret? Vtique quod insanirent. In nobis igitur hæc omnia consideremus quia talem habitudinem in fraterna charitate tenere debemus: vt sic quasi quādam cœnouexiam spiritali portemus. Nos enim in excelso monte, in cælesti scilicet patria domum nobis ædificare, satagere debemus, quæ sola virtutum operatione construitur: ad quam humilitatis gradibus ascenditur. Quæ necesse est vt fiant per innocentiam: beneficium, prælationem, scilicet vt quælibet mihi ipsi præferā cū hæc aliis frequenter exhibeo, & si mihi exhibita nō fuerint patienter tolero. Gradus pergendi in montem virtutum: ad domum cælestis patriæ mihi congruos facio: & cœnouexiam bene porto, si autem aliis hæc impendere detreco: quasi dorsum contra dorsum verto: dum illum pergentem & quasi antecedentem, subsequi deberem faciem illi vertēdo. At si mihi hæc quasi per debitū fieri quæro: & ille quod postulo facit quauis non libenter, quoniam exigo: quasi faciem cōtra faciem in subuectione cœnouexiæ verto: Cum verò exigo, & ille quod exigitur denegat: quoniam illum per exactionem irrito: terga vertimus ad locum ad quem ire debemus, & facies vnde prodimus. Sic istis tribus modis quæ cœnouexiam portare satagit: plerumque lites & discordias sustinebit. Faciem ergo hoc est intentionem semper habeamus super innocētiā, beneficium & prælationem: vt illa omnibus impendamus, & à nullo eadem requiramus. Hoc enim est terga vertere: ad illa videlicet præsentia & labentia: facies verò ad futura & ipsa perpetua.

De similitudine inter qualitates corporis & animæ. Cap. CXVIII.

Ic ut qualitates corporeæ: sic etiam genera sunt duo qualitatis animæ. Qualitas quippe corporis aliquando subitanea: aliquando verò est continua. Subitanea vt cum repente repētina infirmitate nigrescit: vel verecundia rubescit, sed mox hac & illac transeunte ad colorē pristinum homo redit. Continua: vt cū assiduam patitur infirmitatem, quæ sibi continuum parit palorem. Sic animæ qualitas aliquando subitanea, aliquando verò continua. Subitanea vt cū irruente subita tentatione, subito in peccato nigrescit: sed statim per cōfessionem & pœnitentiam ad priorem pulchritudinem redit: Cōtinua, vt cū assidue in peccato iacet per quod & assidue ante deum deformis apparet. Hæc autem genera duo qualitatis animæ: genera sunt duo indignitatis suæ. Qui indignus est secundum subitaneam qualitatem non ideo tamen ad iudicium sibi assumit Christi corpus & sanguinem. Qui verò secundum

continuum

A continuum indignus existit: ille ad iudicium ea sibi assumit.

De cordis immundiciis. Cap. CXIX.

Ouerit quoque qui suam discutere intendit infirmitatem: tria esse genera immunditiæ cordis. Primum nanque genus est amor non amandorum, veluti luxuriæ & similibus. Secundum verò est odium eorum quæ odio non debēt haberi sicut est, odiū alienæ prosperitatis. Tertium autem nec amor nec odium: sed quædā cogitationis vanitas, vt cum cogitamus vnde iste veniat vel quo ille vadat.

De similitudine inter corporis infirmitates

& animæ. Cap. CXX.

Vrsus attendendum duo esse genera infirmitatis animæ: quemadmodum sunt infirmitatis corporeæ. Corporis nanq; infirmitas aliquando est, quasi infirmitas naturalis: aliquando verò est casualis. Quasi naturalis nanque est, vt ficus ab ipsa hominis infantia sibi quasi continuus. Casualis verò est: vt febris quæ frigore repentino vel alio casu accidit homini. Hæc itaq; quia occasione accidit extrinseca: facilius curari potest vna medicina. Illa verò quæ quasi naturaliter adhæret homini: non vna repentina curari, sed cum frequenti medicina potest minui & alleuari, donec facilius valeat portari. Ita quoque vitiorum quæ sunt animæ infirmitates: alia quasi naturalia: alia verò sunt quasi casualia. Quasi naturalia quippe sunt, vt ingluuies & luxuria quæ ex ipsa carne crescunt ab infantia homini. Casualia verò vt mendacium, quod aliqua extrinsecus accidenti causa sæpe profertur etiam nō præmeditatum. Hæc ergo: quia causis exterioribus accidunt, leuiori custodia euitari possunt. Illa verò: quia intus naturæ cohærent: licet non vna abstinentia omnino deleri, continua tamen instantia eo vsque possunt minui: quo satis facile valeant tollerari. His ergo delendis semper instare debemus licet omnino ea delere nō possimus. Sicut enim naturalem corporis infirmitatem patiens stulte agit, si sibi medicinam adhibere neglexerit: quia semel vel bis adhibita non statim curatus fuerit. Sic naturali vitiorum infirmitate detentus insipienter facit, si sibi custodiam adhibere destiterit: quia aliquotiens adhibita statim à tentatione liberatus non fuerit.

De appetitu, & quid intersit inter appetitum & voluntatem. Cap. CXXI.

Vllus nanque appetitu vitiorum prorsus carere potest: sed eum vice appetitus verè commoditatis, quasi naturaliter retinet. Postquā enim humana natura perfectam beatitudinem amisit: perfectam quoque sui commoditatem perdidit: semper tamen naturalem affectionem eiusdem commoditatis habet: & quia perfectam cōmoditatem habere nō potest, nec perfectæ commoditatis appetitum amittere valet. Habet itaq; appetitus ingluuiei & luxuriæ aliarumque falsarum commoditatum & per hos incedit quærendo illam perfectam cōmoditatē: cuius appetitum retinet naturalem. Hos autē appetitus diabolus accendit aliquando per falsas commoditates: & per eas voluntati aliquod peccatum suggerit, aliquando verò

per semetipsum ipsi volūtati persuadet, vt eodem appetitus ad peccandum incitet: vt cū ebrioso qui amplius bibere nequit, aliquid ad suum velle commode suggerit, vt habeat appetitum amplius bibendi. Sic autem diabolus incitat voluntatem ad peccandum aut per hos appetitus, aut per semetipsum, velut si aliquis latro aliquē ad se despoliandum incitaret: aut artificio aliquo vt carnem eius calefaceret: aut dicendo ei simplici verbo vt se exueret. Ad quem verò cū ille nihil suspicans fallaciæ appropinquat: subito capitur: vapulat: versa vice despoliatur: quandoq; deinde occiditur. Appetitus verò isti non aliud sunt quā quædam commoditatis necessitates. Non enim idem est appetitus quod voluntas. Appetitus nanque mali non est malus, sed volūtas mali est mala. Hos igitur appetitus, quia diabolus semper accendit: studio magno & custodia sunt restringendi.

De similitudine inter aquam & humanam naturam. Cap. CXXII.

Vmana nanque natura tam facile per vitia, quā per planū profunditur aqua. Sic ergo agere debet qui eam restringere appetit, velut qui aquam currentem retinere contendit. Sicut enim ille qui aquam concludit in stagnum atque coercesit: sic iste naturā humanā vagam, infra regulā aliquā cohibere debet. Vtque ille procurat ne qua parte dirumpatur stagnum qua effluat aqua: ita & istum prævidere condecet ne suam in quoquam violet regulam, quo ad peccatū proruat. Sic enim restringi carnis appetitus possunt: quod est quandam facere pacem inter ipsam carnem & spiritum: quem quidem pacem nemo melius habere poterit, quā qui distributioni ordinis monastici semetipsum subiugare studuerit. Ipsa etenim est quasi quædam clausura vel stagnum viuarij: quoniam quidem sicut pisces decurrente aqua viuarij moriuntur, si clausuræ ipsius minuatur ac sæpe crepant nec reficiuntur: ita omnis religio monastici ordinis funditus perit: si custodia eius per modicarum contemptum culpaturum, paulatim à feruore sui tepescit: attestante scriptura quæ dicit: Qui modica spernit paulatim decidet.

Quod quatuor modis pax agatur.

Cap. CXXIII.

Vatuor quippe modis pax agitur, quibus homo ad veram quietem perducitur. Aut enim fit ab aliquo inter aliquos duos: aut inter semetipsum & alterum, aut inter carnem & spiritum: aut inter corruptibilitatem nostram & incorruptibilitatem quam deo donante expectamus. Si tres superiores modos nunc habuerimus, tunc demum ad illam pacem perueniemus: de qua dicit apostolus: Habete pacem cum deo. Duo itaq; primi modi sunt per concordiam. Est enim pax carnalis, est & spiritualis. Concordia etiam est carnalis & spiritualis. Pax & concordia carnalis est quam habent infideles, vel etiam falsi Christiani cū in peccato concordant, & inde quamcunque pacem obtinent. Hanc autem pacem Christus non cōmēdauit vbi dixit: Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Per terram terrenos, per gla-

Matt. 10.

Gladium separationem, qua separamur à carnalitate potes itelligere. Tertius verò modus per spiritus fit victoriam, sibi subiugantis carnem. De hoc etiam idem dominus ait: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et propheta. Pax multa diligentibus legem tuam. Et: In pace factus est locus eius. Et, Inquire pacem, & persequere eam. Quartus verò modus erit remunerationem corruptione nostra transmutata, vt iam diximus, in incorruptionem.

De quadripartito statu humanæ naturæ.

Cap. CXXIIII.

Otandum siquidem: quia humanæ naturæ quatuor sunt status, quibus pro diuersis meritis beata vita vel misera redditur. Duo nanque primi beati, duo postremi miseri: Beatorum autem alius minus beatus: alius verò beatissimus. Ita quoque miserorum, alius minus miser: alius verò miserrim⁹ est. Status itaque minus beatus fuit ille quo ante peccatum Adam in paradiso stetit. Beatissimus verò est ille quo nunc in cælo sanctorum animæ sunt. Minus autem miser status noster est quod dum viuimus in hoc seculo sumus. Miserrimus verò ille erit, quo reprobi permanebunt in pœnis inferni. Vt ergo in beatissimo statu æternaliter quiescamus, in Dei seruitio temporaliter laboremus.

De similitudine inter hominis obsequium & præmium. Cap. CXXV.

Omo quia æternum habere non posset præmium: nisi deo, laborando æternum exhiberet obsequium deus suæ præmiū vitæ quæ est æterna: vitæque hominis quæ est temporalis, seruitio comparat. Si homo enim quandiu vixerit Deo deseruierit & deus hoc ei coadiuuet, & ipse recompensabit. Qui verò nō à principio quidē vitæ suæ, deo deseruire cœperit: sed ex quo tamen cœperit si vsque ad finē perseuerauerit: deus ab eo vitæ præcedentis seruitium non exiget: sicut nec ipse à deo vitæ illius præcedentis exigit præmium. Si autem homo ecōtra quoad vixerit deo male deseruierit: & deus ei malum repēdet meritum quandiu & ipse vixerit. Quod si non à principio vitæ suæ male deo cœperit seruire, sed ex quo tamē cœperit vsque ad finem voluerit perseuerare: non ei deus vitæ præcedentis seruitium bonum recompensabit in malum: sicut nec ipse vitæ illius præcedentis præmium habere voluerit malum, nam & suæ vitæ præcedentis bono & dei præcedentis vitæ malo carebit præmio. Deo ergo seruiat semper omnis homo: quisque eo ordine quo constitutus ab ipso est.

De tribus hominum ordinibus. Cap. CXXVI.

Res quippe sunt ordines hominū: videlicet orātes, agricultores, & defensores. Hos autē ordines sic ad diuersa officia deus in hoc mundo disposuit quemadmodum quidam pater familiās oues & boues & canes maximos in domo sua distribuit.

De exemplo ouium, bouum, & canum.

Cap. CXXVII.

Ves nanque ad hoc habet vt lac sibi & lanam ferant. Boues verò vt terrā exercent. Canes autem vt tam oues quam

boues à lupis defendāt. Si igitur horum quodcunq; animalium suum gerat officium, illud ad vitā dominus seruat: quia eius sibi utilis est vita: si verò officiū quod est suum non egerit: morte sua iudicatur dignum, quia eius vita nullum fert fructum. Si enim ouis lac vel lanam nō attulerit: bos autē terram non exercuerit: quem alii fructum ferre poterint? Rursus si canis custodiæ pecudū deputatus, eas lupos permiserit lanare: aut eadē ipse vel alios canes cœperit strangulare: quid aliud dominus agere debet quā eū obruere? Sic & de⁹ de illis ordinibus agit, quos ad officia diuersa in hoc mūdo disposuit. Quosdam nanque vt clericos, monachos: ad hoc ipsum disposuit vt pro aliis orent: mitēsque vt oues lacte prædicationis eos imbuant: lanāque sui boni exempli feruentes in dei amore faciāt. Alios verò vt agricultores ad hoc disposuit: vt de suo velut bouum labore ipsi viuant & alij. Quosdam etiam vt milites ad hoc instituit, vt asperitatem prout necesse fuerit ostendant: tam orantes quā agricultores ab aduersis gentibus velut à lupis defendant. Si ergo sui quisque ordinis officium impleat: longam promeretur vitam: quia cætorum viuunt ad utilitatem. Si verò istud agere noluerit: vita ipsa indignus existit: quia fructum non affert propter quem viuunt. Si enim clerici monachique orationem vel prædicationē aliis impendere, vel etiam bonum exemplum prætere tendere aut terram agricolæ noluerint excolere quod aliud poterunt officium explere. Rursus si milites alios defendere noluerint: aut etiā more rabidorum canum eisdem aut seipsos occiderint vel oppresserint: quid de illis: nisi quod de rabidis canibus debet fieri. Vnusquisque sui ordinis gerat officium: ne & totum quod viuunt deputetur mendacium.

De mendacio. Cap. CXXVIII.

In enim quod ordinis sui est non egerit: S omnis eius exterior habitus mentitur, qui eū ordinis illius esse testatur. Actus quoque illius & verba, ipsaque mentitur cogitatio: quia mendacium testatur pro vero. Cum enim quispiam quid agit vel dicit vel cogitat sic esse agendum, dicendum, cogitandumque aliis iudicat. Plus etenim loquitur plerumque homo actu quā verbo sicut hoc potest videri exemplo.

Exemplum de medico. Cap. CXXIX.

Edicus nanque herbam aliquam si diceret ægroto salutiferam esse, ac vt ex ea comederet: aliam verò mortiferam, ipse tamen ex ea gustaret: plus ei actu quā verbo diceret: quia plus ei hanc actu, quā eam verbo comedēdam suaderet. Cum igitur quidpiam quis agit vel dicit vel cogitat sic esse agendum, dicendum, cogitandumque cæteris manifestat: quod si ita est: verum actu & verbo & mente loquitur. Si verò non est eisdem omnibus, e contra mentitur. Inquātum igitur verum dicitur, bene, in quantum verò mēdaciū profertur, male viuunt: quia omne peccatum mendacium esse probatur. Siquidem non nisi cogitatione, locutiōe & opere peccatur: quib⁹ quotiens peccamus deo, & hominibus mentimur. His itaque, tribus dei timorē ponamus custodē, quia

A quia testante scriptura. Timor domini expellit peccatum. Timor denique spiritus sancti est donum, aliorumque omnium primum.

De septem donis spiritus sancti.

Cap. CXXX.

Eptem quippe sunt dona spiritus sancti videlicet: timor, pietas, scientia, fortitudo, consilium, intellectus, sapientia. Horum autem donorum vt dictū est timor est primū, aliorumque veluti quoddam fundamentum. Hunc nanque spiritus sanctus mentis in campo supponit aliaque dona suo in ordine velut in ædificio superimponit. Prius enim mentem metuere facit: ne pro peccatis suis separetur à deo: & in pœnis inferni cum diabolo torqueatur. Huic denique timori superimponit pietatem: cum menti sic metuenti sui ipsius aspirat compassionem pieque, recolere facit quā misera erit: si à deo separata, & in inferno cum diabolo fuerit tota. De hinc verò scientiā superimponit pietati, cum mens quæ sic timet sibi que compatitur: quo valeat modo saluari scrutatur ei⁹; spiritus sanctus huius rei cognitionē largitur. Exinde autem fortitudinem superimponit scientiæ: cum mens pauida sibi que compatiens iamque quid agere debeat sciens fit fortis spiritus sancti dono ad operandum quæ didicit, quibusque saluari se posse confidit. Post hæc verò consilium fortitudini superædificat: cum mens iam fortis ad operandum quæ pie timendo scit esse facienda sui experimento didicit spiritus sancti gratia quid de his omnibus aliis consulere debeat.

Quod de donis spiritus sancti quinque ad actiuam: duo verò ad contemplatiuā pertinent. Cap. CXXXI.

Aec autem quinque spiritus sancti dona ad actiuam: duo verò quæ sequuntur, id est, intellectus & sapientia ad contemplatiuam pertinent vitam. Ipsa tamen spiritus sanctus primis quinque superimponit: vt suorum ædificium donorum possit omnino compleri: Postquam enim spiritus sanctus mentem facit pauentem: sibi que compatiens ea quæ scit esse facienda fortiter operantem: & de ipsis suis exemplis aliis consulentem: accedit, eandemque ad intelligendum cur hæc vel illa deus præcipiat: cur homo licet alteri benefaciat, nullam ab eo remunerationē exigere debeat. De intellectu. Quorū vt intellectum spiritus sanctus menti aspiet: ad postremum etiam sapientiam superacumulat vt quod videlicet ratione intelligit sit sibi sapidum atque dulcissimum, soloque rectitudinis amore sequitur quod intelligit esse sequendum. De sapientia. Ab hac tamen sapientia quam extremam posuimus: spiritus sanctus dona sua dinumerare per prophetam incipit: & vsque ad timorem à quo cœpimus ascendere dinumerando descendit. Vnde notandum quod nobis innuit descendendo quomodo extendendo. Hoc igitur ædificio ita composito sanctus in eo spiritus residet: totamque familiā domus interioris, id est, omnis animæ sensus regit & ad obsequium sui disponit.

Esai. 2.

De qualitatibus animæ & moribus. D

Cap. CXXXII.

Inc animæ qualitates quæ prius erant instabiles iam in bonos redigit mores. Mores quippe qualitates sunt animæ in habitum iam redactæ: non enim tunc mores dicuntur cum cito adueniunt citoque recedūt sed cum in anima stabiles existunt.

Quod mores boni & mali sint.

Cap. CXXXIII.

Orum autem morum alij boni: alij verò sunt mali. Boni igitur virtutes: mali autem vitia dicuntur.

De virtute & vitio.

Cap. CXXXIII.

Irtutes autem bona exterius opera: vitia verò pariunt mala. Non tamen quotiens agitur opus virtutis vel vitij: virtus ipsa vel vitium propriè dicitur haberi. Tūc enim primum proprie habentur cum ex consuetudine possidentur: vnde & homines iusti vel vitiosi dicuntur. Cum autem perfecte habentur licet ipsa omnino sint dissimilia: haud tamē dissimilia semper habent opera.

De sapientia & stultitia quandoque in eodem conuenientia.

Cap. CXXXV.

Vædam enim ex ipsis vt sapientia perfecta atque stultitia eadem faciūt plerūque fieri opera. Sicut enim perfecte sapiens dimittere non vult quin agat quod sibi bonum videtur: sic & ille qui perfecte stultus. Verum hoc ideo ille facit, quia scit bonum nō esse vt illud dimittat: stultus verò quia sic putat. Est autē alius medius nec ita sapiens: quin metuat falli, nec ita stultus vt in malo quod cœperit perseuerare velit. Hoc ergo sibi bonum videtur persæpe dimittit, quia magis quā sibi alterius credit consilio.

De odio & amore peccati.

Cap. CXXXVI.

Tem perfectum peccati odium perfecte atque amor eidem plerūque, opus exhibet exterius. Sicut enim qui perfecte odit in se peccatum non curat quis illud agnouerit: sic & qui idem delictum in se perfectè diligit. Verum hoc ille vt sibi deus indulgeat: iste verò pro sua hoc facit impudentia. Alius verò medius est: qui nec ita peccatum odit vt hoc omnes velit scire: nec rursus sic amat vt & omnes velit nescire. Hic igitur & pluribus illud abscondit, & vni tamen per confessionem patefacit.

De humilitate & superbia. Cap. CXXXVII.

Vrsus perfecta humilitas perfectaque superbia: opera quædam habent similia. Sicut enim perfecte humilis cum peccat vult vt eius prælatus suam districte puniat culpam: sic & valde superbus. Verum hoc ille pro eiusdem culpæ remissione, iste verò vult pati pro indignatione: dedignatur nanque vt prælatus ipsius sui misertus, vel ad modicū sibi parcat: immo magis vt suam immoderate puniat culpam, desiderat. Est autem alius medius qui nec omnino districte puniri: nec suam sibi culpam vult ex toto donari. Hic itaque cum aliquando

G aliquando peccat partim puniri: partimque dimitti, suam sibi culpam desiderat.

De tribus verecundiae generibus.

Cap. CXXXVIII.

Ria enim sunt verecundiae genera, quae & ipsam operatur exterius diuersa. Alia nanque est coram deo tantum, alia verò tantum coram hominibus: alia autem partim coram deo, & partim coram hominibus. Verecundia nanque coram deo tantum est: cum quia tales sumus quales non esse decet: erubescimus, nostraque peccata si non aliis obessent: coram hominibus fateremur. Verecundia verò coram hominibus tantum est: cum quia agnoscimus quales esse debemus, verecundamur: nostraque delicta etiam vni detegere per confessionem erubescimus. Verecundia autem partim coram deo: partimque coram hominibus est, ut cum nec ita de nostris peccatis coram Deo erubescimus: ut ea etiam coram hominibus fateri velimus: nec ita rursus coram hominibus ut ea vel vni per confessionem detegere erubescamus. Quae itaque verecundia est tantum coram hominibus, est bona: quae verò partim coram Deo, partim coram hominibus est melior, quae autem coram deo tantum est, optima est. haec enim postrema ut dictum est: si non obesset aliis suam homines confiteri culpam coram omnibus faceret. Media verò nec ita est perfecta: ut coram omnibus velit: nec ita est perfecta ut saltem coram vno per confessionem suam erubescat coram fateri. Prima autem etiam coram vno erubescit culpa fateri: bona tamen est & ipsa, quia licet sub rubore, culpam tamen confitetur vel vni quandoque.

De tribus quae notantur in iuvene.

Cap. CXXXIX.

De taciturnitate, de continentia corporis.

In iuvene quoque tria notantur: quibus ad probitatem venturus praenoscitur. Haec autem sunt taciturnitas, corporis continentia, verecundia. Taciturnitas videlicet ut prius taceat, posterius dicat. Corporis autem continentia: ut non leuiter oculos huc illucque reducat, manus pedesque ne moueat, sed omnia corporis sui membra decenter contineat. Verecundia verò, ut erubescat coram hominibus cum quid vitium agat, totumque rubore suffusus ostendat quod erubescit. Ad haec itaque tria iuuenis quisque nitatur: quia vnoquoque eorum ad aliorum prouehitur: siquidem tacendo & audiendo sapientium doctrinam: paulatim concipit scientiam, quibusdamque incrementis ad spiritualem vitam per eorum verba pertingit.

De similitudine inter diuersa alimenta & praecepta.

Cap. CXL.

Sicut enim alimentis diuersis ad perfectam corporis aetatem: sic praeceptis dissimilibus ad spiritualem perducitur vitam, ut enim educatur prius simplici lacte matris: dehinc aliquo alio, deinde farinae commixto: postea micis panis: postmodum etiam crustis donec quolibet solido cibo valeat uti. Sic enim primum iubetur in deum credere: dehinc eum diligere, deinde timere: postea bene operari, postmodum etiam aduersa pati: quousque sibi praeceptum quodlibet secure possit iniungi.

De exemplo noui vas. Cap. CXLII. **K**

Quia spiritali doctrina semel ad plenum imbutus: nouo vase similis esse videtur. Ut enim vas nouum potu bono semel affectum: vix eius sapor amittit: etiam si alio postmodum repleatur diuersi saporis: sic iuuenile cor spiritali doctrina imbutum, vix eius dulcedinem perdit: etiam cum seculari occupatur, postea cui intendit. si autem tacendo sapientium verba contemnit audire: nec ad ullam ascendet scientiam spiritualis vitae.

De exemplo cultri.

Cap. CXLII.

Tque qui proprio caret cultro: merito esurit si alieno incidere nolit: sic & iste propria carens scientia: iure spiritali fame deperit, cum aliena nolit tacendo scientia uti. Tacendo igitur sapientium verbis attendat: ut ad scientiam spiritualis vitae doctrinam eorum pertingat. Continendo autem corporis membra: ut supra dictum est: in melius proficit: quia mentem hoc modo stabiliorem & placitam reddit. Mentes verò stabiles & placidae: placida exterius verba reddit & ipsa.

De exemplo aquae quietae & solis radiis.

Cap. CXLIII.

Tenim aqua quieta cum ex vna parte solis suscipit radium: ex altera quietum & ipsum aliquo in pariete reddit: sic mens pacata suscipiens aure cuiuspiam verbum: ore remittit & ipsum pacatum. Ut verò aqua commota radium commotum: sic & mens turbata verbum reddit turbatum & omnem exterius actum. Ut ergo ad quietem mentis & oris & operis sibi proficiat iuuenis: quaeque membra decenter contineat. Erubescendo autem sicut & dictum est in melius proficit: quia verecundia poenitentiam parit, cuius alia quidem sicca, alia verò humida est.

De poenitentia sicca & humida.

Cap. CXLIII.

Icca nanque poenitentia est, cum aliquem quidem sui peccati poenitet: sed humore pietatis sui que ipsius compunctione caret. Humida verò est cum habet utrunque, suumque luget peccatum magna cordis contritione. Ut ad hanc ergo sibi proficit poenitentiam, non iuuenis tantum, verum etiam omnis homo erubescat cum quid agit illicitum.

De exemplo arborem magnam succidere volentis.

Cap. CXLV.

St autem sciendum quae magni alicuius poenitet criminis sibi esse agendum, more arborum magnam succidere volentis. Sicut enim ille minora in circuitu arbuta prius curat succidere, ne sibi arborum ipsam succidenti possint obesse: sic & huic vitia minora illi crimini vicina prius sunt extirpanda, ne qua sibi crimine ipsum destruenti ferant impedimenta.

De detractio.

Cap. CXLVI.

Etraktionis vitium, quod maxime ex otiositate solet nasci, multum est cauendum: quia perniciosum est multis. Unde beatus Clemens inter caetera quae ab ore beati Petri se didicisse fatetur hoc modo scribit.

De

A *De tribus homicidii generibus.*

Cap. CXLVII.

Tria sunt genera homicidii, quae pari poena plectuntur: Interfectio fratrum, detractio, odium. De qua etiam Paulus dicit: Si comedetis & inuicem mordetis, videte ne ab inuicem consummami. Comedit nanque alter alterum, & quasi morsum in eum facit quotienscumque; aliquis aliquem male loquendo viliores efficit: unde necesse est ut ab inuicem consummantur, poenis videlicet gehennalibus detrusi miserime puniantur. Sic igitur is qui alterum detrahendo comedit, consumitur ab eo quem morsibus detraktionis consumere gestit. Nam cum eius vitam per detraktionem dilacerat, semetipsum ante iustum iudicem deum condemnat. Sicque plerumque contingit, ut is qui alteri derogat nisi respiscat, coram deo in damnationem cadat: quauis ille cui detrahitur nihil laesionis ex ipsa detractioe sentiat. Quid autem detractio operetur, vel quid sit inquiramus, & inquirendo quod dominus dederit breuiter dicamus: non ideo quod nesciatur, sed idcirco ut quod scitur melius teneatur.

De exemplo ignis & venti & humanae mentis. Cap. CXLVIII.

Soler enim contingere, ut ignis in aliqua materia aliquando paululum ardeat, & si vento impellitur, ad maiorem ardorem crescat. Taliter etiam est mens humana salubri admonitione pulsata ad opus agendum, post suggestionem ocyus surgit ad quod prius surgere neglexerat: sicque ut ignis vento mouetur, sic mens a torporis desidia, admonitione excitatur.

De detraktionis descriptione.

Cap. CXLIX.

Detractio itaque est quotienscumque quis aliquid ea intentione de aliquo dicit, unde ipse vel minus amari siue minus appreciari possit. Detractio verò malis duritia, poenitentibus refrigerationem, tentatis exemplum peccandi, quasi fomenta malitiae praestat. **N**aturale siquidem est, ut sicut id quod a nullis fieri audio, facere formido: sic illud quod a pluribus vel etiam a paucis fieri percipio, facilius praesumo, & quod plures eandem rem fecisse cognouero, eo minus eam facere dubito. Bonus ergo etsi nec poenitens de aliquo criminali fuerit, nec tentationem aliquam inde habuerit, & alium illa vel illa criminalia perpetrasse per detraktionem audierit, nisi sibi vigilantia oculo prauidet, materiam superbiendi accipit. Proprium nanque est superbiae singularitate semper gaudere. Quapropter summopere cauendum est peccatum detraktionis: quia fomes est tantae perditionis.

De commendatione charitatis. Cap. CL.

1. Ioan. 3.

Ollit enim charitatem, sine qua impossibile est, quemquam deo placere. Qui enim non diligit, manet in morte. Plus nanque peccat qui amorem proximi a corde alterius minuit, quam qui victum ab ore pauperis rapit. Nam sicut anima preciosior est quam corpus, sic grauius est animae victum auferre quam corporis. Victus verò animae est amor dei & proximi. Qui enim diligit proximum, le-

Rom. 13.

gem impleuit. Qui igitur dilectionem qua debet anima sustentari tollit, quantum in se est animam occidit. Propterea cauendum est ne quisquam aliquid finitrum de aliquo loqui praesumat, nisi propter emendationem eius hoc faciat. Nam praesalato aut illi quem puto posse consulere peccati, & vitiorum vulnera mederi, debeo alterius malefacta propter emendationem detegere, quae per memetipsum nequeo emendare. Et ne alius corrumpatur ipsius offensione, compendiose etiam possum eum monere, ne tali iungatur singulari aliqua familiaritate: aliter verò nullo modo de aliquo quicquam aduersi loqui debeo.

Quod noceat detractio, & proffit bonum audire.

Cap. CLII.

Aeterum verò sicut nocet multis de quolibet malum dicere, sic pluribus fore prodesse de aliis bona audire. Nam cum bona de aliquo referuntur, hi qui boni sunt, eius facta aemulantur, eoque propensius in sua bonitate perseuerare nituntur quod alij eiusdem bonitatis sectatores laudantur. Si autem poenitenti fuerint, tanto studiosius suam poenitentiam, ut boni efficiantur peragunt, quanto gloriosiores bonos esse malis sedula relatione percipiunt. Porro si mali fuerint erubescunt, cum de aliis bona referri audiunt, a quibus semetipsos vacuos esse considerant, tantoque facilius ad poenitentiam reuocantur, quanto plures & forte debiliores se bona operari eis referuntur. Sic igitur omni Christiano in sedula consuetudine semper bona de aliis aestimare, bona loqui, nihil mali credere nihilque proferre.

De scientia voluntate & vsu.

Cap. CLIII.

Vm in omnibus actionibus nostris summopere quaerendum sit, ut boni simus, alioquin beati esse non poterimus: Quaerendum est quibus potius utendum sit ut boni efficiamur. Tria itaque mihi esse videntur, quae necessaria sunt volenti effici bonus, scilicet scientia, voluntas, & vsus. Nam nisi quis habeat scientiam bonum faciendi, nequaquam bonum unde salutem consequatur, operari poterit. Et si habet scientiam, sed voluntatem operandi non habuerit, bonus nullo modo est. Quod si boni agnitionem, & voluntatem operandi obtinuerit, nec tamen eius vsu opere compleuerit cum possit, bonus nequaquam erit.

De exemplo citharistae. Cap. CLIII.

T si is qui citharista esse debuerit, citharam non cognouit, qualiter citharcedus erit? Si etiam instrumentum illud non agnouerit, & si agnouerit, sed tangere illud noluerit, qualiter citharcedus erit? Si autem illud agnouerit & tetigerit, sed eius vsu habere contempserit, nunquam propter cognitionem & voluntatem sine vsu huius artis peritus erit. Taliter nanque licet quis habeat scientiam bene viuendi & voluntatem, nequaquam bonus erit, nisi etiam boni operis vsu tenuerit iuxta suam possibilitatem.

De similitudine inter desideria & peccantes.

Cap. CLIII.

Sunt

G Vnt autem quidam sanctorum scripturarum ignari, & dum aliquid de eis quod possent ad edificacione sui retinere audiunt, cōtēnendo dicunt: Ad quid istud tantillū tenebo? Nō ex re tam parua sapiens ero. Cur ergo mihi laborē imponā? Dimittam, quiescā, viam ut potero: quia frustra sapientiae amplius studebo, nō enim omnes peribunt qui sapiētes nō sunt. Hæc & his similia, piger & insipiēs sibi met proponit, nec percipit: quia antiquus hostis ad interitū eius talia sibi suggerit, quatenus in omni vita sua nulli intēdat vtilitati: sed in negligentia & torpore semp viuat & pereat. Amplius quoq; satis, inquit, sunt sapiētes in mūdo, satis scriptores, satis qui habent peritiā artium, nō est opus ut ego me discēdo fatigē. Præterea pueritiā iam exiui, iam senectuti appropinquo, nec iam possem ad magnū sciētiae fructum venire, si modo inciperē laborare: sic secum piger tractat, & in sui torporis desidīa perseuerat. Simili etiā modo nōnunquā peccator irritatur, ne ad bonæ operationis exercitiū aliquādo exurgat. Solet enim cōtingere, ut is qui luxuriæ inquinamento scēdatur, interdū semetipsum cognoscat, & facti sui pœniteat, sed cum iterū tēratio aduenerit, & locus peccādi affuerit, dicit: Quare istam voluptatē perderē, satis etiā hanc admittere potero, sicut & multas alias feci, & cum in futuro satiatus fuero, omnia in simul cōfitebor, & sic bonus efficiar. Satiabor igitur donec deo de omnibus satis faciam, & tunc tātum ieiunabo, tūc tot afflictionibus, tot verberibus corpus castigabo: tātum elemosynis & parsimoniis studebo, ut in me nihil remaneat dignū supplicio. Cū enim adhuc illa & illa in me restant sine cōfessione, cur me ab hac sola cōpescerē delectatione? Talia nonnulli interdū sibi metipis prauē cōsulunt, nec miseri attendunt, quanta erroris caligine interius obtenebrētur. Nā quanto sunt peccatis obligati maioribus, ac bonitate pauperiores, tātō deberēt esse ad omnem delectamentū diabolicæ suggestiois excutiendum ardentiores. Sicut enim virtus virtuti accumulata prodest, sic vitium appositum vitio obest. Quisquis ergo hodie quicquam boni operari potest, nullatenus hoc procrastinare debet.

Eccle. 9. Vnde Salomon: Quodcunque potest manus tua facere, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapiētia, nec scientia est apud inferos.

De similitudine inter pauperes, stultos & negligentes. Cap. CLV.

V Erum huiusmodi homines ita in peccādo negligentes, imitantur etiam pauperes insipientes. Siquidē pauper insipiēs cū obolum acquirit, aut aliud quid parui munusculi dicit: Ad quid illud tantillum seruarem? non propter hoc diues ero, expēdam itaq; hoc in pomis, aut nucibus, aut qualibet alia re mihi delectabili. Non enim istud custodiendo sollicitus volo haberi. Sic stolidus dum peruipendit modica, nunquam proficit ad maiora. Sapiens autem pauper, parua quæ nanciscitur custodit, & quo minus se habere cōsiderat: eo magis nata, retinere desiderat, quatenus ex paruulorum congerie ad maiora quærat quandoque pertingere. Sic nimirum is qui se pauperem scientiæ

ac bonitatis sentit, debet facere si ad aliquē effectum scientiæ ac bonitatis velit peruenire. Nā sicut plura grana massam & guttæ flumen, & multi mummi diuitem faciunt, sic multæ scientiarum sententiæ sapientem, & plures bonitatis actiones, bonum quemlibet efficiunt.

De scientia, & tribus partibus eius.

Cap. CLVI.

C Vm igitur scientia sit necessaria, ut bonus quis efficiatur, & manifestū sit nullum eam posse cōprehendere, qui minimas eius partes negligit colligere, nisi forte quis subito illuminetur, sicut apostoli & prophetæ: quærendum est quomodo per gratiam dei illam valeamus acquirere. Tribus itaq; causis videtur mihi illam posse adipisci, doctrina scilicet, experimento, & ratione.

De doctrina. Cap. CLVII.

P Er doctrinā quippē quæ capitur lectio- ne & fermocinatione, sciētia acquiritur. Quia cū quis legit, aut legentē siue loquentem audit, ad hoc ut eorum quæ leguntur siue referuntur scientiam habeat, intendit.

De experimento. Cap. CLVIII.

E Xperimento verò acquiritur scientia, dum rei quam aliquis probauit, certam habet notitiam. Ex ratione quoq; percipitur cum per naturalem mentis discretionē, in istis quæ faciēda siue omittenda sunt quis solidatur. Scientia igitur his tribus rebus acquiritur, sed quia inflat nisi eam charitas ædificet, nil prorsus proficit absq; voluntate bonitatis. Voluntas itaque bona est quæ dei voluntati subiecta est, quæ tunc voluntati dei subiecta est, quādo id vult, quod deus vult illam velle debere, & tunc iusta siue recta dicitur, quādo id quod deus vult eam velle debere, amplectitur.

Quod non semper debemus velle quod deus vult. Cap. CLIX.

N On enim semper velle debemus quod deus vult, sed hoc velle debemus quod deus vult nos velle debere. Voluit enim deus beatum Martinū ab hac vita tollere, sed si eius discipuli hoc tūc voluissent, crudeles vti que extitissent. At noluerūt quod deus voluit, sed voluerunt quod deus voluit eos velle debere, & viam iustitiæ tenuere. Qui ergo cū scientia voluntatem bene operandi portat, maxima ex parte bonitati appropinquat. Vnde sciēdum est, quia quicunque bonam voluntatem habere desiderat, necesse est ut à vanitate sese alienare studeat. Nā sicut vna operatio aliam à se diuersam operationem excludit, sic cogitatio cogitationem expellit, & voluntas nihilominus voluntatē repellit. Cū enim manu scribo, non agrū semino: deinde etiam cū seminauero, scriptio nem excludo: sic itaque cum & ipse inane quid cogito, non interim vtilitatem penso. Et cū postea vtile quid pensauero, inanitatem expello. His igitur quæ diximus de scientia & voluntate trāscursis, videamus etiam quā sit necessarius vsus bonæ operationis.

De vsu. Cap. CLX.

Q Vippē sicut corpus humanum sine frequentē ciborum vsu nequit subsistere, sic anima absque virtutum frequentatione non

A non potest viuere. Qui ergo ad effectum bonitatis venire desiderat, necesse est ut cum scientia & voluntate etiam ipsum vsum habeat.

Quod bonus homo de omnibus sibi bonum faciat.

Cap. CLXI.

B Onus homo de omnibus hominibus bonis & malis vtilitatem sibi acquirit. Siquidē cū aliquid boni de homine bono vel malo audit, gaudet & deo inde gratias agit. Quod cū facit mercedem à deo bonæ voluntatis accipit, ac si cooperator fuisset eiusdem operis. Malum autem si audierit, dolet, quod sibi in mercedem reputatur quasi eiusdem mali destructor fuisset, vel diminutor. Sed dicit aliquis: de bono & prosperitate inimici mei nequeo gratulari, neque de damno eius contristari, quod si ore confiteor, me condemno, corde enim mentior.

Quomodo inimici diligere possint.

Cap. CLXII.

A D hoc considerandū est qualiter is qui in bono proficere desiderat: sibi ipsi vim inferre debet, ut proficere valeat. Licet carnalis appetitus meus damnum inimici mei appetat: non tamē hoc ore profiteri debeo, sed potius damnum eius plangere, & contra appetitum carnis meæ illius prosperitati fauere. Illius damnum solū verbis, si corde simul nequeo demonstrare mihi displicere. Nam si rationem consideramus, rectius agimus quando deo obedimus, quā faciamus quando carnali voluptati consentimus. Præceptum enim domini est, ut inimicos diligamus. Si ergo eos affectuose diligere nequeo: quomodo carnalitatem meam ad amorem eorum flectere valeo? tamen velle debeo eos me posse amare & donec valeā hoc agere verbum quod potestati meæ subiacet bonū, & non malum de illis promulgare. Cūq; hoc ago non mentior quando dico me illos diligere: quoniam velle adiacet mihi: perficere autem non habeo. Condelector tamen dominico præcepto secundum rationē spiritus mei ut eos diligam: quauis corruptibilitas carnis meæ repugnet. Iā enim nō operor ego illud, sed quod regnat in me peccatum. Aliud enim est sentire, aliud consentire. Malus verò homo econtrario sibi de bonis & malis peccatum accumulatur: cū bonis omnibus inuideat: malis verò fauorem exhibeat. Huius finis interius, mors & tribulatio: iusti autem finis est Christus, vita & exultatio.

De intellectu, amore & vsu.

Cap. CLXIII.

T Ribus modis sentitur deus, videlicet intellectu, amore & vsu. Per intellectum sapimus, per amorem iustificamur, per vsum beatificamur. Inquantū quis deum intelligit, sapiens est, inquantū verò amat iustus, verum inquantum vitur beatus. Quando quod rectum est videmus, deum per intellectum mētis sentimus: quoniam quidem quæcunque rectitudo est, ab illo est.

De similitudine inter deum & solem.

Cap. CLXIII.

Sicut enim ex splendore solis, ipsam solem sentimus antequam illū perspiciē

videamus, Sic ex mētis nostræ speculatione deū sentimus, quando verum quid ex ipsa veritatis luce perspiciamus: sicq; illum intelligendo & amando per fidem & spem ad præsens sentimus. **1. Ioan. 3.** In futuro autem non iam per spem sentiemus, quia videbimus eum sicuti est, non tamen eum omnes æqualiter videbunt, nec eius amore omnes æqualiter calebunt.

De similitudine inter ignem & dei amorem.

Cap. CLXV.

Sicut enim diuerso modo lignum & ferum ignis ardore calent, sic cælestes spiritus vel beatorū animæ inæqualiter dei amore feruent.

Quomodo sancti deum videbunt.

Cap. CLXVI.

Vnc autem videmus eum in ænigmatate, & quasi in pictura ea quæ dicimus, veluti pictum solem aut mare videre. Solem quippē aut mare eum depicti videmus. Non sicut est in ipsa re ea habemus. Cū verò solem clare lucentē perspiciamus, aut mare turbulentū vel trāquillum cernimus, rem sicuti est veraciter intuemur, quauis tantā quanta in se est intteri nequeamus. Sic sancti dei in gloria sua deum videbunt: sed magnitudinem diuinitatis eius, siue immensitatem potentiae illius comprehendere nequibunt. Non enim immensus esset, si intellectu alicuius comprehendi potuisset.

De quatuor modis præcipiendi, & totidē obediendi.

Cap. CLXVII.

A Liquando bene precipitur & bene obeditur, & econtra interdum male precipitur & male obtemperatur: aliquando bene precipitur & male obeditur, aliquando male precipitur & bene obeditur. Bona est præceptio, & bona est obeditio, cū precipitur ne castitatem quis violet & seruetur. Mala est iusio, & mala obeditio, si iubetur furari vel huiusmodi, & fiat. Bonum est præcipere, & malum obedire, ut si, verbi gratia, aliquis captiuetur, & ad capitis plexionē venitur, ne fugiat ligatur. Huic autem si forte aliquis dicat, fuge, pro te vinculis istis me ponā, ponā pro te accipiā. Bona quidē talis præceptio, quia ex perfecta charitate descendit, sed mala ad hoc concessio: quia prorsus obuiat charitati. Nam vbi dictum est: Alter alteri onera portate, non dictum est, onera imponite. Mala est iusio & bona obeditio, ut si quis poma cedrina vel aliud aliquid quod sine periculo habere nō posset, quis prælatus sibi afferri præciperet. Vnde Dauid, aquam de cisterna sibi afferri præcepit: quæ quia in periculo suorum allata est, pœnituit præcepti, nolitq; eam bibere, sed eam domino libauit. **2. Re. 23.**

De timore, commodo & amore.

Cap. CLXVIII.

D Eo quidem tribus de causis homines seruiant, videlicet timore, commodo & amore. Sunt nanque nonnulli, qui si pœnas inferni non esse scirent, pro nulla re promissione æternorum bonorum à suis voluptatibus cessarēt. Qui licet pœnas illorum qui deū minime verentur euadant, non tamen plenam retributionem inuenient. Alij autē deo seruiūt,

Gvt magnum inde habeant commodum, siue in presenti vita, siue in hac & in futura. Quibus si de^o voluerit quadam ex ratione poterit dicere: Gratia commodi vestri, mandata mea seruastis, nō quia purē me diligebatis: sed quoniam à me lucrari volebatis. Sicut hi qui regi seruiunt, Nō quia regem multi, sed donaria diligunt regis. Alius est qui vere Deum diligit, & solo amore eius præcepta eius custodit. Iste profecto legaliter seruit, & bonam perfectamque mercedem sibi acquirit. Igitur sicut deo ille nil præposuit, sic illi deus iusta recompensatione reddere debet seipsum, qui rebus omnibus excellit.

Quòd in anima tres sint naturæ.
Cap. CLXIX.

In anima tres sunt naturæ, videlicet ratio, voluntas, & appetitus. Ratio assimilatur angelis, appetitus brutis animalibus, voluntas vtrisque. Voluntas inter rationē & appetitum media est: aliquando enim ad rationem, aliquando ad appetitū se habet, sed quādo ad rationem se conuertit: quia ea quæ sunt rationabilia & spiritualia sapit, dicitur homo rationalis & spiritualis. Quando verò ad appetitum se tenet, quia ea sapit quæ sunt carnalia & irrationabilium animalium, dicitur homo carnalis siue animalis. Vnde scriptum est: Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt. Spiritualis autem diiudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Cū itaque iuxta hoc quod voluntas se habet, dicitur homo carnalis siue spiritualis. Sciendum est quòd interdum quædam sentiuntur in carne, quibus voluntas minime consentit.

1. Cor. 2.

De suggestione, delectatione, & consensu.
Cap. CLXX.

T Res nanque delectationes sunt, vna quæ sentitur in carne præter volūtatē quæ vocatur suggestio. Alia quæ sentitur in voluntate cogitationis, non tamen in voluntate actionis, quæ dicitur delectatio. Tertia quæ sentitur cum voluntate operandi, & nominatur consensus. Sed illam quæ nominatur suggestio, nulla pœna comitatur. Nam vbi non est consensus voluntatis, nulla sequitur pœna delectationis. Vnde Apostolus: Nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulāt. Et alibi: Condelector legi dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis. Interiorem hominē vocat ipsam rationem, legem membrorum delectationem sine volūtatē, legem dei obseruationem mandatorum eius, quæ & lex mentis dicitur: quia mente seruatur, legem autem peccati, quam prius legem membrorū nominauerat.

Rom. 8.

ibidem. 7

De nominibus animæ.
Cap. CLXXI.

Ota quòd plura sunt nomina animæ. Vocatur enim aliquando spiritus, mēs, animus, ratio, intellectus, interior homo. Dicitur etiam anima vegetabilis, sensibilis, rationalis. Sed cū plura nomina habeat, ad illa adhuc redeamus de quibus sermo fuit prius:

quia voluntas in illis aut certe se habebit: & erit K legitima: aut illa deserendo fornicatrix, vilis & abiecta. Nanq; si voluntas, quæ est media inter rationem & appetitum rationi concordauerit, legitime viuunt, si verò appetitui, fornicatrix erit. Est ergo ratio siue spiritus quasi vir, voluntas vt sponsa, appetitus carnis quasi adulter: nō igitur ei voluntas in aliquo consentiat. Scriptum est enim: Concupiscentia cūm conceperit parit peccatum: cūm cōsummatum fuerit, generat mortem.

Iacob. 1.

De sordido exemplum.
Cap. CLXXII.

Quomodo si sordidus aliquis, & omni fœtore plenus occurreret alicui dicens se cum eo velle consiliari, non debet mundus subsistere: sic nec volūtas appetitui carnalia acquiescere.

De quadrato lapide.
Cap. CLXXIII.

Vadratus lapis sex equalia habet latera, in quod horum ceciderit, firmiter iacebit: sic prouidēdum est viro iusto, vt in suo persistat proposito. Huius autem latera, sex hæc sunt, prosperitas, aduersitas, sui libertas, subiectio, in secreto esse & in publico, & in quibus singulis si à diabolo impulsus, stet: nec à proposito moueatur.

De peccato. Cap. CLXXIII.

E peccato tribus modis loquimur. Secundum naturam, id est, distinctam iustitiā, vt illud: Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Secundum gratiam, vt: Quacunq; hora ingemuerit peccatum suum remittetur ei. Et: Conuertimini ad me, dicit dominus, & ego conuertar ad vos. Secundum disciplinam, vt cūm præcipitur homini tantum, vel tantum pœnitere. Disciplina est sub gratia, quia nullus pœnitere vel satisfacere posset, nisi gratia præueniret.

Matth. 5.

Zachar. 1.

De similitudine ceræ. Cap. CLXXV.

Ideas hominem in vanitate ab infantia vsque ad profundam senectutem cōuersatum, sola terrena sapientem, & in his penitus obduratum. Cum hoc age de spiritualibus, huic de subtilitate diuinæ contemplationis loquere, hūc secreta rimari cælestia doce, & prospicies eum nequaquam posse ad hæc videre: nec mirum, indurata est cera, in istis ætatem nutriuit, aliena ab istis sequi dicit. E contra cōsideres puerum ætate & scientia tenerum, nec bonum nec malum discernere valentem, nec te quidem intelligere de huiusmodi differentem. Nec quidem mirum. Mollis est enim cera, & quasi liquēs, nec imaginem sigilli quoquo modo recipiens. Medius horum adolescens & iuuenis est, ex teneritudine atque duritia, quasi ex senectute atque pueritie congruē tēperatus. Si ergo hunc instruxeris, ad quemcunq; utilitatis profectum voles siue honestatis, aptē informare valebis.

M

De conatu diaboli contra nouitium.
Cap. CLXXVI.

Vm diabolus nequit monachatum alicui dare odio, nittitur eum conuersationis in qua est subruere fastidio. Et licet illi monachatum

A monachatum propositum tenendum ad horam quasi concedat: tamen hoc, quia sub talibus, aut etiam inter tales, aut in tali loco suscepit, multis modis versutiis fallaciter impulsus pœnitere nonitū quādoq; facit: vt dum illi persuadet inceptū ppositū igratū existere, nec ad meliora proficiat, nec quod accepit diu teneat, aut in eo utiliter persistat: Quippe dum incessanter laboriosis cogitationibus de mutando, aut si mutari non valet, saltem de improbando proposito meditatur, nunquam interim ad finem perfectionis labor eius perueniat: sed prorsus à deo respuatur. Nam, quoniam illi fundamentum quod posuit displicet, nullatenus illi structuram bonæ vitæ superedificare libet, vt sit: vt quemadmodum arbutula si sæpe transplantetur, aut nuper plantata in eodem loco crebra conculcatione inquietetur, nequaquam radicare valens, ariditatem citò attrahit, nec ad aliquam fructus fertilitatem peruenit. Sic infelix monachus, si sepius de loco ad locum proprio appetitu mouetur, aut in vno permanens, frequenter eius odio concutitur.

De pueris plantæ comparatis.
Cap. CLXXVII.

Ic quæso si plantā arboris in horto tuo plantares, & mox illā ex omni parte ita concluderes, vt ramos suos nullatenus extendere posses, cūm eam post annos excluderes, quales putas ramos extēderet? Profecto inutilis arbor, rugosa, & gibbis plena, ramis suis incuruis perplexa. Hoc utiq; facitis, o vos puerorum magistri de pueris vestris, qui plantati sunt per oblationem in ecclesiæ horto, vt crescant & fructificent deo. Vos autem intantum terroribus, minis & verberibus vndique illos coartatis, vt nulla penitus liceat sibi libertate potiri. Itaque in discrete oppressi, prauas & spinarum more perplexas cogitationes infra se cōgerunt, fouent, nutriunt, vnde fit, vt quia nihil amoris, nihil pietatis, nihil benevolentiae circa se in vobis sentiunt, nec illi alicuius boni in vobis, sed quicquid est odij, impietatis, malevolentiae postea spem habeant. Contingit itaque miserabili modo, vt sicut corpore crescunt, sic & in eis timor tātum, & inuidia, & suspicio omnis mali crescat ex vobis, semper proni & incurui, ad vitia secum præmeditantes, aut quomodo vestras insidias & machinationes valeant ciuitate, aut deinde seculo redire.

De lamina auri exemplum.
Cap. CLXXVIII.

Idistis quæso vnquam artificem ex lamina auri vel argenti, solis percussionebus imaginē speciosam formasse? Nō puto. quid tunc? quatenus aptam formam ex lamina formet, nunc eam suo instrumento leuiter premit & percutit, & postmodum planat, nunc etiam leuamine, leuius leuat & informat, sic & vos si pueros vestros cupitis moribus ornatos esse, necesse est, vt cum deprecationibus verberum impendatis eis paternæ pietatis, & mansuetudinis leuamen atque subsidium. Tenera quidem teneris, sicut & ipsi teneri sunt, lac scilicet non solidum cibum præbentes eis necdum ad perfectam ætatem prouectis.

De charitate. Cap. CLXXIX.

Vi charitatem in corde retinet, hoc vnde deus gratias ei scit, habet: illi verò ad quem tantummodo habetur misericordia. Quas enim gratias mihi debet deus si quis me diligit? amplius cui dilectio alterius seruit, solius commodi munus perfunctoriē suscipit. Verbi gratia, beneficium vnum, honorem vnū prandium vnum, vel quodlibet officij genus in hunc modum. Alius verò charitatem quæ comodi minus exhibuit intransitiue sibi retinuit. Charitas enim officium ab eo qui hoc suscipit transit. Charitas verò ipsa quæ deus est, in eo re manet qui eam aliis impendit, bonum autem permanens, bono transeunti melius est. Hæc igitur considerando profecto perspiciemus magis esse nobis gaudendum si alios diligimus, quàm si ab aliis diligamur. Nihil mihi debet alicui, nec ego alicui, ergo charitas est exhibenda, non exigenda.

Quòd tribus ex causis omnis res amatur.
Cap. CLXXX.

Vicquid amatur aut natura amatur, aut recte, aut spe comodi. Natura enim est vt omne bonum amemus & vtile. Rectum verò vt bene faciētem nobis amemus. Spe comodi quādoque res amatur. Alia propter vsum, vt mel, eò quòd sit bonum & suauē, etiam secundum vsum. Alia verò secundum effectum, vt absinthium & nonnulla naturalis portio: quæ cūm dent sanitatem, nullam tamen in vso præbent suauitatem.

Quòd tribus modis Deus diligendus sit.
Cap. CLXXXI.

Ribus etiam his modis diligendus est deus. Natura, quia omnibus & melior & vtilior, & ideo plus cæteris est amandus. Rectitudine, quoniam omnia quæ habem⁹ præstat nobis, etiam hoc ipsum quod sumus, & tanto eum amare debemus plus nobis ipsis, quāto maior ipse est, qui se pro nobis dedit: & nobis eisdem semetipsum daturus est. Et quoniam ei personaliter non possumus reddere illud: nō enim is persona eius eget, ostendit nobis quibus debeamus vicem reddere dicens: Mādo vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Et apostolus: Sicut pro nobis Christus animam suam posuit, ita debetis pro fratribus animas ponere. Diligere igitur debemus nos inuicem: tū quia & bruta quædam animalia hoc faciunt, tum quia vnus familiaris, scilicet Christi sumus: & quia in regno eius singulos sicut nos ipsos diligemus & quia ibi æqualiter ab ipsis diligemur: indecens enim est si in hoc mūdo habuerimus odio quos ibi sumus habituri charissimos. Sciendum est enim quòd quicunq; ibi aderunt nobis vicē reddent pro dilectione presenti. Spe etiam comodi vel remunerationis diligendus est deus: quoniam immortalitatem & incorruptibilitatem nobis promittit.

D

E

Natura.

Rectitudine.

F

Ioan. 15.
1. Ioan. 3.

Spe comodi.

De tribus libertatibus. Cap. CLXXXII.

Libertatis siquidem modos tres dicimus esse, libertatem videlicet actionis, quam omnes volunt, id est, vt libere facere possint quæ volūt. Dicitur etiā libertas intelligentiæ, quā nō omnes volunt. Est etiā libertas

I rectæ

G recte volūtatis, quæ semper est bona, hanc paucissimam volunt, id est, ut ea velint quæ debent. Notandum quod libertas actionis sine libertate bonæ volūtatis, semper est mala. Vnde libertas intelligendi est media, quæ bona est quotiescunque libertati recte volūtatis adhæret, mala autem cū sine illa est. Habet primo quis quantum lamcunque libertatem intelligendi, id est, scit intelligere quid sibi expedit, velit illā in bono, & sic promerebitur adipisci libertatem intelligendi quicquid expedit, volendi quodcunque debet, agendi quicquid prodest. Sub libertate volendi est libertas arbitrij.

De venatione diaboli.

Cap. CLXXXIII.

D iabolus per peccati suggestionem quotidie it ad venandum. Eos vero intraretia sua retinet, quos nec dolor pro peccato proprio afficit. Illos autē iam amittere incipit, quos pro carnis intemperie lugere iam cōspicit. Quosdam autem tertij ordinis, id est, sanatos à carnalibus & spiritualibus peccatis omnino perdit. Primi omnino lugeant, doleant adhuc secundi, tertij verò gaudeant.

Quod deus non horreat peccatum.

Cap. CLXXXIII.

H orrere deus dicitur animam peccatricē nō quod horreat peccatum, quod nihil est, sed quia nō est ibi debita iustitia quæ ibi amaret, ut dicimus nos horrere domum in qua nihil est quod amemus, sed hoc & illud improprie. Virtutibus igitur adhæreamus postponendo vitia, & hanc patientiam amplectendo cū iugi exercitio. Patientia etenim vel quælibet virtus sine exercitio, quasi plumbea lancea est.

De visione A. de fluuiio.

Cap. CLXXXV.

V idit ut asserere solebat A. in infirmitate positus, & in ecclasi quodāmodo extra se raptus. Vidit inquam fluuium vnum rapidum atque præcipitem, in quem confluebant omnium fluxuum purgaturæ, & quarumcunque terrestrium rerum lauaturæ, videbatur itaque aqua ipsa nimis turbulenta & immunda, & omnium spurcitiarum forde horrida. Rapiēbat igitur in se quicquid attingere poterat, & deuolvebat tam viros quàm mulieres infra se diuites & inopes simul. Fœda quidem erat aqua, ex ea tamen viuebant & delectabantur in illa, ut ille assererat qui eum ducebat. Illo verò ab ipso inquirente, quisnam torrens ille esset, vel quid multitudo illa in eo voluntas prætenderet, adiecit ille prædux patris nostri atque ait: Ne mireris. Torrens, mundum significat quo rapiuntur, in cuius illecebrofis spurcitiis inuoluuntur omnes ipsum amantes. Ex his dictis, inquit:

De verò monachatu.

Cap. CLXXXVI.

V idit ne videre quid sit monachatus verus? Ad hoc alter: Volo. Duxit itaque illum quasi in conspectu cuiusdā magni claustrij & admodum spatiosi & speciosi, & ait: Circūspice. Aspexit & ille. Et ecce parietes claustrij illius obducti erant argento purissimo, herba quoque virens in medio erat & ipsa argentea,

mollis quidem & redolens & vltra humanam opinionem delectabilis. Hæc more alterius herba sub his qui in ea pausabant, leniter flebatur, & surgentibus illis ipsa quoque surgebat. Ut quid immerer? Quicquid est iocunditatis ibi erat. Cū ergo hoc perpetuo habitandū elegeret A. ductor eius se ei spondit si vellet veram ostēsurum patientiam. Sed quia ut affolet, interim euigilauit, promissi demonstratorem amisit. Has igitur duas visiones à sancta pater nitatē, & à paternā sanctitate relatas libenter audiamus, & audiendo deuote teneamus, tenēdo mente iugiter reuoluamus, ut vnius horrorem dum vacat, fugiamus, alterius velut amœnæ iocunditatis & iocundæ amœnitatis insistantur, nos qui monachatum tenemus.

De securitate & pace religionis.

Cap. CLXXXVII.

Sicut bubo dum in cauerna cum pullis suis est, lætatur, & suo modo bene sibi est: dum verò inter coruos & corniculas seu alias aues est, incuratur ac dilaniatur, & omnino sibi male est, utpote, quia hic rostro percutit, ille alis in eum irruit, alter verò unguibus discindit. Ita & mihi. Quando enim cū monachis meis scilicet filiis, conuersari queo, mihi bene est & grata ac singularis vitæ meæ consolatio, quando verò remotus ab illis inter seculares conuersor: hincinde me variarum causarū incurfus dilacerant, & quæ non amo secularia negotia vexant. Male itaque mihi est quādo sic sum ac tremens pertimesco animæ meæ dispendium. Hic idem pater noster, quadam vice de trās mare regressum regem Gulielmum minorem adiit, & ut Romam ad Papam Vrbanū profola sui archiepiscopatus eundi sibi licentiam daret, humiliter & māsuetē petiit. At rex ad nomen Vrbanū turbatus, dixit se illū pro papa nō tenere, nec suæ cōsuetudinis esse, ut absque sua electione alicui liceret in regno suo papam nominare. Hinc igitur orta quedam grauis dissensio est inter regnū & sacerdotium, adeo quidē magna, quod & ipse absque assensu regis Angliæ exiuit, Romam petiit, ibique aliquandiu cū maximo honore & reuerētia, tam ab ipso papa, quàm à Romanis sublimiter commorans, tandem præcatu regis ac totius regni Angliam reuifens suæ profecto sedi, deo quidem annuente ac populo fauente restitutus est.

De exemplo leporis.

Cap. CLXXXVIII.

D iscedente autem quadam vice eodem patre nostro à prædicti curia regis, pueri regis quos nutrebat, leporem sibi occurfantem in via, canibus insecuti sunt, fugientem etiam intra pedes equi, quem pater ipse infidebat cōsecuti sunt. Ille verò sciens miseram bestiolā sic se refugio consubiisse, retētis habitis, equum loco fixit, nec cupitum bestię voluit præsidium denegare. Quam canes circumdantes, & linguis suis hanc grāto obsequio hincinde lingentes: nec se sub equo poterant eiicere, nec in aliquo lædere. Quod vidētē admirati sunt qui aderant. At pater pius vbi quosdam aspexit ex militibus ridere, & quasi p. capta bestiola lætitiæ frēna laxare, solutus in lachrymas,

ait:

A ait: Ridetis? & huic utique infœlici nullus risus, nulla lætitia, hostes eius circa eam sunt, & ipsa sola de vita sollicita confugit ad nos, præsidium suo modo flagitans. Hoc plane filij est & hominis animæ morientis. Nam cū de corpore exit, mox inimici sui maligni, scilicet spiritus qui eā in corpore degentem, per anfractus vitiorum multimodis persequuti sunt crudeliter afflunt, parati sunt eam rapere, & in mortem æternam præcipitare. At ipsa nimis anxia huc illucque circumspicit, & qua tueatur defensionis & auxiliij manum sibi porrigi ineffabili desiderio concupiscit. Dæmones autē econtrario ridet, & immensa lætitia gaudent, si nullo eam adminiculo fultā inuenire queant. Quibus dictis laxato frēno iter arripuit, & bestiam vltra persequi clara voce canibus interdixit. Tunc illa ab omni læsione immunis, exultans & hilaris præpeti cursu campos syluāsque reuifit.

De exemplo auiculæ.

Cap. CLXXXIX.

B lia quoque vice conspexit puerū quendam cū auicula in via ludentē, quæ pedem filo annexum habens, sæpe cū laxius ire permittebatur, fuga sibi consulere cupiens, auolare nitebatur. At puer filū manu tenens retrahens auiculam ad se vsque deiicebat, hoc ingens gaudium pulchrūque spectaculū puero præstabat: factum est hoc semel, & iterū factum frequentius. Quod pater benignus aspiciens auiculæ condoluit, & ut rupto filo liberati redderetur præcepit. Et ecce filum rumpitur ausq; auolat, puer plorat, pater exultat, & vocatis qui aderāt: Consideratis, inquit, iocum pueri? Et confessis considerasse, ait: Simili consideratione iocatur diabolus cū huminibus multis, quos irretitos suis laqueis pro sua voluntate in diuersa vitiorum impedimenta pertrahit. Sūt enim quidam, ut verbi gratia dicā, auaritiæ seu luxurię, & similibus flammis succensi, & ex mala consuetudine addicti, his contingit aliquādo ut sua facta considerent, fleant seq; amodo à talibus cessaturos ore promittant. Si more auis liberos se volare autumant, sed quia prauo vsu irretiti ab hoste tenentur, nolētē in eadem vitia deiiciuntur: fitque hoc sæpius nec omnimodis liberantur: nisi magno conatu & gratia Dei funis rumpatur prauæ consuetudinis.

De malitia & fœditate peccati.

Cap. CXC.

S i hinc, inquit A. peccati pudorem & illicernerem inferni horrorem, & necessarium vni illorū haberem immergi, prius me in infernum mergerem quàm peccatum in me immitterē. Male enim purus à peccato & innocens gehennam intrare, quàm peccati forde pollutus cælorum regna tenere, cū cōstet solos malos in inferno torqueri, & solos bonos in cælesti beatitudine foueri.

De verbis defuncti.

Cap. XCXI.

V erba defuncti Osberni monachi ad A. in spiritu delata, & ab eodem A. postmodum exposita. Ter, inquit, ille defunctus antiquus serpens insurrexit in me, sed Vrsarius domini mei liberauit me, hæc dicens euauit. Benedictus verò pater noster visionem il-

lam expergescens à somno, ad memoriam reuocans, ac singula propensius inspiciens: quando & quibus libuit sic eā exposuit. Primo, inquit, pro peccatis, quibus obligatus ante baptismum fuerat in eum insurrexisset hostē antiquum. Secundo pro peccatis quæ fecit post baptismatis sacramentum, ante professionem. Tertio pro illis quæ fecit post professionem ante obitum. Sed ter cecidit: peccata enim quibus astrictus fuerat ante baptismum, fidem parentum in ipso sacramento deleta diabolus inuenit. Illa etiam quæ in seculo, vel in monasterio ante professionem commisit, in ipsa professione monastica eque abolita serpens ille antiquus reperit. Quæ verò post professionem fecit, vera confessio ante obitum monachus ille deleuit. Per illum dominum Vrsarium designari dixit ordinem angelicum. Sicut enim vrsarij vros, ita angeli spiritus malignos à sua seuitia coercēt & opprimunt ne nobis nocent in quantum volunt.

Beati Anselmi liber de similitudinibus explicat.

Eiusdem beati ANSELMI CANTuariensis Archiepiscopi, liber de voluntate Dei incipit.

H vmana ratio cū de Deo semper debeat tractare, & ad laudem eius aliquid cōuenienter dicere, nomina per quæ proprie loquatur non habet, sed nomina hominibus data & imposta accipit, & per ipsum effectum omnipotentiam eius saltem vel tenui oratione aperire conatur, & hoc facit ex istis rebus colligens effectum voluntatis Dei secundum occultam iustitiam, vel secundum misericordiam, vel secundum iræ ipsius vindictam. Ad incomprehensibilem enim deitatis proprietatem aspirare non potest. Hinc nos quoque de voluntate dei, aliquid dicere cupientes, actum rerum attendimus, quoniā ad ipsius celsitudinis culmē anhelare non valemus. Voluntatem igitur Dei appellamus quicquid in nobis ipse misericorditer operatur, reuocādo nos ab errore, vel pie confirmando iustitię. Voluntas quoque dicitur pœna & reprobatio quorundam dei occulta, diuisione facta iustitię. Voluntas dei est (ut breuiter dicam) quicquid fit, ut fieri inuenitur in creaturis. Sed dicitur: si omnia procedunt ex voluntate dei, quam constat semper bonam & rectam esse: tunc omnia & recta sunt: & si hoc est tūc frustra iudicatur aliquis iniquus, vel damnatur impius: quod fateri, cōtrarium inuenitur catholice fidei. Dicendum est igitur, voluntatem Dei multipliciter accipi: ut quicquid postea opponatur, sine omni difficultate opulenti aperitur. Voluntas itaque Dei accipitur aliquando in scripturis, æquipollens omnipotentis suæ præscientiæ, & ordinationi sagaciter

Gomnia disponenti. Vnde dicitur: Omnia quæcunque voluit dominus fecit, hoc est, quicquid deus ab æterno facturū se ordinavit: nihil inexplētū reliquit. Accipitur etiā dei voluntas, nomen rerū secundū quendā effectū misericordiæ dei: vt ibi: Vult de⁹ omnes saluos fieri, quod est dicere, facit sanctos velle, vt omnes salui fiant quod ipse tamen vult, hoc est, ipse disposuit: sed sanctos facit velle, dei & proximi inspirādo dilectionē, qua dilectione nō inconuenienter fiūt in ecclesia orationes à sanctis, p̄ schismaticis, & hæreticis, iudæis quoq; & gentilibus. Institutio diuina, dei volūtas nō improprie appellatur Dei autē institutio in duo diuidi potest, in præcepta diuinarū scripturarum. & in legē naturā: quæcunq; homini incita est naturalis, quæ est Tob. 4. Quod tibi nolueris, alteri ne feceris &c. Cui, quicunq; obuiat, dei voluntatē nō feruat. Præcepta etiā diuinarū scripturarū, & rectæ obseruationes ecclesiarum, voluntas dei non immerito appellantur: quibus, quicunq; obseruauerit nō acquiescit, à dei voluntate deuiare, penitus dicitur, cum tamen ab ordine præscientiæ eius nullatenus valeat exorbitare. Ecce, volūtas dei quatuor modis accipitur à doctorib⁹ magistris scilicet pro scientia dei, pro voluntate sanctorū qui volunt & iniustos charitatiuē saluari, pro ratione humana, quarto pro præceptis diuinis. Si quis verò oculo mentis hos modos considerat non vterius in dei voluntate determināda impeditus laborabit: sed vocis acceptione fideli intendēs ingenio, de verbis facile diiudicabit. Itaque cum dicitur, adulterium, vel homicidiū vult, vel non vult deus fieri. Hæ verò propositiones nō repugnant sibi, nec contradicunt: am bæ enim verè sunt & indubitabiles, si quis hui⁹ vocis æquiuocationem multiplicē, quæ est, vult fideliter attendat. Nam deus vult adulterium, hoc est, præscit, præuidet. Vnde nullus dubitat, quia omnia videt, & omnia præscit. Itē, nō vult hoc est, non præcipit, vel mentibus fidelium inspirando nō facit velle. Vel non vult deus adulterium. i. ex vi rationis animæ, ex naturali scilicet lege data à deo, non habemus quod quis in hoc nec etiā in alio debeat offendere proximū. Iuxta has autē determinationes, potest quilibet has dei voluntates determinare apertè. Sed videndū est quoddam fati subtilius, quod occurrit huic de voluntate disputationi. Nā volūtatē dei volūtas hominis adhæret plerunq; sed inde damnatur homo, voluntati dei quoq; nō adhæret hominis voluntas, & inde remuneratur homo. Item, vult homo quod nō vult deus, & habet inde præmium à deo: non vult homo quod vult deus, & inde consequitur laudem, & multis aliis hanc voluntatem variari modis sagaciū industria per se poterit indagare. Sed nūc ad expositionē supradictorum redeamus, vult deus quod vult homo, si dānosē, vt homicidium, vel adulterium, quod vult deus, hoc est, præsciuit: sed homo etiā hac voluntate damnatur, prohibitiū est enim ei. Vult deus vt pater alicuius moriatur, vel vult alicuius hominis mortem, quod homo non vult affectu naturali, vel cōpāsiōne proximi, & remuneratur ex hoc tali affectu, si in ceteris regulam rectæ viuendi non excesserit

in omnibus tamen quæ vult & quæ facit, diuina voluntati concordare intendit, & nihil cōtra eum facere disponit: quia tunc tantam est bona voluntas humana, quādo vult illud quod deus vult illam velle: & sic concordat diuinæ, quæ magistra est humane. Magna quidem volūtas dei incōprehensibilis est, sicut ipse deus cōtra quam vult homo quia non plene eā cognoscit, quod in futuro erit. In præsentī verò quosdam effectus eius percipit secundū perceptionē vel prohibitionem, & ille obedit. In his autem supradictis, non est æquum intelligere aliquem aliquod falsum vel superfluum dictum fuisse, vel contra sanctorum auctoritatē. Dicit enim Augustinus in Enchiridio, cap. 100. Propterea magna voluntas eiusdē domini exquisita in omnes voluntates eius, vt & miro & ineffabili modo non fiat præter voluntatē eius, quod etiā cōtra eius voluntatē fit, quod non fieret si nō sineret, nec vtique nolens finit, sed volens: nec sineret bonū fieri malè, nisi omnipotēs & de malo posset facere bene. Est & alia huius voluntatis diuina. Alia enim potest dici efficiens, alia approbans, alia concedens, alia permittens. Efficiens voluntas in deo facit quicquid vult: Efficiens in homine, quod potest homo & vult ipso actu. Approbans est quæ approbat aliquid, & hæc ad hominem pertinet & ad deum. Approbans in deo est, quæ vult omnes saluos fieri: quoniam nullum prohibet, quantum ad se, saluum fieri: immo si quis ad hoc laborat, approbat. Patens est quidem, quæ sit approbans in homine. Cōcedens est, quæ concedit vt fiat aliquid. Concedente autem voluntate, vult deus, vt homo qui melius non proposuit, vxorem ducat. Permittens volūtas est, quæ permittit aliquid fieri, et si displiceat quādoq;. Et hoc modo dicitur deus velle mala, quæ permittit fieri. Vnde dicitur: *Quem vult indurat, & cui vult miseretur.* Augustinus de ciuitate dei: Cum dicitur deus mutare voluntatē, vt quibus lenis erat: Verbi gratia, reddatur asper, illi potius quàm ipse mutatur, sicut mutatur sol oculis fauciatis, & asper quodāmodo ex miti & ex delectabili, molestus efficitur, cū ipse apud se maneat idem qui fuit. Dicitur etiā voluntas dei, quam facit in cordibus obedientiam mādatis eius, de qua dicit Apostolus: Deus qui operatur in nobis & velle. Secundū hanc voluntatem etiam velle dicitur, quod ipse non vult, sed ipse suos id volentes facit: sic orant pro quibusdā piè sanctæq; inspirati ab eo sancta voluntate, & quod orant non facit. Secundum verò voluntatē suam, quæ eius præscientia sempiterna est, omnia quæcunq; voluit fecit, nō solum præterita vel præsentia, sed etiam futura. Gregorius: Deus vult omnes homines saluos fieri, id est, nulli saluatur, nisi quos vult saluari, vel de omni genere hominum aliqui saluantur. Vel vult omnes saluos fieri, id est non cogit aliquem damnari. Item, de coniuge infideli dimittendo, dici oportet, non dimittat, quia & si licet non expedit. Itē in libro de parvulorum baptismo: Sicut bono male vti malū est, sic malo bene vti bonum est.

Beati Anselmi liber de voluntate dei explicit.

Eius-

A Eiusdem beati ANSELMI CANTVARIENSIS Archiepiscopi, liber de cōcordia præscientiæ & prædestinationis, necnon gratiæ dei cum libero arbitrio, incipit.

E tribus illis quæstionib⁹, in quibus dei præscientiæ atq; prædestinationi, necnō & gratiæ liberum arbitrium repugnare videtur, quod mihi deus dignabitur aperire, curabo ipso adiuuante, scribendo ostendere. Quod præscientia dei videatur discordare à libero arbitrio, quod non est.

Idetur quidem præscientia dei, & liberum arbitrium repugnare: quoniam ea quæ deus præscit, necesse est esse futura, & que per liberum arbitriū fiunt, nulla necessitate proueniūt. Sed repugnāt, impossibile est simul & præscientiā dei esse quæ omnia præuidet, & aliquid per libertatē arbitrii fieri. Quæ impossibilitas si abesse intelligitur, repugnātia quæ videtur inesse penitus remouetur. Ponam⁹ itaq; simul esse præscientiam dei quā sequi necessitas futurarum rerū videtur, & libertatē arbitrii, per quam multa sine necessitate fieri videtur, & videamus, vtrū ipsosibile sit hæc duo simul esse. Quod si est impossibile, oritur inde aliud impossibile sequitur. Sed si aliquid est futurum sine necessitate, hoc ipsum præscit deus, qui præscit omnia futura: quod autē præscit deus, necessitate futurū est, sicut præscitur: Necesse est itaq; aliquid esse futurū sine necessitate. Nequaquā ergo recte intelligētī hæc repugnare videtur, præscientia, quā sequitur necessitas & libertas arbitrii, à qua remouetur necessitas: quoniā & necesse est, quod deus præscit futurū esse, & deus præscit aliud aliquid esse sine omni necessitate. Sed dices mihi: Nō remoues tamē à me necessitatē peccādi vel nō peccādi: quoniā deus præscit me peccaturū vel nō peccaturū? & ideo necesse est me peccare si pecco, vel nō peccare si nō pecco. Ad quod ego: Nō debes dicere, præscit me deus peccaturum vel nō peccaturū, sed præscit me deus peccaturū sine necessitate vel non peccaturū: & ita sequitur, quia siue peccaueris, siue nō peccaueris vtrūque sine necessitate erit: quia præscit deus futurū esse sine necessitate hoc quod erit: vides igitur non esse impossibile, simul esse præscientiam dei, per quam futura quæ præscit dicuntur esse ex necessitate, & libertatē arbitrii, per quā multa fiūt sine necessitate. Si enim est ipsosibile, sequitur aliud impossibile, sed nulla nascitur ex hac impossibilitas. Forsitan dices: Nondum aufers à corde meo vim necessitatis cūm dicis: quia necesse est me peccaturum esse, vel non peccaturum sine necessitate, quia hoc præscit deus. Necessitas enim videtur sonare coactio-

nem vel probationem. Quare si necesse est me peccare ex voluntate, intelligo me cogi aliqua occulta vi ad voluntatem peccandi, & si nō pecco, à peccādi volūtatē prohiberi. Quapropter necessitate videor inde peccare si pecco; vel nō peccare, si nō pecco. Et ergo sciendū est, quia sæpe dicimus, necesse est, quod nulla vi esse cogitur, & necesse non esse quod nulla prohibitione remouetur. Nā dicimus necesse est deū immortalē esse, & necesse est deū nō esse iniustū non quod vis aliqua cogat eū esse immortalem aut, prohibeat esse iniustum: sed quoniam nulla res potest facere, vt non sit immortalis aut vt sit iniustus. Sic itaque si dico necesse est esse te peccaturum, vel nō peccaturum, sola voluntate sicut deus præscit, nō est intelligendum quod aliquid prohibeat voluntatem quæ non erit aut cogat illa esse quæ erit, hoc ipsum nāq; præscit deus, qui præuidet aliquid futurum ex sola voluntate. Sed voluntas non cogitur aut prohibetur vlla alia re, quia sic ex libertate fit quod fit ex volūtatē. Si igitur hæc diligētē intelligūtū puto quia & præscientiam dei & libertatem arbitrii simul esse, nulla prohibet incōuenientia. Denique si quis intellectum verbi propriè cōsiderat, hoc ipso quod præsciri aliquid dicitur, futurū esse pronunciat. Non enim nisi quod futurum est præscitur, quia scientia nō est nisi veritatis. Quare cū dico, quia si præscit aliquid necesse est illud esse futurum. i. ac si dicam, si erit ex necessitate erit, sed hæc necessitas nō cogit nec prohibet aliquid esse aut nō esse. Ideo enī quia ponuntur res esse, dicuntur ex necessitate esse, aut quia ponuntur non esse, affirmātū nō esse ex necessitate: non quia necessitas cogat aut prohibeat rem esse aut non esse. Nam cum dico: Si erit, ex necessitate erit hic sequitur necessitas quæ rei positionē nō præcedit. Idem valet si sic pronuncietur. Quod erit, ex necessitate erit. Non enim aliud significat hic necessitas, nisi quia quod erit non poterit simul nō esse. Pariter autem verū est quia fuit & est, & erit aliquid non est ex necessitate, & quia necesse est fuisse omne quod fuit, & esse quod est, & futurum esse quod erit. Quippè non est idem rem esse præteritā, & rem præteritam esse præteritam, aut rem esse præsentem, & rem præsentem esse præsentem: aut rem esse futuram, & rem futuram esse futuram: sicut non est idē rem esse albam, & rem albam esse albam. Lignum enim non est semper necessitate album, quia aliquādo prius quàm fierat album: potuit non fieri album, & postquā est album, potest fieri non album: lignum verò album, semper necesse est esse album: quia nec antequā sit, nec postquā est album, fieri potest vt album simul sit non album. Similiter res non necessitate est præsens: quoniam antequā esset præsens potuit fieri, vt præsens nō esset, & postquā est præsens potest fieri non præsens. Rē autem præsentē necesse est esse præsentē semper: quia nec pri⁹ q̄ sit nec postquā est præsens, potest præsens simul esse & nō præsens. Eodē modo res aliqua, vt quædā actio non necessitate futura est, quia prius q̄ sit, fieri potest vt non sit futura. Rē verò futuram necesse est esse futuram: quoniam futurū nequit esse

G simul & non futurum. De præterito autē simili-
ter verū est, quia res aliqua nunc est necessitate
præterita: quoniā antequā esset, potuit fieri vt
non esset, & quia præteritū semper necesse est
esse præteritū, quoniā non potest simul esse præ-
teritum & nō esse præteritū. Sed in re præteri-
ta est quoddam quod non est in re præsentī vel
futura. Nūquā enim fieri potest, vt res quæ præ-
terita est fiat nō præterita: sicut res quædā quæ
præsens est, potest fieri nō præsens, & aliqua res
quæ nō necessitate futura est, potest fieri vt nō
sit futura. Itaq; cū dicitur futurum de futuro,
necesse est esse quod dicitur, quia futurū nunquā
est non futurum, sicut quotiens idē dicimus de
eodē. Cū enim dicimus, quia omnis homo est
homo: aut si est homo, homo est: aut omne albū
est albū, & si est albū, album est: necesse est esse
quod dicitur: quia nō potest aliquid simul esse
& nō esse. Quippē si nō est necesse, omne futu-
rū quod futurū: quoddā futurū non est futurū,
quod est impossibile. Necessitate ergo omne futu-
rū futurū est, & cū futurū dicitur de futuro
si est futurū, futurū est: sed necessitate sequēte
quæ nihil esse cogit. Cū autē futurū dicitur de
te, nō semp res necessitate est, quāuis sit futura
Nā si dico cras seditio futura est in populo, nō
tamen necessitate erit seditio. Potest enim fieri
antequā sit vt nō fiat etiam quæ futura est. Ali-
quādo verō est, vt res sit ex necessitate quæ dicitur
futura vt si dico cras esse futurū ortū solis. Si er-
go cū necessitate pronūcio futurū de re futura,
hoc modo seditio cras futura, necessitate futura
est, aut ortus solis cras futurus, necessitate futu-
rus est. Seditio quidē quæ nō erit ex necessitate
sola sequenti necessitate futura asseritur: quia
futura de futura dicitur. Si enim cras futura est,
necessitate futura est. Ortus verō solis duabus
necessitatibus futurus intelligitur, scilicet &
præcedēti quæ facit rē esse: ideo enim erit quia
necesse est vt sit, sequenti quæ nihil cogit esse,
quoniam idcirco necessitate futurus est quia fu-
tur⁹ est. Quapropter cū dicimus, quia quod de⁹
I præscit futurū necesse est esse futurū: nō asseri-
mus semper rem esse necessitate futuram: sed
rem futuram, necessitate esse futurā. Non enim
potest futurum simul non esse futurum. Idem
sensus est si sic dicitur: Si deus præscit aliquid
non addendo futurum: quoniam in præscire in-
telligitur futurum. Nam non est aliud præscire
quā scire futurū: ideo si præscit deus aliquid
necesse est illud esse futurum. Non ergo sem-
per sequitur præscientiam dei rem necessitate
futuram esse: quoniam quāuis omnia futura
præsciat, nō tamē præscit cūta futura neces-
sitate, sed quædā præscit ex libera rationalis crea-
turæ voluntate futura. Notandum quippē est,
quia sicut necesse non est deum velle quod vult
ita necesse non est in multis, velle hominem
quod vult, & similiter necesse est esse quicquid
deus vult: ita necesse est esse quod vult homo
in his, quæ deus ita subdit humanæ naturæ &
& voluntati, vt si vult fiant, si non vult non fi-
ant. Quoniam enim quod deus vult non potest
non esse, cum vult hominis voluntatem nulla
cogi vel prohiberi necessitate ad volendum vel
ad non volendum, & vult effectum sequi vo-

luntatem, tunc necesse est voluntatem esse libe-
ram, & esse quod vult. In huiusmodi ergo ve-
rum est, quia necessitate fit opus peccati, quod
vult homo facere, quāuis non necessitate ve-
lit. Quod si quæritur de peccato ipsius volun-
tatis, cum peccat volendo, vtrum sit necessitate?
Respondendum est, quia sicut non vult neces-
sitate, ita non est peccatum voluntatis neces-
sitate. Nec necessitate operatur eadem volun-
tas: quia si non vellet sponte non operaretur,
quāuis quod facit necesse sit fieri, vt supra dixi.
Nam quoniam non est aliud ibi peccare quā
velle quod non debet, ita non est peccatum volun-
tatis necessarium: sicut velle non est necessa-
rium, tamen verum est, quia si vult homo pecca-
re, necesse est eum peccare, sed ea necessitate
quam supra dixi, nihil cogere aut prohibere.
Itaque quod vult libera voluntas, & patet &
non potest non velle, & necesse est eum velle.
Potest nanque non velle antequam velit, quia
libera est, & cum vult non potest non velle, sed
eam velle necesse est, quoniam impossibile illi
est idipsum simul & velle & non velle. Opus
verō voluntatis cui datum est vt quod vult fit,
& quod non vult non fit: voluntarium siue spō-
taneum est, quoniam spontanea voluntate fit,
& bifarium est necessarium, quia & voluntate
cogitur fieri, & quod fit non potest simul non
fieri. Sed has necessitates facit voluntatis liber-
tas, quæ prius quā sint eas cauere potest. Hæc
omnia deus qui scit omnem veritatem, & non
nisi veritatem: sicut sunt spontanea vel necessa-
ria videt, & sicut videt ita sunt. Hac ergo con-
sideratione palam est, quia sine omni repugnā-
tia, & deus præscit omnia, & multa fiunt ex li-
bera voluntate quæ antequam sint, fieri potest,
vt nunquam sint: & tamen quodammodo sunt
necessitate, quæ necessitate, vt dixi, descendit
de libera voluntate. Cognosci potest etiam nō
omnia quæ præscit deus esse ex necessitate, sed
quædam fieri ex libertate voluntatis: per hoc
quod cū vult aut facit deus aliquid, siue se-
cundum æternitatem, dicat immutabilem præ-
scientiam in qua nihil est præteritum aut futu-
rum: sed omnia simul sunt sine omni motu, vt
si dicimus quia non voluit aut volet, nec fecit
nec faciet aliquid: sed tamen vult & facit, siue
secūdum tempus, velut cum proferrimus, quia
volet aut faciet, quod nondum factum esse co-
gnoscimus, negari nequit scire quæ vult & fa-
cit præscire quæ volet atque faciet. Quare si
scire atque præscire dei necessitatem ingerit om-
nibus quæ scit aut præscit, nihil sunt secun-
dum æternitatem, aut secundum vllum tem-
pus vult aut facit, ipse facit ex libertate, sed om-
nia ex necessitate. Quod si absurdum est vel
opinari non necitate est, aut nō est omne quod
scit deus, aut præscit esse vel non esse: ergo ni-
hil prohibet aliquid sciri vel præsciri, ab illo in
nostris voluntatibus & actionibus fieri, aut
futurum esse per liberum arbitrium: vt quā-
uis necesse sit esse quod scit aut præscit, tamen
multa fiunt nulla necessitate, sed libera volun-
tate, quemadmodum supra monstraui. Nempe
quid mirum si hoc modo aliquis est ex liberta-
te & nō ex necessitate, cū multa sunt quæ re-
cipiunt

A cipiunt opposita, diuersa ratione. Quæ nanq;
magis opposita sunt quā adire & abire? Vi-
demus tamen cū transit aliquis de loco ad lo-
cum, quia idem ire, est ei adire & abire. Abit
enim de loco, & adit ad locum. Item si conside-
remus solem sub aliqua parte cæli, cum semper
cælum lustrando ad eandem partem festinet,
videmus quia idem locus est à quo recedit, &
ad quem accedit, & indefinēter ei, eodem tem-
pore appropinquat à quo elongatur. Patet etiā
cursum eius non ignorantibus, quia si cælum
consideremus, semper transit ab occidentali
parte ad orientalem. Si verō terram attēdimus,
nunquam nisi ab orientali ad occidentalem, &
sic semper contra firmamentum vadit: & licet
tardius cum firmamento quod ipsum in omni-
bus planetis cernitur. Ita ergo nulla oritur re-
pugnantia, si secundum prædictas rationes as-
serimus idem aliquid esse necessitate futurum,
quia est futurum, & nulla cogi necessitate esse
futurū: nisi ea necessitate, quam supra dixi fieri
à libera voluntate. Si verō per hoc quod de ho-
mine dicit Iob deo: Constituisti terminos eius,
qui præteriri non poterunt: vult aliquis osten-
dere, quia nullus potuit accelerare vel differre
diem in qua moritur, quāuis aliquando nobis
videatur aliquis facere ex libera voluntate vn-
de moritur. Sed non est quod obiicitur, contra
hoc quod supra diximus. Nam quoniam deus
non fallitur, nec videt nisi veritatem, siue ex li-
bertate, siue ex necessitate veniat: dicitur, con-
stitui apud se immutabiliter, quod apud homi-
nes prius quā fiat, mutare potest. Tale etiam
Paulus Apostolus de his qui secundum propo-
situm vocati sunt sancti dicit: Quos præsciuit
& prædestinavit conformes fieri imaginis filij
sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.
Quos autem prædestinavit, hos & vocauit, &
quos vocauit hos & iustificauit, quos autem iu-
stificauit illos & magnificauit. Hoc quippē p-
positum secundum quod vocati sunt sancti, in
æternitate, in qua non est præteritum vel futu-
rum: sed tantum præsens immutabile est, sed in
ipsis hominibus ex libertate arbitrij aliquando
est mutabile. Sicut enim quāuis in æternitate
non fuit, aut erit aliquid, sed tantum est: & ta-
men in tempore fuit & erit aliquid sine repu-
gnantia: ita quod in æternitate mutari nequit,
in tempore aliquando, per liberam voluntatem
antequam sit, esse mutabile probatur absque in-
conuenientia: quāuis ibi nihil sit nisi præsens,
non est tamen illud præsens tēporale sicut no-
strum, sed æternum in quo tempora cuncta cō-
tinētur. Siquidem quemadmodum præsens tē-
pus cōtinet omnem locum, & quæ in quolibet
loco sunt: ita æterno præsentī simul clauditur
omne tempus, & quæ sunt in quolibet tempo-
re. Cū ergo ait Apostolus, quia deus præsci-
uit sanctos suos, prædestinavit, vocauit, iustifi-
cauit, magnificauit, nihil horum prius aut poste-
rius apud deū est, sed omnia simul æterno præ-
sentī sunt intelligenda. Habet enim æternitas
suū simul in quo sunt omnia, quæ simul sunt lo-
co vel tēpore, & quæ sunt diuersis in locis vel
temporibus. Vt autē ostenderet idem Apосто-
lus non illa verba se pro tēporali significatione

posuisse, illa etiam quæ futura sunt præteriti tē-
poris verbo pronunciauit. Nōdum enim quos
præsciuit adhuc nascituros, iam tēporaliter vo-
cauit, iustificauit, magnificauit. Vnde cognosci
potest, eum propter indigentiam verbi signifi-
cantis æternam præsentiam, vsū esse verbis
præteritæ significationis: quoniam quæ tēpore
præterita sunt, ad similitudinem æterni præsen-
tis omnino immutabilia sunt. In hoc siquidem
magis similia sunt æterno præsentī, tēporaliter
præterita quā præsentia: quoniā quæ ibi sunt,
nunquam possunt nō esse præsentia, sicut tem-
poris præterita nō valent vnquam præterita nō
esse: præsentia verō temporis omnia quæ trans-
eunt fiunt nō præsentia. Hoc ergo modo quic-
quid de his quæ libero fiunt arbitrio, velut ne-
cessarium sacra scriptura pronuntiat, secundum
æternitatem loquitur: in qua præsens est omne
verum immutabiliter, nō secundum tempus, in
quo non semper sunt voluntates & actiones no-
stræ, & sicut dum non sunt, non est necesse eas
esse: ita sæpe non est necesse vt aliquando sint.
Nam non semper scribo, aut volo scribere, &
sicut dum non scribo aut non scribere volo, nō
est necesse me scribere, aut velle scribere: ita
necesse non est vt aliquando scribam vel velim
scribere. Cū autem res aliter esse cognosca-
tur in tempore quā in æternitate: vt aliquan-
do verum sit: quoniam aliquid non est in tem-
pore, quod est in æternitate: & quod fuit in tē-
pore quod ibi non fuit, & erit tēporaliter quod
ibi non erit: nulla ratione negari videtur posse.
Similiter aliquid in tēpore esse mutabile quod
ibi est immutabile. Quippē non magis opposi-
ta sunt, mutabile in tempore & immutabile in
æternitate, quā non esse in aliquo tempore:
& esse semper in æternitate, & fuisse vel futurū
esse secundum tempus, atque non fuisse vel nō
futurum esse in æternitate. Siquidem non di-
co aliquid nūquam esse in tempore, quod sem-
per est in æternitate, sed tantum in aliquo tem-
pore non esse. Non enim dico actionem meam
craftinam nullo tempore esse, sed hodie tantum
nego eam esse, quæ tamen semper est in æter-
nitate. Et quando negamus fuisse vel futurum
ibi esse aliquid, quod in tempore fuit aut erit,
non asserimus id quid fuit, aut erit nullo modo
ibi esse, sed tantum præterito vel futuro mo-
do dicimus non ibi esse quod ibi indefinēter
est, suo præsentī modo: in his verō nulla vide-
tur aduersari contrarietas. Sic vtrique sine vlla
repugnantia dicitur aliquid esse mutabile in tē-
pore antequā sit, quod in æternitate manet im-
mutabiliter, non antequam sit vel postquā est:
sed indefinēter quia nihil est ibi secundū tem-
pus. Nam hoc ipsum ibi est æternaliter, quia tē-
poraliter aliquid est, & antequam sit potest non
esse sicut iam dixi. Sufficienter ex his quæ dicta
sunt puto patere, quia præscientia dei & liberū
arbitrium nequaquam inuicem repugnāt, quod
facit vis æternitatis quæ claudit omne tempus,
& quæ sunt in quolibet tempore. Sed quo-
niam non in omnibus liberum habemus arbi-
trium, videndum est vbi & quæ sit illa libertas
arbitrij, quam semper habere creditur homo,
& quod sit illud arbitrium. Non enim idem est
l iij arbi-

G arbitrium, & libertas qua dicitur liberum. In multis dicitur libertas & arbitriū, ut cū aliquē dicimus libertatem habere loquendi aut tacendi, & in eius arbitrio esse quid horum velit. In pluribus quoque aliis similiter dicitur libertas, & arbitrium quæ non semper assunt, aut ad salutem animæ nobis necessaria sunt. Pro illo autem arbitrio tantū & pro illa libertate, ista ventilatur quæstio, sine quib⁹ homo saluari nequit, postquam potest illis uti. Nam ideo conqueruntur multi, quia putant ad salutem vel damnationem nihil valere liberum arbitrium, sed solam necessitatem, propter dei præscientiam. Quoniam ergo non saluatur homo postquam ad intelligibilem peruenit ætatem, sine sua iustitia: ibi est inuestigandum hoc arbitrium, & hæc libertas unde agitur, ubi sedes iustitiæ est. Primum itaque ostendenda est iustitia: deinde ista libertas, & istud arbitrium. Est quidem iustitia quælibet magna vel parua, rectitudo voluntatis propter se seruata. Libertas autem ista est potestas seruandi rectitudinē voluntatis, propter ipsam rectitudinē. Quas diffinitiones puto me apertis rationibus monstrasse, priorē quidem in tractatu quem feci de veritate, alteram verò in eo quē edidi, de hac ipsa libertate. in quo etiam ostensum est quomodo naturaliter & inseparabiliter fit in homine hæc libertas, quāuis non ea semper vtatur: & quod sit ita fortis, ut nulla res homini fortitudinem alias certitudinem prædicatam, id est, iustitiam quam habet valeat, quando hac libertate voluerit uti, auferre. Iustitia verò nō est naturalis, sed fuit separabilis in principio ab angelis in cælo, & hominibus in paradiso, & est adhuc in hac vita: non tamen necessitate, aut necessitatis vi impellente, sed habentium illam propria voluntate. Sed quoniam iustitiam qua iustus est aliquis, constat esse rectitudinem voluntatis quam dixi: quæ rectitudo tunc tantum est in aliquo cū ipse vult, quod deus vult eum velle. Patet quia deus eandem rectitudinem non potest inuito auferre, quoniam non potest hoc velle. Sed neque vllē potest, ut eam habens, nolens vlla necessitate eam deserat, Quippē vellet illum non velle, quod vult eum velle, quod esse nequit. Sequitur ergo deū velle hoc modo rectam voluntatem, ad volendum recte, & ad seruandum eandem rectitudinem esse liberam, quæ quādo potest quod vult, libere facit, quod facit, vult. Vnde quod apertissime cognosci potest aliquā esse liberam voluntatem cum actione sua, non repugnante dei præscientia, sicut supra monstratum est. Ponamus nunc exemplum aliquod in quo appareat, & recta & iusta voluntas & libertas arbitrij & ipsum arbitriū, & quomodo recta voluntas impugnetur ut deserat rectitudinē, & qualiter eā libero seruat arbitrio. Habet aliquis in corde ut veritatē teneat, quia intelligit rectum esse amare veritatem. Hic utique rectam iam habet voluntatem & rectitudinem voluntatis. Aliud autem est volūtas, & aliud rectitudo qua recta est. Accedit alius & nisi mētiatur minatur illi mortem. Videmus nunc in eius esse arbitrio, an deserat vitam pro rectitudine voluntatis, an rectitudinem pro vita. Hoc arbitrium quod & iudi-

cium dici potest liberum est: quoniam ratio qua intelligitur rectitudo, docet rectitudinē illam eiusdem rectitudinis amore semper esse seruandam, & quicquid obtenditur ut deseratur esse cōtemnendū, atque voluntatis est ut ipsa quoque reprobet ac eligat, quemadmodum rationis intellectus monstrat. Ad hoc enim maximæ datæ sunt rationali creaturæ voluntas & ratio. Quapropter idem voluntatis arbitrium, ut eandem rectitudinem deserat, nulla cogitur necessitate, quāuis mortis impugnetur difficultate. Licet enim necesse sit aut vitam aut rectitudinē relinquere: nulla tamen necessitas determinat quam seruet aut deserat. Nempe solā voluntas determinat ibi quid teneat, nec aliquid facit vis necessitatis, ubi operatur electio sola voluntatis. At cui non est deserendi rectitudinē voluntatis quam habet necessitas: palam est quia non deest seruandi potestas siue libertas. Sēper enim hæc potestas libera est. Hæc enim est libertas quam esse dixi potestatem seruandi rectitudinē voluntatis, propter ipsam rectitudinē. Hac ipsa libertate rationalis naturæ & arbitrium liberum & voluntas libera dicitur. Restat nunc ut consideremus cū Deus omnia præscire, siue scire credatur: vtrum eius scientia sit à rebus, aut res habeat esse ab eius scientia. Nam si deus à rebus habet scientiam: sequitur quod illæ prius sint quàm eius scientia, & sic à Deo non sint: à quo nequeunt esse nisi per eius scientiam. Si verò quæcunque sunt, à scientia dei sumunt essentiam: deus factor & actor malorum operum est, & ideo iustè punit malos: quod non suscipimus. Hæc aut quæstio facile solui potest si prius cognoscitur bonum, quod est iustitia verè aliquid esse, malū verò quod est iniustitia, omnino carere existentia. Quod in tractatu de casu diaboli: & in libello quē de conceptu virginali & peccato originali titulavi, aptissime monstravi. Nō est enim iniustitia qualitas, aut actio, aut aliqua essentia, sed tantum absentia debitæ iustitiæ, nec est nisi in voluntate, ubi debet esse iustitia. Per quam voluntatem iustitia vel iniustitia dicitur omnis rationalis natura, & quælibet ei⁹ actio iusta vel iniusta. Omnis quippe qualitas vel omnis actio & quicquid aliquam habet essentiam: à deo est à quo est omnis iustitia: & nulla iniustitia, facit igitur Deus omnia quæ iusta vel iniusta voluntate fiunt, id est, bona opera & mala. In bonis quidem facit quod sunt, & quod bona sunt, in malis verò facit quod sunt, sed nō quod mala sunt. Nā omni rei est iustum vel bonam aliquid esse: nulli verò rei est aliquid esse iniustum vel malam. Siquidem bonū vel iustum esse, est iustitiam habere: quod est aliquid. malū verò esse vel iniustum, est non habere iustitiam quam debet habere quod nō est aliquid. Iustitia nāq; aliquis est: iniustitia verò nihil, sicut dixi. Est autē aliquod bonum quod dicitur commodum: cuius contrarium est malum quod est incommodum. Hæc malum aliquando nihil est, ut cæcitas: aliquando est aliquid: ut dolor. Sed hoc malum cū aliquid est deum facere non negamus: quia ipse est sicut legitur, faciēs pacem: & creans malum. Ipse nanq; creat incommoda, quibus exercet & purgat iustos: & punit iniustos.

Esa. 45

Itaque

A Itaque de tanto malo quod est iniustitia: per quā dicitur iniustum: certum est, quia nūquam est aliquid, nec alicui rei est esse aliquid iniustū esse. Et sicut deus non facit iniustitiam: ita non facit aliquid iniustum esse, qui tamen facit omnes actiones & omnes motus: quia ipse facit res à quibus & ex quibus & per quas & in quibus fiunt, & nulla res habet vllam potestatem volendi aut faciendi, nisi illo dante. Ipsum quoque velle quod aliquando iustum est: aliquando iniustum: nec est aliud quàm uti potestate volendi & voluntate, quas deus dat inquantū est, bonum est, & à deo est. Quod tunc quidem quando recte est: bonum & iustum est: quando verò non recte: hoc solo, quia nō recte est, malum est & iniustum. Est autem aliquid recte esse, & hoc est à deo: non esse verò recte, nō est aliquid nec est à deo. Nam sicut cū aliquis vtitur gladio, aut lingua, aut potestate loquendi: nōne est aliud gladius aut lingua siue potestas: cū rectus est eorum vsus: & aliud cū non est rectus? Ita voluntas qua vtitur ad volendum: sicut ratione vtitur ad ratiocinandū, non est aliud, quādo quis illa recte vtitur: & aliud quando non recte, nec magis nec minus est hoc quod est essentialiter cū est iusta, quàm cū iniusta est voluntas, per quam dicitur aut substantia aut actio iusta vel iniusta. Sic itaque facit deus in omnibus voluntatibus & operibus bonis, & quod essentialiter sunt, & quod bona sunt. in malis verò non quod mala sunt, sed tantum quod per essentiam sunt. Quemadmodum enim non est essentia rerum nisi à deo, ita non est recta nisi ab ipso. Huius verò rectitudinis de qua loquor absentia quæ est iniustitia: non est nisi in voluntate rationalis creaturæ, quæ semper debet habere iustitiam. Cur autem nō habeat quā semper debet habere: & quomodo deus bona faciat, sola bonitate, & mala non sua culpa, sed hominis vel diaboli, & qualiter homo bona faciat per liberum arbitrium præfulante gratia, & malum sola sua operante propria voluntate. & quid habeat deus in malis sine culpa sua: & homo in bonis cum laude sua, & tamen bona hominis videantur aperte imputanda deo, & mala homini: cū de gratia & libero arbitrio tractaturi sumus: ut puto deo donante apertius patebit. Nunc autem tantum dico quod malus angelus ideo iustitiā non habet, quia eam deseruit, nec postea recepit. homo verò idcirco illa caret: quia in primis parentibus eam abiecit, & postea aut non illam recepit: aut receptam reiecit. Puto quia gratia Dei adiuuante monstrauimus: quod præscientiam Dei & liberum arbitrium simul esse: si diligenter considerentur quæ diximus, non sit impossibile neque possit aliquid obici quod non sit dissolubile.

Quod sit prædestinatio, & quod prædestinatio nihil inferat necessitatis libero arbitrio.

Vnc ergo in eo sperantes: qui huc vsq; non perduxit discordiā, quæ inter prædestinationem & liberum arbitrium videtur esse, aggrediamur dissoluere. Ad quod per ea quæ supra disseruimus: sicut in sequentibus patebit: non parum perfecimus. Prædestinatio videtur idem esse quod præordinatio siue præ-

stitutio & ideo quod deus prædestinare dicitur, intelligitur præordinare: quod est statuere futurum esse. Quod autem deus statuit futurum esse necessitate videtur futurum esse, quare quicquid deus prædestinat: necesse est futurum esse. Si ergo deus prædestinat bona & mala quæ fiunt, nihil fit per liberū arbitrium: sed omnia ex necessitate. At si tantū bona prædestinat, sola bona sunt ex necessitate: nec est liberum arbitriū nisi ad mala: quod nimis est absurdum. Non ergo sola bona prædestinat Deus. Si autem bona quædam opera facit liberum arbitrium, per quæ fiunt iusti absque prædestinatione, non prædestinat deus omnia bona opera quæ iustos faciūt. Quare nec illos iustos, qui sunt per opera liberi arbitrij. Non ergo præsciuit Deus eos, quia quos præsciuit: hos & prædestinauit. Sed falsum est deum nō præscire aliqua bona opera, aut aliquos iustos. Non igitur quædam solius liberi arbitrij opera bona iustificauit, sed illa sola quæ deus prædestinat. Si ergo deus prædestinat omnia, & prædestinata sunt ex necessitate: cū nihil per liberum arbitrium necessitate fiat, sequi videtur nihil esse liberū arbitrium manente prædestinatione, aut si statuimus in aliquibus liberū arbitrium perire in illis prædestinatione. In primis itaque ante quæstionis respōsionem, videndū est: quia prædestinatio non solū bonorū est, sed malorū potest dici: quæadmodum Deus mala quæ non facit dicitur facere: quia permittit. Nā dicitur hominē indurare cū non emoluit: ac inducere in tentationem, cū non liberat. Non est ergo inconueniēs eum hoc modo prædestinare, dum malos & eorum mala opera non corrigit. Sed bona specialius præscire & prædestinare dicitur: quia in illis facit quod sunt & quæ bona sunt: in malis autem nō nisi quod sunt essentialiter, nō quod mala sunt, ut supra dictum est. Sciendum quoque: quia quæ præscientia nō in deo dicitur proprie: ita nec prædestinatio: quia illi nec antè nec post aliquid est, sed omnia sunt illi simul præsentia. Consideremus nunc an aliqua possint prædestinari, per liberum arbitrium futura. Dubitari utiq; non debet: quia eius prædestinatio & præscientia non discordant, sed sicut præscit, ita quoque prædestinat. In quæstione de præsciētia cognouimus aliqua præsciri aperte futura per liberum arbitrium, sine omni repugnantia. Vnde veritas quoque euidentis & ratio docet prædestinari, similiter per liberū arbitrium quædam futura absque omni inconuenientia. Nam neque præscit deus, neque prædestinat, quemadmodum iustum futurum necessitate. Nō enim habet iustitiam, qui eam nō seruat libera voluntate. Pariter igitur quāuis necesse sit fieri quæ præsciuntur, & quæ prædestinantur: quædam tamē præscita & prædestinata non eueniunt ea necessitate, quæ præcedit rem & facit, sed ea quæ rem sequitur, sicut supra diximus. Non enim ea Deus quāuis prædestinat, facit voluntatem cogendo, aut voluntati resistendo, sed in sua illa potestate dimittendo. Quāuis tamen sua voluntas vtatur potestate, nihil tamen facit, quod Deus non facit in bonis sua gratia, in malis non sua, sed eiusdem voluntatis culpa, quod sicut promissimus clarius cū

G cum de gratia loquimur apparebit. Et sicut praescientia quae non fallitur, non praescit nisi verum, sed erit aut necessarium, aut spontaneum, ita praedestinatio quae non mutatur, non praedestinat nisi sicut est, est in praescientia. Et quemadmodum quod praescitur licet in eternitate sit immutabile, tamen in tempore aliquando antequam sit, mutari potest, ita est per omnia de praedestinatione. Patet igitur ex his quae dicta sunt, si bene considerentur: quia nec praedestinatio excludit liberum arbitrium, nec liberum arbitrium aduersatur praedestinationi. Siquidem omnia illa quibus supra monstraui-mus, liberum arbitrium praescientiae non repugnare, pariter ostendunt illud praedestinationi concordare. Non ergo rationabiliter quotiens aliquid contingit, operante spontanea voluntate, velut cum homo homini facit iniuriam unde ab illo occiditur, quidam clamant dicentes. Sic praescitum, & praedestinatum erat a deo, & ideo necessitate factum est, nec aliter fieri potuit. Quippe nec qui alium iniuria irritauit, nec qui se vindicauit hoc fecit necessitate, sed sola voluntate, quia si non sponte voluisset, neuter quod fecit, fecisset.

De concordia gratiae & liberi arbitrii.

Estat nunc ut de gratia & eodem libero

R arbitrio, eadem gratia adiuuante, consideremus. Quae ista inde nascitur, quia diuina scriptura ita loquitur aliquando, ut nihil videatur liberum arbitrium prodesse ad salutem, sed sola gratia. Aliquando vero ita velut tota nostra salus, in libera nostra consistat voluntate. De gratia siquidem dicit dominus: Sine me nihil potestis facere. Et, Et nemo venit ad me nisi pater meus traxerit eum. Et Paulus apostolus: Quid autem habes quod non accepisti? Et de Deo: Cuius vult miseretur, & quem vult indurat: & neque volentis neque currentis sed miserentis est dei. Multa quoque alia leguntur quae soli gratiae sine libero arbitrio bona nostra opera ad salutem nostram videntur attribueret. Plures etiam asserunt experimēto se probare quod homo nequaquam villo libero fulciatur arbitrio, quoniam multos absque numero im-menso mentis & corporis conatu nituntur, ut bene viuant, qui quadam difficultate imo impossibilitate aggrauati, nihil proficiunt, aut post magnum profectum repente irreparabiliter deficiunt. Liberum autem arbitrium monstrat eadem scriptura, nos habere hoc modo: Dicit deo

I per Esaiam: Si volueritis & audieritis me, bona terrae comedetis. Et David: Quis est homo qui vult vitam: diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam a malo & labia tua ne loquantur dolum. Diuerte a malo & fac bonum. Et dominus in euangelio: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tolle iugum meum super vos, & discite a me: quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Plura etiam alia & innumera-bilia sunt, quae videntur liberum arbitrium ad bene operandum excitare, & qui monita continent exprobrare. Quod auctoritas diuina nequaquam faceret, si voluntatis libertatem nullam in homine cognosceret. Sed nec villo modo ef-

set, cur deus bonis vel malis pro meritis singulorum iuste retribuere, si per liberum arbitrium, nullus bonum vel malum faceret. Quoniam ergo in sacra scriptura quaedam inuenimus, quae soli gratiae fauere videntur: & quaedam, quae solum liberum arbitrium statuere sine gratia putantur: fuerunt quidam superbi qui totam virtutem & efficaciam in sola libertate arbitrii consistere sunt arbitrati: & sunt nostro tempore multi qui liberum arbitrium esse aliquid penitus desperant. In hac itaque quaestione haec erit intentio: ut liberum arbitrium simul esse cum gratia & cum ea operari in multis monstremus: sicut illud praescientia atque praedestinatione concordare reperimus. Sciendum est, quia sicut non de alio libero arbitrio sit hoc, ut supra dixi, quoniam nisi de illo sine quo salutem nemo meretur: postquam intelligibilem habet aetatem, ita non de alia gratia quam de illa, sine qua nullus saluatur homo. Omnis enim creatura, gratia existit: quia gratis facta est, & multa bona dat Deus per gratiam in hac vita, sine quibus homo saluari non potest. In infantibus quidem, qui baptizati moriuntur antequam suo possint uti libero arbitrio: non apparet concordiam quam quaerimus, quoniam in illis gratia sola operatur salutem sine illorum libero arbitrio. Nam hoc quoque gratia est, quia datur aliis voluntas ut illis sua fide subueniant. In habentibus itaque intelligibilem aetatem: monstrandum est quod inuestigamus: quia de his solum versatur haec quaestio. Quicumque autem ex his saluantur: per iustitiam saluari dubium non est. Iustis enim promittitur vita aeterna: quia iusti in perpetuum viuent, & apud dominum est merces eorum. Quod autem iustitia sit reconditio voluntatis, sacrae scripturae monstrat auctoritas. Qua de re, sufficit vnum exemplum proponere. Cum enim dixisset David: Non repellet dominus plebem suam, & hereditatem suam non derelinquet: quoadusque iustitia conuertatur in iudicium, ut doceret nos quid esset iustitia, interrogando ait: Et qui iuxta illam? Ad quod ipse sibi respondens ait: Omnes qui recto sunt corde: hoc est, qui recta sunt voluntate. Quauis enim corde credamus & intelligamus, sicut corde volumus, non tamen iudicat spiritus sanctus illum rectum habere cor: qui recte credit & intelligit & non recte vult: quia non vtitur reconditio fidei & intellectu ad recte volendum: propter quod datum est rationali creature, recte credere & intelligere. Nam neque rectum intellectum dicendus est habere, qui secundum illum non recte vult operari: propter quod fides dicitur & datur. Recte igitur intelligamus David dixisse, rectos corde, rectos voluntate. Sed ne quis existimet auctoritate diuina dici iustum illum vel rectum, qui non nisi propter aliquid tenet reconditio voluntatis: dicimus iustitiam reconditio esse voluntatis propter se seruata: qui enim solum propter aliquid illam seruatur, non eam diligit, sed aliud propter quod illam seruatur, & ideo non est dicendus iustus: nec talis reconditio nominanda est iustitia. Quando de praescientia & libero arbitrio tractabamus, exemplo quodam monstrauius esse posse

A posse simul reconditio hanc, quam voco iustitiam & liberum arbitrium, per quod planum est intelligere in aliis multis similiter esse. Si ergo possumus ostendere nullam creaturam hanc adipisci posse reconditio nisi per gratiam: manifesta erit inter gratiam & liberum arbitrium ad saluandum hominem: concordia quam quaerimus. Dubium itaque non est: quia voluntas non vult recte, nisi quia recta est. Sicut nanque non est acutus visus: quia videt acute, sed ideo videt acute: quia acutus est: ita voluntas non est recta, quia vult recte, sed recte vult quoniam est recta. Cum autem vult reconditio, proculdubio recte vult. Non ergo vult reconditio nisi quia recte est. Idem autem est voluntati rectam esse & reconditio habere. Palam igitur est, quia non vult reconditio, nisi quia reconditio habet. Non nego voluntatem rectam velle reconditio, quam nondum habet quando vult maiorem quam habeat, sed illam dico nullam eam posse velle reconditio: si non habet reconditio quam illam velit. Consideremus nunc utrum aliquis hanc reconditio non habens eam aliquo modo a se habere possit. Vtique a se illam habere nequit, nisi aut volendo aut non volendo. Volendo quidem nullus valet eam per se adipisci, quia nequit eam velle: nisi illam habeat. Quod autem aliquis non habens reconditio voluntatis illam valeat per se non volendo assequi: mes nullius accipit. Nullo igitur modo potest eam creatura habere a se. Sed neque creatura valet eam habere ab alia creatura. Sicut nanque creatura nequit creaturam saluare: ita non potest illi dare per quod potest eam saluare. Sequitur itaque quia nulla creatura reconditio habet, quam dixi voluntatis, nisi per dei gratiam. Hanc autem reconditio per liberum arbitrium seruari posse sicut supra dixi, monstraui. Deo igitur largiente inuenimus gratiam eius, ad saluandum hominem cum libero arbitrio concordare, ita ut gratia sola possit hominem saluare nihil eius libero arbitrio agente. Sicut fit in infantibus & in non intelligentibus: ipsa semper adiuuat liberum arbitrium naturale, quod sine illa nihil valet ad salutem, dando voluntati reconditio quam seruet per liberum arbitrium. Et quauis non omnibus det: quoniam cui vult miseretur, & quem vult indurat: nulli tamen dat pro aliquo praecedenti merito, quoniam quis prior deo dedit & retribuetur ei? Si autem voluntas per liberum seruando arbitrium quod accepit: meretur aut augmentum acceptae iustitiae, aut etiam potestatem pro bona voluntate, aut praemium aliquod. Haec omnia fructus sunt primae gratiae, & gratia pro gratia, & ideo totum imputandum est gratiae, quia neque volentis est quod vult: neque currentis est, quod currit, sed miserentis est dei. Omnibus enim excepto solo deo, dicitur: Quid habes quod non accepisti? quid gloriaris quasi non acceperis? Quomodo quidem libertas voluntatis tenentis acceptam reconditio: nulla necessitate ut illam deserat: expugnatur, sed difficultate impugnatur, nec eidem voluntati inuita: sed volens cedit, in tractatu de libertate arbitrii puto me ostendisse. Quibus autem modis post eandem

reconditio acceptam, liberum arbitrium gratia adiuuet ut seruet quod accepit: quauis non omnes valeat enumerare: multifariam enim hoc facit, tamen non erit inutile aliquid mihi dicere. Nemo certe seruat reconditio hanc acceptam nisi volendo, velle autem illam aliquis nequit nisi habendo. Habere vero illam nullatenus valet nisi per gratiam. Sicut ergo illam nullus accipit nisi gratia praueiente: ita nullus eam seruat nisi eadem gratia subsequente. Nempe quauis illa seruetur per liberum arbitrium: non tamen est tantum imputandum libero arbitrio quantum gratiae, cum haec reconditio seruetur: quoniam illam liberum arbitrium non nisi per gratiam praueientem & subsequentem habet & seruat. Sic autem gratia subsequitur donum suum ut nunquam siue paruum siue magnum sit: illud dare deficiat nisi liberum arbitrium volendo aut reconditio quam accepit, deserat. Nunquam enim separatur haec reconditio a voluntate nisi quando aliud vult quod huic reconditio non concordat: sicut cum quis accipit reconditio volendi sobrietatem, & reiicit eam volendo immoderatam bibendi voluptatem. Quod cum facit sua voluntate, & ideo sua culpa, perdit gratiam quam accepit. Adiuuat etiam gratia liberum arbitrium quando ut deserat reconditio acceptam impugnatur mitigando, aut penitus remouendo vim tentationis impugnantis: aut augendo affectum eiusdem reconditio. Denique cum omnia subiaceant dispositioni dei: quicquid contingit homini quod adiuuat liberum arbitrium ad accipiendum aut ad seruandum hanc de qua loquor reconditio: suae gratiae imputandum est. Dixi omnem iustitiam esse reconditio voluntatis propter se seruata. Unde sequitur omnem habentem hanc reconditio: habere iustitiam & esse iustum: quoniam omnis habens iustitiam iustus est. Non tamen sentio iustis omnibus promissam esse vitam perpetuam, sed illis tantum qui sunt iusti sine omni iniustitia. Illi enim proprie & absolute dicuntur iusti & recti corde. Est enim aliquis secundum aliquid iustus, & secundum aliquid iniustus, ut qui castus est inuidus. Talibus non promittitur beatitudo iustorum: quoniam sicut vera beatitudo est sine omni indigentia: ita nulli datur nisi iusto sine omni iniustitia. Nam quoniam beatitudo quae iustis promittitur: erit similitudo angelorum dei: sicut in angelis bonis nulla est iniustitia: ita nullus illis sociabitur cum aliqua iniustitia. Quomodo autem fiat homo sine omni iniustitia non est huius nostri propositi ostendere. Scimus tamen perfecto studio haec Christiano, & per gratiam dei esse possibile. Si bene considerentur quae dicta sunt: aperte cognoscitur: quia cum aliquid dicit sacra scriptura pro gratia, non amouet omnino liberum arbitrium, neque cum loquitur pro libero arbitrio, excludit gratiam: quasi sola gratia, aut liberum arbitrium solum sufficiat ad saluandum hominem, sicut videtur illis qui hanc faciunt quaestio. Ita quippe intelligenda sunt dicta diuina: ut hoc excepto quod dixi de infantibus: nec sola gratia nec solum liberum arbitrium salutem hominis operetur. Quippe cum dicit dominus. Sine me nihil pote-

Ioan. 15.
ibidem. 6
1. Cor. 4.
Rom. 9.

Sapient.

Psal. 93.

M

Rom. 9.
Ibid. 11.

Roma. 9.
1. Cor. 4.

G potestis facere. non ait: nihil valet vobis vestrum liberum arbitrium: sed nihil potest sine mea gratia. Et cum legitur: Neque volentis neque currentis, sed miserentis est dei: non negatur in volente neque in currente aliquid prodesse liberum arbitrium, sed significatur non esse imputandum libero arbitrio: quod vult & quod currit, sed gratia. Nam cum ait: Neque volentis neque currentis est, faubaudiendum est: quod vult, & quod currit velut cum aliquis nudo, cui nihil debet, & qui nullum a se potest indumentum habere, dat vestem: non tamen quanuis ipse habeat potestatem vtendi & non vtendi, accepta veste, si ea vtitur imputandum est induto: quia indutus est, sed danti vestem. Quapropter ita dici potest Non est induti quod est indutus, sed miserentis, id est, vestem dantis. Multo vero magis hoc diceretur si ille qui dedit vestem dedisset etiam potestatem seruandi eam & vtendi, sicut Deus homini cum dat rectitudinem sãpẽfactam: dat etiam potestatem seruandi & vtendi: quia dedit prius liberum arbitrium ad seruandum illam & vtendum. Si vero nudo cui nihil debetur non daretur vestis: aut si ipse acceptam proiiceret: nulli nisi ipsi imputaretur eius nuditas. Ita cum Deus alicui concepto & nato in peccato: cui nihil nisi pœnam debet: dat velle & currere: non est volentis neque currentis, sed miserentis est dei: & qui eandem gratiam non accipit, aut acceptam reiicit: eius est non dei quod in sua duritia & iniquitate permanet. Idem intellectus habendus est in aliis, in quibus scriptura loquitur pro gratia vt scilicet liberum nõ excludatur arbitrium. Similiter quãdo ita loquuntur diuina dicta vt libero arbitrio soli, videantur salutẽ hominis attribueret: nullo intellectu gratia separanda est. Sicut ergo quanuis naturalis vsus nõ procreet prolem sine patre, nec nisi per matrẽ: non tamen remouet vllus intellectus aut patrẽ, aut matrẽ a generatione prolis: ita gratia & liberum arbitrium nõ discordant sed conueniunt ad iustificandum & saluandum hominem. In his tamen in quibus videtur scriptura liberum arbitrium ad rectẽ volendum & operandum inuitare: quia cur hominem inuitet ad rectẽ volendum, & quare arguat non obedientem: cum ipsam rectitudinem nemo possit nisi gratia dante habere vel accipere. Sciendum, quia sicut terra innumerabiles herbas & arbores sine quibus humana natura alitur aut etiam quibus perimitur, sine omni hominis cura profert: illa vero quæ nobis ad vitam nutriendã maxime sunt necessaria, non sine magno labore atque cultore nec absque seminibus, ita corda humana sine doctrina siue studio: sponte quasi germinant cogitationes & voluntates nihil vtilis salutis, aut etiam noxias, illas vero sine quibus ad salutem animæ nõ proficimus, nequaquam sine generis sui semine: & laboriosa cultura concipiunt & germinant. Vnde illos homines quibus talis cultura impenditur agriculturam dei vocat Apostolus. Est autem semen huius agriculturæ verbũ dei: imo non verbum sed sensus qui percipitur per verbum. Vox nanq; sine sensu nihil cõstituit in corde. Nec solũ sensus verbi, sed omnis sensus vel intellectus rectitudinis: quẽ mēs humana si-

ue per auditũ, siue per lectionẽ, siue per rationẽ K siue quolibet alio modo concipit, semen rectẽ volẽdi dicitur. Nullus nanq; velle potest quod prius corde non concipit: velle autem credere quod est credendum, est rectẽ velle. Nemo ergo rectẽ potest hoc velle si nescit, quid credendum est. Cum enim præmisisset Apostolus: Omnis quicumque inuocauerit nomẽ domini saluus erit. subiunxit: Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo audient sine prædicante? Quomodo verò prædicabunt nisi mittantur? Et paulopost: Ergo fides ex auditu: auditus verò per verbum Christi. Quod autem dicit fidem esse ex auditu: intelligendũ est, quia fides est ex hoc quod cõcipit mens per auditũ: neque ita vt sola conceptio mentis faciat fidem in homine: sed quia fides esse nequit sine conceptione. Addita nanque rectitudine volendi conceptioni, per gratiam fit fides: quia credit quod audit. Auditus autẽ est per verbum Christi: hoc est per verbum prædicantium Christi. Prædicantes verò non sunt nisi mittantur: sed quod mittuntur gratia est. Quapropter & prædicatio gratiæ est: quia gratia est quod descendit ex gratia: & auditus est gratia, & intellectus ex auditu gratia, & rectitudo volẽdi gratia est. Verum misio, prædicatio, auditus, intellectus, nihil sunt, nisi voluntas velit quod mens intelligit, quod voluntas facere nequit nisi accepta rectitudine. Recte nanq; vult cum vult quod debet: ita quod mens ex auditu verbi concipit, est prædicantis: & rectitudo est incrementum quod deus dat: sine quo neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Sicut ergo deus in principio per miraculum fecit frumentum & alia de terra nascentia, ad alimentum hominum sine cultore & seminibus: ita sine humana doctrina mirabiliter fecit corda prophetarum & apostolorum, nec non & euangelistarum, sæcũda salutaribus seminibus. Vnde accipimus quicquid salubriter in agricultura dei ad alimentum animarum seruamus: sicut nõ nisi de primis terrẽ seminibus habem⁹ quod ad nutrimentum corporum propagamus. Siquidem nihil vtile ad salutem spiritualem prædicamus, quod sacra scriptura spiritus sancti miraculo sæcundata non protulerit, aut intra se non contineat. Nam si quid ratione dicimus aliquãdo quod in dictis eius aperte monstrare aut ex ipsis probare nequimus. hoc modo per illam cognoscimus vtrum sit accipiendum aut respiciendum. Si autem aperta ratione colligitur & illi ex nulla parte contradicitur: quoniam ipsa sicut nulli aduersatur veritati: ita nulli fauet falsitati: hoc ipso: quia non negat quod ratione dicitur, eius auctoritate suscipitur. At si ipsa nostro sensui indubitanter repugnat: quanuis nobis ratio nostra videatur impugnabilis: nulla tamen veritate fulciri credenda est. Sic itaq; sacra scriptura omnis veritatis quã ratio colligit auctoritate continet: cũ illam aut aperte affirmat, aut nullatenus negat. Videamus nũc in exemplis quomodo verbum sit semen, aut quomodo quibus dicitur: Si volueritis & audieritis me, intelligit & cogitant quod dicitur velle & audire: hoc est obedire.

A obedire. Qui enim audit & non obedit, dicitur non audire. Sed obedire nequeunt nisi velint. Velle autem obedire, est rectẽ velle. Rectẽ verò velle nemo potest nisi habeat rectitudinem voluntatis, quam nullus habet homo nisi per gratiam. Verum rectitudo volendi aliquid nulli datur nisi intelligenti velle, & quod velle debet. Videamus itaque quod dictum est: Si volueritis & audieritis me: modo semen esse nequaquam per se ad aliquem fructum germinans sine adiectione rectitudinis: nec ipsam rectitudinem dari nisi seminibus. Similiter cum dicit deus. Cõuertimini ad me, semen est sine germine quandiu hominis voluntatẽ si conuertit deus ad volendam conuersionem quam cogitat, cum audit conuertimini, sine quo semine nullus potest velle cõuerti, dicitur etiam conuersis, conuertimini, aut vt magis conuertantur aut seruent quod conuersi sunt. Qui verò dicunt conuerte nos deus: iam aliquatenus cõuersi sunt: quia rectam voluntatem habent cum volunt conuerti, sed orant pro hoc quod iam acceperunt vt augeatur conuersio: sicut illiqui credentes, auge nobis fidem dixerunt. Ac si dicerent illi & isti: Auge in nobis quod dedisti, perfice quod cõcepisti. Quod de his ostendi, in similibus quoque intelligendum est. Sicut igitur terra non germinat naturaliter ea quæ maxime necessaria sunt salutis corporis nostri sine seminibus: & licet deus non det incrementum omni semini: non tamen cessat agricolæ nostri seminare in spe mensis aliquantulæ: ita terra cordis humani nõ profert fructum fidei & iustitiæ sine congruis seminibus, & quãuis deus nõ faciat cuncta huiusmodi semina germinare: tamẽ præcipit agricolis suis in spe, instantissime verbum suum seminare. Ostendimus vt puto quomodo non sit superuacuum homines ad fidem Christi & ad ea quæ fides exigit inuitare: quãuis tamen omnes hãc imitationem suscipiant. Dixi etiã post: quare arguantur illi qui verbum dei non suscipiunt cum hoc facere nequeant, nisi gratia eorum voluntates dirigete. Dicit enim dominus de spiritu sancto. Ille arguet mundum de peccato: quia non crediderunt in me. Ad quod licet forsitan difficile sit respondere: quod tamen deo dante possum: tacere non debeo. Notandũ est: quia impotentia quæ descendit ex culpa nõ excusat impotentem, culpa manente. Vnde in infantibus in quibus exigit deus à natura humana iustitiam, quam accepit in primis parentibus cum potestate seruandi illam in omnem prolem suam: non excusat eam impotentia habendi iustitiam: quoniam propter culpam in hãc curruit impotentiam hoc ipsum nanque: quia non habet quod per se resumere nequit: hoc est illi habendum impotentia in qua ideo cecidit: quia sponte deseruit quod seruare potuit. Quoniam ergo peccando deseruit iustitiam: ad peccatum illi imputatur impotentia quam ipsa peccando sibi fecit. Nec solum impotentia iustitiã habendi, sed etiam impotentia illam intelligendi. Similiter in nõ baptizatis imputatur ad peccatum: quoniam pariter descendit à peccato. Possum⁹ etiã rationabiliter asserere: quia quod à prima conditionis humanæ dignitate ac for-

titudine atque pulchritudine minorata & corrupta est: illi ad culpam imputatur. Per hoc namque minorauit quãtum in ipsa fuit honorem & laudem deo. Quippe secundum dignitatẽ operis: laudatur & prædicatur sapientia operificis. Quãto igitur natura humana præciosum opus dei vnde ipse glorificandus erat in se minorauit atque scõdauit, tanto sua culpa deum exhonoraui. Quod illi ad tantum statuit peccatum, vt non nisi per mortem dei deleatur. Siquidem ipsos motus siue appetit⁹ quibus propter peccatum Adã sicut bruta animalia subiaccemus, quos apostolus vocat carnis concupiscentiam quam inuitum se tolerare manifestat, cum dicit: Quod odi illud facio, id est, nolens cõcupisco, fatus ostendit sacra auctoritas imputari ad peccatum. Quippe cum de solo motu iræ siue opere vel voce dicit dominus: Qui irascitur fratri suo: reus erit iudicio. aperte monstrat culpam non esse leuem, quam tam grauis scilicet mortis sequitur dãnatio. Ac si dicat: Qui facit quod homo non debet facere: nec faceret si non peccasset: auferri debet ex hominibus. Et cũ Paulus de illis qui carnem, id est, concupiscentias sentiunt nolẽtes, ait: Nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui nõ secundum carnem ambulant, hoc est non voluntate consentiunt: siue dubio signat eos qui nõ sunt in Christo, sequi damnationem, quoties sentiunt carnẽ etiã si non secundũ illam ambulant. quoniam sic factus est homo: vt etiã sentire, sicut de ira dixi non deberet. Si quis igitur quæ dixi diligenter considerat: nullatenus eos qui propter culpam suam verbum dei suscipere nequeunt rectẽ arguendos dubitat. Quibus autem datur gratia fidei Christianæ, sicut illis in baptismo dimittitur originalis iniustitia cum qua nascuntur: ita omnis culpa impotentiæ & totius corruptionis, quam propter peccatum primi hominis incurrerant, & per quam inhonoratur deus, ignoscitur. De nulla nanque culpa quæ ante baptismũ in illis erat: post baptismum arguitur, quanuis ipsa corruptio & appetitus, quæ sunt pœna peccati, non statim in baptismo deleantur, nec vllũ illis imputatur delictũ post baptismũ nisi quod sua voluntate fecerunt. Vnde apparet: quia corruptio & mala quæ fuerunt pœna peccati & post baptismum remanent: non sunt per se peccata. Sola namque est per se iniustitia peccatum, & illa quæ sequuntur iniustitiam propter causam suã iudicantur peccata donec ipsa remittatur. Nam si peccata essent: in baptismo deleterentur, in quo omnia peccata in sanguine Christi lauãtur. Itẽ si proprie peccata dicerentur, essent in brutis animalibus peccata, ad quorum similitudinem illa propter peccata nostra sustinet natura. Est & aliud quod valde timendum est quod in primo peccato humanæ naturæ cognosci potest. Quoniam enim homo est spiritus vadens & non rediens: postquam sponte cadit (vt de voluntariis peccatis nunc loquimur tantum) nullo modo potest resurgere nisi gratia releuetur: sed merito suo de peccato in peccatũ vsq; in abyssum peccatorum sine fundo: hoc est profundo sine æstimatione demergatur, nisi misericordia retineatur, ita vt etiam illi bonum vertatur in odium

Roma. 8.

Matt. 5.

Rom. 8.

F

Psal. 60.

Godium & fit ei in mortem. Vnde dicit dominus
 ap. **Joan. 15.** Si mundus vos odit scitote quia me
 2. **Cor. 2.** priorem vobis odio habuit. Et apostolus: Bo-
 nus odor sumus deo, aliis quidem odor mortis
 in mortem, aliis autem odor vitæ in vitæ, pro-
 pter quod dicitur de eo, qui cui vult miseretur
 & quem vult indurat. Verum quorum misere-
 tur non omnium æqualiter miseretur: neque
 quos indurat omnes æqualiter indurat. Cur au-
 tem in hac vita perseueret in nobis pœna pecca-
 ti delecto peccato, alia quæstio est. De qua licet
 nunc tractare non proposuerimus, breuiter tam-
 en dico: quia si incorruptionem statim in bap-
 tismo vel in martyrio mutarentur fideles peri-
 ret meritum, vt homines nisi illi qui primi sine
 exemplo crederent: nullo modo saluarentur.

Nep̄e deficerent fides & spes, sine quibus nul-
 lus homo habens intellectum, regnum dei me-
 reri potest, fides nanque & spes sunt earum re-
 rum quæ nondum videntur. Cum enim vide-
 rētur homines qui ad Christum conuerterētur
 H statim transire ad incorruptibilitatē: nullus ef-
 set qui saltem velle posset se subtrahere à tanta
 beatitudine quam videret: Vt gloriosius per fi-
 dei atque spei meritum beatitudinem quam de-
 sideramus adipiscamur: manemus quandiu in
 hac vita sumus in hoc quod iam non imputatur
 ad peccatum quanuis euenerit propter pecca-
 tum. Denique non promittitur nobis per bap-
 tismum & fidem Christianam beatitudo quam
 habebat Adam ante peccatum in paradiso: sed
 quam habiturus erat quando completus esset
 numerus hominum qui assumendi erāt ad per-
 ficiendum ciuitatem supernam: quæ & de an-
 gelis & de hominibus est complenda: vbi non
 generabunt homines sicut facerent in paradiso
 Si ergo conuersi ad Christum mox transirent
 in illā incorruptibilitatem, non essent homines
 de quibus colligi posset ille numerus quoniam
 ad beatitudinem quam viderent: nullus posset
 non festinare. Hoc puto esse quod dicit aposto-
 lus de illis: Qui per fidem operati sunt iustitiam

Heb. 11. & hi, inquit, omnes testimonio fidei probati nō
 acceperunt repromissionem, deo pro nobis me-
 lius aliquid prouidente, ne sine nobis consum-
 marentur. Si enim quærit quid nobis melius
 prouiderit ex hoc quia illi non acciperunt re-
 promissionem: nihil conuenientius responderi
 posse video: quàm quod supra dixi: quia saltem
 si illis propagatis non differretur promissa iu-
 stis beatitudo, periret meritum in illis qui non
 per fidem hoc: sed per experimentum cognos-
 cerent: propagatio enim hominum de qua nati
 sumus deficeret: quoniam omnes ad incorrupti-
 bilitatem quam præsentem viderent current
 Magnum itaque bonum nobis prouidit deus:
 cū sanctis testimonio fidei probatis distulit ac-
 ceptionē repromissionis vt & nos propagare-
 mur & maneret fides per quam cum illis repro-
 missionē promereremur & simul cum illis cō-
 summaremur. Alia quoque ratio est cur baptiza-
 ti atque martyres non statim fiunt incorrupti-
 biles. Nempe si quis seruum suum, quem pro-
 posuerat magnis aliquando ditare honoribus
 grauius verberet pro culpa, pro qua nullo mo-
 do per se queat satisfacere, post hanc verbera-

tionem constituto tempore detrufurus eum in K
 horrendum carcerem, vbi grauissimis torquea-
 tur suppliciis, & fit aliquis potens apud domi-
 num, qui pro illo satisfaciens eum reconciliet:
 vtique plagæ quas reus ante satisfactionem, dū
 erat in culpa merito suscepit: non delentur, sed
 maiora tormenta in quæ dum retrufus fuerat,
 reconciliatione præueniēte auertētur, honores
 quoque suos quos suo tempore accepturus e-
 rat si nō peccasset, & quibus cariturus erat post
 culpā suam si non reconciliaretur, propter per-
 fectam satisfactionem sicut prius statutum fue-
 rat, sine omni mutatione traduntur. Quippe si
 ante reconciliationē exhæredatus esset illis ho-
 noribus quemadmodum exhæredatus erat post
 culpā: irrecuperabiliter si non reconciliaretur
 non haberet locum subueniēdi vlla reconcilia-
 tio. Sed quoniā non potuit exhæredari honore
 quē non habebat, nondū habere debebat: hanc
 exhæredationem præuenire potest recōciliatio
 & eā auertere. Si tamen seruus ille dum iacet in
 aegritudine vapulationis donec ipsa trāseat, cor-
 de & ore domino suo fidelitatem & correctio-
 nem vouet & soluit. ita est inter deum & homi-
 nem. Quippe quando humana natura primū
 peccauit: hac pœna flagellata est vt nunquam
 prolem naturaliter nisi talem, qualem videmus
 infantes nasci generaret, ac post hanc vitam in
 inferno: à regno dei ad quod facta erat ī perpe-
 tuum exularet: nisi aliquis illam quam, vel quod
 ipsa sola per se sola facere non poterat reconci-
 liarem. A quo autem reconciliari quærat non est
 nisi Christus. In omnibus igitur infantibus na-
 turaliter genitis in peccato & flagellata nasci-
 tur, quæ cū reconciliationem accepit: flagel-
 latio merito remanet quam ante reconciliatio-
 nem suscepit. Quæ autem in inferno tormenta
 passura erat: in illis quos Christ⁹ redemit remit-
 tuntur, & regno dei quod post conuersionē pa-
 radisi terreni, suo tempore acceptura erat dona-
 tur: si tamen in fide quam promittunt in bap-
 tismo vsque in finem perseuerent. Quod autem
 quidam experimento existimant probare, nihil M
 valere liberum arbitrium: quia multi immenso
 conatu nituntur vt bene viuant, & quadam (vt
 aiunt) impossibilitate obstante: nihil perficiunt
 aut post profectum irrecuperabiliter deficiunt
 non destruunt quod rationabiliter mōstratum
 est, liberum scilicet arbitrium cum gratia vale-
 re. Vt autem nitentes non proficiant aut post
 profectum deficiant nō impossibilitate, sed ali-
 quando graui: aliquando facile superabili diffi-
 cultate fieri existimo. Sep̄issime nanque asserere
 solem⁹ impossibile nobis esse: quod sine dif-
 ficultate perficere non valeamus. Si enim dilige-
 ter vnusquisque motus voluntatis suæ confide-
 ret: intelligit se nunquam recititudinem volun-
 tatis acceptam per gratiam nisi aliquid volen-
 do quod simul velle nequit deferere. Quod cer-
 te non facit deficiente potestate seruandī ean-
 dem recititudinem, quæ potestas est ipsa libertas
 arbitrij: sed deficiente voluntate seruandī quæ
 per se non deficit, sed alia voluntate illam vt di-
 xi expellente. Quoniā autem ista consideratio
 magis versatur in voluntate, aliquid altius de
 voluntate: quod vt puto, non erit inutile di-
 cendū

A cendū existimo. Sicut enim habemus in corpo-
 re membra & quinque sensus singula ad suos
 vsus apta: quibus quasi instrumentis vtimur: vt
 sunt manus aptæ ad capiēdum: pedes adambu-
 landum: lingua ad loquendum: visus ad viden-
 dum: ita & anima habet ī se quasdam vires qui-
 bus vtitur velut instrumentis ad vsus congruos.
 Est nanque ratio in anima qua sicut suo instru-
 mento vtitur ad ratiocinādum, & voluntas qua
 vtitur ad volendum. Nō enim est rationalis vo-
 luntas tota anima, sed est vnaquæque aliquid in
 anima. Quoniam ergo singula instrumenta ha-
 bent, & hoc quod sunt & aptitudines suas &
 suos vsus: discernamus in volūtate propter quā
 ista dicimus instrumentum & aptitudines eius
 & vsus eius: quas aptitudines in volūtate pos-
 sum⁹ nominare affectiones. Affectus quippe est
 instrumentum volendi aptitudinibus suis. Vn-
 de dicitur hominis anima cum vehemēter vult
 aliquid, affectam esse ad volendum illud vel af-
 fectuose esse vel velle. Voluntas vtique dici vi-
 detur æquiuocē tripliciter. Aliud enim est in-
 strumentum volendi: aliud affectio, aliud vsus
 eiusdem instrumenti. Instrumentum volendi
 est vis illa animæ qua vtimur ad volendū: sicuti
 est ratio instrumentum ratiocinādi qua vtimur
 cum ratiocinamur, & visus instrumentum vi-
 dēdi quo vtimur cum videmus. Affectio huius
 instrumenti est: qua sic afficitur ipsum instrumē-
 tum ad volendum aliquid, etiam quando illud
 quod vult non cogitat: vt si venit in memoriam
 aut statim: aut suo tempore illud velit. Nam sic
 est instrumentum volendi affectum ad volendū
 salutem, & quando illam non cogitat applica-
 re: vt mox cum venerit in memoriam: statim eā
 velit. Et sic est affectum ad volendum somnum
 etiam quando illum non cogitat: vt cum venit
 in mentem velit illum suo tempore. Nunquam
 enim ita est affectum vt aliquando velit aegritu-
 dinem aut vt velit nunquam dormire. In iusto
 quoque homine similiter est affectum idem in-
 strumentum ad volendum iustitiam, etiam cum
 dormit: vt cum eam cogitat: statim eam velit.
 Vfus verò eiusdem instrumenti est quem nō ha-
 bemus nisi cum cogitam⁹ rem quam volumus.
 Dicitur autem voluntas & instrumentum vo-
 lendi, & affectio eius: & vsus eius. Instrumentū
 quidem voluntatem vocamus: quando dicimus
 nos conuertere ad diuersa voluntatem: modō
 scilicet ad volendum ambulare: modō, ad volē-
 dum sedere: modō ad volendum aliud & aliud.
 Hoc instrumentum semper habet homo: quā-
 uis nō semper illo vtatur, sicut habet visum, qui
 est instrumentum videndi etiam quando illo
 non vtitur, vt cū dormit, & cum eo vtitur con-
 uertit illum, modō ad videndum cælum, modō
 ad videndam terram, modō ad videndum ali-
 quid aliud. Et sic semper habemus instrumen-
 tum ratiocinādi, hoc est rationem, quā nō sem-
 per vtimur: & quā ratiocinando ad diuersa cō-
 uertit animus. Affectio verò instrumenti volen-
 di dicitur voluntas: quando dicimus hominem
 semper habere voluntatem vt bene sibi sit: vo-
 camus nanque hanc voluntatem, affectionē il-
 lam eiusdem instrumenti, qua vult homo bene
 sibi esse. Eodem modo cū sanctus homo affe-

ritur, etiam cum dormit & non hoc cogitat: in-
 definenter habere voluntatem iuste viuendi di-
 citur. Et cū hanc voluntatem asserimus alium
 alio maiorem habere: non aliud dicimus volun-
 tatem quàm illam affectionem ipsius instrumē-
 ti qua vult iuste viuere. Instrumentum verò nō
 est in alio maius & in alio minus. Vfus autē hu-
 ius instrumenti voluntas nominatur: vt cū di-
 cit aliquis: modo habeo voluntatem legendi, id
 est, modo volo legere, aut modo habeo volun-
 tatem scribēdi, hoc est modo volo scribere. Si-
 cut enim videre, est vti visu qui est instrumentū
 videndi: & vsus eius est visio vel visus: quando
 visus significat idem quod visio significat enim
 etiam visus instrumentum ipsum: ita velle est vti
 voluntate quæ est instrumentū volendi, & vsus
 eius est voluntas quæ non est nisi quando cogi-
 tamus quod volumus. Voluntas igitur quæ in-
 strumentum est: vna sola est, id est, instrumentū
 volendi vnum solum, est in homine, sicut vna
 sola est ratio, id est vnum solum instrumentum
 ratiocinandi. Voluntas verò qua instrumentum
 illud afficitur duplex est. Nam sicut visus plu-
 res habet aptitudines scilicet ad videndum lu-
 cem, & per lucem ad videndum figuras, & per
 figuras ad videndum colores: ita instrumentum
 volendi duas habet aptitudines quas voco affe-
 ctiones. Quarum vna est ad volendum commo-
 ditatem, altera ad volendum recititudinē. Nep̄e
 nihil vult voluntas quæ est instrumentum, nisi
 aut cōmoditatem aut recititudinem. Quicquid
 enim aliud aut propter cōmoditatem, aut pro-
 pter recititudinē vult, & ad has etiam si fallitur:
 putat se referre quod vult. Per affectionem qui-
 dem quæ ad volendum commoditatem perti-
 net: semper vult homo beatitudinem & beatus
 esse. Per illam verò quæ nunc est ad volendum
 recititudinem: recititudinē vult, & rectus, id est,
 iustus esse. Propter commoditatem autem vult
 aliquid: vt cū vult arare vel laborare vt habeat
 vnde tueatur vitam & salutem, quæ cōmoda iu-
 dicat esse. Propter recititudinem verò: vt cum
 vult laborare, vel discere, vt sciat recte, id est, F
 iuste viuere. Voluntas verò quæ est vsus, sæpe
 dicitur instrumenti: non est nisi cum cogitat ali-
 quis quod vult: vt dictum est. Huius voluntatis
 multiplex est diuisio: de qua non modō, sed for-
 sitan aliās dicemus. Velle autē æquiuocum est:
 sicut videre. Quemadmodum nanque dicitur
 videre qui vtitur visu & qui non vtitur, sed qui
 habet aptitudinem videndi: ita asseritur velle &
 qui vtitur instrumēto volendi cogitando quod
 vult, & qui non vtitur, quoniam affectionē, hoc
 est aptitudinem habet volendi. Per hoc etiam
 cognosci potest aliam esse voluntatem instru-
 mentum volendi, aliam eius affectionem: alium
 vsus eiusdem instrumenti: quia si dicitur iustus
 homo etiam cum dormit & nihil cogitat, habe-
 re voluntatem iuste viuendi, & iniustus homo
 negatur habere cum dormit voluntatem iuste
 viuendi: eadē voluntas negatur de iniusto, quæ
 asseritur de iusto. Palam autem est quia cum di-
 cimus non esse iniusto dormienti voluntatem
 iuste viuendi: non negatur voluntas in eo esse
 quam dixi instrumentum, quoniam eam sem-
 per habet omnis homo dormiens & vigilans. Qua-

Quapropter quoniam non alia voluntas pronunciat hoc modo, in bono esse homine quam illa quae remouetur a malo: non significatur in bono esse voluntas quae est instrumentum, sed illa qua afficitur instrumentum. Quoniam autem in dormiente nisi somniet non sit voluntas quae est vsus dubium non est: quare cum dicitur in dormiente iusta voluntas iuste viuendi: non intelligitur, voluntas vsus. Non est igitur voluntas affectio: voluntas instrumentum aut voluntas vsus, voluntatem quoque instrumentum non esse voluntatem vsus nullus ignorat: quoniam cum dico me non habere voluntatem scribendi: nemo intelligit me non habere instrumentum volendi. Alia est ergo voluntas instrumentum: alia voluntas affectio, alia voluntas vsus. Voluntas quidem instrumentum mouet omnia alia instrumenta quibus sponte vtimur, & quae sunt in nobis, vt manus, lingua, visus, & quae sunt extra nos vt stilus & securis, & facit omnes voluntarios motus. Ipsa vero se suis affectionibus mouet: vnde dici potest instrumentum seipsum mouens. Dico voluntatem instrumentum omnes voluntarios motus facere, si diligenter consideramus, sed ille verius dicitur facere omne quod facit natura aut voluntas, qui facit naturam & instrumentum volendi cum affectionibus suis: sine quibus idem instrumentum nihil facit. Ex his duabus affectionibus quas etiam voluntates dicimus descendit omne meritum hominis siue bonum siue malum. Quae duae voluntates etiam nihil differunt: quia illa quae est ad volendum commodum inseparabilis est, illa vero quae est ad volendum rectitudinem separabilis fuit: vt supra dixi in principio in angelis, & in primis nostris parentibus, & est adhuc in hac vita manentibus. In hoc quoque differunt: quia illa quae est ad volendum commodum: non est hoc quod ipsa vult. Illa vero quae ad volendum rectitudinem, rectitudo est. Nullus quippe rectitudinem vult nisi rectitudinem habens: neque potest aliquis rectitudinem velle nisi rectitudine. Palam autem est eius voluntatis quae est instrumentum istam esse rectitudinem. Hanc pronunciamus cum iustitia designatur rectitudo voluntatis propter se seruata. Hanc est etiam veritas illa voluntatis in qua arguitur a domino diabolus non stetit: quod dixi in tractatu de veritate. Nunc considerandum est quomodo ex his duabus voluntatibus quas voco aptitudines siue affectiones procedant sicut dixi, merita hominum siue ad salutem, siue ad damnationem. Rectitudo quidem quantum in ipsa est: nullius mali causa est & omnis meriti boni mater est, haec enim fauet spiritui concupiscenti aduersus carnem, & delectatur legi dei secundum interiorem hominem, id est, secundum eundem spiritum. Si autem ex illa malum aliquando sequi videtur: non enim ex ipsa sed ex alio. Per rectitudinem quippe apostoli erant bonus odor deo. Sed quod quibusdam erant odor mortis in mortem: non procedebat ex apostolorum iustitia, sed ex maliuolorum nequitia. Illa vero voluntas quae est ad volendum commodum, non semper mala, sed quando consentit carni concupiscenti aduersus spiritum. Sed vt hoc planius

intelligatur: inuestigandum est vnde tam vitiosa & tam prona sit ad malum ista voluntas. Non enim credendum est talem illam deum fecisse in primis nostris parentibus. Cum enim protuli naturam humanam propter peccatum incurrisse corruptionem & appetitus ad similitudinem brutorum animalium, non dixi quomodo talis voluntas orta sit in homine. Aliud nanque sunt appetitus vitiosi: aliud vitiosa voluntas appetitibus consentiens. De tali ergo voluntate quaerendum puto vnde homini acciderit. Sed si primam rationalis naturae conditionem consideremus facile nobis huius talis voluntatis causa patebit. Intentio nanque dei fuit vt iustam faceret atque beatam naturam rationalem ad fructum se: sed neque iusta neque beata esse potuit, sine voluntate iustitiae & beatitudinis. Voluntas quidem iustitiae est ipsa iustitia: voluntas vero beatitudinis non est beatitudo: quia non omnis habet beatitudinem qui habet eius voluntatem. In beatitudine autem secundum omnium sensum est sufficientia competentium commodorum sine omni indigentia: siue angelica intelligitur beatitudo: siue illa quam habebat Adam in paradiso. Quamuis enim maior sit beatitudo angelorum quam illa quae erat hominis in paradiso: non tamen ideo negari potest Adam beatitudinem habuisse. Sicut nanque calor magnus est sine omni frigore: & tamen potest esse alius maior calor: & quemadmodum frigus est sine omni calore: cum tamen maius valet frigus esse, ita nihil prohibet Adam beatum fuisse in paradiso sine omni indigentia: licet maior esset angelica beatitudo. Nempe aliquid minus alio habere: non semper est indigere, sed aliqua re cum ea haberi oporteat, carere: quod non erat in Adam, est indigere: vbi vero est indigentia, ibi est miseria. Non autem fecit deus sine praecedente culpa rationalem creaturam miseram, quam ad intelligendum & amandum se creauit. Fecit igitur deus hominem beatum sine omni indigentia. Simul ergo accepit rationalis natura & beatitudinis voluntatem & beatitudinem iustitiae, id est, rectitudinem quae est ipsa iustitia, & liberum arbitrium: sine quo iustitiam seruare non potuit. Si autem deus ordinauit has duas voluntates siue affectiones: vt voluntas quae est instrumentum vteretur ea, quae est iustitia ad imperium & regnum: docete spiritu, qui & mens & ratio dicitur, & altera vteretur ad obedientiam sine omni incommoditate. Beatitudinem quidem dedit homini: vt de angelis taceam: ad commodum eius. iustitiam vero ad honorem suum, sed iustitiam ita vt illam posset deserere: quatenus cum illam non desereret: sed perseveranter seruaret, prouehi mereretur ad consortium angelorum. Quod si illam desereret: nullatenus eam per se deinceps resumere posset & beatitudinem angelorum non adipisceretur, & illa quam habebat priuaretur, & in similitudinem brutorum animalium cadens cum illis corruptioni & saepe satis appetitibus subiaceret. Voluntas tamen beatitudinis maneret: vt per indigentiam bonorum quae perdidisset graui miseria iuste puniretur. Quoniam ergo deseruit iustitiam, perdidit beatitudinem, & voluntas quam bonam & ad bonum suum accepit

A accepit fruens desiderio commodorum quae non velle nequit: quia vera commoda rationali naturae conuenientia quae perdidit habere non valet, ad falsa & brutorum animalium commoda quae bestiales appetitus suggerit, se conuertit: & ita cum ea vult inordinate rectitudinem, aut ne accipiatur oblatam repellit aut expellit: cum vero licite vult eam, non hoc facit. Hoc igitur modo voluntas instrumenti creata bonum in quantum habet esse, & iusta & fortis ad seruandum acceptam iustitiam per liberum arbitrium facta est mala: non in quantum est, sed in quantum iniusta facta est per absentiam, sponte desertae iustitiae quam semper habere deberet. Infirma quoque modo facta est ad volendum iustitiam desertam. Non enim per liberum arbitrium ita potest eam velle: tamen illam non habet quemadmodum valet seruare cum habet. Voluntas etiam comodi: condita bonum in quantum est aliquid, mala. iniusta facta est quia non est subiecta iustitiae, sine qua nihil velle debet. Voluntas ergo instrumentum: cum sponte facta sit iniusta post desertam iustitiam: manet in quantum in ipsa est necessitate iniusta & ancilla iniustitiae, quia per se redire nequit ad iustitiam sine qua nunquam libera est, quia naturalis libertas arbitrii sine illa ociosa est. Ancilla etiam facta est suae affectionis quae ad commodum est: quia remota est iustitia, nihil potest velle nisi quod illa vult. Dico autem & instrumentum & affectionem eius velle: quia & instrumentum est voluntas & affectio voluntas. Nec incongrue vtraque voluntas velle dicitur: quia illa vult quae affectione sua vult: & affectio vult per quam illa vult: sicut videre dicitur & homo qui visu videt, & visus quo videt. Vnde nos absurde possumus dicere affectiones eius voluntatis: quam instrumentum dixi animae quasi instrumenta eiusdem instrumenti esse: quia nihil nisi istis operatur. Perdito igitur instrumento volendi iustitiam, id est, rectitudinem, nullo modo nisi per gratiam reddatur, potest voluntas instrumentum velle iustitiam. Quapropter quoniam nihil velle debet nisi iuste: quicquid vult sine rectitudine, vult iniuste: Appetitus vero quos oes vocat apostolus carne & concupiscentia: in quantum sunt, non sunt mali vel iniusti, sed quia sunt in rationali creatura vbi non debent esse dicuntur iniusti. In brutis siquidem animalibus non sunt mali vel iniusti: quia ibi debent esse. Iam ex his quae dicta sunt agnosci potest, hominem ideo non habere semper iustitiam, quam sine intermissione debet habere: quia nullo modo potest illam per se adipisci: vel recuperare. Palam etiam est: quia deus bona facit opera, sua sola bonitate: quoniam ipse creat voluntatem cum libero arbitrio, & dat illi iustitiam per quam operatur. Mala vero facit sola culpa hominum, quia ea non faceret si homo illa facere non vellet, facit tamen haec quod sunt: quoniam condidit in homine voluntatem, qua sine iustitia vtitur sola culpa hominis: mala sunt quae operatur. Non enim est culpa dei qui creauit in eo cum libertate arbitrii voluntatem, & contulit ei iustitiam vt nihil nisi iuste vellet, sed culpa hominis, qui iustitiam deseruit quam seruare potuit. Deus igitur habet in bonis quidem

quod bona sunt per essentiam: & quod bona sunt per iustitiam: in malis vero solummodo quod bona sunt per essentiam, non quod mala sunt per absentiam debitae iustitiae, quae non est aliquid. Homo autem habet in bonis, quod mala non sunt: quia cum posset deserere iustitiam & mala facere non deseruit: sed seruauit per liberum arbitrium dante & subsequente gratia. In malis vero hoc solum quod mala sunt: quia ea sola propria, id est, iniusta voluntate facit. Puto me iam congrue posse sine ponere tractatum de tribus difficultibus quaestionibus: quem in spe auxilij dei incepi, in quo si quiddam dixi quod quaerenti cuilibet sufficere debeat: non mihi imputo, sed gratiae dei mecum. Hoc autem dico: quia si quis mihi quaerenti de quaestionibus eisdem, quando in eis mens mea rationem, quaerendo fluctuabat, ea quae retuli respondisset: gratias egissem quia mihi satisfecisset. Quoniam ergo quod inde manifestante deo cognoui, mihi valde placuit, intelligens quia similiter quibusdam placeret: si hoc sciberet. quod gratis accipi: gratis volui petentibus impendere.

Beati Anselmi liber de concordia praescientiae & praedestinationis & gratiae & liberi arbitrii, explicit.

Eiusdem beati

ANSELMUS LIBER
De miseria hominis
incipit.

Erret me vita mea. Nanque diligenter discussa, apparet mihi aut peccatum, aut sterilitas fere tota vita mea: & si quid fructus in ea videtur, sic est aut similitudine

aut imperfectum, aut aliquo modo corruptum: vt possit aut non placere, aut displicere deo. Ergo o peccator, vita tua iam non fere tota aut in peccato est, aut damnabilis, aut infructuosa, & contemptibilis? Sed quid separo infructuosam a damnabili? Vtiq; si est infructuosa, est & damnabilis. Constat enim & verum esse, quod veritas dei dixit: Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Deniq; si quid ago vtile, prorsus nullatenus illud concipio alimentis corporis, quibus abutor. Sed quis pascit pecus quod nec tantum pascit, quantum consumit: & tamen tu benignus deus, tu nutris, & expectas tuum inutilem, verum & foetentem peccatis. Quam tolerabilius canis putridus foetet hominibus, quam anima peccatrix deo quam infelicis ista deo, quam ille hominibus? Heu non hominem, sed opprobrium hominis, vilis pecore, peius caduere. Tedet animam meam vitae meae, viuere erubescere, mori pertimesco, quid ergo restat tibi o peccator, nisi vt in tua tota vita plores totam vitam tuam, vt ipsa tota se ploret totam. Sed est in hac anima mea

Galat. 5.
Rom. 7.

2. Cor. 2.

Matth. 7.

G miserabiliter mirabilis, & mirabiliter miserabilis: quia non tantum dolet, quantum se noscitur: sed sic secura torpet, velut quid patitur ignoret. Anima sterilis quid agis quid torpes anima peccatrix? Dies iudicij venit, iuxta est dies domini magnus, iuxta & velox nimis dies ire, dies illa, dies tribulationis & angustiae, dies calamitatis & miseriae, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulae & turbis, dies tubae & clangoris. O vox dici domini amara. Quid dormitas anima tepida & digna euomi? quid dormitas? qui non expergitur, qui non tremit ad tantum tonitruum, non dormit, sed mortuus est. Arbor infructuosa, ubi sunt fructus tui? arbor digna securi & igne, digna succidi & succedi, qui sunt fructus tui? Vtique spinæ pungentes & amara peccata, quæ utinam sic te poenitendo pungerent, ut confurgerent: sic amarescerent, ut euanescerent. Forfan paruum quid, putas peccatum aliquod, utinam districtus iudex paruum existimet aliquod peccatum. Sed heu me: nõne omne peccatum per præuaricationem deũ exhonorat? Quod ergo peccatum peccator audebit dicere paruum? Deum enim exhonore, quando est paruum? O lignum aridum & inutile, æternis ignibus dignum, quid respondebis in illa die, cum exigetur à te vsque ad ictum oculi omne tempus viuendi tibi impensum, qualiter fuerit à te expensum? Tunc quippe condemnabitur quicquid fuerit inuentum in te operis vel ociosi sermonis & silentij vsque ad minimam cogitationem: etiam quod vixisti, si non fuerit ad dei voluntatem directum. Væ quot peccata ibi proruent ex improviso, quasi ex insidiis, quæ modo, non vides? Certe plura & fortassis terribiliora his, quæ nunc non vides. Et quæ non esse mala putas & quæ nunc esse bona credis, nuda ta facie apparebunt ibi nigerrima peccata. Ibi proculdubio recipies prout gessisti in corpore cum tunc nullum erit tempus misericordiae, cum poena recipitur, & cum dilatio nulla datur. Hic cogita quid gessisti, quid oporteat te recipere.

I Si multa bona, pauca mala, multum gaude, si multa mala, pauca bona, multum luge. O inutilis peccator: an non sufficiunt tibi hæc ad inanem rugitum? an non sufficiunt ad eliciendum sanguinem, & medullas in lachrymas. Væ mirabilis duritia, ad quam confringendam leues sunt tam graues mallei. O insensibilis torpor ad quem concitandum sunt obtusi tam acuti aculei. Proh letalis sopor, ad quem excitandum rucum est tam terrificum tonitruum. Peccator inutilis, satis hæc tibi debent esse ad continuandum luctum: sufficere tibi possunt ad forbendas iuges lachrymas. Sed quid debeo de grauedine de magnitudine imminentis miseriae quicquid dissimulando, tacere, & oculis animæ meæ frui? An ut improvisi irruant repentini dolores, & subito ingruat intolerabilis. Certe nõ sic expedit peccatori. Si enim dixero, quicquid potero excogitare, nondum ad id quod res est, poterit operari. Igitur deducant oculi mei lachrymas per diem & noctem, & non taceant. Auge ergo peccator, auge superioribus ærumnis pondus, adde terrorem, vlulatum super vlulatum: nam ipse te iudicabit, ad cuius contumeliã spe-

stat, quicquid inobediens deo, aut præuaricator peccat: qui mihi bonum pro malo reddidit, cui ego malum pro bono: qui nunc patientissimus, tunc districtissimus, clementissimus nunc iustissimus tunc. Heu me, heu me, cui peccavi: deum inhonoravi, omnipotentem prouocaui. Peccator quid feci? cui feci? quã male feci? Væ væ, ira omnipotentis ne irruat super me. Ira omnipotentis ubi poteris capi in me. Non est qui te possit tolerare. In toto me angustia, hinc erunt accusantia peccata, inde terrenis iustitia, subtus patens horridum chaos inferni, desuper iratus iudex, intus vrens cõscientia, foris ardens mundus. Iustus vix saluabitur, peccator sic reprehensus in quam se premet? Constrictus ubi latebo, quomodo apparebo? Latere erit impossibile, apparere intolerabile. Illud desidero, & nusquam erit: istud execror, & ubique erit. Quicquid tunc, quicquid erit tunc: quis eruet me de manibus dei? unde mihi consilium? unde salus? Quis est, qui dicitur magni consilij angelus: qui dicitur saluator, & nomen eius vociferer. Iam ipse est, iam ipse est Iesus, ipse idem est iudex, inter cuius manus tremo. Respira iam o peccator, respira ne desperes, spera in eo quem times. Affuge ad eum à quo aufugisti: Inuoca impertunè, quem superbè prouocasti: Iesu iesu propter hoc nomen tuum, fac mihi secundum nomen tuum. Iesu iesu, obliuiscere superbum prouocantem. Nomen dilectum, nomen delectabile, nomen confortans peccatorem, & beatæ spei. Quid enim est Iesus, nisi saluator. Ergo Iesu, propter temetipsum esto mihi Iesus, qui me creasti, non perimas: qui me redemisti, ne condemnes, qui me creasti tua bonitate, ne perimas opus tuum mea iniquitate. Rogo piissime, ne perdat mea iniquitas: quod fecit tua omnipotens bonitas. Recognosce benignissime, quod tuum est, & absterge, quod alienum est. Iesu iesu miserere, dum tempus est miserendine damnes in tempore iudicandi. Que nanque tibi utilitas in sanguine meo, si descendero in æternam corruptionem. Neque enim mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Si me admisseris intra latissimum tuæ misericordiae sinu, nõ erit angustior propter me dñe. Admitte ergo, o desideratissimi me Iesu, admitte me intra numerum electorum tuorum: ut cum illis te laudem, te perfruar & glorier in te inter omnes qui diligunt nomen tuum. Qui cum deo patre & spiritu sancto gloriaris per interminata secula. Amen.

Beati Anselmi archiepiscopi Cantuariensis, Liber de miseria hominis explicit.

Eius-

A Eiusdem beati ANSELMI CANTUARIENSIS Archiepiscopi liber de vestimentis, & membris & actibus deo attributis, incipit.

V Bicuque sacra scriptura sparsim diuersis libris in Deo motus animæ: seu humana membra describit, id est, caput, capillos, oculos, palpebras, aures, nares, os, labia, cor, linguam, imaginem, vterum, manus, dexteram, sinistram, digitos, siue digitum, brachium, alas, scapulas, ventrem, posteriora, pedes. Item motus animæ iram, furorem, obliuionem, poenitentiam, recordationem, & alia his similia, nõ carnaliter iuxta historiam à rectè intelligentibus scienda sunt, sicut à Iudæis & plerisque hæreticis carnaliter intelligenda sunt & confitenda. Si quis deo humana mēbra, seu motus animæ more humano inesse credit: procul dubio in corde suo idola fabricat. Igitur, ut dictum est, figuratè in deo caput cum legimus, ipsam essentiã diuinitatis eius, quæ omnia præcedit, & cui sunt omnia subiecta, intelligere debem⁹. Capillos verò eius capitis, sanctos angelos, seu vniuersos electos typicè accipi oportet. De quo quidem sacrario in libro Danielis scriptum est. Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vestimentum eius, quasi nix candidum: & capilli capitis eius, quasi lana munda. Hic enim signat per vestimentum candidum dei, quod & per capillos capitis eius, sanctos videlicet angelos, & multitudinem sanctorum dealbatorum. Vel certe ideo capilli eius lanæ mundæ comparatur, ut per hoc antiquus dierum esse credatur. Oculis dicitur habere; pro eo quod omnia videt, & nihil eum latet in conspectu eius, ut ait Apostolus: Nulla creatura inuisibilis est: Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius. Aliter verò oculi respectu gratiæ eius intelliguntur, ut est in psalmo: Oculi domini super iustos. Item aliter, oculi domini præcepta eius, per quæ lumen scientiæ subministrat, mysticè accipiuntur: ut est illud in psalmo: Præceptum domini lucidum illuminans oculos. Palpebræ domini, occulta & incõprehensibilia iudicia eius, siue spiritualis in diuinis libris eius locutio innuitur. De quibus occultis & incomprehensibilibus sacramentis atque iudiciis dicitur in psalmo: Palpebræ eius interrogant filios hominũ, id est, probant. Aures habere dicitur deus, propter hoc quia omnia audit, & nihil eum sub silentio latet. De quo in libro Sapientiæ scriptum est, Auris cæli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Nares dei, inspiratio ei⁹ in corde fidelium, ut est illud in libro Regum: Ascendit fumus de naribus eius, id est, lachrimosa cõpunctio, poenitentium inspiratione eius. Facies, cognitio diuinitatis eius ad homines. De qua cognitione in psalmo scriptum est: Ostende nobis domine faciem tuam & salui erimus. Hoc est, dona nobis cognitionem tuam: quæ cognitio per filium hominis hominibus innotuit, ipso dicente in euangelio: Nemo nouit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Aliter verò facies Dei significat inuisibilem essentiã diuinitatis dei filij. De qua ipse dominus ad Moysen per angelum respondens ait. Posteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris. Ac si dicat, incarnationem meam videbis in nouissimis diebus, diuinitatem autem meam videre non poteris. Os dei, filius patris, id est, Christus dominus. De quo Esaias propheta ex persona Iudæorum affatus ait: Quia os eius ad iracundiam prouocauimus. Aliter verò os eius, domini sermo & eius iussio accipitur. De quo sermone domini prædictus propheta ait: Os domini locutum est hæc. Verbum dei, filius patris, per quem omnia facta sunt: De quo in psalmo: Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et alibi: Misit deus verbum suum, & sanauit eos. Et in euangelio secundum Ioannem. In principio erat verbum. Lingua dei mysticè significat spiritum sanctum, per quem Deus pater secretum suum manifestauit hominibus, ut in psalmo: Lingua mea calamus scribæ. Labia dei mysticè, consonantia vtriusque testamenti intelliguntur. De quibus testamentis in Prouerb. scriptum est: Diuinitas in labijs regis, in iudicio non erabit os eius. Brachia dei patris, eius filius intelligitur & spiritus sanctus intelliguntur sicut est illud in Esaiã propheta. Et brachia mea populos iudicabunt. Brachium Dei patris, singulariter filius eius accipitur. & de quo Hieremias ait: Et nunc domine Deus, qui eduxisti populum tuum de Aegypto in manu forti, & brachio extento. Idcirco autem filius Dei patris brachium dicitur: quia creatura electa ab ipso continetur. Dexteræ dei patris, id est, vnigenitus filius, de quo in psalmo ex persona hominis assumpti. Dexteræ, inquit, domini fecit virtutem. Aliter verò domini dexteræ, gloriam patris & æternam beatitudinem signat: de quo in psalmo ex persona patris ad filium: Sede à dextris meis. Dicitur autem & dexteræ dei, omnis electa creatura in cælo & in terra: sicut per sinistram eius, intelligitur reproba creatura, id est, demones & omnes impij, qui ad læuam positi, æterna supplicia sustinebunt. Manus dei patris, filius eius accipitur: pro eo quod per ipsum facta sunt omnia: sicut est illud in Esaiã: Omnia manus mea fecit & facta sunt omnia. Aliter verò manus Dei potestas eius intelligitur. De qua potestate in libro Hieremiæ scriptum est: Sicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea domus Israël. Item, per manus domini, flagellum accipitur. De cuius percussione in Sophonia propheta scriptum est: Extendam manum meam super iudam, super habitatores Hierusalem, & disperdam de hoc loco reliquias Baal, & cætera. Pro qua domini percussione beatus Iob de semetipso ait: Manus domini tetigit

Psal. 99.
Matt. 11.
Exod. 33.
Thre. 1.
Esa. 58.
E
Psal. 32.
Psal. 101.
Ioan. 1.
Psal. 44.
Proue. 15.
Esaia. 51.
Hier. 21.
F
Psal. 117.
Psal. 109.
Esa. 66.
Hier. 18.
Soph. 1.
Iob. 19.
m ij git

Iob. 19. **G**igit me. Digitus dei singulariter spiritus sanctus accipitur, A quo spiritu sancto lex duabus in tabulis lapideis in monte Sinai scripta narratur. Ipse enim scripsit, qui scribenda dictauit idem spiritus sanctus. De quo spiritu sancto dominus in euangelio: Si ego in digito dei eiicio dæmonia, id est. Si ego in spiritu dei eiicio dæmonia. Sicut enim digitus cum manu vel brachio, manus verò & brachium cum corpore vnum sunt in natura ita pater & filius, & spiritus sanctus tres quidem personæ, sed vna substantia diuinitatis. Digiti dei, pluraliter, sancti intelliguntur prophetæ, per quos spiritus sanctus libros legis ac prophetarum, sua inspiratione scripsit, de quibus scriptum est: Videbo cælos tuos opera digitorum tuorum. Per cælos enim libros legis & prophetarum: per digitos verò sanctos, ut dictum est, prophetas insinuauit. Imago dei patris inuisibilis, vnigenitus filius, de quo apostolus: Imago dei inuisibilis. Aliter nanque est imago dei in filio suo, quem non aliunde sed ex semetipso, hoc est, ex substantia sua per omnia sibi similem genuit & æqualē. Aliter verò est in anima hominis, quam non ex se. i. de sua substantia, sicut plerique hæretici opinati sunt, genuit sed ex nihilo creauit. Sicut aliter imago est cuiuslibet regis in filio eius, quem ex semetipso sibi similem genuit, id est, homo hominem. Aliter verò in annullo eius, siue in cæra imago eius expressa, quæ non est quod ipse: sicut filius, qui naturaliter hoc est quod & pater. Cor dei patris arcanum sapientiæ eius mysticè innuit. Ex quo verbum, id est, filium suum impassibiliter sine initio genuit, ipso dicente propheta: Eructauit cor meum verbum bonum. Alas habere dicitur deo, pro eo quod more auis electos suos tanquam pullos sub se colligit, fouet, & ab insidiis diaboli & malorum hominum protegit: bene propheta ait: Sub vmbra alarum tuarum protege me. Scapulas dicitur habere deus: quia infirma membra ecclesiæ quasi in scapulis suis portat & portando protegit de quo in psalmo. Scapulis suis, obumbrabit tibi & sub pennis eius sperabis. Venter dei, secreta origo substantiæ eius accipitur. Vnde in psalmo: Ex vtero ante luciferum genuite. Aliter venter dei incomprehensibilia iudicia eius, quæ rimari nequeunt mysticè insinuatur: De quo occulto iudicio eius in libro Iob scriptum est: De cuius vtero egressa est glacies. & gelu de cælo quis genuit? Posteriora filij dei, incarnatio eius accipitur. De qua posteriori parte, filius in monte Sinai ad Moysen per angelum loquens ait: Posteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris. Pedes dei, stabilimentum virtutis eius, eò quod vbique præfens, & vniuersa illi subiecta sunt, ipso dicente per Esaiam prophetam: Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Aliter pedes filij dei incarnatio intelligitur, quæ diuinitati subiecta est, tanquam capiti pedes, sicut per caput diuinitas, ita per pedes eius humanitas exprimitur. De qua humanitate in Exodo scriptum est: Videbant dominum, hoc est, Moyses & Aaron & Madab & Abihu, & Septuaginta de senioribus populi, & sub pedibus eius quasi opus lapidis

saphyrini, & quasi cælum cum serenum est. Sicut enim per lapidem saphyrinum, cælestes creaturas vel sanctos angelos: ita per cælum serenum, sanctam ecclesiam electorum ex hominibus assumptam, figuraliter monstrare voluit. Super quas creaturas homo assumptus dei filius in perpetuum regnat. De quo in Psalmo: Omnia subiecisti sub pedibus eius. Aliter autem pedes domini, id est, Iesu Christi significati sunt sancti prædicatores, de quibus in Deuteronomio scriptum est: Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrinis illius. Vestimentum filij dei, aliquando caro eius quæ a diuinitate assumpta est, in diuinis libris figuraliter accipitur. De quo indumento carnis Esaias vaticinans ait: Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Rursus vestimentum eiusdem domini, sancta ecclesia accipitur, quæ per fidem dilectionem ei coniuncta est. De qua scriptum est. In Psalmo: Dominus regnauit, decore indutus est. Et in alia psalmo: Confessionem & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento. Pallium Christi, ecclesia eius intelligitur, de qua in libro Genesis scriptum est. Lauit in vino stolam suam, hoc est, in sanguine passionis carnem suam, & in sanguine vultus pallium suum, id est, ecclesiam suam. Calciamentum domini nostri Iesu Christi mysticè signat incarnationem eius, quæ ex mortalitate humani generis assumere dignatus est. De qua incarnatione sua ipse per prophetam in Psalmo ait: In Idumeam extendam calciamentum meum, id est, ante plebem gentium manifestabo incarnationem meam. Gressus domini aduentus filij dei in mundum, & regressio ad patrem, de quibus Psalmita ait: Vili sunt gressus tui deus, ingressus dei mei, regis mei, qui est in sancto. De cælo enim venit in vterum virginis, de vtero verò nascendo positus est in præsepio. Postquæ omnia impleuit, pro quibus a patre missus venerat, appensus est in ligno crucis. De cruce autem depositus corpus sepultum est: secundum verò animam ad inferna descendit: tertia autem die per potentiam suam diuinitatis carnem suam de sepulchro suscitauit, & post diem resurrectionis suæ quadragesima die, videntibus apostolis ascendit in cælum, sedet ad dexteram patris, id est, in gloria eius. Hi sunt gressus filij dei. Iste descendens in sacris scripturis legitur: Ascendere dicitur deus cum filius carnem ex nobis assumptam in cælum captiuam euexit, sicut in Psalmo: Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem: quia naturam humani generis, quæ a diabolo in mundo captiuam retinebatur, assumens in cælum secum vbi nunquam antea fuerat, tanquam captiuam deportauit. Abscondere dicitur deus faciem suam, cum se quibusdam eorum exigentibus culpis abscondit, sicut in populo Iudeorum nunc impletum videmus, quia negantes filium dei, scientiam veri dei ita perdidit, ut similes forent gentibus, qui deum non nouerunt. Ostendere dicitur deus faciem suam, cum respectu gratiæ suæ quibus vult, scilicet electis suis, seipsum in corda eorum occulta inspiratione insinuat, & ad diligendum se amorem suum infundit. Sedere dicitur, non corporaliter humano more, sed potèntialiter super

A super omnem creaturam rationalem præsidere, ut est illud in Psalmita: Regnauit dominus super gentes, deus sedet super sedem suam. Sedere etiã dicitur deus super Cherubim, quod interpretatur multitudo vel plenitudo scientiæ, per quod significantur sancti angeli seu mentes spiritualium virorum, in quibus deus visibiliter præsidet & regnat. In illis enim sedet, qui scientia eius & dilectione pleni sunt. In prouerbiis quippè Salomonis scriptum est: Anima iusti, sedes est sapientiæ. Sapientia verò dei patris Christus est, qui in animabus sanctorum dicitur sedere. Descendere dicitur in mundum, quado aliquid nouum, quod antea non fecerat, in creatura humana operatur: sicut filius dei patris descendisse narretur, quando veram carnem de Maria virgine propter redemptionem nostram suscepit, & verus homo fieri dignatus est, non amittendo quod erat, sed assumendo quod non erat. De cuius descensione, id est, incarnatione scriptum est in Psalmo: Et inclinavit cælos, & descendit, & caligo sub pedibus eius. Cælos inclinavit, quado ante aduentum suum per nuncios angelos siue prophetas, misit qui eius aduentum hominibus nunciarent. Caligo sub pedibus eius fuit, quia impij homines ob suam malitiam incarnationem eius agnoscere noluerunt, sed neque adhuc possunt. Stare dicitur deus, cum nos infirmos, id est suam creaturam ad poenitentiam & conuersionem patienter sustinet, ut est illud in Abacac propheta: Stetit & mensus est terram, & dissoluit gentes, id est, stetit ad subueniendum, & dissoluit credentes in se a peccatorum vinculis. Transire dicitur deus, cum de cordibus quorundam hominum, in quibus antea per fidem inhabitare credebatur, postea surripiente perfidia vel quolibet delicto, ab eis recedit, & ad alios transit: quemadmodum de Iudeis ad gentes, de hæreticis ad catholicos, seu de quibuslibet irreligiosis & negligentibus pro vitio suo recedere dicitur deus, & ad alios transire, qui non localiter, aut visibiliter, sed inuisibiliter occulto iustoque iustitio facere consuevit. Ambulare dicitur deus, non de loco ad locum transeundo, quod est impij credere, sed ambulare eius est, in cordibus sanctorum delectari, sicut scriptum est: Et inhabitabo in eis, inambulabo, & ero illorum deus. Vel certe ambulare dei est, in sanctis prædicatoribus suis de loco ad locum transire. Loqui dei, est inuisibiliter sine sono vocis, vel quolibet strepitu occultè in mentibus sanctorum voluntatem suam atque rectum intellectum inspirare, seu futura sanctis reuelare. Quæ loquutio dei, ut quidam volunt, tribus modis accipitur. Primo nanque modo, per subiectam creaturam: sicut ad Moysen in rubo igneo apparuit, vel sicut ad Abraham, vel Iacob, & cæteris sanctis, quibus in angelis apparere dignatus est. Secundo verò modo in somnis, sicut ad Iacob & ad Zachariam prophetam, & ad Ioseph sponsum Mariæ, & in aliis sanctis, quibus secretum reuelare voluit. Tertio autem modo, neque per creaturam visibilem, neque per hominem, sed occulta tantum inspiratione inuisibiliter corda suorum tangendo loquens efficit: quemadmodum in libris prophetarum scriptum est, cum

ipsi prophetæ subito afflati spiritu diuino exclamabant dicentes: Hæc dicit dominus. Videre dei est acta bona approbare, sicut illud in Genesi: Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, id est, intelligentibus bona esse demonstrauit. Aliter videre dei, est mala hominum sciendo reprobare, sicut Esaias propheta: Et vidit dominus, & malum apparuit in oculis eius. Itè aliter videre dei, est nos videntes facere, ut est illud in Psalmo: Proba me deus, & scito cor meum, interroga me & cognosce semitas meas. Et vide si via iniquitatis in me est: Modus iste loquutionis, & in libro beati Iob similiter reperitur, vbi de sapientia patris, per quam plurima & insignia loquutus est de deo patre, adiecit: Tunc vidit illam, & enarrauit, & inuestigauit, & præparauit, id est, videntes fecit, atque prædicantes, & inuestigantes, atque alios annunciantes. Cognoscere dei, est cognoscentes facere: sicut ait ad Abraham: Nunc cognoui, quoniam timeas dominum. Neque enim in tempore cognouit, qui scit omnia antequam fiant: sed cognoscere deus dicitur, cognoscentes facere, ut qui prius de se quales essent, incogniti erant, post eius interrogationem, id est, probationem sibi metipsis manifesti fieret: sicut est & illud in lege Moysei de populo Iraelitico. Ut tentem eos, inquit, vtrum custodiant mandata mea an non. Nescire dei, est quosdam reprobos reprobare, sicut illud in euangelio: Nescio vos. Zelare dicitur deus, cum creaturam suam quam non vult perire, sæpe castigat, corripit, atque flagellat, & flagellando ad se reducit. Vel zelare dicitur deus, cum nullum peccatum impunitum vult relinquere, iustus est enim: & ideo omnis iniustitia execrabilis est illi, quam ut dictum est, nullo modo impunitam patitur. Irasci dicitur deus, non animi motu vel qualibet perturbatione, quæ illi omnino accidere non potest: sed creaturæ delinquenti, id est, hominibus impijs & peccantibus iustam dicitur inferre ultionem, hoc est reddere illis qui meruerunt, & hæc ultio diuina, ira vel furor dicitur. Poenitere deus dicitur, non quod more hominum pro transactis operibus suis poeniteat. Qui enim omnia nouit antequam fiant, pro præteritis actibus suis poenitere non potest. Sed poenitentia dei, est statuta mutare, & quod prius aliter inchoatum fuerat in aliud mutare, id est, aut de malo in bonum, aut de bono exigentibus culpis in malum. Sicut de Saul legitur poenituisse deum, quod constituisset eum regem. Vel sicut nunc videmus in populo Iudeorum actum, qui cum esset populus dei, ob impietatem suam facti sunt synagoga Sathanæ. De malo verò in bonum, sicut accidit populo gentium, qui ante populus diaboli, modò factus est dei. Hoc quippè modo occulto Dei iudicio Iudas proditor, de apostolatus gradu lapsus in inferni baratro demersus est: latro verò post crimen rapacitatis, de cruce ad paradysum translatus est. Hanc quoque mutationem de bono ad malum, siue de malo ad bonum, ut dictum est, quæ occulto iustoque iudicio dei, seu per seueritatem iustitiæ, siue per misericordiam eius fiat, poenitentiam dei dicimus, quod expressius in libro Hieremiæ scriptum est:

Psal. 109. G Non poenitere dei, est statuta mutare nullo modo, ut est illud in psalmo: Iuravit dominus, & non poenitebit eum. i. pater ad filium: Tu es sacerdos in æternum. Sacerdos dei patris dictus est filius dei, non secundum diuinitatem, sed secundum humanitatem, in qua se pro nobis per passionē & mortem suam acceptabile sacrificiū deo patri obtulit, ut esset sacerdos, qui & sacrificium est. Obliuisci dicitur deus, cum quibusdā impiis & peccatoribus non miseretur, quod utique non facit per crudelitatem, quæ in deo non est, sed per occultum iustumque dei iudiciū. Indurare dicitur deus quorundam malorum corda, sicut de Pharaone rege Aegypti scriptum est, non quod omnipotens deus per potentiam suam eorum corda indurauit, quod impiū est ita credere, sed exigentibus eorum culpis, cum duritiam cordis, quam si ipsi omnia mala perpetrando, nutriunt, non aufert: quasi illos ipse induret quos iusto iudicio indurari permittit. Dormire dei est, cum vnigenitus filius patris in assumpta carne mori dignatus est pro nobis: cuius mors recte somnus prædictus est, ipso dicente per **Hiere. 31.** Hieremiam prophetam: Ideo quasi de somno excitatus sum, & vidi, & somnus meus dulcis est mihi. Aliter dormire dicitur deus, cum fides eius inter prosperitates huius mundi, & inter quorundam corda fidelium non vigilat, sed dormit. Hanc dormitionem ipse tunc significabat, cum in mari inter fluctus maris dormiuit. Vel certe dormire Dei est, anxius tardius subuenire, sicut est illud in psalmo: Exurge, quare obdormis domine. Vigilare dei, est in defensionē electorum suorum & vltionem inimicorum suorum, se manifestum demonstrare.

Beati Anselmi liber de expositione membrorum, vestimentorum, & actuum deo attributorum explicat.

Eiusdem beati ANSELMI CANTVARIENSIS Archiepiscopi, liber de mensuratione crucis incipit.

Matt. 5.

Voniam iubete filio tuo Christo: Perfecti estote sicut & pater vester caelestis perfectus est. Et apolo exhortante, ut ad perfectionem feramur: omnibus modis ad perfectionem vitæ tendere debemus. Tendentes autem sine ductore, errare possumus: optime consulit nobis in eo bonitas tua deus meus, qui eundem vnicum tuum nobis in ductorem tradere dignatus es, ut nobis factis & verbis viam veritatis ostenderet ac doceret. Cui etenim ut eum confidenter sequeremur perfectionis testimonium perhibuisti, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit: ipsum au-

Matt. 17.

tem meum dilectum, in quo mihi bene complacuit: ipsum au-

dit. Ipse igitur ut faceret voluntatem tuam, quoddam compendium viæ perfectionis breuius sub verbis, sed plurimum ponderosis, nobis ostendit, dicens: Si quis vult venire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. In quibus verbis ostendit paucitatem perfectorum, libertate arbitrij eum sequi volentium: ipse tamen vult noster esse ductor, initium viæ perfectionis, mediū & finis, & qua intentione sit ambulandum. Singula autem in suis locis patebunt. Paucitatem perfectorum inuis domine in eo quod dicitis: Si quis, quasi aliquis ex multis vult post me venire. Et quare hoc deus meus, nisi ex quodam torpore & pusillanimitate nimia, eod quod plerique animum suum ad tendendum sursum cogere nolunt, & perfectam viam attentare non audent.

Ascitur autem pusillanimitas etiam nimio timore maxime propter peccata præterita, & quod minus propria respiciunt merita: propter vtilitatem: quod nimis timent impedimenta: & quod statim non sentiunt se proficere, quotidianus lapsus, & quod tuam minus considerant bouitatem. Ista etiam sæpe multos repellunt, ne audeant attentare viam perfectam, immo & ipsos incipientes sæpe intantum diiciunt ut procedere se posse desperent. Sed primum scilicet nimis timor propter peccata præterita, non debet nos impedire: quia si bene eo utimur, omnia computantur nobis in bonum præstandi nimiam bonitatem tuam, cognoscendi te atque amandi & laudandi. Notandum verò quod principaliter tria damna sunt in peccatis, scilicet quod in eis meremur poenam æternam: demeremur æternam beatitudinem: tempus (quod pessimum est) sine amore & laude nostri creatoris expendimus. Prima duo pertinent ad hominem, tertium verò ad tuum damnum pertinere videtur deus meus. Cum ergo ex indebita & nimia misericordia tua, iam morti nos deputatos reuocare digneris ad vitam tuam: tam fideliter ad te deberemus conuerti ut damna nostra dissimularē, & modis omnibus instare: ut laudem tuam quam negleximus, saltem in aliquo residuo nostri temporis suppleremus. Quantum est domine dissimulare timorem poenæ propter amorem tuum? At cur propter desiderium beatitudinis nostræ minueremus famam laudis tuæ: cum eam pati æternaliter meruisse: etiam propter furorē tuum? Primum queremus te laudare qui es regnum dei, ut dicitis in Euangelio: Regnum dei intra vos est, & hoc adiicietur vobis ex superabundanti. Da nobis domine charitatem, non querentem quæ sua sunt, sed quæ tua sunt ut non cogat timor poenæ tibi seruire pro peccatis, vel amor nostræ beatitudinis pro mercede, quia tempus & vires non sufficiunt nobis ad laudandum te: cuius bonitas exuperat omnem sensum, & sic pusillanimitatem timor non incutiet peccatorum. Terret etiam nos quandoque nostrorum paruitas meritorum, ne ad perfectionē vitæ tendere audeamus: quia ad eam promerendam non sufficiunt. Sed huic obiicitur: quia tu domine iussisti nos emere & adiunxisti, quia gratis emere debem. Dixisti enim: Sitiētes venite ad aquas. Quid

A Quid est domine quod vinum feruoris in laude tua, & lac mūdæ cōscientiæ absq; vlla commutatione debemus emere, nisi quod tibi sufficit quantumcunque parum sit, quod habemus tibi dare immo & hoc ipsum quod damus tuum est. Inducit etiam pusillanimitatem quod indignos nos videmus, eod quod petimus quod utique verum est: quia si homo mille annis seruiret, deo etiam feruentissime non mereretur ex condigno, dimidiam diem esse in regno caelorum: Sed domine non debemus considerare tantum nostram vtilitatem sed tuam laudem: cuius bonitas exuperat omnem intellectū. Pusillanimes etiā facit nos: quia nimia impedimenta nostra videmus. Sed domine si audacter te sequi proponimus, pro certo habere debemus quod aufers quicquid nos retardat à laude tua. Quicquid enim non aufers secundum tuam voluntatem, libenter portare debemus. Stultitia enim nostra sæpe putat ea esse impedimenta, quæ tua occulta sapientia ad nostrum ordinauit profectū. Quin **B** to terret quod non statim sentimus nos proficere, sed domine sæpe differt quod petitur, ut excites magis appetitum, non differt quod nolis dare, sed ut aucto desiderio abundantiū possis dare. Sextum quod retrahit nos, sunt quotidiani nostri defectus. Sed contra hoc est remedium, ut semper deputemus aliquam horam dici ad examinandum nos, qualiter habeamus nos in interioribus & exterioribus, & quicquid inuenimus quod nobis sit vtile ad profectum, ad hoc firmissime laborare proponamus, & defectus quoscunque reiicere studeamus. Non autem terreat nos si forte nonnunquam aliqua die contra propositum faciamus, qua non minus proponamus: quia longe facilius redit ad te qui ex infirmitate facit contra propositum, quam qui statum suum dissimulans, se non proposuit emendare: immo quandoque maior est ei poena quæ culpa, & bonitas tua malis nostris nouit bene uti sæpe faciens defectus nostros ad augmentum humilitatis prodesse, ut verum sit, quod septies in die cadit iustus & fortior resurgit. Septimo pusillanimes nos facit, quod tuam non perpendimus bonitatem. Cum enim tibi oratio loquimur non deberemus te cogitare quasi durū ad exaudiendum, sed patrem benignissimum, qui etiam antequam oramus scis quid sit necesse nobis, & ex naturali bonitate tua in infinitum pronior es ad exaudiendum, quantum in te est, quam nos auidi ad rogandum. Da dulcissime domine ut non simus pusillanimes, sed magnanimes in infirmitatibus nostris nos deicere contententibus, medicinam tuarum gratiarum apponentes non pusillanimes, sed magnanimes te sequi firmiter proponamus, maxime si non est in nobis tanta fortitudo quod post te gigantem qui exultasti ad currendam viam currere possimus, hoc tamen remedium habemus, quod post te clamare possumus: Trahe nos post te, & clamorem nostrum audiat & exaudiat auris tua.

Prou. 24

Cant. 1.

Ecundo inuis libertatem arbitrij te sequi volentium in via perfectionis cum dicitis: Si quis vult, quia hoc relinquit hominum voluntati, sed nunquid potestati? non. Sed potestatem tibi domine reseruasti, cum o-

mnis potestas à deo sit. Cur ergo causabitur homo contra te, si te sequi vult & non potest? Cer te ideo quod te non sequitur, quia licet non possit per se, tamen per te, qui non ideo reseruasti tibi potestatem nostri profectus ut non possimus, qui omnia opera nostra operaris: sed ut magis admiremur & laudemus abyssum bonitatis tuæ, quod eadem quæ tu facis in nobis grata tibi sint & accepta, & iudicas ea digna mercede: & ita quod etiam calicem aque frigidæ non dimittis absque mercede: & eo ipso nostram aliquid voluntatem, quam adeo liberam propter tui similitudinem fecisti, ut cogi non possit. Multis etiam aliis modis ad viam veritatis & perfectionis nos allicere studuisti. Vnde hoc merebamur domine ut ad nos descenderes, & humanitatem nostram tibi tam mirabiliter vnires, & in ea tam humiliter cum homine conuersareris nisi quod nos ad perfectionē tui amoris sic prouocare volebas, ut dum visibiliter deū cognoscimus, per hunc inuisibilem &c. Quis ergo homo dignus erat ut filius dei mortem pro eo pateretur. Aut quis vnquam meruit tuo corpore & sanguine refici: nisi quod tu deus meus in hoc ostendisti auiditatem amoris tui circa nos, ut saltem ex multitudine & magnitudine tam mirabilem beneficiorum tuorum ad mutuam dilectionem accenderes cor nostrum, & in captiuitatem amoris tui redigeres. Innumerabilia nimis sunt beneficia tua domine, quibus voluntatem nostram excitas, ut perfecte & ardentem te sequi velimus: maxime autem quæ prouocarent, immo si sic dicere liceret, cogeret voluntatem nostram tuæ consideratione bonitatis, ex qua omnia bona creata procedunt. Qui autem pauca expertus est, & nondum exercitatus de te qui spiritus es, spiritualiter cogitare voluerit, sic meditari de te poterit inchoare. Primo assumat in mentem suam aliquam animam virtutibus perfectam, & de illa ita specialiter cogitet, quasi nulli corpori sit cōiuncta: imaginetur autem in illa omnem perfectionem virtutum, quæ vnquam de aliqua anima poterit cogitari, scilicet quæ bona, quæ dulcis, quæ patiens, quæ misericors, quæ sapiens, quæ charitativa, quæ fidelis, quæ pia, quæ iusta, quæ vera, quæ humilis &c. Cum autem circa animam talia cogitauerit, cogitet quod hæc anima est similis creatori in virtutibus, qui eam ad similitudinem suam fecit, & postea transferat se ad creatorem, ut omnia quæ in anima perfecta poterunt inueniri, in creatore infinita cogitet & immensa, & ea ipsa naturam suam esse: & sic quodammodo, inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, conspiciat intellecta. Hic est quidem initialis modus cogitandi de te domine, quem qui sollicitate sequitur meditando te, intrabit fontem viuum & dulcedinem tuæ naturæ, quæ quanto maior est omnibus beneficiis tuis, tanto magis afficit nostram voluntatem, ut sequamur ardentem Iesum filium tuum, ad laudem bonitatis tuæ nos informantem.

Rom. 13:

Matth. 10

E

F

Roma. 1:

Ertio enim se dedit nostrum ductorem & instructorem, cum subdit: venite post me. Quantumcunque curramus feruenter sequendo nullus præcedit te, & nullus vadit

G iuxta te: Omnes nos oportet ire post te, quia tu es primogenitus in multis fratribus. Primo dicit domine discipulis: Venite & videte. Postea dicit: Venite post me, ut quod in te viderunt imitentur. Deinde dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, &c. ut iugum tuum suave, & onus tuum leue, quod qui susceperint hilariter possint portare ad gloriam patris tui. Tandem dicit: Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Sic domine iste est fidelissimus legatus tuus, qui primo ponit se nobis in exemplum, cum dicit: Venite & videte, & postea inuitat ad veniendum post se. Venientes ad se vocat, ut reficiat ne deficient. Tandem assumet ad requiem, ubi tamen requiem non habebimus nocte ac die, dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth. Ibi absterges domine omnem lachrymam ab oculis dilectorum tuorum, quoniam non erit amplius mors ultra neque luctus, &c. Sed domine quomodo

H istud possit esse, non bene potest comprehendere anima mea, quae aliquo modo experta est quanta sit afflictio noscere te & non posse laudare te: cum & ipsa afflictionem generet propter gratitudinem, quod licet ei affligi, pro eo quod non potest laudare te: imo omnia quae vniquam ad laudem tuam cogitare, loqui vel agere potest, afflictionem ei generat: quia his indigna se putat, & quia tibi in nullo poterit respondere. Sic ergo anima incarcerationata, in vmbri collocata, sic insatiabiliter affligitur pro laude tua: quomodo satiabitur cum in meridie apparuerit ei bonitas tua, cum utique videat ad plenum eam non posse laudari. Si forte dicit mihi domine, quod hoc erit maximum gaudium, eius quod perfecte cognoscet bonitatem tuam, & illam tam imensam, quod eam non poterit aliqua creatura plene laudare. Verum credo quod de bonitatis tuae immensitate gaudebit, tamen adhuc poenitet eam perfecte non posse laudare nisi aliquo modo, vulnera eius alligarentur, & percussurae plagae eius sanarentur: quia tunc primum oleum additum esset camino. Vnde si placet tibi domine credo quod etiam poena & afflictio laudis tuae quam habet haec anima, ibi satiabitur & alligabitur pallio laudis, cum tu qui replet in bonis desiderium nostrum, tantum dederis te laudare, quantum desideramus: imo longe supra desideratum. Sic enim dixisti: Quia vos plorabitis & flebitis nunc, mundus autem gaudebit. Tristitia vestra vertetur in gaudium. Sanata autem poena quam haec habuit, & impleto quod hic desideravit, aliam poenam pro maiori laudatione ibi, sicut nec hic a se habere non potest. Tu etiam non dabis ei, qui omnia disponis in numero, pondere, & mensura: quia tunc non erit tempus flecti sed ridendi, cum apparuerit nobis tuus vnicus filius, si volumus post ipsum venire.

I varto ergo ostendit nobis initium viae qua debemus post Christum venire, cum dicit: abneget semetipsum, qui ergo in via perfectionis vult sequi Christum Iesum, laboret primo ut abneget semetipsum. Merito ergo debemus nos abnegare cum nihil iuris habeamus in nobis. Sunt autem septem causae, quarum quaelibet sufficeret hominem compellere, ut fa-

teatur in se nihil iuris habere. Prima, quia tu domine nos creasti: sicut ergo nihil in nobis boni est quod tu non creaueris: ita dignum est quod omnia bona nostra sint tua, quae nullo modo licet auferri a te sancto sanctorum, ne sacrilegium committamus. Cur ergo non abnegemus nos qui nostri non sumus? Nam quoadcunque aliquid a nobis abnegamus, nec hoc abnegatum propter te conferimus: sed aliunde quantumlibet etiam modico temporis spacio donamus, mox alienum inuadimus. Secunda causa est, quia nos aeternae morti deditos, tua morte preciosissima redemisti, pro omnibus mortuus es, ut qui viuunt iam sibi non viuunt, sed ei qui pro omnibus mortuus est, ut dicit vas tuum electum. Ergo sicut omnes & totos redemisti, sic & omnes & toti tui sunt. Qui vult ergo saluus esse, restituat tibi illum preciosissimum sanguinem quem pro eo fudisti. Tertia, quia nos ingratos omnibus bonis tuis & auersos a te propter peccata a diabolo defendisti, postquam a te nostro domino recessimus turpiter & inique, sub tua protectione esse merito non deberemus. Sicque nos hostis sine defensione captiuos habens ad suam voluntatem debuisset in aeterna supplicia demeruisse, nisi tu ex superabundanti bonitate nos defendisses ab eo, & ad poenitentiam referuasses, & propter hanc causam proprie sumus tui serui, quasi ab hoste seruati. Similiter tui sunt quicumque per tuam gratiam laqueos diaboli euitauerint: & ideo tibi nihil auferri debet ex eo quod vel te dante non cecidit, vel si ceciderat est erectum. Quarta causa est, quia cum aeternam mortem peccatis nostris meruissimus, tu nos reduxisti ad vitam eam dimittendo. Cur ergo tibi non viuemus nos penitus abnegando, a quo habemus quod aeternaliter mortui non sumus. Quinta causa est, quod eadem bonitate qua nos creasti, etiam conseruas ne in nihilum redigamur. Quomodo enim aliquo subsistere valeamus, nisi te conseruante? Si ergo tu es vita nostra, nulla alij viuere debemus, sicut nullo alio subsistere valeamus. Sexta causa est securitas. Qui enim se totum abnegat, ut eum habeat, qui sibi perit ut tibi valeat, qui sibi nihil est ut tibi aliquid sit. Si nihili in se habet, nihil sui amittere timet, sed semper securus est te quod tuum est conseruare. Si minentur ei poenae inferni vel ignis purgatorius, parum timore eorum afficitur, quia cantabit vacuus coram latrone viator, & se non timet perdere qui se abnegat. Si enim tu eum qui tuus est ad poenas mittere velles: semper tamen de te in bonitate sentiret, paratus sustinere quod velles, nec diceret, cur ita facis? Cui praedicta sententia non placet, da ei domine se abnegare ut intelligat. Septima vero causa deberet maxime nos vrgere, scilicet ut tibi vices redderemus siue rependeremus: quia puer natus est nobis, & filius datus est nobis: qui das quotidie te nobis in cibum, & tandem dabis te nobis in premium, & in mercedem magnam nimis. Domine quid dignum poterit esse tantis beneficiis tuis? Quid ad hoc dignum poterim dare? An oportet aliquid praeter id non poenit abnegare, & tibi dare dulcissime domine? Si vnus homo esset tanti quanti omnes creature, quas vnquam fecisti, quantus esset si daret se totum tibi,

A tibi qui dedisti te totum nobis? Cuius bonitas in infinitum praeponderat, qui se putat meliorem quam te, tantum de se referuet tibi, quanto meliorem quam tu. Propter huiusmodi causam dicit: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum: immo domine iam cogor dicere saluo verbo tuo, quod nullus semetipsum valeat abnegare. Quomodo enim se abnegabit, qui nunquam aliquid iuris in se habuit? Sed domine in hoc verbo ostendis maximam gratitudinem tuam, ut hoc tanti estimas, ut quicumque in se sibi aliquid iuris usurpauerat, si ab hoc ceciderat, ut ulterius se tibi rapere non attentat. Da mihi domine, ut me abnegem, immo ut reddam quod rapui violenter. Debemus autem secundum legem ablatum reddere in quadruplum, ut non solum nos, sed & nostra reddamus, scilicet naturalia, fortuita & gratuita. Naturalia sunt quae communitur natura omnibus hominibus administrat. Quaedam in anima tantum, ut intellectus & affectus, quaedam in corpore mediante anima, ut quinque sensus interiores. Reddamus ergo intellectum, sed suum proprium relinquentes, qui nos multum a cognitione veritatis impedit. Quoad enim homo sensu suo ita innititur, ut ab eo recedere nolit, vix sensum alteri quantumcunque rationalem apprehendit. Faciendum igitur est secundum Apostolum: Quicumque inter vos sapiens esse vult, stultus fiat ut sapiens sit. Si enim humiliter se stultum reputaret ad tempus, tunc veram sapientiam a te, siue a tuis apprehendere posset: quia ubi humilitas, ibi sapientia. Paulus enim creditur didicisse euangelium in illis tribus diebus, cum caecus esset. Reddamus etiam affectum deo semper postponendo nostram voluntatem voluntati diuinae, & maxime in oratione nostra: quia in omni oratione nostrae utilitati suam debemus proponere voluntatem: immo sua voluntas si ea recte vtimur, semper est nostra utilitas. Saepem autem venit de proprio sensu: quia non credimus domini voluntatem esse quicquid circa nos contingit, & ita abutimur ea minus grate suscipiendo, sicut dicit Augustinus: Optimus ille tuus minister est, qui non hoc a te audire desiderat, quod ipse voluerit, sed hoc velle quod a te audiet. Sed cum his duobus, scilicet intellectu & affectu, & quinque sensus exteriores reddamus mortificando eos ab omnibus vanitatibus, & ad tuum obsequium conuertendo. Iam aliquatulum habemus de prima parte quam nobiscum abnegare debemus, scilicet de naturalibus bonis. Secunda pars sunt fortuita quae dicere possumus temporalia & amicos. Haec enim omnia calcanda sunt, ne impediant tuum amorem. Minus enim amat te qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat, ut dicit Augustinus: Valde deberet homo indignari, diligere modica, quem tantae dignitatis fecisti, ut ei liceat te amare. Occultius autem nocet nimis amor amicorum quam temporalium, quia tegit se velamine charitatis: ita quod saepe putet homo charitatem esse quod dilectio est, carnalisque ita dulciter & suauiter mentem captiuam tenet, quod nesciat homo quam duris vinculis fuerit ligatus, nisi postquam fuerit absolutus. Sic totum cor nostrum tuo debemus amo-

ri, ut quicquid de eo alteri damus, tibi subtrahimus? Necessarium ergo est, ut omnia quae fortuna nobis offert diligenda, siue res temporales, siue amicos, propter te abnegemus. Tertia pars restitutionis sunt gratuita, scilicet virtutes quas in fontem suum penitus refundere debemus, nihil ex his nobis ascribendo: sed tibi, a quo omne donum perfectum, pro eis grates referendo. Si omnia quae in his tribus scilicet bonis naturalibus, fortuitis & gratuitis inueniuntur, abnegamus, nos tibi quod fraudauimus in quadruplum restituimus, & hoc sit nobis initium vitae perfectae, sic nosmetipsos penitus abnegare.

Vinto considerandum est, quale medium perfectionis sit nobis propositum, ut ambulemus per ipsum, scilicet ut crucem nostram tollamus. Crux autem a cruciatu dicitur: Domine, si crucem nostram tuum seruitium dicerem, secundum opinionem eorum, hoc intelligerem qui nesciunt: quoniam iugum tuum suauis est, & onus tuum leue. Nec sentiuimus quam bonus & quam suauis tuus sit spiritus in nobis. Dico autem crucem esse cruciatum cordis, quod de hoc habere debemus quod non sumus, ita fideles & feruentes in omni seruitio tuo & laude tua ut deberemus. Haec crux habet longitudinem, latitudinem, sublimitatem, atque profundum. Debemus ergo habere cruciatum, eo quod tantum humiliamur ut deberemus, & hoc est profundum crucis. Non tantum amamus & laudamus quantum bonitas tua exigit, & haec est sublimitas. Non sumus tam fideles, ut deberemus, & haec est latitudo. Quod non semper continuamus, nec laudem tuam copiose extolimus, & ab infidelitate toto nisu desistimus, & haec est longitudo. Ad profundum humilitatis cogit nos prima propria cognitio. Satis enim est homini ad humilitatem cognoscere seipsum, maxime si recordamur iniquitatum nostrarum antiquarum: quia iniquum in conspectu tuo egimus. Deus meus quia reuera tam fidelis nobis es, quod etiam in peccatis nobis existentibus peccatis peccata dimittere, & gratiam tuam tam abundanter, sicut vellemus, largiri es paratus: quanto maiora quis de te praesumat, tanto magis necesse est eum humiliari: quia tanto nequius egit contra te peccando, quanto tu interim largius ei benefacere cogitabas. Vnde Bernardus: Quanto benignius de illo, tanto indignius de me sentire cogor. Item defectus quotidiani humiliant, eo quod ita instabiles in laude tua sumus: immo nunquam in eodem statu permanemus. Quanto tu quotidie pronior es ad indulgentiam, tanto plus humiliat contra tuam delinquere bonitatem. Item pondus gratiae humiliat & deprimit, cum consideramus quod ea indigni sumus, qui magis in inferno esse merueramus. Item quod tu tantum humiliatus es pro nobis domine deus meus. Item quod in natura diuinitatis tuae omnem excedis humilitatem, cui si velimus similari: necesse habemus humiliari. Item quod adeo tam frigidi sumus, ut nec amore, nec laude, nec in aliquo respondere tuae bonitati possumus. Haec & multa alia quae magis communia sunt, ad humilitatem nobis sufficiunt, immo superbiae alium locum relinquunt.

Valde

G Valde autem necessaria est nobis profunditas humilitatis ad tuam sublimitatem: quia quanto quis se reputat indigniorem, tãto magis gratus est beneficiis, & quanto grator tanto magis laudabilior. Et qui maxime gratus est, maxime te laudabit. Da igitur nobis domine veram humilitatem, id est, ita cruciari, quod in hac vita non possumus ad plenũ humiliari, vt sic habeamus crucis profundum.

Vblimitas crucis, est cruciari pro eo, q̄

S te ad plenum laudare non possumus & amare. Quod causa amoris tui habemus quæ lingua dicere, vel quis intellectus sufficiat capere nescio. Si aliquid gratis amare volumus, vbi melius q̄ in te amorẽ nostrũ locabimus. Si pro muneribus quanto plura dabis? Sed quãto plus promittis, tanto magis gratis amari mereris. Si amare volumus eos qui nos amant, quanto æquius nos te amabimus? Etsi expectamus & desideramus, vt quis extorqueat à nobis amari: nõne tu es Deus meus, qui tam crebro pulsas & mendicis ad ostium nostrum, dicens: Præbe fili cor tuum mihi, imo & sæpe repulsus, te iterum ingeris impudenter. Si verò aliquid volumus diligere quia bonum, cur non potius te immensum bonum, qui totum nostrum tibi vendicas affectum, vt bonitatem tuam amemus & laudemus? Si verò aliquid dignũ iudicamus amore nostro, q̄ tanta fecimus pro te, cur non iudicamus similiter de te, qui tot & tanta fecisti pro nobis? Si verò cõsideramus passiones tuas, tu animam tuam pro nobis dignatissime posuisti, vt totam animam nostram possideres. Infinita sunt domine quæ nos te amare compellunt: quia omnia quæ creasti tuam prædicant bonitatem, quoniã qui in omnibus nõ intelligunt, nõ tibi, sed tuæ imputent cæcitati. Sed quia probatio dilectionis, exhibitio est operis. Necessè habet anima sic se cõformare ad dilectionem tuã, vt sicut te habeas ad eam, sic semper se à te habere nitatur. Maxime autem in istis. Primo, sicut tu amas semper, ita & ipsa semper amet: & hoc ostendere tibi nitatur, vt omnem affectum suum tuæ contemperet voluntati. Sunt autem quatuor affectiones ad quas aliæ reduci possunt: scilicet gaudium, dolor, spes, & timor. Primæ duæ sunt circa præsentia vel præterita, & aliæ duæ sunt circa futura. Sic igitur tibi cõfirmare nostras affectiones debemus, vt de omnibus quæ tibi aduersa sunt, timeamus & doleamus, & quæ tibi honesta de his superemus & gaudeamus, omnes alias affectiones de cordibus nostris effugantes. Quanta vtilitas in hoc esset quod falsas & inutiles affectiones vitaremus. Vtique si homo se vere secundum has quatuor affectiones examinaret, quando aliquos motus sentiret, quomodo tu eum eriperes domine solus nosti. Si enim originẽ motuum nostrorum diligenter aduerteremus, sæpe inueniremus esse vitij quod putauimus esse virtutis, & sæpe illo impedimur, quo credimus promoueri. Secundo, sicut semper habes nos præ oculis tuis, ita etiam te semper debemus cogitare præsentem, hoc cogit nos ab omnibus cogitationibus nostris, verbis, factis & moribus esse sub moderamine disciplinæ: quoniam non

auderet sponsa inhoneste se habere sponso suo K præsentem: imo in omnibus intenderet sibi placere & quærere ab eo consilium & auxilium, vt in omnibus secundum suam posset agere voluntatem. Cũ autem in omnibus tibi placere intendimus, semper securam conscientiam habebimus, etiam si se aliquid minus vtile præter te intentioni nostræ ingesserit incidenter. Tertio, sicut semper & continue seruis nobis omnia opera nostra operando vel sustinendo ne esse definamus, vel per alios vel quocunque modo: ita nunquam particula diei bonæ debet nos præterire, quin in tuo seruitio expèdatur. Quarto, sicut semper tueris nos, & custodis nos ab omnibus malis, siue per te, siue per tuos: ita diligenter debemus nos abstrahere ab omnibus quæ nos possent in tuo seruitio impedire. Quinto, sicut largitas tua nõquam lassatur in dando: ita nunquam debemus voluntariè deficere in orando. Sexto, sicut semper es benignus in relaxando, ita nunquam debemus defectibus nostris terri: quin statim post culpã veniam postulemus. Quando enim cor hominis est distortum, & à te quodammodo alienum, multo est pronius ad leuitates, & ad quærendum exterius falsas consolationes, quàm sibi dum apud te esset. Vnde non est differenda acquisitio veniæ, ne diuturnior recessus difficiliorem reditum operetur. Taliter nos debemus ad te habere & semper cruciari, quod te tantum non amamus vt debemus. Quomodo autem te laudare debeamus, & de quibus gratias agere debeamus, est in principio supra dictum. Da nobis domine toto desiderio ad amandum & laudandum te aspirare, & pro eo quod digne non possumus cruciari, & hoc nobis tollendæ crucis sit altitudo.

Atitudo autem crucis est fidelitas sem-

L per spiritum crucians & dilatans, vt omnem hominem subiiciat tuæ laudi, ac seruituti. Hæc maxime facit hominem in oratione comunẽ cogens vt quicquid sibi vel aliquibus specialiter suis desiderat: quia eos humiles quodammodo videt, nihil tamen hominum, sed totum ad laudem tuæ desideret bonitatis. Vnde cũ fidelitas maxime in oratione consistat, considerandum est qualiter debeat orare qui voluerit exaudiri. Debet enim orare sapienter, ardentem, humiliter, fideliter, perseveranter, & confidenter. Sapienter, vt oret quæ tuæ laudi sunt expedientia & proximorum salutem. Si vero in quibusdam dubitamus, vtrũ expediant, sicut salus corporis & similia, quæ quandoque nocere, quandoque prodesse possunt: pro his semper sub conditione est orandum: scilicet si tibi sit placitum & honestum. Ardenter, scilicet deuote, vel ad minus seriose, vt bene videamus quid petendum sit à te, intente de corde nostro petamus, non alienis, sed propriis verbis cordis vel oris, quia vtraque æquẽ intelligis & auscultas. Humiliter, vt non de nostro merito, sed tantum de tua gratia confidamus. Quauis enim peccata dimiseris, & quandoque aliquid tibi seruire concedas, semper tamen tales nos reputare debemus quales nos ipsos peccando fecimus: qui nihil nisi malum per nos facere possumus.

Fideliter

A Fideliter, vt in oratione offeramus nos ad caritatem omnis gaudij, & patientiam omnis pœnæ quæ ad vtilitatem nostram cedere valeat per tuũ adiutorium, vt in exauditione desiderij nostri actio tua laudem attollat. Sed domine merebor sic offerendo me tibi, cũ tamen vt totus tuus ad hoc tenear, etiam si nõquam volueris me exaudire. Perseueranter, vt nõquam cessare proponamus à desiderio omnium quæ tibi sunt laudabilia & honesta. Si qua verò in nobis vel in nostris superuenerit necessitas, quauis pro hac semper cum intentione non possumus orare, tamen aliquotiens cum omni fidelitate quæ possumus pro ea orabimus, & deinceps voluntati tuæ nostrum desiderium commitemus semper primam fidelitatem, & si non in actu tamen in habitu retinentes. Confidenter, vt postulemus in fide, nihil hæsitantes. Sũt autem septem causæ quæ cogunt nos tuæ confidere bonitati. Prima, quia iustum esse desiderium tu das. Et ad quid dares, nisi etiam velles exaudire? Secunda, quia non ad nostram vtilitatem, sed ad tuam gloriam volumus exaudiri. Tertia, quia maiora quæ pro nobis fecisti animant nos, vt etiam de minoribus cõfidamus. Omnia enim quæ petere possumus tam minora sunt, quàm quod dignanter pro nobis es incarnatus & passus. Quarta, quia tam facile est apud te in maximis, quàm in minimis exaudire. Quinta, quia nos ad hoc prouocat tuæ cõsideratio bonitatis. Sexta, quia intercessorẽ te Iesu Christe habemus & omnes sanctos. Septima, quia infinitam ad nos habes bonitatem. Si enim modica dilectio quã ad te habemus ad hoc nos cogit, & in omnibus tuæ voluntati libenter parere velimus: cur idem de inestimabili dilectione tua nõ præsumeremus? Alioquin fideliores vellemus apparere q̄ tu. Si tales nos tibi exhiberemus, qualem te nobis ecõuerso, non crederemus. Sic domine orabimus, & propter hoc in oratione confidentiam habebimus, nihilominus tamẽ cruciabimur, quod hoc dignè exequendo omnem hominem ad tuam laudem per effectum trahere non possumus & amplecti, & hæc spiritualis nostræ crucis est latitudo.

Ongitudo autem crucis tuæ toti vitæ

L nostræ debet comensurari, vt quauis consideremus tecũ esse iocũdum, & in te domo tua laudare, & in abyssu tuæ dulcedinis absorberi: tamẽ nõ tædeat nos portare crucẽ tuã cruciari scilicet in misera hac vita p tuæ laudis augmẽto. Quid magni est domine: si tecũ sim in patria, vbi sum securus ab omni malo, & vbi habeam quicquid volo? Da mihi domine vt nunquam me pungendo sic superent clauis tui moris & miseriæ huius vitæ: vt ante velim descendere: vel saltem deponi de cruce quàm à te domine hoc fuerit mandatum. Sed neque hoc desiderarẽ vt ab hac cito facias me deponi: sed vt semper mallem propter te pendere in cruce quàm à miseriis his facias me in abscondito sepeliri. Tu enim domine nec descendisti de cruce, nec sic te deponi petisti. Volũtas ergo semper affligendi pro augmento tuæ laudis: crucis erit longitudo. Si quis vult venire post me, tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. & sic

currat per medium viæ perfectionis. Si nos tollamus, domine tu ipse portabis.

F Inem autem viam perfectionis, id est, perseverantiã in voluntate, semper pro te patiedi innuis in eo quod dicitur: quotidie. Si enĩ vno die prius quàm tu iusseris, crucem deponere volumus eam quotidie tollimus. Qui autem perseuerauerit, vsque ad eam deponas, hic in abundanti laude tua sepulchrum ingreditur pacis æternæ. Quauis in hoc verbo intelligere possumus: quod sicut cruciatus pro tua laude quotidie deficiendo cadit, ita crucem quotidie tollere debemus, laudis tuæ desiderium resumendo.

Cruce quanto diutius iacet: tanto difficilius tollitur.

Q Va verò intentione in via ista sit ambulandum, innuis vltimo cũ dicitur: sequatur me. Quod tam de gressu corporis, quàm de mentis possumus intelligere. Quia multi non solum portantes crucem, sed & se suspendentes in cruce, te gressu corporis sunt sequuti. Sequamur igitur te non tantum gressu bonorum operum, sed & intentione cordium, vt non solum consideremus, quibus operibus nos præcesseris: sed qua intentione feceris, & in hac te sequi studeamus. Inuenimus autem quod in omnibus cogitationibus verbis & factis tuis principaliter quæsieris gloriam tui patris. Tu ergo domine Iesu Christe, dirige intentionem nostram, vt in omnibus gloriam eius quæramus, & tuam nos abnegando, profundum, subtilitatem, latitudinem & longitudinem crucis portando, & in ea perseverando ad laudem & gloriam tuam. Qui cum patre & spiritu sancto viuus ac regnas Deus, Per omnia seculã seculorum. Amen.

Beati Anselmi liber de mensuratione crucis explicat.

Eiusdem beati

ANSELMI LIBER
meditationum incipit.

D Omne Deus meus, da cordi meo te desiderare, desiderando quærere, quærando inuenire, inueniendo amare, amando mala mea redimere, redempta non iterare: da domine deus cordi meo pœnitentiæ compunctionẽ, spiritui cõtritionem, oculis lachrymarum fontem, manibus elemosynæ largitatẽ. Rex meus extingue in me desideria carnis, & accede vim tui amoris. Redemptor meus expelle à me spiritum superbiæ, & concede mihi propitius thesaurum humilitatis tuæ. Saluator meus amoue à me furorẽ iræ, & indulge mihi sensum patientiæ. Creator meus, euellẽ à me animi rancorẽ, & largire mihi mentis dulcedinẽ. Da pater clementissime solidam mihi fidem, spem cõgruã, charitatẽ perfectam. Rector meus auerte à me animi

G animi vanitatem, mentis inconstantiam, cordis vagationem, oris scurrilitatem, oculorum elationem, ventris ingluuiem, opprobria proximorum, scelera detractionum, curiositatis pruriginem, diuitiarum cupiditatem, potentatum rapinam, inanis glorię appetitum, hypocrisis malum, adulationis venenum, cōtemptum inopū, oppressionem debiliū, avaritię ardorem, inuidię rubiginem, blasphemię mortem. Refecit in me temeritatem meorum factorum iniquā pertinaciam, inquietudinem, ociositatem, somnolentiam, pigritiam, mentis hebetudinē, cordis cęcitātē, sensus obstinationem, morum truculentiam, boni inobedientiam, consilij repugnationem, linguę effrenationem, pauperum prędam, impotentium violentiam, innocentium calumniam, subditorū negligentiam, circa subditos seueritatem, aduersus domesticos impietatem, erga proximos duritiam. Deus meus, misericordia mea, oro te per dilectum filium tuū, da mihi opera misericordię pietatis studia, cōpati afflictis, subuenire egenis, succurrere miseris, consulere erroneis, consolari męstos, releuare oppressos, pauperes recreare, flebiles refovere, dimittere debitoribus, parcere in me peccantibus, odientes me diligere, pro malis bona reddere, neminem despiciere sed honorare, bonos imitari, malos cauere, virtutes amplecti, vitia reiicere, in aduersis patientiam, in prosperis continētiām, custodiam oris, & ostium circumstantię labiis meis, terrena calcare, cęlestia siti-re. Ecce plasmator me⁹, multa rogauī, cū nec pauca promerui. Fateor heu fateor, non solum quę postulo non debentur bona, sed multa mihi debentur, & exquisita supplicia. Animāt me publicani, meretrices & latrones, qui a faucib⁹ hostis momentaneē eruti, sinu recipiuntur pastoris. Tu enim omnīū factor deus, licet in cunctis tuis sis mirabilis operibus, mirabilior tamē in visceribus crederis pietatis. Vnde temet per quendam tuum dixisti: Miserationes eius super omnia opera eius, & quasi de singulo loquente, de vniuerso populo tuo dixisti confidēter: Misericordiam meam non dispergam ab eo. Nul-lum enim spernis, nullum abiicis, nullum perhorrescis, nisi qui te fortē amens exhorruerit: ergo non modo non iratus percutis, sed te irritantibus dona si quęsierint, tribuis, deus meus cornu salutis meę & susceptor meus. Ego infelix te irritauī, ego malum coram te feci furorem tuum prouocauī, iam promerui, peccauī & passus es, deliqui & adhuc sustines. Si pœnitent parces, si reuertor suscipis, insuper dum differo pręstolaris. Reuocas errantem, inuitas repugnātem, excitas torpentē, amplecteris redeuntem, doces ignorantem, mœrentem mulces, a ruina suscitās, post lapsum reparas, petenti largiris, quęrenti inueniris, pulsanti aperis. Ecce domine deus salutis meę, quid opponā nescio, quid respondeam, ignoro: nullum confugium, nullum a te patet latibulum. Ostēdisti bene viuendi viam, dedisti gradiendi scientiam, minatus es mihi gehennam, & pollicitus es paradisi gloriam. Nūc pater misericordiarum & totius consolationis, confige timore tuo carnes meas: quatenus quę minaris metuendo euadam, &

redde mihi propitiū lętitiam salutaris tui, vt K quę spondes diligendo participem. Fortitudo mea domine, firmamentum meum deus & refugium meum, & liberator meus, suggere quid de te cogitem, doce quibus sermonibus inuocem, de quibus operibus te placem. Scio nanq; scio vnum quo placaris, & aliud quod non spernis. Est vtique spiritus contribulatus tibi sacrificiū, & acceptas cor contritum & humiliatum. His me deus meus, adiutor meus dita muneribus. His cōtra inimicum muni protectionibus, hoc de flammis vitiorū pręsta refugium, hoc a desideriorum passionibus pande pius refugium. Fac domine virtus salutis meę, ne sim in eorū ordine qui credunt prospero tempore, & recedunt tētationis tempore. Obumbra caput meū in die belli, esto spes mea in die afflictionis meę, & salus in tēpore tribulationis meę. Ecce deus illuminatio mea & salus mea, rogauī quibus egeo, intimaui quę timeo, sed remordet me cōsciētia, reprehēdunt me cordis secreta, & quod amor ministrat, timor dissipat, zelus incitat, metus increpat actę vitę fortitudinem: sed tua ingerit pietas fiduciam. Tua hortatur benignitas, mea dehortatur malignitas, & vt verius fatear, occurrunt memorię phantasmata peccatorum, quę reuerberāt aciem, vel audaciā pręsumentium animorū. Cū enim odio quis dignus sit, qua fronte gratiam requirit? Cū pœna debetur, qua temeritate gloria poscitur. Lacescit iudicē, qui postposita satisfactione delicti, pręmiis quęrit honorari. Regi insultat obnoxius supplicio, qui flagitat donari indebito pręmio. Et dilecti patris affectum stultus exacerbatur filius, qui post illatas contumelias ante pœnitentiam hęreditatis vsurpat celsitudinē. Quod mi pater me egisse recolo, merui mortē & peto vitam, commouī regē meum: cuius impudens nunc inuoco auxilium, contempsi iudicium iudicis, quem temere postulo adiutorem, insolens renui audire patrem quem demū pręsumo habere tutorem. Heu mihi quā sero venio, heu quā tarde festino, heu quia curo post vulnera, dedignatus incolumis pręcauere iacula, neglexi prospicere tela, modō sollicitor de morte vicina, vulneribus inflixi, quia scelera sceleribus addere nō timui, recenti tabe cicatrices resperpsi: quia prisca flagitia modernis iniquationib⁹ reciprocaui, & quę diuina solidauerat gratia vel medicina, mea dissoluit prurigo phrenetica. Cutis quę superducta vulneribus morbum celauerat, sanie erumpente putruit: quia iterata iniquitas cōcessam misericordiam exinanīuit. Noui quippē scriptū: In quacunq; die iustus peccauerit, omnes iustitię eius in obliuione erūt. Si iustitia aboletur iusti ruētis, quāto magis peccatoris in idipsum ruentis? Quoties vt canis redij ad vomitū, & vt sus petij volutabrum? Fateri mihi itaque & recordari impossibile est quot mortalium homines peccare ignorantes docui, nolentibus delinquere persuasi, resistentes cōēgi, volentibus consensī, quot sanē gradientes in laqueum duxi, viā quęrentibus foueam retexi, mala patrare non horruī, donorum dei obliuisci non metui. Sed tu iuste iudex signasti quasi in sacco pecuniam pecca-

A peccata mea, & obseruasti omnes semitas meas, & cunctos gressus meos dinumerasti. Tacuisti semper, siluisti, patiens fuisti. Væ mihi, demum loqueris quasi parturiēs. Deus deorū domine, pręstabilis super nequitia, noui quia manifest⁹ venies, noui quia non semper filebis, cū in cōspectu tuo ignis exardescet, & in circuitu tuo tepestas ingruerit valida, cū aduocaueris cęlū desursum, & terrā discernere populū tuū. Ecce tot milibus populorū nudabuntur omnes iniquitates meę, tot agminibus patebunt scelera mea, non solū actuum, sed etiam cogitationū simulque loquutionū. Tot iudicibus inops astabo quotquot me pręcesserunt in bono opere. Tot arguetibus cōfundar quotquot mihi prębuerunt sancta viuēdi exempla. Tot vincar testibus, quot me monuerunt proficuis sermonibus sapēque imitandos iustis mihi dederunt actionibus. Domine mi deus non suppetit quod dicam, non occurrit quid respōdeam, & ecce iā illi intersum discrimini, vrget me conscientia, cruciant cordis arcana, coartat avaritia, accusat superbia, consumit inuidia, inflammat concupiscentia, incestat luxuria, dehonestat gula, con-sutat ebrietas, detractio lacerat, ambitio supplātat, rapacitas obiurgat, discordia dissipat, ira perturbat, leuitas deiicit, torpor opprimit, hypocrisis fallit, adulatio frangit, fauor extollit, calumnia pungit. Ecce liberator meus de gētibus iracundis. Ecce cū quibus vixi a die natiuitatis meę, quibus studui, quibus fidem seruauī, ipsa me studia quę dilexeram damnant, quę laudaueram vituperant. Hi sunt quibus acquieui amici, quibus parui magistri, quibus seruiui domini, consules quibus credidi, ciues quibus cohabitauī, domestici quibus cōsenui. Heu mihi rex meus & deus meus: quia incolatus meus prolōgatus est. Væ mihi illuminatio mea: quia habitauī cū habitantibus cedar. Et cum sanctus dixerit multū, quanto magis ego infelix dicere possum: nimis incola fuit anima mea. Firmamētum meū, non iustificabitur in cōspectu tuo omnīs viuens. Spes mea non est in filiis hominū quę si remota pietate iudicaueris iustū inueniras, & nisi pręueneris miserando impiū, non erit quem glorifices piū. Credo nanque salus mea quod audiui, quomodo benignitas tua ad pœnitentiam me adducit, turris fortitudinis, sonuerūt necessaria mihi labia tua. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eū. Enimuero quia instruxisti me, tantaque propitiū institutione formasti totis medullis cordis toto annisu mentis te omnipotens pater cū dulcissimo puero, tēque dulcissima proles cum serenissimo inuoco paraclēto. Trahe me quatenus post te currere in odorē vnguentorū tuorū delecter. Quā magna domine deus meus multitudo dulcedinis tuę, quā abscondisti timentibus te. Abscondisti quia conseruasti, non quia abscondisti. Abstulisti cū ea magis multiplicasti. Solet aliquando quod absconditur diligentius inuestigari, & inuentum arctius amari, dilata in te non minuuntur, sed magis crescunt desideria: non est ergo tuus amor transitorius, sed æternus. Qui te diligunt non tepefcunt, sed feruescunt. Non est tuus amor ociosus, me-

moria tua super mel dulcis, meditatio de te plus quā cibis suauis. De te loqui plena est refectio, te nosse perfecta consolatio, tibi adherere vita æterna, a te separari mors perpetua. Fōs viuus his qui te sitiunt, esca indeficiens qui te esuriunt. Gloria te quęrentibus, gaudium inuenientibus: odor tuus suscitāt mortuos, respectus curat egrotos: lux tua omnem fugat caliginem, visitatio tua cunctam repellit tristitiam. Nullus apud te mœror, procul a te omnis dolor, nulla tecū męstitia, nulla indigentia, nulla vbi es necessitas, nulli⁹ boni est difficultas, nūquam ibi tenebrę, nec terror nominatur gehēnæ, nullius noctis tetra cęcitas, nec tumultus improbitas, nunquam famis sitisque inopia, frigoris nec æstus circa te moratur penuria, non inualido corporis, prorsus nec corruptio mentis, non zelus, neq; contentio, nec omnino ambitio, illinc abest sollicitudo finis & cura mortis, labor senectutis, languor egritudinis, ibi nescitur passio aëris & varietas temporis. Hęc est enim magna multitudo dulcedinis tuę domine quam abscondisti timentibus te, sed pefecisti sperantibus in te. O quā bona absconditio quę efficitur perfectio, non enim hęc absconditio æstimatur perditio, sed magis conseruatio quę fit perfectio. O gloriose rex quę vera sunt tua iudicia iustificata in semetipsa, verē desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multū vtique, & dulciora super mel & fauū. O vita mea, deus meus, rogo te per nomen redēptoris mei dilecti filij tui, largire propitiū, vt custodiam ea. Cognoui nanque, quia in custodiendis illis retributio multa. Gloria mea, deus meus, abscondisti thesaurū tuum, vt incites cupidum, recondis margaritā, vt augeas quęrentis amorem, dif-fers dare vt doceas petere, dissimulas audire peitentem, vt facias perseuerantem. Postremō incipientibus quęrare promittis, vt non nisi verē perseuerantibus salutem tribuas, quod planē indicat illa flebilis, quę tuum in sepulchro natum Christum inter mortuos quęrebat viuum, durantibus adhuc tenebris, quam accenderas vt quęreret, sed quęrenti dispares vt perseueraret: perseuerauit sperans, & sperauit perseueras: & quia in spe perseuerauit, videre te meruit. Beata visio & plena exultatio. O summum gaudium & cōsummum desiderium, desiderabilis vultus, iocundus aspectus. O spes & foelix perseuerantia, nisi enim speraret non perseueraret, & nisi perseueraret, spei fructum non perciperet. Sic enim deus meus, misericordia mea absconderis timētibus te, vt inueniaris sperantibus in te, sic elongaris quęrentibus vt appropinques perseuerantibus: Qui elongant se a te, peribunt, qui autem expectant te non confundentur: Qui timent te sperent in te: quoniā protector & adiutor eorum es. Per timorē venit ad amorem. Timendus es, vt dominus, amādus vt pater. Timor tuus sanctus permanet: quia sanctos permanere facit quos possidet. Nihil deest timentibus te: quia oculi tui super eos, & aures tuę in preces eorum. Misericordia mea & refugium meum, susceptor meus & liberator meus, sic timorem adhibe mihi vt amorem subinferas, sic irroga metum, vt tui augeas desiderium:

Psal. 44.

Psal. 88.

Psal. 17.

Psal. 118.

Esa. 42.

Psal. 139.

L

M

Ezecl. 18.

Ioan. 6.

Psal. 18.

E

Psal. 72.

Psal. 24

rium:

Grium: sicque me participem timentium te, vt & custodientiū mandata tua facias, vt per timoris seruitutē ad amoris pertingere merear, gratiā. Inuoco te deus meus inuoco te, quia propē es omnibus inuocantibus te: sed inuocantibus in veritate. Tu enim veritas es, doce me quāso clementiam tuā sancta veritas inuocare: quia quomodo hoc fieri oporteat, nescio: sed doceri à te beata veritas humiliter imploro. Abs te sapere desipere est, te verò nosse perfectum est scire. Erudi me ò diuina sapientia, & doce me legem tuam. Credo sane, quia quē tu erudieris beatus est, & de lege tua docueris eum. Desidero inuocare te, quod quāso vt fiat in veritate. Quid est inuocare in veritate veritatē, nisi in filio patrē? Ergo sancte pater, sermo tuus veritas est, principium verborū tuorū veritas. Hoc quippē est verborum tuorum principium, quod in principio erat verbum. In ipso principio te summum adoro principiu: in ipso veritatis verbo te perfecta inuoco veritas: quod in ipsa tandem dirigas me, & doceas in veritate. Quid enim dulcius quā genitore in nomine vnigeniti exorare, patrem recordatione filij ad pietatem flectere, regem charissimę prolis denotatione mitigare? Sic rei solent carceribus eripi, sic mancipati vinculis liberari, sic tristem capitis excipietes sententiā, nō solum vitā, sed in super nancisci insolitam gratiam, dummodo iratis patribus dilectā prolis intimauerint charitatem. Sic delinquentes seruuli euadunt supplicia dominorum, dum pro eis interuenit dulcedo filiorum. Sic te pater omnipotens, per omnipotentis filij tui postulo charitatē: educ de carcere animā meā ad confitendū nomini tuo, libera me à vinculis peccatorum, per coæternum tibi vnicum flagello natum, meque cui propria merita letabilem minantur sententiam, preciosā ad dexteram tuam cōsedentis prolis interpellatione restaura placatus ad vitam. Quem alium enim dirigam intercessorē pro me tibi nescio: nisi hunc qui est peccatis nostris propiciatio, qui sedet ad dexteram tuam, qui etiam communi sibi gloria pietatem tuam interpellat pro nobis. Ecce aduocatus meus apud te deum & patrem, ecce pōtifex summus, qui non eget alieno expiari sanguine: quia pprio fulget profusus crūore. Ecce hostia sancta beneplacēs & perfecta, in odorem suauitatis, & oblata & accepta. Ecce agnus sine macula, qui se coram tondentibus obmutuit, qui plagis cæsus, sputis illitus, probris affectus os suum non aperuit. En qui peccatum non fecit, peccata nostra pertulit, & lāguores nostros suo liuore sanauit. Aspice pie pater piissimum filium tuum pro me tam impio passum. Respice pater clementissime eum qui patitur, & remiscere benignus pro quo patitur. Nōne hic est ille innocens mi domine, quem vt seruū redimeres, filium tradidisti? Nunquid non auctor vitæ hic est, qui vt ouis ad occisionem ductus, tibi que obediēs vsque ad mortem factus, atrocis non timuit necis subire genus? Recole totius salutis dispositio: quia hic ipse est quem et si ex tua virtute genuisti, meā tamen infirmitatis participem fieri voluisti. Verē hęc est tua deitas, quæ meam induta naturam crucis ascendit

patibulum, qui assumptaque carne triste tulit supplicium. Reduc deus meus oculos maiestatis super opus ineffabilis pietatis, intuere dilectum natum toto corpore extensum, cerne manus innocuas pio manantis sanguine, & remitte placatus scelera quæ patrauerūt manus meæ. Considera inerme latus crudeli fossium cuspidē, & renoua me sacrosancto fonte illo, quem inde fluxisse credo. Vide immaculata vestigia quæ non steterunt in via peccatorum: sed semper ambulauerunt in lege tua, diris confixa clauis, & perfice gressus meos in semitis tuis: fac me odio habere omnē viam iniquitatis, viā iniquitatis misericors amoue à me: facque me propicius viā veritatis eligere. Oro te rex seculorū per hunc redemptorem meum: fac me currere viam mandatorum tuorum, vt ei valeam spiritu vniri, qui non horruit mea carne vestiri. Nunquid non attendis pie pater adolescentis filij charissimum caput niuea ceruice deflexa: preciosa resolutum in morte? Aspice mitissime conditor dilectæ sobolis humanitatem, & miserere super infirmi plasmatis debilitatem. Candet nudatum pectus, rubet cruētum latus, tenfa arent viscera, decora languent lumina regia pallent ora, procera rigent brachia, pendent crura mar morea, rigat terebratos pedes sancti sanguinis vnda. Specta gloriosæ genitor gratissimæ prolis lacerata membra, & memorare benignus quæ mea est substantia. Conspice dei hominis pœnam, & releua conditi hominis miseriam. Vide redemptoris supplicium, & remitte redempti delictum. Hic est domine mi, quē propter peccata populi tui percussisti, licet ipse sit dilectus, in quo tibi bene complacuisti. Hic est ille innocens, in quo dolus inuentus nō est, & tamen cum iniquis deputatus est. Quid commisisti dulcissime puer, vt sic iudicareris? Quid commisisti amantissime inuenies, vt sic tractareris? Quod scelus tuum, quæ noxa tua, quæ causa mortis, quæ occasio tuæ damnationis? Ego enim sum tui plaga doloris, tuæ culpa occisionis. Ego tuæ liuor passionis, tui cruciatus labor. Ego tuæ mortis meritum: tuæ vindictæ flagitium. O mirabilis censuræ conditio, & ineffabilis mysterij dispositio, peccat iniquus, & punitur iustus: deliquit reus & vapulat innocens, offendit impius, damnatur pius quod mœretur malus, patitur bonus, quod perpetrat seruus, exoluit dominus: quod committit homo, sustinet deus. Quo nate dei, quo tua descendit humilitas, quo tua deflagrauit charitas, quo processit pietas, quo excreuit benignitas, quo tuus attigit amor, quo peruenit compassio? Ego enim iniquē egi: tu pœna mulctaris. Ego factus admisi, tu ultione plecteris: ego crimen edidi, tu torturæ subiiceris: ego superbiui, tu humiliaris: ego tumui, tu attenuaris, ego inobediens extiti, tu obediens patri scelus inobedientiæ luis, ego gulæ parui, tu inedia afficeris. me ad illicitum rapuit concupiscentia ardorem, te perfecta charitas ducit ad crucē. ego præsumpsi vetitum, tu subisti eculeū. ego delector cibo, tu laboras in patibulo. ego fruor delitiis, tu laniaris clauis, ego pomi dulcedinem, tu fellis gustas amaritudinem, mihi reo ridens con-

A congauet Eua: tibi pie plorans cōplorans cōpatitur Maria. Ecce rex gloriose, ecce impietas mea, & claret pietas tua, en mea iniustitia, & tua liquet iustitia. Quid Deus meus & rex meus? Quid retribuā tibi pro omnibus quæ retribuisti mihi? Non enim inueniri potest in corde hominis quod cōdignē talibus referatur prēmiiis. Nunquid potest sagacitas machinari humana, cui comparetur miseratio diuina? Nec est creaturæ moliri officium quo iustē creatoris recompenset præsidiū. Est autem nate dei in hac tua admirabili dispositione: cui mea fragilitas in aliquo suppeditet, si tua visitatione compuncta mens, carnem suam crucifigat cum vitiis & concupiscentiis. Et si hoc à te cōceditur: quasi iam tibi incipit compati vel viuere: quia & tu pro peccatoribus dignatus es mori: sicque per interiorē victoriā ac duce armabitur ad exteriorē palmam: qua deuicta persecutione spiritali non vereatur pro amore tuo subici gladio materiali. Ita exiguitas conditionis si tuæ complacat pietati, magnitudini valebit pro viribus respondere conditoris. Et hoc cælestis medicinæ bonæ Iesu, hoc tui antidotum amoris. Oro te per antiquas misericordias tuas infunde meis visceribus, vt reiecta vipereæ cogitationis labe, reintegret me incolumitati pristinæ, quo gustato nectare tuę suauitatis, faciat me illecebrosā mūdi prospera toto affectu despiciere, & nulla eius aduersa pro te formidare, memorque perpetuæ nobilitatis semper fastidiā vētos huius transitorij timoris. Nihil quāso sine te mihi dulcescat, nihil complacat, nihil preciosum, nihil præter te arrideat speciosum: vilescant obsecro abs te mihi omnia, sordescant vniuersa, quod tibi aduersum est, & mihi molestum sit, & beneplacitum indeficiens desiderium: tēdeat me gaudere sine te, & delectet me tristari pro te. Sit mihi nomen tuum refocillatio, & memoria tua mea cōsolatio, fiant mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, tuas inuestigando iustificationes, sit bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti, sit obedire tibi amabile, resistere execrabile.

C Rogo te spes mea, per omnes pietates tuas, vt propitius sis omnibus iniquitatibus meis. Adaperi aures meas mandatis tuis, & ne declines flagito per nomen sanctum tuum, in verba malitiæ cor meum ad excusandas excusationes in peccatis. Peto etiam per admirabilem humilitatem tuam, non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. Ecce omnipotens deus pater domini mei, dispone benignus quo mihi miserearis: quomodo quicquid preciosius inueni, deuote tibi obtuli, quicquid carius reperi, suppliciter præsetaui, mihi nihil reliqui quin tuæ exposuerim maiestati, nihil iā superest quod adiiciam: quia totum tibi delegaui spem meam. Direxi tibi aduocatum meum, tuum dilectū filium, misi gloriosam progeniem inter me & te mediatorem. Misi inquam intercessorē per quē confido veniam, misi verbis: quia pro meis dixi missum factis, enumeraui sanctissime tibi sobolis mortē, quam pro me fuisse credo perpessam. Credo à te missam deitatem, nostram suscepisse humanitatem, in qua dignum duxit vincula, alapas, sputa, irrationesque perferre, nec non cru-

cem clauosque suscipere. Hanc olim infantia vagitibus demolitam, pueritiæ pannis astrictam, sudoribus vexatam, ieiunius maceratam, vigiliis afflictam, itineribus fessam, post affectā flagris, laceratam suppliciiis, deputatam cum mortuis. Ditatam verò gloria resurrectionis, cælorū gaudiis induxit, & in dextera tuā celsitudinis collocauit. Tu placatio mea & propiciatio mea hic intende pius quomodo genueris filium, & quē redimeris seruum, hic aspice factorem, & ne despicias facturam: amplectere serenus pastorem, & recipe misericors allatam propitius humeris ouem. Hic ipse est fidelissimus pastor ille, qui dudum errabundam ouem per abrupta montiū, præcipita vallum multis quæsierat, variisq; laboribus, qui iam morienti iam per longa exilia deficienti, tandem inuentæ gaudens se supponit, & miro sibi adnisi charitatis innixam de cōfusionis abyssu leuauit: piusque coalitricem complexibus ad nonagintanouem vnam quę perierat deportauit ouem. Ecce domine mi rex omnipotēs deus, ecce pastor bonus refert tibi ouē quam commisisti ei. Suscepit te disponente ad saluandum hominem, quem tibi restituit omni labe immunem: ecce tibi tuum charissimus plasma filius reconciliat, quod à te procul deuiauerat. En gregi tuo mitis pastor reformat quod prædo violentus abegerat: reddit tuis conspectibus seruum, quē sua propria fecerat conscientia fugitiuum, vt qui per se pœnam meruit, per factorem mundi mereatur veniam, qui que pro culpis suis sperabat gehennam, tanto duce iam confidat retrocari ad patriam. Potui per me te sancte pater offendere, sed non potui per me te mihi placare: factus est adiutor meus tuus dilectus filius, meam participans humanitatem, vt curaret infirmitatē: quatenus vnde culpā emiserat offensionis, inde tibi immolaret sacrificium laudis, meque per hoc tuæ redderet pietati placabilem: quō sedens ad dexteram tuam semper me substantiæ ostenderet esse consortem. Ecce spes mea, ecce tota fiducia. Si me pro mea, vt dignum est despicias iniquitate, respice saltem misertus in me pro dilectæ sobolis charitate: in filio attēde quid propitius sis in seruo. Vide carnis sacramentum, & carnis remitte reatum: recole quod bonus perpessus est filius, & obliuiscere quod malus operatus est seruus. Quotiens beatæ prolis tibi saucia patent vulnera, delitescant obsecro vulnera mea, quotiens rubet preciosus sanguis pio de latere: deleantur supplicio tabes meæ pollutionis. Et quia te caro lacepsit ad iram, caro te inflectat præcor ad misericordiā, vt sicut me caro seduxit ad culpam, caro deducat ad veniam. Multum quidem est quod mea meretur impietas, lōge autē maius est quod redemptoris mei possit pietas, magna enim est mea iniustitia: multo verò maior est redemptoris mei iustitia. Quanto enim superior est deus homine, tam mea malitia est inferior bonitate eius, vt qualitate, ita etiam quātitate. Quid enim delinquere posset homo, quod non dei filius redimeret factus homo? Quę tantum superbia tumeret, quā nō tanta humilitas sterneret? Quidnam esset mortis imperium, quod nati dei non destrueret crucis supplicium? Nimirum Deus meus

Gmeus si æqual lance iniquitas peccantis hominis & redimentis gratia librentur authoris: nõ tantum oriens distat ab occidente, seu inferior separatur infernus à summo cæli cardine, quantum pietas redemptoris superat malitiam peccatoris.

Iam lucis optime creator, iam culpis ignosce meis pro dilecti filij tui laboribus immensis. Iam quæso eius pietati mea impietas: eius modestiæ mea peruerfitas, & mansuetudini donetur ferocitas. Iam sua humilitas meam superbiam: patientia eius meam impatientiam, benignitas duritiam, obedientia inobedientiam, tranquillitas inquietudinem, dulcedo amaritudinem, suauitas iram, charitas lucrifaciat crudelem obstiniam. Iam diuini amor numinis patris omnipotentis prolisque beatissimæ sancta communicatio, paraclete sancte spiritus, mœrentium clementissima consolatio spiritus alme. Iam cordis mei penetralibus potenti illabere virtute, &

Htenebrosa quæque neglectæ lucis latibula luminis corusci fulgore pi^o inhabitator lætifica, tuique toris abundantia lōgo ariditatis marcescētia squalore visitando fœcunda. Saucia interioris hominis arcana: tui amoris iaculo, & tepentis iecoris medullas, flammis salutaribus penetrando succende, sanctique feruoris igne illustrando, mentis & corporis vniuersa depasce. Pota tuæ voluntatis torrente vt iam nihil mundanorum degustare libeat venenatæ dulcedinis. Iudica me & discerne de gente non sancta causam meam. Doce me quia deus meus es tu, facere voluntatem tuam. Credo ergo, quemcunque inhabitaueris, in eo patris ac pariter filij domicilium condis. Beatus qui te merebitur hospitem habere, quoniam per te pater & filius apud eum facient mansionem. Veni iam, veni benignissime dolentis animæ consolator: in opportunitatibus & tribulationibus adiutor. Veni munda tor sceleris, curator vulneris, veni fortitudo fragilium, releuator labentium: Veni doctor humilium, destrutor superbiorum, veni orfanorum **I** pius pater. Consolator miserorum: viduarum dulcis iudex, veni spes pauperum, refocillator deficientium. Veni sydus nauigantium, portus naufragantium. Veni õ omnium viuētium decus singulare, morientium vnica salus. Veni sanctissime spiritus, veni & miserere mei, apta me tibi & condescende propitius mihi, vt mea tuæ magnitudini exiguitas, tuoque robori mea imbecilitas secundum tuarum multitudinem complaceat miserationum. Per Iesum, &c.

Miserere domine famulis & famulabus tuis, N. & dirige actus eorum quotidie in bonum & omnia peccata eorū dimitte, & dimitte in cor eorum talem intellectum, vt ex toto corde tibi fideliter seruiant & tibi placeat, & omni tempore in tuo sancto seruitio permaneant. Per dominum nostrum.

FAmulos & famulas tuas quæsumus domine fratres & sorores meos omnesque debitores meos corpore pariter & mente purifica vt in tua inspiratione compuncti: noxias delectationes vitare præualeant. Per dominum nostrum Iesum Christum.

DIgnus est mercenarius vel operarius K mercede sua: orationibus tuis credit & optat iuari, & sarcina peccatorum à te subleuari. Per dominum nostrum.

Beati Anselmi liber meditationum explicat.

Beati Anselmi DE MEDITATIONE redemptionis generis humani liber incipit.

Quæ sit virtus saluationis & vbi.

Caput I.

Anima Christiana, anima de graui morte resuscitata: anima de misera seruitute Christi sanguine redempta & liberata: excita mentem tuam: memento resuscitationis tuæ, recogita redemptionem & liberationem tuam: retracta vbi & quæ sit virtus saluationis tuæ: versare in meditatione eius, delectare in contemplatione eius, excute fastidium tuum, fac vim cordi tuo: intende in hoc mentem tuam, gusta bonitatem redemptoris tui: accendere in amorē saluatoris tui: mæde fauum verborum, suge plus quā melitum saporem, gluti salubrem dulcorem, mande cogitando, suge intelligendo, glutulare sugendo, iocundare glutiendo. Vbi ergo & quæ est virtus & fortitudo saluatoris tui? Certe Christus te suscitauit: Ille bonus Samaritanus te sanauit. Ille bonus amicus anima tua te liberauit. Christus inquam, ergo virtus saluationis tuæ: virtus est Christi. Vbi est virtus Christi? Vtiq; cornua in manibus, ibi abscondita est fortitudo eius. Cornua quidem in manibus eius: quia brachiis crucis cõfixæ sunt manus eius, quæ autem fortitudo in tanta infirmitate? Quæ altitudo in tanta humilitate? Quid venerabile in tanto contemptu? Sed certe ideo absconditum quia in infirmitate: & ideo celatum, quia in humilitate. Ideo occultum quia in contemptu. O fortitudo abscondita hominē in cruce pendentem suspendere mortem æternam, genus humanum prementē hominē in ligno confixum, defigere mundum perpetuæ morti affixum. O celata potestas: hominē damnatum cū latronibus saluare homines damnatos cum demonibus hominem in patibulo extensum omnia trahere ad seipsum. O virtus occulta vnam animam emissam in tormento: innumerabiles extrahere de inferno, hominem mortem corporis suscipere & mortem animarum perimere.

Cur sit occultata & tam diu dilata.

Cap. II.

Cur bone domine, pie redemptor: potes saluator, cur tantam virtutem operuisti: tanta humilitate? An vt falleres diabolum, qui fallēdo hominem deiecit de paradiso?

Sed

ASed vtique veritas nullū fallit. Qui ignorat, qui nõ credit veritatē, ipse se fallit. Qui videt veritatē & odit & cõtēnit, ipse se fallit. Veritas itaq; nullū fallit, An ideo vt ipse diabolus se falleret? Sed vtique sicut veritas nullum fallit, ita nõ intendit vt aliquis se fallat: quanuis hoc dicatur facere eum permittit. Non enim assumpisti hominē vt te notū operires sed vt ignotum aperires. Verum deum verum hominem te dixisti & operibus ostendisti. Res per se occultata fuit non studio occulta, non sic est facta vt abscondere retur, sed vt suo ordine perficeretur, nec aliquē deciperet, sed vt quemadmodum oportebat: fieret. Et si dicitur occultata: non est aliud quā nõ est omnibus reuelata. Nam & si veritas non omnibus se manifestat: nulli tamen se negat. Ergo domine nec vt falleres, nec vt aliquis se falleret sic fecisti, sed vt faceres quod & quomodo faciendum erat per omnia in veritate perstitisti. Qui ergo se sefellit in tua veritate non de te, sed de propria queratur falsitate. An diabolus habebat aliquid iuste aduersus deū vel aduersus hominē propter quod deus prius deberet aduersus eū pro hōie hoc modo agere quā aperta fortitudine, vt dum illectum illum hominem iniuste occideret, iuste potestatem quam super iniustos habebat, perderet. Sed certe diabolo nec deus debebat aliquid nisi pœnam: nec homo nisi vincere: ita vt quemadmodum ab illo se facile permittit vinci peccando: ita illum vinceret vsque ad difficultatem mortis, iustitiam integram seruando. Sed & hoc nõ nisi deo debebat homo. Nam non peccauit aduersus diabolum, sed aduersus deum. nec homo diaboli erat, sed & homo & diabolus dei erant. Sed & quod diabolus vexabat hominem: non hoc faciebat zelo iustitiæ & nequitia, nec iubete deo sed permittente: non diaboli sed dei iustitia exigente. Nihil ergo erat in diabolo cur deus aduersus eū ad saluandum hominem, fortitudinem suam celare aut differre deberet.

Quæ & cuius necessitate se sic humiliavit.

Cap. III.

CA N aliqua necessitas coëgit vt altissim⁹ sic se humiliaret, & omnipotens ad faciendū aliquid tantum laboraret? Sed omnis necessitas & impossibilitas eius subiaceret voluntati. Quippe quod vult: necesse est esse, & quod nõ vult, impossibile est esse. Sola ergo voluntate & quoniā omnis eius voluntas semper bona est: sola fecit hoc voluntate. Nõ enim deus egebat vt hoc modo hominem saluum faceret: sed humana natura indigebat, vt hoc modo domino deo satisfaceret. Non egebat deus vt tam laboriosa pateretur sed indigebat homo vt sic deo reconciliaretur, nec egebat deus vt sic humiliaretur, sed indigebat homo vt sic profundo inferni erueretur. Diuina natura humiliari aut laborare nõ eguit, nec potuit. hæc omnia humanam naturā vt ad hoc restitueretur propter quod facta erat. necesse erat facere, sed nec illa nec quicquid deus non est: poterat ad hoc sufficere. Nam homo ad quod institutus est nõ restituitur: si non ad similitudinem angelorum in quibus nullū est peccatū prouehitur. Quod est impossibile fieri nisi omni percepta pecca-

torum remissione: quæ non fit nisi præcedente integra satisfactione, quam satisfactionē talē oportet esse vt peccator aut aliquis pro illo det aliquid deo de suo quod debitum non sit, quod superet omne quod deus non est. Si enim peccare est deum exhonorare, & hoc homo facere non deberet: etiam si necesse esset quicquid est quod deus non est perire: vtique veritas immutabilis & aperta ratio exigit, vt qui peccat reddat aliquid deo pro honore ablato maius quàm sit hoc pro quo illum exhonorare non debuit. Quod quoniam humana natura sola non habebat: nec sine debita satisfactione reconciliari poterat: sic nec illa, nec quicquid deus non est ad hoc sufficeret: Ne ergo iustitia dei in regno suo peccatum inordinatum relinqueret: subuenit bonitas dei, & eam in suam personam assumpsit filius dei: vt in ea persona esset homo deus qui haberet quod superaret: non solum omnem essentiam quæ deus non est, sed & omne debitū quod soluere peccatores debent, & hoc cū nihil p se deberet, solueret pro aliis: qui quod debebant reddere non habebant. Preciosior est nanque vita hominis illius, quàm omne quod deus non est, & superat omne debitū quod debent peccatores pro satisfactione. Si enim filij interfectio superat omnem multitudinē & magnitudinē peccatorū quæ cogitari possunt extra personā dei, palam est, quia vita eius magis est bona quàm omnia peccata sint mala quæ extra personam dei sunt. Hæc vitam homo iste cū ex debito mori non debebat: quoniam peccator non erat: sponte dedit de suo ad honorem patris: cū eam sibi auferrī propter iustitiam permisit, vt exemplum hominibus aliis daret: iustitiam dei ab illis non esse deserendam propter mortem quam ex necessitate aliquando soluere debent: cū iste qui eam non debebat & seruata iustitia vitare posset: eam sibi illatam propter iustitiam sponte sustineret. Dedit itaque humana natura deo in illo homine sponte non ex debito quod suum erat, vt redimeret se in aliis in quibus quod ex debito exigebatur reddere nõ habebat. In omnibus his diuina natura non est humiliata, sed humana est exaltata, nec est illa imminuta, sed ista misericorditer est adiuta.

Quomodo dicatur factus obediens & huiusmodi, cū sola libera voluntate hoc fecerit.

Cap. IIII.

Nec humana natura in isto homine passiva est aliquid vlla necessitate, sed sola libera voluntate. Nec alicui violentiæ succubuit, sed spontanea voluntate ad honorē dei & vtilitatē aliorum hominū quæ illi mala voluntate sunt illata: laudabiliter & misericorditer sustinuit. Nec vlla cogente obedientia, sed potenti disponente sapientia. Non enim illi homini pater vt moreretur cogendo præcepit, sed ille quod patri placiturū & hominibus profuturū intellexit hoc sponte fecit. Non enim ad hoc eū cogere potuit pater: quod ab eo exigere nõ debuit, nec patri tantus honor potuit non placere quæ tam bona voluntate filius sponte obtulit. Sic itaque patri liberam obedientiam exhibuit cū hoc quod patri placiturum sciuit: sponte facere voluit. Denique quoniam pater illi hanc

n voluntatē

G voluntatem bonam dedit quamvis liberam: non immerito dicitur quia eam velut præceptum patris accepit. Hoc itaque modo obediens fuit patri usque ad mortem. Et sicut mandatum dedit illi pater: sic fecit. Et calicem quem dedit illi pater bibit. Hæc est enim perfecta & liberrima humana naturæ obedientia cum voluntatem suam liberam sponte voluntati dei subdit, & cum acceptam bonam voluntatem sine omni exactione spontanea libertate opere perficit. Sic homo ille redemit omnes alios: cum hoc quod sponte dedit deo: computat pro debito quod illi debebat. Quo precio non semel tantum à culpis homo redimitur sed etiam quotiens cum digna poenitentia redierit, recipitur. Quæ tamē poenitentia peccati non promittitur. Quod quoniam in cruce factum est per crucem noster Christus nos redemit, qui ergo ad hanc gratiam volunt cum digno affectu accedere, saluantur. Qui verò illam contemnant: quia debitum quod debent non reddunt: iuste damnantur.

De meditatione circa hoc, & de quo gaudendum circa passionem Christi.

Cap. V.

Ecce anima Christiana, hæc est virtus saluationis tuæ, hæc est causa libertatis tuæ: hoc est precium redemptionis tuæ. Captiua eras: sed hoc modo es redempta. Ancilla eras, & sic es liberata. Sic es exul reducta, perdita, restituta, & mortua resuscitata. Hoc mandat homo, hoc ruminet, hoc fugat, hoc glutiat cor tuum cum eiusdem redemptoris tui carnem & sanguinem accepit os tuum. hoc fac in hac vita quotidianum panem & victum, & viaticum tuum: quia per hoc & non nisi per hoc, & tu manebis in Christo, & Christus in te: et in futura vita erit plenum gaudium tuum. Sed o tu domine, tu qui vt ego visuerem, mortem suscepisti. Quomodo lætabor de libertate mea, quæ non est nisi de vinculis tuis? Qualiter gratulabor de salute mea, cum non sit nisi de doloribus tuis? Quomodo gaudebo de vita mea, quæ non est nisi de morte tua? An gaudebo de his quæ passus es, & de crudelitate illorum qui ea tibi fecerunt? Quoniam nisi illi fecissent tu passus non esses. Et si tu passus non esses hæc mea bona non essent. Aut si de illis dolebo, quomodo de istis propter quæ illa fuerunt, & quæ non essent nisi illa fuissent, gaudebo? Sed certe illorum nequitia nihil facere potuit, nisi qui tu sponte permisisti: nec tu passus esses nisi quia pie voluisti, illorum itaque debeo crudelitatem excrari, mortem & labores tuos compatiendo imitari: quam voluntatem tuam gratias agendo amare ac sic secure de bonis mihi collatis exultare.

De beneficiis homini à Christo exhibitis.

Cap. VI.

Ergo homuncio: illorum crudelitatem dimitte dei iudicio, & tracta de his quæ debes saluatori tuo. Considera quid tibi erit & quid tibi factum sit, & pensa qui hoc tibi fecit quo amore dignus sit. Intuere necessitatem tuam & benignitatem eius, & vide quas gratias reddas: & quantum debeas amori eius. In tenebris: in lubrico, in descensu subter irremediabile chaos inferni eras immersus, & quasi plumbum pondus pendens à collo tuo te deorsum trahebat

onus importabile desuper te premebat, hostes inuisibiles te toto conatu impellebant. Sic eras sine omni auxilio & nesciebas, quia sic conceptus & natus eras. O quid tibi tunc erat & quod te ista rapiebant: expauesce memorando: contremisce cogitando. O bone domine Iesu Christe sic posito: nec petenti nec opinanti vt sol mihi illuxisti, & quomodo eram ostendisti. Abiecasti plumbum quod deorsum me trahebat, & remouisti onus quod desuper me premebat, impellentes me repulisti: ac illis te pro me opposuisti. Vocasti me nomine nouo quod mihi de tuo nomine dedisti, & incuruatum ad aspectum tuum erexisti dicens. Confide, ego te redemi: animam meam pro te dedi. Si adhæres mihi & mala in quibus eras euades, & in profundum quo properabas non cades sed perducam te ad regnum meum & faciem te heredem dei & coheredem meum. Exinde accepisti me in tuitionem tuam: vt nihil noceret animæ meæ contra voluntatem suam. Et ecce licet adhuc non adhæres tibi sicut consuluisti: nondum tamen in infernum me cadere permisisti, sed adhuc expectas vt adhæream & facias quod promisisti. Certe domine sic eras, & hoc fecisti mihi. In tenebris eras, quia nihil nec me ipsum sciebam in lubrico: quia imbecillis & fragilis ad lapsum peccati eram in descensu super chaos inferni: quia in primis parentibus descenderam de iustitia ad iniustitiam per quam descenditur ad infernum, & de beatitudine ad temporalem miseriam: de qua caditur ad æternam miseriam. Ponderus originalis peccati deorsum me trahebat: & onus importabile iudicij dei me premebat, & inimici mei demones vt me aliis peccatis damnabiliorem facerent: quantum in ipsis erat vehementer insistebant. Sic destituito omni auxilio: illuxisti mihi & quomodo eram ostendisti. Quia & cum ego nondum hoc noscere poteram, alios qui pro me essent, & postea me ipsum antequam postularer: hæc me omnia docuisti, plumbum trahens & onus grauius & hostes impellentes reiecasti. Quia peccatum in quo natus & conceptus eram, & damnationem eius amouisti, & malignos spiritus ne vim animæ meæ facerent, prohibuisti. Christianum me fecisti vocari de nomine tuo per quod & ego confiteor & tu cognoscis me inter redemptos tuos & erexisti & eleuasti me ad noticiam & amorem tuum: fecisti me confidere de salute animæ meæ pro qua dedisti animam tuam, & mihi si te sequerer promisisti gloriam tuam. Et ecce cum nondum sequer te sicut consuluisti, sed insuper multa peccata fecerim quæ tu prohibuisti: adhuc expectas vt te sequar & donec quod promisisti.

De gratiis agendis super his. Cap. VII.

Considera anima mea: intendite omnia intima mea quantum illi debeat substantia mea tota. Certe domine, quia me fecisti: debeo amori tuo me ipsum totum: quia me redemisti: debeo me ipsum totum: quia tantum promittis: debeo me ipsum totum: immo tantum debeo amori tuo plus quam me ipsum: quantum tu es maior me pro quo dedisti te ipsum, & cui promittis te ipsum. Fac precor domine me gustare per amorem quod gusto per cognitionem. Sentiam per affectum quod sentio per intellectum

A intellectum: plus debeo quam me ipsum totum sed nec plus habeo, nec hoc ipsum possum per me reddere totum. Trahe me domine in amorem tuum & hoc ipsum totum. Totum quod sum tuum est conditione: fac totum tuum dilectione. Ecce domine coram te est cor meum: conatur, sed per se non potest: fac tu quod ipsum non potest. Admitte me intra cubiculum amoris tui, peto, quæro, pulso. Qui me facis petere, fac & accipere. Das quæres: da inuenire. Doces pulsare: Aperi pulsanti. Cui das, si negas petenti? Quis inuenit, si querens frustratur? Cui aperis si pulsanti claudis? Quid das non oranti: si amorem tuum negas oranti? A te habeo desiderare: à te habeam impetrare. Adhære illi, adhære impertone anima mea Bone domine, pie domine ne reicias eam, fame à moris tui languet, refocilla eam, satiet eam dilectio tua: impinguet eam affectus tuus, impleat eam amor tuus: occupet me totum & possideat me totum: quia tu es cum patre & spiritu sancto deus solus benedictus in secula seculorum: Amen.

B Beati Anselmi liber de meditatione redemptionis generis humani explicat.

Eiusdem beati

ANSELMI DIALOGVS

De passione domini incipit.

Hic dialogus non est beati Anselmi sed est qui multa falsis verbis tractat quare caute est legendus

Etatus Anselmus episcopus, longo tempore ieiuniis, lachrymis, & orationibus gloriosam virginem exorabat, vt ei dilecti filij sui passionem dignaretur perscrutari & reuelare, cui tandem apparens beata virgo dicebat: Tanta & talia passus est meus filius prædilectus, quod nullus fidelis sine lachrymarum effusione potest exprimere. Tamen quia glorificata sum, amplius flere non possum, & ad preces tuas & pro salute multorum tibi passionem mei filij per ordinem explicabo. Beatus ergo An. quæsiuit per singula, & beata virgo ad singula responderebat. **A.** Dic mihi charissima domina quale fuit initium passionis filij tui? **M.** Quando filius meus à cæna facta cum discipulis suis surrexit, Iudas Scarioth sacerdotum principes adiit, & filium meum tradens, pro triginta argenteis vendidit. **A.** Quales fuerunt illi denarii? **M.** Hismaelitici, quibus & Ioseph venditus fuit ante multos annos, & hæreditaria successione fuerant deuoluti ad illos iudæos, qui filium meum emunt, & vnusquisque denarius valebat triginta denarios vidit Christum pro eis tradidit, & licet Christum ei prædixisset sæpius: tamē ille Iudas per hoc non fuerat emendatus. **An.** Fuiisti tunc cum filio tuo, & discipulis eius? **M.** Non, sed scias, quando filius meus cœnauerat, & quando pedes discipulorum lauerat, & corpus suum & sanguinem suum discipulis dederat & dulciter prædicauerat, ac Iudas potestice adierat, filius meus de monte Sion cum discipulis suis per portam ad natatorium Siloë, vbi erat hortus quem introiit, & discipulis dormientibus ascendit ad

montis Oliueti, pedem: quantum ad iactum lapidis à discipulis, & orauit sic patrem: Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animam meam & libera eam propter inimicos meos eripe me. **An.** Quare orauit? **Ma.** Propter tres rationes. Prima, quia delicate nutritus fuit utpote filius virginis, & de stirpe regia natus: quia nobiles magis dolent quam ignobiles. Secunda, quia tanta angustia cum inuasit, quod guttas sanguineas sudauit de toto corpore: quia deus fuit, & ideo omnia quæ pati debuit præsciuit: videlicet conspuitionem, blasphemias, flagellationem crucifixionem & huiusmodi. Tertia: quia præsciuit, quod Iudæi non deberent ei misereri. Et quando sic orauit: Pater, si possibile est transeat à me calix iste: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. **Matt. 26: E** angelus domini apparuit ei confortans eum, dicens: Costans esto domine: modo genus humanum debes redimere. Post hoc filius meus ad discipulos rediit: eosque dormiens inuenit, quibus & dixit: Non potuistis vna hora vigilare mecum? Dicens etiam: Ecce appropinquat, qui me tradet: & ecce Iudas venit cum turba Iudæorum magna: dixitque Iudæis. Duo itaque pares sunt, scilicet Iacobus & Iesus: vnde do vobis signum: Quicumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et cum Iudas accederet cum turba, processit Iesus ad eos dicens: Quæ quæritis? Qui responderunt: Iesum Nazarenum. Quibus Iesus: ego sum, & cum dixisset ego sum, omnes ceciderunt retrorsum. Iterum dixit Iesus: Si me quæritis, sinite hos abire, vt scriptura impleatur: Quia quos dedisti mihi: non perdidit ex eis quemquam. Tunc Iudas osculabatur eum, cui dixit Iesus: Iuda, osculo tradis filium hominis. At illi iniecerunt manus in Iesum, & tenuerunt eum. Tunc Petrus eduxit gladium, & percussit seruum principis sacerdotum, qui vocabatur Malchus. **An.** Contigit ibi aliquod miraculum? **M.** Filius meus applicuit sibi seruum, & curauit auriculam eius, & dixit Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Omnis enim qui acceperit gladium, gladio peribit: An putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi plusquam duodecim legionis angelorum. Tunc omnes discipuli relicto eo, fugerunt. **An.** Dic piissima domina, fuisti tunc cum illo? **Ma.** Non. **An.** Quare, cum eum tantum diligeres? **Ma.** Nox instabat, & non expediebat vt mulieres tunc foris inuenerentur. **Anselmus,** Vbi ergo dulcissima fuisti tunc? **Ma.** Fui in domo fororis meæ, matris Ioannes euangelistæ. **A.** Quomodo ergo, vel à quo nunciatum tibi fuit factum huiusmodi? **Ma.** Audi nunc, quod multum est lamentabile. Venerunt discipuli currentes & lachrimabiliter clamantes: O charissima domina, dilectus filius tuus magister noster captus est: & nescimus quod ducatur, vel quid fiat ei. **Ansel.** Fleuisti tunc domina? **Ma.** Licet scirem, quod genus humanum redimere deberet, tamē propter maternum affectum, doloris gladius animam meam pertransiuit. **Ansel.** Quo tunc fuit ductus filius tuus dilectus? **Maria.** De horto prædicto per vallem Iosaphat in ciuitatem, & ducebatur in

Psal. 68.

Matt. 26: E

Ibidem.

Ioan. 18:

Matt. 26:

G palatium scribarum, & pontificum, & phariseorum iuxta templum in domum Annæ: & quaesivit annas de doctrina eius & discipulis. At ille respondit: Ego palam locutus sum modo: ego semper docui in synagoga, in templo, ubi omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil quid me interrogas? Tunc assistens vnus ministrorum dabat ei alapam inexpertæ crudelitatis dicens: Sic respondens pontifici? Filius autem meus vt agnus mansuetus respondit ei: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Tunc ligauerunt oculos ei tanquam furi: Quod tamen nulli fit, nisi prius condēnetur. Et illuserunt ei tota nocte, spuentes in facie eius, & percutientes eum dixerunt, Prophetiza nobis, quis est qui te percussit? Ioannes vero existens intus, qui notus erat pontifici, introduxit Petrum. Quem videns ostiaria dixit: Tu es ex discipulis hominis istius? Petrus vero ter negauit cum iuramento quod nunquam eum vidisset, neque nouisset. Et statim gallus cantauit Et conuersus Iesus respexit Petrum, & recordatus est Petrus verbi domini quod dixerat ei: Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis Et egressus Petrus fleuit amarè. An. Vbi fuisti charissima domina cum hæc fieret. Ma. Statim cum discipuli mihi dixissent, quæ facta fuerant omnia ossa mea contremuerunt, surgensque curri cum Maria Magdalena iuxta templum, audiensque tumultum, volui intrare, sed non fui permilla: vnde stabam foris plorans & clamans Heu dilecte fili mi, lumen oculorum meorum, quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum: vt plangam interfectum filij mei. Ma. ergo Magdalena circuibat vndique & introspicens per fenestras, & audiens negationem Petri commota est totis visceribus pro desolatione vnici filij mei, eò quod princeps discipulorum eum negasset, & dixit: O Iesu bone, qualem finem fortitus es: vel quid fiet de te: cum iste princeps discipulorum te negauerit. O Iesu non te negabo in æternum. Ego autem stabam plena dolore, audiens omnes illusiones & contumelias, quas filio meo dilecto inferebant, & Petrum negatè, & omnia quæ tota nocte ibi fiebant. Cum ergo Petrus eum tertio negasset, filiusque meus eum respexisset, & propter quod eum negauerat, fleuisset amarè: egressus foras inuenit nos foris stantes, cum dolore dixit: Petre Petre, quid agitur cum Iesu? Qui clamans & eiulans lachrymosa voce respondit. Heu charissima domina, absque misericordia tractatur, & cruciatur vsque ad mortem. Et currens abscondit se præ timore in lapide, qui vocatur gallicæ tus, & non comparuit donec Iesus mortuus fuit in cruce. An. Dic domina charissima, quid fecisti cum hoc audires. M. Gladius Simeonis pertransiuit animam meam. An. Quid factum fuit post hæc? Ma. Mane factò eduxerunt eum de domo Annæ: & duxerunt eum ad Caipham principem sacerdotum. Tunc primo, postquam captus fuerat, vidit eum, & accurrens quasi lænaraptis scetibus videbam illam desiderabilem faciem sputis Iudæorum maculatam, dicens lachrymando, Heu dilectissime fili, quam miserabiliter te modo video, quæ totiens tuo dulcissi-

mo aspectu gaudebam. Et volens illum amplecti, non fui permilla accedere, sed trusa à Iudæis huc & illuc, contumeliose sum amota, & populus vndique concurrebat, sicut quando fures & latrones condemnantur. A. Habuisti tunc aliquam spem, quod liberari posset? Ma. Etiam: sciebam enim, quod ita ingeniosus fuit & facundus, & sperabam quod se excusaturus esset, si ad iudicium veniret, tunc stetit quasi agnus mansuetissimus & non aperuit os suum. Item, fuit etiam ita amabilem, quod sperabam quod deberent eius misereri. Et modico tempore dilapso, adeo conspuerunt enim multa falsa testimonia: dicentes eum esse legis destructorem, & populi peruerforem. Tandem duo falsi testes accesserunt, dicentes Hic dixit: Possum destruere templum dei, & post triduum reedificare illud. Et Caiphaz dixit: Dic nobis si tu es Christus. Iesus respondit: Si dixerit vobis: non creditis mihi. Si autem interrogauero vos: non respondebitis, neque dimittetis: Amen, dico vobis: amodo videbitis filium hominis sedentem à dexteris virtutis dei, & venientem in nubibus cæli. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, & ait: Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam: Quid vobis videtur? Tunc omnes clamabant: Reus est mortis. Hac prolata scientia, gladius Simeonis pertransiuit animam meam. An. Quo tunc ductus fuit? Ma. Ad iudicem Pilatum. An. Sperasti ibi aliquid domina charissima? Ma. Multum speraueram, cum turba conuenisset, cui sæpe dulciter predicauerat, & quorum infirmos sanauerat, & eos in deserto pauerat, quod eum de manibus Iudæorum liberare deberent, Tunc vnanimiter clamabant coram Pilato: Crucifige, crucifige eum. Et imposuit ei turba, quod dixerat se filium dei esse, & quod prohibuisset tributa dari Cæsari. Tunc Pilatus quesitum eum de regno suo dicens. Tu es rex Iudæorum? Et respondit Iesus A temetipso hoc dicis: an alij tibi dixerunt de me Respondit Pilatus. Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua, & pontifices tradiderunt te mihi, quid fecisti? Respondit Iesus: Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, vt non traderer Iudæis, nunc autem regnum meum non est de hoc mundo. Dixit itaque Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus. Tu dicis quia rex sum ego. ego ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati: omnis qui ex veritate est, audit vocem meam. Dixit ei Pilatus. Quid est veritas? Hanc questionem non soluit ei Christus: quia si soluisset, eum utique liberasset, & ideo genus humanum redemptum non fuisset. Tunc Iudas videns, quod damnatus esset poenitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus populi, dicens. Peccaui tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt, quid ad nos tu videris. Et proiectis argenteis in templum recessit ab eis, & abiens laqueo se suspēdit. Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum & magistratibus & plebe, dixit ad eos: Nullam causam inuenio mortis in homine isto, ex his in quibus accusatus. At illi inualescebant dicentes. Commouit populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens

A incipiens à Galilæa vsque huc. Tunc Pilatus audiens Galilæam, & quod Galileus esset, misit Iesum ad Herodem, qui & tunc erat Hierosolymis Herodes autem viso Iesu gauisus est valde: Erat enim ex multo tempore cupiens videre eum, eo quod audierat multa de eo, & quia sperabat aliquod signum ab eo fieri. Interrogabat ergo Iesum multis sermonibus: videlicet si esset ille puer quem pater suus volebat interficere & propter eum multos pueros interfecerat. Item si esset ille qui cæcos illuminauerat, & qui Lazarum suscitauerat, & adolescentem filium viduæ in porta ciuitatis Naim, & multa alia miracula fecisset, & rogauit eum vt aliquod signum faceret, promittens vt eum de manu Iudæorum eriperet: Iesus autem nihil ei respondit. Et posuit Herodes coronam super caput eius, promittens quod si faceret ei signum quod ipsum regni sui participem faceret & pariter coheredem. Ista corona romani coronantur imperatores. Iesus autem non respondit ei. Stabant autem principes sacerdotum & scribæ constanter accusantes eum

B Anselmus, O dulcissima, quid tunc sperabas? Maria, Sciebam Herodem esse regem naturalis elegantiae: & ideo sperabam, quod regi excellentissimo filio meo parcere debuisset. Spreuit autem filium meum, & indutum veste alba remisit eum Pilato. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus: nam antea amici non erant ad inuicem. Sciens autem Pilatus quanta immanitate & crudelitate in mortem filij mei conspirauerint Iudæi, premitit quosdam qui Iesum ab Herode conducerent ne ipsum in via interficerent. Remisso ergo filio meo conuocatis Pilatus omnibus Iudæis dixit ad eos. Obtulistis mihi hunc hominem quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogas nullam causam mortis in eo inuenio, ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes, nam remisit vos ad illum. Ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam? At illi petebant Barrabam qui propter homicidium missus erat in carcerem Pilatus dixit: Quid enim mali fecit: Nullam causam mortis inuenio in illo: corripiam ergo eum & dimittam? At illi instabant vocibus magnis vt crucifigeretur clamantes. Crucifige, crucifige eum. Sedente ergo Pilato pro tribunali, misit ad eum vxor sua: Nihil tibi & iusto illi. Multa enim in hac nocte passa sum per visum propter illum. Pilatus autem sperans quod crudelitati Iudæorum satisfacere deberet: apprehensum Iesum flagellari fecit in statua ligatum ita quod à planta pedis vsque ad verticem non esset in eo scissura. Hæc statua ita spissa fuit quod circa duas spannas manus manum tangere non potuit. Vnde accipiebant corrigias & manus eius ligabantur. A. Sperasti ibi aliquid, domina charissima? Ma. Multum speraueram propter hanc causam quam tibi manifestabo, Delicata enim & naturalis ingenuitas & membrorum principum compages mihi matri eius solummodo nota specie præstitit. Esti mabam liquidè nudato corpore formosis membrorum lineamentis victi parcerent: sed heu in momento temporis, totalis corporis eius superficies ita sanguine superfundatur ac si purpura esset circumdatus, & in stupore & deformitate transformatus: omnibus apparuit quasi lepra percussus

Milites vero plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum ac veniebant ad eum & dicebant. Aue rex Iudæorum, & dabant ei alapas. Hanc coronam habet rex Franciæ. Hęc corona non fuit de spinis, sed de iuncis marinis, qui habent acutiores aculeos quam veræ spinæ. Hanc coronam cum lancea percutientes capiti eius imprimere conabantur ita quod sanguis per eius faciem defluebat, & sic cruciatum eduxit eum Pilatus foras, & dixit. Ecce rex vester. Illi autem clamabant, Tolle tolle, crucifige eum. respondit eis Pilatus. Accipite eum vos & crucifigite. Responderunt: Nos legem habemus, & secundum hanc legem debet mori: quia filium dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hos sermones: magis timuit. Et ingressus prætorium: dixit ad Iesum. Vnde es tu? Iesus autem respondit non dedit ei. Dicit ei Pilatus. Mihi non loqueris. Nescis, quia potestate habeo crucifigere te, & potestate habeo dimittere te. Respondit Iesus. Non haberes potestate aduersum me vllam: nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui tradidit me tibi maius peccatum habet. Et exinde querebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis non es amicus Cæsaris. Videns autem Pilatus quod nihil proficeret sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram omni populo & dixit. Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videtis. Et respondens vniuersus populus dixit: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Instabant ergo magnis vocibus vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. Et Pilatus adiudicauit fieri petitiones eorum. Dimisit autem illum qui propter homicidium missus fuit in carcerem quem petebant. Ad nimiam autem plebis instantiam Pilatus huius mortis sententiam protulit ad filium meum dicens. Iesum Nazarenum abiudico vitæ, & adiudico morti ignominiosæ crucis. An. Quid fecisti dulcissima cum hæc audires? Ma. Hac prolata sententia gladius Simeonis pertransiuit cor meum & animam meam Ansel. Quid factum fuit post hæc? Ma. Susceperunt Iesum dilectum filium meum & eduxerunt eum: vt scribit Ioannes, & baiulans sibi crucem exiit in eum locum qui dicitur caluarie locus: ubi eum crucifixerunt. Crucifigensque, adeo magna erat quod habuerat quindecim pedes in longitudine. Et adeo debilitatus erat filius meus præterita nocte & illa die, quod eam portare non poterat. Vnde & lucas scribit: Apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem: & imposuerunt illi crucem portare post vnicum filium meum Quod fecerunt non causa miserationis quod conpaterentur ei, sed quia præ debilitate id facere non poterat. A. Sequebatur autem aliquæ mulieres cum educeretur? Ma. Tota turba conueniebat Vnde lucas scribit: Sequebatur autem illum turba multa populi & mulierum quæ plangebat & lamentabantur eum. Sequebatur etiam pueri proicietes lutum & lapides in eum. Conuersus autem filius meus Iesus ad mulieres dixit. Filie Hierusalem nolite flere super me, sed super vos ipsos flete & super filios vestros qui lutum & lapides mittunt in me: nescientes quid faciunt quonia ecce dies venient in quibus dicet:

Ibidem.

Ioan. 19.

Matt. 27.

Ioan. 19.

Lucæ. 23.

Ibidem.

G Beata steriles & ventres qui nō genuerunt, & vbera quæ nō lactauerūt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos & collibus operite nos. Quia si in viridi ligno, hoc est in pueritia hoc faciūt: in arido, hoc est in senectute quid fiet? Vel in viridi ligno, hoc est in me: in arido, hoc est in aliis sanctis meis quid fiet? Ducebātur & alij duo nequā cū eo vt crucifigerētur. Hoc fecerūt ad sui maiorē confusionē. Cū autē educeretur filius meus principalis cum duobus sceleratis extra portā ciuitatis cum ingenti pressura irruentis populi & insultantis: volui eum sequi & videre, sed non potui præ maxima multitudine populi quæ ad opprobrium filij mei cōuenerat. Sed tādē vna cū Maria Magdalena delibabā: quod per viā obiacentis plateæ circa quēdā fontē cucurrimus: quatenus illi obuiā veniremus. Et cū veniremus iuxta fontem: obuiū habuimus meū filiū deformatū, pressum omni dolore. Qui benigne inclinās se ad me dicebat. Mater mater, ac si diceret, gratias tibi refero electa. Aue mater pro multimodis beneficiis mihi impensis, & pro multo labore quo in summa paupertatis adiectione enutriuisti templū corporis mei & nūc in destructione cōstitutū inter cōtumelias & opprobria sequi nō dedignaris: nec vereris: quāuis oībus cōceptui habeamur. Et post quē venerūt in locū Caluarie, ibi eū crucifixerūt & latrones cum eo vnū à dextris & alium à sinistris. An. Quomodo fecerūt ei? M. Audi Anselme: quod modo referam nimis est lamentabile, & nullus euangelistarū scribit. Cū venissent ad Locum Caluarie ignominiosissimum vbi canes & alia morticina proiiciebantur, nudauerunt Iesum vnicum filium meum totaliter vestibus suis, & ego exanimis facta fui: tamē velamē capitis mei accipiens circumligavi lumbis suis. Post hoc deposuerunt crucem super terram & eū desuper extēderūt & incutiebant primo vnū clauum adeo spissum quod tunc plene sanguis non potuit emanare: ita vulnus clauo replebatur. Acceperunt postea funes & traxerunt aliud brachium filij mei Iesu: & clauum secundum ei incusserunt. Postea pedes funibus traxerunt & clauum acutissimum incutiebant, & adeo tēsus fuit quod omnia ossa sua & mēbra apparebāt, ita vt impleretur illud: Psal. Dinumerauerunt oīa ossa mea. Et tunc impleta fuit prophetia ipsius David, id est, ipsius Christi dicentis in psalmo. Audi filia & vide: Quasi diceret filius meus: Audi charissima mater mea sonum malleorum, & vide qualiter manus meas & pedes meos cōfixerunt, quia nemo mihi cōpatitur nisi tu sola mater mea electa, audi & vide & compatere mihi. Hæc audies & vides: gladius Simeonis cor meū & animā meam transfixit. Post hæc erexerunt crucē cum magno labore & fuit adeo altē suspensus quod eius pedes nunquā attingere poterāt. Et cum erectus fuisset tunc propter pōderosita- tem corporis vulnera lacerata sunt & aperta, & tunc primo sanguis de manibus & pedibus copiosius emanauit. Ego autem induta fui quadā veste qua mulieres regionis illius vti solent, qua tegitur caput & totum corpus, & est quasi lintheum: & fuit ista vestis tota respersa sanguine. An. Quid factum est post hæc? Ma. Postquam

crucifixerunt filium meum: diuiserunt sibi vestimenta sua, & mittebant sortem super vestem incōsutilem, vt impleretur quod dictum est per prophetam: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestē meā miserunt sortē. Et sedentes obseruabant eum. Et scripsit Pilatus super caput ei⁹ litteris hæbraicis, grecis & latinis: [Iesus nazarenus rex Iudæorum.] Tunc Iudæi rogabāt Pilatum vt non scriberet. Rex Iudæorum, Sed quia dixit rex sum Iudæorum. Pilatus respōdit. Quod scripsi scripsi. Prætereuntes autem blasphemabant eum mouentes capita sua & dicentes. Vah qui destruit templum dei & post tridū reedificat illud. Salua temetipsum: si filius dei es descende nunc de cruce. Similiter & principes sacerdotū illudentes cū scribis & senioribus dicebant: Alios saluos fecit: seipsum nō potest saluū facere. Si rex Israël est: descendat nūc de cruce & credemus ei. Confidit in, deo liberet eum nunc si vult: dixit enim, Quia filius dei sum. An. Quid ad huiusmodi insultus respōdit filius tuus. Ma. Dilectus meus orauit pro eis dicens: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Et stabat populus expectans & deridebat eum. Tūc matri potuit dicere illud Psal. Audi filia & vide, audi voces blasphemantium filium tuum, & vide dolorem meum. Scis enim quod de spiritu sancto concepisti me & quod virgo genuisti me, & qualiter aluisti me. Vnde ex quo isti non credunt in me: tu tamen crede in me & compatere. Tunc iterum gladius Simeonis animam pertransiuit. Audiens hoc latro qui à sinistris pendebat, insultabat ei dicens Si tu es Christus salua temetipsum & nos. Respōdens autem alter qui à dextris pendebat, increpans eum dixit: Neque tu times deum, qui in eadem damnatione es, & quidem nos iuste, quia digna factis recipimus: hic verò nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum, Memento mei domine dum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus. Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. An. Quid fecisti tunc domina charissima? Ma. Stabam iuxta crucem tam plena mœrore, quod cōsolationem ferre non poteram, & mecum stabant sorores meæ, & Maria Magdalena. Et cū filius meus vidisset me & Ioannem discipulum suum quem diligebat, dixit: Mulier ecce filius tuus. O quàm miserabilis licentia. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Erat autem quasi hora sexta: & factæ sunt tenebræ super vniuersam terram vsque ad horā nonam. Et clamauit Iesus voce magna dicens. Eli eli lamma sabachthani. Hoc est, deus meus, deus me⁹, vt quid dereliquisti me? Quidā autē dicebāt. Heliam vocat iste. Sine videamus si veniat Helias liberās eum. Postea sciens Iesus quia omnia consummata essent, dixit: Sitio. Quid domine sitis? Salutem peccatorum. Erat autē vas positum aceto plenum, & currens vnus, implens spongiam aceto & circumponens hastæ dabat ei bibere, vt citius moreretur. Et cum gustasset dixit: Consummatū est. Et post hoc dixit Pater in manus tuas commendo spiritum meum. In hac commedatione cum hostia sanguinis commendabat Christus deo patri matrem dulcissimam quæ serinium est, & purissimum habitaculum

A habitaculū sancti spiritus vna cū omnibus, qui Ioan. 19. de spiritu sancto victuri sunt vsq; in finē seculi. Matt. 27. Et post Inclinato capite tradidit spiritum. Tūc velū tēpli scissū est in duas partes à summovsq; deorsum, & terra mota est, & petre scissæ sunt: & maxime illa petra in qua stetit crux scissa fuit ita vt manus imponi potuissent, & monumēta aperta sunt, & multa corpora sanctorū qui dormierunt surrexerūt & exeuntes de monumētis post resurrectionē eius venerunt in sanctā ciuitatē, & apparuerunt multis. Centurio autem & qui cum eo erant custodientes Iesum viso terrēmotu & his quæ fiebāt, timuerunt valde, & ipse cēturio glorificauit deū dicēs. Verē hic homo iustus erat. Ecce quomodo omnia elemēta Christo compatiēbātur, soli autem Iudæi indurati fuerunt. Et omnes qui simul aderant ad spectaculum istud ex eis: videntes quæ fiebant, pectora sua percutientes reuertebantur. Stabāt autem omnes noti eius de longe, & mulieres quæ secutæ erant eū à Galilea hæc vidētes. An. Charissima domina habuit adhuc finem dolor tuus M. Non. An. quia nondum plene prophetia Simeonis impleta fuit, scilicet, & tuā ipsius animā pertransibit gladius. Audi ergo quod super omnia est lamētabile. Iudæi ergo quā parascœue erat, rogabāt vt nō remanerēt in cruce corpora sabbato. Erat enim magnus dies ille sabbati, rogabant Pilatū vt frangerentur eorū crura & tollerentur. Venerunt autē milites & primi fregerunt crura & alterius qui crucifixus erat cū eo. Ad Iesum autem cū venissent & viderent eū iam mortuū non fregerunt eius crura, sed vnus militum: lancea latus eius aperuit & continuo exiuit sanguis & aqua. Cūque hoc viderē quod talem crudelitātē in iam mortuum exercerent: quasi exanimis iā facta fui, & tunc verē impleta est prophetia Simeonis quæ dicit: Et tuam ipsius &c. Et tunc cœpi clamare & eiulare: sed iā omnino lachrymæ in me defecerunt tantū fleueram nocte præterita & die illa & dicebā. Eia dulcissime fili mi vbi est nunc cōsolatio quam semper in te habui? Quis mihi det vt ego moriar pro te fili mi Iesu? His & aliis similibus dulcissimi vnici filij mei mortē deplāxi. Tunc magnum gaudium fuit factū in limbo quando anima Christi in ipsum descendit & patres inde liberavit, & limbū destruxit, & infernum obstruxit, ita quod nullus Christianus illuc venire poterit nisi proprio suo arbitrio, nec aliquis eorū qui intus sunt: ante diem iudicij exire poterit. Tribus autem vētib; infernum obstruxit. Et hæc est ratio, quia ante mortem suā nullam habuerunt cōtritionē, cōfessionē vel satisfactionē: quæ nullus ante passionē Christi habere potuit, scilicet contritionē, confessionem, satisfactionē. An. Quid factum fuit post hæc? M. Post hæc rogauit Pilatū Ioseph ad Arimathia vt tolleret corpus Iesu dicens inter alia: Domine nisi corpus cito tradideris: honesta mulier mater ipsius iuuenis moritur præ dolore, Pilatus quæsiuit si iā mortuus esset. Et expertus à cēturione de omnibus quæ ibi acciderant: iussit dari corpus Christi. Et venit Ioseph & tulit corpus Iesu. Nota hoc. An. quod multum est lamētabile. Dum Ioseph corpus deponeret: stabam sursum

respiciēs quādo brachiū dissolueretur, vt tangerem & deoscularer sicut & feci, & cū depositus esset de cruce: posuerunt eū super terrā bene ad tres passus de loco crucis. Et ego caput eius in sinū meū recipiens amarissime flere cœpi, dicēs Heu dulcissime fili qualē cōsolationē de te habeo, quē nunc mortuū corā me video. Tunc accurrens Ioanes euāgelista: cecidit super pectus Iesu plorās & dicēs. Heu heu de isto pectore heri portabant dulcia, hodie tristitia & lamentabilia. Tūc Petrus aduenit, & quod ipsum negauerat amarissime flere cœpit, tūc Maria Magdalena plus omnibus flere cœpit super dominū suū dicēs: Quis mihi modo peccata dimittet? Quis me modo excusabit apud Simonem & apud sororē meā? Venit etiā Iacobus qui frater filij mei appellabatur, qui similis sibi erat, & cū multis lachrymis hoc dicebat. Heu domine talē gratiā mihi indigno præ cæteris cōtulisti quod dulcissima facies tua erat mihi similis. Heu modo apparet vultus tuus mihi dissimilis. Tuę manus & pedes clauis sunt confixi, corpus verò vndique vulneratū: meū autē corpus vndiq; apparet ex toto illesum. Iurauitq; quod nunquā cibū nec potū sumpturus esset quousq; ad similitudinē sui cōformaretur. Tunc cæteri oēs discipuli accurrebāt lamētantes super eū, tunc filius meus ad cōsolationē meā & discipulorum glorificatus fuit ibi corā nobis: ita quod nulla plaga aur liuor in corpore suo apparuit præter quāq; vulnerū cicatrices: quas referuaturus est vsq; in diē iudicij, & adeo sanus apparuit in corpore ac si nunquā passus fuisset, De quo ego & discipuli immēsam cōsolationē recepimus. Et cū eū sepelire vellēt, cū magno mœrore corpus fortissime tenui, & sepeliri vix permisi dicēs: Charissime Ioānes relinque mihi mortuū filiū meū quē non potui habere viuū. Sed si necesse est vt hoc facias rogo te vt me cū ipso sepelias. Ioānes respōdit: Scis domina charissima quod aliter esse nō potuit, & genus humanum sic redemi debuit. Tādē inuita permisi vt sepeliretur, & cum in sepulchrum positus fuisset, ad eū intrare volui, & super sepulchrū me pieci & adeo miserialiter egi, quod oēs fleuerūt. Et cū me Ioānes ad ciuitatē ducere vellet, & à sepulcho amouere lachrymans rogauit: Chare Ioānes nō facias mihi iniuriā: vt me separē à dulcissimo filio meo Iesu quoniā hic expectare vellē donec moriar, & iterum omnes fleuerunt: Ioānes verò me tādē in ciuitatē introduxit. Populus autem me videns indutam vestem aspersam sanguine sicut ante Iesum steterā, & sanguis eius super me stilauerat vnanimiter clamabāt gemētes. O quāta iniuria facta est hodie in Hierusalem in ista domina & filio suo, & compatiēbantur nobis. Iudæi autem propter inuidiam recluserunt Ioseph viuū in muro, quia Christum sepeliuit. Vxor autem eius locum filio eius Iosepho post ostendit. Tandem post annos quadraginta venerunt Titus & Vespasianus, Hierusalē destruentes & Ioseph viuū de muro excluderūt. Et sicut Iudæi Christū pro triginta denariis emerūt ita triginta iudæos pro vno denario vēdiderūt.

Beati Anselmi dialogus de passione domini explicit.

Beati Anselmi

ARCIEPISCOPI CAN

tuariensis liber qui speculū

euangelici sermonis, aliās

stimulus amoris

inscribitur,

incipit.

Quòd salubre sit Christiano venerari & amplecti infirma saluatoris. Caput I.

Esūm nazarenū à Iudæis innocenter condēnatum: à gēti tibus cruci affixum: nos Christiani diuinis honoremus obsequiis Saluatoris nostri infir-

Hma nos qui Christi sumus reuerenter venerari amāter amplecti, fortiter imitari dignum est & salubre & honorificum. Hæc enim sunt instrumenta fortissima quibus omnipotens virtus & inuestigabilis sapientia dei restorationem mundi potenter ac mirifice operata est, & vsq; modo operatur. Christus dominus minoratus est ab angelis, vt nos æquaret angelis, & quis propter Christū se non humiliet? Christus dominus pro peccatis nostris crucifixus est, & crucis amara suis amatoribus dulcorauit. Mortuus est & mortē enecauit, vt viuere per illū. Et quis nō amet Christum dominū? Quis nō patiat pro ipso? Christus per crucis ignominiam ad supernæ claritatis gloriā trāsiuit, & data est ei pro sua reuerentia à deo patre omnis potestas in cælo & in terra, vt adorent eum omnes

Matt. 28. angeli dei, & in nomine Iesu omne genu flectantur: cælestium, terrestrium, & infernorum.

Quòd gloriatio Christiani debeat esse in nomine crucifixi. Caput II.

IBi est ergo gloriatio tua Christiane: nisi in nomine crucifixi domini tui Iesu Christi. In nomine quod est super omne nomen, in quo qui benedictus est super terram benedicetur in cælis? Gloriamini in nomine sancto eius filij redemptionis, date honorem saluatori vestro: qui magna fecit in vobis, & magnificate nomen eius mecum dicentes. Adoramus te Iesu Christe rex Israël: lux gentium, princeps regum terræ: domine sabaoth, virtus dei omnipotentis fortissima. Adoramus te preciosum redemptionis nostræ præcium: hostia pacifica quæ sola odoris tui inestimabili suauitate: patrem qui in altis habitat ad respiciendum humilia inclinasti: & filius iræ placabilem reddidisti. Tuas Iesu Christe miserationes prædicamus, tuæ suauitatis memoriam cum abundantia eruamur, tibi Christe sacrificium laudis immolamus pro multitudine bonitatis tuæ quam ostendisti nobis semini nequam filiis sceleratis & perditis.

De magna misericordia quam deus habuit ad genus humanum.

Cap. III.

CUm enim adhuc essemus inimici tui domine, & mors antiqua in omnem carnem iniquum exerceret dominium: cui omne semen Adam lege primordialis culpæ obnoxium erat, recordatus es vberimæ misericordiæ tuæ & prospexisti de sublimi habitatione tua in hanc vallem plorationis & miseriæ. Vidisti domine afflictionem populi tui & tactus dulcore charitatis intrinsecus, apposuisti cogitare super nos cogitationes pacis & redēptionis. Et quidem cum esses filius dei verus deus deo patri sanctoque spiritui cœternus & consubstantialis: lucem habitans inaccessibilem, portansque omnia verbo virtutis tuæ, nō despexisti in hoc nostrę mortalitatis ergastulum: altitudinem tuā inclinare vbi nostram & gustares & absorberes miseriam nōsque reparares ad gloriam. Parum enim fuit charitati tuæ ad consummandū opus nostrę salutis Cherubim aut Seraphim aut vnum ex angelis destinare, ipse ad nos venire dignatus est per mandatum patris: cuius nimiam charitatem experti sumus in te. Venisti inquam non locum mutando: sed præsentiam tuam nobis per carnem exhibendo. Descendisti à regali folio sublimis gloriæ tuæ in humilē & abiectam in oculis suis puellam, primo virginis continentię voto sigillatam. In cuius sacrosancto vtero sola spiritus sancti inenarrabilis virtus & te concipi fecit, & nasci in vera humanitatis natura: ita vt nec maiestatem diuinitatis in te: nec integritatem virginis in matre violaret natiuitatis occasio.

De miseris quas deus accepit pro homine.

Caput III.

Omanda, o admiranda dignatio deus imensæ gloriæ, vermīs contemptibilis fieri nō despexisti, dominus omnium conseruus seruorum apparere voluisti. Parum tibi visum est patrem te nobis esse, etiā domine noster esse dignatus es. Et tu domine vniuersorum qui nullam habens indigentiam, inter ipsa natiuitatis tuæ initia non horruisti abiectissimæ, paupertatis degustare incommoda. Vt enim ait scriptura, tibi cum nascereris non erat locus in diuersorio, neque cunabula quæ tenerritudinē tuam exciperent habuisti, sed tu in vili præsepio sordentis stabuli: tu qui terrā palmo concludis, inuolutus panniculis reclinatus es, & hoc ipsum à brutis animalibus mater tua matris tuo accepit. Consolamini, consolamini qui in sordibus paupertatis enutrimini: quia vobiscū est deus in paupertate, nō cubat in deliciis splendididid cubilis: nec enim inuenitur in terra suauiter viuentium, quid vltra gloriaris o diues in re lutea, in volutabro lecti pecti & delicati, cum rex regum suo recubitu stramenta pauperum honestare maluerit? Quid dura strata detestaris cū tenet infantulus in cuius manu sunt omnia tuis sericis, tuis plumis duras iumentorum stipulas præelegerit, sed & tenella hæc tua Christe infantia à persecutorum gladiis tuta nō fuit. Adhuc enim iter dulcia matris vbera sugēs dependebas: quando apparuit angelus in somnis Ioseph: dicens: Surge & accipe puerū & matrem eius & fuge in ægyptum, & esto ibi vsque dum dicam tibi, futurū est enim vt Herodes quærat puerū

A puerum ad perdendum eum. Iam extunc bone Iesu pati cœpisti. Nō solum autem illam infantię tuæ vexationem in teipso pertulisti, sed & mortem in pusillis tuis quorum multa milia inter mammillas matrum pro te Herodis trucidauit immanitas.

De gestis Christi ab infantia.

Cap. V.

Infantia verò teneriori decursa discendæ humilitatis nobis exemplum præbuiisti. Non enim sedisti cū consilio vanitatis: sed in medio doctorum interrogans & audiens illos: cū tamen dominus scientiarum tu esses atque ipsa dei patris sapientia. Sed & obedientię nobis formā præstitisti: dum parentū imperio tu imperator mundi humiliter subditus extitisti. At verò vbi robustioris ætatis plenitudo aduenit missurus manus ad fortia: egresus es in salutē populi tui vt gigas fortis ad currendā viā totius nostrę miseriæ. Et primū quidem vt per omnia te fratribus assimilares: seruū tuum baptizatē peccatores in poenitentiam: tanquam peccator adisti, baptizare quoque te postulasti innocens agne dei: quem nulla peccati stilla vel contagio vnquam maculauit. Baptizatus es, non te in aquis sed aquas in te sanctificans, vt per eas sanctificares nos. De baptismo in desertum in spiritu fortitudinis egresus es, vt & vitæ solitarię in te non deesset exemplum. Solitudinem ac ieiunium quadraginta dierum famis acerbitatē, tēta menta illusoris spiritus æquanimiter tolerasti, vt omnia hæc nobis tolerabilia efficeres. Demū venisti ad oues quæ perierant domus Israël, diuini verbi lapidem palam extollēs, ad illuminationē orbis terræ & regnum dei annūcians cunctis obtemperantibus verbo tuo, sermonem sequentibus signis cōfirmasti: virtutem diuinitatis tuæ ostendisti in cunctis male habētibus: omnia omnibus gratis exhibens quæ salutem eorum cōgruerent, vt omnes lucrifaceres. Sed obscuratum est insipiens cor eorum domine, & proiecerunt sermones tuos retrorsum, neque attenderunt ad omnia mirabilia quæ operatus es in eis: exceptis perpauca nobilibus athletis quos inter infima & abiecta mundi elegisti, vt per ipsos alta & fortia mirifice expugnares. Nec solum ingrati gratuitis tuis beneficiis extiterunt: sed & contumeliosius affecerūt te dominum dominantū, & fecerunt in te quęcunque voluerūt. Te enim faciente in eis opera dei quæ nemo alius fecit qui dixerunt: Non est hic homo à Deo, in principe demoniorum eiicit dæmonia: demonium habet, seducit turbas, vorax est & potator vini, amicus publicanorum & peccatorum.

De cœna cum discipulis & Iuda traditore.

Cap. VI.

Quid fles? quid suspiras o homo dei dum sustines verborum iniurias? Non audis quanta propter te in dominum Iesum ceciderūt opprobria? Si patres familias Beelzebub vocauerunt, quāto magis domesticos eius. Et hæc quidem & similia blasphemantes, & aliquotiens lapidibus te impetēs: Iesu bone, patienter sustinuisti, & factus es corā eis quasi homo nō audiens, & nō habens in ore suo redar-

Psal. 31

gutiones. Nouissime autem & iustum sanguinē tuum bone Iesu à discipulo tuo, filio perditionis triginta argenteis apreciati sunt, vt præcipitent animam tuā in mortē sine causa. Et te quidē perditissimi traditores tui perfidia nō latebat quā in cœna ablutionis etiam corā ipso genuflexo procumbēs, maledictos pedes eius veloces ad effundendum sanguinem tuum, sanctissimis manibus tuis atrectare, lauare & extergere dignatus es. Et extento collo adhuc ambulas o terra & cinis: adhuc superbia te supra te eleuat, adhuc impatientia te exagitat. Intuere humilitatis & mansuetudinis speculum dominum Iesum Christum vniuersæ creaturæ factorem, tremendum iudicem viuorum atque mortuorū ante pedes hominis traditoris sui genua incuruantem: Disce quia mitis est & humilis corde, & confundere in superbia tua, erubescere in impatientia tua. Hoc quoque erat mansuetudinis tuæ domine Iesu quod perfidum illum in cœtu fratrum palam detegere & cōfundere nolueris, sed leniter admonitum accelerare iussisti quod parabat. In omnibus his non est auersus furor eius à te sed egressus foras satagebat circa frequens maleficium. Quomodo cæcidisti de cælo lucifer qui mane oriebaris in deliciis paradisi? Gloriosus apparuisti: ciuium cæli socius & verbi diuini conuiuia. Quomodo ergo reputatus es inter filios tenebrarum qui nutriebaris in croceis: quomodo amplexatus es stercore? Tūc clarificata est familia tua Christe in modum societatis angelicæ, tunc demum diuinissimi eloquij vberima inundatione foelix conuentus ille facer ex ore tuo potatus est. Siquidē corruptus ille vter foras missus fuerat, quæ huius limpidissimi liquoris infusione sciebas indignum.

De diuersione domini Iesu ad locum traditionis, & tristitia ibidem habita.

Cap. VII.

Dato autem charitatis & patientię salutarī mādato, & disposito fratribus regno patris tui ad locum traditori tuo notū cū illis diuertisti: sciens omnia quę ventura erāt super te. Ibi animæ tuæ tristitiam quam ex imminente passione sponte assumpsisti: sicut & cætera quæ passus es in auribus fratrum profiteri non erubisti, dicens: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Positis itaque genibus procidisti in faciē tuā orās in agonia, & dicens: Abba pater, mi pater si possibile est trāseat à me calix iste. Et angustias quidē cordis tui certissime indicabat sudor ille sanguineus, qui orationis tempore de sanctissima carne tua guttatim decurrebat in terram. Dominator domine Iesu Christe: vnde animæ tuæ hæc tam vehemens tristitia: vnde tanta sudoris anxietas & tam anxia supplicatio? Nōne voluntarium omnino patri sacrificium obtulisti & nihil inuitus pertulisti? Vtiq; domine. Arbitramur autem quod & hoc quoque ad consolationē infirmorū membrorum tuorū assumpsisti: ne fortē desperet quis si caro infirma remurmuret: vbi ad passionē promptus est spiritus. Nimirū & vt maioris erga te amoris & gratitudinis stimulos haberemus naturalem carnis infirmitatē: huiusmodi indicia in te expressisti, quibus doceremur, quia verē lāguores nostros

Matt. 11.

Esaï. 14.

Matt. 26.

G nostros portasti, & nō absque sensu doloris, passionū sentes percurristi. Vox enim illa, vox carnis fuisse videtur non spiritus, ex eo quod subiunxisti: Spiritus quidem promptus est: caro autem infirma, quā promptus enim fuerit spiritus tuus bone Iesu ad passionem: euidenter ostendisti, quando venientibus vna cum proditore tuo vitis sanguinum, quærentibus animam tuam cū laternis, facibus & armis per noctem: vltro occurristi, & signo dato quod acceperant à duce flagitij te ipsum manifestasti. Nam accedentem ad osculum sanctissimi oris tui: cruentam bestiam auersatus non es, sed os, in quo dolus inuentus non est: ori quod abundauit malitia dulciter applicuisti.

De traditione Iesu.

Cap. VIII.

Innocens agne dei, quid tibi & lupo illi? Quæ cōuentio Christi ad Belial. Sed & hoc benignitatis tuæ erat domine: vt omnia illi exhiberes quæ prauis cordis pertinaciam emollire potuissent. Nam & veteris amicitia illum commonuisti, dicēs: Amice ad quid venisti? Et horrore sceleris sui cor impij ferire voluisti cū dicebas: Iuda osculo filium hominis tradis? Et ecce Philistiim super te Sampson. Non illos abs te terruit quod in hora comprehensionis tuæ omnipotenti brachio terræ eos allisisti, non quidē defensionis causa, sed vt cognosceret humana præsumptio, nihil se posse aduersum te nisi quantum permetteretur à te. & quis audiat sine gemitu qualiter in illa hora homicidas manus tibi iniecerūt: & innocentes manus tuas bone Iesu vinculis constringentes te agnū māfuetissimū nihil obloquentē ad instar latronis contumeliose traxerunt ad victimam. Sed nec tunc misericordiam tuam super inimicos tuos distillare fauus dulcedinis tuæ Christe cessauit. Nam & mutilatam à discipulo tuo auriculam inimici tāgens sanasti, ac defensoris tui zelum à læsione trahentiū te cōpescuisti. Maledictus furor eorū, quia pertinax: quem nec maiestas miraculi: nec pietas beneficij infringere potuit.

De colaphis, sputis & flagellis.

Cap. IX.

Consilio malignantium aduersus te pōtificū præsentatus, & veritatem es prout docui confessus: quasi de blasphemia adiudicatus est morti. Amantissime domine Iesu quāta illic indigna opprobria à propria gente pertulisti? Vultū tuū honorabile in quē desiderant angeli prospicere: qui omnes cælos adimplet lætitia: quē deprecantur omnes diuites plebis, polluti labij sui sputis inquinauerunt, sacrilegis manibus cæciderunt, velo operuerunt in derisionē, & te dominum vniuersæ creaturæ tanquā seruū cōtemptibile colaphizauerunt. Adhuc autē & animā tuā incircunciso cani deglutiendam tradiderūt. Vincitū siquidē ante faciē Pilati te perduxerunt, postulantes supplicio crucis interemi te: qui peccatū nō noueras, & virū homicidā donari sibi: agnū lupo, aurum luto postponentes. O indignū & infelix cōcambiū. Et quidē non ignorabat impius ille per inuidiā hoc fieri in te: nec tamen abstinuit temerarias à

te manus, sed repleuit amaritudine animam tuā K sine causa. Illudendum Herodi te misit: Illudum recepit: nudum in conspectu irrisorum astare te iussit: nec pepercit amarissimis verberibus virgineam carnem tuam diuellere, plagas plagis, liuores liuoribus crudeliter infligens.

De illusione Iesu.

Cap. X.

Elece puer domini dei mei, quid tanta amaritudine, quid tanta confusione dignum cōmiseras? prorsus nihil. ego homo perditus totius cōtritionis, totius confusio nis tuæ tibi causa extiti. Ego vñ acerbā comedi, & dētes tui obstupuerunt, quia quæ non rapuisti tūc exoluebas. In omnib⁹ his nō est perfidorū Iudæorum sanata impietas. Nouissime autē in manus incircuncisorū militū deuolutus es morte turpissima consumendus. Parū erat sacrilegis illis crucifigere te, nisi prius & ipsi repleuissent illusionibus animā tuam. Quid enim de illis, ait scriptura? Et congregauerūt ad eum vniuersam cohortem in prætorium, & exuentes eum vestimentis suis: induunt eum tunica purpurea, & chlamydem coccineam circumdederunt ei, & plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, & arundinē in dextera eius, & genu flexo illudebant ei, dicētes: Aue rex Iudæorū, & dabant ei alapas, & expuentes in eum accipiebāt arundinē, & percutiebāt caput eius.

De crucifixione Iesu.

Cap. XI.

T postquam illuserunt ei, induerunt eū vestimentis suis, & duxerunt vt crucifigeretur baiulātem sibi crucem. Et perduxerunt illum in Golgotha, & dabant ei vinū myrrhatū cū felle mixtū bibere, & cū gustasset noluit bibere. Tūc crucifixerunt eum, & duos latrones cum eo: hinc & hinc, medium autē Iesum. Iesus autē dicebat: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Postea sciens Iesus: quia omnia consummata erant vt scriptura consummaretur dixit: Sitio, & currēs vnus ex eis acceptam spongiam impleuit aceto, & imposuit arundinē & dabant ei bibere. cū ergo accepisset acetum dixit: Consummatū est. Et clamans voce magna dixit: Pater in manus tuas commendo spiritū meum, & inclinato capite emisit spiritum. Tunc vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.

Incentiuum amoris.

Cap. XII.

Xpergiscere nunc anima mea, & excutere de puluere & contemplare attentius virum hunc memorabilem: quē, ecce in speculo euangelici sermonis quasi præsentē intueris. Attende anima mea quis est iste qui ingreditur habens imaginem quasi regis, & nihilominus serui despectissimi confusione repletus. Coronat⁹ incedit, sed ipsa eius corona cruciatus est illi, & mille puncturis speciosam eius verticem diuulnerat. Regali purpura induitur, sed potius in ea despicitur quā honoratur. Sceptrum in manu gestat sed eo ipso caput eius reuerendum feritur. Adorant coram ipso positus in terra genibus & regē cōclamant, & cōtinuo ad conspuendum amabiles genas eius subsiliunt, maxillas

A maxillas palmis concutiunt, & honorabile colū exhonorant. Vide anima mea: quomodo per omnia vir iste coartatur & spernitur. Sub crucis onere dorsum incuruare iubetur, & suam ipse portare ignominiam. Ad locum deductus supplicij myrrha potatur & felle. In crucē subleuatur, & dicit: Pater dimitte illis quia nesciūt quid faciunt. Qualis est hic qui in omnibus profuris suis, nec semel os suū aperuit, vt aut querelæ, aut excusationis, aut comminationis, aut maledictionis verbum aduersus maledictos canes illos proferret. Et nouissime verbum benedictionis quale à seculo nō est auditum super inimicos suos effudit. Quid hoc viro mansuetius? quid benignius anima mea vidisti? Adhuc autē attentius illum intuere: quia & grandi admiratione & tenerima cōpassione dignus apparet. Vide nudum & verberibus laceratum, in medio latronum cruci ignominiose ferreis clavis affixum: aceto in cruce potatū, & post mortē lancea in latere vulneratum, & copiosos sanguinis riuos ex quinque vulneribus manuum, pedū, & lateris effudentem. Fletū deducite oculi mei, & liquece anima mea igne cōpassionis super cōtritione amabilis viri illius, quē in tāta māfuetudine tāris vides afflictu doloribus.

De glorificatione in morte.

Cap. XIII.

Etiam quidem infirma eius anima mea vidisti, & miserta es, nūc & maiestatem eius attende & amplius miraberis. Quid enim ait scriptura? A sexta autē hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terrā, vsque ad horam nonam, & obscuratus est sol, & velū templi scissum est à summo vsque deorsum, & terra mota est, & petreæ scissæ sunt: & monumēta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerūt. Qualis est hic, quia cælū & terra compatiūtur ei, cuius mors mortuos uiuificat? Cognosce anima mea cognosce, hic est dominus Iesus Christus saluator tuus vnigenitus dei filius, verus deus, verus homo qui solus sub sole sine macula inuētus est. Et ecce quomodo cū sceleratis reputatus est, & quasi vir leprosus, & nouissimus virorū æstimatus est. Et tanquā abortiuū quod proicitur à vulua: sic proiectus est ab vtero matris suæ in scælicis synagoge. Iste formosus præ filiis hominum: quā de formis præ filiis hominum factus est? Siquidē vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra. Et fact⁹ est holocaustū suauissimi odoris in conspectu tuo pater æternæ gloriæ: vt auerteret indignationem tuā à nobis, & cōsedere nos sibi faceret in cælestib⁹.

De precatio ad patrem.

Cap. XIII.

Espice domine sancte pater de sanctuario tuo, & de excelso cælorū habitaculo, & intuere hanc sacrosanctā hostiam quam tibi offert magnus pōtifex noster sanctus puer tuus dominus Iesus Christus pro peccatis fratrum suorum, & esto placabilis super multitudinē malitiæ nostræ. Ecce vox sanguinis fratris nostri Iesu clamat ad te de cruce. Quid enī est domine quod pendet in ea. Pendet inquam, quia præterita quasi præsentia coram te sunt:

Cognosce pater, tunica filij tui veri Ioseph, hæc D est, fera pessima deuorauit eū: & conculcauit in Gene. 27 furore suo vestimentū eius, & omnē decorem illius reliquias cruoris inquinauit. Et ecce quæque scissuras lamentabiles in eo dereliquit. Vide domine palliū quod in manu adulterę generationis, id est, Aegyptiæ meretricis: pudicus ille adolescens reliquit, meliorem æstimans iactu ram vestimenti quam innocentiæ sanctæ, magisque eligens spoliatus à carnis pallio in carcere mortis descendere, quā pro mundi gloria adulterinæ voci acquiescere. Illi inquā voci qua dictum est: Hæc omnia tibi dabo si prociēs adoraueris me: quod vtique esset dormire cū adultera. Et nunc domine pater, scimus quia viuit filius tuus, & ipse dominatur in tota terra Aegypti, imo in omni loco dominationis tuæ. Eductus enim ad imperium tuum de carcere mortis & inferorum, & attonsus mortalitatis comam mutata veste carnis i immortalitatis decore resploruit, & cū gloria suscepisti eum. Subneruauit Diripha rationis imperium, & cū triumpho nobili virtute propria cælos penetrauit. Et ecce gloria & honore coronatus: in dextera maiestatis tuæ assisit vultui tuo pro nobis. Frater enim & caro nostra est.

Quod filius pro nobis debitum soluit.

Cap. XV.

Espice domine in faciē Christi tui, qui tibi vsque ad mortem obediens factus est, nec recedant ab oculis tuis cicatrices vulnerum eius in perpetuum, vt memineris quātam satisfactionē pro peccatis nostris ab eo suscepis. Vtinam domine appendas in statera peccata nostra quibus iram meruimus, & calamitatē quam passus est pro nobis innocēs filius tuus. Certe domine hæc grauior apparebit & magis digna vt per ipsam effundas misericordiā tuā super nos, quā sint illa, vt pro peccatis nostris cōtineas in ira misericordias tuas. Gratias tibi domine pater, referat omnis lingua de superabūdātia pietatis tuæ, qui vnico filio cordis tui non pepercisti: sed pro nobis illum tradidisti in mortem, vt tantum tamque fidelem aduocatum haberemus in cælis coram te.

Quod pro tanta passione diligendus sit filius.

Cap. XVI.

T tibi domine Iesu fortissime zelotes, quid gratiarum, quid retributionis digne retribuam ego homo puluis & cinis & vile figmentū. Quid enim pro salute mea facere debuisti & non fecisti? Ab imo pedis vsque ad summum verticis totum in aquas passio num te demersisti, vt me totum de illis extraheres, & intrauerunt aquæ vsque ad animam tuā. Nam & animam tuam in mortem perdidisti, vt animā meam perditam mihi redderes. Et ecce duplici debito me obligasti. Nā & pro eo quod dedisti, & pro eo quod mei causa perdidisti, debitor tibi sum. Et pro mea quidem vita bis à te mihi data, semel in creatione, semel in redemptione: quid magis iuste tibi reddam quam ipsam non habeo, pro tua autem preciosa anima ita contribulata, quid ab homine dignē rependi possit non inuenio. Nam si cælum & terram & omnē ornatum eorū pro ea rependere possem, certe

G certe nec sic vsque ad mēsuram debiti nullatenus attingerem. Vt autem idipsum, & quod debeo, & mihi possibile est tibi domine retribuam, tui muneris est. Diligendus mihi es toto corde, tota anima, tota mēte, tota virtute, & tua mihi sequenda vestigia, qui mori dignatus es pro me. Et quomodo fiet istud in me nisi per te? Adhæreat anima mea post te, quia tota virtus eius dependet ex te.

Humilis petitio ad filium.

Cap. XVII.

T nunc domine Iesu redemptor meus **E** te vt verum deū adoro, in te credo, in te spero, & quibus possum desideris ad te suspiro. A diuina imperfectionem meam ad tuam passionis gloriosa insignia, in quibus salutem meam operatus es totū me inclino. Tuæ victoriosæ crucis regale vexillū in nomine tuo Christe adoro, tuum spineum diadema, tuo rubentes sanguine clauos, tuo sancti lateri impressam immentiam lanceam, tua vulnera, tuum sanguinē, tuam mortem, tuā sepulturā, tuam victoriosam resurrectionē & glorificationem Christe simplex adoro & glorifico. Odor enim vitæ mihi spirat in omnibus his. Horū viuifico odore spiritum meum domine à peccati morte resuscita. Horū virtute ab astutiis satanæ me custodi, mēque cōforta, vt & iugū mandatorū tuorū suauem mihi fiat, & onus crucis quod post te baiulare me iubet, humeris animę meæ leue sit atq; portabile. Quæ est enim fortitudo mea, vt iuxta præceptū tuum mundi pressuras tam multiplices animo inuictō sustineam? Nunquid pedes mei tanquam ceruorū, vt te velociter currentē per spinas & confraga passionum consequi valeam? Sed audi quæso vocē meam, & inclina super me famulum tuum suauem illam crucē, quæ lignum vitæ est his qui apprehenderint eam, vt & spiritu curram alacriter. Portabo infatigabiliter eam quæ ab inimicis est crucem post te. Illā in quā diuinissimā crucē humeris meis impone, cuius latitudo est charitas super omnē creaturam se extendens: cuius longitudo æternitas, cuius sublimitas omnipotentia, cuius profunditas inscrutabilis sapientia est. Cōfige illi manus meas & pedes meos & totam formam passionis tuæ me famulum tuum indue. Da mihi obsecro continere ab operibus carnis quæ odisti, & facere iustitiam quam dilexisti, & in vtroque tuam quærēs gloriam, & sinistram quidē meam clauo temperatiæ, dexteram verō clauo iustitiæ in illa sublimi cruce confixā arbitrabor. Da mēti meæ iugiter meditari in lege tua, & omnem cogitatū meū iactare in te, & dextrū pedē meū eidem ligno vitæ prudentiæ clauo affige. Da vt ministram spiritus mei sensualitatem, nec eneruet præsentis vitæ inscelix felicitas, nec cōturbet perennis vitæ præmia felix infelicitas, & sinister quoque pes meus fortitudinis clauo in cruce tenebitur. Vt autem & spinarum capitis tui aliqua in me similitudo appareat, detur obsecro menti meæ & salubris pœnitentiæ compunctio, & alienæ miseræ compassio & stimulus zeli emulantis quod rectum est coram te, & ad te cōuertar in ærumna mea, dum triplex mihi cōfigitur spina. Libet vt & spongiā per arū-

dinem ori meo porrigas, & aceti amaritudinem gustui meo adhibeas. Libet vt per scripturas tuas rationi meæ conferas gustare & videre quomodo flores hic mundus tanquam spongia inanis est, & omnis cōcupiscentia eius aceto amarior. Ita pater in me fiat, vt calix iste Babylonis aureus inebrians omnem terrā, nec inanime splendore seducat, nec falsa dulcedine inebriet, quæ admodum eos qui tenebras lucem, & lucē tenebras, amarum dulce, dulce amarum arbitrantur. Vinum myrrhatum cum felle mixtum, suspectū est mihi pro eo quod tu ex eo bibere noluisti: forte quia nimiam acerbiter inuidiæ & nequitia crucifixorū tuorū indicabat. Tuæ quoque viuificæ morti famulum tuum configura, sciens in me vt moriar quidem peccato secundū carnem, viuam autem iustitiæ secundū spiritū. Vt autē integram crucifixi imaginē portare me glorier, illud quoque quod post mortem tuam insatiabilis malitia Iudæorum impiorum in te exercuit, hanc in me similitudinem exprime. Vulneret cor meū viuus & efficax sermo tuus, & penetrabilior omni lācea acutissima, & per-

De resurrectione.

Cap. XVIII.

Ie autem tertio post diem laboris, post diē simplicis glorię, & mane prima sabbati perpetui inter filios tuos me indignum resuscita, vt in carne mea videam claritatem tuam, & adimplear lætitiā vultus tui. O saluator meus & deus meus, veniat, veniat oro tēpus, vt quod nunc credo, reuelatis tandem oculis aspiciam, quod nunc spero, & à lōge saluto, apprehendam, quod nunc pro viribus meis desidero, vniū animæ meæ amplectar ac deosculer, & in amoris tui abyssō totus absorbear. O saluator meus & deus meus. Sed nunc interim benedic anima mea saluatorem tuū, & magnifica nomen eius quod est sanctum, & sanctissimis deliciis plenum.

Oratio ad patrem & filium & spiritum sanctum.

Cap. XIX.

O quam bonus & suavis es domine Iesu animæ quærenti te: Iesu redemptor captiuorum, saluator perditorū, spes exulium, laborantium fortitudo, angustiati spiritus latitudo, animę lachrymosa, & post te in sudore currentis, dulce solatium & suauem refrigeriū, corona triumphantium, vnica merces & lætitiā omnium supernorū ciuium, vberime fons omnium gratiarum, inclita proles summi Dei: Summe deus te benedicant omnia quæ in cælo sunt sursum, & quæ in terra deorsum, quia magnus es tu, & magnū nomen tuum. O immarcescibilis decor dei excelsi, & purissima claritas lucis æternæ, vita omnem vitā viuificās, lux omne lumen illuminans & conseruans in perpetuo splendore, mille millena millia luminū fulgētia ante thronum diuinitatis tuæ à primæuo diluculo.

A diluculo. O æternū & incessabile clarum & dulce profluuium fontis absconditi ab oculis nostris, qui solus ortum nescit, fundo caret, circūscriptionis terminum non habet, nihil perturbationis admittit. Eructauit te cor dei altissimi de suā profunditatis impenetrabili abyssō, vita vitā, lux lucem, deus deum, æternus æternum, immēsus immensum, ac per omnia sibi cōæqualem, & de plenitudine tua omnes accepim⁹. Te enim largissime fons omnis boni septemplex gratiæ preciosum lumen. Te in quā piissime spiritus deprecor, vt si qua pro fragilitate mea in veritate maiestatis tuę min⁹ intellexi, & in præceptis dominicis intellecta per lasciuiam carnis neglexi, tua me visitatione illustrare digneris: quibus ea decēter & mihi necessarie corrigam, mei que erroris per te misericordiam consequar vt per te quem in periculoso huius vitæ pelago in auxilium aduocaui, sine naufragio ad optatū perennis requiei littus perducar. Te itaq; pater clementissime peto vt qui me primitus creasti per passionem vnigeniti tui recreasti, quicquid ad laudem tuā pertinet, me cogitare facias & amare. Sed quia fragilis sum, nec possum proficere, sedula tamen confessione concedas me studere, vt redemptionis ac saluationis tuæ gratiā consequar. Et quicquid deinceps operis agam, ex tua & per tuam & in tua gratia ad laudem tuā totū peruenire facias, mēque deinceps tuere à peccatis, & in bonis operibus validiorē esse præcipias, & vt quādiu in hoc corpusculo viuā, aliquid seruitij tibi semper exhibeam. Post exitum verō animæ meæ à corpore veniā omnium peccatorum consequi, & vitam æternam me percipere concedas. Per eum qui tecum viuuit & regnat, per omnia secula seculorum. Amen.

Beati Anselmi liber, qui speculum euangelici sermonis, aliās stimulus amoris inscribitur, explicat.

C Eiusdem beati

ANSELMI IN HOMILIAM euangelij secundum Lucam: Intrauit Iesus in quoddam castellum, Præfatio.

Lucæ. 10.

Intrauit Iesus in quoddam castellū. Quid ad gloriam dei genitricem lætatio ista pertineat, vt in festiuitate eius legatur, plerique solēt quærere. Vnde quid ego sentirē in conuentu fratrum, prout potui vulgariter iam plus exposui. Et quia nunc dixi auditoribus placuit, dicta literis mandare, & ab eisdem dominis abbatibus Gulielmo Viscanēsi, Arnolpho Tuarnensi, iussus imo coactus sum. Quod ideo dixi, vt expositiuncula ista tanquam à præsumptuoso edita non displiceat: quoniam non præsumptio, sed obedientia edidit. Iam nunc ergo expositiunculam istam salua fide, ac sine præiudicio me-

lioris, ad laudem eiusdem virginis & matris Iesu humiliter scribere aggrediar.

Explicit Præfatio.

Euang. secundum Lucam. Cap. X.

In illo tempore. Intrauit Iesus in quoddam castellum: & mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam, &c.

Homilia lectionis eiusdem

beati Anselmi.

In scriptura sacra res vna & eadem multotiens inuenitur diuersa significare, sicut leo, hœdus, ignis, aqua, vel etiam sol & alia multa. Est enim leo de tribu Iuda, & est leo qui circuit quærens quem deuoret. Est hœdus emissarius, qui peccata nostra portauit, est hœdus à sinistris qui damnatur. Est ignis quem dominus misit in terram, & quem vult vt ardeat, est ignis qui super impios cadit, vt nō videāt solem. Est aqua cuius flumina fluunt de ventre credentis, est aqua cuius tempestas non demergit. Est sol iustitiæ qui nos illuminare solet, est sol qui nos vrit per diem. Licet ergo castellum aliās malū significet, vt illud de quo dicitur: Ite in castellum, vbi & quod additur, quod contra vos est, plane manifestat quod significet: tamē hoc castellum in quod intrauit Iesus, singularē intermeratam virginem eiusdē Iesu genitricē salua scripturarū regula, per similitudinē accipimus. Castellū enim dicitur quælibet turris & murus in circuitu eius. Quæ duo sese inuicem defendunt, ita vt hostes per murum ab arce, & à muro per arcem arceantur. Huiusmodi castello nō incongruē virgo Maria assimilatur, quam virginitas mentis & corporis, quali murus ita vndique vallauit: vt nullus vnquam libidini esset ad eam accessus, nec sensus eius aliqua corrumperentur illecebra. Et quia virginitatem cū libido non possit solet impugnare superbia, est in eadē virgine turris humilitatis, quæ à muro virginitatis omnem repellit superbiam. Et quia humilitatē cū superbia non possit, solet impugnare libido, murus virginitatis à turre humilitatis omnem repellit libidinem. Itaq; hæc duo, murus videlicet virginitatis, & turris humilitatis ab alterutro muniuntur, & nunquam in humili virgine fuerit, nec superba virginitas, nec inquina humilitas: sed semper in eadem permanerit, & humilis virginitas, & virginalis humilitas. Quauis autem quod dicitur ita verum sit, vt nihil verius fides Christiana credere possit, ponamus tamen aliqua de euangelio virginitatis eius, & humilitatis testimonia. Quippē cū ab angelo filius ei pmitteretur, respōdit: Quomodo fiet istud, quoniam virum nō cognosco? Si cuiuslibet virgini desponsatæ in animo suo disponenti nubere diceretur, filium habebis non miraretur neque interrogaret quomodo istud fieret, vtpote quæ se desponsatam, & in proximo nupturam sciret, & à viro grauidari vsu naturæ speraret: hæc autem non immerito mirata est, & quomodo fieret quod promittebatur sciscitata quoniam quauis desponsatam tamen se nunquam nupturā, neq; virum cogniturā certissime sciebat. Hæc de virginitate. De humilitate verō dicendum est, quod cū ab angelo salutareretur, & mater

G & mater Dei eligeretur, quomodo fieret salua
virginitate, cui tantū timebat, doceretur: & be-
nedicta super omnes mulieres prædicaretur, re-
spondit: Ecce ancilla domini. Et in alio loco:
Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. O subli-
mis virgo mater dei. O mater humilis ancilla dei.
Quid sublimius esse posset? quid humilior de
se sentire posset? Sunt qui castellū hoc Magda-
lum fuisse arbitrantur, à quo Maria Magdalena
cognominatur. Quod si verū est, prædictæ in-
terpretationi famulatur. Magdalum enim tur-
ris dicitur, & humilitati comparatur. Hic verò
non nominatur, sed tantū quoddam dicitur,
quod indiscussum præterire nō debem⁹. Quod-
dam, id est, singulare castellū fuit virgo Maria.
Quamvis enim & multæ aliæ murum virginita-
tis habeāt, & turrim humilitatis, id est, & virgi-
nes sint & humiles: tamen salua virginitate, ma-
tres esse nō possunt, neq; filios generare, quod
ista sola fecit. Et ideo castellū hoc merito quod
dam. i. singulare dicitur: quia ista singulariter &
mater & virgo, quod nulla alia esse potuit vel
poterit: verū cōcedamus aliquam & matrē esse
& virginē, quamvis sit impossibile. Etiā sic vir-
go Maria singularis erit, quia vnico dei filium
genuit, qui sicut est vnico patri: ita est vn-
icus vnicae matri. Et ideo etiam si virgo pariat
nulla vel eūdem vel talem generabit alium. Est
ergo castellum quoddā in quod intrauit Iesus,
porta verò per quā intrauit est fides. Quia enim
credidit perfecta sunt à domino ei quæ ab ange-
lo dicta sunt, sicut ait ad eā Elizabeth: nec quia
Iesus intrauit castellum hoc, violatum est. Iesus
enim saluat non violat, cōfracta solidat, non cō-
fringit solida. Secundū nomen eius, ita & opus
eius. Et mulier quædam Martha nomine, excep-
pit eum in domum suam, & huic erat soror no-
mine Maria: duæ istæ sorores sicut patres sancti
plenissime nobis exposuerunt, duas in sancta ec-
clesia vitas designant, Martha scilicet actiuam,
Maria contemplatiuam. Ista laborat ad exhibē-
da indigenti omnia humanitatis officia, illa va-
cat & videt quoniam deus est. Ista circa exte-
ra occupatur, illa interiora contemplatur. Sicut
enim mater dei est singularis, ita & istarum vi-
tarum effectus, quarum istas sorores typum te-
nent, in ea extitit singularis. Nūquam in aliqua
persona, imo in omnib⁹ sic, Martha operata est,
nunquam aliās, sic Maria contemplationi vaca-
uit. Nunquam illa vel hæc aliās quod suum est
sic exhibuit. Cū Marthā vel Mariam dico, eorū
significata intelligo. Sed iam videamus actionē
huius Marthæ, deinde cōiciamus contēplationē
huius Mariæ. Et vt planius id faciamus, quid
alij per Martham operātur, & quid est ista ope-
rata, conferamus. Alij hospitē quemlibet in do-
mo sua suscipiunt, ista nō quēlibet sed propriū
dei filium, qui non habet vbi caput reclinet, nō
in domo, sed in vtero suscipit. Alij nudum quē-
libet veste mutabili atque corruptibili vndeli-
bet composita operiunt, illa verbum dei in ea-
dem virginea carne in vnitāte personæ assūp-
sit, quæ sine fine incommutabilis atque incor-
ruptibilis permanet. Alij quemlibet esuriētē
& sitientē cibo vel potu exteriori reficiunt, ista
deum & hominem humanitatis indigentē, non

solum exterioribus cibis vel potibus pavit, ve-
rum etiam interiori suo lacte aluit. Et vt breui-
ter illa sex misericordiæ opera percurrā, quæ
cum vni ex minimis suis fuit, deus sibi facta cō-
fitemur. Ista nō quemlibet ex minimis, sed sum-
mum dei filium hospitem suscepit, nudum car-
ne, vel etiam pannis operuit, esuriētē pavit,
sitientē lacte potauit, infirmum per infantiam
& iacentem non solum visitauit, sed etiam bal-
neando, fouendo, leniendo, gestando frequen-
tauit, vt merito de ea dicatur. Martha fatagebat
circa frequens ministerium. Comprhenso &
crucifixo, quasi ī carcere posito affuit, sicut scri-
ptum est: Stabat iuxta crucem Iesu mater eius. Inter hæc autem turbatur, & sollicita erat cū
fugeret in Aegyptum à facie Herodis, qui suū
talem filium adeo persequebatur, vt multos sus-
pectæ ætatis pueros occideret. Turbatur cū
Iudæos insidiantes, & mortem ei inferre mo-
lientes cognosceret. Ad vltimū turbata est val-
de, & iuxta Simeonis vocem, suam ipsius ani-
mā pertransiit gladius, cū videret suum talem
filium comprehendī, ligari, flagellari, conspui,
spinis coronari, derideri, colaphizari, crucifigi,
mori, sepeliri. Vnde ei congruit quod dicitur:
Martha Martha sollicita es, & turbaris erga pluri-
ma. Nemo verò dubitat quod beata Maria filiū
suū vellet liberari de omni tribulatione, & se-
ipsam in perturbatione adiuuari à diuinitate,
quam filio suo esse sciebat per theoriam quæ est
pars Mariæ. Hoc est quod Martha conqueritur,
quod eam soror reliquerit solam ministrare, &
eius auxiliū in ministerio flagitat. Hæc de par-
te Marthæ. Porro de parte Mariæ quæ optima
predicatur, quāta vel qualis in beata Maria fue-
rit, quis digne loquatur? Si talis est, vt diximus,
imo quia melior est quā diximus in beata Ma-
ria, pars Marthæ quæ tamen à domino non lau-
datur: sed tamē non vituperatur qualis est pars
quā optimam Maria elegit; quæ sic laudatur vt
ab ea non auferri dicatur? O quæ magna multitu-
do dulcedinis fuit in beata virgine, quando spi-
ritus sanctus super eam venit, & virtus altissimi
obumbravit ei, & de eodem spiritu sancto con-
cepit. Quid de deo non sapiebat, in qua sapien-
tia dei latebat, & in cuius vtero corpus sibi apta-
bat? Christus est, vt ait Apostolus, dei virtus &
dei sapientia, & in eo sunt omnes thesauri sapien-
tiæ & scientiæ absconditi, Christus autē in Ma-
ria. Ergo dei virt⁹, & dei sapiētia, & omnes the-
sauri sapientiæ & scientiæ in Maria. Hæc non
tantū ad pedes, sed etiā ad caput domini fedēs,
audiebat verbum ex ore eius. Hæc conseruabat
omnia verba angelorum, pastorum, magorum,
necnon ipsius filij sui, conferens in corde suo.
Nemo vnquam sicut ista gustauit quā suauis
est dominus. Inebriabatur ab vbertate domus
dei, & torrente voluptatis suæ potabatur. Nec
mirum, quoniam apud eam, imo intra eam erat
fons vitæ, de quo manabat tanta perfectio vtri-
usque vitæ. Circa plurima, vt Martha occupa-
batur: circa vnum, vt Maria delectabatur: quia
vnum est necessarium, plurimā auferuntur, vnū
manet. Singulariter igitur partem Marthæ per-
egit, singulariter optimam partem Mariæ ele-
git: sed pars Marthæ ei auferitur. Iam enim non
erit

A erit sollicita, vt ministret ei sicut puero cui om-
nes ordines angelorum ministrant sicut domi-
no. Iam non turbabitur fugiens in Aegyptum
cum eo à facie Herodis, quia ipsa ascendit in cæ-
lum, & Herodes descendit ad infernum à facie
eius. Iam non turbabitur erga plurima quæ fe-
cerunt filio suo Iudæi, quia omnia subiecta sunt
ei. Iam filius Mariæ à Iudæis vel militibus non
flagellabitur nec occidetur: quia Christus ex
mortuis resurgens iam nō moritur, mors illi vl-
trā non dominabitur. Pars ergo Marthæ ei au-
feratur, sed bono suo: pars verò Mariæ ei perfi-
citur, quæ nō auferetur ab ea. Exaltata est enim
super choros angelorum, repletum est in bonis
desiderium suum, videt deū facie ad faciē sicuti
est, gaudet cum filio in æternum. Hæc est pars
optima quæ non auferetur ab ea: cuius & nos
participes sim⁹, & meritis & precibus eius. Per
Iesum Christum filium eius, qui viuit & regnat
cum deo patre in vnitāte spiritus sancti, per om-
nia secula seculorum. Amen.

Beati Anselmi homilia euangelij
secundum Lucam: Intrauit
Iesus, &c. explicit.

Beati Anselmi ARCHIEPISCOPICAN- tuariensis liber de excellentia gloriosissimæ virginis Mariæ incipit.

Quod Maria excellit omnes creaturas.
Cap. I.

C S Vperminentem omni quod post ho-
minem deum creatum est, excellen-
tiam beatæ matris dei quomodocun-
que & saltem lippienti oculo cordis
contemplari anhelans, & contem-
plando quod mihi inde capere conceditur, ad
cōmunem notitiam proferre desiderās horreo
peccatorum quibus præmor enormitatem, &
valde timeo ne mihi tāta alta petenti, mox ob-
iiciatur hoc sacræ scripturæ dictū: Tollatur im-
pius ne videat gloriam dei. Verum cū recogito
sanctum filium eius ob hoc vt peccatis homi-
num mederetur factum esse filium eius, non ni-
hil spei concipio, quod vel parum concipiendi
de sublimitate tantæ matris dei scilicet genitri-
cis, omniumque tam angelorum quā hominū
regina, sciens videlicet illam magis propter pec-
catores quā propter iustos esse factam dei ma-
trem. Dicit enim ipse bonus filius eius, se non
venisse vocare iustos, sed peccatores. Apostol⁹
quoque testatur, quod Christus in hunc venerit
mundū peccatores saluos facere, quorum se fa-
tetur primum esse. Si igitur ipsa propter pecca-
tores, scilicet propter me, meique similes fa-
cta est dei mater, quomodo immanitas peccato-
rum meorum cogere poterit desperare veniam

eorum, cū tam ineffabile bonū sit factum ex D
ea ob curationem eorū? At ipsa curatio ad quos
efficacius progredietur, aut in quibus misericor-
dus operabitur, quā in illis à quibus tantum
bonum amatur, amplectitur & veneratur. Exci-
temus ergo mentem nostram o fratres, & enita-
mur quantum possumus, vt in celsitudinem tā-
tæ virginis attendamus, & quæ nobis miseratio
filij eius reuelare dignata fuerit, pro laude eius
prolata ruminemus. Erit enim fortassis hoc ip-
sum optare nobis causa non parua salutis & fa-
ciatis ex vitiorum punctiōibus animis medici-
na salubris. Quomodo nāque fieri potest, vt ex
memoria laudis eius, salus nō proueniat pecca-
torum: cuius vterus factus est via ad sanandum
peccatores venienti saluatori? Quid dixi via, cū
idē vterus thalamus de aula dei ī qua habitaret
sit factus? verē etenim habitauit in eo: quoniam
seipsum ipse in eo, & ex eo quod prius nō erat,
fecit. O habitaculum mirabile. O habitare ines-
fabile, quē cæli cælōrū quem omnes rerū crea-
tarum machinæ capere nequeūt: virginalis vte-
rus beatæ Mariæ cepit, quando eundem ipsum E
de se verum & perfectum deum & hominem in
vna persona cōcepit & genuit: via tamen ip-
se vterus extitit, quia per illum deus homo fa-
ctus, in mundum visibilis venit.

De origine virginis Mariæ.
Cap. II.

Vanuis igitur hoc solum de sancta vir-
gine prædicari, quæ Dei mater est:
excedat omnem altitudinem quæ post
deum dici vel cogitari potest, & altissimū quid
habeat etiam hoc ad contemplantū & ruminā-
dum mens humana quæ ad dominum anhelat:
tamen quoniam modo venit in cor vt de ea ali-
quid dicam: primo, parū de eius origine, ac de-
inceps, si quid tenuitas sensus mei de ipsa quod
dignitatis illius existimem non aduersari, cape-
re poterit in medium proferre libet. Ad sis igitur
domina & nō mea quæ execror: sed tua quæ
præcor merita in illis digneris attendere, quæ
vereor. Tu quidem nosti mentem meam in hoc
esse quod me omnino indignū iudico de te lo-
qui, aut aliquid scribere. Sed quoniam insitæ ti-
bi pietatis oculo super multos mei similes scio
te respexisse, aliquo licet dignitati tuæ nō digno
meæ deuotionis obsequio: velim agere erga te,
quatenus ipso cōsuetæ misericordiæ tuæ oculo,
quandoque digneris me respicere. Tacitis itaque
illis ab initio omnis creaturæ, vsque ad san-
ctum sui aduētum, sunt de hac virgine prophe-
tata, sicut tam per eos qui ante legem, quā &
per eos qui sub lege iusti fuerunt. Illud cōiicio
apud me, natiuitatem eius, quā quidem ex linea
generationis humanæ non nescio descendisse:
magna quædam atque mirāda diuinorū signo-
rum indicia præcurrisse. Quæ tamen illa fuerit
solus ipse sine scrupulo nouit: qui eam antequā
nasceret in matrem elegit: quod in ea vt æsti-
mo, & non incongruē actum credi potest: qua-
tenus eo maior veneratio fidelium circa eius or-
tum existeret. Quo enim alio modo sublimitatē
tantæ rei altiori secreto celari quisque perpen-
deret? Nec enim ecclesia dei inconculsæ autho-
ritatis ducit ipsam scripturam: quæ ortum illius
ab

Gab angelo pronuntiaturum refert. Nam licet beatus Hieronymus iuxta alterius cuiusdam scripturæ materiam, quam in adolescentia sua legisse: cuius auctorem se fatetur ignorare, eam resece- rit, dicit tamen non eo pacto se scripsisse quod scripsit, ut aliquam descriptæ rei certitudinē ec- clesius vellet inferre, sed hoc solo ut rogantibus amicis similem morem gereret. Vnde quemad- modum dixi, scriptum illud in auctoritatē ecclē- sia suscipere noluit, videlicet indecēs esse repu- tans de beata matre dei, quid dubitabile in lau- dem eius recitari, cum ea quæ incunctanter de illa vera existunt, tanta laudis materia sint refer- ta, ut quicumque in laudando eam morari desi- derat, necesse sit ut facultas ei⁹, magnitudini rei & veritati succumbat. Sicut enim sola præ cun- ctis meriti singularis enituit, ita quicquid eam attinet speciali quadā veritatis firmitate dignū est enitere.

De annunciatione angelica.

Cap. III.

HAta igitur & infantiles annos exuta, quæ castè, quàm sanctè, quàm deo digne vi- tam instituerit & institutam egerit, quis vel cogitatu non dicam, dictu queat coniectura- rare? Nulli deniq; dubium, castissimū corpus, & sanctissimam animam eius funditus ab omni fuisse macula peccati, iugi angelorum custodia protecta, utpote aulam quam suus & omnium creator Deus corporaliter inhabitaturus, & ex qua hominem in suæ personæ vinitate ineffabili fuerat operatione suscepturus. Et quid mirum? Nam inter omnes usus obtinuit, si tamen cæle- stibus ad terrena potest esse comparatio vlla, ut cum præpotens aliquis & persona diues, aliquo vadit hospitaturus, ut clientes præcurrat, ut lo- cum muniant, mundent, ornant, & custodiant: quo venienti domino suo aptus ad habitandum & congruus fiat. Quod si talis apparatus sit pro aduentu terreni hominis & momentaneæ po- restatis, qualis apparatus omnis boni putamus, fiebat pro aduētū cælestis regis & æterni in corde sacratissimæ virginis, quæ illam nō solū erat in semet transitivæ hospitatura, sed etiā ex sub- stantia sua factū hominē paritura? Si quidem ubi venit plenitudo tēporis quod suo aduentu ipse deus ante tēpora prædestinavit, misit deus an- gelum Gabrielem, unū de primis principibus suis, scilicet regni sui, nuntiare tibi o beatissima scēminarum instare salutem generis humani, & se eādem salutem operaturū, & ex te castissima per spiritus sancti operationem, verum deum & hominem nasciturum. O domina audis quæ fe- runtur ad rem omni seculo inauditam, paues & miraris, nulla tamen incredulitate moueris: ve- rum indubitātē tenes apud te omnimodo im- possibile fore non fieri, quod angelus dixit fu- turum esse. Credidit ergo & certissime intellexit deum tam bonum, tam piū, tam omnis mi- sericordiæ visceribus plēnū, ut ad terras de cæ- lesti sede descenderet, & homo factus per inde- bitam sibi mortem genus humanum à perpetua vellet morte qua tenebatur, eripere. Respōdēs ergo nuntio ait: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. O fides deo accepta. O humilitas grata. O obediētia omni sacrificio

iocundius deo oblata. Quid ergo quod veni- tis dei oculos offenderet in illa poterat reside- re, in qua tantarum virtutum insignia veniens inuenit redolere. Certe sola fide Abraam fertur deo placuisse: & hoc quia deo credidit, ad iusti- tiam illi reputatum fuisse. Super humiles autē & quietos, ac verba sua trementes, spiritū suum requiescere, & obediētiā se pro sacrificiis ma- le asserit deus. Cum igitur in his quæ tantope- re deo placent, sancta virgo Maria tam excel- lenter illi placuit, ut nequaquam crederet quis illam aliqua ratione excellētius placere potuis- se. Nimirum tenemus fide. Ab omni si quid ad- huc i illa originalis siue actualis peccati super- erat, ita mudatū cor illius, ut nec super eam spi- ritus domini, scilicet super humilem & quietā & trementem verba sua totus requiesceret, ip- sam voluntati dominicæ castissimo ac simplici corde obediētem, & omni holocausto suauis acceptaret, virtutēque altissimi obumbratam: filium dei ex illa incorporaret. Hic se suberigat intentio mētis humanæ & pro posse paucis in- tendat: quanti penderit omnipotens deus me- rita huius beatissimæ virginis. Intendat inquā, & contempletur, videat & admiretur, vnum fi- lium sibi consubstantialē, coætērnū omni- potentē ex sua natura sine initio deus pater genuit, & per eū omnes creaturas visibiles & in- visibiles ex nihilo fecit. Hūc igitur sibi tā vni- cum quàm dilectissimū: & in omnibus omnino æqualem, non passus est remanere solummodo suum, sed eundem ipsum voluit in rei veritate esse beatæ Mariæ vnicū & dilectissimū & na- turalem filiū: nec ita ut duo essent, vnus videli- cet filius: alius filius sanctæ Mariæ virginis, sed vnus idē ipse qui filius dei in vna persona esset filius sanctæ Mariæ virginis, & qui filius sanctę Mariæ, vnus & idē ipse esset in vna persona fi- lius dei. Quis hæc audiens non obstupescet & quod Deus tale quid velle potuerit, non vltra omne quod dici potest admirabile ducat? Puel- la de propagine Adā nata, de peccatrice progē- nie orta, subito versa vice, maledictionis Eua: benedicta prædicatur super omnes mulieres, & concipit & parurit, & parit hominem deum, omnes præuaricationes propulsaturum, eosque qui sibi obtemperarent in cælesti regno suo sibi cohæredes constituturum.

De amore virginis ad filium.

Cap. IIII.

Quam mirabilis natura & ineffabilis affe- ctus amoris considerari queat, inter hūc talem tātæ matris filium, & hanc talem tanti filij matrem, perpenbant hi saltem quo- quo modo, qui vnico dilectionis feruore sese al- trinsecus amant, mater scilicet filium, & filius matrem. Perpendat inquā, aliqua bona mater quo affectu teneatur circa vnicū & bonū fi- lium suum, & bonus filius simili modo perpen- dat, qua pietate moueatur erga bonā & dilectis- simam ac dulcissimam suam matrem, & aliqua- tenus tentet si quomodo in se coniectare valeat amorem huius bonæ matris erga vere bonum & vnicū filium suum, & istius boni filij erga vere bonam & dulcissimā matrē suam. Equidē omnes

A omnes homines ex coniunctione duarum per- sonarū, hoc est, maris & scēminæ procreantur, & amorem suum vtrique personæ, id est, patri & matri naturaliter debent qui sic generantur, ipsumque nihilominus amorem suum parentes ambo qui eos genuerūt. Cum autem amorem, quem pater & mater singuli debēt filio suo, de- bet hæc foelicissima matrū sola filio suo, amo- rem etiam quem debet quilibet filius simul suo patri & matri, ille filius veræ virginis suæ debet soli matri. Nam sicut alij filij nascuntur ex pa- tre & matre: ita filius eius natus est ex ea sola ma- tre. Excedit itaque omnes amores parentum in filios, aut filiorum in parentes, amor istius ma- tris in filium suū, & istius filij in matrem suam. Et hæc ita se habent iuxta rationem filiationis quæ facta probatur extra legem humanæ pro- creationis. Alio quoque modo si placet amorē huius filij & huius matris perscrutemur, & quā- tum inde nobis concessum prout possumus, speculemur. Certè quæ generat, est temporaliter nata, qui generatur deus est per quē omnia tēpora sunt, & ipsamet virgo creata. Ostendit ergo ipse prius amorem quem habebat erga ma- trem virginem & amorem, quo nullum pute- mus esse posse maiorem, matrem suam fecit il- lam, & virginitatem illi non ademit. Equidem hæc duo ipsa iocundius amabat, scilicet virgi- nitatem & foecunditatem. Virginitatem, quia hanc placere deo per omnia intelligebat, foecu- ditatem, quia sine hac, maledictum legis quæ adhuc carnaliter custodiebatur, incurere me- tuebat. Vicit tamen amor in ea seruandæ virgi- nitatis, & exclusit ab ea timorem incurrendæ maledictionis. Virgo itaque & tenera & delica- ta, regali stirpe progenita & speciosissima totā intētionem suam, totum amorem suum, totum studium suum ad hoc intēdit, ut corpus & ani- mam suam deo virginitate perpetua consecra- ret. Sciebat enim quod quanto sanctius eā ser- uaret, tanto sublimius ei qui omnium castissi- mus: immo qui ipsa castitas est appropinqua- ret. Amplectendo igitur quod acceptabilius do- mino esse cognouit, legem superauit, spreuitq; maledictum datæ legis, & credidit reputans se- cum illum cui placere quærebat, tantæ bonita- tis & tantæ sapientiæ, ut antè se, vel de seltutum cōcilium, ne quid peccati in istis subiret, inue- niret, nec decepta est. Quis enim speravit in do- mino, & derelictus est ab eo? Denique ubi tam sanctam intētionem eius, tam castum propositū eius, tam firmam fidem, cōstantem spem & in- deficientem vidit charitatem eius, misericordiæ suæ intuitu egit circa illam, ut nec sanctitas intētionis eius frustraretur, nec castitas propositi eius violaretur, ne aut sanitas fidei infirmata, à spei constantia titubaret, aut charitatis in ea ple- nitudo deficeret. Dedit ergo illi, ut & virgo quod magis optabat permaneret, & ut nemo il- lam à maledicto legis liberimam dubitaret, foecu- cunda fieret. Et vnde foecunda? de illo sine quo omnis foecunditas in sterilitatem cōuertitur, & & igni consumenda succiditur. Et reuera dig- num fuit, ut eo in virgine superueniente illa foecundaretur, quæ paritura erat deum, per quē totus mundus saluaretur. Quid ergo hic dice-

mus? Est ne putatis, vlla mēs hominis, quæ mo- dum huius dilectionis quæ deus ad hanc virgi- nem habuit, queat penetrare: quādo & illi quod carius amabat, sic integre seruabat, ut eā tam di- gnè & castè foecundatā, sui ipsius matrem fecit. Potest ne quæso, vllus hominū, aut angelorum istius amoris immensitatē penetrare, vel digni- tati honoris illius quicquā cogitatu percipere cōparabile? Erigite obsecro fratres mei, erigite aciem mentis vestræ ad contēplandū tam mirā diuinæ operationis dignationē & tam ineffabi- lē & stupēdā omni seculo huius mulieris gratiā & exaltationē. Et tu o beatissima scēminarū in quā fluxit tam copiosa & supereminens gratia omnū gratiarū, quid enim animi quæso gere- bas ad eū qui tibi hæc magna fecit? Vnde sicut ipsa dixisti, iam ab omni generatione beata dici meruisti. Vere magnificauit anima tua dominū, & spiritus tuus exultauit in deo salutarī ipsius. Salutare mirabile, quod nō solū domina te in- estimabili salute sublimauit, sed & totū mundū peccatorū vulneribus putridū, ex te prodiēs mi- rabili dispensatione sanauit. Verūm dum illum qui sibi hæc miranda fecit paruulū inter manus suas versari, & ad verba sua pendere, & ad parui & teneri corporis lēSIONES paruulorū more va- gire conspiceret, quo precor affectu piissimus eius animus mouebatur, quōve studio ad occur- rendū cunctis quæ incōmoda illi fore timebat, parabatur castissimū corpus ei⁹. De⁹ fili huius foelicissimæ matris, qui es virt⁹ & vera sapiētia sūmi patris, oramus te quatenus ipsa misericor- dia qua factus es homo pro nobis, insinuare di- gneris cordibus nostris, quo animo, qua cogita- tione ferebatur hæc dulcissima tua mater, cum te inquā, talem ac tantillum in brachiis suis ex- ultans & lēta teneret, cum tibi infantulo dolci- bus osculis & frequētibus congauderet, cū te la- chrymantē super genua sua, quibus poterat mo- dulis consolaretur, cum deniq; aliis & aliis stu- diis ad quæ ipsam maternā pietas informabat ti- bi pro qualitātū vicissitudinibus sedula blandi- retur? Doce inquā nos, vel paululū mente per- cipere affectū ipsum quo replebatur cor illius, ut si eū peccatorū nostrorū squaloribus obruti, quantus fuerit plene nō meremur contingere, saltē pauca mereamur in nostris ærūnis aliqua- tenus respirare: nec putetur ab aliquo cōtēnē- dum, vel parū quid sentire quēlibet in se de affe- ctu illius matris in filiū suū. Nullo siquidē mo- do crediderim, quod is qui ad eū intelligendū prouehi meruerit, ab amoris ei⁹ dulcedine ex- traneus vsquequaque existere possit. Qui autē in dilectionis suauitatē trāsīt, nullo pacto diffi- dendū quin & in retributionis eius participiū transiturus sit. Quā verō retributionē sui amo- ris sit adepta: tota Christianitas nouit quæ illā super omnes cælos exaltatā & angelicis choris prælatā certissime credit. Eia fratres quantum possumus enitamur aliquo modo affectū illius tam bonæ matris agnoscere, & in nobis saltem rei magnitudini succūbēdo degustare, quo ip- sius meritis adiuuari & dilectionis eius salutaris recreari: & aliqua futuræ consolationis merea- mur remuneratione sublimari. Quicūq; igitur aliquē sincero & dulci dilectionis affectu dili-

Ggit, omnia commoda & iocunda ei succedere cupit illius incommodis si quæ acciderint mœtus ingemit, voluat & reuoluat hunc suum affectum apud se & cogitet quid sibi esset, si adhuc quæ fingere multiplicatus in se sedē maior existeret. Quæ cum fecerit & hunc suum amorem quantuncūq; intellectu suo magnificatū amori illius piissimæ matris dominæ nostræ in deum filium suū aliquatenus comparari posse putauerit, nescio utrū audiendus in hac sua æstimatione. Nec mirū, ipse enim spiritus dei ipse amor omnipotentis patris & filij, ipse per quæ & in quo amatur omne quod bene amatur. Ipse inquam, corporaliter, vt bene dicā, veni in eā, singulari quæ gratia præ omnibus quæ creata sunt: siue in cælo siue in terra requieuit in ea, & reginā ac imperatricē cæli & terræ, & omnium quæ in eis sunt fecit eam, & alicui bono ad tempus debriato in animum cadet se quicquā amoris habere quod illi amori queat comparabile æstimari, quæ hæc beatissima matrū ad ipsum habebat, à quo se tā ineffabili dignitate sublimitā itelligebat. Superat ergo omnes omnium rerum creatarū amores & dulcedines magnitudo amoris istius virginis in filiū suum, & dulcedinis immensitas qua exultabat & liquæfiebat anima eius in eundē dominum deum suum. Itaque cui saltem ita concessum fuerit sæpe dulci studio posse cogitare de illa, magnum promerendæ salutis indicium esse comectio. Sed quid dicam? si tantus fuerit amor eius, & vere maior erga hunc dilectissimū filiū suū, quo quæso vel quali gaudio replebatur tota substantia eius, quando eū quæ tantopere diligebat, quem creatorem ac dominatōrē omnium rerum esse sciebat, secum egentem secū edentem, se quæcunque nosse volebat dulci affatu docentem, haberet quid caperet?

De compassione beatæ Mariæ pro filio crucifixo. Cap. V.

Cum ergo tāta dilectione, tāta exultatione beata dei genitrix ex præsentia illius & cōuersatione foret iocūdata perpēdat qui potest quibus doloribus, quibus gemitibus quibus suspiriis cruciatur: quando eum à se crudelium manibus auelli, quando ad condemnandum eum tradi, quando ad subeundū mortem iudicio iudicis iniqui tribunali conspiceret sisti. Fortè tamen inter hæc ei poterat esse, vt more loquar humano, aliqua spei cōsolatio de euasione illius, dum sententiā mortis eius pēdere conspiceret, audiretq; subalterationes præfidis ipsum liberare quærentis. Corripiam ergo eum & dimittam, & Iudæorū pessimæ plæbis ne liberaretur regnum Cæsaris contra præsidem appellantis. Verūm dum prolata certa sententiā mortis illius omnis eā spes euadendi defereret, eumque crucē in qua suspendi debebat humeris vsque ad locum suæ passionis subuere conspiceret gembunda. Est ne præcor aliquis qui queat percipere qualitatem pectoris eius? Adiectus est his doloribus eius dolor alius Petrus, & alij discipuli eius de nihili in apostolatū electi, & iam in tantæ celsitudinem virtutis, vt iam dæmonibus imperarent erecti: nec non secretorum illius conscij & familiares in

cunctis effecti, instante hora traditionis eius fungam ineunt, & eum pro quo se mortem paulo ante subituros promiserant obliti rātorum bonorum sponsonisque suæ solum ipsa considerante relinquunt. Vide ipsum ad passionem omnibus amicis destitutum tendentem, hac voce sequebatur gemens. Vadis propitiator ad imolandum præ omnibus, non tibi occurrit Petrus qui dixit: p te moriar. Reliquit te Thomas qui ait: Eamus & moriamur cum eo omnes, & nullus ex his nisi tu solus duceres qui me castam conferuasti filius meus & deus meus. Verū hæc verba ex magne pietatis fonte producta, ita paucis ad hæc cōmemorasse sufficiat, vt ea oculus pietatis attendens, dum tantæ matris gembūdu affectibus compatitur pij amoris illius fructu remunerari aliquando mereatur. Sed cum ad ipsam eius passionem ventū fuisset, & ipse cruci affixus hinc ipsam matrem suā, hinc discipulum quem diligebat propè astantes intuitus esset ne matrem penitus orbatā relinqueret ei præsentem discipulorum suo loco in filium surrogauit: Mulier, inquit, ecce filius tuus. O cōmutatio pro æterno & incōmutabili deo, purū & corruptibilem hominē: pro naturali & vnico filio seruum accepit in filiū. O domina quæ præcor, in te sibi succedebant cum tam inæstimabilem cōmutationē ab ipso quem super omnia diligebas tibi fieri audiebas. Verè pertransiuit animā tuā gladius doloris qui tibi amarior fuit omnibus doloribus cuiusvis corporeæ: quid enim crudelitatis inflatum est corporibus martyrum leue fuit aut potius nihil cōparatione tuæ passionis, quæ nimirū sua immensitate transfixit cuncta penetralia tua tuique benignissimi cordis intima. Et vtique pia domina non crediderim te potuisse vllo pacto, stimulos tāti cruciatu, quin vitam amitteres sustinere, nisi ipse spiritus vitæ, spiritus consolationis, spiritus scilicet dulcissimi tui filij, pro quo moriente conquerebaris, tātopere torquebaris, te confortaret, te cōsolaretur, te intus doceret nō esse mortem eū absumentem, sed magis triumphum omnia ei subiicientem, quod in ipso fieri corā moribundo videbas. Mortuus est tamen, & ab oculis tuis te spectante sepulchro reclusus Cætera silentio premo, penitus ignorans, vbi vnde aliquid dicendū assumā, ex quo luctus tui modum o pudicissima virgo alicui proponere queā. Siquidem cum illum quem te virginem concepisse, virginem peperisse, & post partū virginem noueras permansisse necnon per quæ te intelligebas ab omni generatione beatā dici meruisse, videbas iniquorum sequitiam tam crudeli nece peremptum, tam subito tuis aspectibus abstractū & sepulchri antro reclusum, quid ego? nescio quid haberē, vbi vel vnde acciperē, quod in considerationem tui status animi quæ gerebas eo tempore cuilibet panderē: sed acerbitas doloris & mœroris in resurrectione eiusdem filij tui domini dei nostri in lætitiā est cōuersa. Et in quam qualēme lætitiā?

De gaudio resurrectionis. Cap. VI.

Intendamus fratres mei: Supra dū gaudij eius exultationem qua replebatur in cōuersatione, secū adhuc in carne mortali degentis

A degentibus istius filij sui cōsiderare niteremur in ipso nostri animi nisu defecimus, & eam ultra omnem humanum intellectum magnam & mirandam esse aduertimus. Si ergo tam magna fuit, tunc cum ipsum bene sciret paulo post moriturū, quæ vel quanta putatis fuit: tunc cū ipsum iā calcatis mortis legibus resurrexisset, non solū in æternum victurum, sed & cæli & terræ omnique creature perenni iure dominaturum? Nolo hanc immensitatē gaudij eius penetrare quis labore: quā quæ ipsi angelis dei est admiranda & impenetrabilis, non facile crediderim, quod cuius homini mortali possit esse penetrabilis. At si aliquis quærit, quare euangelistæ nō referant ipsum piissimū dominū à morte resurgentem, huic suæ dulcissimæ dilectissimæq; matri vt eius dolores mitigaret, primo ac præcipuè apparuisse. Dicimus quod à quodam sapiente de hoc ipso sciscitantes audiuimus sic, tanta est suscitata auctoritas narrationis euangelicæ, vt nihil in ea dependens, nihil inane, nihil superfluum reperitur: ita quod si matri domini, si dominæ mundi ipsius filius ab inferno resurgens scriberetur, sicut alij cuilibet apparuisse, eamq; de sua resurrectione docuisse, quis non tale scriptum superfluum duceret, reginam videlicet cæli & terre, omnisq; creature coæquare illis quibus apparuit viro aut mulieri? Spiritus eius in illa plenè & perfectè quiescebat, qui sibi & esse illius & facta eius omnia luce clarius reuelabat, & euangelistæ scriberent tunc vel tunc illi talem femet exhibuisse. His itaque paucis alicui forsitan inquisitioni, prout accepimus responsis, adhuc aliquid gaudij huius beatissimæ virginis matris speculando præ oculis constituamus, non ea spe, vt modū illius nos in hac mortalitate viuentes, perfectè intellecturos fore opinemur: sed vt inde aliquantulū degustando qua possimus illud deuotione veneremur. Sic enim inspectum & degustatum magnum in eius amorem anhelantibus solet generare profectum. Eia si gaudiū habuit eodē suo filio secū in carne degere, si gaudiū habuit eodē suo filio calcata morte ab inferis resurgente, non minori gaudio exultauit ipso suo filio in ea carne quam de se assumptam nouerat, coram oculis suis cælos penetrare, quis hoc dixerit: immo quis gaudiū ei omnibus quæ illud præcesserunt gaudiis non crediderit eminere? Bonæ matres solēt magnificè in hoc mūdo exhilarari, cū vidēt filios suos terrenis honoribus sublimari: & ista mater proculdubio bona non ineffabili gaudio lætaretur quando filiū suum vnigenitū omnes cælos dominandi iure penetrare, ac in dei patris omnipotentis vidit confessum ascendendo pertingere? Immo quid huic gaudio vnquam fuit simile? Quid in mediū prolatur saltē per illud aliquo modo possit mens humana in istud aciem suā dirigere? Sed & hæc gaudiorum suorū magnitudo non nihil incrementi accepit, cum adueniente super discipulos spiritu sancto, mox ad prædicationem illorum, fidem filij sui tanta hominum multitudo suscepit. Nec mirum inde alicui videatur, quod dico gaudium eius incrementum in credentium conuersione sumpsisse. Ibi enim excepto gaudio quod de salute generis hu-

mani in istorum conuersione concipiebat, filiū non gratis fuisse mortuum, cum tam efficaciter operari videbat fidem amoris eius in eis qui amatores eius extiterant. Gaudium itaque ei erat in cælo, & gaudium in terra, gaudium in super omni creatura. Gaudium in cælo, quia fructus ventris eius benedictus iam erat victor mortis & orbis, in cælo regnabat, & cuncta cælestis curiæ agmina inæstimabili magnificentia lætificabat. Gaudium in terra: quoniam eorum pro quorum salute matrem dei se factam sciebat, abiectione iugo diaboli à quo captiui tenebantur, liberam in ipsam salutem currere conspiciebat. In omni quoque creatura gaudium habuit, eod quod illum à pristina oppressione erui ad illum ad quem facta fuerat statum redire vidit. Postquā enim homo deum contempserat, & eius mandatis tumidus contraire non timuit in nulla creatura quam deus ad subsidium eius instituit, iusto iudicio aliquid iuris amplius habere debuit. Cū igitur & in contumacia sua contra deum omnium rerum dominum perstitit & tamen vsum rerum in subsidium suum retorquere nō destitit, domino deo iniustitiam & dei creaturæ violentiam intulit & oppressionem. At nunc cum iam reconciliatus homo per mortem filij huius beatissimæ matris redit in gratiam dei, famulan di scilicet ei pro quo se institutā esse cognouit hæc sacratissima domina vidisti: intellexisti, hæc per te tali modo impleta esse, magnifice es gauisa. Ista fratres dicimus dulce habentes, & vos dulce habere cupientes, sæpe voluere, in memoria amorem & gaudium huius dominæ, quibus iugi exundantia in deum & deo iocundabatur tota illius substantia. Nihil enim vtilius post deū memoria matris eius, nihil salubrius meditatione pij amoris quo feruebat in memoria & contemplatione filij sui, nihil iocundius sapore pertractati gaudij eius, quo multipliciter pascebatur in eodem & per eundem filium suum. Sæpe quippe vidimus & audiuimus plurimos hominum in suis periculis recordari horum, & omnis periculi malum ilico euasisse. Velociorq; est nonnunquam salus memorato nomine eius quam inuocato nomine domini Iesu vnici filij sui. Et id quidem non ideo fit quod ipsa maior & potentior eo sit, nec enim ipse magnus & potens est per eam sed illa per ipsum. Quare ergo propitiior salus in recordatione eius quam filij sui sæpe percipitur. Dicam quid sentio. Filius eius dominus est & iudex omnium discernens merita singulorum, dū igitur ipse à quouis suo nomine inuocatus, non statim exaudit, profecto id iuste facit. Inuocato autem nomine matris, etsi merita inuocantis non merentur, vt exaudiatur: merita tamen matris intercedunt vt exaudiatur. Hoc denique vsus humanus quotidie probat, cum quis proposito dominico nomine efficaciter ab alio aliquid impetrat, quod simpliciter sua prece nequaquā impetrare potest. Itaque si tam utilis aliquando in subueniendo memoria nominis matris dei existit, non mirum si magnæ salutis afferat fructum frequens meditatio amoris eius, si plenam iocunditatem dabit dulci studio cogitata & recogitata immensitas gaudij eius.

G De gaudio beatæ Mariæ in filii ascensione.

Cap. VII.

Vapropter adhuc in speculatione gaudij eius verba vertamus, & mentes nostras ipsius dulcedine aliquantisper enutriamus. Perpendamus itaque cum tanti gaudij magnitudo impleuerit intima piissimæ dominæ huius, ex his quæ iam paululum intuen- do prout potuimus prælibauimus: vtrum ei super illa adhuc adiciere aliquid gaudij potuerit, id quod reuelante spiritu sancto, remota omni ambiguitate, sciebat se decurso labentis vitæ spatio in beatitudinem regni cælestis ascensuram, & filium suum omnipotenti Deo patri in sua deitate coæqualem, sicut est in indeficienti contemplatione visuram, seque post eum omni creaturæ cælestium, terrestrium, & infernorum, perenni iure dominaturam. Ad immensitatem gaudij huius quis considerabit, qui non in ipsa consideratione penitus ab ea opprimatur? Et si causa gaudij tanta est, gaudium ipsum quale & quantum est? Sed ô bone Iesu, istius tuæ dulcissimæ matris filii: quomodo potuisti pati vt te in regnum tuæ gloriæ remeante, illam quasi orbatam in miseris mundi relinqueres, & non eam statim tecum regnaturam assumeres? Fortassis domine, ne tuæ cælesti curiæ veniret in dubium, cui potius occurreret tibi, videlicet domino suo, cum post regnum tuum in assumpta carne petenti, an ipsi dominæ suæ ipsum regnum iam suum materno iure effectum ascendenti. Nam vt in partes suo occursum diuidetur, quatenus pars tibi & pars illi in primo aduentu obsequeretur, non deceret æstimo, præfertim cum tota sit tua, totaq; per te eadem cælestis curia sua. Prudentiori ergo & digniori cõ filio vsus, præcedere illam volebas, quatenus ei locum immortalitatis in regno tuo præparares, ac sic comitatus tota curia tua festiuus ei occurreres, eamque sublimius sicut decebat tuam matrem ad te ipsum exaltares. Equidem non est ab re credere ipsum his de causis matrem suam præcessisse, cum ipse idem vnigenitus huius beatissimæ virginis promiserit suis discipulis, I se si abiret eis locum in cælesti sede præparaturum. Si ergo locus ab eo præparabatur ad gloriam & honorem discipulorum, quomodo non præpararetur ad honorẽ & gloriam matris suæ, dominæ scilicet & reginæ angelorum? Erat præterea, vt hic quidem videtur, vtilis & necessaria fidei nostræ conuersatio sua post ascensionem domini inter apostolos eius: quia licet ipsi per reuelationem spiritus sancti edocti in omnem fuerint veritatem, incomparabiliter tamen eminentius ac manifestius ipsa per eum spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat, & per hoc multa eis per hanc reuelabantur, quæ in se nõ solum simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat de mysteriis eiusdem domini nostri Iesu Christi. Nec dilatio suæ assumptionis quoquo modo iacturam aliquam inferre poterat immensitati amoris & gaudij sui: quoniã ipse perfectio amoris & gaudij, ita illam reficiebat plenitudine sui, vt hoc ipsum ei ad amoris & gaudij augmentum magno- pere fieret, quod se illic esse videbat, vbi deum

quem præ cunctis amabat magis velle sciebat. R Igitur vbicunque erat & ipsa in Deo, & Deus in ipsa iocundabatur qua iocunditate ipsa scilicet, sed præ cæteris vbique fieri cupiebat, quod sapientiæ dei potissimum placere intelligebat. Hac æstimabili amoris & gaudij immensitate prædita fuit, hæc virgo sanctissima, quãdiu etiã in omni mortali carne placeret sapientissimo filio suo.

De assumptione beatæ dei genitricis Mariæ.

Cap. VIII.

Erùm cum ipse in regnum suum eam assumere, & ei magnificentiam regni suæ gloriæ decreuisset ostendere: cuius precor, dignitatis & honoris apparatus intendebat tota curia angelorũ: quibusve vocibus exultationis & salutis resonabat numerosa tabernacula antiquorum patrum ipsi curiæ tunc associatorum? Certè crediderim omnes illius beatæ patriæ ciues festiuiori solito, ac sublimiori nitore decoris, ad aduentum matris domini sui preparari, ac noua quadam & ineffabili iocunditatis gratia pro tantæ rei expectatione coniubilare. Et quid mirum? Ipse Iesus deus & dominus omnium filius eius benedictus, huius castissimæ virginis & dominæ rerum, ipse ei sicut suæ vnicæ matri totus festiuus occurrere volebat, & aliquis de familia sua se tanti gaudij immensitate subtraheret? Vtiq; inter homines moris scitur esse vnumquemque bonum seruum, cuiusuis præpotentis domini, eo maiori gaudio in amici domini sui aduentu exultare, quo ipsum dominum suum cognouerit aduentum amicum magis amare. Cum verò de aduentu parentum domini sui agitur: de quorum speciali dilectione nullus vlla dubitatione tenetur, ille nimirum magis scilicet se æstimat, qui maiori iubilo & festiuiori occursum lætitiæ fræna relaxat. Si ergo hæc ita se habent apud homines: quibus si qua bonitas inest, longe tamẽ supernorum bonitati impar est, contempletur animo qui potest quo gaudio, qua festiuitate, quibus concentibus iubilabant omnes beatorum spirituum ordines, quando & vnicam domini sui matrem aduentare, & ipsum dominum suum ei videbant omni sua gloria decoratum velle occurrere. Stipatus itaque mille millibus, imo innumerabilibus angelorũ agminibus, deus ipse huic piissimæ matri suæ, de hoc mundo migranti occurrit, eamq; super omnes cælos exaltatam, cunctæ secũ creaturæ perenni iure dominaturam in throno gloriæ collocavit. O dies tãti occursum gloriola & scilicet. Dies tam præclaræ exultationis beata & celebris. Dies tam sublimis glorificationis festiua & omni seculo admirabilis. Dies enim illa non solum te domina ineffabiliter sublimauit, sed cælum ipsum quod penetraisti, necnon cuncta quæ in eo sunt noua & ineffabili gloria decorauit. Noua quidem cælum gloria decorauit: quia priorem gloriam eius ex præsentia tui vltra quàm dici possit, aut cogitari magnificauit. Nam cum tu domina illuc ascendis, noua illud & præcellenti virtutum tuarũ dignitate irradias, immensaque miserationum tuarum & gratiarũ luce perlustras. Eadem quoque dies ascensus tui eorum, qui ciues eius ab initio creaturæ esse meruerunt

A meruerunt, solito festiuiori exultationis gaudio induit, quia per gloriosum secundæ virginitatis tuæ fructum semirutam vident ciuitatem suã reintegrari. Verè in tuo aduentu per quam tantum bonum meruerunt gaudij sui magnitudo iure debuit augmentari. Terram etiam dies exultationis tuæ ô beatissima sceminarum, mira gratia irrigauit, quia dum te quam de se & in se aliorum hominum lege progenitam cognouit vsque ad creatoris omnium thronum exaltatam cognoscit, ac antiquam maledictionis pœnam quam in peccato primorum suorum filiorum merito excepisse sciebat, iam per tantæ benedictionis tuæ abundantiam sese euadere indubitã ter credebat. Quid amplius dicere possum domina? Immensitatẽ quippe gratiæ & gloriæ & scilicet tuæ considerare cupienti, sensus deficit, lingua fatiscit. Quemadmodum enim omnia quæ in cælo sunt glorificationem tuã ineffabiliter decorantur: ita per eandem glorificationem, cuncta quæ in terra subsistunt, ineffabiliter sublimantur. Singula nempe in immensæ dignitatis decus profecerunt, cum per tuã beatam & integerrimã virginitatem dominum deũ suum, quem non cognouerant agnoscere, & agnitiu colere & amare meruerunt. Quia igitur super omnes cælos in dextera domini dei sui filij tui benedicti exaltari dignè cognouerunt, eo etiam didicerunt se eidem deo suo totum debere quod sunt quando ea quæ inter illa & de illis vna tantam dignitatis eminentiam meruisti. Nihil igitur aut idolis homines, aut vllæ alię rerum species intellexerunt idolorũ cultoribus se debere, vbi & singularẽ authorem sui ex tuo castissimo vtero ad restitutionem primæ creationis suæ progenitum susceperunt, & te per quã amissam dignitatem suam recuperauerunt, omni creaturæ tam sublimiter præponi accipere.

Quantum profuit beata virgo Maria creaturæ humanæ.

Cap. IX.

Vas itaque laudes, quãsvæ gratiarũ actiones, non solũ humana natura, sed omnis creatura huic sanctissimæ virgini debet. Pura enim sanctitas & sanctissima puritas piissimi pectoris eius, omnem omnis creaturæ puritatem siue sanctitatem transcendens incõparabili sublimitate hoc præmeruit, vt reparatrix perditæ orbis dignissime fieret. Vnde quid laudis pro tam ineffabili bono ipse per eam reparatus mūdus, ei iure debeat æstimare nullatenus sufficit. Ne tamen aliquis eorũ nimis insolens, aut met nos magis more indiscretè laudantiũ, ista dicere quàm rem sicut est considerare. Ne igitur videatur cuiquam quid cõsiderationi fidelium quocunque modo commemorando velle præfigere, plenius ea quæ humanæ naturæ per eam bona prouenire, commemorare iuuat, aut si qualiter omnes aliarum rerum formæ per ipsam sunt reparatæ siue reformatæ: nihilominus prout poterimus in medium proferre delectat. Quod ea quidem re facere placet, vt præ oculis aliquatenus deformatis singularibus beneficiis eius nemo relinquatur: cuius consideratio immensitate promeritæ laudis illius non obruatur. Nota igitur omni seculo loquar, & de quo ad

quid prouecti sumus huius domine meritis pro posse edicam. Itaque natura mea ad similitudinem dei in principio creata fuit, quatenus indefinẽter ipso deo frueretur, & eius gloria sine omni corruptione & mutabilitate aliquãdo potiretur. Hoc tam grande bonum natura statim in primis hominibus perdidit, & in huius mundi miserias infœlix & præceps ruit, dehinc in æternas miserias decurso vitæ labentis articulo multo infelicius ruitura. Transierunt multa secula, & damnationis istius immanitas super omnes filios hominũ temper est in deterius roborata. Nec enim dei summi sapientia summa, vllam in massa creationis humanæ viam inuenit, per quam vt disposuerat in mundum veniens tam luctuosæ perditioni subueniret: donec ad istam de qua loquimur virginem ventum esset. Sed hæc mox vbi in mundum per humanæ generationis lineam venit, tanta omni boni virtute & constantia perfecte resplenduit, vt eam ipsa sapientia dei vere dignam iudicaret, per quam in homine veniens, non modò reatum primorum hominum: sed & totius mundi peccata deleret, & diabolus sui operis inimicum cum suis elideret: necnon damna cælestis patriæ illuc hominem deducendo reintegraret. Quis igitur ista perpendens æstimare queat, qua laude digna sit quæ tantorum beneficiorũ sola præ cunctis effici meruit mediatrix? Liberati ergo à lege mortis qua detinebamur, resurgimus in gloriam quam in primo parente perdidimus: immo in amplio rem quam vel ipse in se, vel nos in ipso amissimus. Qui etenim adhuc etiã in carne mortali per fidem ad amissam gratiam seu patriam tendimus, in filiatione dei per benedictum filium benedictæ matris Mariæ transimus, eundemque filius eius nobis fratrem ipso auctore arcesimus. A morte enim resurgens nos fratres suos appellauit, & quod ad patrem suum & patrem nostrum, deum suum & deũ nostrum foret ascensurus, familiari affectu nobis intimari præcepit. Quod igitur tantum patrem & tantum fratrem sortiti sumus, vti que beatæ Mariæ ascribere debemus: cuius integerrima & benedicta scilicet fecunditate, in tantam dignitatẽ sursum, quam quidam dignitatem nostra natura nequaquam adepta fuisset, si illius beatæ Mariæ fecunda virginitas deum de sua substantia non genuisset. Cum igitur tam ineffabili dignitatis honore, etiam in huius mundi squaloribus degens per piæ matris dei Mariæ merita humana natura sit exaltata, qualis quali gloria decorabitur, cum hunc ipsum fratrem suũ, eius omnipotentem patri coæqualem in sua maiestate regnantem aspexerit, eiusque regni coheres existens, perpetua & incõmutabili glorificatione vultũ ipsius præsens constituerit? Aduertat inquam aduertat, quæ gloria vel quod gaudium, vel quæ iubilatio erit omnibus illis qui in regnum beatitudinis assumpti, deum dominumque rerũ omnium in suæ carnis substantia sibi similem viderint: & cuncta quæ siue in cælo siue in terra, seu in inferno subsistunt ad nutũ illius pendere eũque fraterno affectu immo vltra omnẽ fraterni amoris affectum, seipos amare, velle poterunt sine mora, sine contradictione, sine defectu sibi

Gæternaliter ministrare. Super hoc cū ipsam dominam, per quam tāta bona eis prouenire, præ oculis habuerint iuxta deum, quem de suo utero virgo filium peperit residentem, & iure materno cælo terræque cum eodem suo filio præfidentem, consideremus qua exultatione exultabunt pro tanta gloria eius, quo honore subleuabuntur in tanta potentia eius. Omnis itaque creatura defert eis honorem, nō solū quia videbunt naturæ ipsorum consortem esse suum creatorem: sed etiam quia dominam summā & vnicam dominatricem, cæli & terræ Mariam ex his cōspiciunt esse factam reginam angelorum. His igitur ita consideratis, tu quicumque ex humana stirpe progenitus es: quomodo potes & quantū potes erige aciem mentis tuæ in eam, & quas potes laudes persolue, considerās quas grates, quas laudes, quæ obsequia ei perpetuo debeas, per cuius beatā & integerrimā fœcunditatem de tanto malo ad tantū bonum, vt breui ostēdimus compendio, sis prouectus, gnarus attende. Nulla te ab horum cōsideratione seculi delectatio moueat, nulla cuiusuis amoris desidia à debita laudum exhibitione retardet.

Quantum profuit omni creaturæ, etiam præter humanam. Cap. X.

Verū quoniam aliquantisper animaduertimus, quid boni per excellentiam beatæ matris dei Mariæ merita adepti sumus, paucis etiam vt proposuimus, pro posse quid aliarum species rerum, per eadem eiusdem merita sint adeptæ, aduertamus. Scio quidē superius me quædam dixisse & cōmemorasse, sed ad tantæ dominæ eminentiam commēdandam piis auribus non videtur fore superfluum eandem præsentare sententiam. Omnē itaq; creaturā tam cælestem quam terrestrem ad sui creatoris laudem & gloriam institutam: nemo sanè mētis ambigit, nemo sapiens fileat. Quapropter si aliquid eius laudi, aut gloriæ suæ honori derogat in quoquā, bene intuentibus liquet quod idem ipsum cætera suæ subintegritatem ei seruatiā, quodam exinde confusione verberare fauciat. Nec enim ad domini sui fidelitatem integrè sese tenerent, si verecundiam domini sui & auctoris æquanimiter & inconcussa tranquillitate sustinerent. Homo igitur qui à deo inter cæteras creaturas sublimis naturæ creatus est, dum deum per suæ inobedientiæ reatum inhonorauit, omnia quæ sui iuris prius erant, amisit, omniāque quæ sui status integritatem seruauerunt, quadam confusione, ipsa reatus sui immanitate quantum in ipso fuit, vulnerauit: adiecta est eis super hac confusione & alia confusio: quia huic quem à suo cōditore per malæ vitæ merita exorbitare videbant, per suæ conditionis legem ministerij sui obsequium nullo tempore abnegare valebant. Ingerebatur igitur operibus dei contumeliosa quædam oppressio, & fiebat de eis grauis & iniuriosa abusio. Ius siquidem nullum in his quæ dei sunt iuste debet habere, qui voluntati eius non veretur prauis actibus contraire. In eo itaque quod lumine cæli & siderū motu in suis vsibus homo reus potiebatur, idē cælum & sidera ipsa magni honoris detrimēta patiebantur. Nepe illi seruiebant, propter quæ

se nequaquam instituta sciebant. Ad obsequiū quippe siue seruitium iusti hominis, nō iniusti qui tunc erat, condita fuerunt. Hoc ipsum de aëre, de terra, & quæ profert, de mari & omnibus aquis, ac de his quæ continent licet dicere & sentire. Omnes igitur rerum formæ, informi quadam & contumeliosa obfuscatione tegebantur, eod quod ipsi qui deum suum incessanter offenderant, ministrare ac subdi sine intermissione cogebantur. Durauit autē hæc in rerū substantiis iniuria quousque venit in carnē, illa de qua loquimur beata virgo Maria. At vbi venit ipsa, in seque filium dei incorporauit, & pristinam dignitatem in deo qui nascebatur humana natura recuperauit, nihil vltra confusionis, aut iniuriarum alicui rerum speciei resedit: immoluit bertatem patriæ creationis suæ confestim recipere meruit. Nam ipsa cui lege suæ conditionis ius libertatis maximum erat obsequendi, videlicet illi, quem ad Dei imaginem conditum nouerat, cū ipsum in creatoris sui similitudinem quam peccando in se corruerat, per bona opera redire conspexit, non mirum si deinceps obsequendo dominatui eius, contumeliosè iugum seruitutis excussit.

De eodem alio modo. Cap. XI.

Lio autem modo si placet cōsideremus qualiter omnis creatura ad vtilitatem hominis sit creata, & quemadmodum eadem vtilitas ob peccatum primi hominis quodammodo euauerit, quōve pacto per beatam dei matrem virginem Mariam, primam suæ vtilitatis recuperauerit dignitatem. Certe homo qui mentis subsistens rationi, carnis fragilitate deprimitur, ad hoc conditus fuerat, vt cōtemplationis oculo formæ iugiter intenderet creatoris: sed quia ipse conditor eius incircumscrip-tus spiritus est, & nemo vnquam carnis corruptibilitate pressus vllatenus in magnitudinis eius notitiam, vel admirandæ dignitatis illius speculationem, sicut est pertingere potest, proposita illi aliarum rerum existentia est, quatenus earum consideratione, sublimitas eius quæ per se nequit videri, ab ipso intellecta cōspiceretur. Verū vbi post primorum hominum peccatū generationis humanæ propago in desideria cordis sui prolapsa est & per vitia sorduit, non solū creatoris cōtemplatio, sed & rerum creatarum mirifice dispositionis salutifera meditatio ab ea procul euauit. Vides ergo quali modo in lapsu hominis ruit dignitas rerum. In consideratione enim illarum homo resurgere debuit in agnitionem Dei: & sic quasi quidam ei gradus fieri debuerunt pertingendi ad creatorem ipsius & sui, sed & hæc etiam dignitas in eis perit, quādo qui ea digne vteretur, nullus fuit aut exiit. Nec vllatenus receperūt, ex quo primus homo corruit amissam eminentiam tanti boni, donec ille agnus qui peccatum mundi tolleret, in persona Dei & hominis prodiit modo per beatam Mariam. Verū in cognitionem Dei homine per hunc agnū reuocato, omnis etiam alia creatura in statu suæ conditionis & honore proprii cōgenitiue decoris est reuocata. Huius igitur tanti boni effectum illi censemus profecto imputandum, per cuius virgineum vterum is venit

Anit in mundum, qui & humanam naturam in tantam sicut diximus, dignitatis excellentiam sua sapientia reuocauit, & omnem simul creaturam priuilegio amissi honoris mira dispensatione redonauit. Quid ergo huic beatissimæ ac sanctissimæ virgini dominæ nostræ omnis tā rationalis quam irrationalis creatura iure debeat qui valet, ex his quæ paucis perstrinximus dilatato sensu aduertat. Vtiq; cuncta quæ deus bona & vtiliter fecit, in eo statu quo condita fuerunt, sicut diximus & ostendimus, esse destiterunt, & per hanc beatissimam virginem in statum pristinum reuocata sunt & restituta. Sicut ergo deus sua potentia parando cuncta, pater est & deus omnium: ita beata dei genitrix Maria suis meritis cuncta reparando mater est & domina rerum: Deus enim est dominus omnium singula in sua natura propria iussione constituendo, & Maria est domina rerum singula congenitæ dignitati per illam quam meruit gratiam restituendo. Et quemadmodū deus ex sua substantia genuit eum, per quem cunctis originem dedit: ita beata virgo Maria de sua carne mundissima peperit illum, qui decorem primæ creationis omnium, cunctis restituit. Item sicut nulla rerum species, nisi per dei filium facta subsistit, ita lex debitæ damnationis neminem deserit, nisi quem ab ea filius beatæ Mariæ virginis absoluit. Quis igitur ista recto sensu & corde sincero perpendens, plene percipere queat excellentiam huius virginis, per quam tam inestimabilia bona habet rerum natura, per quam tam inestimabili gratia, à tam ineffabili deiectione erectus est mundus? Quis inquam tam mirā, & omni profus rei præter hanc inauditam gratiam huius beatissimæ mulieris oculo mentis aspiciens non obstupescat, & non modo elinguis, verum etiam à tantæ rei comprehensione profus immunis fiat.

Oratio eiusdem beati Anselmi ad beatissimam virginem Mariam. Cap. XII.

Vapropter ea quæ nobis sunt impetrabilia intermittentes, precibus impetrare nitamur, vt quod intellectu capere nequimus salutari saltē affectu obtinere mereamur. Rogamus ergo te domina per ipsam gratiam, qua te pius & omnipotens deus, sic exaltauit, & omnia tibi secum possibilia esse donauit: quatenus id apud ipsum nobis impetres & obtineas, vt plenitudinem gratiæ quam meruisti, in nobis sic operetur, quo participiū beati premij nobis eius misericorditer quandoque condonetur. Ad hoc quippe deus noster, per te factus est frater noster: vt quemadmodum ipse dignatus est consors fieri nostræ humanitatis, sic nos mereamus consortes fieri suæ diuinitatis. Intende ergo domina piissima, vt nobis ad effectum proueniat, propter quod deus noster ex tuo castissimo utero factus homo inter homines venit, nec sis quæsumus exoratu difficilis: quia proculdubio, idē benignissimus filius tuus dominus noster Iesus Christus erit ad cōcedendum quicquid voles propitiissimus & exaudibilis. Tantummodo itaque velis salutem nostram, & verè nequaquam salui esse non po-

terimus. Quid igitur stringet larga misericordia tua viscera domina contra nos, vt nolis saluari nos? Certe deus noster (teste propheta) misericordia nostra est, & tu eiusdem domini nostri absque dubio vera mater es. Si tu ergo quæ dei mater es: & co reuera misericordiæ mater & gratiæ, denegas nobis effectum misericordiæ cuius tam mirabiliter facta es mater: quid faciemus cū idem filius tuus aduenerit: cunctos æquo iudicaturus iudicio? Siquidem licet ipse filius tuus sit per te factus frater noster: vbi voluntatem tuam suæ videlicet dilectissimæ matris magis porrectam aduerterit: illuc seruata æquitatis ratione: à qua te nullatenus discrepare videbit, iudicij sui sententiam, siue ad misericordiam inflectendo seu ad iustitiam intendendō promulgabit. Subueni ergo nobis domina piissima & non considerata peccatorum nostrorū multitudine velle tuū ad miserendum nobis inflecte. Cogita quæso & recogita apud te, quia non ad damnandum, sed ad saluandum peccatores: conditor noster ex te factus est homo. Cur itaque nō iuuabis nos peccatores quando propter nos in tantam celsitudinem es leuata: vt te domina habeat & veneretur omnis pariter creatura? An ideo vtrum pereamus, amplius non curabis: quia quicquid de nobis miseris vltra eueniat gloriæ tuæ iactura nulla inde proueniet? Et hoc quidem bona domina fortassis aliquo modo dici posset: si pro tui solius exaltatione & vtilitate mater dei facta fuisses, sed vti que deus qui hominem assumpsit ex tua castissima carne: hoc fecit pro tua & nostri omnium salute. Si ergo tu quæ plena salute es potita, non intendis vt eadem salus pro modulo nostræ gratiæ ad nos vsque pertingat: iam tuorum sufficiens commodorum nostrorum negligens esse videberis: & quæ pro totius mundi saluatione meruisti fieri mater altissimi, cum nos postposueris quos obuoluit finis seculi: quid quæso proderit nobis tua gloriosa & foelix exaltatio: & quid inde habemus dulcis & affectuosa exultatio? Vt ergo filium tuum totius mundi saluatorem: & te eius reconciliatricem esse veraciter sentiamus: eo nos propensiori studio iuuare precamur & foue: quo in fecibus mundi natos & alios potiori leuamine prospicis indigere. Ab initio denique renouationis humanæ, omnibus sub tuum præsidium confugientibus hucusque succurristi, & idcirco præ omni creatura: omni laude dignissima dici & esse meruisti. Eia succurre oramus, vt laus quam per tot secula digne possidisti: continua tibi duret in gratia ipsa qua mundo perditō subuenisti. Tibi ergo nos commēdamus, tu procura ne pereamus effice potius vt salus nostra de die in diē multiplicetur & filio tuo domino nostro Iesu Christo vita nostra iugi deuotione famuletur. Qui cum deo patre & spiritu sancto viuunt per omnia secula seculorum Amen.

Beati Anselmi liber de excellentia virginis Mariæ explicit.

G **Beati Anselmi****LIBER EPISTOLA-
rum incipit.**

*Beati Anselmi ad Helinandum auunculum suum
eundem ad statum perfectioris vitæ exhortantis
Epistola prima.*

Eruus feruorum dei in Bec-
censi monasterio commanē
tium frater Anselmus: fratri
dilecto, filio desiderato Heli-
nādo bene incēpta feliciter

perficere. Benedictus deus à quo omne datum
optimum, & omne donum perfectum descen-
dit: qui auertit oculos tuos ne videant vanitatē
& erexit animam tuam ad sequendam veritatē.

Iac. 1.

Restat igitur mi desiderate, vt sedula sollicitu-
dine pertractes: quia nemo mittēs manū ad ara-
trum & respiciens retrō, aptus est regno cælo-
rum. Antiquus enim hostis tanto enixius non

Luc. 9.

cessabit multimodis te calliditatibus inuadere,
quanto te videt studiosius laqueos eius velle e-
uadere. Sæpe nanque reducit ante mentis ocu-
los quā delectabilia sint ea in quibus solitus es
conuerfari: vt continuo subinferat quā diffici-
le sit assueta voluptate carere: quia sit impossi-
bile in quodam austero rigore & rigida austerita-
te tota ætate perseuerare: quatenus ex memoria
assuetæ delectationis plus horreat anim⁹ sobrie-
tatem vitæ sublimioris. Aliquando sub specie
discretionis finget se salubrius tibi quā propo-
sueris consulere, vt scilicet prauitatem deserens
in clericali proposito religioſe viuendo velis
persistere, vt per vitæ correctionem animā tuā
possis saluare: nec per indiscretionē subeas o-
nus quod non possis portare. Quod si te ab in-
tentione perfectioris vitæ nullatenus auerti pos-
se cognouerit: quasi tecū ire approbando pro-
positum se similibit, sed iuxta iter laqueos po-
nere multimodos non cessabit. Alij quidē hinc
oblata oportunitate peccandi: illinc stimulante
tentatione, suasionem callidus addet huiusmo-
di. Tā bonū est quod decreuisti facere: vt quālibet
immensitatē peccatorum possit destruere:

interim ergo satisfacere voluntati tuæ cur hæsi-
tas, cū cito siue multa siue pauca peccata sint pa-
riter delēda non dubites. Aliquādo verō taliter
conabitur decipere. Bonū quidē est quod vis fa-
cere, sed nō opportunē fit nisi cū tepescēte las-
ciuia inuenili: quæ pondus illius regularis cen-
suræ non tolerat ipsa maturitas ætatis religioſæ
grauitati se cōreperat. Quod si viderit te ita im-
becillē vt impediri tua possit intentio si mani-
festetur: omnino conabitur vt his à quibus reti-
neri aut vi aut amore aut aliqua persuasione pos-
sis: qualibet occasione publicetur. Promittet etiā,
quia si bonū quod intendis aliquantulū dif-
ferre volueris: multo fructuosius atq; vtilius fa-
cere hoc poteris & plurimorū salute quos tecū
attrahes, & cōmodo pecuniæ monasterio pro-
futuræ quam vndique colliges: quid est quod te
leuitate & inconsiderata accelerationē tentabit
arguere? quia te non solū promittendo, sed &
pignus ponendo indissolubili voto voluisti cō-

stringere, cum nihilominus & fortassis melius K
ad ipsum libera posses voluntate proficere. Ad
hæc omnia charissime quid respondendum sit,
vellē aliquanto diffusius scribere, nisi lex episto-
læ cogeret me breuitatem non excedere. Breue
igitur & verum amici tui suscipe contra ista cō-
siliū. Qui putat voluptate seculi carere, & in ex-
ercitio perseuerare virtutum nimis austerū &
impossibile, nunquā gustabit quantū sit nō ser-
uire, sed imperare vitis per amorē & spē cæle-
stis regni laudādū & delectabile. Qui putat me-
lius sibi esse in habitu clericali religioſe viuere,
quā subire monachicæ vitæ pondus importabi-
le, cōsideret per totum mundum quanta hilari-
tate vtriq; sexui, omni ætati: omni generi homi-
num sit pōdus illud cantabile. Sciat etiam quia
valde difficilior est intra seculares per liberā vo-
luntatem quā intra claustrū monachorum sub
disciplina custodire vitæ sanctitatem. Non dico
nunc quod propositum monachicæ vitæ inter
omnes vitas altiore gradum contingat humi-
litate quæ altior sequitur exaltatio: nisi quia nul-
lus vt melius viuat monachi propositum dese-
rit, & omne genus hominum ad monachicā vi-
tam vt magis deo propinquet concurrat. Qui
peccatis addit peccata, quia peccatorum om-
niū expectat remissionē, amando peccatū pro-
bat se non amare, & ideo nō mereri peccatorū
absolutionem. Qui differt in futuram, & forsità
non futuram ætatem, suam vitā corrigere, certū
bonum dimittit: proculdubio & contemnendo
quod perdit: probat se nō amare quod expectat
& meretur non accipere. Qui certus non est se
tantæ esse constantiæ: vt nullo modo possit fle-
cti à bono proposito: omnino celet bonam vo-
luntatem, vt nō nisi cum in opus exit, appareat
in publico. Qui bonū quod vult facere vt me-
lius fiat differt: bonum est si melius certum est.
Quod si melius bonum dubiū est, & perdere mi-
nus bonum: minus est damnosum & irrecupe-
rabile, consilium est vt acceleret facere bonum
minus, ne nimis expectādo maius: nō faciat ma-
ius nec minus. Qui iudicat leuitatem voto velle
se ligare ad faciendum quod bonum est: vt iam
non sit liber ad non faciendum: iudicet docto-
rem leuitatis illum qui dicit: Vouete & reddite
Nullatenus enim reprehendēdus est: qui quod
bonum est vouit, sed qui nō reddit quod vouit.
Certum quippe est, quia qui bene vouet: ipso
voto deo placet. qui ergo aliquid boni vouit
non pœniteat: quia fecit vnde deo placeat: sed
festinet reddere quod vouit: vt plus placeat.
Hæc fili charissime consilia, has consolationes
in præſenti maxime tibi necessarias iudicavi,
hæc paterna sollicitudine ego quem patrem &
consiliarium non mea voluntate, sed tua volun-
tate elegisti, dictaui. Hæc interim reminisci nō
desinas, donec quod deo inspirante vouisti, ip-
so adiuuante pficias. Vale desiderate cordi meo
& festina satisfacere de te desiderio meo, quod
vtinam facere placeat omnipotenti deo.

*Beati Anselmi ad Hugonem inclusum postulationi
eius, vnde secularium hominum mentes ad cō-
temptum seculi & æterni regni desiderium
incitare possit, satisfaciens.*

Epistola II.

Domingo

A D Omino & amico charissimo Hugoni
incluso, Frater Anselmus dictus abbas
Becci, à malis excludi, in bonis includi
Duo viri laici nuper ad me venerunt dicentes
se à vestra dilectione missos: quatenus ex nostra
exhortatione aliquid assumerent: vnde se ad pa-
triæ cælestis amorem accēderent. Per quos etiā
vt referebant postulastis vt aliquid à me breui-
ter scriptum acciperetis: vnde secularium homi-
num mentes vos adeuntium: ad huius seculi
contemptum & æterni regni desiderium inci-
taretis. Quod tanto melius per vos efficere po-
testis: quanto liberius hauritis vitæ dulcedinem
cælestis. Nam quod ego quasi à longe intueor:
vos gustu sentitis, & ego quod mēte ieiuna ore
rumino: vos cordis affectu glutitis. Quod enim
ego de sanctæ vitæ reſtitutione vtrūque intel-
ligo, vos operibus tractatis, & quod ego vtrū-
que loqui possum, vos faciendo gustatis. Quā-
to ergo satur suauis est quā ieiun⁹ eruſtat: tan-
to dulcius vestra commonitio quod persuadere
nititur, inculcat. Sed quoniā vestra aliquid ne-
gare nequeo voluntati: quanuis hoc quod à me
petitis in latitudine sanctæ scripturæ multo me-
lius inueniatis: tamen dicam aliquid secundum
petitionē vestram, ne me velut eius contēptor-
em arguatis. Sic itaque aliquem illiteratum &
qui altiora nō possit capere: ad beatitudinis æ-
ternæ desiderium existimo posse incitari: Fra-
ter charissime: regnum cælorum clamat deus se
habere venale. Quod quidem regnum cælorū
tale est, vt eius beatitudinē & gloriam, nec oculo
hominis mortalis possit videre, nec auris au-
dire, nec cor cogitare. Vt tamen aliquo modo
illud possis cogitare: quisquis ibi regnare me-
ruerit: quicquid ipse volet: hoc erit in cælo & in
terra, quicquid verō nolet, non erit in cælo nec
in terra. Tanta enim erit dilectio inter deum &
eos qui ibi erunt, & inter seipsos inuicem: vt om-
nes se inuicem diligant sicut seipsos, sed plus
amēt omnes deum quā seipsos. Et propter hoc
nullus ibi volet nisi quod deus, & quod volet
C vnus hoc volent omnes, & quod vnus vel om-
nes, hoc ipsum volet Deus. Quapropter quic-
quid vnusquisque volet hoc erit, & de seipso &
de omnibus alijs, & de tota creatura & de ipso
deo. Et sic singuli erunt perfecti reges, quia qd
singuli volēt hoc erit, & omnes simul cum deo
vnus rex & quasi vnus homo, quia omnes vnū
volent, & quod volent erit. Hanc mercedē cla-
mat deus de cælo se habere venalē. Si quis que-
rit, quo precio? Respondetur illi, Non indiget
terreno precio qui vult dare regnum in cælo,
nec aliquis potest Deo dare quod non habeat:
cuius est totū quicquid est: nec tamen dat deus
tantam rem sine omni precio, quia non dat illā
non amanti. Nemo enim dat quod charum ha-
bet, illi cui charum nō est. Quoniam ergo deus
tua re non eget, nec dare debet tantam rem cō-
temnenti amare illam: non quærit nisi amorem
sine quo dari non debet. Da ergo amorem & ac-
cipe regnum, ama & habe. Denique quoniam
regnare in cælo non est aliud quā sic glutina-
ri cum deo, & cum omnibus sanctis angelis &
hominibus per dilectionem in vnā voluntatē
vt omnes vtatur simul vna potestate. Ama deū

plusquam teipsum, & iam incipis tenere quod D
ibi perfecte vis habere. Concorda cum deo &
hominibus: si tantum ipsi à deo nō discordent,
& iam incipis cum deo & cū omnibus sanctis
eius regnare. Nam secundum quod tu concor-
dabis modō cum deo & cum hominibus in vo-
luntate illorum, concordabit tunc deus & om-
nes sancti tecum in tua voluntate. Si ergo vis ef-
se rex in cælo, ama deum & homines sicut de-
bes, & mereberis esse quod optas. Hunc amo-
rem non poteris habere perfectum nisi euacua-
ueris cor tuum ab omni alio amore. Quippe sic
est de corde hominis & de hęc amore: quomo-
do de vase & oleo. Nam sicut vas quanto magis
habet aquā aut alium similit liquorem, tātō mi-
nus capit oleum, ita cor in quantum occupatur
alio amore intantū excludit istum. Est & aliud,
quia sicut fœtor est cōtrarius odori, & tenebræ
luci: sic omnis alius amor huic amori. Sicut igitur
contraria nunquā simul integre cōueniunt,
sic nec iste amor cū vllō alio amore in vno cor-
de. Hinc est quod qui cor suū implet dilectio-
ne Dei & proximi, nihil aliud volunt nisi quod
deus vult, aut quod vult alius homo: tantū si nō
fit contra deum: hinc est quod instāt orationi-
bus & cælestibus colloquijs & cogitationibus:
quia dulce est illis desiderare deum & loqui &
audire & cogitare de illo quem multum amāt.
Hinc est quod gaudent cum gaudentibus, flent
cum flentibus, miserētur miseris, donant indi-
gentibus, quia alios homines tanquam seipsos
amant. Hinc est quod contemnunt diuitias, po-
testates, voluptates & honorari & laudari. Qui
enim hæc amant sæpe faciunt aliquid cōtra deū
& contra proximū. Si enim ex his duobus præ-
ceptis vniuersa lex pendet & prophætæ. Qui
ergo vult illum amorē habere perfecte quo re-
gnum cælorum emittur, amet cōtemptum, pau-
pertatem, laborem, subiectionem, sicut sancti vi-
ri faciunt. Sic enim qui se humiliat exaltabitur.
Breuiter hæc vobis charissime sicut postulastis
dixi, sed in horum expositione prudentia vestra
multo plura proferre poterit quā dixi: Si tamen
de plenitudine beatitudinis eterne à me aliquid
latius dictum sanctitas vestra legere voluerit in
fine libelli mei qui proſologion appellatur vbi
de pleno gaudio tractaui, reperire hoc poterit.
Valete & orate pro me.

*Beati Anselmi, ad Henricum amicum suum, il-
lum vt p̄set in quantalibet mundi gloria fue-
rit: quis finis & quis in fine fructus, quod ve-
premium, & econtra quæ sit expectatio mun-
di gloriam conculcantium, exhortans.*

Epistola III.

Omino fratri, amico Henrico, frater
D Anselmus abbas Becci: bonæ volunta-
tis perfectionem & effectū. Benedictus Psa. 144.
deus in donis suis & sanctus in omnibus operi-
bus suis qui vestræ dilectioni tantum de nostro
desiderio, propter quod iuistis, cōcessit effice-
re: quæ oramus vt quod deest adhuc de voto no-
stro & de vestra mercede dignetur perficere.
De qua re nostrū cōsiliū per fratres nostros mā-
do. De gratia & dilectione ducis de qua scripsi-
stis mihi: multū gaudeo & pro ea deo & illi &
vobis gratias ago. Quod etiā illi per literas fa-
cere

G cere cogito: cum nunciij vestri sicut audiui constitutum esse, ad illū redibunt. Et quoniam nescio si hoc necesse erit fieri antequam redeāt: cū primum poteritis mandate mihi pronomen eius & nomina vxoris & filiorum eius. Solum enim nomē eius teneo: quia Vitalis vocatur. Sed quā dulcis mihi vestra dilectio, sic me sibi sua probitate cōglutinauit: vt idem de vobis quod de me desiderat cor meum, vnde eam spem magnam ex vestris sermonibus cōcepi: nō potest mens mea quiescere donec ipsum desiderium meum de vobis fatietur. **Q**uanuis igitur nullus sermo sufficiat mihi donec de^o quod opto perficiat: pauca tamen, quia non nescienti loquor, pro hoc ipso amica familiaritate commemoro. **P**ensa igitur dulcis amice quātalibet mundi gloria potitus fueris, quis sit finis & in fine quis fructus: quod præmium, & econtra quæ sit expectatio mūdi gloriam conculcātium. Si dicis nō soli monachi ad salutem perueniunt, verum est. **S**ed qui certius: qui altius, illi qui deum solum conantur amare: an illi qui amorem dei & amorem seculi volunt copulare? Sed forsitan dicet aliquis: quia & in ordine monachorū est periculum. **O** homo qui hoc dixit: quare non considerat quid dicit? **O** rationalis natura: an est hoc rationale consilium, vt quia vbique est periculum ibi eligas manere vbi maius est periculum? **D**enique si ille qui solum deum nititur amare: seruat propositū vsque in finem certa est salus. Si vero ille qui mundū vult amare: non deserit suum propositum ante finem, aut nulla aut dubia aut minor est sal^o. Et certe satis probat: quia nullatenus aut parū aliquod bonū diligit, quia illud vbi certius & melius cognoscit, nō eligit. **S**ed multi dicunt: Gravius irascitur deus peccāti monacho quā alio, quia de proposito altiori cadit. Hoc verum est quandiu cadit in peccato. Sed certe benignius & familiarius suscipit deus monachū pœnitentem, si ad suum propositum redit, quā nō monachum qui ad idē propositum nō venit. **P**lus nanq; placet deo etiam post graue peccatum, cuius propositum est, & ante & post quo maius habere non potest: quā ille qui nec ante, nec post simile peccatum non vult proponere quo melius non potest. Si ergo & innocentibus & pœnitentibus melius est ad vitā monachicā venire & redire quā abstinere, quid moraris? Si prius de hac vita tolleris: damnū est irrecuperabile. Multa charissime de monachicæ vitæ altitudine & celsitudine, de quiete & iocunditate dicere possem si epistola modum non excederet. Festina ergo ad tantum bonū, quia nullo bono efficacius venies ad sum mum bonum. Plures vidi promittentes & diferentes, quos ita mors tulit, vt nec hoc perficerent quo se impediabant, nec hoc inciperent quod promittebant. **Q**uod valde timeo de te, auertat de^o a te charissime. Vale & noli tardare.

Beati Anselmi ad quandam dominā, eam vt cōsiliis suis acquiescat obsecrans & ad habitū & propositum abiectū redeat si saluari velit, admonens.

Epist. III.

A Nselm^o dei ordinatione archiepiscop^o Cātuariensis: Mundū nō Christū contēnere, & Christum plus q̄ mundū di-

ligere. Libentissime si possem tecum loquerer: **R**foror vero mihi in deo dilecta, quia charitas qua omnem hominē volo saluum fieri, & officium mihi iniunctū exigūt a me vt fraterno & paterno affectu diligā, & per eandē dilectionem sollicitudinē de salute animę tuę geram. Sed quoniam in nobis non euenit oportunitas colloquēdi: incūbit mihi necessitas scribēdi, quē animū de te habeam, & quid de te desiderē. **O**bscuro igitur te vt non contempnas dilectionem, qua te propter deum & honorē dei, ad salutem tuā diligo, neque reiicias cōsiliū meum. Si enim mihi acquiescere volueris: certa esto, quia valde tibi in fine placebit, & erit super te gaudium magnū angelis dei. Si verō nolueris scito: quia nimis tibi displicebit & inexcusabilis eris in districto iudicio Dei. **A**diui soror mea, quia diu portasti habitum sanctæ conuersationis. **Q**uem quomodo reliqueris, quidve passa sis, vel quid feceris, non latet, sed multum apertum est. **C**ōsidera igitur iam nunc charissima quantum distent viriles amplexus & carnalis delectatio ab amplexibus Christi, & a delectatione castitatis & cordis munditia. **A**mplexus quidem Christi dico non corporales, sed quales per amorem & desiderium eius inter bonam conscientiam facit anima familiaris eius. **C**onsidera in quā, quæ sit differentia inter has duas delectationes: non loquor nunc de legitimo coniugio. **C**onsidera inquam, quanta sit in spiritali delectatione mundicia, quanta sit in carnali immundicia, quid spiritalis promittat, & quid carnalis minetur, quanta sit in spiritali spes, & quā delectabilis expectatio Christi: quāta etiam in hac vita securitas & consolatio, quantus sit in carnali timor iudicij dei: quanta etiam in presenti vita est cōfusio. **C**ogita quale sit Christum spōsum cælestis regni dotem promittentē contemnere, & hominem mortalem non nisi corruptionem & contemptibilia dantem & pollicentem, filio dei regi regum præponere. **C**erte ille rex regum concupiuit speciem tuam vt spōsæ legitimæ. **Q**ualiter autē ille quē scis carnis tuæ pulchritudinē appetiuerit soror mea: quomodo dicā, fœmina nobiles, quomodo dicam? **S**pōsa dei virgo fueras electa, & deo habitu & conuersatione assignata. **Q**uid dicā modo te esse filia mea, Deus scit. **N**on ita loquor vt gaudeam de confusione tua, sed vt gaudeat deus, & cōgaudeāt angeli de cōuersione & salubri pœnitētia tua. **Q**uid ergo dicā? Si non dico, forsitan non animaduertis: si dico forsitan irasceris. **D**e electa & signata & sponsa dei: quid facta es. **E**rubescat esse nobilitas tua quod erubescis audire, & ego ppter nobilitatē tuam & dilectionē erubescō dicere. **E**cce filia charissima si hæc proponis in conspectu tuo: quātus dolor debet esse in corde tuo de tāto & tā graui casu tuo? Si enim vehementer doles, cōdolēdo tibi valde gaudeo: si verō nō doles, nō est vnde gaudeā, sed multo magis doleo. **N**am si doles adhuc salutem tuā spero, si autem nō doles quid nisi damnationem tuā expectare queo? **I**mpossibile nāq; est te vllō modo posse saluari, nisi ad habitū & propositum abiectum redieris. **Q**uanuis enim ab episcopo sacrata non fueris, nec coram ipso professionē legeris: hoc

A hoc solum tamen est manifesta & quæ negari non potest professio, quia publice & secreta habitum sancti propositi portasti, per quod omnibus te videntibus deo dicatam te esse nō minus quā professionem legendo affirmasti. **N**ā antequam fieret ista nunc v̄sitata monachici propositi professio & sacratio: multa milia v̄triusque sexus hominum, solo habitu se ipsius esse propositi profitentia, celsitudinem & coronam consecuta sunt. **E**t qui nunc habitum sine hac professione & sacratione assumptū reiiciebāt: apostatæ iudicabantur. **I**nexcusabilis ergo es si deseris sanctum propositum: quod diu habitu & conuersatione professa es, quauis professio nunc v̄sitatam non legeris, & ab episcopo consecrata nō fueris. **C**erte filia charissima adhuc te expectat dominus & creator & redēptor tuus, rex ille qui concupiuit speciem tuam, vt esset legitimus sponsus tuus, adhuc te expectat & reuocat vt sis legitima sponsa eius, & si non virgo, saltem casta. **S**cimus enim plures sanctas mulieres quæ post amissam virginitatem plus placuerunt deo, & magis illi familiares fuerunt per pœnitentiam in castitate: quā plures aliæ quāuis sanctæ in virginitate. **R**edi ergo mulier Christiana: redi ad cor tuum, & considera quæ potius debeas diligere: cui potius adhærere: illi qui te ad tantam honestatē elegit: eligendo vocauit, vocando habitu sponsali sibi assignauit, & adhuc quauis contemptus & reiectus expectat & reuocat, an illi per quem vt mitius dicā in hoc, in quo te vides deiectam de tanta celsitudine cecidisti: præsertim cū ipse te iā sicut puto contemnat, aut sine dubio contempturus & deserturus sit. **E**t vtinam sic vos inuicem cōtemnatis vt vos deus non contemnat: sic vos inuicem deseratis vt vos deus non deserat: sic vos inuicē reiiciatis vt vos deus a facie sua non proiciat: sic ab inuicem cōuertamini: vt ad deū conuertamini. **C**erte melius & valde honorabilius est & illi & tibi vt ab illo sis contempta quā retenta: quia quandiu eris eius retenta proculdubio vt de illo nunc taceam, tu eris dei cōtempta, & si cōtempta ab illo propter deum illum contempseris vtique non cōtēpta sed suscepta & dilecta Dei eris: velut eius sanguine proprio redempta. **I**ntende filia cuius salutē desidero: intende benignitatem eius qui contemptus a te: contemnentem reuocat, vt te in regalem suum thalamum non terrenum, sed cælestē introducat: intende & concute cor tuum: dole vehementer casum tuum. **R**eiice & conculca secularem habitum quē assumpsisti & resume habitum sponsæ Christi quem proiecisti. **N**ullatenus enim te cognoscet Christus aut suscipiet nisi in illo habitu quo te sibi signauit, & quo te eius sponsam esse publice & secreto es testata. **I**n hoc habitu redi tu ad benignitatem eius:ingere te opportune in conspectu eius. **A**ccusa tu ipsa conscientiam tuam: laua lachrymis culpam tuam. **O**ra eum infatigabiliter, adhære illi inseparabiliter, misericors est non te reiiciet, sed potius gaudēs de reditu tuo, te benigne suscipiet. **S**i hoc feceris: gaudium erit de te in cœlo & in terra omnibus sanctis angelis & hominibus cognoscentibus. **S**i verō hoc facere cōtempseris:

omnes tibi aduersi erunt, & ego & ecclesia dei **D**faciemus quod de tali re faciendum intelligimus, omnipotens deus visitet cor tuum, & infundat in te amorem suum filia charissima.

Beati Anselmi ad Burgundium & Richeram eius vxorem vt ante oculos suos finem suum ponant hortantis.

Epistola V.

A Nselmus seruus ecclesiæ Cantuariensis: suis charissimis Burgundio & vxori eius Richeræ, salutem & benedictionem dei.

Qualiter me habeam: nuncius vester melius poterit vobis verbis ostēdere quā ego scribere. **N**ihil autem tātum me delectat mandare vobis quantum vt curam habeatis de vobis. **E**xoneravit vos deus, abstulit vobis omnē occasionem amandi hoc seculum, & dedit vobis omnem opportunitatem amandi salutē vestram. **P**onite quotidie ante oculos vestros finē vestrum, cogitate intentissimē cuius erunt, & quid vobis proderūt quæ post vos remanebūt. **C**ogitate quō ibitis: quid vobiscum portabitis, quid ibi quod præmissum sit a vobis inuenietis. **C**erte nō portabitis vobiscum, nec inuenietis ibi aliud quā merita vestra siue bona siue mala: videte quæ merita præmissistis. **S**i plura bona quā mala gaudere potestis, quod nō puto. **S**i plura mala quā bona, multū debetis timere, præsertim cum multū necesse sit homini volenti saluari, habere multo plura bona merita quā mala. **H**æc cogitate, hæc inter vos die ac nocte in secreto & in publico tractate, hæc sint colloquia vestra inuicem. **D**omine mi, amica mea quid facimus, quid tardamus, propē est vltima dies nostra. **Q**uomodo expendimus vitam nostram? quomodo satisfacimus deo pro peccatis nostris? **P**ræparemus nos quasi videamus in proximo diē vocationis nostræ, & ita aptemus nos vt securi eamus ad iudicium, quia recepturi sumus sine dubio prout gerimus in hac vita, siue bonum siue malum. **D**eus iunxit nos in hac vita: faciamus vt simul nos iungat in æterna vita, & videamus ibi prolem nostram quam sibi deus iam assumpsit. **H**æc sint studia vestra, hæc sollicitudo, hæc suspiria vestra. **Q**uod mado vobis per nuncium istum ne veniatis ad me nisi a me mandatum fuerit per sigillum meum, vobis dico domine & frater charissime Burgundi: suscipite bono animo si me amatis. **O**mnipotens de^o regat corda vestra & dirigat ad gaudia æterna. **A**men.

Beati Anselmi monachis in Cistrensi cœnobio commanētibus, eosdem vt abbati suo obediunt, atque pacem & concordiam in inuicem habeant admonens.

Epistola VI.

A Nselmus archiepiscopus fratribus & filiis suis charissimis monachis i Cistrensi cœnobio sanctæ Vuerburgæ commanētibus, salutem & benedictionem dei & suā.

Benedictus deus in donis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, qui vos facit & numero crescere & augmēto religionis proficere: quāuis enim de omnium seruorū dei profectu gaudeā, in vobis tamen aliquid habeo speciale, cur de vestro lætari profectu debeam: quia per me deus

G deus congregationis vestrae dignatus est instituire principium, & dare vobis primum abbatem dominum, scilicet Richardum filium nostrum charissimum. Gratias igitur ago deo pro gratia sua quam ostendit in vobis & oro, ut sicut eadem gratia vos praeuenire dignatus est: ita indefinenter subsequatur: quatenus nunquam vos de hoc ad quod vos prouexit permittat deficere, sed semper ad meliora proficere. Quod pro certo ipse faciet si non negligentes fueritis bona ad quae iam peruenistis seruare. Cum enim dei sit sua gratia semper nos praeuenire: nostrum est quod accipimus eius auxilio studiose custodire. Nam quantum nec habere, nec seruare possumus aliquid nisi per illum, perdere tamen & deficere non est nisi ex nostra negligentia quae sepius incipit a minimis, in quibus nos callidus hostis solet decipere, cum nobis persuadet ea non magnipendere. Inde namque sequitur illud damnum execrabile quod legitur: *Quia qui modica despicit: paulatim decedit.* Certissimum nanque est quod in multis ecclesiis experimento didicimus, quia in monasterio ubi minima districte custodiuntur: ibi rigor monachorum inuiolabilis permanet: ibi pax inter fratres: & in capitulo proclamationes conquiescunt. ubi vero minimi excessus negliguntur: ibi totus ordo paulatim dissipatur & destruitur. Si ergo de virtute in virtute, & de profectu ad profectum vultis ascendere, semper timete in singulis minimis deum offendere. Non debetis considerare quam parua sit res quam contra prohibitionem facitis, sed quantum malum sit inobediencia quam pro parua re incurritis. Sola enim obediencia potuit hominem in paradiso retinere. unde per inobediencia eiectus est: neque ad regnum caelorum aliquis nisi per obediencia perducitur. Pensate quia si homo per vnam solam inobediencia in tantam miseriam quam patimur in hoc mundo proiectus est: quantum debeamus eam horrere & obedienciae bonae studere. In obediencia totus vigor bene viuendi construitur: in eius negligentia destruitur. Abbati ergo vestro obediencia non solum opere, sed etiam in voluntate per omnia exhibete, & ad inuicem pacem & concordiam per mutuam dilectionem habete. Quam dilectionem sic nutrire & seruare poteritis si vnusquisque non ut alius suam, sed ut ipse alterius voluntate faciat, studuerit. Ocio sitate quoque: sicut rem inimicam animarum vestrarum a vobis excludite, & vnusquisque consideret: quia de singulis momentis vitae nostrae redituri sumus deo ratione. Cuicumque ergo deus dat aliquam gratiam: ad quamlibet vtilitatem ea vtatur in quantum habuerit opportunitatem. Qui enim non vtitur potestate bene faciendi quam habet, in die iudicii quasi non habens iudicabitur: & ab illo auferetur hoc ipsum quod habere videtur: quia & praemio quod mereri potuit carebit & deinceps nullam alicuius boni operis potestatem in poenis habebit. Quasi autem alio dabitur quod ab illo auferetur: quando illi qui bene operatur secundum donum quod accepit praemium augebitur, quia iuxta illum qui negligenter vixit eius exemplo a bono opere non defecit. Gratias ago vobis:

quia pro me oratis, & oro ut ab hac charitate non defistatis.

Beati Anselmi ad Lauronem monachum nuper conuersum ut in monasterio in quo professus sit, permaneat, & ibi totis viribus custodire mentis quietem studeat, exhortantis, Epistola. VII.

Ilecto dilectus, amico amicus, frater fratris: Lauroni Anselmus, temporalis vitae sanctitatem & aeternae felicitatem. Cum meum & tuum charissimè desiderium quo nos inuicem desideramus considero, vnum est quod me de nostra consolabitur separatione, quia in futura vita aeternam nostram coniunctionem per diuinam spero clementiam. Nam certus sum de mea: nec dubito de tua conscientia: quamlibet enim nos regionum diuersitas distineat, de duabus tamen animabus nostris charitas vnam conficiat. Vnde fit ut animae nostrae & dilectione praesentes sese amplectentur & conuersatione sese desiderent. Sed consummata huius vitae peregrinatione, illo adiuuante, ad quem tendimus & in quo speramus in patria, ad quam suspiramus quasi diuersis itineribus conuenimus. Vbi tanto vehementius deo annuente de inuicem congaudebimus, quanto nunc de nobis diuinam dispositionem patientius tolerauimus. Interim tamen quoniam facere quod charitatem renouat & accendit, non est dei dispositioni reniti, sed obedire: debemus nos vel mutuis salutationibus cum licet, reuifere. Quod cum haecenus in hac epistola me fecisse possit sufficere: aliquid tamen nostrae admonitionis quam tibi semper dulcem fecit, non mea fatuitas, sed tua charitas instante domino & communi nostro amico vrsione cogor subiicere. Nam etiam si nihil tibi dicere possim quod ignores: plus tamen habebit memoriae quod a dilecto dilectore dictum suscipies. Ingressus es charissime professusque Christi militiam: in qua non solum aperte obfistentis hostis violentia est propellenda, sed & quasi consulentis astutia cauenda. Saepè nanque dum tyronem Christi vulnere malae voluntatis aperte maleuolus non valet perimere: sitientem eum poculo venenosae rationis maleuolè callidus tentat extinguere. Nam cum monachum nequit obruere: vitae quam professus est odio, nititur eum conuersationis in qua est subruere fastidio. Et licet illi monachatum propositum tenendum quasi concedat, tamen quia hoc sub talibus aut intra tales: aut in eo loco ubi inceptum illum stultum nimis imprudentemque nimis, multimodis versutiis arguere non cessat ut dum illi persuadet incepto dei beneficio ingrati existere, iusto iudicio nec ad meliora proficiat, nec quod accepit teneat, aut in eo inutiliter persistat. Quippe dum incessanter laboriosis cogitationibus demutando, aut si mutari non valet saltem de improbando initio meditatur, nunquam ad finem perfectionis tendere conatur. Nam quoniam illi fundamentum quod posuit displicet, nullatenus illi structuram bonae vitae superaedificare libet, unde fit ut quemadmodum arbutula si saepe transplatur, aut nuper plantata in eodem loco crebra conuulsione inquietetur, nequaquam radicare valens ariditate

A tate cito attrahit: nec ad aliquam fructus fertilitatem prouehit. Sic infelix monachus si saepius de loco ad locum proprio appetitu mutatur aut in vno permanens: frequenter eius odio concutitur, nusquam amoris stabilitus radicibus ad omne vtile exercitium languescit, & nulla bonorum operum vbertate ditescit. Cumque se nequaquam ad bonum, sed in malum proficere si forte hoc recogitat, perpendit: omnem suae miseriae causam non suis, sed aliorum moribus iniustus attendit, atque inde se magis ad odium eorum inter quos conuersatur, infeliciter accedit. Quapropter quicumque cenobitarum forte propositum aggreditur, expedit ei ut in quocumque monasterio professus fuit, nisi tale fuerit ut ibi malum inuitus facere cogatur, tota mentis intentione amoris nexibus ibi radicare studeat, atque aliorum mores aut loci consuetudines si contra diuina praeccepta non sunt: etiam si inutiles videatur: diiudicare refugiat. Gaudeat se iam tandem inuenisse ubi se non inuitum, sed voluntarium tota vita mansurum omni transmigrandi sollicitudine propulsa deliberet: ut quietus ad sola pie vitae exercitia exquirenda sedulo vacet. quod si sibi vester maiora quaedam ac vtiliora spiritali seruire appetere, quam illi praesentis monasterii institutionibus liceat: aestimet aut se falli siue praefereudo paria paribus, & minora maioribus siue praesumendo se posse quod non possit: aut certe credat se non meruisse quod desiderat. Quod si fallitur agat gratias diuinæ misericordiae: quia ab errore suo defenditur, ne sine emolumento aut etiam cum iactura locum vel vitae ordinem mutando inconstantem leuitatisque frustra crimen subeat, aut maiora viribus suis experiendo fatigatus, deterius in priora: aut etiam peiora prioribus deficiat. Si autem verè meliora illis quae in proprio sunt nondum meritum optat, patienter toleret diuinum iudicium: quod vlli aliquid iniuste non denegat: nec per impatientiam iudicem iustum exasperans: mereatur quod non habet non accipere, & quod accepit amittere: aut quia non amat inutiliter tenere. Seu verò misericordiam, seu iudicium erga se in illis quae non habet & optat perferat: laetus ex his quae accepit largitati superne gratias dignas persoluat. Et quia ad qualemcunque portum de procellosis mundi turbibus potuit perungere: caueat in portus tranquillitatis ventum leuitatis & impatientiae turbine inducere: quatenus mens: constantia & mansuetudine tutantibus queta & diuini timoris sollicitudine, & amoris delectatione sit vacua. Nam timor per sollicitudinem custodit: amor verò per delectationem perficit. Scio quia haec maiorem aut scribendi aut colloquendi exigant amplitudinem ut plenius intelligatur, quibus scilicet dolis antiquus serpens ignarum monachum in hoc genere tentationis illaqueet, & contra quibus rationibus prudens monachus eius callidas persuasiones dissoluat & annihilat. Sed quoniam iam breuitatem quam exigit epistola excessi: & totum quod hinc dixi aut dicendum fuit, ad custodiendam mentis quietem pertinet: huius breuis exhortatio epistolam nostram terminet. Nec putes charissime haec me dicere: id-

circo quod suspicer te aliqua mentis inquietudine laborare, sed quoniam praedictus dominus vrsio cogit me aliquam admonitionem tibi scribere: nescio quid potius scribam vel moneam quam cauere hoc quod sub specie rectae voluntatis: scio nouitiis quibusdam solere surripere. Quapropter amice mi & frater dilectissime, cōsuluit, monet, precatur te, tuus dilectus dilector totis cordis visceribus, ut totis viribus quieti mentis studeas sine qua nulli licet callidi hostis insidias circumspicere, vel semitas virtutum angustissimas prospicere. Ad haec verò monachus qui in monasterio conuersatur pertingere nullatenus valet: sine constantia & mansuetudine: quae mansuetudo indissolubilis comes est patientiae, & nisi monasterii sui instituta quae diuinis non prohibetur mandatis: etiam si ratione eorum non peruerit ut religiosa studuerit obseruare. Vale, & omnipotens dominus perficiat gressus tuos in semitis suis, ut non moueantur vestigia tua ut in iustitia appareas in conspectu dei, & satisfieris cum apparuerit gloria eius. Ora ut ego tecum: quia & ego oro ut tu mecum.

Beati Anselmi, ad abbatem Guibelmum, eidem ad inquisita de quodam comite excommunicato qui diuina celebrantibus se immiscuerit, & de presbyteris incontinentibus quid agendum sit respondens. Epistola VIII.

Omino & patri reuerendo abbati Guibhelmo, frater Anselm⁹ in hac vita diuurnam prosperitatem, in futura aeternam felicitatem. Ex quo vestra probitas mihi suam dignata est praebere notitiam, tantam eius concepi dilectionem: ut semper eius mihi dulcis sit memoria. Quod expertus sum non immerito fuisse: quoniam & vitam vestram amore & reuerentia dignam agnoui existere, & paternitatem vestram non sine affectu dulcedinis erga prauitatem meam esse. Saepè namque fratres a vobis venientes me non solum sanctitatis vestrae relatione edificauerunt, sed & dignationis vestrae salutatione honorauerunt. Quare licet: quicumque est in me toto, minime possit tantis meritis respondere, meum tamen est quantum amoris & reuerentiae possum exhibere. Sed haec deo in nobis seruanda & agenda committens, ad ea de quibus meam paruitatem consulere dignata est vestra prudentia, non praesumendo sed obediendo, respondebo forte non quod mihi sufficiat: sed quod mihi videtur. Comes quidem vester qui excommunicatus vobis diuina celebrantibus se miscet: mihi videtur humiliter admonendus: ne contemnendo sententiam eorum quibus deus affirmat se audiri cum audiuntur, & sperni cum spernantur, se ligare cum ligant, & soluere cum soluunt, aggrauet super se Dei iudicium a quo fugere nusquam homo potest. Quare illi melius esse ut per salubrem humilitatem abstineat ab his a quibus eum apostolica segregat sententia quam per praesumptionis contemptum se ingerat in illa quae nunquam nisi per humilitatem quaesita profunt, at semper inordinate praesumpta obsunt. Nec debere cum vilo suo commodo & grauissimo suo malo cogere vos, ut cum eum offendere nolitis: deum & apostolici

Gapostolici auctoritate grauius irritetis: ad quos pacandos illum adiutorem habere non possitis. Facilius quoque ac benignius apostolicum eius rationes suscepturum si suam illum sententiam cognouerit reueritam. Quod si comes idē hanc admonitionem respuerit scitis: quia deus plus est timēdus quā homo. Quapropter aut secundum iam prolata apostolicam sententiā erga illum agendum: aut ipsum apostolicum siue aliquem vices eius gerētem de hoc ipso de nouo cōsulendum existimo. De presbyteris verō qui se aperte reproba libidinis conuersatione: deo reprobabiles exhibent, omnino tenendum est quod apostolica prouidentia ecclesiastico iustoque rigore constituit. Nempe nullatenus cōuenit ut ibi reuerēter astetur: ubi pertinaciter aperta & impudenti libidine fœtentes: dei & sanctorum prohibitionem contemnendo sacris altaribus deseruiunt: immo nō deseruiunt sed quantum ad ipsos commaculant.

Hon quō quis ea quæ tractant contemnēda, sed tractantes execrādos existimet: ut qui dei & angelorum præsentiam non reuerentur, vel hominum detestatione repulsi: sacra cōtaminare desistant. Nec vllatenus oportet ut illi sint cōsortes de altari participantium qui per immunditiam se faciunt exortes altari deseruientium. De lapsis autem sacros ordines habentibus & spontanea humilitate, secrete quibus debent confidentibus: nequaquam asserendum est quod eisdem ordinibus amplius uti nullatenus possint si per sacrificium spēs cōtribulati cordisq; cōtriti & humiliati deum placantes ad virtutum profectum studiosè cōtenderint. Nam nec apud deū reprobatur officiū alicuius propter culpā quā ipse ignoscit, nec apud homines decoloratur sacri ordinis dignitas propter personā cuius ipsi peccatū non cognoscunt: quibus duabus causis carnalis lapsus prohibet ad sacros ordines accessum aut reditum. Sed quoniam ferme semper occultum est, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. quorum verō minimè, tutius semper est consciū sibi criminis ab his quæ placitam personā exposcunt per laudabilem humilitatem abstinere, quā per culpabilem securitatē præsumere. Illud nāq; semper potest Deo non improbante hoc verō non debet nisi deo approbante. Qui autē huic sententiæ quæ ad sacri ordinis officium reditum post lapsum cōcedit: nequaquam aliqua ratione nisi auctoritate fulciatur scripturarū, vult consensus attribuere: legat epistolā beati Calixti papæ directam vniuersis episcopis per Galliā cōstitutis, & beati Gregorij ad Secundinū inclusum, ubi ipsi hanc sententiam sic firmis & penē eisdem rationibus & auctoritatibus confirmāt ut nullatenus aliorum adprobatione indigeat. Sed quoniam idem beatus Gregorius id ipsum in aliis suis quibusdam epistolis studiosè prohibet, ne sibi ipsi contrarius sit, de apertis quidem prohibuisse, de occultis verō post condignam pœnitentiam concessisse intelligitur. Nam crimen quod à Deo imputatur nec ab hominibus esse putatur, nō reprobatur, nec decoloratur, ut iam dixi: cum tamen in tali re cuique tutius sit coram Deo plus timere quā confidere. Prohi-

beri autem inuitum debere qui occultū crimen humili confessione spontē & occultē detegit, minimè existimo, ne multis obruatur vita salubris confessionis, quin potius eligent penitus in mortem occultari quā hac occasione in certitudinem vel in suspensionem alicuius criminis adduci. Hoc enim illi cui confitentur, statuitur ad peccatum, sed confitentem absque eius consensu cessare à sui ordinis officio non cogit, sed potius magni criminis reus esse videtur si cogit: quia sic & cōfitemem pœnitere confessionis & plures nondum confitentes horrere confessionem compellit. Nam satis patet, quā minus malum sit cuilibet peccatori ad altare cum amore confessionis peractæ, & spe misericordiæ humili mente accedere quā se cum odio confessionis & desperatione veniæ indurato corde desiderio: aut etiā actu ingerere. Ille itaque cui confessio fit: nequaquam particeps æstus mādus est minoris culpæ in qua alium permittit non consentiendo, sed maiorem prudenter præcauendo: maioris verō potestatis auctor esse videtur, ad quos multos impellit, & si non volendo tamen inordinatē plus quod minus quā quod maius erat timendo. Sed manifestum est, quia illi qui humili contritione superbam verecundiam conculcando semetipsos iudicantes huiusmodi cessationi sponte consentiunt: multoties tutius ministrant permisi seu etiam iussi quā illi cum verecundia humana inter Deum & se iuste iudicare refugiunt: licet is cui confitentur valde periculosius prohibeat istos inuitos, ut supra dictum est, quā illos spontaneos. Et cum vtrisque necessarium sit vel ad tempus abstinere, puto quia illi qui non libenter cessant ad quod non bene properant, sunt tantum relaxandi, hi verō qui sponte abstinere ad quod non præsumunt etiam reuocandi. Nam in illis si reuocentur obedientiæ tigmimine præsumptio palliatur, in istis verō humilitas obedientiæ robore adiuuatur: quæ reuocatio non indifferenter, sed magna prælati confessionem suscipientis discretionē faciendā est. Sæpe nanque contingit ut quis non per immēsum criminis horrorem & per vim humilitatis humanam verecundiam superet, sed per stultitiæ tenebras & impudentiæ duritiam fœditatem sceleris & pudorem non sentiat, & per negligentiam officiū suum non appetat. Qui autem huiusmodi est: nunquam ad sacrum officium aut vocandus aut reuocandus est, sed cū pro ipso pœnitente supplicat humilitas, suggerit contritio, intercedit vitæ mutatio, tunc nimirū si prælatus nō tā de meritis aliquibus quā de magna misericordia, & de multitudine miserationū dei illum cōfortans ad sui vsum immutet officij: quia nō tā temere quā prudēter egisse videatur. Est enim sæpe in huiusmodi præueniendā pusillanimitas, excludenda contemptus suspicio, ostendēda beneuolentia: exhibenda compasio. Hoc enim modo qui tales sunt quanto benignius tanto efficacius ad perfectionem prouocantur, & tanto strictius in bono proposito ligantur. Potui plura de scriptis patrum his interfere-re, sed quia epistolarum breuitas quæ se iam nimis extendi reclamat non consentit: simpliciter quid

A quid de me interrogatis sentiri paternitati vestra iussus exposui. Omnipotens dominus vos & in his & in omnibus quæ vobis agenda sunt: sic in rectitudine veritatis dirigat: ut pro eis se ipsum vobis retribuatur. Si præsens essem coram vobis & coram sancta congregatione vestra, de qua multa bona à multis cōcorditer audio, suppliciter mente totum corpus prosternerem, & ut me bonorum quæ deus operatur in vestro monasterio in perpetuum participem in fraterna charitate concederetis, peterem. Sed quoniam ego hoc nō possum, præsumo non de meis meritis, sed de vestra sanctitate rogare ut vos hoc pro me nō humiliato corpore, sed benigna mente ab eisdem filiis vestris mihi petatis, & cum illis concedatis: Valete.

Beati Anselmi ad Falconem episcopum Beluacensem, se apud suspicantes eum concupiscentia archiepiscopatus detineri, excusantis.

Epistola IX.

Vlcissimo & dilectissimo dilectori episcopo Beluacensi Falconi, frater Anselmus: æterna dei protectione & consolatione gaudere. Scio mi dulcis amice quantum dilectio vestra de illius quem super omnes homines diligit inseparata corporali amissione contristaretur nisi se sapienter diuinæ dispositionis consolatione consolaretur. Sicut enim in cordibus diligentium sese inuicem spes & oportunitas confruendi se nutrit quādam delectabilem dulcedinem: ita eiusdem rei desperatio ingerit molestam amaritudinem. De qua re vestra prudentia meam potest cognoscere conscientiam. Sic enim agnosco vestra dilectionis erga me sinceritatē ut sum certus vos non ignorare meā dilectionis erga vos, & erga eos quibus illam ostendebam, & maxime erga monachos Beccēses veritatem. Nam nullus sic cognoscit amici veri conscientiam, sicut ille qui verè gerit amicitiam. Considerate ergo quæ possit esse in corde meo integra læticia: quem tot amicorum me desiderantium, & à me desideratorum cōtristat irreparabiliter perdita in hac vita presentia? Vnusquisque eorum de me solius amissione corporali dolet, & anima mea de omnibus, quia ab eorum presentia inuita tam inopinatē scinditur, dolet. Nam & si maior multitudo similem exhibentium dilectionem in Anglia me videatur lætificare: nullatenus tamen tam longo tempore radicatam & nutritam priorem dilectionem de corde meo valet eradicare. Vera enim charitas nō minus diligit priores amicos interius, etiam si exterius pariter nequeat operari cū ad plures extenditur, sicut nec à prioribus. Si veri amici sunt minus timeri diligi eū à pluribus diligitur. Et quidē si qua mihi consolatio est multitudinis amicorum presentium: ad angorem quem gero ad priorum absentia illud utique efficere nequit, ut nō contrister de illorum, qui quanto magis me diligunt, tanto magis contristantur de absentia dilecti & dilectoris sui tristitia. Delectat me cū dulci amico meo scribo de charitatis sinceritate, & de eius efficacia diu tractare, sed quoniam epistolares breuitas hoc non patitur: cū & aliud velim dicere, necesse est me iam materiam mutare. Quidam

vt audiui suspicantur me archiepiscopatus cōcupiscentia ad quē dolens & timens trahor, detineri. Quod siue suo errore, siue alicna persuasione faciant, parcat illis deus, qui videt quia saluntur & peccant. Non me excuso apud vestra fraternitatem mihi dilectissimam, quæ ex quo me cognouit familiarissima & longa conuersatione: meam indubitanter didicit & credidit de secularis honoris ambitione cōscientiam. Quā tanto verius cognouistis, quāto vos securius & totam vitā vestram sensui meo iudicioque commisitistis. Sed apud eos me excuso quicūq; hanc lecturi sunt epistolam, ut sciant quid mihi dicat conscientia mea coram deo & aliis ignorantibus: cū opus erit, respōdeant pro me: si nō propter me vel propter deū. Multū enim nocet infirmis in ecclesia Dei opinio alicuius vitij: siue vera siue falsa sit de aliquo homine, & maxime de eo qui sic est in ecclesia catholica cōstitutus, vt & verbo & exēplo vitæ aliis debeat & possit prodesse. Sciāt ergo omnes sicut mea conscientia mihi dicit coram deo quem inuocare testem mendacij nefas esse scio: quia non me rapit aut alligat ad archiepiscopatū Anglorū cupiditas alicuius rei: quā seruus dei contemptor mundi contemnere debet: sed timor dei me cogit pati: vt quauis dolens & timens ab ecclesia dei trahar. Et quia mihi liceret seruata obedientia & charitate quas deo debeo & ecclesiæ eius matri meæ, propter eum potius & libentius eligerem sub abbate & regulari disciplina in monastica paupertate & humilitate esse, & obedire & seruire quā regnare in hoc mūdo seculariter, aut dominari, aut archiepiscopatū siue episcopatū possidere vel abbatiam, aut hominibus quibuslibet præesse ad animarum gubernationem, siue ad corporū sustentationē in magna terrarum & rerum terrenarū possessione & opulētia. Quod ego ipse nō imputo mihi tantū ad virtutē: quantum ad hoc, quia talem me scio tam parū vtilē, parum fortē, parum strenuum, parum prudentem, parum iustū, vt potius mihi cōgruat & expediat eligere subesse prælato quā aliis præesse, obedire quā præcipere, seruire quā dominari, ministrare quā ministrari. Cogor hæc de me confiteri, sed malo hæc in simplicitate mea, vt puto sine omni duplicitate de me dicere, quā pati vt alij homines peccent in me: aut malū exemplum sumant per ignorantiam & errorem suum de me. Qui mihi hæc de me confitenti credit, certus sit quia hoc credendo non fallitur si mea me cōscientia coram deo non fallit, & qui non credit verū est, quia ipse falso & temerariē de me iudicādo se fallit. Omnipotens dominus faciat vos in hac vita & in futura indeficiente sua protectione & consolatione gaudere.

Beati Anselmi ad Goffridū Parisiensem episcopum, illū vt clericos monachorum propositum appetentes non impediat admonenti, ipsosque in tali proposito liberos esse ab episcoporum oneribus astruentis.

Epistola X.

Omino & patri reuerēdo episcopo Parisiensi Goffrido, frater Anselmus Dei disponētis omnia, dispositione electus archiepiscopus Cantuariæ: presentis vitæ deo placitam

G placitam sanctitatem & future æternam felicitatem. Quauis diuina dispositio valde longe à reuerentia vestra meam separat paruitatem: nulla tamen longinquitas debet minuere meã quã vestra multis modis meruit benignitas fidelitatem. Quapropter si quid de vestra celsitudine audio vnde mihi sit cõgaudendum, temper volo congaudere, & si quid cognosco quod vestrã dignitatẽ mutare deceat: familiari fiducia eam charitatiuẽ & humiliter debeo commonere. Didici quod dominus Vualeramms charissimus noster cantor ecclesiã vestrã, deo inspirante habitum sanctæ conuersationis studiosẽ & intensissime petẽs in monasterium sancti Martini de Campis eo gaudio quo debuit sit susceptus & inde violenter à vobis, & quemadmodum non necesse fuerat abstractus. De qua re quauis vestra prudentia meo consilio non egeat: cogũt tamen fidelitas & dilectio, quas vobis & illi debeo, mentem meam vt vestrã reuerentiã aliquid suggeram. Non loquor sapiẽtiori me quasi docendo, sed velut ea quã melius me scit breuiter cõmemorãdo. Mi pater si omnia facienda sunt cum consilio: cuius magis quã eius qui admirabilis consiliarius, deus fortis dicitur? Ipse quippe consultat ad perfectionem nitentibus, vt omnia relinquat & sequantur. Ipse oĩa relinquẽtibz & sequẽtibz se promittit, quia sedebunt cum illo in iudicio iudicantes tribus duodecim Israël. Ipse est qui inuitat laborantes & oneratos amore & curis secularibus, vt ad se veniant & requiescant. Hoc consilium magis in monachico quã in aliã vitã proposito impleri sancti patres intellexerũt. Beatus nanque Gregorius in libro 14. registri scitis, quid mandet Desiderio episcopo de quodam qui diuina inspiratio ne compunctus gratiam monachicã conuersationis appetierat: quomodo scilicet hortetur eundẽ episcopum vt propositũ eius nullo modo impediatur, sed magis eum quantum valet pastoralis admonitione succendat, ne feruor conceptus in eo tepescat, nec vllatenus debere eum qui monasterij portum petuit: rursus secularium perturbationibus implicari. In Toletano concilio quarto legis clericos monachorũ propositum appetentes: quia meliorem vitã sequi cupiunt, liberos esse debere ab episcopis ad monasteriorum ingressus. Pauca dixi de multis. Si ergo dicere cõtra dominum & contra tot sanctos patres dicta domini veraciter intelligentes peccatum est. Facere contra manibus nõ dicam quomodo, sed quo modo, scitis quid est? Si quis separat preciosum à vili, i. animam à seculo, tãquam os dei: scriptũ est, erit. Ille cuius os & manus retrahunt animam adherẽtẽ post deum ad seculum, quid erit? Absit mi domine: nolit deus vt super episcopum cadat quod dominus dicit: **Hiere. 15.** Qui non colligit mecum, dispergit, & qui non est mecum contra me est. Horrendũ est enim etiã auditui, vt quod Christus elegit de mũdo: episcopus religet in mundo, vt quod Christus trahit ad portũ de procellis & tempestatibus mũdi: hoc episcopus retrahat à portu in naufragos turbines mundi, vt quod Christus abscõdit in ouili à multitudine insidiantium luporũ: hoc episcopus rapiat de ouili & exponat multitudi-

ni luporũ. Mi reuerende pater, ne sit molestum prudentiã vestrã quia sic loquor. Non enim hoc dico, quia velim ostendere quod huiusmodi sitis: sed quia desidero vt huiusmodi nõ sitis. Cõsideret & retrahet prudentia vestra quod fecit quod mutandum intelligat, non eam pudeat facere quod magis deceat. Non enim adeo mirandum, si subito motu de tam strenui clerici amissione aliquid non præmeditatẽ fecistis, sed hoc est valde laudandum si mutatis quod mutandũ intelligitis. Saluto dominos & amicos nostros canonicos vestros: quos etsi singulos non cognoui, hos tamẽ diligere & omnibus seruire volui. Quos omnes vobiscũ supplex precor, vt cõsecrationẽ meam quã in dominica qua cõtatur: Populus Sion: ordinata est deo annuentẽ fieri: suis orationibus non meis meritis, sed sua charitate præueniãt. Omnipotens dominus sic vos vsque in finẽ huius vitã dirigat & custodiat, vt post hanc vitã æternã beatitudinẽ tribuat. Sigillũ hæc epistola non habet, quia & abbas iam non sum, & archiepiscopus nondum sum, nec me delectat pingi quod non sum.

Beati Anselmi ad Richardum quondam monachum, eum vt votum promissum teneat: & in proposito voti quod assumpserat immobilis permaneat admonentis.

Epistola XI.

Anselmus dei gratia archiepiscopus fratris & filio Richardo monacho, salutem & benedictionẽ. Audiui frater mi, quia antequã monachus fieres: in ægritudine vouisti te iturum ad sanctũ Egidium, & idcirco modo timidus & nimis sollicitus es de voto illo soluẽdo: ita vt requiescere cor tuum nõ possit nisi ad sanctũ Egidium iueris. De qua re non tantum debes credere tibi, quantũ abbati tuo cuius consilio & ordinationi animã tuã cõmisisti, & aliis qui melius sciunt te quid magis placeat deo & magis profit animã tuã. Quapropter contulo tibi & præcipio, vt omnimodo dimittens intentionem præfati itineris, & sollicitudinem voti illius in proposito quod assumpsisti quietus & immobilis permanes, & in quiete ad hoc quod proposuisti id ad obedientiam, ad pœnitentiam, ad pro peccatis tuis, & ad alios bonos mores proficere studeas. Certus enim esse debes, quia eũ te ipsum deo totũ vouisti & reddidisti per monachicã professionẽ, soluisi omnia minora vota quarũlibet actionũ quẽ prius sine iureiurãdo & fidei alligatione promissisti. Esto ergo quietus, & securus, & ego te ea auctoritate, quã per gratiam dei habeo super te à voto illo absoluo. Vale.

Paschalis papæ ad beatum Anselmum, se de eo quod inuestituras ecclesiarũ laicis indulserit, excusantis.

Epistola XII.

Paschalis episcopus seruus seruorũ Dei Anselmo Cãturiẽsi venerabili fratri & cõepiscopo: salutẽ & apostolicã benedictionẽ. Suauissimas dilectionis tuã suscepimõ literas charitatis calamo scriptas. Neque enim aliud chartæ calamus indidit quã quod de fonte charitatis intinxit. In his reuerentiam deuotionis tuẽ complectimur, & perpendimus fidei

A tuã robur & piã sollicitudinis instantiam: Exultamus: quia gratia dei tibi præstante auxilium te nec minẽ cõcutiunt, nec promissa sustollunt. Dolemus autem, quia cùm fratres nostros episcopos legatos regis Anglorum benigne suscepissemus quã nec diximus eis nec cogitauimus redeuntes ad propria retulerunt. Audiuimus enim eos dixisse, quia si rex in aliis benẽ ageret, nos inuestituras nec prohibere nec factas excommunicare, & quod ideo nolebamus chartã cõmittere: ne sub hac occasione & ceteri principes in nos inclamarent. Vnde Iesum, qui renes & corda scrutatur, in animam nostram testem inducimus: si ex quo huius sanctæ sedis curã cõcipimus gerere immane scelus vel descendit in mentem. Et hoc à nobis deus auertat vt est & non surrependo nos inficiat, & aliud habeamus ore promptum & aliud corde recõditum: cùm contra mendaces propheta imprecetur dicens: **Psal. 11.** Disperdat dominus vniuersa labia dolosa. Si verò nostro silentio pateremur ecclesiam felle amaritudinis & impietatis radice pollui, qua ratione possemus apud internum iudicem excusari, cùm dominus sub specie sacerdotum dicat prophete: Speculatorem dedi te domui Israël? **Ezech. 3.** Non bene custodit urbem qui in specula positus: dum non obstitit: eam hostibus diripiendã exponit. Si ergo virgam pastoralitatis signum si anullum signaculum fidei tradit laica manus, quid in ecclesia pontifices agunt. Ecclesiã honor atteritur, soluitur disciplinã vigor & omnis religio Christiana conculcatur: si quod nouimus sacerdotibus solis deberi: laica patiamur temeritate præsumi. Non est laicorum ecclesiã tradere: nec filiorũ matrem adulterio maculare. Iure ergo priuandus est patrimonio: qui matrẽ polluit adulterio. Nec meretur ecclesiasticã benedictionis consortium, qui eam impia infestatione insequitur. Laicorum enim est ecclesiam tueri: non tradere. Quas quidem cum illicitũ sibi sacerdotium vendicaret, lepra percussus est Filius quoque Aaron, quia ignem imposuerunt: igne diuino consumpti sunt. Alienum enim est ab ecclesia, & à sacris canonibus est inhibendum, ne principes & seculares viri inuestituras, non solum non dare, sed nec electioni episcoporum audeant se violẽter inferere. In septima quippe synodo vt nostis, scriptum est. Sancta & vniuersalis synodus diffiniuit neminẽ laicorum principum vel potentum se vi ingerere electioni vel promotioni episcoporum. Si ergo filij Aaron, quia ignem alienum intulerunt corporaliter puniti sunt: isti quia laicis à quibus alienum est ecclesiam susceperint spiritali gladio feruntur. Episcopos autem qui veritatem in mendacium commutauerunt: ipsa veritate quã deo est in medium introducta, à beati Petri gratia & nostra societate excludimus, donec romanæ ecclesiã satisfaciãt & reatus sui pondus agnoscant. Quicunque verò intra prædictas inducias inuestituras seu consecrationem acceperunt: à consortio fratrum & ordinatos & ordinatores alienos habemus nec eis ad excusationem deceptio sufficit, quia & propheta ab alio propheta deceptus nec ideo mortem euasit. Rogamus interea charitatem tuam nos tuis sanctis præ-

cibus commendari, vt quanto propicius ad deum passibus virtutum accedas, nobis orationum tuarum manus extendas. Omnipotẽs deus qui te huius stadij inuitauit ad cursum, felici consummatione perducat ad præmium.

Beati Anselmi, ad Cunum amicum suum, illum De tribus superbiã modis informantis. Epistola. XIII.

Anselmus seruus ecclesiã Cantuariensis: dilecto amico Cuno salutem. Exigit charitas vestra vt de tribus illis modis superbiẽ de quibus vobis locutũ sum duos qui à memoria vobis exciderunt per epistolam nostram commemorẽ. Tres quidem illos esse dixi: Vnum in æstimatione, id est, quando aliquis altius existimat de se quãm debeat. Contra quẽ dicitur: Noli altum sapere, sed time. Et quã negat se fuisse, qui dicit. Domine non est exaltatũ cor meum, & quã sequuntur. Alius est in volũtate: quando aliquis altius se vult tractari aliquo modo quãm debeat. cõtra quem dicitur. Quomodo potestis credere qui gloriam quæritis ab inuicem? Et: Diem hominis non desiderauit, tu scis. Alius est in opere. Contra quem dominus dicit. Cum inuitatus fueris ad nuptias non discumbas in primo loco. Iste est quando homo se ipsum tractat altius quãm debeat. Contra singulos istos modos plura inueniuntur dicta in sacra scriptura si inquiratur. Contra omnes dicitur. Qui se exaltat humiliabitur. Et: Superbis deus resistit, & multa alia. De his tribus quãdo singula quãque sola est: illa est leuior quã in solo opere est: quia non fit nisi per ignorantiam, & tamen vitium est, quia corrigendum est. De aliis duabus illa quã est in sola voluntate: damabilius est, quia scienter peccat. Illa verò quã est in æstimatione sola, insanabilius est, quia nõ se ostendit & iusta sibi videtur. Si ergo istẽ tres superbiã singulã considerentur, tres simplices possunt dici superbiã. Si verò binã & binã intelligantur, tres duplices inueniuntur. Si verò tres simul coniungantur: erit vna triplex & sic erunt septem. Tres simplices, tres duplices vna triplex. Contra istas superbias sunt membra humilitatis, id est, vt humiliter quis sentiat de se, & quantum ad tractatum & conuersationem aliorum humiliter velit de se: & ipse humiliter tractet se. Pro singulis modis superbiã dicitur homo superbus, sed pro singulis mẽbris humilitatis vel pro duobus: nisi omnia mẽbra simul sint non dicitur homo humilis: sicut vno membro languente dicitur homo æger, sanus autẽ non dicitur nisi sanis omnibus membris. Hæc breuiter commemorauit charitati vestrã. Quã si prudentia vestra sæpius tractauerit: plenius ea intelliget quã hic dicta sint. Valetẽ & orate pro me: vt sicut deus dedit mihi superbiã & humilitatem intelligere, sic mihi det illam ea uere & istam acquirere. Salutate dominum & amicum nostrum reuerendum episcopum attrabatensem ex parte nostra.

Beati Anselmi liber epistolarum explicat.

G IN LIBRVM QVI IMAGO mundi dicitur, prologus.

D instructionē multorū quib⁹ deest copia librorum hic libellus editur: nomenque eius imago mundi vel mappa dicitur, eod quod dispositio totius orbis in eo quasi in speculo conspiciatur. In quo etiam nostrae amicitiae pignus posteris relinquitur. Nihil autem in eo pono nisi quod maiorum commendat auctoritas.

Explicit prologus.

Liber primus

QVI IMAGO MVNDI

H Dicitur, qui à quibusdam beatorum Anselmo, ab aliis Honorio inclusio ascribitur: incipit.

De forma mundi. Cap. I.

M Undus itaque dicitur quasi vndique motus: Est enim in perpetuo motu. Huius figura est in modum pilae, rotunda sed ad instar oui, elementis distincta. Ouum quippe exterius testa vndique ambitur, testae albumen: albumine vitellū, vitello gutta pinguedinis includitur. Sic mundus vndique caelo vt testa circumdatur: caelo vero purus aether vt albumen, aetheri turbidus aer vt vitellū, aeri terra vt pinguedinis gutta includitur.

De creatione mundi. Cap. II.

C Reatio vero mundi quinque modis scribitur. Primo quo ante secula temporalia vniuersitas mundi in mente diuina conceptitur, quae conceptio archetypus dicitur mundus: vnde scribitur: Quod factum est in ipso vita erat. Secundo: cum ad exemplar archetypi hic sensibilis mundus in materia vel forma creatur sicut legitur: Qui manet in aeternū creauit omnia simul. In materia, vt ex quatuor elementis crearentur omnia corporalia. In forma, vt ad similitudinem angelorum animae essent rationales. Tertio, cum per species & formas sex diebus hic mundus formatur, sicut scribitur: Sex diebus fecit deus opera sua bona valde.

Quarto: cum vnū ab alio, vtpote homo ab homine: pecus à pecude: arbor ab arbore: vnumquodque de semine sui generis nascitur, sicut dicitur: Pater me⁹ vsque modo operatur. Quinto, cum adhuc mundus innouabitur: sicut scribitur. Ecce noua facio omnia.

De quatuor elementis. Cap. III.

E Lementa dicuntur quasi hyles ligamēta hyle autem est materia. Sunt autē quatuor elementa ex quibus constat omnia: scilicet, ignis, aer, aqua, & terra, quae in modum circuli in se reuoluuntur: dum ignis in

aërem, aer in aquam, aqua in terram cōuertitur. Rursus terra in aquam, aqua in aërem, aer in ignem commutatur. Hæc singula propriis qualitatibus quasi quibusdam brachiis se inuicem tenent, & discordem sui naturam concordia federe vicissim commiscunt. Nam terra arida & frigida aquae connectitur. Aqua frigida & humida, humido aeri constringitur. Aer humidus & calidus, calido igni associatur. Ignis calidus & aridus, aridae terrae copulatur. Ex his terra vtpote grauissima, imum: ignis vt puta leuissimus, supremum obtinet locum. Alia duo medium, quasi quodam soliditatis vinculo: quorū aqua grauior, terrae proximum: aer leuior igni proximum possidet locum. Deputantur vero terrae gradientia, aquae natantia, aeri volantia: igni irradiantia.

De assimilatione quatuor elementorum cum quatuor temporibus, quatuor qualitatibus & quatuor humoribus & quatuor aetatibus. Cap. IIII.

A Ssimilantur autem hæc quatuor elementa quatuor temporibus, quatuor qualitatibus, & quatuor humani corporis humoribus & quatuor aetatibus. Connectitur autem terra quae est frigida & sicca autumnus qui est siccus ex præcedenti æstate, & frigidus ex adueniente hyeme. Aqua frigida & humida hyemi. Hyems enim frigida & humida est. Aer calidus & humidus veri. Ver autem est humidus ex præcedente hyeme, calidus ex adueniente æstate. Ignis calidus & siccus æstati colligatur. Est enim calida & sicca, æstas. Iisdem qualitatibus, est humanum corpus temperatum & inde homo microcosmus, id est, minor mundus appellatur. Sanguis nanque qui est calidus & humidus, aeri & veri comparatur, & hic viget in infantia. Cholera rubea quae est calida & sicca igni & æstati colligatur, & hæc abundat in iuuentute. Melancholia est frigida & sicca terrae & autumnus adaptatur, & abundat in profectionibus. Phlegma quod est frigidum & humidum aquae & hyemi connectitur, & hoc dominatur in senibus. Sanguinei sunt hilares: misericordes, loquaces, simplices, moderati, blandi, bonae mentis, corporis pleni, Cholericus sunt macilentus, voraces, veloces, audaces, cito mobiles ad iram & cito pacificantur, agiles, ingeniosi, acuti, subtiles & leues. Melancholici sunt stabiles, graues, dolosi, tarde commouentur ad iram & tarde pacificantur, auari, inuidi, tristes, somnolenti. Phlegmatici sunt tardi, somnolenti, obliuiofi, corpore cōpositi vigilantes, intra se cogitantes, minus audaces & cito senescentes. Sanguis dominatur ab hora noctis vsque ad tertiam diei Cholera rubea ab hora tertia diei vsq; ad nonam eiusdem diei. Melancholia ab hora nona vsque ad tertiam noctis. Phlegma ab hora tertia noctis vsque ad nouam eiusdem. Sanguis habet respirationē per nares: Cholera rubea per aures: Melancholia per oculos: Phlegma per os: Sanguis dominatur in dextero latere sub hepate. Cholera rubea ibi. Melancholia in sinistro latere sub splene. Phlegmatis autē vna pars est in capite & in vena sicca vel in corde. Phlegma dominatur in pueris cum

A cum sanguine vsque ad annos quindecim. Inde cholera rubea vsque ad annos viginti quinque. Deinde cholera nigra vsque ad annos quadraginta quinque cum maxima parte sanguinis. Hinc vsque ad summam ætatem dominatur phlegma sicut in pueris. Et nota quod quando horum humorum aliquis excrescit: ea hora diei debet principaliter minui in qua regnat.

Quibus nominibus terra nominetur.

Cap. V.

P Ostquam de quatuor elementis dictum est generaliter, & de quatuor hominis humoribus, nunc quoque aliquid de partibus dicamus: Et primo de terra. Denominatur terra septem nominibus. Terra, tellus, humus, arida, sicca, solum, ops. Terra à terendo dicitur, & totum elementum intelligitur. Tellus quasi tollens fructus, quae est frugibus apta vel vinetis, fructiferisque arboribus confita. Humus ab humore, quae est palustris & inarabilis. Arida inaquosa quae semper feruore solis aret, Lybia. Sicca quae aliquando compluta cito exsiccat, vt Iudaea. Solū à soliditate, vt sunt montana. Ops, ab opibus, vbi diuitiae, scilicet aurum & gemmae abundant, vt in India.

Quod terra est rotunda, centrum mundi, & oceanus clauditur.

Cap. VI.

T errae forma est rotunda, vnde & orbis est dicta. Si quis enim in aere positus desuper eam inspiceret, tota enormitas montium & concauitas vallium minus in ea appareret quam digitus alicuius, si pilam prægrandem in manu teneret. Circuitus autem terrae, centū & octoginta milibus stadiorum mensuratur, quod duodecies mille miliaria, & quinquaginta duo computatur. Hoc centrum in medio mundo, vt punctus in medio circuli æqualiter collocatur, & nullis fulcris, sed diuina potentia sustentatur, sicut legitur: Non timetis me, ait dominus qui suspendi terram in nihilo? Fundata est enim super stabilitatem suam, sicut aliud elementum occupans suae qualitatis metam. Hæc in circuitu oceano, vt limbo cingitur, vt scribitur: Abyssus sicut vestimentū amictus eius. Interius meatibus aquarum, vt corpus venis sanguinis penetratur, quibus ariditas ipsius vbique irrigatur. Vnde vbicūque terra infoditur, aqua reperitur.

De quinque circulis, quibus terra distinguitur.

Cap. VII.

Q uinque autē zonis, id est, circulis quinque, terra distinguitur. Quorū duo extremi sunt inhabitabiles algore: medius inhabitabilis calore, à quo sol nunquam recedit, ad illos nunquam accedit: Medij duo habitabiles hinc ardore, inde frigore temperati. Verbi gratia, si ignis in hyeme sub diuo accenditur, quinque lineas efficere scitur, vnā in medio feruidam, duas circūgelidas, duas intra has temperatas. Qui si vt sol circuiret, quinque numerum circulos redderet. Ex his circulis prim⁹ septentrionalis, secundus solstitialis, tertius æquinoctialis, quartus brumalis, quintus australis nominatur: sed solus solstitialis inhabitari à nobis noscitur.

De diuisione terrae habitabilis.

Cap. VIII.

I Gitur habitabilis zona quae à nobis incolitur, in tres partes mediterraneo mari dirimitur: quarū vna Asia, altera Europa, tertia Aphrica dicitur. Asia est à septentrione per orientem vsque ad meridiem. Europa ab occidente vsque ad septentrionem. Aphrica à meridie vsque ad occidentem extenditur.

De Asia. Cap. IX.

A sia à regina eiusdem nominis appellatur. Huius prima regio in oriente est paradisus, locus videlicet omnī amoenitate conspicuus, inaccessibilis hominibus: quia igneo muro vsque ad caelum est cinctus. In hoc est lignum vitae, scilicet arbor, de cuius fructu qui comederit semper in vno statu immortalis permanebit. In hoc etiam fons oritur, qui in quatuor flumina diuiditur. Quae quidem flumina infra paradisum terra conduntur, sed in aliis regionibus longe diffunduntur. Nam Phison, qui & Ganges in India de monte Orcobares nascitur, & contra orientem fluens oceano excipitur. Geon, qui & Nilus iuxta montem Athlantem surgens, mox à terra absorbetur, per quam occulto meatu currens in litore rubri maris denuo funditur, Aethiopiā circumiens per Aegyptum labitur in septem ostia diuisus, magnum mare iuxta Alexandriam ingreditur. Tigris autem & Euphrates in Armenia de monte Perchoatra funduntur, & contra meridiem vergentes mediterraneo mari immerguntur. Post paradisum sunt multa loca deserta & inuisa, ob diuersa serpentum & ferarum animalia.

De India. Cap. X.

D Einde est India ab Indo flumine dicta, quod ad septentrionem de monte Caucasus nascitur, & ad meridiem cursum dirigit, à rubro mari excipitur. Hæc India ab occidente clauditur: & ob hoc indicus oceanus dicitur, in quo est sita Taprobane insula decem ciuitatibus inclita. Hæc duas ætates & duas hyemes vno anno habet, & omni tempore viret. In hac etiam sunt Chrysa & Argusa insulae. Ibi inueniuntur bdellium & lapis onychinus. Bdellium est arbor aromatica colore nigra magnitudine oliuae. Onyx est appellatus quod habet in se permixtum candorem in similitudine vnguis humani. Graeci enim vnguem dicunt onychon. Ibi sunt & montes aurei, qui propter dracones & gryphes non possunt adiri. In India est mons caspius, à quo caspium mare vocatur. Intra quem & mare, gog & magog ferocissimae gentes à magno Alexandro inclusae feruntur, quae humanis carnibus & crudis bestiis vescuntur. India habet quadraginta quatuor regiones, populos multos, Garamantes, Orcusas Coatras, quorum syluae tangunt aethera. In montanis pygmeos duorum cubitorum homines, quibus bellum est contra grues, qui tertio anno pariunt, octauo senescunt. Apud hos crescit piper, colore quidem albo, sed cum ipsi serpentes qui ibi abundant, flamma fugati, nigrum colorem trahit de incendio. Item habet macrobios, duodecim cubitorum homines, qui bellant contra p ij gryphes

Hic liber imagini mundi non est Beati Anselmi ut qui multa falsa continent quare caute est legendus

Ioan. 1.

Eccle. 18.

Gene. 1.

Ioan. 5.

Apoc. 21.

De propriis aetatibus & complexionibus.

Quibus vni dicitur.

Quibus vni dicitur.

Gryphes, qui corpora leonum, alas & vngulas præferunt aquilarum. Item agrostas & brachmanas, qui se in ignem mittunt vltro, amore alterius vitæ. Sunt & alij qui parentes iam senio confectos maciant, & eorum carnes ad manducandum parant, isque impius iudicatur, qui hoc facere abnegat. Sunt & alij qui pisces ita crudos edunt & salum mare bibunt. Sunt ibi & quedam monstra, quæ quidem hominibus, quidam ascribunt bestiis, vt sunt hi qui aduersas habent platas & ostonos in pedibus digitos, & alij qui habent canina capita, & vngues aducos, quibus est vestis pellis pecudum, & vox latratus canum. Ibi quedam etiam matres quæ semel pariunt, & canos partus edunt, qui in senectute nigrescunt, & longa nostræ ætatis tempora excedunt. Sunt alij qui quinquennies pariunt, sed partus octauum annum non excedunt. Ibi sunt & monoculi qui & arimaspi, & cyclopes & sciopodes, qui vno tantum fultu pede, auram cursu vincunt, & in terra positi vmbra sibi planta pedis erecta, faciunt. Sunt & alij absque capite, quibus oculi sunt in humeris, pro naso & ore duo foramina in pectore, fetas habent vt bestia. Sunt & alij iuxta fontem Gægis fluuij, qui solo odore cuiusdam pomi viuunt, qui si longius eunt, pomum secum ferunt: moriuntur enim si prauum foetorem trahunt. Sunt ibi serpentes tam vasti, vt ceruos deuoret, & ipsum etiam oceanum transnautant. Ibi enim est bestia Leucotrota, cuius corpus asini, clunes cerui, pectus & crura leonis, pedes equi, ingens cornu bifidum, vastus oris hiatus vsq; ad aures, in loco dentium os solidum, vox penè hominis. Item est alia bestia Aële, cuius corpus equi, maxilla apri, cauda elephantis, cubitalia cornua habens: quorum vnum post tergum reflectit, cum alio pugnat, illo obtulo aliud ad certamē vibrat, nigro colore horret, in aqua & in terra æqualiter valet. Ibi sunt fului tauri, versis fetis horridi, grande caput, oris rictus, ab aure ad aurem patet. Hi etiam cornua vicissim ad ad pugnam producunt vel deponunt, omne telum missile duro tergo repellunt, qui si fuerint capti nulla possunt arte domari. Ibi quoque est Maticora bestia facie homo, triplex ordo in dentibus, corpore leo, cauda scorpionis, oculis glaucis colore sanguinea, vox sibilus serpentum, fingens discrimina vocum, velocior cursu quam auis volatu, humanas carnes habens in vsu. Ibi sunt etiam boves tricorones, pedes quinos habentes. Ibi quoque Monoceros, cuius corpus equi, caput cerui, pedes elephantis, cauda suis, vnum cornu habens in media fronte armatum, quatuor pedum longum, splendens & mire acutum. Hæc bestia nimis ferox, diros habet mugitus, omne quod obstat, cornu transuerberat, capta potest periri, non potest domari. In Gange quoque sunt anguilla trecentorum pedum longæ. Ibi etiam sunt quidam vermes qui instar cæcri, bina habent brachia, sex cubitorum longa, quibus elephantes corripunt, & vndis immergunt. Indicum quoque mare gignit testudines, de quarum testis capacia hospitia faciunt homines. India quoque magnetem lapidem gignit, qui ferrum rapit. Adamantem etiam qui non nisi hircino sanguine frangi potest.

De Parthia. Cap. XI.

B Indo flumine vsque ad Tigrim est Parthia trigintatribus regionibus distincta. Dicitur autem Parthia à Parthis venientibus à Scythia. Est in ea regio Arachosia ab oppido Arachosa dicta. Est in ea etiam Assyria ab Assur filio Sem nominata, qui eam primus incoluit. Est in ea quoque Media à Medo rege dicta, qui ciuitatem construens Mediam nominauit, de qua & regio nomen assumpsit. In ea etiam est Persia à Perseo rege dicta, qui ciuitatem Persepolim ædificauit, de qua & regio nomen accepit. In hac primū orta est ars magica. Persia lapidem pyriditem mittit, qui manum prementis vrit, & felinitem cuius candor cum luna crescit & deficit.

De Mesopotamia. Cap. XII.

Tigri flumine vsque ad Euphratem est Mesopotamia, à duobus fluuiis græcè dicta, quæ in medio duum fluminum sit constituta. In hac est ciuitas Niniue, itinere tridierum à Nino rege constructa & nominata. In hac etiam regio Babylonia, à ciuitate Babylone nominata: hanc Nemroth gigas fundauit, sed Semiramis regina reparauit. Cuius muri latitudo est quinquaginta cubitorum: altitudo ducentorum cubitorum: ambitus ciuitatis quadringentorum octoginta stadiorum. Centum portis æreis est firmata, flumine Euphrate per medium eius currente irrigua: huius arx Babel quatuor milium passuum alta scribitur: in ea quoque est Chaldaea in qua primum inuenta est Astronomia: in ea & Arabia, quæ etiam Sabba dicitur, apud tou fabem, id est, sacrificare, vel à fluuiio Sabba. In hac thus colligitur. Et in hac est mos Sinai, qui & Oreb, in quo lex à Moyse scribitur. Iuxta quem vrbs Madiã fuit, in qua sacerdos Ietro præfuit, in ea sunt gætes multæ, Moabitæ, Ammonitæ, Idumæi, Sarraceni, Madianitæ, & aliæ multæ.

De Syria. Cap. XIII.

B Euphrate vsque ad mare Mediterraneum est Syria, à quodam Syro rege dicta, in quo est Damascus à Damasco Arabæ liberto constructa & dicta. Ibi & Antiochia ab Antiocho rege cognominata, quæ olim Reblata vocata. Est in ea Comagena puincia. Est & Phœnicia, à phœnice aue, quæ sola in hac terra inuenitur, siue à Phœnice rege filio Agenoris dicta. In hac sunt ciuitates Tyrus & Sidon. In hac etiam mons Libanus ad cuius radices oritur Iordanis fluuius. Est in ea etiam Palæstina à ciuitate Palæsti dicta, quæ nunc Acalon vocatur. Est in ea & Iudæa à Iuda filio Iacob: de cuius tribu reges erant nuncupati. Hæc etiam Chanaanæ à Chanaan filio Cham est dicta. In hac est Hierusalem, quæ Sem filius Noë construens, Salem nominauit, sed eam Hiebus filius Chanaan inhabitauit. Vnde à Hiebus & Salem dedit ei nomen rex Dauid Hierusalem, quasi Hiebusalem, quæ Salomō filius eius auro & argento & gemmis decorauit, & Hierosolymam quasi Hierusalemiam appellauit. Quæ à Babyloniis subuersam, Sorobabel reædificauit. Sed Romanus populus funditus deleuit. Hanc postmodum Helius Hadrianus imperator reparauit, & Heliam nominauit.

De Pa-

De Palestina. Cap. XIII.

St etiam in Palæstina regio Samaria à ciuitate Samaria dicta, quæ nunc est Sebastia dicta: in hac est quoque Galilæa regio in qua est Nazareth ciuitas, iuxta montem Thabor sita, in hac est Pétapolis regio à quinque ciuitatibus dicta, in qua olim fuit Sodoma & Gomorrha. In hac est mare mortuum, à quo Iordanis fluuenta absorbetur: in hac quoque Sarraceni à Sara dicti, qui & Agareni ab Agar. Idem Hismaëlita ab Hismaël nuncupati: in hac & Nabathæi à Nabaioth filio Hismaël dicti, quorum gentes sunt duodecim.

De Aegypto. Cap. XV.

Ae superius dictæ regiones ab oriente incipientes, recta linea ad mediterraneum mare extenduntur, quibus versus austrum Aegyptus connectitur, in qua viginti quatuor gentes esse feruntur: hæc in oriente à rubro mari surgit, terminum suum versus occidentem in Libya figit. Hæc prius Euxia, id est, bona copia dicta, postea ab Aegypto rege fratre Danaï Aegyptus est vocata. Hæc fluuius Nilus vndique cincta in modum deltae literæ est formata, centum milibus villarum inclita. Hæc nubes non obscurant, pluuia non irrigant, sed Nilus inundans eam fecundat. In hac est prouincia Thebaida à Thebis ciuitate cognominata, quam Cadmus Agenoris filius in Aegyptum veniens ædificauit, & Thebas secundum illam quam in Bœotia construxit nominauit, regionisque nomen ab illa mutuauit. In hac Mauricius principabatur, & ab hac Thebei dicuntur. Huic maxima adiacet sollicitudo, in qua olim conuersabatur monachorum multitudo. Cambyses rex Aegyptum superans, ciuitatem condidit, cui nomen Babylon indidit, quæ nunc caput regni illius existit, in hac etiam victor Alexander aliam ciuitatem ædificauit, quam ex suo nomine Alexandriam nuncupauit.

De Caucaſo monte.

Cap. XVI.

Vprascriptis regionibus versus Aquilonem annectuntur hæc regiones. Mons Caucasus à caspio mare orientis attollitur, & per aquilonem vergens penè vsque ad Europam porrigitur. Hanc inhabitant Amazones feminae, videlicet vt viri præliantes. His cohabitant Massagetæ & Colchi & Sarmatæ. Seres est oppidum orientis, à quo est Serica regio, & gæs & veëtis dicta. Post hæc est Bactriana, à Bactrio amne vocata. Hanc sequitur Albania à Candore populi dicta, eod quod ibi albo crine nascantur. huic coniungitur Scythia & Bithynia, aliàs Hunia, quarum gætes sunt quadraginta quatuor. Ibi sunt Hyperborei montes. Huic coniungitur Hircania ab Hircania sylua nominata, in qua sunt aues, quarum pennæ splendent per noctem: cui connectitur Armenia, in qua est mons Ararath, super quem archa Noë post diluuium requieuit, cuius vsque hodie ibi ligna videntur: huic copulatur Hiberia, illi verò Capadocia à ciuitate eiusdem nominis dicta. In hac equæ à vento concipiunt, sed foetus non amplius triennio viuunt.

De Asia minore. Cap. XVII.

Sia minor post hanc constituitur, quæ penè mari vndique cingitur. In hac est Ephesus ciuitas, ab Amazonibus constructa. In qua requieuit Ioannes euangelista. Prima prouincia Asiæ minoris est Bithynia appellata, in qua est ciuitas eiusdem nominis prius Bebricia dicta, post Migdonia, postea à Bithyno rege & Bithynia appellata. In qua est ciuitas Nicæa, in qua magna synodus facta fuit. In hac etiam ciuitas Nicomedia à Nicomede rege constructa & dicta. Bithynia quoque maior dicitur Phrygia, in qua est ciuitas Smirna à Theseo constructa. Hæc sequitur Phrygia à filia Europe Phrygia appellata. Hæc & Dardania à Dardano Iouis filio dicta. Huic iungitur Galatia à Galis dicta, quos Bithynus rex in auxilium euocauit, & post victoriam eis terram diuisit. Est in ea ciuitas eiusdem nominis ab eodem constructa. In hac est etiam ciuitas Troia à Troo rege constructa & nominata. Hæc & Ilion ab Ilo rege est dicta. Huic Moenia dicitur Pergama. Huic adiacent Licoania & Caria, vbi fuit Hermus fluuius, aureis arenis famosus. Inde est Lydia à Lydo rege satre Tyrrheni appellata. In hac est ciuitas Thiathyra: deinde est Isauria ab aura qua vndique perflatur dicta. Post hanc est Cilicia à ciuitate eiusdem nominis nuncupata, quam Cilix filius Agenoris cõtruxit, & ab illa nomen regio accepit. In hac est mons Amanus, qui & Taurus, in quo est & Tharsis ciuitas à Perseo constructa, Pauli apostoli in habitatione gloriosa. Deinde est Lycia, Persidia & Pamphilia. Exinde est Põtus regio multarum gentium, à quo & Ponticum mare appellatur, in quo Ouidius & postea Clemens exilio relegantur.

De Europa. Cap. XVIII.

Ost decursam Asiam, transeamus ad Europam. Europa ab Europe rege, vel ab Europa Agenoris filia est nominata. In qua primis versus septentrionem sunt ryphei montes: & Tanaias fluuius à Thanai rege dictus, & meotides paludes magno mari iuxta Theodosiam urbem se iungentes. A Tanai fluuius est Scythia inferior, quæ versus meridiem vsq; ad Danubium porrigitur. In hac sunt istæ prouinciæ, Alania, Dathia, Gothia. A Danubio vsque ad Alpes est Germania superior quæ à Germinando populos dicitur: versus occasum Rheno, versus aquilonem Albia flumine terminatur. In hac est Sueuia regio à monte suaui dicta: hæc & Alemania ab Alemãno lacu appellata: hæc & Retia dicta. In hac Danubius nascitur, & 60. præcipuis fluuiis augetur, & in septem ostia vt Nilus diuisus ponticum mare ingreditur. Est in ea Noricus quæ & Bauaria, in qua est ciuitas Ratispona. Est & oriëtalis Francia, cui coniungitur Thuringia: quam sequitur Saxonia. Ab Albia fluuius est Germania inferior, quæ versus aquilonem oceano excipitur. In hac est Dacia & Norvwegia. A Danubio immo & circa Danubium versus orientem vsque ad mediterraneum mare, est Mesia à Mefsium prouentu dicta. deinde Pannonia inferior & vngaria. Inde Thracia à Thyras filio Iaphet dicta.

p iij Hæc

G Hæc habet Hebrum flumen & urbem Constantinopolim à Constantino constructam & dictam A mediterraneo mari est Græcia à rege Græco dicta, Cethim olim vocata, & versus austrum magno mari terminatur, qui sinus illyricus vocatur. Est in ea prouincia Dalmatia à dalaui ciuitate vocata. Est & Epirus à Pyrrho filio Achillis dicta. In Epiro est fons in quo faces accensæ extinguuntur, & iterum extinctæ acceduntur. Est & Chaonia à ciuitate eiusdem nominis appellata, quæ Helenus frater Hectoris ædificauit, & ob amorem fratris sui Chaonis Chaoniâ nominauit. Hæc & Molossia à ciuitate Molossæ dicta, quam Molossus Pyrrhi filius construxit & à nomine suo Molossam vocauit. Est & ibi Helladia ab Hellene rege filio Deucalionis & Pyrrhæ dicta, ipsa est & Attica ab Atti filia Græci regis, siue ab Attico filio cuiusdam qui quæsiuit, indigena Græciæ ipsa est & vera Græcia. In hac est ciuitas Athenæ, à Cecrope rege constructa. Ibi est Bœotia, à Boue dicta: quia Cadmus filius Agenoris illuc veniens bouis ductu, eum diis immolans, Thebas construxit, & prouinciam Bœotiâ nuncupauit. De hac Thebani dicuntur de alia Thebei. Eadem prouincia dicitur & Aonia, à fonte Aone, multis consecrato, siue à rege Aone. Ibi est Peloponnesus, à Pelope rege, & à ciuitate eiusdem nominis appellata. Ibi & Tessalia, à rege Tessalo dicta. Ibi & Macedonia, à Macedone rege appellata. Hæc & Emathia, à Ematho rege vocata. In hac est mons Olympus, qui excedit nubes. In hac & Tessalonica, à Tessalo rege filio Græci constructa. Ibi est & Achaia ab Acheo rege & ciuitate eius nominis dicta. In hac est Corinthus à Corintho filio Orestis dicta. Ibi & Arcadia, quæ & Sitionia, à Sitione rege nuncupata. Arcadia asbesto lapidē mittit, qui semel accensus extingui non poterit. Deinde est Pannonia superior usque ad Appenninū montē. Ad aquilonē Histria ab Istro fluuio, qui & Danubius nominatur. Italia olim magna Græcia est dicta, postea Saturnia à Saturno post Latium (eod quod Saturnus pulsus à Ioue ibi latuit) est dicta. Deinde Ausonia ab Ausone rege, tandem ab Italo rege Siculorum Italia nominata: hæc ab albis surgit, & in magno mari terminū figit. In hac est urbs Roma, à Romulo rege constructa & sic dicta. Antiqui ciuitates suas secundum præcipuas ferarum formabant ob significationē. Vnde Roma formam leonis habet, qui cæteris bestiis quasi rex præest. Huius caput est urbs à Romulo constructa. Latericia verò ædificia utrobique disposita, vnde & Lateranis dicitur Brundisium autem formam cerui, Carthago bouis, Troia equi figurā habuit. Est in Italia Tuscia prouincia à sacrificiis & thure vocata. Est & Campania à ciuitate Capua dicta à Capi rege constructa. Ibi est & Apulia, est & Umbria, inde dicta quod imbribus tempore diluuij superfuerit, in iugis Apennini montis sita. Est & Hetruria ab Hetrusco rege dicta. Hæc est & tyrrhenia à Tyrrheno fratre Lidi dicta, qui de Meonia venit ad Italiā. Est & Lagobardia, à longis bardis vocata. Padus qui & Eridanus Italiæ fluuius, ab Appenninis montibus oritur, ac mari immergitur Venetia à Veneto rege prius Henetia dicta, po-

stea Venetia. Gallia à Candore populi dicitur. *Kαλα* enim græcè lac dicitur, Rhenus ab albis nascitur, & contra aquilonem vergens sinu oceanum excipitur. A flumine Rheno est Gallia Belgica à ciuitate Belgis dicta. Hæc à monte Iouis surgit & versus aquilonem Britannicum oceanum incidit. Hæc & Francia à Franco rege dicta, qui de Troia cum Aenea veniens, Troiā iuxta Rhenum condidit, & terram Franciam cognominauit. Hanc versus occidentem excipit Lugdunensis Gallia, quæ & comata ob longas comas est dicta: quæ versus austrum habet Narbonensem Galliam à ciuitate Narbona dicta, quæ & togata à longis vestibus dicta est. Versus occidentem Aquitanicā ab aquis Rhodano & Ligere dicta. Inde est Hispania ab Hispano rege dicta, prius Iberia ab Ibero fluuio, quæ & Hesperia ab Hespero rege dicta, hæc versus occasum oceano terminatur. Sūt in ea sex prouinciæ Terracona, Carthago, Lusitania, Galitia, Betica, Tingitana. à propriis ciuitatibus dictæ. Contra Hispaniā versus occasum sunt in oceano hæc insulæ, Britannia, Anglia, Hibernia, Athanatis, cuius terra quouis gentium portata, serpentes perimit, & insulæ in quibus fit solstitium orchades viginti tres. Scotia, tile cuius arbores folia nunquam deponunt, & in qua sex mensibus videlicet æstiuus est continuus dies, sex Hibernis mensibus cōtinua nox. Ultra hanc versus aquilonē est mare congelatum & frigus perpetuum.

De Aphrica.

Cap. XIX.

Vropam perambulauimus ad Aphricā **E** trāsmigremus. Aphrica ab Apher vno de posteris Abraæ est dicta. Hæc in orientem Indi fluminis surgit, & per meridiem vergens in occidentem tendit. Huius prima prouincia est Lybia, a regina eiusdem nominis dicta. Hæc à Parethonia ciuitate, & a montibus Catabathmon sumpsit initium, & in aris Philenorū finit. De hac Lybicū mare dicitur. Inde est Cyrenaica à Cyrene ciuitate nominata, sed a regina eiusdem nominis constructa & dicta. Hæc & Pentapolis à quinque ciuitatibus est dicta: scilicet Beronice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, Cyrene, à propriis conditoribus ita dictæ. Inde est tripolis à tribus ciuitatibus dicta, quæ sunt Occasia Berete & Leptis magna. Post hæc Bisacæ à duabus urbibus dicta, id est, à Drumeto & Bisantio. Deinde est Ceuus, in qua est magna Carthago à Didone quæ & Elissa constructa, & Carthadaa Caritho oppido nominata, sed a Romanis deleta & denuo reædificata Carthago est appellata. Huius muri latitudo fuit septemdecim cubitorum. Post hanc Getulia, inde est Numidia in qua regnauit Iugurtha. In hac est ciuitas Hyppone, in qua fuit Augustinus episcopus. Inde est Mauritania à nigredine dicta: *μαυρον* enim græcè est nigrum. In hac est prouincia Sitifensis à Sitifi oppido: alia Cæsariensis à ciuitate Cæsaria dicta. Tertia Tingitana à Tingi ciuitate nuncupata. Versus meridiem verò est Aethiopia ab Aethere dicta. Vna in orientem, in qua est urbs Saba, de qua fuit illa regina quæ in euangelio commemoratur a domino. Altera in occidentem, intra quas Garametes sunt a

Garama

A Garama ciuitate dicti. Apud quos est fons tam frigidus diebus ut non bibatur, tam feruidus noctibus ut non tangatur. Quibus versus orientem cohibitant Troglodytæ qui celeri cursu feracem capiunt. Ultra Aethiopiā sunt maxima loca deserta ob solis ardorem, & diuersi generis serpentina hominibus incognita. Deinde est maximus oceanus, qui solis calore dicitur feruere ut cacabus. In extremis finibus Aphricæ versus occidentem, est urbs Gades à Phœnicibus constructa, de qua gaditanum mare dicitur. In ipso verò oceano est mons altissimus Atlas, vnde de atlanticū mare nominatur. Atlas autem rex erat Aphricæ frater Promethei, à quo mons nomen accepit, quia in eo residens astrologiam descripsit, vnde & cælum sustinere dicitur.

De insulis maris. Cap. XX.

Eragratis Aphricæ finibus, ad insulas maris tendamus. Insulæ sunt dictæ, quasi in Salo sitæ. In mediterraneo mari est

B Cyprus insula contra Syriam, à Cypro ciuitate dicta. Hæc & Paphus dicitur à ciuitate eiusdem nominis. Creta à Cretō rege dicta. Hæc & Centapolis à centum urbibus nuncupatur. Hæc sita est contra Lybicū mare, quod & Hadriaticū, ab Hadria ciuitate dicitur. Abidos est insula in Hellesponto in Europa. Hellespontus ab Helle virgine dicitur. Cous insula Atticæ. Cyclades dicuntur, eod quod in rotundo sint posita, *κύκλος* enim græcè dicitur orbis. Sūt enim quinquaginta quatuor contra Asiā posita. Harum prima Rhodos à ciuitate eiusdem nominis dicta ad orientem est posita. In hac fuit olim æreus colossus septuaginta cubitorum altus. Tenedos ad septentrionem posita, à ciuitate Tene & eius constructore eiusdem nominis est dicta Carpathos ad meridiem ipsius contra Aegyptum posita: vnde carpathium mare & carpathiæ naues. Cytherea ad occasum est sita, à Cythero mote dicta: hæc & porphiris dicitur. Delos in medio Cycladum sita, à ciuitate eiusdem nominis dicta. Hæc tempore diluuij sub Ogygio facti primo cōparuit. Vnde & Delos nomen cepit: quia *δελος* manifestum sonat. Hæc & Ortygia dicitur ab ortygomētris, id est, coturnicibus quæ primum ibi visæ sunt. Icaria insula à puero Cretensi naufrago est dicta, à quo Icarium mare dicitur. Naxos insula Dionysij, qui & Bacchus. Melos quæ est storiā rotunda insula. Paros à ciuitate eiusdem nominis dicta, à Paro Iasonis nepote constructa. Hæc gignit candidissimum marmor quod parium dicitur, & sardium lapidem. Cydon est insula in qua mastix nascitur. Samos insula à Samo ciuitate dicta in ægeō mari est sita. De hac fuit sybilla, & Pythagoras, & Iuno. In hac fictilia vasa sunt reperta. Sicilia à Siculo rege fratre Itali dicta prius Sicania à Sicano rege cognominata contra Italiā sita. Hæc & Trinacria à tribus montibus montibus acris dicitur. In hac est mons Aetna: cuius sulphurea æstuat incēdia. In huius fretō est Scylla & Charibdis. In hac olim erant cyclopes, in hac iueta est comœdia. Aeoliæ insulæ ab Aeolo rege dictæ iuxta Siciliā posita: hæc & vulcaniæ quia incendio sunt plenæ. Sunt enim noue stæchades insulæ, contra Mafiliam sitæ. Sardinia

à Sardo rege Herculis filio dicta, contra Numi diam sita est. In hac nec serpens, nec lupo gigni tur. In ea solifuga animal, ut aranea morfu homines perimens. In ea est herba similis apiastro quæ comedentibus rictus cantrahit, & quasi ridentes interimit. In hac sunt fontes calidi infirmis medelam, furibus inferentes cæcitatē. Corsica à Coris muliere dicta, contra Liguriam sita quæ primitus taurum suum quæsitura illuc venit, & referens loci fertilitatē à Liguribus inhabitari cœpit. Hæc & Cyrne à Cyrno Herculis filio est dicta, quia ab eo est inhabitata. Ebusus insula contra Hispaniam, hanc fugiunt serpentes. Ibi est colubraria plena anguibus. Ibi & Baleares insulæ, vbi inuentæ sunt fundæ. Gorgones insulæ sunt in oceano iuxta Atlantem, in his olim habitauerunt Gorgones: iuxta has hesperidum hortus, in his insulis oues albi velleris abundant, quæ ad purpuram optime valent: vnde de fabulose dicitur auram lanam habuisse. *Μελος* enim dicitur ouis. Ultra has fuit illa magna insula, quæ Platone scribente cum populo est submersa, quæ Aphricam & Europam sua magnitudine vicit, vbi nunc est concretum mare. Meroe insula est in Nilo flumine in capite, Aethiopiæ, in qua absunt umbra in æstate. In hac est lignum hebenum. Iuxta hanc est ciuitas Syene, in qua est puteus à philosophis factus sexaginta cubitorum altus, in cuius fundum splendet sol recto gradu in Iunio mense. Est & quædam oceani insula dicta perdita, amentitate & fertilitate omnium rerum præcæteris longe præstantissima, hominibus incognita, quæ aliquando casu inuenta, quæsitā postea non est reperta, & ideo dicitur perdita. Ad hæc fertur Brandanus venisse.

De inferno vbi sit. Cap.

XXI.

Insulas circumuiimus, nunc inferna petamus. Infernus ideo dicitur, quia inferius est positus. Sicut enim terra est in medio aëre, ita est infernus in medio terræ. Vnde & nouissima terra dicitur. Est autem locus igne & sulphure horridus, inferius dilatatus superius coangustatus. Hic lacus vel terra mortis dicitur, quia animæ illuc descendentes veraciter moriuntur. Hic & stagnum ignis dicitur, quia ut lapis mari, ita animæ illum immerguntur. Hic terra tenebrosa vocatur, & fumo & nebula fetoris obscuratur. Hic terra obliuionis nuncupatur, quia sicut ipsi obliuati sunt dei, ita eorum obliuiscitur misereri deus. *Αΐδης* græcè, latinè obliuio dicitur. Hic dicitur tartarus ab horrore & tremore quia ibi est fletus & stridor dentium. Hic & gehēna, id est, terra ignis nominatur. *Ἕν* enim terra dicitur, cuius ignis comparatione, noster ignis umbra esse dicitur. Huius profunditas & recessus dicitur erebus, draconibus & igneis vermibus plenus. Huius os patens dicitur barathrum, quasi atra vorago, vel ideo quod graue punit. Hic & orcus dicitur, quia est locus prorsus infatigabilis. Hic & acheronta, quia est sine lætitia, Huius loca fetorem exalantia, dicitur acheronta, id est, spiracula subaudi immundos spiritus emittentia. Hic etiam dicitur Stix, quod latinè sonat tristitia. Phlegeton est fluuius

p. iij. infernalis

G infernalis ob viciniam ignis & sulphuris, foetore & ardore horribilis. Sūt & alia multa loca, siue in terris, siue in insulis pœnalia, aut frigore, aut ventis horrentia, aut igne & sulphure iugiter feruentia.

De aqua. Cap. XXII.

I Gnea inferorū loca perspeximus ad frigerium aquarum cōfugiam. A qua quæ secundum elementū ponitur, ab equalitate dicitur. Vnde & equor quod sit planū hoc in mari colligitur, in flumina diffunditur, in fontes diuiditur, per amnes connectitur, per terras dissipatur, per aëra attenuatur. Totā terram cingit, omnes regiones & prouincias diuidit. Huius immensa profunditas dicitur abyssus, quasi abest fundus. Habet tamē fundū quāuis nimis profundū. Oceanus dicitur quasi zonarum limbus. Quinque enim zonas mundi in modū limbi ambit. Aestus oceani, id est, accessus & recessus lunam sequitur: cuius aspiratione retro trahitur, & eius impulsu refunditur.

H Quotidie autem bis effluere & remeare dicitur vel videtur. Cū luna crescente crescit, & cum decrecente decrecit. Cū luna est in æquinoctio, maiores oceani fluctus surgunt ob viciniam lunæ, cū in solsticio minores ob longinquitatem eius, per decem & nouē annos à principio motus & paribus incrementis, vt luna reuertuntur. Antipodis verō, id est, vorago in oceano, in exortu lunæ maiori æstu fluctus inuoluit & reuomit. Hæc autem vorago quæ totas aquas & naues absorbet & reuomit, hinc fit abyssus est autem in terra abyssus profundissima, de qua scribitur. Rupti sunt fontes abyssi magnæ. Iuxta hanc sunt cauernosa loca & speluncæ latè patentis. In his venti de spiramine aquarum concipiuntur, qui etiam spiritus procellarum dicuntur, & hi suo spiramine aquas maris per patentis terrarum cauernas introrsus in abyssum attrahunt, & ea exundante iterum magno impetu repellunt. De his ventis fit etiam terræ motus. Nam venti concubus locis inclusi, dum erumperere gestiunt, terribili tremore terram concutiunt, eamque tremere faciunt. Hinc etiam fit terræ hiatus, dum loca caua continuis aquis fragilia ventis concussa rumpuntur, & introrsus cadentia in hiatus apeririuntur, de quibus multæ ciuitates deuoratæ leguntur. Hoc est autē in terra tremor, quod in nubibus tonitruū. Hoc hiatus quod ibi fulmē. Fiūt autē cum terræ motu inundationes maris, eodē videlicet spiritu infusi, vel residentes sinu recepti. Vnde tellus Siciliæ, quæ cauernosa est & sulphure ac bitumine strata, ventis penè tota & ignibus patet spiritu introrsus cum igne cōcertante, multis sepe locis fumum vel vaporem vel flāmas eructat, vel etiam vento acris iucumbente, arenarum lapidūque moles excitat. Inde mōtis Aetnæ, ad exēplum gehēnæ ignium tā diutinum durat incendium, quod insularū incolæ dicunt vndis nutriri, dū aquarū concursus spiritū in profundum secum rapiens, tā diu suffocat donec venis terræ diffusis fomenta ignis accendat. Hic etiā scyllij canes latrare finguntur, dum procul nauigantes vndarum tremore terratur, quas sorbente voragine collidit æstus. Simi-

li de causa in aliis etiam terris incendium surgit & gehennam præostendit. Sicut calor de igne, ita frigus nascitur de aqua. Vnde extremæ partes oceani, rigido gelu & perpetuo frigore horret, quia calore solis caret. Pars autem oceani quæ medium orbem diuidit: ideo iugiter calore feruet, quia solis iter super se habet. Oceanus fluuiorum occursum non augetur, quia fluuenta dulcia, partim falsis vadis consumuntur vel ventis aut vapore solis arripiuntur, partim per occultos meatus in suos amnes reuertuntur. Oceanus ideo durat falsus tot fluminibus ac pluuiis irrigatus: quia exhausto à sole dulci tenui; liquore, quem facilius ignea vis contrahit, amnis asperior, crassiorque relinquitur: ideo summa pars maris vnda est dulcior, profunda amarior. Lunæ autē alimentū est in dulcibus aquis, solis verō in amaris. Mare rubrū de oceano exit sed rubeum colorem de terra trahit, quæ tota sanguineo colore rubet, ac vicina littora inficit Mare dicitur quod sit amarum, hoc per venas terræ occulto meatu dufcunt, amaritudinē in terra deponit, dulce in fontibus erumpit, in se ipsum iterum refluit, vt scribitur: Ad locum unde exeunt flumina reuertuntur, vt iterū fluant. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Dicitur tamen quod aquæ natura sit duplex scilicet falsa & dulcis. Salta maris & grauior, dulcis fontium & fluminum & leuior. Et cū legatur, quod deus fontem in paradiso produxerit, & in quatuor diuidens, totā terrā in quatuor mundi partibus rigare præceperit. Dicitur quod eruptio omnium fontium vel fluuiorū dulcis aquæ de illo fonte, vel fluuiis illis decurrat, & in matricem abyssum eiusdem fontis refluat. Quæ licet vniuersa maria influat, amaritas tamen aquis non commiscetur, sed vtpote leuis super graues aquas labitur & in occultum cursum suū reuertitur. Hinc est quod mare non redundat, cū omnia flumina intrent illud, sed & suprema maris vnda non est adeo amara, quā ea quæ in imo est posita. Quod fontes in hyeme sunt calidi, in æstate autem frigidi, hæc causa est: In æstate calor aëris repellit frigus in terrā, & inde fit aqua frigida, in hyeme autem frigus aëris pellit calorem in terram, & inde fit aqua calida. Et cū aqua omnis aut dulcis sit aut falsa, videndum est vnde quædam erumpat calida vel putrida. Sunt quidam specus subterranei naturaliter sulphure pleni, in his cū ventus excipitur eius afflatu sulphur accenditur, quod incendium etiam eructuant quædam loca, vt fit in Sicilia. Cū ergo aqua per hæc ignea loca currit, colorem & foetorem inde trahit, & si prope hunc locum erumpit flammio ebullit. Si autem longius recesserit, vix tepescit, deinde penitus frigescit. Sunt alia loca serpentibus plena, quæ vicinam aquam inficiunt veneno, quæ dum de terra exurgit, bibentes interimit, vt fons quem Styx facit. Quod aqua maris mortui à ventis non mouetur, & in se nihil viuere patitur, fit ex fontibus bituminis: quibus ædificata est turris Babel. Bituminis autem natura resistit aquæ, quæ non diuiditur nisi menstruo sanguine. Pisces & aues ideo in aquis commorantur, quia de his facti leguntur. Quod

De aquis dulcibus.

De amarioribus.

De mari rubro.

De mari rubro.

De mari rubro.

De locis sulphureis.

De locis sulphureis.

De mor- tuo mari.

De piscibus & aui- bus.

Quod

A Quod autē aues in aere volant, & in terra habitant, ideo fit: quia & aer est humidus vt aqua, & terra est aqua permixta. Quod verō quædam animalia de terra creata in aquis possunt morari, vt sunt crocodili & hippotami, hoc ideo fit: quia aqua est terræ valde permixta. Cū in nocturna navigatione aë, scintillat, & ad remos tempestas se eriget, & cum delphini vndis sæpe insiliunt, quo illi feruntur inde venti exurgunt, & cū nubes discussæ cælum operiunt, de profundis emergimus. modo scriptoriam pennam in aera suspendamus.

De aere. Cap. XXII.

Er est omne quod inani simile à terra vsque ad Lunam conspicitur, de quo & vitalis spiritus hauritur. Et quia est humidus: ideo in eo volant aues, vt in aqua natant pisces. In hoc cōmorantur dæmones, cū tormentis diē iudicij præstolantes, ex quo sibi corpora assumunt, dum hominibus apparent.

De ventis.

B hoc procreantur venti. Ventus enim est aer cōmotus & agitato, & nihil aliud quā aeris flatus. Qui in duodecim diuiditur, & quisque proprium vocabulum fortitur. De quibus quatuor sunt cardinales, alij illorū collaterales. Primus cardinalis Septentrio, qui & aparcias, frigora faciens & nubes. Huius dexter circius qui & Trasceas, faciens niues & grandines. Eius sinister est Aquilo, qui & Boreas cōstringens nubes. Secundus cardinalis Subsolanus, qui & Apeliotes, tēperat. Cuius dexter Vulturius qui & Cecyus, cuncta deficcās. Eius sinister est Eurus nubes generans. Tertius cardinalis est Auster, qui & Notus, humorē, calorem & fulmina gignēs. Huius dexter Euro Auster, calidus. Eius sinister Euronotus, temperatus. Australes venti faciunt maiores tēpestates in mari, quia ex humido flant. Quartus cardinalis est Zephyrus, qui & Fauonius, hyemem resoluens, floresque producēs. Huius dexter Aphricus, qui & Libs, tempestatem & tonitrua generans & fulmina. Eius sinister chorus, qui & Argestes, in Oriente nubila, in India faciens serena. Extra hos sunt duo venti, Aura & Altanus, Aura in terra, Altanus in pelago. Venti suo spiramine aquas in aera trahunt, quæ conglobatæ in nubes densantur. Dicuntur autem nubes, quasi nymborum naues. Quibus dum venti inclusi erumpere nituntur, magno murmure concrepant, & nubibus collisis ignem terribilem excuriunt. Crepitus ergo nubium & ventorum est tonitruus. Ignis inde excussus est fulgur, qui ignis ideo quæque penetrat quæ tangit: quia & nostro est subtilior, & magna vi ventorum impellitur. Ab Aquilone fulgur, & ab Euro tonitruus, ab Aphrico tempestas, ab Austro flatus æstum protendit. Arcus in aere quadricolor ex sole & nubibus formatur, dum solis radius caue nubi immisus, repulsa acie in solem restringitur, sicut dum sol in vas aqua plenum fulget, splendor in testro redditur. De cælo igneum, de aqua purpureum, de aere hiacynthinum, de terra trahit colorē gramineū. Imber ex nubibus descendit.

De nubibus.

De tonitruis & fulminibus.

De iride.

De imbre.

C Dū enim guttulæ in maiores guttas coeūt, aeris amplius natura non ferēte, nunc vento impellente, nunc sole dissolvente ad terras dilabun-

tur. Lenta autē & iugis defluxio pluuia, repentina & præceps nymbus vel imber vocatur. Quæ licet de amaris aquis maris sit hausta, de solis igne decocta in aere dulcescit, vt marina aqua humo infusa dulcem saporē sumit. Stillæ pluuia vētis & frigore congelatæ in aere conglutatur, & in lapillos grandinis mutatur. Nix aquarum vapore, necdum densato in guttas, sed gelu præcipiente formatur, quæ in alto mari non cadit. Ros de aere venit, quando aquis grauatus rigore noctis & Lunæ splendore distillat. Si vehementius est frigus noctis, ros in pruina verus candidior gelu inalbescit. Nebula fit dum humidæ exhalationes vaporaliter in aera trahuntur, vel radiis solis ad terram repelluntur. Fumus enim ascendit de aqua. Omne nanque corpus constat ex quatuor elementis. Lignum autem est corpus quod igni iniectum cū fuerit, ignis materies quæ ei inest ardet. Terræ verò materies vertitur in cinerem. Aeris & aquæ materies per fumum euanescit in aerem. Ideo autem est amarus, quia natura aquæ est falsa, siue quia terræ permixta. Quod in noctibus videtur stellæ cadere, non sunt stellæ, sed igniculi à flatu ventorū ab æthere in aera tracti, & mox in madido aere extincti. Pestilentia nascitur ex aeris siccitate, vel calore, vel tempestate corrupta, qui spirando vel ædendo perceptus, lucem mortemque generat. Hoc totum quod diximus infra Lunā in aere fit, superius verō semper serenum existit. Aerem tranuolauimus iam in ætheris ignem conscendamus.

De igne. Cap. XXIII.

I gnis qui quartum elementum consecratur, quasi non gignens dicitur: à Luna vsque ad firmamentum extenditur. Is tantum est aere subtilior quantum aer aqua tenuior, aqua terra ravior. Hic etiā æther quasi purus aer dicitur, & splendore perpetuo lætatur. De hoc angeli corpora sumunt, cū ad homines missi veniunt. In hoc septem stellæ singulis circulis contra mundum feruntur, & ob vagum cursum, planetæ, id est, erraticæ dicuntur. Hæ immensa celeritate firmamenti ab Oriente in occidentem raptantur, tamen naturali cursu contra mundum ire comprobantur, sicut musca si in rota molendini circumferetur, ipsa tamen proprio motu contra reuolutionem eius ire videtur. Hæ nunc inferius, nunc superius propter obliquitatem signiferi vagates, radius autē solis præpeditæ anomalæ vel retrogradæ vel stationariæ fiunt. Luna sicut est à diuinis omnibus vlti mai in omnibus in nostris terrenis; oibus prima. Luna est primus planetarū & minima stella. Sed ideo maior cæteris videtur, quia proxima terræ in primo circulo fertur. Huius corpus est globosum, natura igneū, sed aqua permixtū. Vnde & propriū lumē non habet, sed in modū speculi à sole illuminatur: & ideo luna quasi lucina. à luce nata noīatur. Quod autē quasi nubecula i ea videtur ex aqua natura creditur. Dicitur enim, si aqua permixta non esset, terrā vt sol illustraret, immo ob viciniam maximo ardore vastaret. Globus nāque eius fundo est amplior. Licet ab altitudine sui circularis videatur vix modio maior. Luna lucet ea parte qua soli est

De grandine.

De niue.

De rore.

De pruinis.

De nebulis.

De fumo.

De stellis quæ videtur cadere.

De pestilentia.

De planetis.

De Luna.

De macula Luna.

G opposita, ea autem parte est obscura, qua à sole est auersa. A sole verò lōgius remota lucet tota. Non enim crescit vel minuitur, sed obiectu terræ, lumine quod à sole accipit viduatur. Hęc licet quotidie violentia firmamenti ab Oriēte in Occidentem feratur, tamen contra mundū nitens, omnia zodiaci signa 27. diebus peruagatur, circulum autem suum, in 19. annis perābulare affirmatur. Luna quarta si rubeat quasi aurū ventos ostendit, si in summo corniculo maculis nigrescat, pluuiidum mensis exordium, si in medio, plenilunium ferenum. Secundus planeta est Mercurius, qui & Stilbon, forma globosus, natura igneus, lunam magnitudine vincens, lumen à sole accipiens, signiferum trecentis trigintanouem diebus percurrrens. Tertius planeta est Venus, qui & hesperus, Aurorę & Cęphali filius, Lucifer & Vesper, rotundus & igneus, contra mundum nitens vt Mercurius, signiferum percurrrens trecētis quadraginta octo diebus. Quartus planeta est Sol, inde dictus quod solus luceat cęteris stellis obscuratis, vel quod sit super omnia lucens, forma sphaericus, natura igneus, magnitudine octies terram vincens, omnibus stellis lumen præbens: hic ab Oriente in Occidentem impetu firmamenti fertur, sed contra mundum nitens per totum zodiacū trecentis sexaginta quinque diebus graditur: circulum autem suum vigintiocto annis perambulare traditur. Huius præsentia diem, absentia verò eius noctem efficit. Sicut enim tota die super terram, sic tota nocte lucet sub terra. Aquilonarem partem cęli peragrans, facit nobis longos dies & æstatem: Australem verò percurrēs, inducit nobis breues dies & hyemem. Sol in ortu suo maculosus, vel sub nube latens, pluuiale diem prælagit. Si palliat tempestuosum. Si cōcauus videtur: ita vt in medio fugiens radios ad Austrum & Aquilonem emittat, tempestatem humidam & ventosam. Si pallidus in nigras nubes occidat, Aquilonarē ventum. Quintus planeta est Mars, qui & pyrous, globosus, igne feruidus, percurrrens signiferum duobus annis. Sextus planeta est Iupiter qui & phænon, rotundus, temperatus, zodiacum peragrans duodecim annis. Septimus planeta est saturnus, qui & Phaeton, sphaericus, gelidus, contra mundum, vt inferiores regiones gradiens, signiferum triginta annis percurrrens: In exortu Saturni, post triginta annos, qui imaginem de ære fuderit, loqui vt hominem probat. Omnes autem post quingentos & triginta duos annos circulos suos peragunt, & eisdem vt prius repetunt. A terræ centro absides, id est, circuli planetarum altissimæ sunt. Saturno in scorpione, Ioui in vir-

signorum diuiditur in duodecim partes per latitudinem. Sub his feruntur septem planetæ. Sol sub mediis tantum duabus. Luna per totum latitudinem. Venus excedens cū binis partibus. Mercurius sub septem partibus, duabus in medio, tribus, duabus infra. Mars sub quatuor mediis. Iupiter sub media & supra eam duabus. Saturnus sub duabus mediis, vt sol. Hi etiam septem orbis cum dulcifona harmonia voluuntur, ac suauissimi concentus eorum circuitione efficiuntur. Qui sonus ideo ad nostras aures nō peruenit, quia vltra acrē fit, & eius magnitudo nostrum angustum auditum excedit. Nullus enim sonus à nobis percipitur, nisi qui in hoc aere efficitur. A terra autem vsque firmamentum cęlestis musica mensuratur, ad cuius exemplar nostra musica inuenta affirmatur. In terra nanque si, scilicet: In Luna A. In Mercurio B. In Venere C. In Sole D. In Marte E. In Ioue F. In Saturno G. In signifero ponitur, profecto mensura musica inuenitur. Vnde à terra vsque ad firmamentum septem toni numerantur. A terra enim vsque ad Lunam est tonus. A Luna vsque ad Mercurium est semitonium. A Mercurio vsque ad Venerem semitonium. Inde vsque ad solem tria semitonia. A sole vsque ad Martem tonus. Inde vsque ad Iouem semitonium. Inde ad Saturnum semitonium. Inde ad signiferum tria semitonia, quæ simul iuncta septem tonos efficiunt. Tonus autem habet quindecim milia 600.25. miliaria. Semitonium verò 7. milia, d. ccc, 12 miliaria & semissem. Vnde & Philosophi nouem musas finxerunt, quia à terra vsque ad cælum nouem consonantias deprehenderunt: quas homini naturaliter insitas inuenerunt. Sicut enim hic mundus septem tonis, & nostra musica vocibus septem distinguitur: sic compago nostri corporis septem modis conuigitur, dum corpus quatuor elementis, anima tribus viribus copulatur, quæ musica arte naturaliter reconciliantur: vnde & homo microcosmus, id est, minor mundus dicitur, dum sic cōsono numero cęlesti musicæ par cognoscitur. A terra vsq; ad Lunā sunt 126. stadia, quæ sunt quindecim milia. d. 25. miliaria. A Luna vsque ad Mercurium, septem milia. d. ccc. 12. miliaria & semissem. Inde ad Venerem tantum. Inde ad Solem viginti tria milia. cccc. 36. miliaria. A Sole ad Martē, quindecim milia. d. c. 25. miliaria. Inde ad Iouem, septem milia. d. cccc. 12. miliaria. Inde ad Saturnum tantum. Inde ad firmamentum, triginta tria milia. cccc. 36. miliaria, sunt itaque à terra vsque ad cælum, centum milia, & nouē milia, & trecēta septuagintaquinque miliaria.

De cælo. XXV.

Gnem per globos planetarum transcendimus, nunc cęlestia penetremus, Cælum dicitur quasi casa helios, id est, domus solis, vel quasi vas cęlatum, quia est stellis insignitum. Est autem cælum subtilis igneæque naturæ rotundum, & à centro terræ æquius spaciis vndique collectum. Vnde & conuexū mediumque vbique cernitur, & inenarrabili celeritate quotidie circumagitur. Cælum si vesper rubet serenum diem, si mane tempestuosum signi-

A significat. Duæ sunt ianuæ cęli, oriens qua sol exit, occidēs qua sol reuertitur. Climata, id est, plage cęli sunt quatuor. Orientalis ab ortu solstitiali ad brumalem. Australis inde ad occasum brumalem. Occidentalis ex hinc vsque ad solstiale. Septentrionalis ab occasu solstitiali vsque ad ortum eiusdē. Oriēs ab ortu solis. Occidens ab occasu eius vocatur. Meridies quasi media dies dicitur. Septentrio autem à septem stellis appellatur. Triō dicitur bos quasi terion, inde Septentriones quasi septem teriones. i. boves. Hæ plagæ græcè dicuntur, anatoles, disis, arctos, mesembria, de quibus nomen Adam qui est minor mundus componitur. Superius cælū firmamentum dicitur, eo quod sit inter medias aquas firmamenti. Hoc est forma sphaericum, natura aquarum aqueum, stellis vndique versim ornatum, ex aquis instar glaciei, imo cristalli solidatum: vnde & firmamentum dicitur. In hoc sunt duo poli, à poliēdo dicti. Vnus Borialis, qui à nobis semper videtur. Alter Australis, qui nunquam à nobis cernitur quia in deuexo orbe positi, terræ tumore impedimur. In his cælum, vt rota in axe voluitur. Cælum est vndique stellatum, sed ideo in die non apparent stellæ: quia fulgore solis victæ latent, sicut sol nube reclusus nobis non lucet. Stella quasi stans luna dicitur. Stant enim stellæ firmamento infixæ & non cadunt, eo mira celeritate currente. Vna autem dicitur stella, sed multæ stellæ simul astrum vel sydera dicuntur, ad considero, eo quod nauigantes vel itinerantes ea considerent. Sunt autem omnes stellæ rotundæ & igneæ, quarum dispositio soli deo cognita est. Vnde: Qui stellas numerat, quarum quoque nomina solus. Signa, potestates, cursus, loca, tempora nouit. Sapientes verò mundi nomina animalium vel hominum eis imposuerunt, vt ab hominibus dignosci possint.

De duodecim signis zodiaci.

Cap. XXVI.

In medio firmamenti sunt duodecim signa per tranuersum disposita, æqualiter per circuitum distincta. horū dispositio græcè dicitur zodiacus, latinè signifer: eo quod fert signa quæ animalium habēt nomina. Zodiōn enim græcè, latinè dicitur animal. Primum signū est Aries, constans ex pluribus stellis. Secundum fabulam is est qui aureo vellere phryxum & hellen trans mare ad Colchos vexit, qui intra sydera translatus est. Pro signo autem ponitur, quia sicut Aries tota estate in dextero latere, ac tota hyeme in sinistro cubat, sic sol sub illo signo gradiens dextram cęli partem perambulat. Secundum est Taurus ob id quod Iuppiter in raptu Europæ, in taurū est verus, & intra sydera translatus. Ob significationem autem quod sub illo signo positus radios suos, vt cornua fortius erexit, & terrā arabilē reddit. Tertium sunt gemini, scilicet Castor & Pollux, filij Iouis à Troia reuersi, & intra sydera translati sunt. Pro signo autem ponitur, quia sub hoc signo dobus diebus amplius quam sub aliis moratur. Quartum est Cancer, qui maximus Herculem percussit, dū Hydram Lernæ occidit, & ideo sydera promeruit. Significat autem quod

sicut Cancer retrocedit, sic sol ad illud signum veniens cursum suum retroflexit. Quintum est Leo, qui maximus ab Hercule occisus intra sydera est translatus. Designat autem quod sicut Leo in anteriori parte calidæ naturæ, in posteriori est frigidæ, ita sol in illo signo Augustum mensē prius facit calidum, ac postremo tepidum. Sextum est Virgo, scilicet Erigone, filia Icarī sacerdotis intra astra rapta. Ob signum autem ponitur, quia sicut virgo non parit, sic September illius signum mensis nihil gignit. Septimum est de Libra, quem tenet Virgo, scilicet Astrea Astrei regis filia, ob æquitatem iustitia dicta & intra sydera translata. Merita hominum pensat, & in Libra Ioui repræsentat. Hęc pro superiore Virgine ponitur. Signat autem quod sol æquinoctium faciat, cū sub illo signo ambulat. Octauum est Scorpio, qui maximus Orionem percussit dum bestias terræ occideret, & ob terræ gratiam astra meruit. Pro signo autem grandinum ponitur quæ illo mense, videlicet Nouembre, in quibusdam terris crebrius fiunt. Nonum est Sagittarius, qui & arcitenens, scilicet Alcon Cretenis, qui Scorpionem qui filium suum rapuit, sagittauit, nec filium tetigit: & ideo sydera meruit. Designat autem crebros fulminum ictus, qui in Decembre contingunt in aliquibus locis. Quod in ferina membra definit, significat quod tunc sol infera petat. Decimum est Capricornus, qui Iouem paruulum à patre proiectum capra clam aluit, quam ipse post intra sydera transtulit. Est autem significatio quæ sicut capra alta petit, ita sol tunc ad alta cęli cōscendit. Extrema eius pars definit in piscem, designat finem illius mensis esse pluuialem. Vndecimum est Aquarius, scilicet & Ganimedes de Troi regis filius, Iouis amicus, ab ipso intra astra locatus, & pincerna deorum factus. Significat autē quod solutis niuibus vndosum est illud tempus. Duodecimū est Piscis, cū dij Typhēum gigantem insequētem fugerent in Aegyptum, Venus & Cupido filius eius versi in pisces latuerunt in aquis. Cūque homines diu pisces deuitarēt, ne forte deos deuorarent, illi duo traslati sunt inter sydera. Secundum alios dicitur, quia hoc tempore signatio & confratio piscium, quia tunc naturaliter coeunt potius quam in alio tempore suo genere coeundi, designat verò illud tempus esse pluuiale.

De hyadibus.

Cap. XXVII.

Vnt aliæ stellæ quæ dicuntur hyades, quasi pluuiiales. Hyam enim græcè, latinè pluuiia. Vnde latinè dicuntur succulæ à succo. Sunt autem quinque stellæ in fronte tauri. Pleiades dicuntur quasi plures. Pleion enim plura. Sunt nanque septem stellæ in genu tauri. Fuerunt autem filia Athlantis regis & Pleionæ. A patre autem Athlantes. A matre Pleiades quasi pluides, ab insula Hesperides. Hæ autem Vergilia dicuntur, quia verno tempore oriuntur. Ex his vna fuit Maia Mercurij mater. A dextris zodiaci versus Aquilonē sunt hæc signa iuxta axem arctōn scilicet plaustrum, quod sydus etiā Septentrio, & Elice nominatur: cuius

De Mercurio.

De Venere.

De Sole.

H

De Marte.

De Ioue.

De saturno.

De coloribus planetarum.

De zodiaco.

De barba.

L

De polis.

De stellis.

De formastalarum.

C

De Ariete.

De Tauro.

De Gemini.

De Cancro.

De Virgine.

De Libra.

De Scorpione.

De Sagittario.

E

De Capricorno.

De Aquario.

De Piscibus.

F

De plaustris.

G cuius stellæ maiores traduntur. Fuit autem Calisto Lycaonis regis filia à Ioue oppressa, sed à Iunone in vrsam versa: à Ioue verò intra astra rapta. Sequitur sydus Boëtes, id est, custos plaustris, quod & arctophilax. Erat autem Calisto filius à Ioue inter sydera positus. Deinde est arcturus, scilicet minus plaustrum, quod & cinosura esse dicitur, hæc autem à Ioue oppressa, à Iunone in vrsam versa, à Ioue intra astra est trāslata. Intra duo plaustra est serpens phyton, quem maximum Apollo post diluuium, Latonæ à Iunone immisissum occidit, & ob insigne intra sydera transfudit. Iuxta est corona à Vulcano facta, à Baccho verò Ariadne Minois & Pasiphææ filia data, & intra astra locata. Inde est Herculis sydus. Cùm gigantes contra deos pugnarent, diis in vnam cæli partem venientibus, cælum ruere voluit. Sed Hercules hoc cum Athlante sustinuit, ideo cælum promeruit. Huic iuxta est Lyra à Mercurio inuenta. Propè hanc cygnus. Iuppiter ob amorem Ledæ reginæ in cygnum est versus, & intra sydera translatus. Huic coniungitur Cephæus rex & Calsiopeia vxor eius. Cui associatur Perseus filius Iouis, & Danaës habens iuxta se sydus Andromadæ vxoris eius filia Cephæi regis. Quibus admiscetur deltorū, quod & triangulum, videlicet & forma Aegypti: quia seruauit deus à facie Typhonis: iuxta quod locatur serpentarius, scilicet erichthonius, qui & auriga, qui primus aurigam iniunxit, eò quod serpentinos pedes habuit. Vnde & græcè ophiulcus dicitur. Ophis enim est serpens. Huic iuxta ponitur pegafus, scilicet equus alatus & cornutus, igneum halitū & ferreos habens pedes, à sanguine Gorgonis creatus. Cui coniungitur Delphin, qui Neptuno Amphitritem in coniugium adduxit: & ideo sydera promeruit. Deinde est aquila. Iupiter in aquilā versus, Ganimedem rapuit, & intra sydera transfudit. Huic subest sagitta ab Hercule Philoetæi data, per quem expugnata est Troia. A sinistris zodiaci versus austrum sunt hæc signa.

I Dehydra. Cap. XXVIII.

Ydra quæ habuit quinquaginta capita, habet Hercule occisa, & ob insigne intra sydera translata. Super hanc crater in quo Taygestio, id est summus deus in pastam commiscuit, de quo animas fecit, de quo adhuc animæ letheum poculum bibunt cùm corpora introeunt. Super hanc autem coruus ab Apoline dilectus, & intra astra raptus. Inde est Orion, qui ab Vrina natus intra sydera est translatus. Huius stellæ si fulgent, serenum erit: si obscurantur tempestas. Iuxta hoc Procyon quod & antiquapiscus dicitur, qui canis Orionis fertur, & ob insigne meritum intra sydera locatur. Huic cōnectitur canicula quæ sirius dicitur, & ob hoc dies caniculares dicuntur. Fuit autem canis Erigone filia Icaris sacerdotis, quæ dolens patrē necatum, laqueo se suspendit, dum eum canis ductu inuenit. Ambo autem sunt intra sydera rapti. Deinde est lupus qui à Ganimedede agitur à Ioue intra astra translatus est. Sequitur Eridanus fluuius, qui & Padus. Erat autem Phaëton Phœbi filius, qui currum patris regere inscius mundum incendit, & ideo fulmine Iouis in hoc flu-

mine interiit, qui in Eridanū mutatus intra sydera trāslatus. Cui associatur Cetus, quæ Perseus occidit, dū Andromatē deuorare voluit, quem Iuppiter ob insigne filij intra astra locauit. Iuxta hanc cētaurus, scilicet Chirō magister Achillis, ob nimiam virtutem in cælo est locatus. Sacrarium autē. i. altare in quo dii iurauerunt, cū Saturnus & Iuppiter cōtra se pugnauerunt. Inde est argo videlicet prima nauis, apud Argos ciuitatē Atticæ facta, & in cælū trāslata. Ad extremum est pistix siue chimera, quæ bestia, capite leo, media capra, draco fuit cauda, à Bellerophonate occisa, & intra sydera est trāslata. Est & Canopus sydus Aegypti præclarū quod à nobis minime videtur, sicut nec à Trogloditis iuxta Aegyptū Septētrio. Ex his signis semper dimidia pars super terrā, dimidia est sub terra. Et cæli pars quæ sub terra apparet, hemispherium vocatur, id dimidiū cælū. Lactea autē zona, quia oēs stellæ fundūt in eā sua lumina: ideo est cādida. Cometæ sunt stellæ flāmis crinitæ in lactea zona cōtra Aquilonē apparentes, regni mutationem, aut pestilentiam, aut bellū æstūve portendentes. Cernuntur autē septuaginta diebus, si diutius octoginta. Sydera fabulis inuoluta, imo poluta perlustrauimus, altius scandentes, astra matutina, solēque solis inspiciamus. Supra firmamentum sunt aquæ instar nebulae suspensæ, quæ cælum in circuitu ambire traduntur, vnde & aqueum cælū dicitur. Supra quod est spirituale cælū hominibus incognitum, vbi est habitatio angelorum, per nouem ordines dispositorum. In hoc est paradysus paradisorū, in quo recipiuntur animæ sanctorum. Hoc est cælum quod in principio legitur cū terra creatū. Huic longe supereminere dicitur cælum cælorum, in quo habitat rex angelorum.

De imagine mundi liber primus explicat.

Liber secundus

QVI DE IMAGINE mundi inscribitur, incipit.

De mundo & eius partibus.

Cap. I.

Riori libello globum totius mundi oculis corporis representauimus, sequenti iam tempus in quo voluitur, oculis cordis anteponamus. Aeuum est ante mundum, cum mundo, post mundum, hoc ad solum deum pertinet, qui non fuit, non erit, sed semper est. Tempora æterna sub Aeuo sunt, & hæc ad archetypum mundū & angelos pertinet, qui ante mundū esse cœperunt, cū mundo & post mundum erunt. Tēpus autem mūdi est vmbra Aeuī, hoc cū mundo incœpit & cū mūdo desinit, veluti si funis ab oriente in occidentē extēderetur, qui quotidie pliendo collectus tādē totus absumeretur. Per hoc extenduntur secula, sub hoc currūt vniuersa in hoc mundo posita, hoc vnusquisque vita

mensuratur,

A mensuratur, hoc series dierum & annorū terminatur. Tempus enim à tēperamento dicitur, & nihil aliud quàm vicissitudo temporum intelligitur. Hoc quoque in atomos, ostenta, momenta, partes, minuta, punctos, horas, quadrantes, dies, hebdomadas, mēses, vicissitudines, annos, cyclos, ætates, secula diuiditur. Atomus dicitur insecabile. Est enim illud quod in sole volat. Est autem minimum temporis spaciū, sicut motio palpebræ oculi, quod & ictus oculi dicitur, & est trecentesima 76. pars vnus ostenti. Ostentum dicitur quod aliquid ostendit aspectibus. Est autem 60. pars vnus horæ, habens in se 366. atomos. Momentum est motus syderum: vnde & dicitur, & est 40. pars horæ continens ostentum vnum & dimidium. Partes à partitione zodiaci, qui in 300. dies per singulos menses partitur. Est autē 15. pars horæ habens in se duo momenta, & duas partes momenti. Minutum est minus interuallum in horologio. Est autem 10. pars horæ continens partem vnam & dimidium. Punctus est paruus transcensus puncti in horologio. Est autē quarta pars in sole, aliquando quinta in luna horæ, habens duo minuta & dimidiū. Hora est terminus cuiusque rei. Est autem hora quandiu aqua stans à iactu lapidis mouetur, & est 12. pars diei, constans ex quatuor punctis & decē minutis, partibus 15. momentis 61. ostentis 60. atomis 22. d. 40. Hora autem dicitur series vel vmbra, & dicitur ab horologio. Quadrās est quarta pars diei, habens tres horas, naturalis autem diei sex horas. Dies est septima pars hebdomadæ vulgaris, continens horas 12. naturalis autē 24. Dies autē dicitur à discernēdo, eò quod lucē ac tenebras discernat. Est autē dies aer sole illustratus. Cū enim sol est super terrā, est hic dies, cū sub terra, ibi est dies. Cū aquilonarem partē cæli circuit nobis in deuexo terrę positus, citius surgit, & tardius occidit: & ideo longiores dies facit. Cū verò australem perambulat, nobis tardius surgere, & citius occidere videtur, quia tumor terræ mediæ quæ rotunda est visui nostro obicitur, & tunc quod nobis breuior, illi autem parti longissimos facit.

De zodiaco. Cap. II.

Odiacus nanque ex 12. signis constans ab aquilone in austrum porrectus, flexuoso lapsu cingit cælum. Sub quo sol currens, mundum in 8. parallelos, id est, circulos diuidit, quibus singulis diuersum diē facit. Longitudo autem zodiaci, in 360. partes secatur. Latitudo eius, in 12. partitur. Partium verò sectio nihil aliud est quàm solis vnus diei progressio. Vnumquodque ergo signum per duas horas oritur, per duas occidit, & in vnoquoque sol triginta diebus immoratur. Qui dū flexuoso draconis meatu, sub signis zodiaci obliqui mundū circuit, in octo circulos diuidit, Primus circulus ab India versus austrum per mare Rubrum & Aphricam ad columnas Herculis peruenit. Hercules enim orbem pertransiens, ibi columnas fixit, vbi finē mundi esse putauit. In hoc ergo circulo æquinoctij die medio gnomon, id est, radius horologii septē pedū, quatuor pedum longam vmbra reddit. Dies lon-

De primo circulo.

gissimus 14. horas æquinoctiales habet. Secundus ab occasu Indiæ per medos vadit & Persas, Arabiam, Syriam, Cyprum, Cretā, Lylibæum montem Sylicæ, & Septemtrionalia Aphricæ pertingit: vmblicus in æquinoctio triginta quinque pedum, vmbra vigintitrium pedum longam reddit. Dies maxima 13. horarum, & quintam partē vnus horæ. Tertius oritur ab Indis Imaio proximis, & per caspias portas taurum, Pamphiliam, Rhodum, Cycladas, Syracusas, Catinam, & per Gades tendit. Gnomones cunctæ vmbra 38. vnciarum faciunt. Longissimi dies quatuordecim horæ & dimidia, ac triginta vnus horæ. Quartus ab altero latere Imai per Ephesum, mare Cycladum, septemtrionalia Sylicæ, Narbonensis Galliæ, exortiuā Aphricæ maritima tendit ad occasum. Gnomon vigintiquinque pedum facit vmbra viginti pedū. Longissimus dies habet vigintiquatuor horas, & tertias duas vnus horæ. Quinto articulo ab introitu Caspij maris, continentur bættria, Armenia, Macedonia, Tarentum, Tuscum mare, Baleares, Hispania media. Gnomon 7. pedum vmbra 6. reddit. Maximus dies horarum 15. Sextus cōplectitur Caspias gentes, Caucasum, Samotrariam, Illyricos, Campaniam, Hetruriam, Malsiliam, Hispaniam, Terraconensem, Mediā & inde per Lusitaniam. Gnomonis pedes nouem vmbra 8. Longissimus dies horas quindecim, ac nonam partem horæ. Septimus ab altera Caspij maris ora incipit, & per Thraciæ aucta Venetia, Cremonam, Rauennam, Transalpinam Galliam, Pyreneum, Celtiberiā vadit. Gnomonis 35. pedes, vmbra 36. Amplissima dies horarum quindecim, quintarum partium horæ trium. Octauus à Tanai per Meotim lacum & Sarmatas, Dacos, partemque Germaniæ, Gallias ingreditur. Longissimus dies horarum sexdecim, Gnomon vt supra. Extra hos facit sol quatuor circulos, duos in austro, & duos in aquilone. Vnū in austro per insulam Merone & Ptolemaidam, Rubri maris urbem, vbi longissimus dies duodecim horarum, dimidia hora amplior. Alterum per Syenē urbem Aegypti, qui est horarum 13. Vnum in aquilone per hyperboreos montes & Britaniā horarū 17. Alter Scythicum à riphæis iugis in Tilem, in quo sex mensibus est dies, sex aliis nox. Adhuc in aliis terrarum locis variat sol vmbra. Nam vmblicus qui gnomon dicitur vmbra in Aegypto æquinoctiali die, meridie paulo plus quàm gnomonis dimidiam mensuram efficit. In Roma quarta pars gnomonis deest vmbra. In Ancona superest 35. In Venetia iisdem horis vmbra gnomoni par fit: in Syene solstitiali die mediæ nulla fit vmbra: ibiq; puteus à philosophis ad hoc ipsum factus totus interius illuminatur: in meridie sunt populi Fiscij dicti, qui vmbra ex vtroque latere mittunt. In India super flumē Hipasi in solstitiali die vmbra absimitur. Apud Trogloditas 45. diebus ante solsticium, & totidem post ea vmbra penitus absimitur, & his 90. diebus vmbra in meridie iacitur: in Meroc insula Nili, bis in anno absimitur vmbra cū sol est in 12. parte Tauri, & in 14. Leonis. In India sunt loca ascia dicta, ibi non sunt vmbrae, & se-

De tertio circulo.

De quarto circulo.

De quinto circulo.

De sexto circulo.

De septimo circulo.

De octauo circulo.

De quatuor circulis solis.

G & septentrio ibi non videtur. Orizon est quatum aspectus cuiusque in circuitu circumscribit, & caelum vndique terrae imminere putat, quod in lato mari melius dignosci potest, vbi nullum obstaculum se praebet. Extenditur autem orizon in spacium longitudinis 360. stadiorum. Centum enim & 80. stadia non excedit acies cuiusque videtis, sed visus cum ad hoc spacium venerit, deficiens in rotunditatem recuratur, hic numerus geminatus in ante & retro orizontem efficit.

De diuisione diei, & nominibus eiusdem.

Cap. III.

Dies vulgaris habet tres diuisiones, mane, meridiem, supremum: mane ab ortu solis vsque ad quartam horam, dictum à mano quod est bonum. Nihil enim melius luce, vel à manibus, id est, diis infernalibus, qui diem tota nocte inclusam, mane emittunt. Meridies quasi media dies, & dicitur à mera, id est, pura dies. Supremum est ab hora nona, vsq; ad solis occasum, & dicitur inde quod supprimat solis cursum. Hebraei, Chaldaei, & Persae à mane diem inchoantes, in mane finiunt. Aegyptij ab occasu vsque ad occasum. Romani à medio noctis vsque in medium. Vmbri & Athenienses, à meridie vsque ad meridiem. Christiani, à vespera vsque ad vesperam. Sic autem Hebraei nominant dies. Vna sabbati vel sabbatorum, vel prima sabbati, secunda sabbati, tertia sabbati, quarta sabbati, quinta sabbati, sexta sabbati, sabbatum. Paganus verò sic: Dies Solis, dies Lunae, dies Martis, dies Mercurij, dies Iouis, dies Veneris, dies Saturni. Sed cum haec nomina à planetis habeant, videndum cur non eundem ordinem seruent. Sed haec causa est. Dies naturalis diuiditur in viginti quatuor horas, ex quibus si vnique planetæ per circuitum ter vna hora tribuatur, expensis omnibus, cui planetæ prima iterum obuenerit, huic & nomē diei ascribitur. Christiani autem sic nominant. Dies Dominica, 2. feria, 3. feria, 4. feria, 5. feria, 6. feria, Sabbatum.

I De nocte & eius septem temporibus.

Cap. IIII.

Nox dicitur à nocendo, eò quod noceat oculis. Est autem nox solis absentia vmbra terrae. Fit autem vmbra à corpore & luce. Dum enim lux solis est sub terra, corpore terrae vmbra superius parit, quæ vsque ad lunam pertingit: dicitur autem vmbra quasi obradiu solis, scilicet, Vbi lux par est corpori, ibi par est vmbra: vbi lux maior est corpore, ibi vmbra deficit. Vbi lux est corpore exilior, ibi vmbra in infinitum crescit. Cum sol australem celi partem perlustrat nobis nocte prolongat, cum verò Aquilonem, nobis eam breuiat. Cum luna vmbra noctis incidit, à luce deficit, & hic defectus eclipsis dicitur. Sol verò obiectu lunae eclipsim patitur, dum videlicet luna sub sole in eadem linea graditur. Habet autem nox septem tempora, videlicet crepusculum, vesperum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum. Crepusculum est dubia lux, creperum enim dicitur dubium, est autem inter tenebras & lucem. Vesperum à stella quæ vesper vocatur.

Conticinium est cum omnia conticent & tacent. Intempestum, media nox cum non est tempus operandi. Gallicinium, cum galli cantant: matutinum cum mane aurora aduentat: diluculum, incipiens diei lux.

De hebdomoda.

Cap. V.

Hebdomada est quarta pars lunaris mensis. Dicitur autem graecè à septenario numero. Hebda autem dicitur septem, latinè autem dicitur septimana, quia septem manes, id est, septem dies. Hec habet septem species. Prima est hebdomada diuina, in qua deus cuncta sex diebus condidit, & in septimo requieuit. Secunda est in qua hic mundus voluitur, in qua nos exemplo dei sex diebus operamur & in septima requiescimus. Tertia est septem hebdomada in simul, post quas pentecosten celebratur, in quo lex Iudeis, scilicet Christianis datur. Quarta est septimum mensium, post quos festiuitas tabernaculorum seruabatur. Quinta est septem annorum, post quos annus remissionis agebatur, in quo populus ab opere cessare iubebatur. Sexta est septies septem annorum, post quos annus iubilus feriabatur. Septima est septuagies septem annorum, post quos Christus natus à Daniele imò ab angelo promittebatur.

De mensibus & eorum nominibus.

Cap. VI.

Mensis est 12. pars anni, dicitur autem à mensura, vel à mene quod est luna. Lunaris autem mensis 29. diebus, & 12. horis impletur. Solaris verò 30. diebus, ac decem semis horis. Lunaris mensis est à noua luna, utque ad nouam lunam. Luna autem peruolat zodiacum 29. diebus & 12. horis. Bis duodecim sunt 24. quod est integer dies, hic quia non potest diuidi vni mēsi ascribitur. Inde est quod vnus mensis habet 30. alter 29. secundum lunam. Solaris mensis est vnus signi progressio. Sol in vno quoque signo moratur 30. diebus & dimidio, qui dimidius in duobus signis efficit integrum diem, quia hic non potest in duo partiri vni mēsi ascribitur, & ideo habet mensis vnus 30. alter 29. M Hebraei auctore Moysē, sic mēses nominant: De mensibus Hebraeorum. Iar Maius, Siuam Iunius, Themul Iulius, Dabet Augustus, Elul Septēber, Tesseri October, Maceruam Nouember, Casleu Decēber, Thebet Ianurius, Sabath Februarius, Adar Martius. Aegyptij verò Abraa auctore, mēses à Septembri computat, sicque eos vocat, Thoat apud nos Septēber, Faophi October, Athir Nouember, Coeach Decēber, Tibri Ianuarius, Mechir Februarius, Femenoth, Martius, Farmuti Aprilis, Pacho Maius, Paudi Iunius, Ephisi Iulius, Mefori Augustus. Graeci autem Phoroneo auctore, à Decembri mēses incoant. Quos sic appellant Apuleos apud nos December, Edimos Ianuarius, Pitios Februarius, Bistos Martius, Xaticos Aprilis, Arthemios Maius, Descos Iunius, Panemos Iulius, Los Augustus, Gorprios Septēber, Hiperbetos October, Dyos Nouēber. Romulus Romanis decem mēses ordinauit: quorum primū Martiū à Marte qui in mēse hoc in Phrygia natus est nominauit,

Anominauit, cuius se filiū falso praedicauit: Decimum verò decembrem nominauit. Numa verò pompilius duos: Ianuariū, scilicet & Februariū adiecit: sunt autem mēses Romanorum ab idolis, à rebus, à regibus, à numeris dicti. Primus Ianuarius dicitur à Iano deo principij eò quod hic Mensis est principium anni, dicitur etiam à ianua eo quod per eum intret annus, secundus est Februarius à Februo, id est, Plutone deo infernali: cui hoc mēse sacrificabant, dum ciuitatem in honore eius luminibus lustrabāt, dicitur etiam à febre, id est, à frigore, quia frigidum est illud tempus. Tertius, Martius à Marte deo belli, patre romuli auctoris Romanæ gentis. cui Marti milites hoc mēse sacrificabant, dicitur etiā à maribus, eo quod cuncta animalia tunc mares desiderant. Quartus Aprilis ab aphroditi vel à frili, id est, venere dea amoris: cui consecratus hic mensis, dicitur etiam Aprilis quasi Aperilis eo quod aperiat terram in flores. Quintus Maius à maio, id est, à ioue: quasi à maiestate: siue à Maia matre Mercurij: cui mercatores hoc mēse sacrificabant, dicitur etiam à maioribus, scilicet principibus Romanorum, qui hoc mēse Ioui immolabāt. Sextus est Iunius à Iunone dea regni dictus: cui erat consecratus, dicitur etiam à iunioribus qui armis romam defendebant & regni fastigium à Iunone affectabant. Septimus est Iulius à Iulio caesare, qui in hoc mēse imperator creatus, & in hoc in deum relatus est. Hic prius Quintilis dicebatur, eò quod quintus esset à Martio, qui primus erat constitutus à Romulo. Octauus, Augustus ab Augusto Caesare qui in hoc mēse victor extitit, ideoque deitate promeruit, hic prius Sextilis est dictus, eo quod sextus à primo, id est, Martio esset. Nonus Septembris quasi septimus imber. Decimus, October quasi octauus imber. Vndecimus est Nouember quasi nonus imber. Duodecimus mensis est December quasi decimus imber. Sunt enim hi mēses pluuiales, & ideo à numero & imbre nomen habent.

De Kalendis, nonis & idibus.

Cap. VIII.

Kalendæ à καλῶ verbo quod est voco dicuntur. Pontifex nanque nouam lunam regi nunciare debuit: post cuius sacrificium καλῶ quinquies vel sexties clamauit. Per hoc quoque signum populum in curiam ob hoc calabre dictam ad sacrificium conuocauit, & ab hoc verbo καλῶ primam diem mensis Kalendas vocari placuit. Inde post nouem dies vulgus de rure conuocatum in urbem Romam conuenit, & ibi feriarum seruandarum cita à rege vel pontifice accepit, & inde Nonæ dicuntur, dicuntur etiam à nundinis, id est, mercimoniis quæ vel in urbem deferebant vel ibidem emebant. Idus dicuntur quæ mēses diuidunt: ab iduare quod est diuidere. Dicuntur etiam ab idea quod est species: quia Luna plenam sui speciem in medio mēse monstrat. Hebraei & Graeci & Aegyptij: nec kalēdas, nec Nonas, nec Idus obseruant, sed tantum dies à noua Luna ad nouam lunam computant.

De quatuor partibus anni.

Cap. IX.

Vicissitudo in quatuor tempora anni diuiditur & vnumquodque tribus mensibus distinguitur. Dicta autem vicissitudo, quia vices mutat in mūdo. Ver est quarta pars anni, constans tribus mensibus, dicitur autem à vernando: quia tunc prata virent, syluæ frondent, hoc est humidum & calidum, & in hoc fit æquinoctium. Aestas est quarta pars anni, constans tribus mensibus, & dicitur ab æstu, id est calore, hæc est calida & sicca, hæc & mēsis vocatur, & in hac solstitium celebratur. Autumnus est quarta pars anni: habet tres mēses, & dicitur ab Autumno, id est, colligo, scilicet fructus terræ. Hic est frigidus & siccus, hic etiam vindemia nominatur & in hoc æquinoctium libra æquatur. Hyems est quarta pars anni, & tribus mensibus perficitur & à rigore vel sterilitate dicitur. Est autem frigida & humida, & in hac agitur solstitialis dies. Hæc autem vicissitudo in nostris tantum partibus agitur. In India verò vbi sunt alij ortus siderum sunt binæ in anno æstates: binæ messes, in medio hyems placida. In ægypto quoque nostra media hyeme campus herbis & floribus, silua frondibus vestitur: quæque arbor pomis onustatur.

De anno & eius acceptionibus ac de quadrante.

Caput X.

Nunus dicitur ab innouando eò quod cuncta transeuntia innouat, dicitur etiam annus quasi annulus eò quod in fere uoluitur ut circulus, annus autem multimodis accipitur: Primo Lunaris annus quinquies dicitur Primus lunaris annus, est cum luna omnia signa zodiaci peruolat, qui 27. diebus & horis 8. constat. Secundus duobus diebus & 4. horis prolixior: post quos luna à sole reaccenditur, qui proprie mensis nominatur. Tertius dicitur communis qui 12. mensibus, id est, 364. diebus expletur. Quartus qui embolismalis dicitur, id est, super augmentum: qui 13. mensibus, id est, diebus 384. diebus cōficitur. Qui vterque ab Hebraeis à paschali mēse incipit ibique finit. A Ianuario autem à Romanis Luna inchoatur ibique terminatur. quintus est lunaris sine decennoualis, cum luna post 19. annos ad eandem recurrit ætates. Sextus est solaris: cum sol omnia zodiaci signa perlustrat: qui 365. diebus & 6. horis constat. Septimus Bissextilis dū quarto anno bissexto inferitur, & vno die longior prior cognoscitur. Octauus est iterum solaris: cum sol post 28. annos circulum cōcurrentium cōplet. Nonus est Mercurij, qui 339. diebus cōpletur. Decimus est Veneris qui 348. diebus cōpletur. Vndecimus est Martis qui duobus solaribus annis cōstat. Duodecimus est Iouis: qui 12. cōstat annis. Tertiusdecimus Saturni qui 30. annis expletur. Quartusdecimus qui vocatur magnus annus qui d. 32. annis reuoluitur. Extra hos sunt duo legales anni. Vnus qui dicitur annus remissionis habens curricula annotum. 7. alter iubilæus. 50. annorum. Annus ciuilem, id est, solarē Hebraei ab æquinoctio verno, graeci à solstitio: ægypti ab autumno, Romani à bruma incipiunt. Apud indos vnus mensis. Apud ægyptios verò olim erat annus quatuor mensium. Apud acarnanas. 6. mensium. Apud latinos. 12. mensium.

G sum. Apud quosdam vnumquodque tēpus anni, scilicet ver. & alia pro anno computabatur. Vnde & Plato ponit. 9. annorum, Tullius. 15. annorum. annus solaris vt in horoscopo horologij inuestigatum est. 365. diebus quadrante perficitur. Quadrās autem est quarta pars diei, scilicet 6. horæ in quatuor autem annis. 4. quadrates 24. horas cōficiūt quod est integer dies Hic ergo dies in 4. anno 6. Kalend. Martij intercalatur, & Bisfextus nominatur. Hunc Iulius Cæsar interposuit & totius compoti errorem per hunc correxit, hunc Aegyptij & Græci in fine anni supponunt. Romani autem in Februario, eod quod breuior cæteris est, interferūt. Ideo autē non post finem mensis, sed infra mēsem, quia olim ibi integer mēsis intercalabatur, ideo verò non ante 6. Kalen. Martij, quia 6. Kalend. Martij magno tripudio ciuitatem lustrabant, & nihil eis incipere ante transactam festiuitatem licebat.

De Cyclis. Cap. XI.

H C Yclus indictionalis ab Octobre incipiens 15. annis. Cyclus Bisfextilis 4. annis impletur. Cyclus decemnouenalis à paschali luna inchoās 19. annis impletur. Cyclus lunaris à Ianuario incipiens 19. annis impletur. Cyclus solaris à Martio incipiens 28. annis. Cyclus magnus d. triginta duobus annis perficitur.

De Olympiade. Cap. XII.

Olympias sunt quatuor anni. Apud Elydem ciuitatem Græciæ est institutum post 4. annos ad Olympum montem conuenire, & ibi palestrales ludos exercere & inde dicuntur Olympiades.

De lustris & indictionibus.

Cap. XIII.

Lustrū sunt quinque anni. Romanis enim ab omnibus gentibus soluebatur tributum. Quinque annis æs, 5. argentum, 5. aurū. Et post quinquennium semper ad Romam veniebant & lustrabāt vrbe, & ideo vñquoque quinquennium lustrum dicitur. Omnes autem simul indictiones ab indicendo dicuntur, quia semper post 15. annos ad primum censum, id est, æs redibatur.

De ætate. Cap. XIII.

AEtas vel generatio est vita cuiusque hominis vel 100. anni. Est etiam ætas cum nullus superfuerit qui nunc viuit. Sunt quoque sex ætates hominis. Prima infantia ad 7. annos. Secunda pueritia ad 14. annos. Tertia adolescentia ad 21. annos. Quarta iuuetus ad 50. annos. Quinta senectus ad 70. annos. Sexta decrepitas vsque ad 100. annum, vel vsq; ad mortem. Sunt nihilominus sex ætates mundi: Prima ab Adam ad Noë. Secunda à Noe vsque ad Abraam. Tertia ab Abraam ad Dauid. Quarta ad Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis. Quinta inde ad Christū. Sexta vsq; in finem mundi. Seculum sunt mille anni. Dicitur autem seculum: quia se sequitur. Inde seculum seculi. Seculum tempus gratiæ, seculum tempus legis. Inde & secula seculorum. Secula tempora Christianorum: seculorum Iudeorum & paganorum. Est etiam seculum seculi regnū

cælorum quod sequitur istud seculū, sicut scribitur: Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.

De decemnouenali Cyclo, & eius diuisione.

Cap. XV.

Decem & nouem annorum Cyclus. Per tot enim annos pergit Luna cursum suum nitens contra firmamentum. Diuiditur autem in duo, id est, in duodecim, cōmunes, & sex embolismales annos. Communes dicuntur cum duo æquales 12. mensium à lunarium pascha vsque ad aliud pascha cōcurrunt. Embolismus qui supercrefcēs dicitur: est is qui à pascha ad aliud pascha 13. menses, id est, 13. nouas lunas habet. Hoc totū ideo fit: quia pascha ante æquinoctiū & ante 14. lunam Aprilis qui apud Hebræos primus est: agi nō licet. Diuiditur adhuc in duo: in ogdoadem & endecadem. Ogdoas sunt octo anni. Endecas 11. Duo enim communes semper præcedunt, tertium embolismum. In octauo autem loco præcedit vnus communis embolismum. Hic numerus Ogdoas appellatur. Deinde iterum semper duo communes præeunt tertium embolismū. In 14. loco vnus annus tantum præcedit embolismum, & hic numerus endecas vocatur.

De Cyclo solari. Cap. XVI.

Solaris autem Cyclus 28. annis peragitur propter septem Bisfextos. Oportet enim vt Bisfextus singulos dies septimana tangat, & sic per eosdē recurat. Septies autem 4. fiunt 20. & 8. Bisfextus enim in quarto tantum anno interponitur. Lunarem cursum sic in articulis adiunctis vnguibus computabis. A radice pollicis læuæ manus incipe, & per singulos articulos & vngues numerā, & in fine minimi digiti 19. annos habebis. Solarem autē sic in articulis vtriusq; manus absque vnguibus computabis. A minimo digito læuæ manus inchoa, & per transfuersum in 4. digitis, numerā in 4. semper Bisfextum nota, in altera similiter manu, & habebis 24. annos: deinde in vtroque pollice binos annos, qui prioribus iuncti reddunt 28. annos. Geminus autem est solaris cursus. Vnus quo quotidie ab oriente in occidentem firmamentum sequitur. Alter quo contra firmamentum nitens 28. annis graditur. His Cyclis duobus conficitur magnus annus. Nam vicies & octies 19. vel decies & nouies 28. sunt d. 30. duo anni: post quos omnes planetæ & omnes stellæ ad primum punctum, vnde digressi sunt: recurrunt, & per easdem lineas vt prius redeunt. Luna nanque quodlibet Zodiaci signum duobus diebus & sex horis ac bisse vnus horæ lustrat omnia signa 27. diebus, & 8. horis peruolat. Mercurius autem quodque signū 28. diebus, & sex horis totum zodiacum 327. diebus peruolat. Venus verò quodlibet signum 28. diebus & 5. horis, totum signiferum 348. diebus circumit. Sol 30. diebus ac 10. horis & semisse singula signa lustrat: omnem zodiacum ambitum 345. diebus & sex horis transfuolat. Mars quodque signum sexaginta diebus 21. horis, omnia signa duobus annis perlabitur. Iouis stella singulis signis vnum annum immo-

ratur.

Aratur. omnia enim signa. 12. annis peruagatur, Saturnus in vnoquoque signo duos annos, & 182. dies. & 15. horas 1. dimidium annum immoratur. totum autem signiferi circulum. 30. annis propter nimiam altitudinem contra cælum: sicut alij currens perlabitur. Cyclos Eusebius Cæsariensis primus instituit: postea Theophilus Alexandrinus episcopus rogatu Leonis papæ lucidius exposuit: deinde Dionysius abbas Romæ vt hodie habetur, scripto protulit.

De æquinoctiis & solsticiis.

Cap. XVII.

Equinocia & solstitia faciunt. 4. zodiaci signa in modum crucis æquali spacio locata. Nam signum arietis in quo sol est creatus in Oriente est positum: quod facit vernale æquinoctium, libra in qua luna est condita, est in occidente huic opposita, & facit autumnale æquinoctium. Cancer autem versus aquilonē tenet cælum vbi est altissimum & facit æstiuale solstitium. Capricornus verò versus austrum premit cælum vbi est humilimum, & facit hyemale solsticium. Equinoctium dicitur ab æqua & nocte: Græce verò Isemeria ab æqua & die: quasi æqui dies. Vernale æquinoctium non 8. sed. 12. Kalend. Aprilis habendum, lex & euangelium clamat, vt horologij manifeste inspectio probat. Secundum enim legem non licuit pascha ante æquinoctium celebrari. Qui autem euangelium diligēter legerit: dominum non 8. sed. 10. kalend. April. passum videbit. Si ergo 8. kalē. Aprilis est æquinoctiū: tūc dominus cōtra legē pascha ante æquinoctiū celebrauit, qui legem nō soluere sed implere venit. Sed & Iudæi contra patrium morē gesserunt: quia pascha in inconuenienti termino egerunt. Verumtamen cum horum neutrum fuerit: transactio. 12. Kalend. April. æquinoctio: dominus solito more pascha cum Iudæis. 11. kalend. April. celebrauit paschali die quod erat. 10. kalēd. suo sanguine nos redemit. 8. Kalend. resurrexit. Autumnale quoque æquinoctium non. 8. sed. 12. Kalend. Octobris habendum demonstrat horologium. Solsticium non ideo dicitur quod sol stet: sed quod altius cælum scandere non valens retrò gradum flectat. Aestiuale solsticium non. 8. sed. 12. Kalend. Iulij horoscopus habendum clamat horologij, quod noctem breuissimam, diem facit longissimum cum sol scanderit canceri signum. Hyemale quoque solsticium non. 8. sed. 12. kalend. Ianuarij habendum. Eadem ratione probatur cum sol in Capricorno positus, breuissimum diem & longissimum habere noctem non ignoratur.

De saltu Lunæ.

Cap. XVIII.

Luna à sole recedens post 29. dies, & horas 12. cum iterum consequitur, sed hora. 12. nondū peracta à sole recenditur. Restant enim ex hora. 12. per singulos menses quatuor momenta & vncia vnus momenti, & vnus atomus. Hæc per singulos menses augmenta post. 19. annum integrum diem perficiunt. Qui dies numero lunæ subtrahitur: dum prima pro. 30. computatur, isque saltus lunæ nominatur. ideo autem in. 19. anno, &

in Iulio mense fit saltus lunæ: quia & hoc facit D mater astronomiæ Aegyptus.

De minutis. Cap. XIX.

Nam hic sapius minutię ponuntur, quę forsitan à plerisque minus, sciuntur.

Sciendum quod vncia est. 12. pars cuiusque rei in. 12. diuisæ. Semis vel semisse dimidia pars cuiusque rei in duo diuisæ. Bisse duæ partes alicuius rei in tria partitæ, tertia subblata: quælibet autem pars illarum trium dicitur triens. Rei enim cuiuslibet in quatuor diuisæ partes: quarta pars dicitur quadrans: reliquæ tres dodrans.

De regularibus feriarum & concurrentium.

Cap. XX.

Regulares feriales & concurrentes: à Martio sumunt initium, à quo olim Romani habuerunt anni principiu. **E**

A Romanis enim sunt inuenti. Regulares dicuntur inde quod calculatores regant. Concurrentes verò inde quod regularibus concurrent. Regulares tale exordium habent. Solaris annus. 365. diebus peragitur: sol autem per singula. 12. signa. 30. diebus immoratur. Duodecies ergo. 30. vel tricies. 12. sunt 360. Quinq; remanentes, hi sunt regulares. Martij in cæteris autem mensibus sic oriuntur. Præcedentis mensis dies cum regularibus in septem æquas partes partire: quod remanet: da sequenti mensi pro regularibus. verbi gratia: Martius habet dies. 31. & quinque regulares quod sunt septies quinque, & remanet vnus, hoc erit regularis Aprilis: sic in cæteris. Concurrentes autem habet hoc exordium. Solaris annus habet Hebdomadas. 52. & vnum diē. hic vnus dies erit primo anno solaris cycli concurrens: quia concurrat cum regularibus ad inueniendam feriam in kalend. mensium, singulis annis adde vnum vsque ad septem. Quarto anno Bisfextus pro concurrente accipitur: ideo. 5. anno vna concurrens transfilitur. Bisfextili anno verte in Ianuario & Februario, Bisfexto pro concurrente: in reliquis mensibus cōcurrunt. Primus annus in creatione mundi fuit sine cōcurrente, quota feria fuerit in. 19. kalend. Aprilis vel. 6. kalend. Martij: tot erunt concurrentes illo anno. Coniunge concurrentes regularibus: si infra. 7. fuerint: talis erit feria in kalend. cuiusque mensis. Si septem excefferit. 7. subblatis quod remanet erit feria. hi enim regulares atque concurrentes septenarium numerum non excedunt.

De regularibus & epactis.

Cap. XXI.

Regulares lunæ epactę à Septembri initium sumunt quem ægyptij ponunt anni principium. Ab ipsis enim sunt inuenti. Hi regulares simile habent exordium: vt superiores, & ideo September habet quinque. In reliquis mensibus sic inueniuntur. Præcedentis mensis dies cum regularibus sume: si tricesimam habet lunam. 30. tolle. quod remanet tribue mensi sequenti pro regulari. Si verò. 29. his subblatis quod remanet erunt regulares. **E** De epactæ verò sic oriuntur: annus solaris. 365. dies. Lunaris autem. 354. Qui numerus ab. 11. diebus superatur. hi. 11. epactæ, id est, adiectiones nominantur

Gminantur, quia singulis annis regularibus mensium ad inueniendam Lunam adiciuntur. Singulis ergo annis adice vndecim, si infra 30. fuerit numerus ipsæ erunt epactæ præsentis anni: si ultra 30. tolle 30. quod remanet erunt epactæ. Verbi gratia: Primo anno 11. secundo iterum 11. erunt 22. tertio iterum 11. erunt 33: sublatis 30. erunt tres epactæ. Sic deinde, regulares adde epactis si infra 30. fuerit numerus, talis erit luna in kalend. mensi. Si ultra: tolle 30. quot remanet tot erit luna. Primus ergo annus decemnouenalis habet 30. epactas: sed ideo dicitur quod nullas habeat: quia in singulis mensibus 30. reiciuntur, & luna solaris regularibus inuenitur. Quota luna fuerit in 11. kalend. Aprilis: tales erunt epactæ anni illius.

Quot horis luna luceat, & in quo signo sit luna.

Cap. XXII.

Vna prima lucet 4. punctis. Secunda 8.

L Tertia 12. & sic vsque ad plenilunium quotidie, quatuor puncti adiciuntur.

H In decrescendo similiter quotidie quatuor auferuntur. In plenilunio tota nocte lucet: cum est triginta nihil: In lunari cõputo 5. puncti faciunt vnâ horam, de vnaquaq; ergo die 4. punctis acceptis, & quinque vniciue horæ distributis: quot horis luna in nocte luceat citius videbis. Notandum quod ligna in decrescente luna vel post Iulium & Augustum mensẽ præcisâ, à vermibus, termetibus & carie manebunt illæsa. Aetatem quancunque lunæ quater multiplicâ, huncq; numerum ter ducito & quot in summa repereris: tot partibus zodiaci lunam à sole noueris distare, & solem post totidem dies ad eundem locum veterum. Sol cuilibet signo 30. diebus immoratur. Vide ergo in quo signo sit, & quot dies aduc in eo moratur erit: tot ex prædicta summa eidem signo tribue: reliquos quæ de eadem summa superfuerint, sequentibus signis per 30. despertes, & cui signo defuerint 30. in eo esse lunam noueris.

In quo signo luna sit.

Ad inueniendum annum domini: Epactas, annum solarem, concurrentes, Bissextum, Cyclum lunarem, Annum nouennalis Cycli & clauas terminorum.

Cap. XXIII.

Ad inueniendum annum domini, ordines indictionum ab incarnatione eius, qui sunt 80. per quinque multiplicâ: addens 12. quia tres indictiones annum natiuitatis Christi præcesserant, & fiunt mille. 120. his adde indictione præsentis anni, & habebis annum domini. Ad inueniendam indictionem, tractos annos domini cum indictionibus tribus quæ eius natiuitatem præcesserant: per 15. partire: quot remanserint, tot est indictio, si nihil remanserint, quindecim erit. Ad inueniendas epactas: annos domini per 19 diuide, quod remanserit per vndecim multiplicâ: si infra triginta fuerint: epacta illius anni erit. Si ultra 30. ablatis quod remanet, per epactis habebis. Quando natus est dominus vndecim epactæ erant. Ad inueniendum solarem annum: annis domini adde 8. quia tot anni solaris Cycli eius natiuitatem præcesserant. Hanc summam per 20. & 8. diuide, quot remanet tot erit. Si nihil remanet 28.

Indictiones.

Epactæ.

Solaris annus.

est. Ad inueniendas concurrentes, annos domini fume, & propter numerum Bissexti quartam partem totius numeri eis adde. 4. regulares adde, quia tot concurrentes eius natiuitatem præcesserant. Hunc totum numerum per 7. diuide & quot superfunt illius anni concurrentes erunt. Si nihil, septem existunt. Ad inueniendum Bissextum: annos domini per 4. diuide. quot remanserit, tot est annus à Bissextis. Si nihil remanserit, Bissextus erit. Similiter solarem Cyclum sublato anno per 4. diuide, qui remanet annus à Bissextis. Ad inueniendum lunæ Cyclum: de annis domini duobus sublatis, qui eo nato de eodem Cyclo restabant. Decem & septem enim præcesserant, cæteros per 19. diuide, qui superfuerint anni lunaris Cycli erunt, si nihil remanserit 19. erunt. hic proprie est Romanorum, sicut decemnouenalis Hebræorum. Et sicut per istum pascha, ita per illum cognoscitur quæ est lunaris ascensio. Ad inueniendum decemnouenalis Cycli annum: annis domini semper vnum adice: quia secundo eius anno natus est dominus, ac per 19. annis diuide quæ remanserint instans annus erit, si nihil remanserint 19. erit. Annos ab initio mundi muta in 15. kalend. April. quia ibi est primus dies seculi. Annos domini muta in 8. Kalend. Ianuarij. Cyclum solarem ibidem. Cyclum decemnouenalem in noua luna Aprillis. Concurrentes in Kalend. Martij. Epactas in Kalend. Septembris. Indictiones in 8. Kalend. Octobris. Ad clauas terminorum inueniendas: fume annos decemnouenalis Cycli & septem dies hebdomadæ, qui simul iuncti fiunt viginti sex, & hæc est prima clavis. Secundo vero anno iunge decem & nouem, cum prima claua fiunt, quadragintaquinque, tolle triginta, remanent quindecim, & hæc est secunda clavis. Sic fac per singulos annos vsque ad 19. annum. In 19. anno iunge decem & octo propter saltum Lunæ & sic inuenies primam. Hic autem memor esto vt cum numerus suprascriptus 40. excreuerit, triginta recisis, remanens est clavis.

De termino paschali.

Cap. XXIII.

Terminus paschalis 14. luna est Aprilis & pascha Iudæorum. Ergo post vernale æquinoctium, vbicunque luna 14. occurrerit: ibi absq; dubio terminus paschalis erit & in sequenti dominica pascha nostrum constabit. Si terminus in dominica obuenerit: in sequenti dominica pascha celebrandus erit. Hunc terminum per versus Nonæ Aprilis: sed & feriam eius facillime poteris reperire. Termini autem à duodecimo Kalend. April. vsque ad 8. Kalend. Martij sunt requirendi. Quos etiam sic inuenire poteris. Terminum præcedentis anni pone in primo articulo pollicis læuæ manus, & sic per singulos articulos vnguësque digitorum eiusdem manus dies terminorum computa: qui iterum ad primum articulum occurrit, terminus erit. Vel aliter. A termino cuiusq; anni inchoa, & retro vsque ad 12. litteram calcula, & habebis terminum sequentis anni si communis est annus, si autem embolismus est, in ante computa vsque ad 20. litteram, & habebis terminum: Verbi gratia: A termino primi anni: qui est in

Nonis

A Nonis April. retro numera, & in 12. littera quæ est 8. kalend. April. terminum secundi anni qui est communis, habebis. Ab hinc vsque in 20. litteram in antea, quæ est Idus Aprilis computa, & terminum tertij anni: qui est embolismus habebis. Aliter: à radice pollicis inchoa & per singulos articulos trium digitorum calcula, & in quarto digito habebis terminum. Verbi gratia, primo anno dic. Nonæ Aprilis. Secundo nonas. Tertio nonas. Quarto nonas. kalend. April. Secundo kalend. Tertio kalend. Quarto kalend. Quinto kalend. Sexto kalend. Septimo kalend. & Octauo kalend. occurrit terminus.

De regularibus eiusdem termini.

Cap. XXV.

Regulares eiusdem termini sic inuenies

R kalend. April. pro prima feria pone, & sic vsque ad terminum eiusdem anni dies

numera. quota feria erit terminus, tot erunt regulares: verbi gratia, kalend. April. da dominicæ, & nonis April. obuient quinque feriae: quinque ergo erunt regulares: sic in cæteris: Vel aliter: Quotus est annus nouenalis Cycli: tot dies terminorum à nonis April. in antea computa, & terminum habebis: verbi gratia, kalend. April. da dominicæ, & nonis April. obuient quinque feriae: quinque ergo erunt regulares: sic in cæteris. Porro, si terminus ante kalend. retro calcula: si post kalend. in antea computa. Post 6. Idus Ianuarij vbicunq; 10. Luna occurrerit: terminus 80. erit quem sic reperies. Quot diebus paschalis terminus à Kalend. April. siue retro siue in ante abest: tot diebus septuagesimalis terminus à 5. Kalend. Februarij vel in ante, vel retro erit. Post 8. Idus Martij vbi luna secunda obuenerit: terminus quadragesimæ erit, quæ à 12. Kalend. Martij ad instar paschalis distare cõperies. Bissexti anno septuagesimam, à 4. Kal. Februarij: quadragesimam ab 11. Kal. Martij require 80. omni Bissexti anno 40. tunc tantummodo cum terminus ante Bissextum aduenerit. Terminus rogationum est 20. luna Maij. Hunc require à nonis Maij: vt supra. Terminus pentecostes est 4. luna Iunij. Hunc vero à 13. Kalend. Iunij: require per omnia vt supra. Ad inueniendas ferias terminorum, concurrentes præsentis anni regularibus iunge: si infra septem fuerit numerus: talis erit feria. Si ultra sublatis 7. quod remanet: feria erit. A 5. Kalend. Decembris vsq; ad 3. nonas eiusdem: vbicunque dominica occurrerit, aduentus domini erit.

De embolismis. Cap. XXVI.

Primus embolismus 4. nonas Decembris: luna prima in secundo anno decemnouenalis Cycli. Secundus embolismus 4. nonas Septembris in 5. anno. Tertius embolismus 3. nonas Martij in 7. anno. Eodem anno 3. Kalend. Maij erit luna 26. & in Kalend. Iulij 29. epactis mentientibus. Quartus embolismus 3. nonas Ianuarij in 10. anno. Eodem anno erit luna 28. in Kalend. Martij: epactis mentientibus: nisi sit Bissextus. Quintus embolismus 4. nonas Nouembris in 13. anno. Sextus embolismus 4. nonas Augusti in decimo sexto anno. Septimus embolismus 3. nonas Martij in 19. anno. Eodem anno luna erit 28. in kalend. Maij, & in 3. kalend.

Augusti cõtra epactas: lunæ saltu in Iulio. Quod si tertio nonas Martij embolismi lunatio negligitur: in 19. anno terminus paschalis 15. Kalend. Maij: illo anno non erit.

De diebus Aegyptiacis. Cap. XXVII.

Ies Aegyptiaci ideo dicuntur: quia ab

D Aegyptiis sunt inuenti: Et quia Aegyptus dicitur tenebræ: ipsi tenebrosi inde nominantur eo quod incautos ad tenebras mortis perducere affirmantur. Per descriptum volubile tempus sic voluitur volubilis mundus. Sed nos temporis volubilitate iam postponimus, & ad stabilitate cui mente sagaci tendamus.

Explicit liber secundus, de Imagine mundi.

Inuocatio mar- TRIS VIRGINIS MA- ria simul & filij eius.

Sancta & inter sanctos post deum singulariter sancta Maria mater admirabilis virginitatis, virgo amabilis concubitatatis: quæ filium altissimi genuisti: quæ perditio humano generi saluatorem peperisti. O mater salutis. O templum pietatis & misericordie, tibi se conatur presentare miserabilis anima mea: morbis vitiorum laeguida, vulneribus facinorum scissa: viceribus flagitiorum putrida, tibi nititur quantum moribunda valet supplicare, vt potentibus tuis meritis & piis tuis digneris præcibus eam sanare. Sic etenim pia domina alienata est à se immanitate stuporis: vt vix sensum habeat enormis languoris, sic sordibus & fetore scædatur: vt timeat ne ab ipsa misericors vultus tuus auertatur: sic tabescit desperado respectus tui conuersio nem vt etiam iam obmutescat ad orationem. Heu pudor sordetis iniquitatis in presentia nitentis sanctitatis. Heu confusio immundæ conscientie in conspectu fulgentis munditie. O tu benedicta super mulieres quæ angelos vincis puritate: sanctos superas pietate. Anhelat moribus spiritus meus ad tantæ benignitatis respectum, sed erubescit ad tanti notoris conspectum. Horreo domina parere tibi de immundiciis & horribus meis, ne tu horreas me pro eis, & non possum (væ mihi) videri sine eis. Eadem enim peccata mea ô domina cognosci à te cupiunt propter curationem: parere fugiunt propter executionem: non sanantur sine confessione, nec producuntur sine confusione. Si celantur sunt insanabilia: si videtur sunt detestabilia, vt ut me dolore, terrent me timore. O tu illa pie potens & potenter pia Maria: de qua fons est ortus misericordie, ne contineas precor tam veram misericordiam vbi tam veram agnoscis miseriam. Sana ergo clementissima infirmitatem, & debilis quæ te offendit scæditatem. Aufer benignissima languorem, & non senties quem horres fetorem. Sana animam ferui tui peccatoris, per virtutem benedicti fructus ventris tui: qui sedet in dextera omnipotentis patris sui. Nūquid tu domina

Gmina mea mater spei me? Nūquid tu obliuisceris odio mei quod mundo tam misericorditer est intimatum : tam feliciter diuulgatum , tam amanter amplexatum? Ille bonus filius hominis venit perditum sponte saluare, & mater dei poterit perditum clamantem non curare? Bonus ille filius hominis venit vocare ad pœnitentiam peccantem, & mater dei non contemnet precam in pœnitentia? Sed & si pariter ambo offensis: nonne & ambo clemētes estis? Fugiat ergo reus iusti Dei, ad piam matrem misericordis dei: refugiatque reus offensus matris ad pium filium benignæ matris. Ingerat se reus vtriusque inter vtrunque, iniiciat se inter pium filium & matrem. Pie domine parce seruo matris tuæ, pia domina parce seruo filij tui, qui me iniicio inter duas tam immensas pietates, non incidam inter duas tam potentes seueritates. Bone fili, bona mater non sit mihi frustra quod cōfiteor de vobis hanc veritatem. Non erubescam quod spero in vobis hanc pietatem. Dic mūdi iudex cui parcis, dic mundi reconciliatrix quem recōciliabis, si tu domine dānas, & tu domina auerteris homunculum bona vestra cum amore mala sua cum mœrore confitentem.

Ex gestis Anselmi colliguntur forma & mores beatæ Mariæ & eius vnici filij Iesu.

Maria dei genitrix didicit Hebraicas litteras adhuc patre eius Ioachim viuente: Erat docilis, amans doctrinā, & circa sacram scripturam perseuerabat. Opus verò manuum eius erat lanæ, lini & serici. Erat itaq; locus distinctus in domo domini, scilicet in templo, prope leuam altari, Ibi stabant virgines solæ & diuino officio peracto, ibāt omnes ad propria. Maria verò perseuerabat & custodiebat altare & templum, sacerdotibus ministrans. Mos suus erat modicę loquelę, expeditæ obedientię, mūdæ proximationis: sine audacia, sine risu, sine turbatione, sine ira, benignè salutans, eloquētiā ei⁹ homines mirabātur. Fuscus habebat

oculos, rectos aspectu, nigra supercillia, mediocrem nasum, vultus eius longus, longę manus, longi digiti: mediocris staturæ, perseuerans in orationibus, ferens pannum proprij coloris, lectioni, ieiuniis & labori manuum & omnibonæ virtuosęq; operationi se dederat. Quę cum assumpta erat in cælum: fuit 82. annorum. Qui sic computati sunt: septem educata cum parentibus, & septem annos cum dimidio ministrabat in templo domini: in domo Ioseph sex menses: in quartodecimo anno annunciatu ei gaudium totius seculi, & in quindecimo anno peperit Christum, & cum eo 33. annis in præsentivita: post ascensionem domini fuit ipsa in domo Ioannis euangelistæ 24. annos, qui simul computati sunt 82. anni. Sed filius eius vnigenitus erat homo magnæ virtutis nominatus Iesus Christus: qui à gētibus dicebatur propheta veritatis: quem eius discipuli vocauerunt filium Dei: suscitauit mortuos, & sanauit omnes languores: homo quidem procerus, mediocris & spectabilis, vultum habuit venerabilem: quem intuentes possunt & diligere & formidare. Capillos habuit coloris nucis auellanæ præmaturæ, & planos fere vsque ad aures, ab auribus verò circinos crispas, aliquantulum ceruliores & fulgentiores ab humeris ventilantes: discrimen habuit in medio iuxta morem Nazareorū, frontem planam & serenissimam cum facie sine ruga & macula aliqua quam rubor moderatus venustat, nasi & oris nulla prorsus repræhensio. Barbam habuit copiosam & impuberem sed in medio bifurcatam. Aspectum habuit simplicem & maturum: oculis glaucis variis & claris existentibus. In increpatione terribilis, in admonitione blandus & amabilis, hilaris, seruata grauitate. Qui nunquam visus est ridere: flere autem sæpe. In statura corporis propagatus: rectas manus habuit, & brachia visu delectabilia. In colloquio grauis, rectus & modestus, speciosus inter filios hominum.

OPVSCVLORVM BEATI ANSELMI FINIS.